

**Борис Кузик
Василь Білошапка**

ТОМ I

КІРОВОГРАДЩИНА:

**ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ
ЦЕНТРУ УКРАЇНИ**

**Дніпропетровськ
АРТ-ПРЕС
2005**

УДК 94(477.65)(09)
ББК 63.3(4Укр-4Кір)
К 89

Кузик Б. М., Білошапка В. В.

К 89 Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: В 2 т. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2005. – Т. 1. – 496 с.

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-020-3

Книга розповідає про минуле й теперішнє Кіровоградської області, що географічно знаходиться в самісінькому центрі України. Це видання – перша спроба не тільки якомога повніше охарактеризувати регіон, але й розказати про славетних уродженців області та видатних людей, чия доля так чи інакше пов'язана з краєм. Книга містить великий ілюстративний матеріал і розрахована на широке коло читачів, серед яких автори передусім бачать учнів загальноосвітніх шкіл, студентів, педагогів, краєзнавців, музейних працівників – словом, усіх, кому не байдужа історія й сьогодення України.

УДК 94(477.65)(09)
ББК 63.3(4Укр-4Кір)

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-020-3

© Кузик Б. М.,
Білошапка В. В., 2005
© АРТ-ПРЕС, 2005

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

*В світі є краї багаті,
Та дорожчий той, де в хаті
Слухав ти пісні матусі,
Де zostались кращі друзі,
Де спинався ти на ноги,
І куди тебе дороги
Знов ведуть, немов до Рима,
Де душа твоя незримо
Вже давно перебуває, –
Кращих бо країв немає...*

*Для одних то – сиві гори,
для онаких – синє море,
А для нас, синів козацьких, –
Снів степів кіровоградських!*

Люб'язний читачу, автори плекають надію, що ти будеш поблажливим до тих наївних рядків, які вилилися з наших сердець майже самохіть. Адже і твоя душа, коли мова заходить про рідну землю, мимоволі поривається до поезії...

Та, незважаючи на це, а також усвідомлюючи вагомість узятих на себе зобов'язань, автори (хоча і не без жалю!) падають з небес і переходять до суто земної прози...

Отже, тепер уже далекого 1939 року на карті України з'явилася головна героїня нашої книги, а саме – Кіровоградська область. Її спадщиною стали полуденна Київщина і північна Херсонщина, східне Поділля і західна Катеринославщина, та ще й невеличка частинка Полтавщини (згадаймо нашу Власівку). Простяглися ці землі від сивого Дніпра до каменистого Південного Бугу, сумістивши на трьох з половиною сотнях кілометрів і мрійливий затінок невеличких гаїв, і шепіт різнотрав'я сонячного степу.

Викроїли місце для Кіровоградщини просто в географічному центрі України, і це, безумовно, не могло не позначитися на історії краю та бутті його мешканців. Природний «центризм» великою мірою посприяв тому, що тут сфокусувалися не тільки історичні, економічні й політичні, а й духовні струми, які пронизують країну.

Тож не дивно, що цей край став своєрідним тиглем, де виплавлялися славетні долі, нині відомі всьому світові. Досить спам'ятати Івана Карпенка-Карого і Василя Сухомлинського, Юрія Яновського і Георгія Флоровського, Володимира Винниченка і Григорія Зінов'єва, Марка Кропивницького і Юрія Олешу та інших геніїв, виплеканих землею кі-

ровоградською, щоб перед внутрішнім зором проминули найяскравіші сторінки вітчизняної історії.

Саме через те ідея об'єднати під однією палітуркою непересічні долі краян і розповісти про спільну батьківську стріху здалася нам доцільною та своєчасною.

І хоча ми розуміли, що жодній людині не до снаги дати вичерпну характеристику Кіровоградщини, проте у міру можливості спробували змалювати її портрет початку третього тисячоліття та зазирнути в часи давні...

Нас не здивує, якщо знайдуться опоненти як самої ідеї, так і її втілення. Але це нормально і означає лише те, що простори для подальшого дослідження краю безмежні. Та хоч би там як, ми тішимся надією, що наша праця буде ще одним щаблем до істини, бо і нас підіймали до нових горизонтів дослідження Леонтія Похилевича, Василя Никифорова, Гаврила Міщенко, Юрія Матівоса, Леоніда Солгутовського, Федора Плотніра, Леоніда Куценка, Сергія Шевченка, Василя Бондаря, Григорія Перебийноса, Олексія Павличука, Віталія Кривенка, Костянтина Шляхового, Сергія Піддубного, Володимира Боська, Олександра Чуднова, Лариси Гайди та інших краєзнавців Кіровоградщини, натхненних щирою любов'ю до рідної землі.

Ми вдячні їм, а також усім нашим помічникам, без допомоги яких ця книга залишилася б тільки у мріях.

І на останнє...

У першу чергу ми адресуємо наш труд підростаючому поколінню. Від вас, юні друзі, залежить, якою буде завтра земля, де чорніють скіфські могили, де в часи вони гуляли запорожці й гайдамаки, де вершили свій подвиг солдати Великої Вітчизняної. Хай вашими зусиллями цей край завжди буде квітучим і міцним, щоб ніколи він не став заручником чужих-будь недобрих інтересів...

Отже, читайте і думайте, і, як заповідав Кобзар, чужому научайтесь, але й свого не цурайтесь!

*З надією і любов'ю,
Борис Кузик
та Василь Білошатка*

- Географічне розташування, адміністративний устрій
- Символи області
- Населення
- З історії дослідження природи території
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

У ЦЕНТРІ УКРАЇНИ

Нема землі коханої так палко,
 Як та, що в ній, що не верста, то балка,
 А там – байрак, а там – горби могил
 І хмари-велетні, і синій небосхил.

Євген Маланюк

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

*Пам'ятний знак
у географічному центрі
України*

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ, АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Кіровоградську область утворено 10 січня 1939 року. Площа території області становить 24,6 тис. км², тобто Кіровоградщина займає 4,07 % території держави. За територією область посідає 11-те місце серед областей України.

Розташована Кіровоградщина в центральній частині України, у межах річки Дніпра та Південного Бугу. На півночі межує з Черкаською, на північному сході – з Полтавською, на сході й південному сході – з Дніпропетровською, на півдні – з Миколаївською, на південному заході – з Одеською, на заході – з Вінницькою областями.

В Добровеличківському районі (за сто кілометрів на захід від Кіровограда) знаходиться географічний центр України.

Протяжність області з півночі на південь – майже 150 км, зі сходу на захід – понад 300 км.

Крайні точки Кіровоградщини розташовані поблизу таких населених пунктів: північна – смт Власівка, південна – с. Юр'ївки Веселівської сільської ради Бобринецького району, західна – с. Котовки Гайворонського району, східна – с. Куцеволівки Онуфріївського району.

Відстань від Кіровограда до Києва залізницею – 392 км, шосейними дорогами – 317 км.

Сприятливими факторами географічного розташування області є безпосереднє сусідство з розвинутими в промисловому відношенні Придніпров'ям і Донбасом, наявність густої мережі транзитних залізниць та автомагістралей, газопроводів та нафтопроводів, вихід до Дніпра (пристань у Світловодську). Кіровоградщина лежить у межах двох фізико-географічних зон – лісостепової і степової (більша частина). Агрокліматичні та агроґрунтові умови області сприятливі для розвитку сільського господарства.

В області – 21 район, 12 міст, у т. ч. 4 обласного та 8 районного підпорядкування, 26 селищ міського типу, 1015 сільських населених пунктів.

СИМВОЛИ ОБЛАСТІ

Опис герба

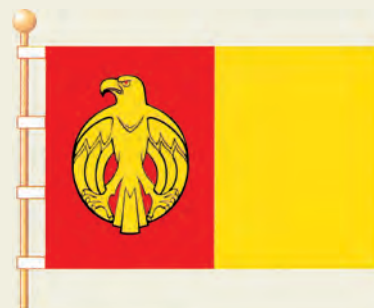
У червоному полі золотий степовий орел.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, що складається з двох вертикальних рівновеликих смуг: малинової та жовтої. На малиновій смузі – зображення жовтого орла, що займає 2/3 висоти полотнища.

Пояснення символіки

Центральною фігурою герба Кіровоградщини є скіфський степовий орел – один з найдавніших (кінець VII – початок VI ст. до н. е.) зразків орлиної символіки, знайдених недалеко від Кіровограда при розкопках Мельгуновського кургану в 1763 році. Зображення орла в геральдиці вважається символом мужності та великодушності, проникливості та справедливості, сили і влади. У дохристиянських уявленнях співвідноситься з небом і світлом (сонцем). У християнській символіці передає ідею вічності праведного життя. В обох випадках знак орла – емблема духовності. У скіфів орел був символом бога Папая, пов'язувався з культом батька, батьківської землі, батьківщини. Він komponується в овал, що повторює модель всесвіту та вічного круговороту життя. Золотий орел у гербі Кіровоградщини символізує рідну землю, спадковість її від пращурів, духовне відродження нащадків. В оздобленні щита – прямокутна синя хоругва з жовтим тризубом, облямована по периметру жовтою лиштвою й охоплена декоративними гілками; щит обабіч обрамований золотим колоссям, знизу дубовим листям, перевитим синьою стрічкою, закріпленою

Герб і прапор Кіровоградської області

Танцювальний колектив
«Степівчанка».
Новоукраїнський район

знизу золотим сувоєм; на стрічці золотий девіз «З добром до людей». Синя хоругва з жовтим державним тризубом вказує на належність області до України. Золоте пшеничне колосся в оздобленні герба підкреслює багатство хліборобського краю, золоте дубове листя – могутність і витривалість. Колористичне вирішення: синій, червоний (малиновий), золотий (жовтий) кольори підкреслюють давні козацькі традиції та багатство землі степової України. У прапорі повторюються кольори та центральна фігура герба – степовий орел.

Затверджено в 1998 році. Автори символіки: В. Є. Кривенко, В. І. Сибірцев, К. В. Шляховий.

НАСЕЛЕННЯ

Населення Кіровоградської області на 1.01.2005 р. (за оцінкою) становило 1085,7 тис. чол. (приблизно 2 % населення України). Для порівняння станом на 5 грудня 2001 року, за уточненими даними Всеукраїнського перепису, на Кіровоградщині мешкало 1133,1 тис. осіб, що свідчить про процеси депопуляції.

На 1 км² припадає 46 осіб при 80 чол. на 1 км² в Україні. Найменша густина населення у Світловодському (14 осіб/км²), Устинівському (17 осіб/км²), Компаніївському (18 осіб/км²) та Новгородківському (19 осіб/км²) районах. Найгустіше заселені Гайворонський (62 особи/км²) та Маловисківський (43 особи/км²) райони.

Міське населення становить 60,6 % населення області. Обласна система міських поселень сформована слабо. Серед них переважають малі міста. Найбільші міста: Кіровоград, Олександрія, Світловодськ, Знам'янка. Сільське населення становить 39,4 % від усього населення Кіровоградщини.

В області мешкають представники понад 30 національностей. У національному складі населення області переважають українці (90,1 %). Живуть також росіяни (7,5 %), білоруси, молдовани, євреї та ін.

За кількістю релігійних організацій та насиченістю релігійної мережі область є типовою для центрального регіону України. За роки незалежності кількість релігійних організацій в області зросла майже в 4 рази (у 1991 р. – 128 релігійних організацій 6 церков, конфесій, течій). Станом на 1.07.2004 р. в області зареєстровано статуту 495 релігійних організацій 32 церков, конфесій, течій. У тому числі: 193 – релігійні громади Української православної церкви Московського патріархату; 44 – Української православної церкви Київського патріархату; 15 – Української автокефальної православної церкви; 4 – Руської православної старообрядницької церкви; 2 – Римсько-католицької церкви; 78 – євангельських християн-баптистів; 58 – християн віри євангельської та інших церков цього спрямування; 9 – релігійних громад Союзу Церкви Божої України; 21 – «Церква

Божа в пророцтвах в Україні»; 12 – громад харизматичного спрямування; 20 – адвентистів сьомого дня; 10 – Свідків Іегови; 4 – Новоапостольської Церкви; 3 – лютеранської церкви; 7 – іудаїстського віровизнання; 2 – мусульманські громади; 1 – РУНВіри; 1 релігійна громада буддистів. В області створено два єпархіальних управління православних церков (УПЦ та УПЦ-КП), три обласних протестантських об'єднання (ЄХБ та ХВЄ, Союз Церкви Божої України). На ниві милосердя та добротності в області працюють 4 місії (до 1991 р. місій не було). Діють два жіночих монастирі: Свято-Богоявленський жіночий монастир УПЦ у селі Диківці Знамянського району; Свято-Успенський жіночий монастир УПЦ-КП у селі Ясинуватці Олександрійського району. При релігійних громадах працює 110 недільних шкіл. Пасторську роботу здійснюють близько 500 священнослужителів. Зареєстровано 11 періодичних релігійних видань.

В області практично завершено передачу релігійним організаціям колишніх культових будівель, на які вони претендували. Релігійним організаціям передано 58 культових споруд, а також 123 приміщення, які переобладнані або пристосовані під культові будівлі. Серед переданих будівель – 47 пам'яток архітектури, у тому числі 6 загальнодержавного значення. У цілому для проведення богослужінь релігійні громади використовують 104 типові культові споруди. 181 приміщення пристосоване під молитовні, 143 споруди віруючі орендують.

Упродовж останнього десятиріччя в області побудовано 47 храмів та молитовних будинків, із них 20 – у містах, 27 – у сільській місцевості. Будуються ще 32 культових приміщення, у т. ч. 23 – у містах, 9 – у селах.

Економічно активне населення Кіровоградщини у віці 15–70 років становить 513,5 тис. чол., з них у працездатному віці – 93,7 %. У області 462,1 тис. чол. зайнятого населення у віці 15–70 років, з них у працездатному віці – 93 %. Без роботи у віці 15–70 років перебувають 51,4 тис. чол. (у 2000 р. було 76,4 тис. чол.), що становить 10 % до економічно активного населення у віці 15–70 років.

Станом на 1 листопада 2003 р. в області зареєстровано 86 обласних організацій політичних партій. Членством у політичних партіях охоплено близько 4 % жителів області. На Кіровоградщині діють більше трьохсот громадських об'єднань. Це молодіжні, жіночі, ветеранські, культурні та інші товариства.

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДИ ТЕРИТОРІЇ

Знання про природні умови Кіровоградщини нагромаджувалися протягом тривалого періоду, починаючи з античних часів. Найдавніші відомості про рельєф, річки, озера, ліси в межах України наведені у творах Геродота, Страбона,

Спасо-Преображенський собор у Кіровограді

Ікона Божої Матері Єлисаветградської із Спасо-Преображенського собору Кіровограда

Фрагмент карти французького інженера Гійома Левассера де Боплана, XVII століття

Птолея та інших видатних античних авторів. Чимало інформації природничого змісту вміщують літописи Київської Русі (IX–XII ст.). Наприклад, у «Повести временных лет» (1114–1116 рр.) є описи конкретних річок, низин і височин, лісів та степів, тваринного світу території сучасної України.

З XVI ст. територія України зображується на картографічних матеріалах. Перші достовірні карти Правобережжя були складені французьким військовим інженером Г. Бопланом, який у 1630–1640 рр. будував фортеці на південних кордонах Речі Посполитої. На картах Боплана детально позначені басейни Дніпра, Південного Бугу, Тясмину, Синюхи та Інгулу. Досить відомою є також невелика за обсягом робота Г. Боплана «Опис України», видана 1651 р. у Франції.

Початок систематичного збору відомостей про територію нашого краю пов'язаний з діяльністю експедиції Петербурзької академії наук, що була відряджена на Південь Росії у другій половині XVIII століття. Експедицію очолив відомий російський дослідник та мандрівник, академік І. Гільденштедт. У його публікаціях «Дневник путешествия в Южную Россию академика Санкт-Петербургской Академии наук Гильденштедта в 1773–1774 гг.» та «Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebirge» (1791) узагальнені географічні, ботанічні та етнографічні матеріали з Олександрійського та Єлисаветградського повітів Херсонської губернії. Зокрема, він писав про те, що по річках Цибульнику, Тясмину і Інгульцю росли будівельні ліси з дуба, клена, ясена, граба та інших дерев. Через територію нашого краю пролягав також шлях мандрівника Василя Зуєва, який здійснив подорож від Санкт-Петербурга до Херсона у 1781–1782 рр.

У 90-х роках XVIII ст. території Олександрійського та Єлисаветградського повітів досліджував відомий німецький ботанік Ліндеманн. Його увага була спрямована на природні ділянки, розташовані між Єлисаветградом, Новомиргоро-

Фрагмент шведської карти початку XVIII століття

дом, Крюковом та Куцівкою. Місцем для проживання було вибрано Єлисаветградку. Дослідник зібрав значну колекцію рослин, яка потім зберігалася в Природно-історичному музеї Херсонського губернського земства.

У другій половині XIX ст. на території краю проводилися геологічні дослідження. М. П. Барбот-де-Марні, перевіряючи існуючі на той час відомості та базуючись на власних спостереженнях, виявив головні особливості літологічного та палеонтологічного складу відкладень у межах Херсонської губернії. Його «Геологический очерк Херсонской губернии (с геологической картой, профилями и рисунками)» (1869) вміщує описи червоних гранітів у долині р. Чорний Ташлик і сірих гранітів по р. Велика Вись, а також поклав мергелів, графіту, вапняків, каолінів, що залягають в надрах Єлисаветградського та Олександрійського повітів.

Геологію околиць Єлисаветграда вивчав у 70-х роках XIX ст. академік Гельмерсен («Горный журнал», 1870, № 6).

Важливою подією в житті Єлисаветграда стало відкриття у 1870 р. земського реального училища. Зусиллями викладачів Р. С. Пржишиховського та Г. Я. Блізніна у закладі було створено метеостанцію. Перші спостереження обмежувалися лише вимірами температури повітря та атмосферного тиску, а у 1887 р. розпочалися постійні дослідження вологості ґрунтів.

Завдяки сприянню сільської інтелігенції увесь прилеглий до Єлисаветграда район вкрився сіткою місцевих метеостанцій, що згодом увійшли до складу метеорологічної мережі Півдня Росії.

У 1881 р. на території нашого краю працювала експедиція «Вольного экономического общества», очолювана видатним російським ґрунтознавцем В. В. Докучаєвим, що мала на меті продовження досліджень російського чорнозему. Маршрут експедиції пролягав на вододілі Дніпра і Південного Бугу, зі сходу на захід. Під час роботи експедицією були взяті зразки ґрунтів біля Крюкова, Протопопівки, Знам'янки, Єлисаветграда та Голованівська. Аналіз їхнього мінералогічного складу наведений у монографії В. В. Докучаєва «Русский чернозем» (1883).

Про ґрунти між с. Трепівкою та Єлисаветградом значилось: «здесьний чернозем в сыром виде как уголь».

У той же час, за ідеєю В. В. Докучаєва, біля с. Онікеєве було здійснено насадження чотирьох ґрунтозахисних лісосмуг, що нині являють собою цікавий лісомеліоративний об'єкт кінця XIX століття, відомий як «докучаєвські лісосмути». Довжина лісосмуг – від 1 131 до 3 492 м, ширина – близько 40 м. У деревостані домінують дуб, ясен, берест та жовта акація. Однак перші лісосмути в нашому краї були закладені ще у 1876 р. біля Єлисаветграда. Вони створювалися одним із засновників ґрунтозахисного лісорозведення у Херсонській губернії А. А. де Каріером.

В. В. Докучаєв

Наприкінці XIX ст. в Олександрійському та Єлисаветградському повітах вже існували впорядковані парки, такі як «Міський сад» в Єлисаветграді, Онуфріївський парк та дендропарк «Веселі Боковеньки». Між іншим, Міський сад був створений у 50-60-х роках XVIII ст., тобто ще за часів існування фортеці Св. Єлисавети; Онуфріївський парк з'явився на земельних володіннях графа М. Толстого у 50-х роках XIX ст.; дендропарк «Веселі Боковеньки» був закладений М. Л. Давидовим у 1893 р. в с. Іванівці (поблизу с. Долинської).

У 50-х роках XIX ст. в північних районах території сучасної Кіровоградщини працювала наукова експедиція професора зоології Київського університету К. Ф. Кесслера. В околицях Златополя (нині Новомиргород) учений вперше виявив та описав новий вид кажана, якого згодом було названо на честь видатного російського зоолога П. С. Палласа. Сфера наукових інтересів експедиції охоплювала також найбільший лісовий масив нашого краю – Чорний ліс.

Чорний ліс – один з найцікавіших дубових масивів на межі лісостепової і степової природних зон. У 1848 р. лісничий Бронич провів у Чорному лісі перші досліди штучного лісорозведення, здійснивши посадку під борону насіння ясена, береста, дуба та берези. Лісорозведенням у Чорноліській дачі займалися також лісничі Г. Квест, О. Хітрово та інші. У 1888 р. було засновано Чорноліську лісову школу, яка вже більше 100 років готує спеціалістів лісового господарства для всієї України. Початок організованого ведення лісокультурних робіт в Чорному лісі був покладений у 1899 р. у зв'язку зі створенням спеціальної Комісії з відтворення лісу.

Дослідженням Чорного лісу займалися: Г. І. Танфільєв (1894), П. В. Отецький (1896, 1906), М. Прохоров (1905), В. С. Доктуровський (1907), Г. Ф. Морозов (1911, 1931), Й. К. Пачоський (1915), Г. М. Висоцький (1925), О. Браунер (1928), П. С. Погребняк (1944, 1949), О. П. Кришталь (1953), О. С. Скородумов (1954), Ю. Р. Шеляг-Сосонко (1980, 1987), М. А. Воїнственський (1950) та ін. Проте перший опис Чорного лісу належить ієромонаху Арсенію Іващенко, він був опублікований у 1858 р. під назвою «Черный лес и его окрестности».

Упродовж 1894, 1896 та 1902 років у цьому лісовому масиві працював професор Новоросійського університету, геоботанік Г. І. Танфільєв, який вивчав південні межі поширення лісів на Півдні Росії.

У 1905 р. лісознавець А. Прохоров дослідив та виділив типи дубових насаджень Чорного лісу та склав флористичний список масиву.

Рослинний покрив Чорного лісу також вивчав відомий природознавець В. Доктуровський. Геоботанічним дослідженням цього ж лісового масиву присвячена його публікація «О растительности Черного леса» (1907). У ній наведений опис незвичайного для степової місцевості сфагнового болота, розташованого біля великого озера в балці Чорнолісці: «Болото было сплошь покрыто белыми подушками. При движении оно качалось под ногами, напоминая при этом сходство с моховыми болотами средней и северной России». В. Доктуровський вперше наголосив на реліктовому походженні болота. Свій висновок він пов'язав з розташуванням унікального об'єкта біля південної межі льодовикових валунів, яка проходила через північно-східний кут Олександрійського повіту Херсонської губернії.

Значний внесок у наукові дослідження нашого краю зроблений видатним ботаніком Й. К. Пачоським. Учений узагальнив відомості про Чорний та Чутянський ліси і відніс їх при цьому до лісів подільського типу з участю північних форм. У праці «Описание растительности Херсонской губернии. Леса» (1915) Й. К. Пачоський підкреслив: «...такой характерный реликт более древней по-

дольской флоры, и сейчас еще там распространенный достаточно широко, каким является карликовый бересклет (*Euonymus alatus*), нашел себе приют, как мы видели, в Чутянской лесной даче. Точно так же другое редкое растение подольской флоры – *Scorolia carniolica* – последним к востоку и также островным своим местообитанием избрало соседний с Чутянской лесной дачей «Черный лес» (стор. 66). Оцінюючи рослинність Чорного лісу, вчений робить висновок про те, що масив являє собою справжнє чорнолісся.

Протягом 1898–1913 років Й. К. Пачоський збирав гербарій природної флори Херсонської губернії, у тому числі Олександрійського та Єлисаветградського повітів. До складу цього гербарію були приєднані також рослини, зібрані О. Г. Комшею (у Єлисаветградському та Ананьївському повітах), О. О. Браунером (у Єлисаветградському та Олександрійському повітах), Є. В. Яцентковським (довкола Єлисаветграда). На початку ХХ ст. ця колекція рослин зберігалася в Природно-історичному музеї Херсонського губернського земства, заснованому Й. К. Пачоським у 1899 р. У фондах музею знаходився і гербарій рослин з Олександрійського повіту вчителя І. З. Рябкова. Слід уважити, що частина гербарних зборів останнього була використана І. І. Шмальгаузенем під час обробки матеріалів для його праці «Флора Средней й Южной России, Крыма и Северного Кавказа» (1897).

У монографії «Херсонская флора. Высшие тайнобрачные, голосеменные, однодольные» (1914) Й. К. Пачоський позначив місцезнаходження рідкісних видів рослин Херсонської губернії, посилаючись при цьому на власні дослідження та зазначені вище гербарії. Для Єлисаветградського та Олександрійського повітів ним були відмічені, зокрема, ефедра звичайна (схили балок біля гранітів по р. Інгулець – Олександрія, Войнівка), цибуля ведмежа (Чорний ліс (Танфільєв), Чута (Висоцький)), лілія лісова (Велика Виска, у лісі поблизу Новомиргорода), рябчик руський (у діброві поблизу Панчева), тюльпан Біберштейна (на гранітах між Петровим та Новостародубом), вороняче око (Чута та верхів'я р. Інгулець (Ліндемманн)), любка дволиста (по р. Тясмин), любка зеленоквіткова (Чорний ліс), гніздівка звичайна (Чута), два види коручок, зозулині сльози яйцеподібні (Чорний ліс) та ін.

У 1925 р., за пропозицією ботанічної секції Сільськогосподарського наукового комітету України, відбулося вивчення річкових долин Інгулу та Інгульця. Цю роботу проводив М. І. Котов спільно з помічником – студентом М. Гордієнком. Того ж року з'явилася публікація М. І. Котова «Ботанічно-географічний нарис долини р. Інгульця», а у 1934 р. спільно з В. Г. Танфільєвим вийшла стаття «Ботаніко-географічний нарис долини р. Інгулу».

На початку 20-х років ліхенофлору Зінов'євської округи вивчав А. М. Окснер.

Дослідженнями П. С. Погребняка (1944, 1943, 1949), О. Г. Солдатова (1953, 1954) та О. С. Скородумова (1954) було продовжено вивчення Чорного лісу. Протягом 1945–1957 років у лісовому масиві працював опорний пункт Інституту лісу АН України.

Фізико-географічними особливостями Кіровоградської області займався у 50-х роках викладач Кіровоградського педінституту Г. П. Міщенко. Він є автором багатьох публікацій з цих питань, а саме: «Фізико-географічні райони Кіровоградської області» (1956), «Геоморфологія долини верхньої і середньої течії Інгулу» (1956), «Кіровоградська область (географічний нарис)» (1961) та ін.

На початку 70-х років було проведене часткове вивчення флори і рослинності у лісостеповій частині Кіровоградщини. Науковці Інституту ботаніки

Г. П. Мищенко

ім. М. Г. Холодного Д. Я. Афанасьєв та Б. Б. Ситенко обстежили рослинний покрив у басейні р. Велика Вись (1970) та долині р. Тясмин (1974), В. Курсон під керівництвом Ю. Р. Шеляг-Сосонка вивчала рослинність та флору Чорного лісу (1980).

З 1991 р. в Кіровоградській області працює експедиція між-відомчої комплексної лабораторії наукових засад заповідної справи НАН України та Мінекобезпеки України під керівництвом доктора біологічних наук Т. Л. Андрієнко. Роботою наукової експедиції покладений початок системному комплексному дослідженню природних особливостей нашого краю, розмаїття його флори і фауни, типових ландшафтів, водних об'єктів, цікавих геологічних утворень, джерел, боліт тощо. Визначаються основні шляхи збереження найцінніших ділянок природи через їх заповідання, тобто розширення мережі природно-заповідного фонду.

Нині активізується науково-дослідницька робота викладачів та студентів кафедр біології і географії новоствореного природничо-географічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

(За книгою «Заповідні куточки Кіровоградської області». – К., 1999, з доповненнями авторів).

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

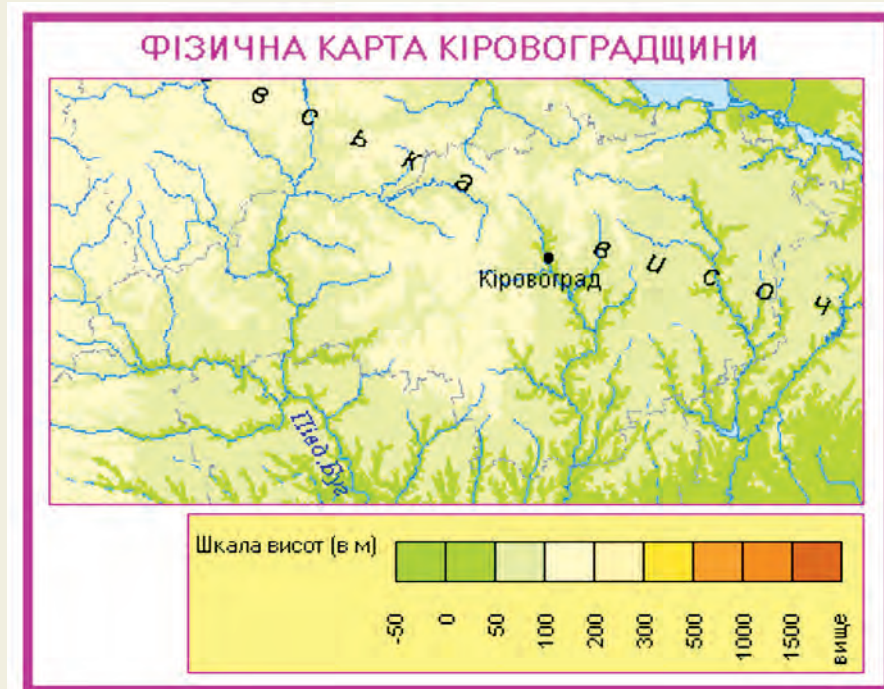
У геоструктурному відношенні територія області лежить у межах центральної частини Українського кристалічного щита – Кіровоградського тектонічного блоку і Білоцерківсько-Одеського тектонічного блоку. Кристалічний фундамент утворений протерозойськими метаморфізованими породами (гранітами, гнейсами, сланцями), зібраними в лінійні складки, та їхніми продуктами вивітрювання. Відслонюються ці породи лише в річкових долинах. Осадочний чохол потужністю від кількох до 150 м залягає на денудаційній поверхні фундаменту. На всій території в його будові беруть участь кайнозойські, лише на крайньому північному заході – також мезозойські відклади. Палеоген представлений пісками, бурим вугіллям, глинами, мергелями, неоген – піщано-глинистими відкладами полтавської (у північній і центральній частині області) і балтської (на півдні й південному заході) свит. Повсюдно поширені нижньоантропогенові червоно-бурі глини. Антропогенові відклади на плато представлені лесами, у річкових долинах – давнім і сучасним алювієм.

Рельєф

Область лежить у межах Придніпровської височини. Поверхня її – хвиляста рівнина заввишки 150–250 м (найвища точка – 269 м – у верхів'ї р. Чорний Ташлик, мінімальна – 39 м – у заплаві Інгулу). Характерне чергування вододільних

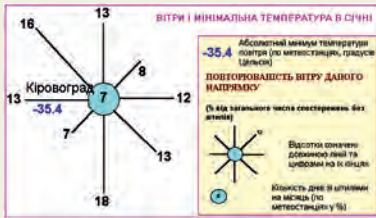

Геологічна карта Кіровоградщини

Фізична карта Кіровоградщини

плато з глибоко врізаними долинами річок. Перевищення відносних висот досягає 120–150 м. Розвинута яружно-балкова сітка. Найбільше розчленована північно-східна частина області (Дніпровсько-Інгулецьке межиріччя), де густота ярів і балок досягає 1 км на 1 км². У цій частині області поширені також водно-льодовикові форми рельєфу у вигляді прохід-

Вітри і мінімальна температура в січні

Вітри і максимальна температура в липні

Кліматична карта Кіровоградщини

них долин. Льодовик вкривав північну частину Кіровоградщини, його південна межа проходила приблизно по лінії Верхівка (Черкаська область)–Бірки–Омельгород–Триліси–Федорівка–Іванівці–Федірки–Янів–Миронівка–Талова Балка–Іванівка–Лозуватка (Онуфріївський район Кіровоградської області).

Річкові долини та балки добре вироблені. У місцях, де на поверхню виходять кристалічні породи Українського щита, вони мають скельні круті схили, спостерігається чергування розширених ділянок (ширина 2–3 км) та вузьких каньйоноподібних; у річищах трапляються перекази і пороги.

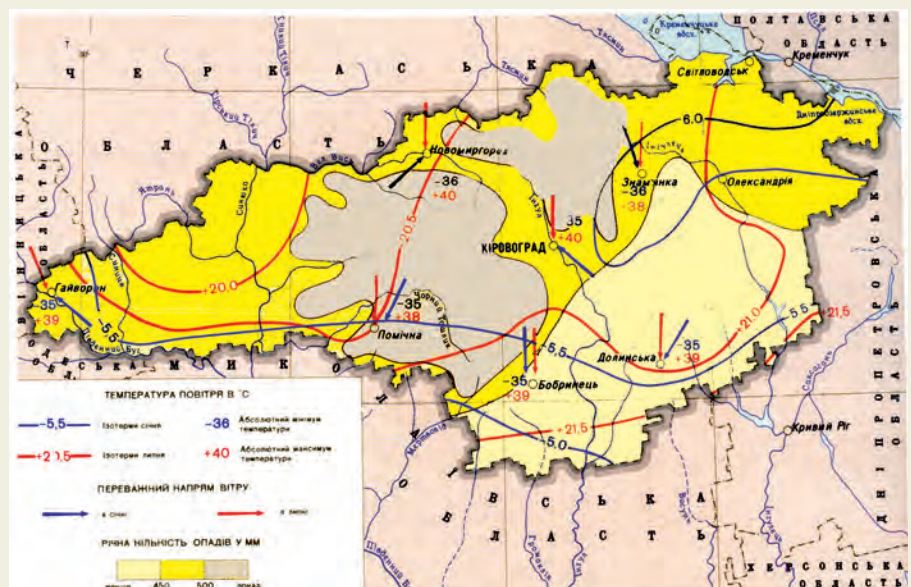
Клімат

Клімат Кіровоградської області помірно континентальний. Територією області з південного заходу на північний схід проходить смуга високого атмосферного тиску (вісь Воейкова), на півночі від якої переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантичного океану, на півдні – континентальні повітряні маси.

Зима м'яка, з частими відлигами, літо тепле, сухе.

Середньорічна температура повітря в області становить 7,7–8,4 °С тепла. Найхолоднішими були 1985 та 1987 роки з середньорічною температурою повітря 5,6–6,4 °С, а найтеплішими 1967, 1975 та 1989 роки – 9,6–10,3 °С.

Найхолодніший місяць року – січень (середньомісячна температура повітря в середньому по області становить 5–6 °С морозу. Вона коливається від –5,4 °С на півдні до –6,5 °С на північному сході). Але навіть в січні максимальні температури повітря іноді підвищуються до 9–14 °С тепла. Абсолютна мінімальна температура повітря відмічалася в 1935 році і становила 34–36 °С морозу. Тільки в літні місяці (червень–серпень) у повітрі не було температур нижче 0 °С.

Найтепліший місяць року – липень, коли середньомісячна температура повітря досягає в середньому +20–21 °С. Абсолютний максимум температури повітря відмічався в 1909 та 1929 роках і складав +37–40 °С, а в Кіровограді +38,7 °С.

Річна амплітуда коливання температури повітря сягає 70–75 °С.

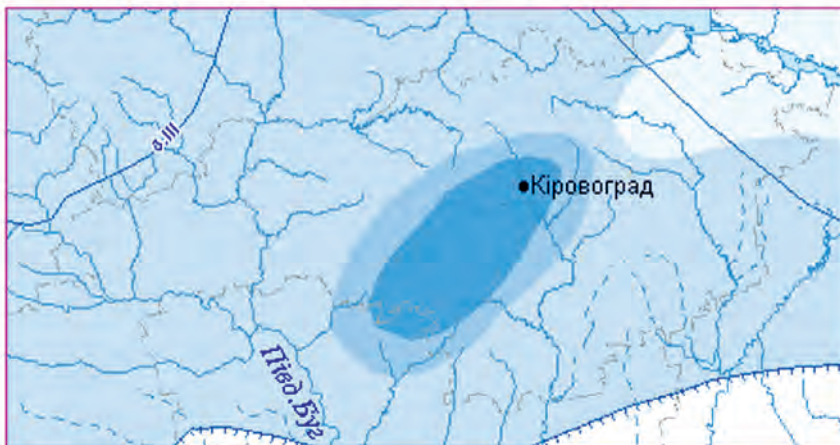
Тривалість періоду плюсових температур 160–170 днів, сума активних температур 2696–2994 °С.

Середньорічна кількість опадів становить 499–582 мм. Максимальна кількість їх випадає у теплий період року (близько 70 %). Річна кількість опадів на півночі 420–470 мм, на півдні – 400–430 мм. Найбільше випадає опадів в липні 57–85 мм, а найменше в березні 27–34 мм.

Інколи спостерігаються сильні зливи. Так, у травні 1879 р. в районі Єлисаветграда за добу випало 122 мм, а 18 липня 1972 р. в Знам'янці випало 136 мм, 26 липня 2001 року в Світловодську – 129 мм. В окремі роки опадів випадає 723–858 мм або лише 235–267 мм.

Середньорічна відносна вологість повітря становить 73–76 відсотків.

СНІГОВИЙ ПОКРИВ НА КІРОВОГРАДЩИНІ

ДАТИ УТВОРЕННЯ СТІЙКОГО СНІГОВОГО ПОКРИВУ

до 30.XI	30.XI	10.XII	15.XII	20.XII	25.XII	30.XII	після 30.XII
----------	-------	--------	--------	--------	--------	--------	--------------

— 15.III — дати руйнування стійкого снігового покриву

Карта снігового покриву на Кіровоградщині

Звичайно сніговий покрив встановлюється в третій декаді листопада, а сходить в другій декаді березня. Найбільшої висоти сніговий покрив досягає в третій декаді січня – 8 см в південних районах та 9–14 см в північних, західних і північно-східних районах області. Максимальна висота снігового покриву в полі сягала 33–51 см.

Взимку часто бувають відлиги, іноді відбувається повний схід снігу або ж сніг залягає нетривалий час.

Максимальне промерзання ґрунту досягає 98–144 см. Бувають зими, коли промерзання не перевищує 10–16 см.

На території області переважають північно-східні та північно-західні вітри, у травні різко збільшується кількість східних вітрів.

Грози бувають майже цілий рік, за винятком грудня та січня.

Найраніше дата першого осіннього заморозку в повітрі відмічена в області 5–8 вересня, а середня дата – 6–10 жовтня. Останні заморозки в повітрі спостерігаються навесні в середньому 23–26 квітня, найпізніше – 15–24 травня.

Середня дата переходу середньодобової температури повітря: через 0° навесні 13–18 березня, восени 25–29 листопада, через +15 °С (тобто тривалість метеорологічного літа) 16–17 травня, а восени 14–18 вересня.

Серед несприятливих кліматичних явищ слід відмітити посухи, суховії, пилові (чорні) бурі, град, зливи.

Північно-західна та північна частини області лежать у недостатньо вологій, але теплій агрокліматичній зоні, південна і східна – у посушливій і дуже теплій.

Річка Добра

*Вечір
на Дніпрі*

Найперша метеостанція на території теперішньої області була відкрита в Єлисаветграді в 1874 р.

Нині в області за погодними умовами спостерігають Кіровоградський обласний центр з гідрометеорології та шість метеостанцій: у Новомиргороді, Бобринці, Долинській, Гайвороні, Знам'янці, Помічній, а також авіаційна метеорологічна станція (Кіровоград) та Світловодська гідрометеорологічна обсерваторія. Крім того, в області знаходяться дві хімлабораторії, які спостерігають за станом забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод та суші, і 6 гідрологічних постів, які здійснюють нагляд за водними об'єктами.

Поверхневі води

Річки Кіровоградщини належать до басейнів Дніпра і Південного Бугу.

Усього в області 438 річок загальною довжиною 5 558 км, у т. ч. довжиною понад 10 км – 120, понад 25 км – 45. Є ще 1 074 річечки і струмочки загальною довжиною 2 595 км.

На північно-східній межі протікає Дніпро (його основні притоки Цибульник, Інгулець), на південно-західній – Південний Буг (його притоки Інгул, Синюха, Синиця).

Річки рівнинного типу, мають широкі долини, що звужуються в місцях виходів кристалічних порід. Густота річкової сітки на заході 0,31–0,38 км/км², на південному сході – 0,20–0,23 км/км².

На північному сході Кіровоградщину омивають Кременчуцьке та Дніпро-дзержинське водосховища, у межах області створено багато водосховищ (у т. ч. Іскрівське, Новоархангельське, Червонохутірське, Гайворонське, Тернівське, Кіровоградське, Олександрійське, Інгуло-Кам'янське) і ставків. Збудовано водовід Дніпро (від Світловодська)–Кіровоград.

У ЦЕНТРИ УКРАЇНИ

Карта ґрунтів
Кіровоградщини

Ґрунти

У ґрунтовому покриві переважають чорноземи, в північній частині поширені глибокі та опідзолені, в південній частині – звичайні середньогумусні й малогумусні чорноземи. Є також сірі лісові, болотні та ін. ґрунти.

Область відзначається багатством земельних ресурсів, значною природною родючістю ґрунтів.

Кіровоградщина розташована в межах центральнолісостепової підвищеної агроґрунтової провінції та Дністровсько-Дніпровської північностепової агроґрунтової провінції. У лісостеповій частині області переважають чорноземи типові середньо- і малогумусні, чорноземи опідзолені (95 % площі), ясно-сірі та сірі лісові ґрунти; у степовій – чорноземи звичайні середньо- і малогумусні (95 % площі). У долинах багатьох річок поширені чорноземно-лучні й лучно-болотні ґрунти; є ділянки слабо закріплених пісків. Еродованість земель становить: у південно-східній частині – 53 %, у західній – 43 %.

Флора і фауна

Кіровоградщина лежить у межах Східноєвропейської лісостепової геоботанічної провінції та Причорноморської (Понтичної) степової геоботанічної провінції. Природна рослинність збереглася лише на крутих схилах річкових долин та балок.

Лісами (граб, дуб, ясен, клен, липа, сосна) і чагарниками вкрито 144,6 тис. га. Ліси і лісонасадження становлять 6,8 % території.

Північна частина Кіровоградщини характеризується переважанням лукостепових підвищених розчленованих й

терасових, південна – північностепових підвищених та схилових природно-територіальних комплексів.

У лісостеповій зоні є значні лісові масиви на вододілах (Чорний ліс, Нерубайський, Голочанський та ін.), у степовій – невеликі байрачні ліси, степові чагарники. Основні лісоутворюючі породи: дуб, ясен, берест, в'яз, клен, липа, граб, у підліску – ліщина, бруслина, калина, глід, терен, жостір, шипшина, дереза, бузина, ожина тощо.

Понад 76 % степової і понад 70 % лісостепової частин області займають орні землі. Природна степова рослинність (типчак, тимофіївка степова, зрідка ковила, тонконіг лучний, тонконіг вузьколистий, пирій повзучий, стоколос, а також волошка, молочай, ромашка, конюшина, гвоздика, шавлія, сокирки, цикорій тощо) збереглася на невеликих ділянках по схилах річкових долин та балок, на узліссях. У заплавах річок поширена лучна і болотна рослинність (очерет, рогіз, осока, жовтець, щавель кінський, подорожник тощо).

Фауна області представлена тваринами лісу і степу (64 види ссавців, 280 – птахів, 59 – риб, 11 – земноводних, 13 – плазунів). Із ссавців тут трапляються козуля, лось, свиня дика, вовк, лисиця, заєць-русак, куниця, борсук, хом'як, ховрах та ін.; серед птахів – горлиця, яструб, дятел, жайворонки, перепел, рідше куріпка сіра, орел. З плазунів є, зокрема, ящірка, жовтобрюх, гадюка степова, вуж звичайний, із земноводних – ропуха сіра, жаба зелена, часничниця, кумка, тритон, черепаха степова та ін. У заростях Дніпра та інших річок водяться видра, водяний щур, кутора, з птахів – коровайка, бугайчик, крижень, чирок, лиска, кулики, курочка водяна, чайка; у річ-

Карта рослинності Кіровоградщини

Тваринний світ
Кіровоградщини:

- 1 – кулик,
- 2 – ховрах,
- 3 – лисиця,
- 4 – хом'як,
- 5 – орел,
- 6 – ящірка,
- 7 – яструб,
- 8 – козуля,
- 9 – норка,
- 10 – сом,
- 11 – полоз,
- 12 – чапля

ках, водосховищах і ставках – короп, карась, плітка, окунь, сом, лящ, щука та ін. Акліматизовано єнотоподібного собаку, ондатру, нутрію, норку.

Природно-ресурсний потенціал

Надра Кіровоградщини багаті на корисні копалини. Тут залягають значні поклади бурого вугілля (частина Дніпровського буровугільного басейну) – розвідано понад 30 родовищ. Є родовища горючих сланців (Бовтиське родовище горючих сланців), торфу. На сході області – поклади залізної

Тваринний світ
Кіровоградщини:
13 – шуліка,
14 – чайка,
15 – ондатра,
16 – перепел,
17 – качка,
18 – куниця,
19 – борсук,
20 – заєць-русак,
21 – дятел,
22 – гадюка,
23 – дрохва,
24 – курітка,
25 – дикий кабан

руди, у т. ч. залізистих кварцитів (Криворізький залізорудний басейн), на Прибужжі – нікелево-хромових руд, а також графіту (Заваллівське родовище графіту). Поширені різні будівельні матеріали (сірий і рожевий граніт, габро, лабрадорит, кварцит, мергель, вогнетривкі й цегельно-черепичні глини, каолін, пісковики, будівельні і скляні піски тощо), трепел, амфіболіти. Виявлено джерела мінеральних вод. У цілому область добре забезпечена мінерально-сировинними ресурсами, особливо будівельними матеріалами.

Незважаючи на значні запаси й різноманітність корисних копалин, видобуток їх з року в рік зменшується, що пов'язано

Весняні квіти

Степ улітку

Ромашки

з нестачею коштів на їх розробку. Щоправда, за останні, 2002 та 2003, роки спостерігається тенденція до збільшення обсягів видобутку окремих корисних копалин, зокрема каолінів і будівельного каменю. Закінчені роботи з ліквідації двох вугільних шахт і Балахівського розрізу. Розробляється проектна документація на закриття шахти «Ведмежоярська». Ведуться роботи з рекультивациі двох розрізів, що створює ряд екологічних проблем. Зокрема, виникають питання подальшої експлуатації водозаборів, очисних споруд і рекультивациі порушених земель, а також необхідність проведення спостережень за станом підземних вод у зонах впливу затоплених шахт. Якщо на ліквідованих об'єктах підприємств вугільної промисловості рекультивацийні роботи проводяться, то на ряді об'єктів з видобутку будівельних матеріалів вони призупинені або ведуться повільними темпами. Через відсутність коштів окремі непрацюючі будівельні організації не спроможні здійснювати консервацію родовищ.

Область має надзвичайно потужний земельно-ресурсний потенціал. Із 2459 тис. га території області 2 042 тис. га (83 %) займають сільськогосподарські угіддя, у тому числі ріллі – 1 765 тис. га (72 %), 172 тис. га (7 %) – лісові землі, 76 тис. га (3 %) – землі під водою, 169 тис. га (7 %) – інші угіддя.

Усього в області 760 тисяч власників землі та землекористувачів, у тому числі: 932 сільськогосподарських підприємства, 5864 організації, установи, підприємства промисловості, транспорту, зв'язку, навчальних закладів та інших організацій; 753 тис. громадян є власниками або користувачами земельних ділянок.

В області своєчасно і з належною якістю виконано роботи з роздержавлення і приватизації земель по всіх 477 колективних господарствах, які мали на це право.

У ході перерозподілу земель було передано до земель запасу 214 тис. га земель (9 %) та створено резервний фонд земель на площі 192 тис. га (8 %).

Проведено паювання земель колективної власності. Колишнім членам КСП видано 251 тис. сертифікатів, що підтверджують право на земельну частку (пай), виготовлено та видано 243 тис. державних актів на право приватної власності на землю, що складає 97 % до виданих сертифікатів і є найкращим показником серед усіх областей України. Загальна площа земель, переданих у приватну власність, становить 1 258 тис. га (51 %).

Здійснено приватизацію земельних ділянок громадянами для ведення особистого селянського господарства, будівництва та обслуговування житлових будинків і господарських будівель (присадибних ділянок), садівництва, дачного та гаражного будівництва. Приватизацію провели 405 тис. громадян (90 % загальної кількості громадян, які мають на те право). Загальна площа приватизованих земельних ділянок становить 108 тис. га (4 %).

Карта мінеральних ресурсів Кіровоградщини

Внаслідок проведеного роздержавлення та приватизації земельних ділянок значні зміни відбулися в структурі форм власності на землю. У приватній власності знаходиться 1 431 тис. га (58 %), державній власності – 1 021 тис. га (41 %), колективній власності – 6 тис. га (1 %).

Приватна власність на землю сприяє розвитку ринку землі. Значним джерелом надходження коштів до бюджету є продаж земельних ділянок несільськогосподарського призначення. Протягом 2001–2003 років в області продано 398 земельних ділянок несільськогосподарського призначення площею 51 га на загальну суму 5,4 млн грн.

Водно-ресурсний потенціал області представлений місцевим поверхневим стоком річок в кількості 950 млн м³, прогнозними запасами підземних вод у кількості 150 млн м³. Транзитний стік із суміжних територій річок Дніпра і Південного Бугу становить 49,2 кубокілометри. Він протікає відповідно на північно-східному і південно-західному кордоні області незначними ділянками, що обмежує можливість його використання в найбільш розвинених промислових центрах і маловодних сільськогосподарських районах. Об'єктивно виникає необхідність подачі води на значні відстані.

Поверхневі водні ресурси Кіровоградської області фор-

муються в басейнах двох річок – Південний Буг (63 %) та Дніпро (37 %). Площа, зайнята водними об'єктами, становить 3,07 % від загальної площі області (75,6 тис. га). Гідрографічна мережа складається з 438 річок загальною довжиною 5 558 км. Основними великими річками області є Південний Буг та Дніпро, середніми – Синюха, Інгул, Інгулець, Чорний Ташлик, Велика Вись, Тясмин, Висунь, Ятрань. На Кіровоградщині налічується 202 малі річки довжиною більше 10 км.

За об'ємом формування поверхневих водних ресурсів Кіровоградська область знаходиться на 19-му місці в Україні. Менші водні ресурси мають тільки Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Дніпропетровська та Запорізька області, але ряд із них за доступністю використання транзитного стоку р. Дніпро мають більші можливості.

Доступність місцевого стоку окремих територій області можлива тільки за умови його регулювання, тому що до 70 відсотків річкового стоку припадає на період весняної повені, в інші періоди водність річок невисока, аж до їх пересихання.

На території області зарегульованість річкової мережі дуже висока. Усього побудовано у різні періоди 2 185 ставків загальним об'ємом 221,2 млн м³ з площею водного дзеркала 16,1 тис. га та 85 водосховищ загальним об'ємом 279,6 млн м³ з площею водного дзеркала 9,98 тис. га.

Із наявних водних об'єктів тільки близько 20–25 % побудовані спеціалізованими організаціями згідно з проектною документацією та забезпечені водорегулюючими спорудами. Інші у переважній більшості не регулюються. Такі водойми, як правило, значно замулені та зарослі водяною рослинністю і не можуть бути джерелами водопостачання.

Підземні водні ресурси області також незначні та малодоступні для використання, тому що вони формуються в розломах кристалічних порід Українського кристалічного масиву, на якому розташована Кіровоградська область. Близько 30–40 відсотків пробурених свердловин виявляються безводними.

За даними органів геології, на початок 1990-х років за прогнозованими запасами підземних вод область займала останнє місце в Україні. На підставі додаткових матеріалів щодо розвідки у даний час на території області прогнозні запаси підземних вод складають 454,6 млн м³, із них 218,7 млн м³ затверджені.

Використовуються підземні води шляхом будівництва водозабірних свердловин, яких на 1.01.2003 р. налічується 1 697.

Водозабезпеченість одного жителя області становить 220 м³ на рік, що майже втричі менше, ніж у середньому по Україні (580 м³).

Водоспоживання за 2002 р. усіма галузями народного господарства та населенням склало 174,5 млн м³.

70 відсотків населення сіл області користується питною водою з індивідуальних колодязів. Згідно з паспортизацією, проведеною в 1996 р., якість води у колодязях (у більшості випадків) не відповідає нормативам за бакпоказниками, вмістом органічних сполук та хімічним складом.

Важливим кроком поліпшення якості водопостачання населення області є перехід на водопостачання із підземних джерел. За якістю підземні води – як порові, та і тріщинуваті – мають кращі органолептичні та смакові якості в порівнянні з дніпровською водою та практично не мають бактеріологічного забруднення, завдяки природним сорбентам, таким як глина, суглинки, супіски, буре вугілля, через які вони фільтруються. Тому вода, яка отримана з підземних природних джерел, не потребує систематичного хлорування, за винятком окремих свердловин, забруднених у процесі експлуатації при невиконанні

Мінерально-сировинна база Кіровоградщини

Види корисних копалин	Загальна кількість родовищ		Родовища, що розробляються		Одиниця виміру	Видобуток сировини в 2003 р.	Балансові запаси станом на 01.01.2004 р.
	2002 р.	2003 р.	2002 р.	2003 р.			
1. Горючі (буре вугілля):							
– діючі шахти	18	8	1	1	тис. т	–	15876
– діючі розрізи	21	21	4	4	тис. т	682	67397
2. Метали:							
а) уран	16	16	4	4	–	–	–
б) залізо	3	3	2	2	тис. т	4545	320828
в) нікель та кобальт	5	5	1	1	тис. т	–	4818
3. Неметали:							
а) графіт	3	3	1	1	тис. т	207	100509
б) каоліни:							
– первинні	2	2	–	–	тис. т	–	19967
– вторинні	2	2	1	1	тис. т	151	7068
в) цементна сировина	3	3	1	1	тис. т	–	9366
г) абразивна сировина	1	1	1	1	тис. т	–	4023
д) кварцит	1	1	1	1	тис. т	–	15208
е) крем'яна сировина:							
– трепел	1	1	1	1	тис. м ³	3	2896
ж) глина вогнетривка	1	1	–	–	тис. т	–	37919
з) вапняк (для випалювання на вапно)	1	1	–	–	тис. м ³	–	502
4. Будівельні матеріали:							
а) декоративне каміння	11	11	6	9	тис. м ³	16	69646
б) пиляне каміння	1	1	1	1	тис. м ³	–	4987
в) будівельне каміння	66	66	34	21	тис. м ³	1040	690450
г) цегельно-черепична сировина	61	61	20	8	тис. м ³	55	35060
д) керамзитова сировина	1	1	–	–	тис. м ³	–	4336
е) пісок будівельний	16	16	2	3	тис. м ³	100	4880
ж) пісок закладний	3	3	2	2	тис. м ³	200	15865
5. Підземні води:							
а) прісні води	36	36	14	16	млн м ³	45,24	218,7
б) мінеральні води	3	3	3	3			
в) мінеральні води на розлив	4	4	4	4			
Усього:	281	271	104	85			

санітарного режиму у зонах санітарної охорони. Згідно з гідрологічним щорічником про стан підземних вод Кіровоградської області на 1999 рік Департаменту геології та використання надр України та інформації Інституту проблем природокористування та екології експлуатаційні запаси підземних вод Кіровоградської області з водоносних горизонтів четвертинних, неогенових, палеогенових, кришталевих та докембрійських порід затверджено у кількості 208,7 тис. м³/добу, усі води з мінералізацією до 1,0 г/дм³. Водовідбір становив 61,7 тис. м³/добу, або 29 % від експлуатаційних запасів.

Із 1 023 сільських населених пунктів з чисельністю жителів 479 249 чоловік забезпечено водопостачанням 271 населений пункт, або 26,5 %, з них лише 29 централізованим водопостачанням, що становить 4 % від загальної кількості. Каналізацією забезпечено лише 5 населених пунктів, або 0,49 % до необхідного. У 67 селах із чисельністю населення понад 61 тисяча чоловік в Устинівському, Бобринецькому, Новоукраїнському, Новоархангельському, Долинському, Петрівському, Кіровоградському, Олександрійському, Добровеличківському та Вільшанському районах області жителі користуються повністю або частково в окремі періоди привізною водою. Основною причиною є відсутність джерел поверхневих і підземних вод належної якості.

Поверхневі джерела водопостачання забруднені пестицидами, легкоокислюваними органічними речовинами, фенолами, нафтопродуктами і за цими показниками не відповідають вимогам стандарту для питного водопостачання.

Підземні води мають підвищену загальну жорсткість, підвищений вміст сухого залишку, заліза, марганцю, нітратів, аміачних сполук.

Екологія, охорона природи

Екологічна ситуація в області протягом останніх років у цілому залишалася стабільною.

Кіровоградщина має досить розчленовану територію. Найвні негативні природні процеси: зсуви, розвиток ерозійних процесів, переробка берегів Кременчуцького водосховища, яроутворення. Згідно з кадастром в області зареєстровано 82 зсуви площею близько 400 га, на яких знаходяться 49 населених пунктів. На жаль, розроблена Програма захисту зсувонебезпечних ділянок на території Кіровоградської області на період 2000–2005 р. не була прийнята на сесії обласної ради, тому заплановані заходи не виконувалися.

Ґрунтовий покрив області характерний для перехідної зони від південного Лісостепу до північного Степу і має досить високу родючість. Однак понад 300 тис. га сільськогосподарських угідь є слабко- та середньоокислими.

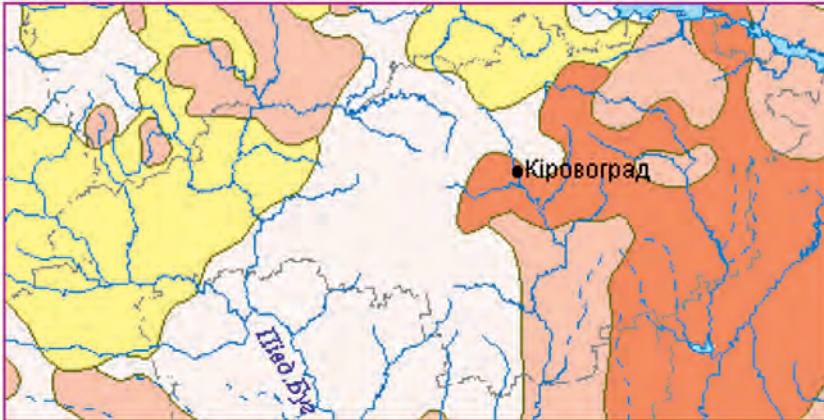
Земельний фонд Кіровоградської області складає 2 458,8 тис. га, 83 % загальної площі займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель. Основними землекористувачами є сільськогосподарські підприємства (62,3 % від загальної площі області). Розораність земель в області становить 84,5 %.

Поступово проходить зміна в структурі сільськогосподарських земель: зменшення ріллі, пасовищ, багаторічних насаджень та збільшення земель лісового фонду, заказників та заповідних урочищ. Скорочення площ орних земель пояснюється тим, що землі, які розташовані на крутосхилах, виведені в пасовища, сіножаті, під залуження, консервацію та заліснення.

У зв'язку з майже повним виведенням зі структури посівних площ гороху, сої, сочевиці, зменшенням посівів люцерни, еспарцету, буркуна, конюшини, зменшенням внесення органічних добрив у ґрунті знижується вміст гумусу.

ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ ЗА УМОВАМИ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

УМОВИ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

	сприятливі
	помірно сприятливі
	задовільні
	погіршені
	напружені

Карта екологічної ситуації за умовами проживання населення

В області прогресує деградація земель. На сьогодні площа таких земель становить 50 %.

Біологічного та хімічного забруднення ґрунтів в області не виявлено. Застосування пестицидів та агрохімікатів при вирощуванні сільськогосподарських культур залишається на низькому рівні. Щорічні обстеження сільськогосподарських угідь області показують, що на землях Вільшанського та Новоархангельського районів, які зазнали деякого впливу аварії на ЧАЕС, спостерігається стабілізація гама-фону.

На території області 46,3 тис. га зрошуваних земель, основна частина яких (38,3 тис. га) належить недержавним сільськогосподарським підприємствам.

У ході реформування аграрного сектору економіки безхазяйним залишився ряд складів з пестицидами. На довгострокове зберігання закладено 90 % непридатних та заборонених до використання пестицидів, що є на державному обліку. Незадовільно ведуться роботи в цьому напрямку в Добровеличківському, Гайворонському, Олександрійському, Компаніївському, Голованівському районах.

Небезпекою для земель області є водна і вітрова ерозія. Не ведеться комплексне еколого-гідрогеологічне вивчення території Олександрійського буровугільного регіону, де здійснюється закриття вуглевидобувних об'єктів.

У надрах області виявлено 30 видів корисних копалин. Ведеться видобуток уранових, залізних і нікелевих руд, графіту, бурого вугілля, будівельної сировини, підземних вод. Маються значні поклади горючих сланців. Незважаючи на значні запаси й різноманітність корисних копалин, видобуток їх з року в рік зменшується, що пов'язано з нестачею коштів на їх розробку.

Лісистість області становить 6,5 % (середній показник по Україні – 16,3 %). Стан лісів, які входять до підприємств системи Держлісгоспу України, задовільний. За рештою лісових угідь не проводиться відповідний догляд, ліси розріджуються, захаращуються, відсутня належна охорона лісонасаджень від самовільних вирубок. За рахунок самовільних вирубок та переходу частини лісів у категорію чагарників відбувається зменшення площ лісових насаджень.

У ході земельної реформи виникають проблеми з переоформленням технічної документації (охоронних зобов'язань, положень тощо) заповідних територій та об'єктів, відмовою від підписання необхідних документів або від забезпечення режиму їх охорони. Необхідно опрацювати механізм безперечно-го зобов'язання землекористувачів або землевласників щодо підписання ними переоформленої технічної документації стосовно територій та об'єктів ПЗФ при зміні форми власності з дотриманням вимог Земельного кодексу України та Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

З року в рік зменшується чисельність мисливських тварин. До боротьби з цим злом майже не залучається громадськість та зацікавлені організації.

Полезахисні лісові смуги та захисні насадження мають велике значення для збереження водних та земельних ресурсів. З введенням в дію нового Земельного кодексу України захисні насадження на смугах відводу автомобільних доріг та залізниць виключені зі складу земель лісового фонду. Внаслідок відсутності єдиного порядку використання полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень питання здійснення державного контролю за станом їх охорони, захисту, використання та відтворення є проблемним. Практично на всій території області вони залишаються без належного утримання, догляду та охорони.

Область мало забезпечена водними ресурсами. Її гідрогеологічні умови (розташована в зоні Українського кристалічного масиву) малосприятливі для формування запасів підземних вод. Це є причиною того, що близько 30 % пробурених свердловин безводні, інші мають низькі дебіти, що дає можливість забезпечувати в основному лише потреби сільськогосподарського виробництва.

Значні обсяги підземної води подаються з відхиленням від стандарту: мають підвищені загальну жорсткість, вміст сухого залишку, заліза, марганцю, нітратів та аміачних сполук.

За даними державної статистичної звітності, під наглядом держсанепідслужби області в 2003 р. знаходилось 298 (в 2002 р. – 247) джерел централізованого водопостачання і 3 434 (в 2002 р. – 3 246) джерел децентралізованого водопостачання. Не відповідають санітарним нормам 8,7 % сільських водопроводів і через відсутність зон санітарної охорони – 97 % джерел централізованого водопостачання. Поверхневі джерела водопостачання забруднені пестицидами, легкоокислюваними органічними речовинами, фенолами, нафтопродуктами і за цими показниками не відповідають вимогам ГОСТ 2761-84 «Джерела централізованого господарсько-питного водопостачання», санітарним правилам та нормам охорони поверхневих вод від забруднення. Як наслідок, необхідні значні витрати для доведення якості водопровідної води до вимог ГОСТ 2874-82 «Вода питна».

Як показують моніторингові спостереження, якість поверхневих вод у порівнянні з попередніми роками практично не змінилася. Малі річки степової зони області характеризуються значною мінералізацією. Через своє маловоддя вони практично не можуть протистояти обсягам скиду недостатньо очищених зворотних вод. У воді всіх річок області встановлені підвищені концентрації заліза та цинку. Ці метали можна вважати регіональними забруднювачами.

Найбільш забрудненою річкою області залишається одна з найважливіших водних артерій Кіровоградщини – Інгул. Стік її формується за рахунок стоку малих річок Грузька, Сугоклія, Аджамка, Кам'янка, Березівка. Екологічний стан водойми значною мірою залежить від ефективності роботи очисних споруд і санітарного стану на рельєфі басейну. Витрата р. Інгул не перевищує обсягів зворотних вод, які в неї скидаються, і розбавлення майже не відбувається. Це не може позитивно впливати на якість стоку річки. Тому останнім часом Інгул привертає до себе увагу не як джерело водопостачання, а як екологічно небезпечне джерело можливого виникнення та розповсюдження епідемічних захворювань в області і за її межами. Це пов'язано з дефіцитом фінансових ресурсів, необхідних для належної експлуатації та обслуговування систем водопостачання та водовідведення Кіровоградщини. У системах комунального водопроводу 21 % мереж перебуває в аварійному стані. У системах каналізації амортизовано 24,5 % мереж і 32 % насосних станцій. Амортизовано 33 % насосних агрегатів, 38 % потребують заміни.

Найбільшими забруднювачами поверхневих вод області є комунальні підприємства «Кіровоградводоканал» і «Олександріяводоканал». Їх скиди недостатньо очищених стоків становлять 52,7 % від загального обсягу по області. Комунальне підприємство «Кіровоградводоканал», яке включене до Переліку 100 найбільших забруднювачів України, проводить заходи з добудови очисних споруд, налагодження їх роботи.

На стан атмосферного повітря найбільш суттєво впливають промислові викиди підприємств Олександрії, що пов'язано з виробничою діяльністю Державної холдингової компанії «Олександріявугілля». Наявні на підприємствах області технологічне обладнання та очисні споруди, призначені для зменшення концентрації забруднюючих речовин у викидах з метою досягнення нормативів гранично-допустимих викидів, морально застарілі та фізично зношені. Діючі системи очищення практично не відновлюються у зв'язку з нестачею на підприємствах коштів на виконання таких робіт. Це, насамперед, стосується ТЕЦ № 1-3, брикетних фабрик «Димитрівська» та «Байдаківська» ДХК «Олександріявугілля», викиди яких становлять приблизно 70 % від стаціонарних джерел забруднення в цілому по області.

Відчутної шкоди завдає повітряному басейну області експлуатація автомобільного транспорту, шкідливі викиди якого становлять близько 60 % від усієї кількості викидів в атмосферу. Причинами такого становища є несправні автомобілі, низька якість палива, незадовільний технічний стан автомобільних доріг.

Метеорологічні умови Кіровограда сприяють накопиченню шкідливих механічних та хімічних домішок в приземному шарі повітря. Забруднюють атмосферу пил, діоксиди сірки та азоту, оксиди вуглецю та азоту, сажа, формальдегід, розчинені сульфати тощо. Проте лише середньорічні концентрації пилу перевищують встановлені нормативи. Випадків високих та дуже високих забруднень в атмосферному повітрі на контрольованій території не спостерігалось.

На радіаційний стан території Кіровоградської області і Кіровограда впливають підприємства гірничої промисловості та енергетики. При їх експлуатації

відбувається перерозподіл природних радіонуклідів (уран, торій, продукти їх розпаду та калій⁴⁰) у навколишньому природному середовищі.

В області здійснюється видобуток уранової руди на Інгульській та Смолінській шахтах. Новокосянтинівський рудник, який в 1996 р. був переданий для промислового освоєння, на сьогоднішній день законсервований. У межах населених пунктів області та Кіровограда розташовані великі за обсягами відвали гірських порід та позабалансової уранової руди, з поверхні яких відбувається вихід радону.

Характерним для видобутку урану є те, що майже усі відходи – відвали шахтних порід, скиди шахтних вод, викиди в атмосферне повітря – одночасно є і джерелами радіаційного забруднення навколишнього природного середовища.

На території області є прояви радону та дочірніх продуктів його розпаду, особливо в центральній частині, розташованій на масиві гірських порід гранітоїдного складу з підвищеним та високим кларковим вмістом розсіяних радіоактивних елементів ураново-торієвого ряду. Цю проблему ускладнює використання з будівельною метою місцевої сировини з підвищеним вмістом природних радіонуклідів.

Радіоекологічні дослідження на наявність радону проводяться з метою виявлення його аномальних концентрацій у житлових приміщеннях, у першу чергу приватного сектору, у виробничих приміщеннях, які знаходяться на перших поверхах та напівпідвальних рівнях, у дитячих дошкільних та шкільних закладах. Середні концентрації радону в Кіровограді та області здебільшого значно перевищують середньостатистичні показники.

В обласний реєстр місць видалення відходів входять 36 полігонів твердих паливних відходів та місць розміщення промислових відходів, а в реєстр об'єктів утворення, обробки та утилізації відходів – 37 об'єктів. Основними джерелами утворення промислових відходів є гальванічні виробництва, зола ТЕЦ, гірничодобувна промисловість, відпрацьовані ртутні лампи та прилади, що містять ртуть, механічний обробіток матеріалів, фарбувальне виробництво, відходи автотранспортних дільниць тощо.

99 % загальної кількості утворених відходів складають відходи СхідГЗК, що скидає хвости збагачення у хвостосховище балки «Щербаківська» Петровського району, та зола олександрійських ТЕЦ 1, 2, 3.

Динаміка утворення та накопичення токсичних відходів I–II класів небезпеки, які утворювалися на підприємствах області за останні 5 років, дозволяє зробити висновок, що їх склад майже не змінюється, кількість утворених відходів стабільна. Проте ситуація щодо поводження з відходами продовжує залишатися складною.

Питання будівництва спеціалізованого полігону для зберігання або захоронення промислових відходів не вирішене. Частково вони зберігаються на території підприємств, де утворилися, що становить загрозу для довкілля та здоров'я людей. Тільки ВАТ «Чисті метали» має спеціально побудований бункер для зберігання токсичних відходів виробництва.

У Кіровоградській області існує розгалужена система спостережень за станом навколишнього природного середовища. З метою підвищення рівня знань про екологічний стан довкілля на території краю, підвищення оперативності й якості інформаційного обслуговування державних органів та інших користувачів екологічної інформації, обґрунтування природоохоронних заходів Державне управління екології та природних ресурсів виступило замовником робіт

з розробки обласної програми моніторингу довкілля. Кошти на її розробку передбачені в Переліку природоохоронних заходів, які будуть фінансуватися з обласного Фонду охорони навколишнього природного середовища в 2004 році.

Мережа природно-заповідного фонду області на 1.01.2004 р. включає 167 заповідних територій та об'єктів на загальній площі 10,37 тис. га. Із них 23 природно-заповідні території загальнодержавного значення. Процент заповідності на даний час залишається значно меншим від оптимального й становить 0,4 %.

Протягом 2003 р. було заповідано 9 нових природних територій на загальній площі 289,4 га. Заповідання відбулося в Компаніївському, Кіровоградському, Світловодському та Долинському районах.

На Кіровоградщині все більше уваги приділяється збільшенню мережі природно-заповідних територій та об'єктів. Зараз їх налічується 158 одиниць загальною площею 10,1 тис. га, з яких 23 природно-заповідні території загальнодержавного значення, а також місцевого значення – 48 заказників, 40 пам'яток природи, 42 заповідних урочища, 5 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Статусу державного значення надано нашим «перлинам»: ландшафтному заказнику «Чорноліський», гідрологічній пам'ятці природи «Болото Чорний ліс», дендрологічному парку «Веселі Боковеньки», паркам – пам'яткам садово-паркового мистецтва «Онуфріївський парк», «Хутір Надія» та інші. Вони відіграють важливу роль у збереженні зникаючих, рідкісних і реліктових рослин та тварин, рідкісних угруповань. По суті, це природні музеї просто неба.

3 види рослин і 23 види тварин, виявлених на території Кіровоградської області, занесені до Європейського червоного списку, 29 видів рослин і 110 видів тварин – до Червоної книги України.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Заселення території сучасної Кіровоградщини почалося ще за доби палеоліту (20–15 тисяч років тому), про що свідчать знахідки стоянок первісних мисливців на території Новоархангельського, Світловодського та інших районів.

Археологічна карта Кіровоградщини свідчить про бурхливі соціальні процеси, що мали місце у сиву давнину. Існування племен з різноманітними формами господарювання привело до появи та розвитку широкого спектра землеробських та скотарських археологічних культур. Трипільська, ямна, катакомбна, зрубна, чорноліська, скіфська, ранньослов'янська культури дають нам зразки народного мистецтва, в яких відбилися світоглядні та естетичні уявлення народів, що населяли край.

Так, трипільське поселення III тисячоліття до н. е. (пам'ятка національного значення) біля с. Володимирівки Новоархангельського району є еталоном для визначення раннього періоду розвитку цієї культури. Для чорноліської культури (IX–VII ст. до н. е.) характерна наявність укріплень-городищ: Чорноліського, Тясминського, Калантаївського. Найдавнішими з відомих народів, які жили на території краю, були кіммерійці. Відомо близько десяти їхніх поховань (IX–VII ст. до н. е.).

На землях Кіровоградщини знайдено пам'ятки племен скіфської культури. Це Лита могила, або Мельгуновський курган поблизу Знам'янки (VII ст. до н. е.) та курган біля с. Медерове Кіровоградського району (V ст. до н. е.). Яскраві зразки скіфського «звіриноного стилю» виявлено на території Новомиргородського району (V ст. до н. е.).

Кам'яні баби, знайдені на території області, тепер встановлені біля Кіровоградського обласного краєзнавчого музею

У III ст. до н. е. скіфів витіснили сармати, які перейшли з первісної території Поволжя. Серед сарматських пам'яток найбільш відомими є ґрунтовий могильник біля с. Калантеево Світловодського району.

Степами нинішньої Кіровоградщини проходили племена готів (VI–VII ст.), гунів (VI ст.), аварів (VI–VII ст.) і хозарів (VII–IX ст.). Унікальною стала знахідка археолога Н. Бокій у Знам'янському районі. Вона являє собою срібні бляхи до пояса з зображенням фантастичних тварин і відноситься до часів переселення давніх угрів з басейну Волги в Центральну Європу (IX ст.).

До періоду ранніх слов'ян (VII ст.) відноситься князівська могила, знайдена на території Новоукраїнського району і широко відома як Глодоський скарб.

Яскравим проявом національної самобутності українського народу є пам'ятки доби козацтва. Серед них – козацький хрест, знайдений у Петрівському районі, люльки, зброя, дзвін та ікони з козацьких церков. У цей час починається інтенсивне заселення краю переселенцями з Лівобережної України, втікачами з правобережних воєводств, а також українськими та російськими вихідцями з Молдавії та Туреччини. Слідом за народною здійснюється урядова колонізація. Для оборони проти татар поставлено зағони й збудовано військові укріплення.

На подальшому історичному розвитку краю позначилося утворення в 1751 році Нової Сербії – Південної лінії військових поселень. Разом з українським етносом кілька тисяч пе-

реселенців з Центральної Росії, а з ними серби, чорногорці, волохи, греки, болгари, євреї та інші народи оселилися на великому просторі (від Синюхи до Дніпра, від Великої Висі до верхів'я Інгулу та Інгульця) і створили унікальну багатошарову культуру, що характеризується як взаємопроникненням, так і збереженням національної самобутності.

Важливою історичною подією стало будівництво 1754 року фортеці Святої Єлисавети, що дала початок місту Єлисаветграду. Свою стратегічну роль фортеця відіграла на початку 1769 року, коли відбила напад 70-тисячного війська кримського хана Керим-Гирея. Земляні укріплення й будівлі фортеці Святої Єлисавети, унікальної пам'ятки фортифікаційного мистецтва середини XVIII ст., збереглися до нашого часу.

Внаслідок виникнення південних військових поселень більша частина сучасної Кіровоградщини поділена на військові округи, які проіснували до 1857 року.

З середини XIX ст. Єлисаветград став одним з найрозвиненіших торгових і промислових центрів Півдня України. А після реформи 1861 р. на території краю виникають ринки робочої сили й нові підприємства.

У 1868–1869 роках залізниця з'єднала Єлисаветград та Олександрію з Одесою й Кременчуком, а через три роки – з Харковом і Миколаєвом, що дало початок станціям Знам'янка і Долинська та відіграло значну роль у розвитку Олександрівки.

Наприкінці XIX – початку XX ст. в багатьох населених пунктах виникають підприємства переважно переробної промисловості. Найбільш бурхливими темпами розвивається Єлисаветград. Тут засновуються підприємства з випуску сільськогосподарського знаряддя, найзначнішим з яких став завод Ельворті. Розвивається торгівля, банківська справа, будуються телеграф (1868), телефон (1892), водогін (1893), трамвайна лінія (1897).

Єлисаветград кінця XIX – поч. XX ст. має славу міста з високим рівнем розвитку освіти, музичної та театральної культури. На території краю діяли аматорські гуртки, що дали початок українській професійній трупі, заснованій Марком Кропивницьким восени 1882 року. До цього успіху були причетні також І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Садовська-Барілотті, М. Заньковецька.

Значний внесок у суспільне життя краю зробили українські діячі Д. Пильчиков, М. Федоровський, Софія та Олександр Русови, О. Михалевич, М. Левитський.

Славу українського національного відродження підхопили і продовжили громадські діячі: меценат, видавець Є. Чикаленко, поет Є. Маланюк, політичний діяч і письменник В. Винниченко, письменники Ю. Яновський, І. Микитенко, актори Г. Юра, І. Мар'яненко.

Пам'ятник козакові – захиснику Вітчизни в с. Торговиці Новоархангельського району

Театр в Єлисаветграді (поштова листівка початку XX століття)

На межі XIX–XX століть у Єлисаветграді навчалися відомі в майбутньому філософи Д. Чижевський, А. Шпір, богослов Г. Флоровський, письменники та поети А. Тарковський, Я. Івашкевич, Дон-Амінадо, вчені світового рівня І. Тамм, Б. Завадовський, М. Гомберг, А. Окснер.

З навчальних закладів краю вийшло ціле сузір'я композиторів, музикантів, співаків і художників: К. Шимановський, Г. Нейгауз, К. Ерделі, Ю. Мейтус, Л. Балановська, В. Канделакі, М. Гришко, О. Осмьоркін, Ф. Козачинський, І. Похітонов, О. Фойницький, П. Оссовський, а також один з фундаторів російської вокальної школи Йосип Петров.

У період революції і громадянської війни територія сучасної Кіровоградської області стала ареною боротьби політичних та військових сил: австрійсько-німецької окупації, військ УНР, повстанських загонів Григор'єва, Махна, білогвардійців та більшовиків. Останнім вдалося остаточно встановити радянську владу у вересні 1920 року.

У роки Великої Вітчизняної війни Кіровоградська область була окупована з 6 липня 1941 року до 22 березня 1944 року. Фашисти знищували мирних громадян, влаштували концентраційні табори в Адабаші, Кіровограді, Олександрії, Павлиші, Терновій Балці.

Підпільним обкомом і 31 райкома партії організовано 5 партизанських загонів і 29 диверсійних груп.

Звільнення області розпочалося наприкінці вересня 1943 р. форсуванням Дніпра військами II і III Українських фронтів і завершилося 21 березня 1944 р. звільненням смт Вільшанка.

У роки Другої світової війни Кіровоградщина втратила 92 860 чоловік, а в оборонних та наступальних боях загинуло 152 155 чоловік. Майже 400 визволителів області удостоєні звання Героя Радянського Союзу, серед них 135 кіровоградців, а Олексій Мазуренко і Петро Кошовий стали двічі Героями Радянського Союзу.

Втрати основних фондів народногосподарського комплексу області у цей період склали близько 100 мільйонів карбованців.

За п'ять років був досягнутий довоєнний рівень економіки.

У 1958 році Кіровоградську область було нагороджено орденом Леніна.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

За структурою економіки Кіровоградська область є аграрно-індустріальним регіоном.

Питома вага області у випуску продукції (робіт) в Україні становить 1,4 %, вона забезпечує 1,6 % загальної валової доданої вартості держави.

У структурі обсягів промислового виробництва провідне місце посідають харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (32,6 %), машинобудування (27,3 %), добувна промисловість (11,3 %).

Дочірнє підприємство державної компанії «Хліб України» **«Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів»** є одним із найкращих серед підприємств України із зберігання та переробки зернової сільгосппродукції, лідер у виробництві високоякісних дієтичних продуктів харчування – пластівців, сухих сніданків «Мюслі», які виробляються на обладнанні фірми «Buhler A. G.» (Німеч-

чина). На підприємстві запроваджена система управління якістю за нормами ISO 9001-2002.

ВАТ «Птахокомбінат» є одним із найкращих серед м'ясопереробних підприємств України. Тут виробляється більше 140 найменувань ковбасних виробів, копчень, м'ясопродуктів, м'ясних та харчових напівфабрикатів, виробів з м'яса птиці та риби. Робота комбінату відзначена Почесною грамотою Кабінету Міністрів України. Підприємство є переможцем VI Національного конкурсу з якості в номінації «Краща торгова марка 2001, 2002», «Кращий вітчизняний виробник 2002» серед великих підприємств.

ВАТ «Червона Зірка» – одне з найстаріших підприємств в Україні, відроджує славу флагмана сільськогосподарського машинобудування. З року в рік на підприємстві збільшуються обсяги виробництва, розширюється номенклатура продукції, провадяться науково-дослідницькі, експериментальні конструкторські та технологічні роботи. Сівалки, культиватори, косарки-плющилки та навантажувачі поставляються до багатьох країн світу. Протягом 2003 р. обсяги експорту становили 37,9 % проти 29,4 % у 2002 р. Продукції підприємства присвоєно знак «Європейська якість». На виставці «Золота осінь» у Москві сівалки СЗ-5,4, СЗП-3,6 Б, УПС-12, жнивварка ЖВ-4,9 удостоєні бронзових медалей.

Нарощує виробничі потужності **ВАТ «Гідросила»**, основною продукцією якого є об'ємні гідроприводи, гідравлічні шестеренні насоси, гідродвигуни високого тиску, водяні та масляні насоси до комбайнових і тракторних двигунів. Сьогодні продукція з маркою ВАТ «Гідросила» експлуатується у складі різноманітних машин більше ніж у 50 країнах світу. Маркетингові дослідження, конструкторські розробки, постійне вдосконалення технології, розвинута дилерська мережа з маркетингу та сервісного обслуговування дозволяють колективу підприємства йти в ногу з вимогами часу.

Після деякого спаду нарощує обсяги виробництва **ВАТ «Олександрійська фірма «Віра-Сервіс»**. Це єдине в області підприємство, яке виготовляє підйомно-транспортне обладнання. Разом зі збільшенням обсягів виробництва розширюється номенклатура продукції, збільшується кількість замовлень, зростає експортний потенціал.

У Світловодську розташовані такі унікальні підприємства, як **ВАТ «Чисті метали»** та **Світловодський комбінат твердих сплавів і тугоплавких металів**. ВАТ «Чисті метали» виробляє напівпровідникові матеріали та сполуки на основі кремнію, галію, а також елементи, які використовуються у сонячній енергетиці. Підприємство реалізує продукцію в Україні, до країн СНД та далекого зарубіжжя.

Комбінат твердих сплавів і тугоплавких металів виробляє продукцію, яка використовується у машинобудуванні, електронній та електротехнічній промисловості.

Після техногенної аварії відновлюється виробництво од-

ного з трьох у Європі підприємств з випуску феронікелю, який використовується для виплавки багатьох марок сталі. У 2004 р. **ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат»** значно збільшив потужність.

Агропромисловий комплекс

Кіровоградщина – це край хліборобів. Основну частину у валовому доході області дають трудівники сільськогосподарського виробництва.

Усього в області налічується 760 тис. власників землі й землекористувачів.

Основними землекористувачами є сільськогосподарські підприємства, на умовах оренди у користуванні яких знаходиться 1 099 тис. га землі (45 %).

Завершено реорганізацію всіх 477 КСП, на базі яких організовано 932 агроформування ринкового типу з приватною власністю на землю та майно, з яких: 407 сільськогосподарських товариств (44 %), 342 приватно-орендних підприємства (37 %), 50 сільськогосподарських кооперативів (5 %), 133 інших сільгоспідприємства (14 %).

В області діє 2 658 фермерських господарств, у користуванні яких знаходиться 325 тис. га (13 %) землі, а 25 тис. громадян на загальній площі 140 тис. га (6 %) використовують земельні ділянки (паї) для ведення товарного сільськогосподарського виробництва самостійно.

Транспорт

Вигідне географічне розташування Кіровоградської області сприяло розвитку її транспортної мережі.

Експлуатаційна довжина залізниць загального користування становить 936,9 км (з яких електрифіковано – 602 км). Вони зв'язують найважливіші промислові та сільськогосподарські райони Півдня з Південним Заходом і Центром України. Найважливіші залізничні напрямки: Київ–Дніпропетровськ,

*На
збиранні
хліба*

Харків–Одеса, Київ–Херсон, Знам'янка–Миколаїв, міжнародні напрямки: Знам'янка–Москва, Дніпропетровськ–Санкт-Петербург, Адлер–Кишинів, Кишинів–Саратов, Сімферополь–Мінськ, Сімферополь–Полоцьк.

Десять автомагістралей загальною довжиною 690 км зв'язують Україну з державами СНД та Центральної і Південної Європи. Густота автомобільних шляхів становить 249 км на 1 000 км². Через область проходять магістралі Київ–Одеса, Кіровоград–Миколаїв, Київ–Луганськ–Ізварино, Харків–Одеса, Полтава–Кишинів.

Авіаційні перевезення здійснюються авіакомпанією ВАТ «Кіровоградські авіалінії» та міжнародними авіаційними компаніями «УРГА» і «Чайка».

Трубопровідний транспорт представлений двома магістралями. З півночі на південь проходить нафтопровід, а через незначну територію на півночі області – газопровід «Союз».

Зв'язок

Кіровоградська дирекція УДППЗ «Укрпошта». Кіровоградська дирекція є філією підприємства УДППЗ «Укрпошта». У своєму складі дирекція має відособлені структурні підрозділи – Кіровоградський поштамт і 17 районних вузлів поштового зв'язку. В області налічується 405 відділень поштового зв'язку, 343 з яких – сільських, 42 міських та 20 обласних. Крім того, функціонують 99 сільських та 2 міських пункти поштового зв'язку.

Найбільш прибутковими та перспективними послугами Кіровоградської дирекції, як показав досвід, стали послуги поштового зв'язку, розрахунково-касове обслуговування, фотопослуги поштою, торгівля товарами широкого вжитку, торгівля періодичними та іншими друкованими виданнями, розповсюдження лотерейних білетів, карток або електронних ваучерів попередньої оплати за послуги зв'язку, послуги телефаксимільного зв'язку, Інтернету, ксерокопіювання, перевезення вантажів поштовим транспортом.

Кіровоградська дирекція ВАТ «Укртелеком» – єдиний оператор, який надає послуги електрозв'язку в усіх куточках Кіровоградщини. Надання послуг електрозв'язку структурними підрозділами Кіровоградської дирекції ВАТ «Укртелеком» здійснюють в міських АТС загальною монтованою ємністю майже 200 тисяч номерів та 365 сільських АТС монтованою ємністю 40 тисяч номерів.

КД ВАТ «Укртелеком» активно впроваджує цифровий зв'язок. Навколо обласного центру побудовано оптико-волоконну магістраль, а в Кіровограді введено в експлуатацію нові цифрові АТС-32, АТС-34. Швидкими темпами зростає кількість Інтернет-користувачів. У всіх районах області побудовано вузли Інтернету.

Закрите акціонерне товариство «Утел» забезпечує високоякісним автоматичним міжміським та міжнародним телефонним зв'язком абонентів Кіровоградської області.

В області надаються послуги мобільного зв'язку. Через область проходять волоконно-оптичні лінії зв'язку «Південь», «Схід», «Дніпро–Донбас».

Будівництво

Основою будівельного комплексу області є 88 будівельних підрядних одиниць, з яких 31 – державної, 49 – колективної та 7 – приватної форми власності з чисельністю працюючих майже 4,9 тис. чол.

За останні роки забезпечено зростання обсягів інвестицій у соціально-економічний розвиток області. Майже 90 % із загальної суми інвестицій спрямовано на приріст основного капіталу суб'єктів господарської діяльності.

У ЦЕНТРИ УКРАЇНИ

У капітальному будівництві тільки в 2002 році освоєно 506,7 млн грн інвестицій в основний капітал. Більше половини (51 %) усіх капітальних інвестицій припадає на підприємства колективної форми власності, 31,4 % – державної, 14,7 % – на приватний сектор.

Введено в дію додаткові потужності на підприємствах переробної промисловості, завершено заміну обладнання на Кременчуцькій ГЕС, здано в експлуатацію 75,1 км газових мереж, побудовано 9,4 км нових шляхів та здійснено ремонт 9 км шляхів з твердим покриттям. Введено в експлуатацію 96,4 тис. м² житла. На житлове будівництво було спрямовано 12,6 % від загального обсягу капітальних вкладень.

Житлово-комунальне господарство

В області працює 149 підприємств житлово-комунального господарства, у тому числі спільної власності територіальних громад області – 8, власності територіальних громад міст – 89, тих, що знаходяться в управлінні райдержадміністрацій і мають делеговані повноваження на управління майном – 7, тих, що знаходяться в управлінні селищних рад, – 13, у системі ВАТ «Облсількомунгосп» – 32.

Споживчий ринок

Важлива роль у соціально-економічному розвитку області, поліпшенню добробуту її жителів належить сфері торговельного і побутового обслуговування населення. З кожним роком її мережа розширюється, поліпшується матеріально-технічна база та рівень обслуговування покупців. Споживчий ринок області – це широкий вибір товарів і послуг у сучасних підприємствах торгівлі та побутового обслуговування населення.

Торговельна мережа області представлена 4,5 тис. магазинів, 1,3 тис. об'єктів дрібнодрібною торгівлі, 1 тис. закладів громадського харчування, 102 ринками, 150 АЗС. Фірмова мережа області налічує понад 200 магазинів і кіосків. Провідне місце в ній по праву належить фірмовим магазинам ВАТ «Птахокомбінат», які мають різноманітний асортимент продукції та забезпечують європейський рівень обслуговування споживачів.

До послуг населення – 735 об'єктів побутового обслуговування, для яких цей вид діяльності є основним: 80 із них здійснюють ремонт побутової техніки, 73 індошив швейних, хутряних і шкіряних виробів, 127 перукарень, 48 майстерень з ремонту взуття, 59 фотоательє тощо. Крім цього, побутові послуги надають більше 1,8 тис. підприємств інших галузей та приватні підприємці.

Банківська сфера

Упродовж усіх років незалежності України діяльність управління Національного банку України в Кіровоградській області спрямована на розбудову банківської системи регіону, яка динамічно розвивається.

Управління НБУ тісно співпрацює з банківськими установами регіону. Систематично проводяться спільні наради, конференції, круглі столи, на яких вирішуються питання щодо збільшення кредитування економіки області та залучення коштів від фізичних осіб, поліпшення обслуговування клієнтів.

Завдяки підвищенню ефективності роботи банківських установ області обсяги кредитування економіки зростають. У результаті галузева структура кредитного портфеля банків відповідає галузевій структурі економіки регіону – найбільше банківських кредитів залучено в торгівлю, промисловість та сільське господарство.

З метою вдосконалення системи прогресивних готівкових розрахунків та розширення безготівкових платежів банківськими установами регіону запроваджено розрахункові операції з використанням банківських автоматів.

Банки впроваджують зарплатні проекти на підприємствах, в установах, більшість пенсіонерів одержують пенсії за картками, а отже, населення звикає до безготівкових платежів, люди вчать користуватися банківським рахунком.

Управління Національного банку України систематично забезпечує потребу області в готівці як у необхідних обсягах, так і в оптимальному складі номіналів банкнот і монет.

Управління Національного банку України в Кіровоградській області має багатолітню славу історію. Клопотання про створення в місті Єлисаветграді відділення Державного банку Росії неодноразово (востаннє – у 1888 р.) порушувалося як міським урядом, так і повітовим земством, але безуспішно. Відмова Міністерства фінансів мотивувалася, з одного боку, близьким розташуванням відділень Державного банку в сусідніх містах – Кременчуці, Миколаєві, Херсоні; а з іншого – тим, що торгівля і промисловість в Єлисаветграді не досягли такого рівня розвитку, коли можна розраховувати на прибутковість банківського відділення у разі його відкриття.

Відділення Державного банку за розпорядженням уряду було відкрито в Єлисаветграді 1 червня 1894 року. Протягом першого ж року його діяльності побоювання стосовно збитковості розвіялися. В 1895 році Єлисаветградське відділення Державного банку мало оборотів до 20 000 000 рублів і отримало 84 000 рублів прибутку, тоді як на його утримання було витрачено 23 000 рублів.

Єлисаветградське відділення Державного банку знаходилося на Перспективній вулиці (нині – вулиця К. Маркса) у дуже тісному, непристосованому для банківської діяльності найманому будинку. Банк не мав навіть комори для зберігання грошей. Врешті-решт було вирішено побудувати власне, спеціально обладнане приміщення. Для цього придбали приватну ділянку землі на Перспективній вулиці, неподалік міського бульвару. У 1898 році спорудження будинку було завершено. Відтоді він вірою і правдою служить людям. Нині тут розміщене управління Національного банку України в Кіровоградській області. Хочеться вірити, що зведений на віки, цей будинок ще довгі роки прикрашатиме затишний Кіровоград.

В області функціонує 300 банківських установ, з них 38 безбалансових філій та 262 безбалансових відділення. За обсягами вимог за кредитами, наданими в економіку Кіровоградщини, лідирують Кіровоградська ОД АППБ «Аваль», філії ВАТ КБ «Надра», ЗАТ КБ «ПриватБанк», АК «Промінвестбанк», АКБСР «Укрсоцбанк», Кіровоградське ОУ ВАТ «Державний ощадний банк України». Ці банківські установи мають і найвагоміші обсяги ресурсів.

Акціонерний поштово-пенсійний банк «Аваль» – один з найбільших банків області, працює на ринку Кіровограда понад 10 років, має 37 відділень в області. Послугами банку користуються близько 5 тисяч юридичних осіб. Кожна третя гривня кредитних вкладень в економіку області – банку «Аваль». Дирекцією АППБ «Аваль» проводиться дострокова благодійна акція «Крок до милосердя», у рамках якої відкрито благодійні рахунки для вихованців дитячих будинків сімейного типу в Кіровограді. Незмінною складовою усієї стратегії банку «Аваль» завжди була, є і буде підтримка соціальної сфери. У філософії діяльності банку закладене прагнення збільшувати свій внесок у формування громадянського суспільства, сконцентровано увагу на реалізації цільових благодійних і меценатських програм, намагання досягти їх максимальної ефек-

тивності. Банк «Аваль» постійно реалізовує корисні для народногосподарського комплексу Кіровоградщини і держави програми. У їх основі: максимальне наближення банківських установ до клієнтів; надання клієнтам повного комплексу банківських послуг; інвестиційна співпраця з клієнтами-партнерами спрямована на зростання їхнього добробуту; співпраця з державною владою та підтримка інноваційних процесів у реформуванні економіки області, здорова активність та конкуренція.

Державний ощадний банк України. На обслуговуванні Ощадбанку рахунки Пенсійного фонду України, Укрпошта. Банк оперує більш як двома мільйонами рахунків фізичних осіб, в установах Ощадбанку обслуговується 3 539 підприємств, організацій та інших юридичних осіб. Банківські послуги: розрахунково-касове обслуговування фізичних та юридичних осіб; видача розрахункових чеків фізичним особам для оплати за придбані товари та надані послуги; безготівкові розрахунки фізичних осіб з торговими, комунальними та іншими організаціями; переказ грошей та вкладів; видача кредитів фізичним та юридичним особам у національній валюті; виплата заробітної плати, пенсій, соціальних допомог та інших доходів громадян; інкасація грошової виручки та перевезення цінностей; операції з цінними паперами, у т. ч. продаж ощадних сертифікатів; випуск та обслуговування платіжних карток VISA та MasterCard; операції з дорогоцінними металами; розповсюдження лотерейних білетів «Українська національна лотерея», «МСЛ», «Телефортуна». Банком розроблено та запроваджено нові види кредитів: «Кредит фізичним особам на придбання транспортного засобу», «Заощаджуй – та відпочивай у кредит», «Кредит на придбання товарів через торговельну мережу», «Кредит на придбання житла».

Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк «Промінвестбанк». На сьогодні понад 27,5 тисячі громадян та більше двох тисяч підприємств, установ і організацій мають рахунки у Кіровоградській філії Промінвестбанку. Основна ідеологічна спрямованість Промінвестбанку – розвиток національного виробництва і сприяння зростанню добробуту населення країни – реалізується в постійній кредитній підтримці українських товаровиробників. Філії Промінвестбанку надають широкий спектр послуг своїм клієнтам, починаючи від традиційних: розрахунково-касового обслуговування, кредитування, приймання вкладів, комунальних платежів – і закінчуючи послугами у сфері новітніх технологій. Це здійснення термінових грошових переказів у системі Промінвестбанку та через міжнародну систему MoneyGram, операції з пластиковими картками, системи дистанційного обслуговування «Клієнт-Банк», «Internet-Банкінг». Вдосконалюється і кредитна справа. Філії банку пропонують клієнтам такі види послуг, як мультивалютні кредитні лінії, інвестиційно-інноваційні та іпотечні кредити тощо.

Державний експортно-імпортний банк України «Укрексімбанк». Спектр послуг Кіровоградської філії Укрексімбанку для юридичних осіб: відкриття рахунку за наявності документів протягом одного дня; комплексне обслуговування мультивалютних рахунків з подовженим операційним часом; надання послуги EXIM VOICE, скориставшись якою, клієнт отримує дані про стан свого рахунку; відкриття депозитних рахунків від однієї ночі під вигідні відсоткові ставки; встановлення та обслуговування системи «Клієнт-банк»; проведення документарних операцій (акредитиви, гарантії, інкасо).

Спектр послуг Кіровоградської філії Укрексімбанку для фізичних осіб: понад 15 видів депозитних вкладів, відсоткова ставка за якими не змінюється протягом дії договору. Депозит з поповненням суми вкладу та капіталізацією

відсотків, депозит з безкоштовною видачею дебетної картки, депозит з капіталізацією відсотків, депозит зі сплатою відсотків авансом та інші цілком задовольняють потреби вкладників; оплата комунальних платежів; система MONEY GRAM – терміновий переказ грошових коштів до будь-якої країни світу; конверсійні операції з іноземною готівкою валютного та обмін зношених і пошкоджених купюр; випуск та обслуговування міжнародних платіжних карток VISA та EUROCARD/MASTERCARD в національній та іноземній валютах. Філія Укресімбанку в Кіровограді пропонує комерційне кредитування, довгострокове кредитування (до 5 років), кредитування за проектом розвитку експорту. Загалом банк має більше 10 різноманітних ліній довгострокового кредитування під вигідні відсоткові ставки.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У вищих навчальних закладах Кіровоградщини працюють 449 кандидатів наук, доцентів (Кіровоградський державний технічний університет – 177, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка – 231, Державна льотна академія України – 41), 53 доктори наук, професори (Кіровоградський державний технічний університет – 19, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка – 31, Державна льотна академія України – 3).

Наукові, дослідно-конструкторські і проектні розробки з найважливіших напрямків науково-технічного прогресу здійснюються у 17 наукових установах і організаціях області. Серед них:

- Кіровоградський державний технічний університет, який працює над створенням нових і удосконаленням робочих органів посівних і ґрунтообробних машин і механізмів, обладнання, засобів автоматизації і механізації виробництва тощо;
- Державна льотна академія України, яка займається дослідженнями з проблем людського фактора і професійної підготовки спеціалістів;
- Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція здійснює свої розробки у 5 напрямках: землеробство, рослинництво, кормовиробництво, тваринництво і механізація;
- ВАТ «Відеотехніка» працює над науковими розробками у галузі технічних засобів і обладнання для розвитку телебачення і радіомовлення, створює і поставляє технічне устаткування для телецентрів України і країн СНД;
- акціонерні товариства «Завод «Автоштамп» і «Червона Зірка» розробляють і виготовляють нові види сільгосптехніки та обладнання для переробки сільськогосподарської продукції.

Перша школа в Єлисаветграді була створена у 1763 році для дітей офіцерів. У 1788–1797-х рр. діяла одна з найперших у Російській імперії хірургічна школа. У 1863 р. заснована Златопільська гімназія (нинішній Новомиргород). У 1867 р. в Єлисаветграді відкрите ремісничо-грамотне училище, яке утримувалося на кошти благодійників. Відомими були офіцерське кавалерійське та духовне училища. На початку ХХ ст. (за неповними даними 1908 р.) на території сучасної Кіровоградщини налічувалося 337 шкіл різного підпорядкування та 135 церковнопарафіяльних шкіл, у яких навчалося близько 50 тис. дітей. Крім того, функціонували приватні пансіони, недільні й народні школи, єврейські хедери.

У 1920 р. налічувалося 500 шкіл, у тому числі в Єлисаветграді – 28. У Кіровоградському (Зінов'євському) повіті діяло 494 школи. Працювала широка мережа «лікнепів» (651), шкіл для дорослих (77), дитячих будинків (21), професійних навчальних закладів (19).

У повоєнні роки у 32 сільських районах області налічувалося 831 школа, у яких навчалося 108 595 учнів.

На зламі епох відбуваються значні зміни в освітньому просторі України, не залишаються осторонь і освітяни Кіровоградщини. У творчих пошуках педагогів йде оволодіння новими парадигмами освіти на основі праць добре відомих селекціонерів педагогічних пошуків Василя Олександровича Сухомлинського та Івана Гуровича Ткаченка. Саме в географічному центрі України з'явилася блискуча плеяда: А. С. Макаренко, С. Ф. Русова, О. М. Маринич, Г. С. Костюк, О. О. Хмура, В. В. Скопенко.

Освітяни докладають багато зусиль, дбаючи про належне навчання, виховання молодого покоління, майбутніх громадян незалежної України, щоб підготувати гідну зміну, покликану вивести свою батьківщину в ряди найрозвиненіших країн світу.

На території Кіровоградської області сьогодні функціонує 526 закладів дошкільної освіти, якими охоплено 22,9 тис. дітей (45,6 %), 622 загальноосвітніх навчальних заклади різних типів і форм власності, у тому числі гімназій, колегіумів, ліцеїв, навчально-виховних комплексів, у яких навчається 141 531 учень. У загальноосвітніх навчальних закладах області основи наук викладають 17,6 тис. вчителів, з них 13,9 тис., або 96,5 %, – з вищою освітою. Серед них 36 – заслужені вчителі України, 440 – вчителі-методисти. У вищих навчальних закладах працюють 53 доктори наук, професори, 445 кандидатів наук, доцентів.

У 2002/2003 навчальному році мережа професійно-технічних навчальних закладів області зазнала позитивних змін. На сьогодні їх 25, у тому числі два вищих професійних училища, вісім професійних ліцеїв, два філіали існуючих училищ, приватний навчальний центр II рівня атестації, 32 навчально-курсових комбінати. Понад 15 тис. кваліфікованих робітників було підготовлено в поточному році.

У професійних навчальних закладах області працює 1 180 педагогічних працівників, з них 530 майстрів виробничого навчання, 456 викладачів загальноосвітньої підготовки та професійно-технічного циклу. 25 % педагогічних працівників мають вищу кваліфікаційну категорію, 12 % майстрів виробничого навчання та 10 % викладачів присвоєні педагогічні звання.

У 2003 р. обласною радою затверджена обласна «Програма підготовки кваліфікованих робітників на 2003–2008 роки», головним завданням якої є задоволення запитів населення у професійному навчанні з урахуванням потреб ринку праці. Відповідно до неї проводиться робота щодо розвитку професійно-технічної освіти області. Запроваджуються нові перспективні професії, такі як «агент з постачання», «робітник фермерського господарства», «робітник з комплексного обслуговування будівель» та інші.

В області налічується 23 вищих навчальних заклади, з яких 6 – III–IV та 17 – I–II рівнів акредитації. Окрім того, освітні послуги щодо надання вищої освіти на території Кіровоградської області здійснюють 6 філій вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації та 3 навчально-консультативних пункти. З метою підтримки обдарованої молоді, стимулювання її до навчання, а також до активної науково-дослідницької, громадської роботи заснована стипендія обласної державної адміністрації та обласної ради.

Охорона здоров'я

В області широко розвинута мережа медичних закладів, у яких працюють майже 25 тисяч фахівців охорони здоров'я, серед них лікарів – 3 484, молодших медпрацівників – 11 139. Налічується 72 лікувальних заклади, 549 фельдшерсько-акушерських пунктів, 13 диспансерів, 2 станції переливання крові, 92 самостійних амбулаторно-поліклінічних заклади, 1 центр з профілактики та боротьби зі СНІДом, 27 санітарно-епідеміологічних станцій, 4 станції швидкої допомоги, 4 санаторії.

Протягом 7 років медичну галузь області очолює заслужений лікар України В. В. Бондаренко.

Значний внесок у розвиток медицини нашого краю зробили доктор медичних наук В. М. Самоходський, кандидати медичних наук В. М. Тарасов, С. Ф. Висоцький, П. І. Сидоренко, М. В. Брикульська, заслужені лікарі України В. І. Яринич, В. Д. Покрова, М. І. Єсаулов.

Флагманами охорони здоров'я є обласна лікарня, обласна дитяча лікарня, обласні кардіологічний, онкологічний, протитуберкульозний диспансери.

Базовим закладом для надання медичної допомоги ветеранам війни є Кіровоградський обласний госпіталь для інвалідів Вітчизняної війни на 210 ліжок. Фінансування закладу здійснюється в максимально можливих сумах в повному обсязі, що дало змогу ефективніше використовувати ліжковий фонд. Щорічно кількість ветеранів війни, пролікованих у госпіталі, збільшується. Для надання стаціонарної допомоги ветеранам війни в лікувально-профілактичних закладах області виділено 618 ліжок.

У всіх центральних районних лікарнях області, незалежно від їх потужності, уже функціонують палати (відділення) реанімації. Для підвищення якості медичної допомоги та своєчасної діагностики захворювань закінчено створення при кожній центральній районній лікарні діагностичних відділень.

Ведеться робота зі створення регіональних центрів: у серпні 2003 р. відкрито міжрайонний Центр переливання крові на базі Гайворонської ЦРЛ (філія обласної станції переливання крові), з 2001 р. функціонує Центр матері і дитини в Долинському районі.

З метою ліквідації існуючих диспропорцій в наданні медичної допомоги сільському населенню проводиться оптимізація первинної ланки охорони здоров'я, зокрема перехід на засади сімейної медицини. Тому пріоритетним напрямком діяльності визначено створення амбулаторій сімейного лікаря та дільниць сімейного лікаря при дільничних, районних, міських лікарнях. На даний час кожний п'ятий житель області обслуговується сімейними лікарями.

На період до 2005 р. розроблено схему розвитку мережі закладів сімейної медицини, що надають допомогу сільському населенню (154 медичних заклади первинної ланки), згідно з якою вже проводиться відповідна робота. Станом на 1.07.2004 р. створено 131 дільницю сімейного лікаря у 98 закладах області. Велику допомогу в підготовці лікарів загальної практики (сімейної медицини) надала кафедра сімейної медицини Дніпропетровської медичної академії, яка за період 2001–2003 рр. на виїзних курсах у нашій області підготувала більше 150 сімейних лікарів.

У 2004 р. проведені виїзні курси спеціалізації «загальна практика – сімейна медицина» Харківської медичної академії післядипломної освіти, де пройшли перепідготовку ще 29 лікарів. При Кіровоградському медичному коледжі та Олександрійському медучилищі створені постійно діючі курси підготовки та підвищення кваліфікації помічників сімейного лікаря.

У смт Приютівка Олександрійського району відкрито першу в Україні лікарню сімейної медицини.

Наступним етапом роботи в напрямку розвитку сімейної медицини на Кіровоградщині є організація лікарень сімейної медицини та відділень догляду (хосписи) поряд із загальним стаціонаром, у забезпеченні функціонування яких будуть брати участь органи соціального захисту. У смт Приютівка Олександрійського району уже відкрито першу в Україні лікарню сімейної медицини.

У травні 2004 р. на засіданні розширеної виїзної колегії МОЗ України в Полтавській області Кіровоградщина за розвиток сімейної медицини відзначена Почесною грамотою Міністерства охорони здоров'я України.

Окрема подяка МОЗ України винесена голові обласної державної адміністрації.

Значна увага приділяється підвищенню кваліфікації медичних кадрів. За останні роки відмічається тенденція до постійного зростання рівня атестації медиків усіх категорій та організаторів охорони здоров'я. На сьогоднішній день в лікувально-профілактичних закладах області працює 506 лікарів з вищою кваліфікаційною категорією, 919 – з першою, 855 – з другою (всього атестовано 2 280 лікарів, що становить 65,4 % від загальної кількості лікарів).

Один із найстаріших навчальних закладів області Кіровоградський базовий медичний коледж імені Є. Й. Мухіна готує висококваліфіковані кадри. Його випускники працюють практично в кожному медичному закладі області та за її межами. Путівку в життя із медичного коледжу отримав і народний депутат України І. Ф. Шаров.

У практику діяльності галузі постійно впроваджуються новітні медичні технології у діагностиці та лікуванні хвороб. Лікарі-урологи активно працюють над поліпшенням технології лікування сечокам'яної хвороби без хірургічного втручання, лікарі-травматологи – над ендопротезуванням тазостегнових суглобів, корекцією суглобів, впроваджені лапароскопія, мікрохірургія ока.

З року в рік розширюється використання стаціонарозамінних технологій. На даний час в області функціонує 1 810 ліжок денних стаціонарів поліклінік.

В області завершується будівництво об'єктів охорони здоров'я: Вільшанська ЦРЛ, Піщанобродська дільнична лікарня, лікарняний корпус Долинської ЦРЛ, радіологічний корпус обласного онкологічного диспансеру, корпус обласної лікарні, що дасть змогу покращити умови перебування хворих у лікарнях, а також організувати діагностичний центр в обласній лікарні.

У результаті проведеної роботи з раннього виявлення хвороб зменшилась питома вага деструктивних форм туберкульозу серед вперше виявлених хворих, збільшилась питома вага закриття порожнин розпаду серед вперше виявлених хворих на туберкульоз. Показники захворюваності в групі серцево-судинної патології стабільно кращі, ніж середні по Україні. При високому рівні захворюваності на онкологічну патологію залишається стабільним рівень смертності, який за показником запущеності онкологічних захворювань нижчий, ніж по Україні.

Окрім основного покликання – лікування людей, медики Кіровоградщини беруть активну участь у культурно-мистецькому житті області. Прикладом тому є відома капела «Медик» та фольклорний ансамбль обласної лікарні. Заслуговує на увагу поетичний доробок заслуженого лікаря України хірурга В. К. Холявка.

Культура та мистецтво

Сьогодні мережу бібліотек області утворюють понад 600 бібліотек. Їхніми послугами користуються близько 514 тис. читачів, яким щороку видається більше 10 млн документів.

В області діють три обласні бібліотеки: обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. Чижевського, обласна юнацька бібліотека ім. О. Бойченка та обласна дитяча бібліотека ім. А. Гайдара.

Сьогодні вже складно дослідити детальну історію Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського через брак джерел та прогалини в архівних матеріалах. Але головними соціально-історичними періодами розвитку закладу слід вважати дореволюційний, довоєнний і повоєнний. Перший – характерний створенням і становленням закладу як першої міської громадської бібліотеки. Другий – формуванням її основної структури та наданням установі функцій обласної бібліотеки. Третій свідчить про постійний розвиток і зміни згідно зі статутом обласної універсальної наукової бібліотеки.

Вперше думка про заснування публічної бібліотеки була висловлена 1 січня 1897 р. в колективному листі на ім'я тодішнього міського голови Єлисаветграда О. М. Пашутіна, ініціатором написання якого став міський землемір, просвітитель і культурний діяч П. З. Рябков.

Група його однодумців розробила проект статуту майбутньої бібліотеки, і 5 грудня 1898 р. було обрано правління бібліотеки. Була одержана субсидія у розмірі 1 000 крб. Дума виділила місце для будівництва бібліотеки на розі вулиць Петровської та Інгульської (тепер вулиць Шевченка і Декабристів). Фінансували його переважно П. З. Рябков і лікар П. І. Михалевич. Чималі кошти на будівництво переказували М. Кропивницький, М. Садовський, П. Саксаганський, М. Старицький та інші представники прогресивної місцевої інтелігенції.

Офіційне відкриття бібліотеки відбулося 2 лютого 1899 р.

У перші роки існування робота виконувалася на громадських засадах, штат складався з одного бібліотекаря та помічниці, а діяльність бібліотеки фінансувалася за рахунок добровільних пожертвувань громадян коштами та майном, встановленої статутом плати за читання, із зібраних на користь бібліотеки коштів від концертів, вистав, лекцій тощо.

У перший же рік існування бібліотека придбала 1 173 книги та одержала в дар 1 399.

Правління бібліотеки, дбаючи про поповнення фондів, постійно зверталось до наукових товариств, земських установ, газет, відомих письменників і вчених з проханням дарувати бібліотеці книги. Особливо щедрих зараховували до почесних членів бібліотеки. У 1920 р. Єлисаветградська громадська бібліотека стала державною – центральною міською. Держава вирішила чимало фінансових і кадрових проблем, але жорстко регламентувала роботу.

З 1922 р. бібліотеку було переведено на планове комплектування. Вона почала одержувати обов'язковий безкоштовний примірник з деяких тем друкованої продукції, що виходила в Радянському Союзі. Цей примірник став основним джерелом поповнення фонду.

На початку 30-х рр. бібліотека розпочала бібліотечний книгообмін, міжбібліотечний абонемент був створений у 1932 р. Цього ж року бібліотека була переведена в нове приміщення – по вул. Декабристів, 5.

У фонді була література російською, українською, єврейською та молдавською мовами. Працювали вже 71 пункт видачі й 85 книгонош.

Організовувалися пересувки при колгоспах і підприємствах.

В 1939 р. була утворена Кіровоградська область, тож бібліотека почала функціонувати як обласна, маючи фонд, який налічував 50 тис. видань.

У роки Великої Вітчизняної війни бібліотека дуже постраждала. Фашисти пограбували, спалили та відправили на паперову фабрику близько третини фонду. Загинули каталоги та бібліотечне обладнання.

З 1 травня 1944 р. бібліотека відновила свою роботу. Штат бібліотеки був на той час укомплектований лише на 35 %, фонд налічував 21 749 одиниць.

У 60-ті рр. почали широко застосовувати обмінні фонди, а до комплектування залучали спеціалістів з різних галузей знань.

Довгий час бібліотека знаходилася у пристосованому приміщенні по вул. Декабристів.

У 1983 р. бібліотеці передано новозбудоване спеціальне приміщення, розраховане на 1 млн 200 тис. томів (по вул. К. Маркса, 24).

Протягом останнього десятиріччя бібліотека інтенсивно змінює та вдосконалює свою структуру, організовує нові відділи, сектори. З метою поліпшення обслуговування читачів впроваджуються нові бібліотечні технології. В одинадцяти читальних залах можуть одночасно працювати до півтисячі читачів.

У 1993 р. бібліотеку було перейменовано і присвоєно ім'я славетного земляка, відомого у світі філософа, історика філософії та слов'янських літератур, вченого-енциклопедиста Д. Чижевського.

На сьогоднішній день Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського – одна з найкращих бібліотек України за наповненістю бібліотечних фондів і змістом роботи. Це сучасний загальнодоступний, інформаційний, культурно-просвітницький заклад, а також науково-дослідний, консультативний центр для бібліотек області різного відомчого підпорядкування. Її фонди налічують 758 171 примірник документів.

Бібліотека має широкий спектр наукової, художньої та бібліографічної літератури, якою користуються близько 28 тис. читачів. Тут є і особливо цінні видання – рукописи старослов'янською мовою теологічного та світського змісту, стародруки, залишки приватних бібліотек польського композитора К. Шимановського, генерала О. Самсонова, письменника В. Винниченка, філософа Д. Чижевського, родинний архів Флоровських, знаменита книжкова колекція О. Львіна, видання української діаспори, книги, подаровані бібліотекою Конгресу США, міжнародним фондом «Сейбр–Світло», видатними письменниками та науковцями.

Маючи універсальний фонд літератури багатьма мовами світу, бібліотека співпрацює з місцевими вченими, а також з науковцями Росії, США, Канади, Болгарії, Польщі, Німеччини, Англії, веде міжнародний книгообмін, наукову, методичну, інформаційну, соціологічну та видавничу діяльність.

Читачів приваблюють у бібліотеку різнопланові масові заходи: міжнародні культурно-освітні семінари і тренінги, читацькі і наукові конференції та презентації книг, різних культурно-освітніх програм і проектів, зустрічі з представниками творчої інтелігенції, презентації, концерти та лекції. Для цього в бібліотеці є лекційний зал на 130 місць.

Великою популярністю користуються громадські об'єднання читачів і бібліотекарів за спільними інтересами: кіно клуб «Екран», жіноче культурно-просвітницьке товариство «Жменя», літературний клуб «Євшан», обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС).

Окрім друкованої продукції в бібліотеці є інформація на нетрадиційних носіях: фонотека, відеотека та інформація на комп'ютерних дискетах. До послуг

користувачів – кольорові телевізори, відеомагнітофони, магнітофони, програ-
вачі, ксерокси.

Завдяки творчій ініціативній роботі колективу бібліотека отримала кілька грантів від Міжнародного фонду «Відродження», Корпусу Миру США, Канадсько-го Фонду Співробітництва, відділу преси, освіти та культури Посольства США, міжнародної організації «Ротарі Інтернешнл» на комп'ютеризацію основних бібліотечних процесів, втілення в життя програми «Англійська мова без кордонів», українсько-латиського міжнародного проекту «10+10» з безперервної системи підвищення кваліфікації бібліотекарів, реалізацію проектів: «Програма розширення доступу та навчання в Інтернет», «Вікно в Америку», «Інтернет для читачів публічних бібліотек», «Бюро регіональної інформації», «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі регіональних публічних бібліотек», для проведення українсько-американських семінарів з питань жіночого лідерства, створення Інтернет-центру для читачів, організації екологічного виховання в регіоні, обміну досвідом з бібліотеками інших країн.

Фахівці бібліотеки постійно беруть участь у міжнародних конгресах, конференціях, семінарах, проходять стажування в бібліотеках України та за її межами: бібліотеках Конгресу США, Квінса (Нью-Йорк), представляли свою бібліотеку та бібліотеки України на міжнародних конференціях «Крим'2001–2003», ІФЛА-2000 (м. Єрусалим), конференції у Брюсселі (Бельгія).

З 1997 р. бібліотека стала головним інформаційним центром регіону, почавши однією з перших в Україні створення on-line каталогу, а в 1999 р. створивши один з найкращих в Україні WEB-сайтів. Для користувачів бібліотеки нині працює близько 70 сучасних комп'ютерів.

Високий базовий рівень автоматизації бібліотечних процесів в ОУНБ ім. Д. І. Чижевського засвідчила Всеукраїнська науково-практична конференція «Електронні ресурси бібліотек», яка проходила на базі бібліотеки в жовтні 2003 р. Організаторами її виступили Міністерство культури і мистецтв України та Кіровоградське управління культури облдержадміністрації.

Історія та сучасність бібліотеки завжди знаходилися в бережливих, надійних та вірних руках її працівників. Нині тут у 15 відділах та секторах працює 86 бібліотечних та 36 інженерно-технічних працівників.

Помітний слід у розвитку як ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, так і бібліотек області залишили ветерани Є. Наливайко, П. Півняк, М. Бабенко, Л. Каменева, Р. Мороз, Т. Коростельова, О. Маслюченко, Л. Колісніченко, Т. Бурлака, Н. Ганоцька, А. Корінь.

Значний вклад у створення її сучасного іміджу вносять заслужений працівник культури Л. Демещенко, яка 15 років очолювала цю бібліотеку, О. Гаращенко (з 1998 р. – директор та визнаний лідер колективу бібліотеки), заступники директора В. Животовська та В. Козлова, працівники бібліотеки А. Журавльова, Т. Недашковська, О. Волохін, М. Охріменко, А. Абгарян, Е. Янчукова, Л. Циганкова, Н. Зеленська, Є. Літвінова, І. Коваленко, О. Кулік, О. Сергеева, А. Писарева, Г. Демиденко, Л. Іванцова, О. Нестеркова, Н. Білаш, І. Кучеренко, Л. Коваленко, Г. Нікітіна, Л. Болгаренко.

Уся багатогранна діяльність ОУНБ ім. Д. Чижевського спрямована на відродження й розвиток науково-промислового і творчого потенціалу області та України.

Одним із найвідоміших дитячих закладів області є обласна бібліотека для дітей ім. А. П. Гайдара, що розташована в центрі Кіровограда по вул. Шевченка, 5/22.

Бібліотека відкрита на початку 20-х років минулого століття. У роки Великої Вітчизняної війни вона не функціонувала. Відновила свою роботу у 1946 р., розташувавшись у приміщенні Палацу піонерів. На той час фонд бібліотеки налічував понад 5 тис. примірників книг, близько тисячі дітей були читачами бібліотеки. Поступово фонд бібліотеки збільшується, у 1953 р. він вже налічував понад 36 тис. книг, зросла і кількість читачів – до 4 тис.

У 1958 р. бібліотека одержала нове приміщення (за проектом архітектора Сикорського), побудоване комсомольцями та молоддю Кіровоградщини спеціально під обласну бібліотеку для дітей та юнацтва (є пам'яткою архітектури). З цього ж року вона носить ім'я дитячого письменника А. П. Гайдара.

Велика заслуга в цьому Валентини Панасівни Шипілової (1921–1984), яка з 1952 до 1976 р. очолювала цю бібліотеку. В. П. Шипілова була висококваліфікованим фахівцем, про що свідчать її нагороди: 1967 р. – значок «За відмінну роботу», 1970 р. – медаль «За доблесну працю», 1971 р. – орден «Знак Пошани». На посаді директора вона сприяла впровадженню в практику бібліотечного обслуговування дітей області прогресивних методів і форм роботи. В. П. Шипілова була нагороджена медаллю «Ветеран праці», отримувала обласну персональну пенсію.

Значний внесок у розвиток обласної бібліотеки для дітей та бібліотечної справи області зробили Лідія Іванівна Демещенко, Світлана Петрівна Михальова, які були директорами цього закладу після В. П. Шипілової. З 2000 р. бібліотеку очолює Таїсія Сергіївна Манжула. На питання «Що зробить навчання Вашої дитини радісним, а кар'єру успішною?» вона впевнено відповідає: «Книга»; при цьому не забуваючи, що існування сучасного закладу культури неможливе без впровадження нових інформаційних технологій. Тому за останні два роки бібліотекою проведено значну роботу з інформатизації бібліотечних процесів: придбано комп'ютери, багатофункціональний лазерний пристрій, проведено локальну комп'ютерну мережу, розпочато створення електронного каталогу. З січня 2004 р. забезпечено зв'язок бібліотеки з мережею Інтернет.

Зараз фонд бібліотеки налічує близько 180 тис. документів, понад 160 назв періодичних видань. Щороку вона обслуговує 12 тисяч користувачів. У бібліотеці працює творчий колектив односторонців, кожен бібліотекар виконує функції не тільки фахівця, а й психолога, педагога, наставника і друга маленьких відвідувачів. Діти доволі часто приходять у цей заклад не лише взяти книгу додому, відвідати затишні читальні зали, а й задовольнити свої культурні потреби під час спілкування, розкриття творчих можливостей у клубах та об'єднаннях за інтересами, що працюють у бібліотеці. Це літературно-ігрова студія «Дивосвіт книги», клуби «Родинна світлиця», «Чарівна нотка», «Школа ввічливості», «Ситуація», правовий лекторій «Іменем закону». Подією 2003 р. стало відкриття телевізійного клубу для дітей «Великі права маленької людини» спільно з обласним управлінням юстиції та обласною державною теле радіокомпанією.

Бібліотека бере участь у реалізації національних та обласних програм щодо гармонійного розвитку дитини, сімейного виховання («Діти України», «Обдаровані діти і молодь Кіровоградщини», «Українська родина» тощо). Значну увагу тут приділяють відзначенню історико-державних подій країни, поглибленому оволодінню учнями шкільної програми, змістовному дозвіллю користувачів. Різними формами та методами роботи бібліотекарі популяризують кращі зразки вітчизняної та світової художньої літератури, залучають дітей до книги і бібліотеки, працюють над поверненням традицій сімейного читання.

Особлива увага – обслуговуванню таких категорій дітей, як сироти, інваліди, діти з малозабезпечених та багатодітних сімей.

Уже четвертий рік обласна бібліотека ініціює проведення в дитячих бібліотеках області акцій до Міжнародного дня захисту дітей, Міжнародного дня сім'ї.

Обласна бібліотека для дітей ім. А. П. Гайдара є методичним центром для дитячих бібліотек області. Методичну роботу вона спрямовує на аналіз діяльності дитячих бібліотек, надання їм методико-практичної та консультативної допомоги, проведення маркетингових і соціологічних досліджень, видавничу діяльність та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів бібліотек різних систем і відомств.

Розвиток музейної справи в Кіровограді (Єлисаветграді) пов'язаний з одним із навчальних закладів міста – вищим земським реальним училищем. Воно було відкрите в 1870 р. Тут викладали відомі в Російській імперії вчені М. Р. Завадський – директор училища, викладач історії та російської мови, В. І. Григорович – професор славістики, Г. Я. Близнін – хімік і пізніше відомий метеоролог, В. М. Флоровський – протоієрей, викладач Закону Божого. У 1876 р. на посаду викладача історії прийняли В. Ястребова (1855–1899). Він почав займатися науково-дослідницькою діяльністю, етнографічними дослідженнями, працював з архівними документами, збирав матеріали для праць з історії міста, організовував археологічні експедиції на території Єлисаветградського та Олександрійського повітів. У 1883 р. в училищі при кабінеті природничої історії було створено музей, яким став завідувати Володимир Миколайович Ястребов. Музей складався в основному з наочних посібників для викладання історії і географії. Крім цього, до нього ввійшла невелика колекція старожитностей, яку утворювали 240 предметів, а також 270 монет і медалей, 57 документів. У 1884 р. з дозволу правління училища В. М. Ястребов експонує колекцію на IV Археологічному з'їзді, що проходив у Одесі. Особливо було відзначено документи, скріплені власноручними підписами Єлизавети Петрівни і Катерини II, імператора Олександра I, засновника Нової Сербії і колоніста Новоросії генерала І. С. Хорвата, французьких королів Генріха IV і Людовіка XVI. З 1887 р. предмети старожитностей поступали до музею не тільки шляхом пожертвувань, як раніше, – виділяли кошти для їх придбання. В. Ястребов став дійсним членом Московського Археологічного Товариства, Петербурзької Археологічної Комісії, Одеського Товариства Історії та Старожитності. У 1899 році, коли помер Володимир Миколайович Ястребов, в історико-географічному музеї налічувалося 399 предметів. Археологічна та етнографічна колекції мали 2 055 предметів.

Нового завідувача музеєм не було призначено, предмети розбиралися викладачами для класних занять, поступово губилися. Музеєм уже ніхто не цікавився. Перед Першою світовою війною Єлисаветградське земське реальне училище було закрите.

Другий етап розвитку музейної справи на Кіровоградщині пов'язаний з іменем Павла Захаровича Рябкова (1878–1927). Павло Захарович займався різноплановою діяльністю і залишив після себе великий доробок наукових праць і досліджень. Його цікавила загальна історія і етнографія, українська історія і археологія, статистика і народне господарство. Рябков працював на посаді міського землеміра Єлисаветградського повіту. Створені ним численні карти міста, провінції, губернії свідчать про високу професійність, відповідальність і любов до своєї роботи.

Він з перших років перебування в Єлисаветграді прилучається до громадського життя, вступає до місцевого Товариства розповсюдження грамоти і ремесла, яке було засноване в 1873 р. за ініціативи видатного педагога М. Федоровського для підтримки ремісничо-грамотного училища. В середині 90-х років XIX ст. почалося довгоочікуване відродження Товариства. Крім підтримки училища, у Єлисаветграді Товариством було відкрито безплатну народну бібліотеку-читальню (1895 р.) та громадську бібліотеку (1899 р.).

За ініціативи П. З. Рябкова у 1913 р. при цьому Товаристві була спроба відновити музей: на першому етапі – відкрити художній відділ музею, галерею живопису і скульптури, наступним етапом передбачалося перетворити художню галерею в науково-художню промислову установу з відділами археології, природи краю, декоративно-ужиткового мистецтва.

Члени Товариства звернулися по допомогу до художника Куїнджі та передвижників. Спільними зусиллями була відкрита перша художня виставка, але продовжити цю справу не вдалося – почалася Перша світова війна.

У 1918 р. було зроблено спробу відкрити музей при Комітеті народної освіти з предметів реквізованих та конфіскованих, але майже все зібране було пограбовано військами Григор'єва та Денікіна, а те, що залишилося, як відзначає П. З. Рябков у праці «Музейна справа у Зінов'євську», пішло у піч та на товкучку.

З початку 1920-х рр. у місті відбулася чергова спроба відновити музей, цього разу при Комітеті агітаційної пропаганди. Через рік будинок, у якому розміщувався музей, було передано під відділення Державного банку, а музей закрито. Експонати, зокрема археологічні та етнографічні, приєднуються до колекції колишнього музею при реальному училищі. Два ж музеї при реальному училищі об'єдналися в один природничо-історичний та археологічний музей. Його керівником було призначено Дмитра Івановича Карабіновича. Згодом директором музею став Андрій Дмитрович Войцехівський.

У 1929 р. музею було виділено приміщення по вул. Леніна, 40. У 1939 р. округовий краєзнавчий музей було перейменовано на обласний.

Під час Великої Вітчизняної війни обласний краєзнавчий музей було значно пограбовано. У постанові Кіровоградського бюро обкому партії від 1.05.1946 р. зазначалося, що «до Великої Вітчизняної війни фонди краєзнавчого музею мали у своєму розпорядженні велику кількість предметів історії, археології, етнографії, нумізматики, флори і фауни місцевого значення, рукописи Саксаганського, Кропивницького, картини російських, голландських, французьких, українських художників, бібліотеку з великою кількістю книг XV–XVIII ст. У період окупації експозицію було розібрано і експонати звалені в підвал музею. Картини, вишивки, килими, книги, порцеляну, цінні вази окупанти вивезли в Німеччину. Музейну документацію повністю знищили. Значна частина колекції була розграбована населенням. В цілому музей втратив більше 10 000 експонатів».

Відразу після звільнення міста почалася робота з відновлення краєзнавчого музею. У вересні 1946 р. музей було відкрито для відвідувачів. Експозиція мала два відділи – природи та історії краю. З роками збільшувалася кількість експонатів, зростав штат науковців, відкривалися нові відділи та філії.

Сьогодні у фондах обласного краєзнавчого музею налічується понад 80 000 предметів. Це палеонтологічні та археологічні зібрання, колекція зброї, предмети етнографії, архіви видатних земляків та їх меморіальні речі, письмові, речові, природні пам'ятки і т. д. У 1994 р. до музею було передано речову частину відомої колекції О. Б. Ільїна, що містить значну кількість раритетних та цінних

предметів. Музей щорічно розгортає понад 50 виставок, створених на основі власних зібрань, приватних колекцій, матеріалів культурних центрів України і зарубіжжя. Колектив музею, який складається з 60 чоловік, очолює Тамара Андріївна Григор'єва; заступники директора: з наукової роботи – Світлана Едуардівна Колесник, з адміністративно-господарської – Жанна Петрівна Сабо.

Обласним краєзнавчим музеєм здійснюється організаційно-методичне забезпечення музеїв області: проводяться заходи із збереження мережі музейних закладів, надається методична та організаційна допомога щодо роботи у різних напрямках.

Співробітники музею ведуть дослідницьку роботу, розкриваючи різноманітну тематику, пов'язану з історією, природою та іншими особливостями Кіровоградщини. Старший науковий співробітник відділу історії Костянтин Васильович Шляховий узяв участь у Міжнародній конференції (м. Новий Сад, Сербія), де виступив з доповідями про особливості заселення краю у XVIII ст. Він же став переможцем обласної премії в галузі архітектури, геральдики та вексилології, декоративно-ужиткового мистецтва ім. Я. Пауценка у номінації «Геральдика та вексилологія»

У 1993 р. Кіровоградською обласною радою було засновано обласну краєзнавчу премію ім. В. Ястребова. Щорічно у Міжнародний день музеїв в обласному краєзнавчому музеї відбувається урочисте відзначення переможців конкурсу.

У 1956 р. для увічнення пам'яті І. К. Тобілевича (Карпенка-Карого) у Кіровоградському районі було відкрито філію обласного краєзнавчого музею – заповідник-музей І. К. Карпенка-Карого «Хутір Надія». Серед могутніх дубів і струнких тополь у 1982 р. відновлено будинок драматурга, що був зруйнований 1944 р. У ньому відкрито нову театральну-літературну та меморіальну експози-

Кіровоградський обласний краєзнавчий музей

Лауреати обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова

1994 р.

Віктор Петрович Ярош
Леонід Васильович Куценко
Федір Олександрович
Шепель

1995 р.

Олександр Вікторович
Чуднов
Юрій Миколайович
Матівос
Ніна Володимирівна
Керімова
Іван Семенович Проценко

1996 р.

Сергій Іванович Шевченко
Сергій Васильович
Піддубний
Ольга Павлівна Аболмасова
Анатолій Микитович
Юрченко

1997 р.

Василь Васильович Бондар
Олександр Георгійович
Босій
Михайло Михайлович
Ножнов

1998 р.

Олександр Антонович
Рябошапка
Віктор Іванович Биков
Борис Гаврилович Бурдія

1999 р.

Нінель Михайлівна Бокій
Леонід Ізраїльович
Солгутовський
Петро Миколайович
Кизименко

цію. 1970 р., під час святкування 125-річчя від дня народження І. Карпенка-Карого, у заповіднику було започатковане щорічне свято театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти», яке у 1990 р. стало всеукраїнським. Керує філією Володимир Григорович Чорний.

1982 р. до 100-річчя заснування українського театру корифеїв відбулося відкриття музею на громадських засадах, а з 1983 р. – відділу обласного краєзнавчого музею – меморіального музею М. Л. Кропивницького. До його колекції ввійшли раритетні меморіальні речі, предмети та документи, що зберігають пам'ять про перші кроки українського професійного театру та його розвиток. Завідувач відділом – Микола Олександрович Галицький.

Історія ще одного з музеїв Кіровограда, що покликаний стати методичним центром музейних закладів області художнього профілю, – обласного художнього музею – розпочалася наприкінці XIX ст., коли у 1870 р. представники прогресивної інтелігенції ініціювали створення в місті такого закладу. Та картинна галерея була відкрита лише в 1921 р. у приміщенні Будинку науки і мистецтв. У 1965 р. відбулося друге народження картинної галереї, що функціонувала як відділ обласного краєзнавчого музею. У 1993 р. музей стає самостійним закладом. І нарешті, у 2001 р. у відремонтованому та реконструйованому приміщенні Пасажу (пам'ятки архітектури кінця XIX ст.) обласний художній музей відчинив свої двері для відвідувачів. На трьох поверхах розміщено п'ять опатних виставкових залів. Фонди музею складаються з понад 2 000 творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, що комплектувалися завдяки Ермітажу, Третьяковській галереї, київським музеям, а також роботами місцевих митців. Музей проводить значну виставково-експозиційну діяльність, заходи з популяризації класичного та сучасного образотворчого мистецтва. Директор обласного художнього музею Тетяна Олександрівна Ткаченко, заступник директора з адміністративно-господарської роботи Ольга Анатоліївна Дацко. За значний особистий внесок у розвиток музейної справи в області, за підсумками 2003 р. грамотами Кабінету Міністрів України було нагороджено провідного зберігача фондів музею Валентину Григорівну Ноженко та художника музею Юрія Борисовича Гончаренка.

Справжніми скарбницями культури нації є й інші музеї області. У них зберігається понад 180 тисяч предметів основного фонду. Музейна мережа Кіровоградщини складається з 152 музеїв, з них 132 музеї, що працюють на громадських засадах (111 – історичних, 4 – краєзнавчих, 5 – галузевих, 3 – етнографічних, 4 – мистецьких, 5 – літературних), та 20 музеїв комунальної форми власності. Крацями з них по праву є Кіровоградський міський художньо-меморіальний музей О. Осмьоркіна, Олександрійський міський музей миру, Олександрійський міський краєзнавчий музей,

**Лауреати обласної
краєзнавчої премії
ім. В. Ястребова**

2000 р.

Авторський колектив
книги «Заповідні куточки
кіровоградської землі»

Борис Григорович
Кокуленко

Дмитро Іванович
Фартушняк

2001 р.

Володимир Миколайович
Босько

Федір Миколайович
Плотнір

Григорій Миколайович
Перебийніс

2002 р.

Григорій Джамалович
Гусейнов

Борис Миколайович Кузик

Василь Вікторович
Білошапка

Володимир Петрович
Шурапов

2003 р.

Микола Васильович
Хомандюк

Володимир Миколайович
Моцінський

Олег Володимирович
Попов

Роман Олександрович
Ляшенко

2004 р.

Анатолій Васильович
Пивовар

Олег Олександрович
Бабенко

Роза Григорівна
Турбай

Світловодський міський краєзнавчий музей, Добровеличківський районний краєзнавчий музей, Олександрівський районний краєзнавчий музей, музей історії Голованівського району. Серед найстаріших музеїв комунальної форми власності – Бобринецький районний краєзнавчий музей, що працює з 1959 р. Неодноразово відзначалися за ініціативність, творчий підхід та відповідальність за доручену справу директори та співробітники музеїв області: Ольга Павлівна Аболмасова (директор Світловодського міського краєзнавчого музею), Алла Федотівна Груша (директор Олександрійського міського краєзнавчого музею), Георгій Варфоломійович Кулик (директор Красногірського музею історії підпільної молодіжної організації «Спартак» Голованівського району), Василь Вікторович Білошапка (завідуючий фондами Олександрівського районного краєзнавчого музею), Дмитро Дмитрович Проскаченко (головний хранитель фондів Добровеличківського районного краєзнавчого музею). Добру пам'ять залишили про себе після виходу на пенсію: Іван Іванович Гуржос (директор музею історії Вільшанського району), Михайло Пантелійович Деркач (директор музею історії Голованівського району), Дмитро Іванович Фартушняк (директор народного музею історії с. Підвисоке Новоархангельського району), Григорій Миколайович Перебийніс (директор народного музею історії Маловисківського району). Серед кращих музейних працівників області назавжди залишаться і ті, хто пішов з життя: Антоніна Федорівна Худякова (директор Олександрійського міського краєзнавчого музею), Інна Антонівна Шульга (директор Олександрійського міського музею миру), Василь Якович Нога (директор Добровеличківського районного краєзнавчого музею), Леонід Ізраїльович Солгутовський (директор Хащуватського народного музею 5-ї гвардійської танкової армії Гайворонського району), Віктор Петрович Ярош (зав. відділом обласного краєзнавчого музею, завідуючий меморіальним музеєм М. Кропивницького), Наталія Володимирівна Сліпченко (заступник директора обласного краєзнавчого музею з наукової роботи), Галина Григорівна Проводян (завідувач відділу природи обласного краєзнавчого музею).

Нині історико-культурний фонд області складається з 5 147 пам'яток, з них археології – 2 656, у т. ч. 15 пам'яток національного значення, історії – 2 491, у т. ч. одна пам'ятка національного значення, та 29 пам'яток монументального мистецтва. Активну роботу із забезпечення збереження цих пам'яток в області проводить інспекція з охорони нерухомих пам'яток археології, історії та монументального мистецтва.

Область багата пам'ятками історії і архітектури, ведеться робота із відродження культурної спадщини. Спеціалістами науково-дослідних інститутів разом з працівниками управ-

ління містобудування і архітектури облдержадміністрації знайдено і поставлено на державний облік 618 пам'яток містобудування і архітектури, у тому числі 17 – національного значення. До ремонтно-реставраційних робіт разом з державними організаціями залучаються комерційні структури, приватні фірми та спеціалісти-реставратори.

Майже половина від загальної кількості, а саме 247 пам'яток, розташовані в обласному центрі. Також багато пам'яток в Олександрії та Олександрійському районі (71), у Бобринецькому (33), Новоукраїнському та Новомиргородському районах (по 11).

Постановою Кабінету Міністрів України міста Кіровоград, Олександрія, Бобринець, Новоукраїнка, Новомиргород та селище міського типу Нова Прага, що в Олександрійському районі, включені до Переліку історичних населених місць України.

Серед пам'яток архітектури національного значення чи не єдина в Європі, яка збереглася до наших часів, земляна фортифікаційна споруда – фортеця Святої Єлизавети часів В. Суворова та М. Кутузова (XVIII ст.) у Кіровограді.

Виразний архітектурний вигляд Кіровограда створюють Палацовий комплекс (1848), церкви: Різдва Пресвятої Богородиці (Грецька) (1812), Преображенська (1813), Покровська (1849). У місті переплелися десятки зразків різних архітектурних стилів – від «класики» до «модерну».

Серед видатних пам'яток історії нашого краю слід назвати церкву-усипальницю героя Вітчизняної війни 1812 р. генерала від кавалерії М. М. Раєвського у селі Розумівка Олександрівського району. Заворожують два чудових витвори садово-паркової архітектури – парк у Долинському районі «Веселі Боковеньки» і Онуфріївський парк.

Серед пам'яток місцевого значення – будівлі обласного музично-драматичного театру імені М. Л. Кропивницького, художнього та краєзнавчого музеїв, філармонії, ряду гімназій, шкіл, деякі житлові та громадські будівлі, культові споруди.

У травні 2004 р. Кабінетом Міністрів України затверджена Комплексна програма збереження історичної забудови міста Кіровограда на 2004–2005 рр., подана обласною радою, обласною державною адміністрацією.

В області, містах обласного підпорядкування, районах розроблені програми з паспортизації об'єктів культурної спадщини.

Для здійснення єдиної організаційної та науково-технічної політики з питань охорони культурної спадщини, для належного збереження, упорядкованого утримання, реставрації, гармонійного пристосування до сьогодення архітектурних пам'яток, ансамблів, творів садово-паркового мистецтва та інших нерухомих об'єктів і комплексів, що мають історичну, архітектурну, культурну цінність, в області у 2000 р. створено спеціальний уповноважений орган – регіональну службу охорони і реставрації пам'яток містобудування та архітектури (ОРПМА).

Починаючи з 2000 р., щорічно передбачаються кошти в обласному бюджеті на реставраційні роботи пам'яток архітектури, капітальні вкладення на реконструкцію аварійних будівель. За цей період регіональною службою ОРПМА, володарями та користувачами будівель-пам'яток архітектури на контрактній основі з місцевими ремонтно-реставраційними майстернями і проектними інститутами освоєно понад 14,5 млн грн. За цей період проведені роботи більш як на 16 об'єктах у Кіровограді, Знам'янці та в інших містах.

Конверти Кіровоградської області

Визначною пам'яткою степового краю є заповідник-музей І. Карпенка-Карого «Хутір Надія». Понад 30 років тут щорічно проходить Всеукраїнське свято театрального мистецтва «Вересневі самоцвіти».

Традиції театру корифеїв продовжує колектив обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького (заснований у 1939 р.), у репертуарі якого головне місце займає українська класика. У 2003 р. театр став учасником двох фестивалів театрального мистецтва – Міжнародного фестивалю «Слов'янський вінець» у Москві, де отримав приз симпатій глядачів, та Всеукраїнського театрального фестивалю «В гостях у Гоголя» в Полтаві.

У кращих традиціях драматургії для дітей працює колектив обласного театру ляльок – лауреат фестивалів в Україні, Болгарії, Румунії, Угорщині. Кіровоградський обласний театр ляльок заснований у 1939 р. За цей час поставлено близько 130 вистав. Серед них і невмирущі класичні твори, і п'єси сучасних авторів.

З 1976 р. театр має власне приміщення, розташоване в самому центрі Кіровограда, на площі ім. Б. Хмельницького. Сюди з великим задоволенням і радістю приходять на зустріч з улюбленими казковими героями маленькі шанувальники театрального мистецтва. У середньому за рік театр показує близько 600 вистав, які переглядають майже 60 тисяч глядачів. Колектив театру нагороджений дипломом Українського фонду добра.

Професійне музичне мистецтво області представляють творчі колективи обласної філармонії (створена в 1944 р.). Це театр народної музики, пісні і танцю «Зоряни», який народився в Кіровограді в 1984 р. Склад театру – це віртуозний оркестр, прекрасна балетна група і, безумовно, солістка – народна артистка України, співачка А. Червінська, яку за значний внесок у розвиток національного мистецтва у 1999 р. нагороджено відзнакою Президента України орденом Княгині Ольги III ступеня.

У репертуарі «Зорян» – ліричні, патріотичні й жартівливі народні та сучасні пісні, сумні й запальні оркестрові мелодії, яскраві танці та музично-хореографічні композиції. Колективом дано близько 3 000 концертів у містах і селах України, Росії, Білорусії; театр гастролював у Болгарії, Югославії, Румунії, Франції, Німеччині та Голландії. У квітні 2003 р. йому присвоєно звання «академічний».

Камерний оркестр «Єлисавет» обласної філармонії створений в 1994 р. До репертуару колективу входять твори як світової музичної класики, так і сучасних українських композиторів, обробки народних мелодій і пісень, а також програма з творів квартету «Beatles» та популярних естрадних мелодій. У концертах оркестру бере участь солістка філармонії, народна артистка України, співачка Р. Валькевич.

Серед найкращих колективів філармонії – ансамбль народної та сучасної музики під керівництвом заслуженого працівника культури М. Кваші, з яким працюють заслужені артисти України С. Дьомін та В. Стратьев.

Також добре відомі в області муніципальні музичні колективи Кіровограда (камерний хор, концертний духовий оркестр); Олександрії (духовий оркестр «Ліра», інструментальний ансамбль «Мелодія») та інших міст.

Далеко за межами Кіровоградщини знають заслужений ансамбль народно-го танцю України «Ятрань», народний хореографічний ансамбль «Пролісок» Кіровоградського обласного комплексу хореографічного мистецтва (гімназія – школа мистецтв).

В області розвивається народна творчість: діють 667 вокально-хорових, 156 фольклорних, 426 театральних, 453 музичних, 374 хореографічних колективи та 351 колектив театрів малих форм. 182 колективи мають почесні звання «народний аматорський», «зразковий художній колектив».

Стали популярними в області та відомими за її межами такі культурно-мистецькі заходи: фестиваль вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів», свято духовного співу «Молюсь за тебе, Україно», конкурс хореографічного мистецтва «Весняні ритми», свято фольклору «Невичерпні джерела», театрального мистецтва «Театральна весна Кіровоградщини».

Разом з цим яскраво і самобутньо представлені на Кіровоградщині культура і мистецтво людей інших національностей, які проживають на території області. Для реалізації їхніх соціальних і культурних потреб створено 25 національно-культурних та культурно-освітніх товариств. Сприяючи розвитку їх діяльності, з 2002 р. в області проводиться Тиждень національних культур, у рамках якого проходять різноманітні культурно-мистецькі заходи за участю творчих колективів національних меншин.

Художні колективи болгарського національного культурно-освітнього товариства «Алфатар», вірменського культурного товариства «Тарон», обласного центру єврейської культури «Хесед Шломо», обласної Руської общини ім. О. С. Пушкіна беруть активну участь у міжнародних, всеукраїнських культурно-мистецьких проектах. Значну роботу із збереження, відродження фольклору, традицій, обрядів своєї нації проводять об'єднання поляків «Полонія», обласна організація Російського руху України, товариство єврейської культури «Міцна».

Видавнича діяльність, ЗМІ та творчі спілки

У Кіровоградській області зареєстровано 272 друкованих видання: газет – 249, журналів – 23. Реально виходить 115 видань: газет – 104, журналів – 11, загальним тиражем (разом із всеукраїнськими) 818,9 тис. примірників. За мовною ознакою друковані ЗМІ розподілені таким чином: україномовних – 116, російськомовних – 22, двомовних – 134. Лише українською мовою друкується періодика загальним разовим тиражем 446,5 тис. примірників. Кількість засобів масової інформації, матеріали яких 36 видань публікують як українською, так і російською мовами (тираж – 113,6 тис. примірників). Останнім часом

спостерігається зростання кількості інформаційних та інформаційно-реklamних видань.

Особливу увагу обласна державна адміністрація приділяє випуску періодичних видань з питань мистецтва, культури, освіти, а також видань для молоді та дітей.

Органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування засновано 26 газет загальним тиражем близько 83,2 тис. примірників.

Тричі на тиждень тиражем 19 тис. примірників в області виходить газета «Народне слово», засновниками якої є обласна рада та обласна державна адміністрація. Це видання забезпечує висвітлення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики в державі та області. Газета інформаційно насичена, користується популярністю серед населення.

В області виходять літературно-художній журнал «Вежа» та літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал «Ятрань».

Пріоритетним є створення нових прогресивних форм комунальних підприємств, що надають інформаційно-поліграфічні послуги. На середину 2004 року діяло 8 редакційно-видавничих об'єднань. В основному об'єднуються редакції газет і друкарні, зрідка сюди входять редакції районного радіо (КП «Редакційно-видавниче об'єднання «Вісник Голованівщини», редакційно-видавниче об'єднання «Долинщина», редакційно-видавниче об'єднання «Колос» (Новоархангельський район), редакційно-видавниче об'єднання «Новий день» (Бобринецький район), редакційно-видавниче об'єднання «Зорі над Синюхою» (Вільшанський район), редакційно-видавниче об'єднання «Трудівник Устинівщини» (Устинівський район), редакційно-видавниче об'єднання «Сільське життя» (Добровеличківський район).

Створення редакційно-видавничих об'єднань сприяє здешевленню собівартості газети, збільшенню обсягів надання поліграфічних послуг, за рахунок яких зростають доходи редакцій та поліпшується їх матеріально-технічна база. Наприклад, комунальне підприємство «Редакційно-видавниче об'єднання «Голованівщина» у 2003 р. отримало власних доходів понад 60 тис. грн, надало поліграфічних послуг на суму 250 тис. грн та забезпечило видання районної газети «Вісник Голованівщини» тиражем 4 460 примірників. Ці показники є одними з найвищих в області.

В області діють 50 поліграфічно-видавничих організацій.

У районній комунальній власності знаходяться 20 друкарень.

Загалом за 2003 р. в області випущено близько 180 книг загальним тиражем 520 тисяч примірників.

Одним із провідних підприємств галузі, зокрема з виготовлення товарів для населення, є ВАТ «Кіровоградське видавництво», яке щорічно випускає загальним півмільйонним тиражем близько 85 назв книг. Більше 30 назв книг і брошур загальним тиражем 15 000 примірників вийшло у КП «Центрально-Українське видавництво». Випускають книжкову продукцію поліграфічно-видавничі центри «Імекс», «Мавік», «Код», «Поліграф-терція». Видання навчально-методичної та наукової літератури забезпечують редакційно-видавничі центри, створені при педагогічному, технічному університетах та Льотній академії Кіровограда.

Поліграфічно-видавничим центром «Мавік» видано книгу «Символіка Кіровоградщини», яка, безперечно, є одним із найкращих геральдичних видань.

Підприємством успішно реалізовано комерційний проект щодо видання і проведення рекламної акції книги «Експеримент» письменника О. Жовни.

Розвиток краєзнавчого руху в області сприяв виданню книжкової продукції цієї тематики у Гайворонському, Голованівському, Долинському, Маловисківському та інших районах.

53 організації займаються книготорговством. Серед кращих суб'єктів книготорговства магазин комунального підприємства «Бібліотечний колектор» «Книжкова скарбниця», магазин «Школяр», приватний книжковий магазин «Буква», який є одним із найбільших книжкових магазинів області.

Культурну палітру області гармонійно доповнюють обласні відділення національних творчих спілок та товариств України, котрі надають великого значення просвітницькій діяльності.

Багато корисних справ на рахунок обласної організації Національної спілки письменників України, очолюваної Василем Бондарем. Насамперед, написання і видання книг художньої літератури (це число уже рахується не десятками, а сотнями), дбають письменники про підростаюче покоління літераторів, відкривають у краю меморіальні дошки і пам'ятники, позаторік в області засновано літературну премію ім. Євгена Маланюка, якою вже відзначено перших лауреатів. Письменницькою організацією видається літературний журнал «Вежа», який здобув прихильність українського читача.

Духовне життя Кіровоградщини немислиме без творчого поступу і подвижницької самопожертви обласного літературного об'єднання «Степ». Засноване в 1939 р., нині воно налічує 137 обдарованих літераторів степового краю. Уже впродовж трьох десятиліть його очолює невсипуча самовіддана людина – поет, прозаїк, публіцист, лауреат премії ім. Нечуя-Левицького Віктор Погрібний.

Обласна організація Національної спілки журналістів України – одна з найчисельніших творчих спілок Кіровоградщини. Вона об'єднує в своїх лавах 275 членів. До її складу входять 10 заслужених журналістів України, які нині працюють у засобах масової інформації області. Обласна творча спілка на чолі з Юрієм Сердюченком активно займається видавничою діяльністю, влаштовує творчі виставки тощо.

Спілка архівістів області створена в 1999 р. Члени спілки творчо співпрацюють з редакціями, видавництвами, іншими організаціями з підготовки статей, брошур, книг з історії Кіровоградщини.

З 1959 р. існує обласне відділення Всеукраїнської національної музичної спілки України. Його правління, яке понад 30 років очолює великий ентузіаст В. Г. Ворона, працює в співдружності з усіма відділами культури області, управлінням культури облдержадміністрації, виконкомом обласної ради та обласною державною адміністрацією, завдяки яким завжди вирішує всі творчі й організаційні питання щодо розвитку музичної культури в області та виконання своїх статутних вимог. У його доробку багато творчої роботи – це і розробка методичних рекомендацій, проведення семінарів і конференцій як для працівників освіти, так і для викладачів музичних навчальних закладів.

Обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії та культури у 2002 р. відзначила своє 35-річчя. Основне своє завдання вона вбачає в сприянні залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини Кіровоградщини. Активісти товариства під керівництвом Наталії Овчаренко і Валентини Сердюк проводять велику роботу з пропаганди пам'яток історії. Свою діяльність організація здійснює в тісному контакті з науковцями вузів, краєзнавцями, органами місцевої влади.

Розвитку геральдики в області активно сприяє Кіровоградське обласне відділення Українського геральдичного товариства (голова Віталій Кривенко), що створене у 1996 р. та об'єднує фахівців із різних міст і районів Кіровоградщини. Завдяки їх роботі зібрані матеріали про наявність історичних та розроблених у різні часи символів Кіровоградщини. Вагомими результатами роботи відділення стало проведення конкурсів та затвердження гербів і прапорів районів, міст обласного підпорядкування та ряду інших населених пунктів області.

Кіровоградська обласна організація Національної спілки архітекторів України створена понад 50 років тому з метою поліпшення якості проектних робіт, зацікавлення спеціалістів-архітекторів у підвищенні професійного рівня, охорони пам'яток архітектури загальнодержавного і місцевого значення. Члени спілки багато працювали над покращенням благоустрою населених пунктів області, розробляли на громадських засадах проекти майданчиків для відпочинку, планування скверів, варіанти поліпшення фасадів типових будинків. На даний час до складу спілки входять 24 архітектори, які займаються індивідуальною творчою діяльністю або працюють у проектних організаціях міста.

Кіровоградська обласна організація Національної спілки художників України була створена у 1989 р. Її незмінно очолює Михайло Надеждін. Сьогодні в організації митці різного фаху та творчого спрямування, кожен з яких – неповторна, своєрідна особистість у сучасному українському образотворчому мистецтві. Активну участь беруть кіровоградські митці у всеукраїнських та міжнародних виставках. За значний внесок у розвиток українського образотворчого мистецтва та культури, високий професіоналізм були удостоєні почесних звань: заслужений художник України – Борис Вінтенко, заслужений діяч мистецтв України, Наталія Федоренко, народний художник України – Михайло Надеждін, заслужений працівник культури України – Василь Остапенко. За роки незалежності обласна організація Національної спілки художників України якісно зросла і зміцніла. З'явилися нові теми для творчості. У 2001 р. Михайло Надеждін та Леонід Бондар були відзначені Подякою Президента України.

Фізична культура і спорт

У Єлисаветграді спортивні гуртки та товариства почали створюватися в кінці XIX – на початку XX ст. Найбільшою популярністю користувалися: гімнастика, легка атлетика, авто- та велоспорт, футбол, фехтування і особливо боротьба. Тож не випадково в Єлисаветграді виступали чемпіони з французької боротьби Іван Піддубний, Іван Шемякін, Петро Крилов та інші. У цих поєдинках брали участь і місцеві силачі Данило Посунько, Роберт Грангауз, Микола Дрюченко, Сергій Уманцев, Григорій Мехов.

У 1922 р. при центральному робітничому клубі організувалися дві команди з футболу, до складу яких увійшли працівники заводів «Червона Зірка» та «Червоний Профінтерн».

У цьому ж році було споруджено місце для стендової стрільби. Засновниками цього виду спорту в області були: Г. П. Дзюрович, Н. В. Дічков, М. І. Нікітюк та Г. Т. Петрусенко. А вже у 1928 р. кіровоградець М. Г. Бажир став чемпіоном СРСР.

У червні 1924 р. в Єлисаветграді (з 1924 р. Зінов'євськ) створюється окружна рада фізичної культури та окружне бюро «Спартак» як органи керівництва фізичною культурою і спортом. У 1925 р. працівники заводу «Червона Зірка» збудували собі футбольний майданчик. У період з 1922 до 1930 р. проводилися першості міста з футболу. У цих змаганнях частіше за інших переможцем ставала команда «Металіст», яка захищала честь заводу «Червона Зірка».

Заслужений майстер спорту України Олена Жукова і Президент України Леонід Кучма (кінець 1990-х років)

У квітні 1928 р. в окрузі було 34 низових колективи, у яких налічувалося 5 116 фізкультурників. Найбільш популярними видами спорту в цей період на Кіровоградщині були: гімнастика, легка атлетика, велосипедний спорт, шахи, боротьба, бокс, волейбол та футбол.

У 1934 р. команда «Динамо» на чолі з головою спортивного товариства Д. М. Медведевим виступають ініціаторами будівництва стадіону, і вже у вересні цього ж року на ньому були проведені перші змагання з футболу.

У післявоєнний період іде відбудова фізкультурного руху. 17 квітня 1944 р. рішенням облвиконкому головою комітету з питань фізичної культури і спорту став Василь Звержковський (до війни цю посаду займав Борис Заєць). У наступні роки головою спорткомітету були: Віктор Язиків, Володимир Ігошин, Віктор Твердоступ, Володимир Жученко, Віктор Галенко, Олександр Березан. На даний час управління з питань фізичної культури, спорту і туризму обласної державної адміністрації очолює Володимир Ковальов.

Нині славу Кіровоградщині приносять: Олена Жукова – заслужений майстер спорту України з пауерліфтингу, чотириразова чемпіонка світу та 15-разова рекордсменка світу; Олександр Симоненко – заслужений майстер спорту України з велосипедного спорту на треку, учасник XXVI та срібний призер XXVII літніх Олімпійських ігор, чемпіон світу; Руслан Мезенцев – заслужений майстер спорту України зі спортивної гімнастики, срібний призер XXVII літніх Олімпійських ігор; Ольга Тесленко – майстер спорту України міжнародного класу зі спортивної гімнастики, учасниця XXVI та XXVII літніх Олімпійських ігор; Тетяна Ярош – майстер спорту України міжнародного класу зі спортивної гімнастики, учасниця XXVII літніх Олімпійських ігор; Юрій Андрюшин – заслужений майстер спорту України з плавання, бронзовий призер X та чемпіон XI Параолімпійських ігор; Андрій Цуканов – майстер спорту України міжнародного класу з футболу – срібний призер XI Параолімпійських ігор, чемпіон світу та Європи; Алла Мальчик – майстер спорту України міжнародного класу з легкої атлетики – срібна та бронзова призерка чемпіонату світу, переможниця та срібний призер чемпіонату Європи.

У 2003 р. до основного, кандидатського та резервного складу збірної команди країни з різних видів спорту включено 101 чол.

З ігрових видів спорту гордістю Кіровоградщини є дев'ятиразовий чемпіон та володар Кубка України бейсбольна команда «Техуніверситет».

Випробуванням на шляху підготовки до XXVIII літніх Олімпійських ігор 2004 р. для спортсменів області стали III літні юнацькі спортивні ігри України – головний всеукраїнський комплексний спортивний захід у 2002 р. Перше місце серед команд III групи областей зайняла Кірово-

градська область. Це свідчить про наявність в області сильного юнацького резерву для підготовки майбутніх олімпійців.

Здобуток у цих змаганнях спортсменів та команд області такий: 21 золота, 20 срібних та 11 бронзових нагород.

Впевнено продовжує успішні виступи заслужений майстер спорту України з велосипедного спорту на треку Олександр Симоненко, який на Кубку світу в Москві виборов срібну нагороду та залишається на даний час найбільш титулованим спортсменом велосипедного спорту в нашій державі.

Переможцем етапу Кубка світу став ще один учасник XXVII літніх Олімпійських ігор майстер спорту України міжнародного класу з триатлону Андрій Глущенко.

Порадувала Тетяна Ярош – учасниця XXVII літніх Олімпійських ігор, майстер спорту України міжнародного класу зі спортивної гімнастики. На чемпіонаті Європи вона виборола 4-те місце.

Впевнено увійшла до когорти найсильніших спортсменів України майстер спорту з важкої атлетики Юлія Довгань, яка виборола 3-те місце на першості Європи.

Вдало виступають і наші спортсмени-інваліди. Так, на чемпіонаті світу з плавання серед інвалідів з ураженням ДЦП заслужений майстер спорту України з плавання Юрій Андрюшин здобув одну золоту нагороду, Алла Мальчик – одну срібну та одну бронзову нагороду у змаганнях з легкої атлетики.

Вдало виступив на VIII зимових Параолімпійських іграх у Солт-Лейк Сіті (США) Олег Мунц (лижні гонки), записавши на свій рахунок дві срібні нагороди.

Завдяки успішним виступам провідних спортсменів області, Кіровоградщина посідає 1-ше місце за списком вищих досягнень серед областей своєї групи.

Плідно працюють в області секції зі східних єдиноборств. У Кіровограді знаходиться штаб-квартира Федерації Традиційного Карате-До України, яку очолює заслужений тренер України В. Савченко, вихователь багатьох переможців і призерів першостей і Кубків Європи з цього виду єдиноборств.

У другій лізі чемпіонату України з футболу виступають кіровоградська «Зірка» (раніше грала й у вищій лізі) та дві олександрійські команди.

В області функціонує 24 стадіони, 501 спортивний зал, 10 плавальних басейнів, працюють 40 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, 2 спеціалізовані дитячо-юнацькі школи Олімпійського резерву, ліцей фізичної культури і спорту, школа вищої спортивної майстерності, обласний центр інвалідного спорту «Інваспорт».

Туризм, санаторно-курортна справа

«Степовою перлиною» України часто називають Кіровоградщину. Обрамлені лісосмугами незорі лани золотавої пшениці, неквапливі тихоплинні ріки й джерела кришталевої води. Шовкові косиці ковили, пахуче повітря, закучерявлені рясними вербами ставки, що у надвечір'ї хвилюють рибалок сплесками риби. Чепурні села у садках. Невеликі ліси і переліски у долинах річок...

Так виглядає мальовнича кіровоградська земля, розташована у центральній частині України. Саме тут, в околицях селища Добровеличківка, знаходиться географічний центр нашої держави – це місце відмічене символічним пам'ятним знаком.

Ще в сиву давнину на теренах нинішньої Кіровоградщини вирувало життя. Майже сім тисяч років тому тут процвітала одна з найдавніших землеробських цивілізацій кам'яного віку – трипільська, що ввійшла в історію людства під назвою «культури мальованої кераміки».

Стражами піднялись у безкраїх степах свідки стародавньої історії – близько 500 пам'яток скіфського часу. Колекція скіфських баб є найбільшою в Україні.

Територія області була помітним осередком формування і розвитку українського козацтва, тереном його славних перемог, місцем розташування найдавніших козацьких зимівників, перших козацьких слобід поміж Гетьманщиною і Диким полем. Височать козацькі хрести в степах Кіровоградщини, із покоління в покоління передаються легенди та перекази про перемоги на Жовтих та Синіх Водах... У селах та містах установлені пам'ятні знаки на честь лицарів-захисників рідної землі. В обласному центрі відкрито пам'ятник Богдану Хмельницькому, зі славетним ім'ям якого пов'язана наша історія. У день Покрови Пресвятої Богородиці на козацьких землях щороку відзначається обласне козацьке свято.

Важливою віхою у розвитку краю було будівництво у 1754 р. фортеці Святої Єлисавети. Вона дала початок місту, яке на довгі роки стало центром цивільного життя краю. У фортеці заснована перша на території України друкарня цивільного шрифту, існувала медико-хірургічна школа. У Кіровограді збереглися земляні укріплення і будівлі військового призначення – фортеці, палацовий корпус, Грецька, Преображенська та Покровська церкви. Центральна частина міста – суцільний архітектурний ансамбль, створений блискучими майстрами стилізації, архітекторами Я. Паученком та О. Лишневським наприкінці XIX – на початку XX ст.

Єлисаветградщині судилося стати «театральною Меккою» України. З середини XIX ст. тут набув поширення аматорський театральний рух, який оформився восени 1882 р. у першу професійну українську трупу. З цього і починається історія театру корифеїв, спадкоємцем якого є нині Кіровоградський обласний український музично-драматичний театр ім. Марка Кропивницького. У будинку, де жив «батько українського театру», діє меморіальний музей Марка Кропивницького. Будинок, що належав акторській сім'ї Тобілевичів, займає міський літературний музей ім. Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). Поблизу обласного центру знаходиться заповідник-музей «Хутір Надія». Цей чарівний куточок слугував творчою лабораторією видатному українському драматургові. Головною окрасою хутора є меморіальні дуби, посаджені Марком Кропивницьким, Марією Заньковецькою, Миколою Садовським та іншими видатними діячами української культури. Щорічно тут проводиться Всеукраїнське театральне свято «Вересневі самоцвіти».

Кіровоградський обласний краєзнавчий музей має у своєму зібранні понад 80 тис. предметів, що відображають історію краю від найдавніших часів до сьогодення. У 1994 р. музей успадкував колекцію відомого збирача старожитностей Олександра Ільїна, у якій – шедеври іконопису і сакрального мистецтва XVI–XIX ст., твори живопису, скульптури, меблі різних епох і стилів.

У Кіровограді у нещодавно відреставрованому приміщенні колишнього Пасажу (1897 р.) діє один із найкращих художніх музеїв України. Тут представлені зібрання, що охоплюють цінні твори живопису, графіки, скульптури, прикладного мистецтва від найдавніших часів до наших днів, а також дивовижний експонат, аналога якому немає в світі, – так звана мисливська хоругва на оленячих рогах.

Нині історико-культурний фонд області складається із 4 734 пам'яток археології, історії та мистецтва.

«Степ чим далі, тим ставав чарівнішим» – ці слова з гоголівського «Тараса Бульби», мабуть, спадали на думку кожному, хто подорожував нашим краєм. Степ – різноманітний, барвистий, несподіваний, живий і... таємничий.

Немов оаза в пустелі – Чорний ліс із озером, у якому, за легендами, «немає дна», а на його берегах, як стверджують учені, збереглися реліктові рослини.

Рукотворні дива – дендрологічний парк «Веселі Боковеньки» та Онуфріївський дендропарк, де зібрані сотні видів рослин, у тому числі й рідкісні.

А кілька років тому під охорону взято ландшафтний заповідник «Монастирище», який, на думку багатьох, заслуговує на те, аби стати світовою сенсацією. Місцеві старожили переповідають, що гранітний останець у річищі Інгулу є дуже давньою культовою спорудою, від якої збереглися жертівники, символічні знаки та культові каміння.

Найбільш романтичною та чистою рікою краю є Синюха, назва якої походить від кольору її води. Її мальовничі береги та урочище «Сині Води» привертають увагу істориків, археологів, туристів, адже саме тут у 1362 р. відбулася Синьоводська битва, яка поклала початок визволенню українських земель від монголо-татарських завойовників.

На березі сивого Дніпра, біля Кременчуцького водосховища, розкинулося місто Світловодськ. Тут усе втішає око відпочиваючих: і сині далі рукотворного моря, і ліси, і пейзажі островів, і міські вулиці з розкішними фруктовими та декоративними деревами. Віддаленість великих промислових підприємств створює чудові умови для відпочинку.

Помірно теплий клімат, наявність мінеральних і радонових вод, неповторних природних і рукотворних пам'яток створюють сприятливі умови для відпочинку та лікування.

Рекреаційні можливості Кіровоградщини забезпечують санаторно-курортні та оздоровчі заклади різних форм власності.

В області працює 37 туристичних підприємств, гостям пропонують свої послуги готелі, кемпінги, мотелі, санаторії, дитячі оздоровчі табори, ресторани, кафе, казино, дискотеки, театр, філармонія.

Кіровоградщина з її історичним минулим, з різноманітними неповторними ландшафтами і, найголовніше, гостинними людьми має всі передумови, щоб успішно розвивати туризм, в тому числі й зелений.

У системі охорони здоров'я області функціонують 3 санаторно-курортних заклади.

Обласний Староосотянський протитуберкульозний дитячий санаторій розташований в Олександрівському районі в селі Поселянівка. Заклад забезпечує санаторно-курортне лікування дітей, хворих на туберкульоз.

Потужність стаціонару – 110 ліжок. У складі закладу функціонують аеросольярій, фізіотерапевтичний кабінет, кабінет лікувальної фізкультури, клініко-діагностична лабораторія, рентген-кабінет, стоматологічний кабінет.

Колектив закладу очолює головний лікар Є. Ю. Багнюк. У санаторії працюють 143 співробітники, в тому числі 5 лікарів, 25 медичних сестер.

Щорічно в закладі лікується близько 500 дітей, більше 50 % з них – діти шкільного віку, які одночасно і лікуються, і навчаються.

Обласний протитуберкульозний санаторій для дорослих (м. Знамянка) створено на базі дитячого соматичного санаторію в 2002 році.

Потужність стаціонару – 100 ліжок, на яких отримують санаторно-курортне лікування дорослі контингенти хворих на туберкульоз.

У складі закладу функціонують фізіотерапевтичний кабінет, кабінет лікувальної фізкультури, кабінет масажу, інгаляторій, клініко-діагностична лабораторія.

Колектив закладу очолює головний лікар П. С. Прохода. В санаторії працюють 70 співробітників, з них 2 лікарі, 15 медичних сестер.

Протягом року в закладі лікуються більше 400 хворих.

Обласна бальнеологічна лікарня Знам'янки функціонує з 1968 року як багатопрофільний лікувальний заклад, забезпечує надання кваліфікованої, спеціалізованої медичної допомоги, проведення якісного комплексного відновного лікування стаціонарно і амбулаторно хворим всіх вікових категорій, жителям Кіровоградської області, а також інших областей України та країн близького і далекого зарубіжжя.

Завдяки широкому спектру лікувальної дії мінеральних радонових вод у Знам'янці ефективно лікуються: захворювання опорно-рухового апарату, захворювання центральної нервової системи, захворювання серцево-судинної системи, захворювання шлунково-кишкового тракту, захворювання жіночої статеві сфери, захворювання ендокринної системи та порушення обміну речовин, захворювання шкіри.

У своїй практичній роботі обласна бальнеологічна лікарня використовує всі методи бальнео- та гідротерапії. До послуг хворих, крім радонових, перлинні, хвойні, морські, йодобромні, сірководневі, кисневі, контрастні, 4-камерні, хвильові ванни, підводне витягування хребта за кількома методиками, кишкові промивання та гінекологічні зрошення, різноманітні лікувальні душі, ручний, механічний та підводний масаж, механотерапія з розробкою окремих суглобів на високоефективних канадських апаратах, апаратах Євменова, інгаляції різноманітних ліків та бальзамів.

Методи водолікування комбінуються з електромагнітно- та лазеротерапією, світлоультразвуковими процедурами, барокамерою та біорегулятором, парафін- й озокеритотерапією та ін. Протягом останніх років у лікарні широко використовуються лікувальні сакські гряди.

Мінеральну воду Знам'янського родовища можна використовувати як лікувальну питну воду (сульфатно-гідрокарбонатну).

Протягом функціонування лікарні проведено неодноразові науково-статистичні дослідження, на основі яких простежується медична, економічна та соціальна ефективність лікування хворих з різноманітною патологією: 85–95 % хворих виписується з лікарні зі значним поліпшенням стану здоров'я, нормалізацією порушених функцій та відновленням працездатності; протягом року після курсу лікування в обласній бальнеологічній лікарні в 3–4 рази знижується частота звернень хворих за медичною допомогою та вихід на лікарняний лист.

Високоефективне оздоровлення хворих у Знам'янці забезпечується не тільки наявністю радонових вод, але й сприятливими природними умовами навколишнього середовища цього невеличкого географічного регіону.

Для ефективного проведення оздоровчого режиму в здравниці, крім різноманітних лікувальних комплексів, на високому рівні організоване побутове обслуговування хворих та створені всі умови для їх комфортного перебування, калорійне вітамінізоване харчування та культурно-розважальні програми.

Рішенням сесії обласної ради від 11 листопада 2003 року № 234 «Про визнання природної території Знам'янського родовища мінеральних радонових вод (Петрівська дільниця) курортною територією місцевого значення» природну територію обласної бальнеологічної лікарні Знам'янки визнано курортною територією місцевого значення відповідно до вимог Закону України «Про курорти».

Соціальний захист населення

Соціальний захист населення в Кіровоградській області здійснюють 26 районних і міських управлінь праці та соціального захисту населення. Сьогодні їх робота спрямована на поглиблення адресності та забезпечення матеріальної підтримки непрацездатних громадян, сімей з дітьми та малозабезпечених сімей, дітей-інвалідів, пенсіонерів, осіб з обмеженими фізичними можливостями.

З метою поліпшення соціального обслуговування населення в області діють програми «Здоров'я літніх людей», «Програма соціально-економічного розвитку Кіровоградської області» та затверджені обласні заходи щодо реалізації II етапу Стратегії подолання бідності, якими конкретизовані заходи з надання пільг та допомог ветеранам війни і праці.

В органах праці та соціального захисту населення області на обліку знаходиться понад 35 тис. громадян, які одержують різні види державної допомоги на загальну суму понад 3 600 тис. грн щомісяця.

Протягом майже 10 років в області діє програма житлових субсидій, яка є однією з найважливіших програм соціального захисту населення. Вона є першою в Україні адресною програмою, яка спрямована допомогти найменш захищеним верствам населення в умовах підвищення цін та тарифів на житло та комунальні послуги. В середньому щорічно в області субсидіями користуються близько 105 тис. сімей, або 27,8 % від загальної кількості сімей, які проживають в області. Витрати цих сімей за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 28,5 млн грн.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2003 року № 1687 та розпорядження голови обласної державної адміністрації від 29 грудня 2003 року № 744-р в головному управлінні й районних управліннях праці та соціального захисту населення створені відділи персоніфікованого обліку, основним завданням яких є створення і підтримка Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги, та забезпечення контролю за бюджетними видатками соціального спрямування.

На обліку в органах соціального захисту населення області перебуває понад 221,8 тис. пільговиків, у тому числі: 95,9 тис. ветеранів війни, 110,6 тис. ветеранів праці, 2,4 тис. ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 0,3 тис. реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

На Кіровоградщині проживає близько сімнадцяти тисяч громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Саме вони вступили в нелегку боротьбу з пеклом, перегоривши шлях біди, віддали себе та родинний спокій у жертву ядерному страхіттю.

Кіровоградщина прийняла близько тисячі трьохсот сімей переселенців, у тому числі 516 сімей, евакуйованих із зони безумовного відселення. Для останніх в області збудовано три села у Компаніївському, Олександрівському та Олександрійському районах.

За 2003 р. вищезазначеним категоріям громадян надано пільг на загальну суму 36,8 млн грн, на відшкодування яких спрямовано 35,3 млн грн.

З метою соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів в області забезпечена робота 12 будинків-інтернатів (три – загального профілю, 7 – психоневрологічних та 2 дитячих) загальною кількістю 1 885 ліжко-місць,

у яких на повному державному утриманні перебуває 1 719 пристарілих та інвалідів. Середній вік проживаючих становить 75–80 років. У даних закладах дотримуються всіх санітарно-епідеміологічних норм, пристарілі та інваліди забезпечуються у потрібній кількості одягом, взуттям, твердим інвентарем, отримують чотириразове харчування, мають змогу цілодобово одержувати кваліфіковану медичну допомогу.

Однією з пріоритетних форм обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів залишаються територіальні центри. На даний час при міських і районних управліннях праці та соціального захисту населення функціонують 26 таких територіальних центрів. Їх послугами користуються 24 тисячі громадян.

При діючих територіальних центрах створено 30 відділень соціальної допомоги вдома, 26 відділень організації надання натуральної та грошової допомоги, 10 відділень соціально-побутової реабілітації, 15 відділень медико-соціальної реабілітації, 4 стаціонарних відділення для тимчасового та постійного проживання.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами за 2002 рік склав 111,9 млн доларів США.

Область підтримує зовнішньоекономічні зв'язки майже з 80 країнами світу. Більше 250 підприємств здійснюють експортно-імпортні операції.

Експорт механічного та електричного обладнання займає 40 % загального обсягу експорту. Значну частку мають поставки продукції тваринництва (11 % загального обсягу експорту), текстилю та текстильних виробів (9 %), продуктів рослинного походження (7 %). Найбільше товарів експортується в Російську Федерацію (46,3 %), Іспанію (11,2 %), Німеччину (8,3 %), Білорусь (4,4 %) та США (3,2 %).

Основна частка імпорту – це обладнання (30 %), текстиль (17 %), продукція хімічної промисловості (16 %).

Імпорт продукції у 2002 р. здійснювався з 59 країн світу, здебільшого з Російської Федерації (21,6 %), Німеччини (22,8 %), Австрії (8 %), США (8,8 %), Данії (5,3 %), Греції (5,2 %).

Найбільшими за обсягами торговельними партнерами області є Російська Федерація, Німеччина, Нідерланди.

Активно розвивається міжрегіональне співробітництво області з Нижньогородською, Свердловською, Волгоградською, Тверською областями Російської Федерації, Нижньосілезьким воєводством Республіки Польща, Стаффордширським графством Великої Британії, м. Сюйчжоу провінції Цзянсу Китайської Народної Республіки.

З 2001 р. Кіровоградська область прийнята до Асамблеї Європейських регіонів як спостерігач.

ПЕРСОНАЛІЇ

ГОРЬКИЙ Максим (Пешков Олексій Максимович) (28.03.1868 – 18.06.1936)

Великий письменник, родоначальник радянської літератури, основоположник літератури соціалістичного реалізму. Життя і творчість Горького тісно пов'язані з Україною. Бував він і в нашому краю. Наприкінці XIX століття, подорожуючи з Кременчука до Херсона, письменник зупинявся в Павлиші (Онуфріївський район), Новій Празі (Олександрійський район), Аджамці (Кіровоградський район), Кетрисанівці (Бобринецький район). Спостереження, зроблені тут, відображено у його творах, зокрема у повісті «Мальва» та оповіданні «Пройдисвіт».

ГОРШКЕВИЧ Віктор Іванович (21.03.1860, м. Київ – 2.03.1928)

Вітчизняний історик і археолог. У Києві закінчив університет. З 1890 р. жив у Херсоні і працював секретарем губернського статистичного комітету, редактором газети «Юг» (1898 – 1907). Одночасно досліджував археологічні пам'ятки на території нашого краю. У Херсоні створив історико-археологічний музей і тривалий час завідував ним. У книзі «Клады и древности Херсонской губернии» (1903) багато місця займає історія населених пунктів, що ввійшли до сучасної Кіровоградщини, та опис археологічних знахідок на її території.

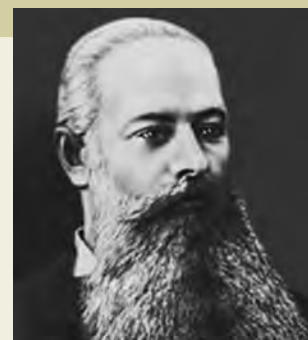

ДАВИДОВ Василь Львович (1792 – 5.11.1855)

Декабрист, полковник російської армії, учасник Вітчизняної війни 1812 р. Рідний брат (по матері) героя Вітчизняної війни 1812 р. генерала М. М. Раєвського. З 1820 р. член «Союзу благоденства». У 1822 р. вийшов у відставку і жив у своєму маєтку в м. Кам'янці (Черкаська область). У січні 1822 р. вступив до Південного Товариства декабристів, разом з генерал-майором князем С. Г. Волконським очолював Кам'янську управу. Тут щороку проводились наради декабристів. Засуджений до смерті, заміненій 20-річною каторгою. Помер у Красноярську. Давидов неодноразово був у Новомиргороді, Новоархангельську, Бобринці, Розумівці та інших населених пунктах нашого краю. У Кам'янському маєтку Давидових–Раєвських гостював О. С. Пушкін під час його заслання на південь. Поет присвятив Давидову ряд творів.

ДОКУЧАЄВ Василь Васильович (1.03.1846 – 8.11.1903)

Великий російський учений-природодослідник, основоположник наукового ґрунтознавства, ініціатор розведення лісових смуг у степовій зоні. Розробив систему раціонального землекористування. Багато працював на території нинішньої Кіровоградщини. В районі с. Водяного (тепер Знам'янського району) і в Чорному лісі займався проблемами штучного лісорозведення. З його іменем пов'язане заснування села Докучаєвого (тепер Устинівського району). Тут у 1877–1881 рр. вивчав зони розповсюдження чорноземів. Тоді ж були викопані ставки Великий і Малий Сагайдаки. На їх базі на 240 га була створена перша в краю ділянка штучного зрошення та організоване дослідно-показове казенне господарство з вирощування насіння овочевих і баштанних культур.

ЖИЛА Іван (р. н. невідомий – 1737)

Запорізький козак, керівник одного з гайдамацьких загонів. Восени 1736 р. очолювані Жилою гайдамаки базувалися в Чорному лісі в верхів'ях р. Цибульник. Об'єднавшись із повстанськими загонами Гриви, Харка, Ведмедя, Іваниці, Рудя, захопили ряд містечок та укріплених замків на території Київського воеводства. Жила загинув у бою з кримськими татарами під Переволочною (тепер ця місцевість затоплена Кременчуцьким водосховищем).

ЖМАЙЛО Марко (дати народження і смерті невідомі)

Запорізький гетьман, керівник селянсько-козацького повстання, яке ввійшло в історію як повстання Жмайла (1625). Занепокоєний масовим покозаченням селянства після Хотинської війни (1620–1621) польсько-шляхетський уряд у вересні 1625 р. послав на Київщину 30-тисячне військо на чолі з польським гетьманом С. Конєцпольським. Грабуючи і спустошуючи міста і села, шляхтичі просувалися правобережжям Дніпра. Козаки відступали до гирла р. Цибульник, де збирались їхні загони. Сюди з артилерією прибули запорожці під керівництвом М. Жмайла. Об'єднане повстанське військо налічувало близько 20 тисяч чоловік. У районі сучасного м. Світловодська (25.10.1625) відбувся запеклий бій між повстанцями і польською армією. Ворог зазнав великих втрат, але сили все-таки були нерівними. Козаки відступили до Курукового озера. Спроби розгромити їх тут не мали успіху, і Конєцпольський був вимушений почати переговори. Вони закінчилися тим, що 5.11.1625 р. козацька старшина скинула Жмайла з гетьманства і уклала невігідну для козаків так звану Куруківську угоду (1625).

ЗАХАРОВ Матвій Васильович (17.08.1898, с. Войлово, тепер Старицького району Калінінської області – 31.01.1972)

Військовий діяч, Маршал Радянського Союзу (1959), двічі Герой Радянського Союзу (1945, 1971). Брав участь у громадянській війні. Закінчив Військову академію імені Фрунзе (1928) та Академію Генерального штабу (1937). Займав командні пости в Радянській Армії. Під час визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників був начальником штабу II Українського фронту. Безпосередньо розробляв план Кіровоградської наступальної операції, що увінчалася успіхом.

КОНЄВ Іван Степанович (28.12.1897, с. Лодейне Подосиновського району Кіровоградської області – 21.05.1973)

Радянський полководець, Маршал Радянського Союзу (1944), двічі Герой Радянського Союзу (1944, 1945), почесний громадянин Кіровограда. Активний учасник громадянської війни. В 1934 р. закінчив Військову академію імені Фрунзе. В роки Великої Вітчизняної війни командував військ різних фронтів, у тому числі II Українського, військові з'єднання якого визволили від гітлерівців більшу частину Кіровоградської області. Після війни займав наступні посади: головнокомандуючий Об'єднаними Збройними Силами країн-учасниць Варшавського Договору, головнокомандуючий Групою Радянських військ у Німеччині. Був делегатом з'їздів КПРС, депутатом Верховної Ради СРСР. Нагороджений сімома орденами Леніна, орденом «Перемога», орденом Жовтневої Революції, трьома орденами Червоного Прапора.

ЛИСЕНКО Микола Віталійович
(21.03.1842, с. Гриньки, тепер Глобинського району
Полтавської області – 6.11.1912)

Визначний вітчизняний композитор, основоположник української класичної музики. В 1869 р. закінчив консерваторію в Лейпцигу. Вдосконалював свою майстерність у Римського-Корсакова в Петербурзі. Велика творча спадщина відзначається яскравим національним колоритом. Гордістю українського оперного мистецтва стали його «Різдвяна ніч» (1876), «Тарас Бульба» (1850), «Утоплена» (1911), «Енеїда» (1892) та інші твори. Зібрав, опрацював і опублікував багато українських народних пісень. У 1904 р. заснував у Києві музично-драматичну школу, в якій виховалась ціла плеяда музичних знаменитостей. Не раз бував у Єлисаветграді (Кіровограді), радував місцевих жителів своїм мистецтвом. Працював і відпочивав в Орловій Балці (тепер с. Петрове Знам'янського району), де мешкав його брат Андрій.

МАКАРЕНКО Антон Семенович
(13.03.1888, м. Білопілля, тепер Сумської області – 1.04.1939)

Видатний радянський педагог і письменник. У 1905 р. закінчив Кременчуцьке міське училище і педагогічні курси при ньому й почав учителювати. В 1911–1914 рр. працював на станції Долинська, викладав у залізничному училищі (тепер середня школа № 2). У своїх творах залишив опис станції і селища при ній тих часів. Антон Семенович неодноразово бував у Єлисаветграді, Знам'янці, Олександрії, Павлиші та інших місцях сучасної Кіровоградщини. В роки радянської влади Макаренко створював колонії для неповнолітніх.

МАНАГАРОВ Іван Мефодійович
(12.06.1898, м. Єнакієве, тепер Донецької області – 27.11.1981)

Радянський військовослужбовець, генерал-полковник (з 1945 р.), Герой Радянського Союзу (з 1945 р.). Учасник Першої світової і громадянської воєн. З липня 1920 р. до вересня 1923 р. був курсантом П'ятої кавалерійської школи імені Першої Кінармії в Єлисаветграді. Піввіку віддав військовій службі. Був добре знайомий з Дем'яном Бедним, надсилав йому свої літературні спроби. В 1931 р. закінчив Військово-політичну академію. Під час Великої Вітчизняної війни командував корпусом, 53-ю армією, яка визволяла Харків, Полтаву, Кременчук, форсувала Дніпро в районі Куцеволівки–Деріївки. На підступах до Олександрії дістав тяжке поранення, лікувався у польовому госпіталі в Павлиші. Пізніше громив японських мілітаристів. У 1947 р. закінчив Вищі академічні курси, потім командував армією, військами ППО. З 1953 р. – у запасі. Нагороджений двома орденами Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, багатьма іншими орденами і медалями.

МАКАРЕВИЧ Микола Діонісович
(25.03.1905, с. Піддубці, тепер Луцького району
Волинської області – 7.04.1982)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Працював слюсарем у Бобринці. Навчався в кавалерійській школі в Кіровограді. В 1941 р. закінчив курси вдосконалення командного складу при Військовій академії механізації і моторизації. На фронті з перших днів Великої Вітчизняної війни. Командував механізованими бригадами в складі II Українського фронту. Особливо відзначився при форсуванні рік Гірський Тікич, Південний Буг, Дністер. З 1953 р. – полковник запасу, жив і працював у Києві. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, медалями.

МАХНО Нестор Іванович **(1884, с. Гуляйполе на Катеринославщині,** **тепер Дніпропетровська область – 1934)**

Провідник селянського анархістського руху в 1918–1921 рр. в Україні, відомого як «махновщина». У 1905 р. ознайомився з ідеями анархістів, в 1907 р. засланий на довічну каторгу. У 1917 р. повернувся із заслання, став головою волосного земельного комітету в с. Гуляйполе. У 1918 р. вперше створив так звані «вільні батальйони революції» та партизанські загони, що склалися з селян. Розпочав збройну боротьбу проти німецьких каральних загонів і гетьманської адміністрації Скоропадського, проти Денікіна, Врангеля та більшовиків. Згодом об'єднав подібні повстанські загони в Полтавській, Харківській і Херсонській губерніях (Кіровоградщина на той час входила до складу Херсонської губернії).

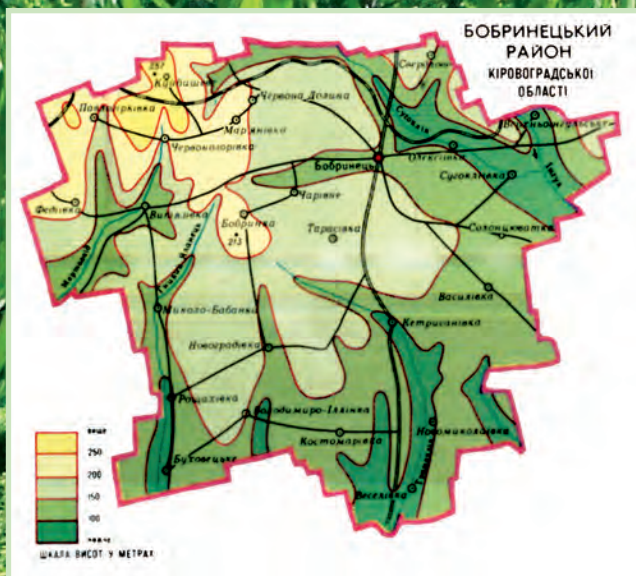
Дружина Н. Махна Галина Андріївна Кузьменко народилася на хуторі Дарелівка (тепер входить до складу с. Піщаний Брід Добровеличківського району) в сім'ї поміщика. Закінчила в Добровеличківці жіночу гімназію, згодом – інститут благородних дівиць, учительвала у Гуляйполі, де й познайомилась з Нестором Махном. Обставини часу громадянської війни склалися так, що, як пише у щоденнику Г. А. Кузьменко, махновська революційно-повстанська армія, яка мала в своїх лавах більше 500 тис. бійців, неодноразово проводила оперативні дії на території нашої області. Так, Н. І. Махно в різні часи із своїм військом був у Єлисаветграді, Знам'янці, Олександрії, Новоукраїнці, Помічній, Новоархангельську, а також неодноразово побував у с. Піщаний Брід і містечку Добровеличківці, де вперше був виданий наказ № 1 командуючого революційно-повстанською армією України. Саме на Кіровоградщині (у с. Сентовому, нині Родниківка Олександрівського району) Нестор Махно підступно вбив отамана Григор'єва, з яким ще в серпні 1919 року в Умані уклав угоду.

30 жовтня 1921 р. під тиском переважаючих військ Червоної Армії Нестор Махно з невеликим загonom назавжди залишив Україну. Помер Нестор Іванович Махно на 50-му році життя в одному з паризьких шпиталів для бідних. Похований на паризькому кладовищі Пер-Лашез. У 1945 р. дружину Н. Махна разом з донькою Оленою перевезено до Радянського Союзу. Був суд. Як дружину ворога народу її засуджено на вісім років суворого режиму. Г. Кузьменко померла у м. Джамбулі (1976), забравши з собою назавжди спогади і свідчення про одну з найзагадковіших і несправедливо забутих постатей в історії України.

ТЕКЕЛІ Петро Аврамович **(1720, м. Арад, тепер – повітовий центр Крішанської області** **на північному заході Румунії – 25.04.1792)**

Військовий діяч і землевласник, генерал-аншеф, серб за національністю. У червні 1775 р. виконав розпорядження Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі. Нагороджений орденом Святого Олександра Невського (1775). У кампанії 1787 р. воював на Кавказі з горцями, які виступали на боці Туреччини. Восени того ж року розбив татарсько-турецькі загони, що перейшли р. Кубань. Будучи командуючим Кубанським корпусом, за успішний похід проти війська шейха Мансура був нагороджений орденом Св. Володимира I ступеня (13 грудня 1787). Основні землеволодіння знаходилися в с. Хмельовому Єлисаветградського повіту (тепер це Маловисківський район). Після отримання ордена Святого Олександра Невського побудував церкву в ім'я цього святого. Тут знаходилась і його садиба. В Новомиргороді мав оточений чудовим садом добротний дім, розташований на узвишші, домінуючому над усім містом. Найпочеснішим чином був похований у Миколаївському соборі, який він побудував (праворуч від головного входу). Над склепом на стіні храму висіло полотно з епітафією, яке тепер знаходиться у фондах Кіровоградського обласного краєзнавчого музею.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

Гарно вийти у степ серед ночі
В Бобринецькій моїй стороні,
І послухать, як поле шепоче
Щось до болю знайоме мені.

Над рікою замріяні скелі,
Тихо дивляться в воду зірки.
Десь лунають частівки веселі,
То співають мої земляки.

Іван Червоніщенко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Бобринецький район лежить на півдні Кіровоградської області й межує на півночі з Новоукраїнським і Компаніївським, на сході – з Устинівським районами Кіровоградської області, а на півдні з Єланецьким районом Миколаївської області. Крайні точки району: північна – на північ від с. Свердлового, південна – на південь від с. Веселівки, західна – біля с. Височанового, східна – західніше с. Жовтневого.

Територія району – 1,496 тис. км², що складає 6,1 % площі Кіровоградської області.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На території району розташовані 1 міська і 25 сільських рад: Бобринецька міська рада (м. Бобринець, с. Дібровка, с. Обланка, с. Шляхове), Бобринківська сільська рада (с. Бобринка, с. Варламівка, с. Горіхівка), Буховецька сільська рада (с. Буховецьке, с. Маковіївка), Василівська сільська рада (с. Василівка, с. Береславка, с. Никонорівка, с. Новогомельське), Верхньоінгульська сільська рада (с. Верхньоінгульське, с. Жовтневе, с. Оленівське, с. Степанівка), Веселівська сільська рада (с. Веселівка, с. Крутоярка, сел. Роздолля, с. Ударне, с. Юр'ївка), Витязівська сільська рада (с. Витязівка, с. Дончине, с. Зоряне), Володимиро-Іллінська сільська рада (с. Володимиро-Іллінка, с. Априлівка, с. Розтичеве), Кетрисанівська сільська рада (с. Кетрисанівка), Костомарів-

Бобринецький район є південними воротами Кіровоградщини

ська сільська рада (с. Костомарівка, с. Березівка, с. Кохане, с. Майське), Куйбишевська сільська рада (с. Куйбишеве, с. Кірове, с. Осикувате, с. Ульянівка), Мар'янівська сільська рада (с. Мар'янівка), Миколо-Бабанська сільська рада (с. Миколо-Бабанка, с. Проскурівка, с. Сорочанове), Новоградівська сільська рада (с. Новоградівка, с. Водяно-Михайлівка, с. Новосамара, с. Пенькове), Новомиколаївська сільська рада (с. Новомиколаївка, с. Степівка, с. Чигиринське), Олексіївська сільська рада (с. Олексіївка), Павлогірківська сільська рада (с. Павлогірківка, с. Бредихине, с. Поляна), Роццахівська сільська рада (с. Роццахівка, с. Ганнопіль, с. Маріуполь), Свердловська сільська рада (с. Свердлове, с. Піщане, с. Полум'яне), Солонцюватська сільська рада (с. Солонцюватка, с. Завадівка, с. Трудолюбівка), Сугокліївська сільська рада (с. Сугокліївка, с. Борисівка, с. Мюдівка, сел. Южне), Тарасівська сільська рада (с. Тарасівка, с. Західне, с. Іванівка, с. Новокиївка, с. Червонопілля), Федіївська сільська рада (с. Федіївка, с. Височанове, с. Федорівка), Чарівненська сільська рада (с. Чарівне, с. Вереміївка, сел. Мирне), Червонодолинська сільська рада (с. Червона Долина, с. Великодрюкове, с. Коржеве, с. Садове, с. Фрунзе), Червонозорівська сільська рада (с. Червонозорівка).

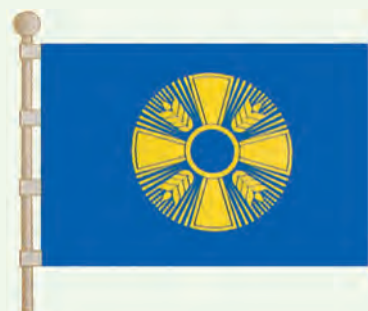
*Місто Бобринець.
Адміністративний будинок.
Фото В. Москалика*

Панорама міста Бобринця

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

Герб і прапор Бобринецького району

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У синьому полі золотий козацький (кавалерський) хрест із синім кружалом у хрестовині та чотирма золотими пшеничними колосками між раменами, у золотій главі – дві сині козацькі піки з червоно-срібними значками, покладені навхрест.

Опис прапора

Синє прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, на якому жовтий козацький хрест із синім кружалом у хрестовині та чотирма жовтими пшеничними колосками між раменами.

Пояснення символіки

Кругоподібний козацький хрест з пшеничними колосками – це своєрідний солярний знак з широким обсягом позитивної символіки, в основу якої покладена життєдайна енергія сонця, що забезпечує світло й тепло на землі.

Козацькі піки нагадують про славне минуле краю, войовничу вдачу предків, які завше боронили свою землю від ворожих посягань.

Піка (спис) – один з найуживаніших у запорозьких козаків видів зброї. У геральдиці символізує непохитність та незмінність обраного шляху. Перехрещені піки означають упевненість та захищеність.

Декоративне оздоблення щита складене з елементів, що доповнюють зміст символіки основних його гербових фігур. Дуб символізує міць, силу, славу, могутність і витривалість. Калина є усталеним символом України, її краси та величі.

Декоративне оздоблення створене безпосередньо для герба Бобринецького району, але при розробці витримані основні стильові особливості традиційного декору, прийнятого Українським геральдичним товариством для районів Кіровоградської області.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району складає 31,593 тис. чоловік. Поряд з українцями тут проживають росіяни, євреї, білоруси, цигани, вірмени, гагаузи.

У районі діє шість релігійних конфесій, які об'єднують 19 релігійних громад.

Працюють 38 політичних партій, зареєстровано 12 міських та 173 первинних партійних осередки.

Працездатне населення становить 16 435 чол., з них міське населення – 6 057 чол.; сільське населення – 10 378 чол.

Місто
Бобринець.
Пам'ятний
знак.
Фото
В. Моска-
лика

Місто
Бобринець.
Пам'ятний
знак
загиблим
учителям.
Фото
В. Моска-
лика

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі геологічної будови території району лежить Український кристалічний щит, який представлений твердими породами, переважно із гнейсів і гранітів, на яких сформовані осадові породи третинного періоду – глини, рідше піски, та четвертинні породи – леси.

Кристалічний щит утворює Придніпровську впадину, у південній частині якої розміщена територія Бобринецького району.

Рельєф

Лежить на південних відрогах Придніпровської височини. Поверхня – хвиляста лесова рівнина, розчленована річковими долинами і густою сіткою ярів та балок, у яких відслонюються кристалічні породи. Найвища точка над рівнем моря – 218 м (на північ від с. Витязівки).

Клімат

Середня температура січня $-4,9^{\circ}\text{C}$, липня $+22,6^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 168 днів. Середня кількість опадів – 420 мм (близько 70 % в теплий період року). Висота снігового покриву 15 см. Міститься в посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні. У Бобринці працює метеостанція.

Поверхневі води

На території району протікають річки басейну Південного Бугу: Громоклія, Сугоклія, Мертвовід, Гнилий Єланець, Осиковата, Бобринка, Лозоватка, Богодушка, Дрюкова. Загальна протяжність рік 331 км, із них регульовано ставками 59 км. Річки належать до типу рівнинних, переважно снігового і дощового живлення. Підземний стік відіграє незначну роль.

Ґрунти

Найпоширеніші чорноземи звичайні малогумусні різного ступеня еродованості (98 % площі району). Зустрічаються чорноземи глибинні, лучні, вилугувані, а також лучно-болотні, болотні, торфово-болотні й дуже рідко піщані ґрунти. З материнських порід переважають леси, зустрічаються глинисті й піщані відклади, а також підпираючі материнські породи граніти. Внаслідок вира-

Річка
Сугоклія.
Фото
В. Моска-
лика

женої водної ерозії ґрунти сильно піддаються руйнуванню, що у свою чергу впливає на вміст гумусу.

Флора та фауна

У районі переважає степова рослинність. Трав'яниста рослинність представлена різнотравно-типчаковою формацією, осоками тощо. Найчастіше зустрічаються: житняк гребінчастий, стоколос, лобода, пирій звичайний, звіробій, васильки, сон-трава, линець жовтий, конюшина трійчаста, гінець звичайний, трихребетник, ромашка лікарська, чебрець і багато інших трав. Основні породи невеликих за площею лісів – дуб (61 %), клен, липа.

З представників тваринного світу найбільш поширені в районі заєць-русак, козуля, тхір степовий, куниця, лисиця, ондатра, зустрічається борсук, мігрує кабан; з птахів – лелеки, біла та сіра чаплі, куріпки, фазани, лисухи, качки, гуси, а також значна кількість мігруючих птахів.

Природно-ресурсний потенціал

У районі добувають граніти, гнейси, каолін, пісок, суглинок. Тут налічується 17 кар'єрів загальною площею 34 га, з них виробничого значення – 2, інші – місцевого значення.

Земельні ресурси району складають 149 631 га, з них найбільше – 90,2 % займають землі сільськогосподарського призначення – 134 957 га (рілля – 118 568 га), землі промисловості, транспорту – 1 068 га, оборони та іншого призначення – 20 га, землі природоохоронного, оздоровчого та історико-культурного призначення – 0,11 га, землі лісового фонду 253 га. Землі району характеризуються значною еродованістю ґрунтів. Поверхневий змив складає 8–10 т/га, а втрати гумусу за останні 20 років становили 2 %. Розорювання становить 87,8 %.

Площа, що зайнята в районі лісами й чагарниками, становить 4 752,4 га. У віданні підприємств ДЛГО «Кіровоградліс» знаходиться 1 473 га лісів.

На території району 229 ставків з площею водного дзеркала 1 282 га, одне водосховище з площею водного дзеркала 105 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 3,6 млн м³ на рік. Ґрунтові води знаходяться на глибині нижче 7 м, у балках до 2 м.

*Заказник загальнодержавного значення «Шумок».
Фото В. Москалика*

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

Екологія, охорона природи

У районі – 9 заповідних об'єктів. У долині річки Бобринка розмістився заказник загальнодержавного значення «Шумок» площею 20,10 га. Рослинний покрив цього куточка відрізняється багатством і різноманітністю.

На схилах великої балки річки Сугоклія розташований ботанічний заказник загальнодержавного значення «Богданівська балка». Для цієї території характерні кам'янисті відслонення у вигляді гранітних плит. Милують око затишні куточки Бобринеччини: заповідні урочища місцевого значення «Мертвоводдя», «Юр'ївська балка», «Чобіток», ландшафтний заказник місцевого значення «Булгаківська балка», пам'ятки природи місцевого значення «Слони» (геологічна), «Макарівська» (ботанічна), ботанічний заказник місцевого значення «Мюдівська балка».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Про перебування первісних людей на території краю свідчать знахідки місцевих краєзнавців Г. О. Семеська та Г. О. Лашкула. Знахідки зберігаються в місцевому краєзнавчому музеї. Біля сіл Піщаного, Малої Друкової, Свердлового, Червонозорівки краєзнавцями були знайдені сліди мешкання людини кам'яного віку так званої муст'єрської епохи (30–40 тисяч років тому). Це знаряддя праці з кременю, виготовлені руками стародавніх людей.

За доби неоліту, більше як 5 тисяч років тому, тут процвітала трипільська культура, про що свідчать знахідки посуду, знарядь праці та побуту тих часів. На межі II–III тисячоліть трипільська культура раптово зникає.

Довгі часи наші землі заселяли скіфські племена, які на згадку про себе залишили кургани на неозорих бобринецьких степах. Скіфів витіснила середземноморська раса монгольських та тюрських племен, що прийшли з Азії або з півдня.

Мешкало на території краю й слов'янське плем'я уличі. Та після того, як цими землями пронісся страшний чорний смерч монголо-татарської навали, квітучий степ перетворився в Дике поле. Життя на цій землі на деякий час завмерло, але їй судилося вписати одну з найяскравіших сторінок в історію України.

В історії краю помітний слід залишила козацька доба. Нескінченні, багаті рослинним і тваринним світом поля притягували до себе посполитих людей. Не витримуючи утисків польських і литовських феодалів, тікали вони у незаселені «вольні степи».

Про те, що Бобринеччина повноправно може вважатися козацьким краєм, свідчать такі факти. Дорога з Чорнолісся в Крим пролягала через нинішній Бобринецький район. Тут проходив так званий Клобуцький шлях. Зліва і справа від нього були зимівники. У працях В. Антоновича є твердження, що зліва над Бобринкою і справа над Гнилим Єланцем та Мертвоводом жили козаки. Вчений наводить такі назви козацьких зимівників: Остапова Балка, Хутір Козачий (поряд із селом Буховецьким), Карасів хутір (поряд з с. Новосамара).

1767 року запорізький полковник Андрій Кийнаш доповів Кошу (козацькому управлінню), що недалеко від річки Сугоклія засноване поселення Малий Бобринець.

Інтенсивний розвиток Бобринця почався з кінця XVII століття. З другої половини XIX століття помітно поживалося культурне життя, що було тісно пов'язане з діяльністю корифеїв українського театру М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, братів Тобілевичів.

*Місто Бобринець. Вознесенський собор, побудований у 1912 році.
Фото В. Москалика*

*Місто
Бобринець.
Свято-Мико-
лайська
церква.
Фото
В. Москалика*

Поряд із сільськогосподарським виробництвом діяли промислові й торгові підприємства. Переважали дрібні кустарні підприємства. Розвивалися ковальська, ливарна, швейна галузі. Чимало магазинів та лавок у місті належало Давиду Бронштейну – батькові Льва Троцького, ім'я якого вписалось у світову історію. Прикметно, що у 1917 році в місті існували три православних храми.

З 1923 року Бобринець – центр однойменного району.

З 1930 року почала виходити районна газета «Червоний шлях», згодом перейменована в «Честь хлібороба».

У січні 1931 року Бобринецький район укрупнений за рахунок Братського району. У жовтні 1938 року Бобринець переведено до розряду міст.

10 січня 1939 р. утворено Кіровоградську область, куди увійшов і Бобринецький район. Край спеціалізувався на виробництві сільськогосподарської продукції. Тут також діяли маслозавод, інкубаторно-птахівнича станція та електростанція. У районі працювали поліклініка, дві лікарні, три амбулаторії, санепідемстанція, дві середні, три семирічні і початкова школи, сільськогосподарський технікум. Розвиток культури забезпечував міський Будинок культури і сім клубів.

З 6 серпня 1941 року до 16 березня 1944 року чорна ніч німецько-фашистської окупації лягла на землю Бобринеччини. З перших днів війни 9 493 наших земляки пішли на фронт захищати рідну Вітчизну (кожен другий загинув), 4600 офіцерів і солдатів нашого краю нагороджені орденами і медалями СРСР.

На території району було утворено п'ять підпільно-диверсійних груп, серед яких молодіжна підпільна група Сергія Рибака, група «Південь», група «Батьківщина». Найбільша група на території краю діяла в районах Витязівської та Братської територіальних громад. Особливим героїзмом відзначилася група під керівництвом В. Репешка. Підпільники визволили з концтаборів 67 полонених, врятували від фашистської неволі 470 юнаків і дівчат.

У роки окупації гітлерівцями розстріляно, повішано, закатовано 532 жителі району. Майже 3000 юнаків та дівчат було вивезено на рабський труд до Німеччини.

16 березня 1944 року частини 19, 93, 113, 223-ї стрілецьких дивізій 57-ї армії III Українського фронту визволили Бобринець від фашистських окупантів.

П'ятеро наших земляків удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу. Це І. Індик, Д. Осадчий, А. Іванченко, В. Сербулов, а також льотчик-винищувач А. Коваленко – повний кавалер ордена Слави. Героїзм краян у роки Великої Вітчизняної війни увіковічено в пам'ятниках невідомому солдату, меморіалі загиблим бобринецьким учителям і учням, обелісках.

Район швидко заліковував рани, нанесені війною. Працьовиті жителі степового краю робили для цього все можливе. У 1945 році розпочало свою роботу училище механізації сільського господарства, яке у 1957 році було добудоване.

На початку 1958 року відбулося подальше укрупнення колгоспів.

Близько 200 молодих людей поїхали на освоєння цілинних земель, понад 50 чоловік споруджували шахту «Кіровоградська-комсомольська» в Донбасі. У 1958 році на новобудови з міста виїхало 67 юнаків та дівчат.

Протягом 1960–90-х років у Бобринці споруджено приміщення школи мистецтв, готель, аптеку, бібліотеку, автовокзал, гуртожитки, побудовано мости через річку Бобринку, обладнано стадіон. Стали до ладу Будинок культури, кіно-театр, середня школа та школа-інтернат на 950 учнів, типовий дитячий садок, спортивний зал дитячої спортивної школи, лікарня на 200 ліжок, є лабораторії, жіноча та дитяча консультації.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Основний напрямок роботи промислових підприємств району – переробка сільськогосподарської продукції та випуск товарів народного споживання. Найпотужнішими є хлібокомбінат райспоживтовариства, ЗАТ «Бобринецький комбікормовий завод», районна друкарня, ВАТ «Бобринецький завод продтоварів».

Бобринецькі пекарі впевнені, що їхній хліб – найсмачніший. Візитною картою хлібокомбінату є короваї. На підприємстві випікають понад 40 видів хлібобулочної продукції. Комбінат має власний фірмовий магазин, його вироби замовляють у сусідні райони. На «харчовому» ринку підприємство впевнено завойовує лідируючі позиції. Комбінат – постійний учасник обласних ярмарок. Користується попитом продукція ковбасного, рибного цехів.

У ЗАТ «Бобринецький комбікормовий завод» створено всі умови для виробництва комбікормів: зернові на Бобринеччині родять – основна база є. Крім того, тут працюють млин, лінія з виробництва макаронних виробів, олійниця. Дбаючи про додаткові надходження, утримують велику рогату худобу, теплицю.

ВАТ «Бобринецьке сортонасінницьке підприємство» надає послуги з очищення, сушки, зберігання зернових і олійних культур.

Переробкою сільгоспсировини займається і завод продтоварів. Тут налагоджено випуск макаронних виробів, круп, солодоців, олії. До вподоби бобринчанам і гостям міста прохолодний квас продтоварівців. А головна цінність підприємства – халва, смакові якості якої не можна порівняти ні з якою іншою.

Філія ВАТ «Кіровоградобленерго» забезпечує населення і підприємства електроенергією. Про постачання природного газу дбає Бобринецька філія ВАТ «Кіровоградгаз».

Агропромисловий комплекс

У загальному обсязі надходжень до бюджету району лівова частка належить сільському господарству – 41 %.

Після реформування на території району на 90 495 га діють 22 агроформування, з яких 14 сільгосптовариств з обмеженою відповідальністю, 3 сільськогосподарських виробничих кооперативи, створено 195 фермерських господарств, також працюють одноосібники. Дев'ять агроформувань мають значні прибутки. Серед кращих – СВК ім. Шевченка, ВАТ «Бобринецька сільгосптехніка», ДГ «Червоний землероб», ВАТ «Богунівське», СТОВ «Червонопілля», ПСП «Велес», АС «Південна», фермерські господарства В. Романюка, В. Рижкова, В. Темченка, М. Панасюка.

Пріоритетного розвитку набула галузь рослинництва. Середня врожайність зерна складає 37 центнерів на круг. Є сприятливий ґрунт для вирощування соняшнику.

Для відтворення поголів'я великої рогатої худоби та свиней створено 13 пунктів штучного осіменіння тварин.

Бобринецька інкубаторно-птахівнича станція нині має можливість забезпечити всі господарства району молодняком птиці. Тут налагоджено процес виведення здорового молодняка курей, качок, гусей.

Бобринеччина здавна славилася талановитими хліборобами. Шанують у районі Героя Соціалістичної Праці О. І. Новак. СВК ім. Шевченка очолює заслужений працівник сільського господарства України А. М. Тесленко. Такого ж високого звання удостоєні й жителі району Н. І. Солощенко та В. Ю. Кравченко.

Щедро діляться своїм досвідом А. Пітенко, В. Плющ, В. Кравченко, М. Коломієць, О. Богданов, В. Антипенко, І. Гордієнко.

Транспорт

Територією Бобринецького району проходить автомагістраль Олександрівка–Кіровоград–Миколаїв. З Бобринецької автостанції відкрито 36 рейсів міжміського сполучення, які допомагають дістатися в різні регіони України. Територією району проходить залізниця, що з'єднує станцію Бобринець із станціями Долинська та Помічна.

Зв'язок

Бобринецьке відділення поштового зв'язку – одне з кращих в області. Разом з кореспонденцією, друкованими виданнями поштовики доставляють населенню району товари першої необхідності.

Телефонним зв'язком жителів забезпечує цех електрозв'язку № 4 Кіровоградської дирекції ВАТ «Укртелеком». Модифікується міжміський телефонний зв'язок. Завдяки послугам підприємства Бобринець спілкується з усім світом через мережу Інтернет, де має власну Web-сторінку. На ній міститься інформація з історії краю, а також про можливості аграрного сектору, промисловість району.

Територія району має мобільне покриття.

Планується введення в експлуатацію радіостанції FM-формату.

Будівництво

У районі щорічно здається в експлуатацію 1,5 тис. м² житла вартістю 600 тис. грн, останнім часом розширюється мережа приватних магазинів, споруджених за кошти підприємців.

У 2000 році розпочато будівництво об'їзної автодороги довжиною 2,84 км та телеретранслятора.

Житлово-комунальне господарство

У районі на сьогодні діє вісім (три в місті та п'ять у сільських населених пунктах) підприємств житлово-комунального господарства. КП «Комунальник» обслуговує 23,5 тис. м² житла. Міськводоканал надає послуги з водопостачання та водовідведення, має 3 458 абонентів, ДКП «Бобринецьтеплокомуненерго» – з теплопостачання для підприємств та населення має 98 дрібних та великих абонентів. Комунальні підприємства створено в селах Сутокліївка, Буховецьке, Кетрисанівка, Верхньоінгульське, Роццахівка, де надаються послуги з водопостачання та благоустрою.

На даний час у районі газифіковано повністю та частково села Федіївка, Витязівка, Миколо-Бабанка, Новоградівка, Костомарівка, Березівка, Кохане та місто Бобринець. У районному управлінні з експлуатації газового господарства нині зареєстровано 3 470 абонентів.

Побутове обслуговування

У Бобринецькому районі відкрито цех з перетяжки меблів та швейний цех, працюють 5 перукарень, 2 майстерні з ремонту телерадіоапаратури, 2 пункти шиномонтажу, 3 швейні майстерні, майстерня з ремонту та виготовлення ключів, майстерня з ремонту взуття, 2 фотоательє, майстерня з ремонту годинників, 3 пункти з переробки сільськогосподарської продукції, пункт прокату аудіовізуальних творів.

На селі надаються послуги з ремонту телерадіоапаратури та встановлення антен.

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

*Місто
Бобринець.
Торговий
центр.
Фото
В. Моска-
лика*

Торгівля

Торговельна мережа району налічує 192 магазини загальною площею 6 944,2 м².

Торговельна мережа в сільській місцевості розвивається за рахунок відкриття нових приватних торгових точок. У селах, де менше 100 жителів, здійснюється торгівля через лавки на дому та виїзну торгівлю.

У магазинах споживчої кооперації працюють відділи продажу товарів власного виробництва та проводиться заготівля надлишків сільськогосподарської продукції.

Банківська сфера

У Бобринці діють філії п'яти банківських установ: «Аваль», Ощадбанк, «Надра», Промінвестбанк, Укрсоцбанк.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У районі функціонує 38 шкіл, із них – 18 шкіл I–III ступенів. Навчанням охоплено 4 190 школярів. 37 шкіл здійснюють навчання українською мовою, Бобринецька загальноосвітня школа I–III ступенів № 2 – мовою національних меншин (російською). Організацію навчально-виховного процесу забезпечують понад 600 педагогічних працівників. 97 % вчителів, що викладають основи наук у 5–11 класах, мають вищу педагогічну освіту.

Комп'ютерні класи працюють у бобринецьких № 1 і № 5, Новоградівській, Верхньоінгульській, Кетрисанівській загальноосвітніх школах.

У школах району працюють педагогічні кадри вищої кваліфікації. У Бобри-

нецькій загальноосвітній школі I–III ступенів № 1 біологію викладає заслужений учитель України Л. С. Пайол. Знаком Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» нагороджено 47 педагогічних працівників. У районі 144 вчителі вищої категорії, 34-м педагогам присвоєно звання «вчитель-методист», 52-м – «старший учитель», 6-ти – «вихователь-методист».

Два позашкільних заклади – Будинок дитячої та юнацької творчості, дитячо-юнацьку спортивну школу – відвідує близько 500 вихованців.

У 17 дошкільних закладах виховується 325 дітей.

Спеціалістів для аграрного сектору готує Бобринецьке профтехучилище, зі стін якого вийшло чимало славних трударів ниви. Тут займаються підготовкою трактористів, слюсарів, водіїв, а також обліковців і кухарів.

Більше 14 тисяч спеціалістів здобули фахову освіту в Бобринецькому сільськогосподарському технікумі ім. В. Порика. Тут готують агрономів, землевпорядників, організаторів виробництва.

Заслужена вчителька України В. Д. Бакал

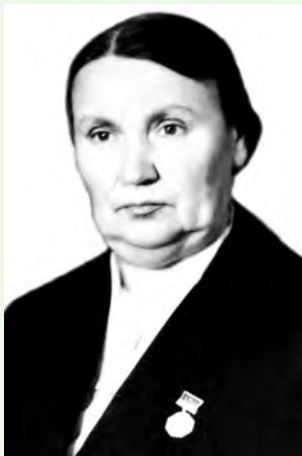
Заслужена вчителька України Л. С. Пайол

Учасниця Великої Вітчизняної війни, вчителька О. П. Чередниченко

Заслужений учитель України В. К. Прокопчук

Заслужена вчителька України П. І. Калниш

Заслужена вчителька України Г. Д. Суд

*Заслужений лікар України
Л. Ф. Лобань*

Охорона здоров'я

На Бобринеччині функціонують центральна районна лікарня з поліклінікою, Витязівська, Рощахівська дільничні лікарні. У сільській місцевості первинну медичну допомогу забезпечують 34 фельдшерських і 3 фельдшерсько-акушерських пункти. Організовано роботу двох дільниць сімейної медицини: працює Кетрисанівська сільська амбулаторія сімейного лікаря загальної практики та один сімейний лікар у поліклініці ЦРЛ. Створено на базі Витязівської дільничної лікарні десять медико-соціальних ліжок для одиноких і немічних громадян.

Охорона здоров'я району має потужний кадровий потенціал. Тут працює більше 60 лікарів, 218 молодих медичних працівників. Лікар-гінеколог Л. Ф. Лобань удостоєна звання заслуженого лікаря України.

Культура та мистецтво

У Бобринецькому районі працює 77 закладів культури.

38 клубних закладів забезпечують культурне дозвілля жителів. На Бобринеччині стабільно й творчо працюють 7 народних колективів: хорова капела районного Будинку культури, ансамблі «Росинка», «Червона калина», самодіяльний музично-драматичний театр і театр мініатюр «Сучасні настрої», квартет «Лілея», Свердловський російський хор.

Читацький попит людей задовольняють 37 бібліотек (2 районні, 2 міські, 37 сільських), книжковий фонд яких становить 361 400 примірників.

Одним з кращих на Кіровоградщині є Бобринецький районний музей історії краю, де зберігається 2 813 пред-

Свердловський російський хор

метів основного фонду. Він був створений у 1959 році краєзнавцем, учителем, письменником Миколою Кузьмовичем Смоленчуком. Громадські музеї створено в Мар'янівці, Чарівному та при Бобринецькій міській загальноосвітній школі № 1.

До послуг юних бобринчан школа мистецтв. Тут працює дитячий хореографічний ансамбль «Світлячок», який отримав звання зразкового.

Останніми роками в районі відроджено традиції святкування «Масляних гостин», свята Водохрещі. Більше п'яти років крокує переможно фестиваль дитячої естрадної пісні «Квітки надії». Театральні традиції примножують аматорські колективи із Свердлового, Тарасівки, а також профтехучилища, сільгосптехнікуму. Щорічно проводиться районне свято театального мистецтва «Вересневі самоцвіти».

На території району знаходяться 33 пам'ятки археології, у тому числі пам'ятка національного значення – курган епохи бронзи біля с. Обланки, та 55 пам'яток історії та монументального мистецтва.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Зарекомендували себе справжніми майстрами друкарської справи працівники районної друкарні, колектив якої багато років очолює здібний організатор О. Скнара. Саме завдяки їм у кожную домівку бобринчан доставляється районна газета «Честь хлібороба». Крім цього, на підприємстві виготовляють різноманітну акцидентно-бланкову продукцію, брошури.

На Бобринеччині працює районне радіомовлення.

Фізична культура і спорт

Чимало успіхів мають бобринецькі спортсмени. Не лише з республіканських, а й з міжнародних змагань із нагородами неодноразово поверталися гирьовики – вихованці тренерів І. Гольші, І. Намесніка. Маючи звання майстра спорту, В. Дромашко, В. Арсененко, І. Намеснік входять у число найсильніших гирьовиків Кіровоградщини.

До послуг прихильників здорового способу життя спорткомплекс «Олімпієць». На стадіоні комплексу тренується бобринецька футбольна команда «Новатор». Юнаки й дівчата охоче відвідують дитячо-юнацьку спортивну школу, де найбільшими є футбольна та баскетбольна секції. На сьогодні в районі відкрито 28 спортивних залів, 12 футбольних полів, 73 спортивних майданчики.

Соціальний захист населення

На сучасному етапі важливими пріоритетами є соціальна сфера (підтримка малозабезпеченого населення, ветеранів), продовження газифікації району. Нині блакитне полум'я палає в оселях мешканців Костомарівки, Новоградівки, Федіївки, Витязівки, Миколо-Бабанки та в інших селах району.

В органах праці та соціального захисту населення Бобри-

Місто Бобринець.
Пам'ятник
М. Л. Кропивницькому.
Фото В. Москалика

Місто Бобринець.
Пам'ятник на могилі
радянських воїнів,
загиблих при визволенні
краю від німецько-
фашистських загарбників.
Фото В. Москалика

БОБРИНЕЦЬКИЙ РАЙОН

У Бобринецькій районній друкарні

Спорткомплекс «Олімпієць»

нецької райдержадміністрації на обліку знаходиться 1 135 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 10,8 % від загальної кількості сімей у районі. Фінансування надходить вчасно, заборгованості з виплати немає.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 9,6 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються близько 2 тис. сімей. Витрати цих сімей за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено на 557,6 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 1,5 тис. сімей на суму 331,3 тис. грн, які профінансовані з державного бюджету та повністю виплачені.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 4 698 пільговиків, із них: 2 768 ветеранів війни, 1 694 ветерани праці, 209 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 22 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ та 5 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 592,1 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 548,8 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Бобринецької райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні). Територіальним центром надаються послуги перукаря, швачки. Протягом 2003 року 264 особи отримали різні види соціальних послуг.

ПЕРСОНАЛІ

АРМАШОВА Ганна Федорівна (16.03.1910, с. Мар'янівка)

Герой Соціалістичної Праці (1960). Трудову біографію почала в рідному селі. У 1931 р. по комсомольській путівці поїхала на будівництво Криворізького металургійного комбінату, де працювала більше 34 років (вантажницею, мотористкою, бетонницею, бригадиром). Вона – ініціатор впровадження прогресивних форм організації праці, колективного підряду. Завжди добивалася високої продуктивності і якості виконаних робіт на споруджуваних об'єктах. З 1965 р. – персональний пенсіонер союзного значення. Живе в Кривому Розі.

БОЙКО

Василь Юхимович (м. Бобринець)

Герой Соціалістичної Праці (1951). Працював механізатором колгоспу імені ХХ з'їзду КПРС.

ВИШНЕВСЬКИЙ

Анатолій Володимирович (м. Київ)

Кінорежисер, заслужений діяч мистецтв України. Нині працює кінорежисером Національної кіностудії художніх фільмів імені О. Довженка.

ВУКОТИЧ-КРОПИВНИЦЬКИЙ Костянтин Маркович (21.05(2.06).1870, м. Бобринець – серпень 1919, м. Одеса)

Український актор і режисер. Син М. Кропивницького. Закінчив Одеське комерційне училище. Працював у трупах М. Кропивницького (1890–1903), Ф. Волика (1903–1904), керував аматорськими театрами. Ролі: Петро («Наталка Полтавка» Котляревського), Хома Кичатий («Назар Стодоля» Шевченка), Остап («Тарас Бульба» Старицького за Гоголем), Влас («Олеся» Кропивницького), віт Гонорій («Підгоряне» Кропивницького за Гушалевичем).

ГЕРШФЕЛЬД Давид Григорович (28.08.1911, м. Бобринець)

Композитор, народний артист Молдавської РСР (1961). У 1934 р. закінчив Одеський музично-драматичний інститут імені Бетховена. Очолював різні музичні заклади й творчі колективи Молдавії. Був одним із організаторів Спілки композиторів Молдавії, головою її правління (1940–1947, 1956–1964). Написав опери «Грозван» (1956), «Аурелія» (1959), «Сергей Лазо» (1980), балет «Радда» (1974), музичну комедію «В долине виноградной» (1953), а також концерти для скрипки з оркестром, три сюїти для симфонічного оркестру, пісні, романси. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

ГНИЛЯК Іван Кирилович
(2.05.1927, с. Степанівка –
4.10.1996, м. Бобринець)

Герой Соціалістичної Праці (1966). З 1945 р. – тракторист Бобринецької МТС, з 1955 р. – бригадир тракторної бригади МТС, а з 1958 р. – бригадир, помічник бригадира, механік тракторної бригади колгоспу «Комінтерн».

ГОНЧАРКО Семен Онуфрійович
(8.09.1914, с. Олексіївка)

Герой Соціалістичної Праці (1966). У 1928–1934 рр. працював на різних роботах в колгоспі ім. Орджонікідзе та радгоспі «Червона зірка». З 1935 р. – тракторист Бобринецької МТС. Учасник Великої Вітчизняної війни. 1950–1984 рр. – бригадир тракторної бригади колгоспу ім. XX з'їзду КПРС. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, медалями.

ГУЛЯ Володимир Васильович
(10.05.1922, с. Червонозорівка – 28.12.1986)

Герой Соціалістичної Праці (1971). У 1940 році закінчив Златопільський сільськогосподарський технікум. Учасник Великої Вітчизняної війни. Нагороджений орденами Червоної Зірки і Вітчизняної війни I ступеня, двома бойовими медалями. Після війни працював головою колгоспу, інструктором, завідувачим відділом, другим секретарем Витязівського райкому Компартії України. Після закінчення партшколи при Дніпропетровському обкомі партії обирається першим секретарем Піщанобридського, потім Долинського райкомів партії. З 1962 р. – начальник Маловисківського територіального виробничого управління, а з 1965 р. до 1984 р. – перший секретар Маловисківського райкому Компартії України. Обирався делегатом ряду з'їздів Компартії України. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани», багатьма медалями.

ДАШЕВСЬКА Берта Мойсеївна
(7.03.1895, м. Бобринець – 18.02.1944)

Визначний вітчизняний фтизіоларинголог, доктор медичних наук (1940). З 1917 р. працювала в різних медичних закладах, військових госпіталях, а з 1922 р. у Науково-дослідному інституті туберкульозу Міністерства охорони здоров'я СРСР.

ЖУРАВЛЕНКО Павло Максимович
(11.07.1887, с. Никонорівка – 28.06.1948)

Співак (бас), народний артист РРФСР (з 1939 р.). Закінчив Єлисаветградське музичне училище. В 1912–1918 рр. – соліст Петроградського театру музичної драми, з 1918 р. – Малого оперного і одночасно Ленінградського театру опери та балету. Головні партії: Карась («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського), Виборний («Наталка-Полтавка» Лисенка), Голова, Додон, Салтан («Майська ніч», «Золотий півник», «Казка про царя Салтана» Римського-Корсакова). Був відомим інтерпретатором народних пісень і романсів М. Лисенка, Я. Стокового та інших композиторів. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Похований у Ленінграді.

ЗАГОРСЬКИЙ Іван Оникійович
(14 (26).11.1858, м. Бобринець –
24.08.1904, м. Катеринослав)

Видатний український актор. Сценічну діяльність розпочав у російських провінціальних трупах. Працював у трупах М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського, І. Карпенка-Карого (1889–1903). Ролі: Шпак («Шельменко-денщик» Квітки-Основ'яненка), Писар, Павло, Мартин Хандоля, Гордій Поваренко («По ревізії», «Олеся», «Глитай, або ж Павук», «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» Кропивницького), Голохвостий («За двома зайцями» Старицького).

ІВАНЧЕНКО Андрій Федорович
(1904, м. Бобринець – 6.03.1945, Угорщина)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Після закінчення Бобринецького сільськогосподарського технікуму працював агрономом. На початку війни евакуйований до Саратовської області, звідки 15 грудня 1942 р. пішов на фронт. Воював на Волховському, Степовому, II і III Українських фронтах. Був поранений. Особливо відзначився під час визволення Угорщини. 6 березня 1945 р. його взвод відбивав атаку ворожих танків і піхоти в районі села Яко і був оточений двома ворожими батальйонами. Кілька годин бійці вели вогонь з гармат на відстані 150–200 метрів, потім – з особистої зброї і билися врукопашну. У нерівному бою артилеристи знищили близько двох ворожих рот, 5 станкових кулеметів, але втратили свого командира. Нагороджений також орденом Червоної Зірки.

ІНДИК Іван Степанович
(1917, с. Витязівка – 27.03.1944, м. Миколаїв)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Працював мотористом на млині. З 1939 р. служив на Чорноморському флоті. У 1943 р. – старшина другої статті стрілецької роти окремого батальйону морської піхоти. Був у складі знаменитого десантного загону К. Ф. Ольшанського, який висадився 26.03.1944 р. в окупованому фашистами Миколаєві й дві доби тримався там, прикувавши до себе значні сили противника. Ольшанці відбили 18 атак, знищили близько 700 фашистів. Усім 67 десантникам і їх керівнику присвоєно звання Героя Радянського Союзу. 55-ти з них, у тому числі Индику, – посмертно.

КИРИЛЕНКО Іван Олександрович
(25.03.1911, м. Бобринець – 1.10.1971)

Організатор колгоспного виробництва, Герой Соціалістичної Праці (1966). Трудову біографію почав у 1923 р. пастухом, з 1926 р. – колгоспник. З 1931 р. – на комсомольській і радянській роботі. У 1940 р. був обраний головою колгоспу ім. М. Горького колишньої Степанівської сільради. Учасник Великої Вітчизняної війни. З 1946 р. – працював головою колгоспу «Комінтерн». Добився піднесення економіки господарства. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, медалями.

КОЖУХОВСЬКИЙ Іван Євдокимович (1898, м. Бобринець – 1976)

Учений у галузі машинобудування, доктор технічних наук (1949). У 1919 р. закінчив середнє технічне училище в Ростові-на-Дону і в 1939 р. – Північнокавказький інститут сільськогосподарського машинобудування (Новочеркаськ). Працював механізатором, потім начальником тракторного загону Новочеркаського земвідділу. З 1922 р. – технік майстерень у Ростові. З 1929 р. до 1934 р. – конструктор на «Ростсільгоспмаші». Потім до 1938 р. був провідним конструктором кіровоградського заводу «Червона Зірка». З 1938 р. і до виходу на пенсію (1970) працював у Всесоюзному науково-дослідному інституті механізації сільського господарства (Москва). Основні дослідження вів з проектування зерноочисної техніки, мав авторські свідоцтва. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями.

КОЗЛОВ-КАЧАН Вулкан Миколайович (1924, с. Гертопанове)

Письменник. До травня 1941 р. проживав у Кіровограді, вчився в середній школі та аероклубі, після закінчення якого був направлений в Одеську військову авіаційну школу пілотів. У 1941–1946 рр. перебував у лавах Радянської Армії, учасник Великої Вітчизняної війни. У 1946–1970 роках працював у органах державної безпеки. У видавництві «Карпати» вийшли його твори «Люди і вовки», «Пробуджений пострілом», «Кальмар», «Секунди віку», «В степах Громоклії». Має державні нагороди.

КОРЖ Віктор Федорович (15.04.1938, м. Бобринець)

Поет, літературознавець, член Спілки письменників України (з 1966 р.). Після закінчення середньої школи (1956) працював токарем, потім кореспондентом у редакції газети. Закінчив Дніпропетровський державний університет (1962). Був літпрацівником у газеті, викладачем у технікумі. Нині завідує кафедрою української літератури Дніпропетровського національного університету, доцент. З 1957 р. друкує вірші у газетах, журналах, колективних збірниках. Автор поетичних збірок «Борвій» (1966), «Закон пензля» (1967), «Зелені камертони» (1969), «Повернення в майбутнє» (1971), «Аметист» (1972), «Літочислення» (1976), «Очі доброї долі» (1978), «Корінь добра», «Твердиня» (1981), «Світ звичайних фантазій» (1984), «Осінь чекання весни» (1987). Лауреат літературної премії ім. А. Малишка та дніпропетровської обласної комсомольської премії ім. Г. І. Петровського. Нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Білоруської РСР.

КОРНІЄЦЬ Леонід Романович (21.08.1901, м. Бобринець – 29.05.1969)

Радянський партійний і державний діяч. З 1931 р. – на керівній партійній роботі. У 1938–1939 рр. – Голова Президії Верховної Ради УРСР, потім – Голова Раднаркому УРСР. Під час Великої Вітчизняної війни – генерал-лейтенант, один із керівників підпільно-партизанської боротьби проти гітлерівських окупантів в Україні, член військових рад ряду фронтів. У 1944–1953 рр. – заступник, перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР. З 1953 р. – міністр заготівель, міністр хлібопродуктів СРСР. З 1963 р. – голова Державного комітету заготівель Ради Міністрів СРСР. На XVIII–XXIII з'їздах КПРС обирався членом, кандидатом у члени ЦК партії. Депутат Верховної Ради СРСР першого–сьомого скликань, депутат Верховної

Ради УРСР ряду скликань. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Богдана Хмельницького I ступеня, Трудового Червоного Прапора та багатьма медалями.

КОСОВСЬКИЙ Олексій Григорович
(1908, с. Новоолександрівка,
тепер с. Кетрисанівка – 17.04.1981)

Герой Соціалістичної Праці (1948). У 1935–1936 рр. був курсантом Комінтернівського (Одеська область) технікуму тваринництва, трудову біографію почав у 1921 р. батраком. Потім працював завідувачим свинофермами в радгоспах «Червоний землероб» і «Червона зірка». Учасник Великої Вітчизняної війни. Був політпрацівником. З 1945 р. – голова колгоспу «Жовтень» Груньського району Сумської області. З 1955 р. – голова виконкому сільради в с. В'язове (там же). З 1966 р. до 1971 р. обирався головою виконкому Степанівської сільради.

КРОПІВНИЙ Володимир Миколайович
(3.07.1954, м. Бобринець)

Заслужений працівник освіти України, академік Міжнародної кадрової академії. У 1977 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. З 1983 р. працює в цьому ж закладі старшим викладачем, доцентом, заступником та деканом факультету фундаментальної підготовки (1990–1996), завідувачем кафедри, проректором, в. о. ректора (2003–2004), заступником голови наглядової ради. Кандидат технічних наук, доцент. Сфера наукових інтересів – вдосконалення технології виробництва високоміцних чавунів, зміцнення конструкційних матеріалів. Автор 65 наукових та науково-методичних праць, 5 підручників та навчальних посібників, 6 винаходів. Удостоєний диплома та першої премії Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти України за досягнення в навчальній та науково-методичній роботі.

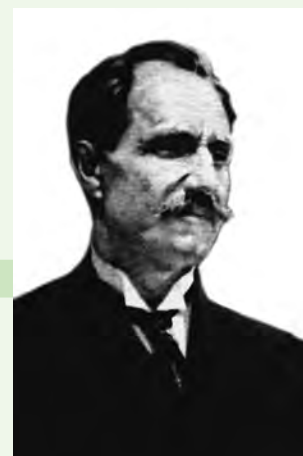
ЛАШКУЛ Георгій Олексійович
(21.12.1946, с. Микола-Бабанка)

Краєзнавець. Закінчив Полтавський педагогічний інститут (1975). Працює викладачем історії Бобринецького сільськогосподарського технікуму. Один із засновників Бобринецького краєзнавчого музею. Досліджував ранній період історії краю (кам'яна доба) та козацьку добу. Має понад 20 друкованих статей та матеріалів у газетах та журналах України.

ЛЕВИЦЬКИЙ Вадим Петрович
(8.09.1879, с. Губівка Єлисаветградського
повіту – 1959, м. Бобринець)

Заслужений артист України (19.11.1947). Внук Ніщинського, грав на бобринецькій сцені, останні роки жив і працював у Бобринці.

**МАР'ЯНЕНКО (справжнє прізвище – Петлішенко)
Іван Олександрович (28.05(9.06).1878, хутір Сочеванов,
поблизу с. Мар'янівки – 4.11.1962, м. Харків)**

Український актор, режисер, педагог, народний артист СРСР (з 1944 р.), лауреат Державної премії СРСР (1947). Сценічну діяльність почав 1895 р. в Києві в трупі свого дядька – М. Кропивницького, де працював до 1898 року. Грав у трупях О. Суслова (1899–1906), Ф. Волика (1903–1904), театрі М. Садовського (1906–1914). У 1915–1916 рр. очолював Товариство українських акторів, 1917 р. – директор і режисер Національного зразкового театру, 1918 р. – актор Державного драматичного театру; 1919–1923 рр. – комісар Першого театру Української Радянської Республіки ім. Шевченка (всі – у Києві). У 1923 р. вступив до мистецького об'єднання «Березіль» (з 1926 р. – у Харкові, з 1935 р. – Харківський український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка), де працював до 1958 р. Викладав (з перервами) у Київській музично-драматичній школі М. В. Лисенка та Музично-драматичному інституті ім. М. В. Лисенка (1907–1926), у Харківському музично-драматичному інституті (1944–1961). З 1946 р. – професор. Серед учнів – народні артисти СРСР В. Василько, І. Козловський, Б. Романицький, Н. Ужвій. Ролі (понад 300): Хома Кичатий («Назар Стодоля» Шевченка), Гонта («Гайдамаки» за Шевченком), Омелько («Мартин Боруля» Карпенка-Карого), Дон Жуан («Камінний господар» Лесі Українки), Ярослав («Ярослав Мудрий» Кочерги), Жадов («Тепленьке місце» О. Островського), Тартюф («Тартюф» Мольєра). Вистави: «Блакитна троянда» Лесі Українки, «Казка старого млина» С. Черненка (обидві – 1915), «Оборона Буші» М. Старицького (1917) та ін. Знімався у фільмах «Злива» (1929), «Фата моргана» (1931), «Коліїщина» (1933), «Прометей» (1936). Автор книг «Минуле українського театру» (1953), «Сцена, актори, ролі» (1964).

**НЕЧИТАЙЛО Андрій Михайлович
(9.11.1948, с. Козаче)**

Заслужений журналіст України (1997). Змалку зазнав повоєнного лихоліття й матеріальної скрути: тато був незрячий, а мама постійно хворіла. Підлітком, ще до закінчення одинадцятирічки (із золотою медаллю), почав працювати в колгоспі – «волокушею» скиртував соломі, наступні два сезони – помічником у рідного брата-комбайнера на жнивах. Після школи (1966) вступив на факультет журналістики Київського держуніверситету імені Тараса Шевченка, після закінчення два роки відслужив у війську офіцером. Доля газетяра почалася в кіровоградській обласній молодіжній газеті «Молодий комунар» з посади завідувача відділу листів; далі пролягла до «Молоді України», тираж якої сягав мільйона. Там очолив своєрідний штаб – відділ листів і масової роботи, став лауреатом премії ім. П. Лідова, диплома «Золоте перо». У 1984 р. – редактор відділу мови, заступник головного редактора педагогічного журналу «Початкова школа», удостоєний звання «Відмінник народної освіти». У 1989 р. став головним редактором газети «Наша дитина». З 1996 р. працював заступником директора видавництва «Педагогічна думка», радником голови Київської міської держадміністрації. Нагороджений Подякою Київського міського голови. У травні 2001-го призначений заступником головного редактора газети «Столиця». Кількаразовий лауреат загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання», який щороку проводить Одеська обласна організація Національної спілки журналістів України. Відзначений нагородою УПЦ-КП – орденом Святого Архистратига Михаїла. Нині очолив газету «Київ футбольний».

НОВАК Олена Іванівна
(23.11.1936, с. Ново-Павлівка)

Герой Соціалістичної Праці (1971). Працювала дояркою. Проживає в Бобринці.

ОСАДЧИЙ Денис Матвійович
(25.10.1899, с. Витязівка –
14.10.1944, м. Бельци, Молдавія)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). У семирічному віці залишився без батька. Наймитовав у місцевих куркулів, працював у Миколаєві. У 1918 р. добровільно став червоноармійцем. Після закінчення 5-ї Української кавалерійської школи імені С. М. Будьонного в Єлисаветграді – на керівних посадах у кавалерійських частинах. Перед війною успішно закінчив курси при Військовій академії імені М. В. Фрунзе. На фронті – з перших днів війни як комісар, начальник політвідділу армії. У грудні 1941 р. бойові дії полкового комісара відзначені орденом Червоного Прапора. Двічі поранений, повернувся в стрій і прийняв командування мотострілецькою бригадою, яка особливо відзначилась у Ясько-Кишинівській операції. Загинув у бою на території Румунії. Нагороджений орденом Леніна, трьома орденами Червоного Прапора, медалями.

ПІНЬКОВСЬКИЙ Олександр Степанович
(7.11.1904, с. Чарівне – 7.02.1994)

Герой Соціалістичної Праці (1964). Закінчив Харківський сільськогосподарський інститут (1931). Працював головним агрономом колгоспу «Червоний землероб».

ПОБИГУЦА Борис Олександрович
(1946, м. Бобринець)

Композитор, музикант (віолончеліст), заслужений артист Росії (1998). Після 6-го класу Борис навчався в Кривому Розі. Там за 2 роки закінчив 7 класів музичної школи по класу віолончелі. Після 8-го класу закінчив Дніпропетровське музичне училище ім. М. Глінки. Потім навчався в Київській консерваторії, яку закінчив з відзнакою. Нині працює завідувачим кафедрою Краснодарської консерваторії. Доцент. З концертною діяльністю був у Німеччині, Туреччині, Японії, Англії, Шотландії. Лауреат кількох премій.

ПОЛЕЖАЙ Надія Іванівна (с. Сугокліївка)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Працювала свинаркою радгоспу імені Рози Люксембург.

РЕВУЦЬКИЙ Микола Петрович (29.01.1921, с. Сорочанове)

Режисер, народний артист УРСР (1967). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив у 1950 р. Київський інститут театального мистецтва імені І. Карпенка-Карого. Працював режисером Івано-Франківського українського музично-драматичного театру імені І. Франка (1950–1958), Херсонського українського музично-драматичного театру (1958–1970), Запорізького українського музично-драматичного театру імені М. Щорса (1970–1973), Київського театру юного глядача (1975–1979). У 1973–1975 рр. – начальник управління театрів Міністерства культури УРСР, з 1979 р. – директор київського театру «Дружба». Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями.

РЕЗНИКОВ Віктор Олександрович (7.11.1937, с. Веселівка – 1990-ті, м. Одеса)

Художник-графік, член Спілки художників України. Закінчив Одеське державне театральне художнє училище в 1958 р. (з відзнакою). Вчився у В. В. Моравця. У педагогічному інституті імені К. Д. Ушинського його наставником був В. В. Філіпенко. Учасник обласних, республіканських, всесоюзних та зарубіжних (Франція, Італія, Югославія, Польща, Японія) художніх виставок. Основні твори: «Слава воїну-визволителю», «Ми відстояли весну», офорти до поеми М. В. Гоголя «Мертві душі», акварелі серії «Веселівські наспіви» і «Живописна Україна», серія портретів «Мої земляки-бобринчани».

САМІЙЛЕНКО Віктор Васильович (19.03.1941, с. Павлогірківка)

Член Національної спілки художників України (з 1994 р.). У 1966 р. закінчив Московське вище художньо-промислове училище, відділення підготовки майстрів художньої обробки металу. Його викладачами були А. Саржантов, О. Зотов, А. Короткевич. З 1966 р. працює художником-гравером художньо-виробничих майстерень Художнього фонду УРСР, з 1984 р. – скульптором. З 1986 р. бере участь у республіканських та всеукраїнських художніх виставках. Основні твори: «Флора» (1991), «Рубіж міцності» (1991), «Яничар» (1991), «Осіньне тепло» (1992), «Пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 рр. в селі Червона Кам'янка Олександрійського району» (1990–1992). Перевагу віддає скульптурі малих форм.

СЕРБУЛОВ Володимир Федорович
(25.04.1921, м. Бобринець)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). У Червоній Армії з 1940 р. Тричі поранений – під Орлом, на Одещині й у Молдавії, де особливо відзначився 14 квітня 1944 р. Його рота, форсувавши Дністер, однією з перших увірвалася до села Гура-Бікулуй. Учасник Параду Перемоги на Красній площі у Москві. Живе у Ворошиловграді. Відзначений також орденами Олександра Невського, Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, вісьмома медалями.

СМОЛЕНЧУК Микола Кузьмович
(3.07.1927, м. Бобринець –
14.01.1993, м. Кіровоград)

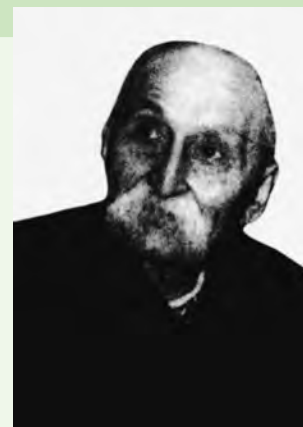

Прозаїк і літературознавець, член Спілки письменників України (з 1963 р.). Народився в сім'ї робітника. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту (1954). Працював учителем, директором школи, викладачем Луцького та Кіровоградського педінститутів. Кандидат філологічних наук, доцент. Автор повістей «Степи полинові» (1961), «Степівчани» (1963); «Родня» (1968); нарисів «Хутір Надія», «Кіровоград» (1967); романів «Сиве покоління» (1965), «Ой, літав орел» (1969), «Білі бланкети» (1985); науково-популярної розвідки «Марко Кропивницький і його рідний край» (1971) та численних публікацій, присвячених театру корифеїв та його діячам.

СОЧЕВАНОВ Микола Іванович

(1879, хутір Сочеванов поблизу Мар'янівки Бобринецького району)

Народний артист України, син сестри М. Л. Кропивницького Ганни. Після закінчення повітового училища в Бобринці грав у трупі М. Л. Кропивницького. Згодом керував художньою самодіяльністю в Бобринці. Після 1917 р. створив тут же перший на Єлисаветградщині радянський театр, організував сільські драматичні гуртки. Працював у елисаветградських, харківських, донецьких, сумських, ростовських, одеських, київських театрах. Бандурист. Зіграв ролі бандуриста у фільмах «Іван Франко» та «Дорогою ціною».

ТІКУШ Василь Лук'янович
(17.05.1937, м. Бобринець)

Професор, доктор фізико-математичних наук, майстер спорту з легкої атлетики. У 1955 р. закінчив середню школу. Навчався в Київському державному університеті ім. Шевченка. Після його закінчення працював інженером, в 1964-му вступив до аспірантури при науково-дослідному Інституті проблем матеріалознавства АН УРСР. У 1968 році захистив кандидатську, у 1990 р. – докторську дисертації. Працював у цьому ж інституті старшим науковим співробітником.

ТОДОРОВСЬКИЙ Петро Юхимович (26.08.1925, м. Бобринець)

Український і російський кінооператор, кінорежисер, заслужений діяч мистецтв УРСР (з 1967 р.), народний артист РРФСР (з 1985 р.). Закінчив у 1954 р. ВДІК. 1955–1972 рр. працює на Одеській кіностудії, з 1975 р. – на «Мосфільмі». Зняв фільми: «Весна на Зарічній вулиці» (1956), «Два Федори» (1958); поставив кінокартини «Вірність» (1965), «Міський романс» (1970), «Кохана жінка механіка Гаврилова» (1981), «Військово-польовий роман» (1984), «По головній вулиці з оркестром» (1986), «Морський вовк» (1991), «Анкор, іще анкор!» (1993), «Що за чудова гра» (1995). Велику популярність здобув фільм «Інтердівчина». У 1998-му поставив мелодраму «Ретро утрюх» – римейк картини А. Роома «Третя Міщанська». У 60-ті також виступав як композитор і автор пісень, зокрема «Сильніші від урагану», «Робітничче селище», «Над нами Південний Хрест». У 1970 р. уперше знявся як актор в телефільмі «Був місяць травень» (постановка М. Хуциева, сценарій Г. Бакланова). Фільм «Спрага» удостоєний II премії за операторську роботу на Всесоюзному кінофестивалі у 1960 р. Живе і працює в Росії.

ТРОЦЬКИЙ Лев Давидович (справжнє ім'я і прізвище **Лейба Бронштейн**) (25.10(7.11).1879, с. Янівка – 21.08.1940, м. Койокан, Мексика)

Російський і міжнародний політичний діяч, публіцист, мислитель. У соціал-демократичному русі з 1896 р. З 1904 р. виступав за об'єднання фракцій більшовиків і меншовиків. У 1905 р. розробив теорію «перманентної» (безупинної) революції: на думку Троцького пролетаріат Росії, здійснивши буржуазний, почне соціалістичний етап революції і переможе лише за допомогою світового пролетаріату. У ході революції 1905–1907 рр. виявив себе неабияким організатором, оратором, публіцистом; фактичний лідер Петербурзької ради робітничих депутатів, редактор їх «Известий». Належав до найбільш радикального крила в Російській соціал-демократичній робочій партії. У 1908–1912 рр. – редактор газети «Правда». У 1917 р. – голова Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів, один з керівників Жовтневого збройного повстання. У 1917–1918 рр. нарком з іноземних справ; у 1918–1925 рр. нарком з військових справ, голова Реввійськради республіки; один із творців Червоної Армії, особисто керував її діями на багатьох фронтах громадянської війни, широко використовував репресії. Член ЦК у 1917–1927 рр., член Політбюро ЦК у жовтні 1917 р. і в 1919–1926 рр. Гостра боротьба Троцького з Й. В. Сталіним за лідерство закінчилася поразкою Троцького – у 1924 р. погляди Троцького (т. зв. троцькізм) оголошені «дрібнобуржуазним ухилом» у РКП(б). У 1927 р. виключений з партії, висланий в Алма-Ату, у 1929 р. – за кордон. Критикував сталінський режим як бюрократичне переродження пролетарської влади. Ініціатор створення 4-го Інтернаціоналу (1938). Убитий у Мексиці агентом НКВД іспанцем Рамоном Меркадером. Автор робіт з історії революційного руху в Росії, літературно-критичних статей, спогадів «Мое життя» (Берлін, 1930).

ХАРИТОНОВ Василь Іванович
(1914, с. Ставрівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Закінчивши місцеву початкову школу, разом з батьками займався хліборобством, потім служив у армії, працював на різних роботах у колгоспі. В роки Великої Вітчизняної пройшов з боями тисячі кілометрів від Волги до Праги. Гвардії старшина, командир відділення мінометної роти 50-го гвардійського стрілецького Ченстохівського Червонопрапорного полку 15-ї гвардійської стрілецької Харківсько-Празької ордена Леніна двічі Червонопрапорної орденів Суворова і Кутузова дивізії. Двічі поранений. Учасник Параду Перемоги в Москві в червні 1945 р. Нагороджений трьома орденами Слави, кількома медалями.

ЦИМБАЛ Лідія Миколаївна
(1923, с. Когушівка
Кіровоградської області)

Герой Соціалістичної Праці (1971), заслужений агроном України (1967). Закінчила Бобринецький сільськогосподарський технікум. Нагороджена також орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» та медалями. Працювала у Бобринці.

ЧЕРВОНІЩЕНКО Іван Григорович
(27.12.1907, с. Полякова
тепер територія с. Рожахівка –
4.06.1984)

Поет, член Спілки письменників України (з 1953 р.). Закінчив Полтавський учительський інститут (1941). Автор збірок «Серцем дивлюся» (1961), «Совість наказує» (1966), багатьох пісень.

ШПАРКОВСЬКИЙ Йосип Федорович
(1903, м. Бобринець)

Інженер-конструктор. У 1925 р. в числі перших став водієм трактора «Фордзон». З тракториста виріс до інженера-конструктора ряду приладів для промислових устаткувань. Винахідник комбайна для прибирання вулиць та для чистки військових аеродромів від снігу.

ШУМИЛОВ Петро Павлович (1901, м. Бобринець – 17.08.1942, м. Москва)

Учений у галузі гідромеханіки, основоположник теорії турбінного буріння, доктор технічних наук, тричі лауреат Державної премії СРСР (1942, 1947 – двічі). Закінчив Московський державний університет (1929). Працював у Державному науково-дослідному нафтовому інституті (до 1934 р.), організував та керував експериментальною конторою турбінного буріння в Баку (1934–1939), в 1939–1942 рр. – у Народному комісаріаті нафтової промисловості. Розробив теорію малогабаритних багатоступінчастих турбін турбобура (1934–1936), створив (у співавторстві) багатоступінчастий турбобур і спосіб турбінного буріння вертикальних і нахилено-спрямованих свердловин. З 1941 р. працював над створенням реактивної протитанкової зброї, при випробовуванні якої загинув. Нагороджений також орденом Леніна.

ЯКОВЕНКО Наталя Миколаївна (16.10.1942, с. Апрелівка)

Історик, доктор історичних наук (1994), професор. Закінчила Львівський університет (1967). У 1970–1981 рр. – старший науковий співробітник Центрального державного історичного архіву України, 1981–1987 рр. – викладач Київського університету, 1987–1991 рр. – старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, 1991–1995 рр. – завідувача відділом Інституту української археографії і джерелознавства НАН України, з 1995 р. – провідний науковець НАН України, водночас з 1992 р. – професор Києво-Могилянської академії. Автор понад 160 праць. Нагороджена премією імені М. С. Грушевського (1996), освітньої фундації П. Яцика (1995), Фонду імені Гелени (1996). Голова Товариства дослідників Центрально-Східної Європи (1998).

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

**Є на білому світі
Багато Вільшанок,
Та болгарська Вільшанка
На світі одна.**

Микола Солодченко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Вільшанський район розташований на обох берегах р. Синюхи в західній частині Кіровоградської області. Він межує з Новоархангельським районом Кіровоградської області на півночі, з Голованівським районом Кіровоградської області на заході, з Первомайським районом Миколаївської області на півдні, Новоукраїнським районом Кіровоградської області на сході. Крайні точки району: північна – на північний захід від с. Плоско-Забузького, південна – біля с. Калмазового, західна – західніше с. Дорожинки, східна – на північ від с. Оброчного.

Площа району становить 0,645 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі налічується 15 рад, з них одна – селищна, 14 – сільських, яким підпорядковані 25 населених пунктів: Вільшанська селищна рада (смт Вільшанка, с. Калмазове, с. Осички), Березовобалківська сільська рада (с. Березова Балка, с. Владиславка), Бузникуватська сільська рада (с. Бузникувате), Вівсяниківська сільська рада (с. Вівсяники), Добрівська сільська рада (с. Добре), Добрянська сільська рада (с. Добрянка), Дорожинська сільська рада (с. Дорожинка), Йосипівська сільська рада (с. Йосипівка, с. Залізничне), Коритно-Забузька сільська рада (с. Коритно-Забузьке, с. Вовча Балка), Котовська сільська рада (с. Котовське, с. Синюха, с. Степанівка), Маловільшанська сільська рада (с. Мала Вільшанка, с. Оброчне), Плоско-Забузька сільська рада (с. Плоско-Забузьке), Станкуватська сільська рада (с. Станкувате, с. Мала Мазниця), Сухоташлицька сільська рада (с. Сухий Ташлик), Чистопільська сільська рада (с. Чистопілля, с. Завітне).

*Селище
міського
типу
Вільшанка.
Будинок
районної
ради
і районної
державної
адміністрації*

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У золотому полі сине вістря із золотою бджолою зі срібними крилами; у правому куті – синій барвінок із зеленим стеблом та листочками, у лівому – червона троянда на зеленому стеблі з листочками.

Опис прапора

Прапор являє собою прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 і складається з двох рівновеликих смуг червоного та жовтого кольорів.

Від дрепка на третину довжини відходить зелений клин, на якому зображена золота бджола.

Пояснення символіки

У гербі Вільшанського району застосовані кольори та символи, що підкреслюють у першу чергу національні особливості району, де в дружбі та злагоді живуть і працюють українці, болгар, росіяни тощо (більшість складають українці та болгар). Дві квітки – барвінок та троянда у двох кутах гербового поля символізують єднання представників двох народів, що проживають бік о бік вже декілька століть, поважаючи та взаємно доповнюючи звичаї та культуру один одного.

Яскраво-червона троянда є неофіційною емблемою Болгарії, тому її присутність у гербі району зрозуміла. Сама по собі троянда в геральдиці є символом краси та досконалості, наснаги, а також уособленням жіночності, духовної любові та кохання. Троянда червоного кольору символізує милість та духовне очищення. Барвінок є однією з найпоширеніших квітучих рослин України, що є символом вічності життя, пам'яті та світлих споминів, щастя в одруженні.

Об'єднує українців та болгар сумлінна праця на вільшанській землі. Підкреслюється це використанням у гербі зображення бджоли, яка має дуже багатий символічний діапазон: вона втілює працьовитість та самовідданість, окриленість та творчі здібності, мужність та хоробрість, мудрість та ощадливість. Працьовитість бджоли ввійшла у прислів'я та приказки багатьох народів світу.

Основні кольори українського прапора: синій та жовтий, а болгарського: білий, зелений та червоний. Саме вони використані в символіці Вільшанського району.

НАСЕЛЕННЯ

Населення – 16 360 осіб (дані на 2001 рік, складає 91,7 % до 1989 року).

За національним складом населення розподіляється таким чином: 83,9 % – українці, 9,7 % – болгар, 2,9 % – росіяни, 1,9 % – молдовани, 0,7 % – білоруси, 0,2 % – грузини та інші

Герб і прапор Вільшанського району

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

Керівник товариства
вільшанських болгар
А. О. Нестеров

Ікона Св. Іоанна Милостивого
(1874 рік)

національності. 80 % болгар від їх загальної чисельності в області проживає у Вільшанському районі.

У районі зареєстровано 27 районних об'єднань політичних партій, 11 громадських організацій.

Діють три церкви УПЦ Московського патріархату (3 500 парафіян).

Працездатного населення 8 320 осіб, непрацездатного – 7 780. Зайняті: у сільськогосподарському виробництві – 2 168, освіті – 524, підприємстві – 332, охороні здоров'я – 324, державній службі – 275, торгівлі – 92, зв'язку – 91, місцевому самоврядуванні – 87, інших сферах – 2 580 осіб.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі геологічної будови Вільшанського району лежать докембрійські магматично-метаморфічні породи Українського кристалічного щита.

Рельєф

Район лежить на південних відрогах Придніпровської височини. Поверхня території – пологохвиляста, розчленована долинами річок, балками, ярами. Загальний похил поверхні на південь. Найвища точка району розташована між Бузникуватим, Дорожинкою і Вівсяниками і сягає 195 м.

Клімат

Середня температура січня $-6,0^{\circ}\text{C}$, липня $+20,6^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 165 днів. Середньорічна температура повітря $+7,4\dots+7,6^{\circ}\text{C}$. Опадів випадає близько 460 мм на рік (в основному в теплий період року). Район знаходиться в недостатньо вологій теплій агрокліматичній зоні. Спостерігаються часті засухи та суховії. Посушливі періоди до 30 днів бувають навесні та в другій половині літа.

Поверхневі води

Найбільші річки – Синюха (притока Південного Бугу, що перетинає район з півночі на південь), Сухий Ташлик та Чорний Ташлик (протікає південною межею району). Довжина Синюхи 111 км, з них 37 км припадає на Вільшанський район. Площа водозабору 16 725 км², річний стік – 28,5 м/с. Територією району протікає 12 приток Синюхи. Це Чорний та Сухий Ташлики, Березова, Вовча, Осичанка, Вівсянка, Костикова, Критянка, Площана, Репетуша, Вільшана, Добра. Усі вони створюють досить розгалужену гідрологічну систему, що призводить до розвитку ерозії в регіоні.

Ґрунти

Найбільш поширені чорноземи типові (68 % площі району) та чорноземи опідзолені (12 %).

Червоно-хуторянська ГЕС

Флора і фауна

Основна частина району розташована в Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції, південно-східна – у Дністровсько-Дніпровській північностеповій фізико-географічній провінції.

Природний рослинний покрив (ковила, деревій, полин, пирій) зберігся тільки на схилах долин річок і балок. На території району поширені дуб (95 % площі лісів), ясен, граб, клен, липа. Лісистість району складає лише 1,5 %. Ліси належать до двох типів: свіжих гаїв з переважанням дуба, ясеня, в'яза та сухих гаїв з переважанням дуба, клена та липи. У лісах (які ще називаються урочищами) добре розвинутий підлісок з ліщини, бересклета, калини, терену, крушини. Найбільші ліси – урочища «Дорожинське», «Осичківське», «Добрівське».

Через те що район розташований у лісостеповій зоні, у тваринному світі поєднуються тварини лісу і степу, фауна водойм і лучно-болотних біоценозів. У лісах водяться козуля європейська, борсук, тхір звичайний, ласка, білка, вовчок, миша лісова, кріт, їжак, сліпень. Із птахів поширені крук, ворона сіра, сойка звичайна, іволга, шишкар, зяблик, синиця, мухоловка сіра, дрізд, омелюх, зозуля, голуби, горлиці. Із амфібій та рептилій зустрічаються жаба трав'яниста, лісова гадюка, ящірки.

У безлісних частинах району багато ссавців, переважно гризунів: заєць-русак, тхір степовий, куниця степова. Гніздяться в степу і птахи: сіра куріпка, перепел, жайворонок. У степу водяться хом'як, хом'ячок сірий, миша польова, миші, пацюки, кажани, ящірка звичайна, ящірка зелена, вуж звичайний.

Природно-ресурсний потенціал

У надрах району виявлені буре вугілля, кварцити, апатит, графіт, каолін, польовий шпат, сірі й рожево-сірі граніти, пісок будівельний, глина цегляна.

На території знаходяться 37 ставків з площею водного дзеркала 137 га, одне водосховище з площею водного дзеркала 363 га. Прогнозні запаси підземних вод становлять 1,4 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

Загальна площа заповідних об'єктів району 100 га, де розміщені три заповідних об'єкти місцевого значення (урочища «Калмазівське», «Осичківське», заказник «Чорноташлицький»).

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Нинішня територія району була заселена в дуже далекі часи, про що свідчать виявлені археологами поселення доби неоліту та житла землеробських племен трипільської культури. Залишили свій слід скіфи, які в V ст. до н. е. вели жваву торгівлю з грецькими північно-чорноморськими колоніями.

У битвах на Синіх Водах в 1362 році, біля сучасних сіл Добрянка і Тишківка (одна з версій), були вщент розгромлені татаро-монгольські полчища.

Інтенсивне ж заселення цих земель припадає на XVII і XVIII століття. Це були селяни, вихідці із Поділля та Київщини, які тікали від нестерпного гніту польської шляхти. Правобережна частина нинішнього району в 1795 році ввійшла у Богопільський повіт Кам'янець-Подільської губернії. Царський уряд, вогнем і мечем утверджуючи експансіоністську політику, прагнув якомога швидше освоїти цю територію, аби хутчій включити її родючі землі в сільськогосподарський обіг і створити тим самим на кордоні надійні опорні пункти.

Ось тому з такою заповзятливістю заохочувалося поселення в Прибужжі селян-втікачів і навіть розкольників з центру Росії. На той час на півдні були спірними землі між Запорозжям і Єлисаветградською провінцією: від Тернівки на північ і аж до Єлисаветградського шанця (Ольвіополь та Орлик – нині частини м. Первомайська Миколаївської області). Не дивно, що згодом тут розселили козаків зі створеного в 1769 році вихідцями з Туреччини Бузького козацтва.

Першими поселенцями лівобережжя Синюхи були запорозькі козаки, які мали тут зимівники і хутори. До 1750 року згадані землі входили до складу Низового Запорозького війська – Бугогардівської паланки; в 1750–1764 рр. – до складу Нової Сербії; з 1764 р. – в Єлисаветградську провінцію. Тож на Генеральних картах Новоросійської губернії і польських картах 1770–1795 років уже подаються назви річок та населених пунктів на правобережжі річки Синюхи в межах нинішнього Вільшанського району. З-поміж них – села Вовча Балка і Плоска; на притоці Синюхи Бузникувата – села Казимирівка і Бузникувате; на притоці Вербовець – с. Коритня, а трохи південніше притока мала назву Карлівка із селом

*Болгарська родина
(село Добре, 1894 рік)*

Вівсяники. На карті позначені також село Сухий Ташлик, село Куца Балка, молдавське село Катеринка, Гардовські слободи, або «Богатирка» (сучасні Олешки).

За легендами і переказами, що дійшли до нас, села Коритня та Плоске названі забузькими тому, що вони засновані селянами, які переселилися в згадану місцевість із однойменних сіл із-за Бугу. Через села Бузникувате, Дорожинка, Березова Балка, Людвінка та Куца Балка пролягав шлях із Торговиці (нині Новоархангельський район) на Богопілля (нині частина м. Первомайська Миколаївської області).

У 1774 році біля слободи Маслово знайшли політичний притулок понад 100 сімей з с. Алфатар (Флатарь) Силістрійської округи Болгарії, які брали найактивнішу участь на боці російських військ у російсько-турецькій війні 1768–1774 років під командуванням генерал-фельдмаршала графа П. А. Румянцева. Відтоді урочище дістало назву «Вільшанка». Це був один з опорних пунктів на кордоні з Польщею і Туреччиною. У 80-х роках XVIII ст. болгар включено до складу Бузького козацького війська. З 1818 до 1857 року село було військовим поселенням: тут знаходився штаб 4-го полку Бузької уланської дивізії, а згодом – штаби 12-го округу Новоросійського військового поселення й 3-го ескадрону кавалерії. Вони мали чітко визначене завдання: стояти на варті рубежів царської Росії. Не дивно, що сюди приїздили для огляду та ревізій поселення військовий міністр граф Аракчєєв – засновник і начальник військових поселень, графи Вітт і Нікітін.

У 1820 році село відвідали цар Олександр I, а в 1828-му – імператриця Олександра Федорівна. Тоді ж 60 вільшанців у складі 4-го Бузького полку брали участь у російсько-турецькій війні. Після війни кантоністський дивізіон було розпущено. Поселенці не ділилися на дивізіони, але продовжували носити встановлену для них форму одягу 4-го Бузького уланського полку, названого Овідіопольським уланським. Військові поселенці займалися виключно сільським господарством, а Вільшанка продовжувала бути центром 12-го округу військових поселень і 13-ї волості, до яких з часом були включені Голта, Кумарово, Врадіївка, Криве Озеро, Благодатне (нині районні центри і села Миколаївської області).

З 1 січня 1858 року населення округу переведено в стан південних поселенців і село разом з Добрянкою та Синюшиним Бродом увійшло в 13-ту волость Херсонського округу.

Південні поселенці надіялися податною землею і були зобов'язані платити за неї поземельний податок. Причому землю наділяли не за кількістю членів сім'ї, а за наявністю засобів для обробітки. Кожна родина мусила мати щонайменше 5 десятин податної землі й заплатити за неї поземельний податок. Для вільшанських селян державний поземельний податок в розмірі 50-60 копійок введено в дію з 18 січня 1859 року. Згідно з проведеним у цьому ж році переписом у Вільшанці налічувалося 520 господарств і мешкало 2 544 особи,

Болгарське національне жіноче вбрання з Вільшанки, яке експонувалося в 1872 році на останній Політехнічній виставці в Москві

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

Болгарський жіночий пояс і браслет

Болгарські рушники

з них чоловіків – 1 327, жінок – 1 217. За згаданими господарствами закріплювалось 14 000 десятин землі.

У 1866 році вільшанців переведено в стан державних селян, але тяжке життя аж ніяк не полегшало. Як і раніше, вони виконували грабіжницькі земські та натуральні повинності. Тим часом класове розшарування набирало все більших розмірів. Так, у 1885 році налічувалося 222 безземельних господарства. Із 241 бідного господарства кожне обробляло до 10 десятин землі, 33 значно заможніших господарства (9,5 %) мали понад 25 десятин на двір, а всього 3 177 десятин, або 33,7 % всієї наділеної землі.

Без робочої худоби знаходились 29,7 % господарств. Найманою робочою худобою обробляли свої наділи 240 господарств. Мали одну-чотири голови робочої худоби 51,7 % селянських господарств, 18,6 % – п'ять і більше голів. У той же час 4 см'ї служителів церкви володіли 120 десятинами землі, 5 кіньми, 2 волами, 44 головами великої рогатої худоби, на них працювало 9 наймитів. Уже в згаданому 1885 році лише у Вільшанці налічувалося 120 наймитів. Через тяжку фінансову скруту, борги, дорожнечу та непередбачені додаткові стягнення, котрі ускладнювали економічне становище селян, чимало з них йшли на заробітки до поміщиків довколишніх сіл, на цукроварні, а найбільш знедолені під час російсько-турецької війни 1877–1878 років їздили на заробітки навіть до Болгарії.

Після введення столипінської реформи із сільської общини Вільшанки відокремилися заможні господарства, які закупили понад третину общинної землі. Напередодні Першої світової війни на один двір заможного селянина припадало 20,7 десятини землі, селянина-бідняка – 3,3 десятини. Селянські господарства перебували в важкому становищі через брак реманенту й робочої сили: під час Першої світової війни майже 400 чоловік мобілізували в армію, а влітку 1916 року чисельний загін працездатних подався на будівництво окопів у Бесарабську губернію.

У селах Вільшанської волості панували голод, холод і розруха.

Події 1917–1930 років не минули й степовиків. У 1923 році Вільшанка стала районним центром. Крок за кроком зростала роль району в економічному, політичному та культурному житті області й держави. Вільшанці активно включилися в розбудову рідного краю. Уже наприкінці 1932 року працювали Вільшанська і Калмазівська машинно-тракторні станції, діяла міжколгоспна школа бригадирів, агротехніків і трактористів. Лише в райцентрі було створено 12 колгоспів, що об'єднали 85 % селянських господарств. За підсумками соціалістичного змагання 1932 року район посів третє місце в Одеській області. У цей же рік відкривається лікарня на 25 ліжок, ще через чотири роки семирічну школу реорганізовано в середню, а при районному Будинку культури, двох

Відкриття українсько-болгарського музею історії у с.мт Вільшанка, 2003 рік

колгоспних клубах та двох червоних кутках розпочали роботу драматичний, хоровий, музичний та фізкультурно-спортивний гуртки.

У співдружності, мирі й злагоді однією сім'єю будували нове життя українці, болгари, росіяни, молдовани.

2 серпня 1941 року фашистські війська захопили райцентр. Вони вивезли до Німеччини майже 2 000 громадян, а 1 500 – закатували. У самій тільки Вільшанці розстріляли 108 мешканців. Варвари ХХ століття повсюдно встановили небачений терор. За підозру в підтримці Червоної Армії та рятування народного добра вже в перші дні окупації фашисти стратили голову Іллічівської сільської ради І. Г. Заболотного, комуніста П. Г. Тодорова, голову колгоспу імені Шевченка Д. П. Фудара, активістів села Сухий Ташлик М. С. Бондара, П. П. Жирова, І. Ю. Лавренчука, І. Г. Янченка; села Станкувате – І. П. Афанасьєва і А. Д. Боева, села Плоско-Забузьке – А. С. Мельника та ще чимало керівників.

Але вільшанці не скорилися коричневій чумі. На боротьбу з ворогом піднялося все населення. У Вільшанці, Дорожинці, Добрянці створюються підпільно-диверсійні групи, налагоджуючи тісні зв'язки з партизанським загonom «Південний», що знаходився в сусідньому Голованівському районі, та підпільниками Первомайського району Миколаївської області. І ворог відчув їх силу. Адже за короткий час народними месниками під керівництвом М. Р. Арнаутки, М. П. Кожем'якіна і Ф. А. Васютинського було висаджено два мости на залізничному відрізку ст. Підгородня – ст. Ємилівка, виведена з ладу залізниця між ст. Йосипівка і ст. Голованівськ, підпалено будинок жандармерії.

Членам вільшанської підпільно-диверсійної групи Марії Червенко і Лідії Гірник за сприянням Івана Петкова вдалося влаштуватись на роботу в паспортний стіл німецької комендатури і таємно виносити чисті бланки паспортів та евакодокументів, які потім видавалися військовополоненим. Вони розповсюджували серед населення зведення Радянського Інформбюро, газети «Правда» і

Пам'ятник комсомольцям Вільшанищини, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни

«Красная звезда» та листівки про звірства, що чинили в селах району окупанти.

Партизанський рух набирав розмаху в селах Лозоватка, Станкувате, Коритно-Забузьке, Йосипівка. Але й фашисти не дримали. Через запродавців-поліцаїв і провокаторів вони натрапили на слід мужніх патріотів. У грудні 1943 року гестапівці катували, а потім розстріляли Віктора Януса, Миколу Лагонду, Марію Червенко, Лідію Гірник, Миколу Кожем'якіна і багатьох їх ровесників, а Миколу Арнауту привселюдно закопали живцем.

Підпільну боротьбу в селах Добрянка, Осички, Вільшанка, Березова Балка, Сухий Ташлик, Дорожинка, Калмазове вели також бійці й командири 6-ї та 12-ї армій генералів І. М. Музиченка і П. Г. Понеделіна, яким вдалося вирватися з кільця Зеленої Брами. Для координації дій проти ворога ними було налагоджено зв'язки з партизанським загonom «Південний» (командир І. Г. Лісняк), що діяв у сусідньому Голованівському районі, та підпільно-диверсійною організацією м. Первомайська, якою командував колишній командир окремого інженерного батальйону 169-ї стрілецької дивізії капітан Іраклій Церетелі. Разом вони провели кілька успішних операцій. Передусім це викрадення шефа Підгороднянської нафтобази, начальника охорони в званні обер-лейтенанта й перекладача, котрі відзначилися особливими звірствами над мирним населенням; напад на місцеву комендатуру із захопленням 30 автоматів, гвинтівок, великої кількості боеприпасів та секретних документів, що під час наступу згодом стали в пригоді Червоній Армії; переправлення в Голочанський ліс, де дислокувалися партизани, чотирьох вантажних машин із провіантом, відбитих у гітлерівських вояків на шляху Первомайськ–Голованівськ, тощо. Дії відважних сміливців серйозно непокоїли окупантів. Тож на ноги була піднята вся розвідувальна служба, виставлені додаткові пости, організовані масові прочісування сіл, встановлено цілодобовий нагляд за будинками, розташованими край Вільшанки й довколишніх сіл. А в жандармерії тим часом тривали допити підозрюваних. І один з них не витримав. Почалися масові облави на явочних квартирах. Німецькі прислужники збили наспіх 17 шибениць біля середньої школи. У лютий мороз сорок третього року сюди зігнали майже все населення Вільшанки, а потім виволокли із жандармерії геть понівечені тіла 17 полонених і привселюдно стратили. Нам, на жаль, відомі імена лише капітана Федора Перцова, лейтенантів Сергія Тупоркова і Анатолія Афоніна, сержанта Сергія Трембача та партизанів Федора Плаксенка й Івана Раленка.

Та жодні страхіття й знуцання не змогли зламати волелюбного духу вільшанців, які, не шкодуючи власного життя, робили все можливе для наближення Перемоги. Зі зброєю в руках 3 500 з них захищали Батьківщину й майже 2 000 не повернулися з бойовища до рідних домівок.

Небачений трудовий героїзм проявили й ті, хто залишався на тимчасово окупованій фашистськими загарбниками території. Їх подвиг залишиться у віках.

21 березня 1944 року район було визволено від гітлерівського нашествия військовими підрозділами 95-ї гвардійської Червонопрапорної Полтавської стрілецької дивізії 32-го стрілецького корпусу, 14-ї гвардійської стрілецької Вінницької ордена Леніна Червонопрапорної, ордена Кутузова імені Яна Фабриціуса дивізії, 213-ї стрілецької Новоукраїнської дивізії, 214-ї стрілецької Кременчуцько-Олександрійської ордена Кутузова і Богдана Хмельницького дивізії, 299-ї стрілецької Харківської дивізії 5-ї гвардійської армії 2-го Українського фронту.

Особливу мужність у ці грізні роки виявили наші земляки А. Г. Абрамович, Л. М. Балицький, О. М. Луценко, М. З. Телішевський, М. М. Топольников, яких удостоєно звання Героя Радянського Союзу. Хоробро воювали на різних фронтах І. І. Гуржос, Г. М. Сологуб, М. М. Цоток; брали участь у Берлінській операції Н. Я. Марущак, Г. І. Склярів, І. М. Безюля, Ф. Я. Рибачок; всю війну пройшли медсестрами Г. М. Апостолова, Г. Ф. Афанасьєва, Н. А. Чабанова, Г. М. Кириленко, Г. І. Руденко.

Окрім непоправних людських втрат, війна завдала величезної шкоди економіці району: знищена техніка, спалені й зруйновані ферми, майстерні, тракторні стани. До Німеччини було вивезено все, що тільки міг забрати ворог. Втрати району, завдані загарбниками, склали 610–710 тис. карбованців у довоєнних цінах. Але в людей, окрилених Перемогою, вистачило сил, енергії й завзяття, аби в стислі строки відновити зруйноване війною народне господарство й уже в перші повоєнні роки досягти вагомих результатів у розвитку місцевої промисловості, сільського господарства та соціальної сфери.

Починаючи з 1948 року, в районі підвищується врожайність зернових культур, різко збільшуються посівні площі. Поліпшуються агротехніка, якість та своєчасність обробітку земель. Усі артілі швидко відновили довоєнні орні площі, зросла кількість сільськогосподарської техніки, добрими темпами розвивалася тваринницька галузь.

Знаковою подією стало будівництво на Синюсі Червонохутірської ГЕС, яка дала перший струм у листопаді 1957 року й живить ним донині всі села району.

Кінець минулого століття ознаменований небаченим будівництвом культурно-просвітницьких закладів, житлових будинків, шляхів сполучення.

За цей час лише в райцентрі зведено типові приміщення музичної школи і естетичного центру з концертним залом на 150 місць, районної бібліотеки і Будинку піонерів, середньої школи, кінотеатру, поліклініки, санепідемстанції, ресторану, побутокмбінату, гастроному, універмагу, військкомату, ряду адмінприміщень, стадіону.

Протягом п'ятнадцяти років відчинили двері нові Будинки культури в селах Березова Балка, Бузникувате, Вівсяники, Добрянка, Дорожинка, Калмазове, Котовське, Мала Вільшанка, Осички, Чистопілля. У десяти населених пунктах були відкриті школи, в дев'яти – дитячі садки.

Успіхи окремих трудових колективів у роки незалежності України, мов стрімкі потічки, вливаються в загальні здобутки району. Це дає змогу й надалі нарощувати виробництво зерна, соняшнику, цукрових буряків, гречки, а також тваринницької продукції, дбати про розвиток соціальної сфери. Так, лише в 2003 році на капітальний ремонт мосту через Синюху освоєно 1 300 тис. грн державних коштів, а на поточний ремонт доріг та вулиць – 504 тис. грн. У той же час триває спорудження школи в селі Бузникувате на 192 учнівських місць,

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

*Українські тисьменники
Б. І. Олійник
(четвертий зліва),
В. П. Козаченко
(шостий зліва),
М. Ф. Сингаївський
(другий справа)
і С. І. Олійник
(третій справа)
серед трудівників колгоспу
ім. Димитрова*

центральної районної лікарні на 150 ліжок та 300 відвідувань на зміну, газовідводу на відрізку Вільшанка–с. Мигія Первомайського району Миколаївської області.

У серпні 2004 року на святкування 230-річчя першого поселення на вільшанській землі приїхала численна делегація з м. Алфатар Силістрійського округу Республіки Болгарія разом із мером общини Алфатар Радкою Желевою. В урочистостях взяли участь Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Болгарія в Україні Ангел Ганев і народний депутат України, президент Асоціації болгарських товариств в Україні А. І. Кіссе. Гості побували в СТОВ «Вікторія», СП ГОВ «Аврора», ПСП ім. Димитрова і «Мир», зустрічалися з трудівниками та керівниками сільгосп підприємств, головами селищної і сільських рад, підприємцями, освітянами та працівниками закладів культури. У результаті було вироблено чітку програму співробітництва на наступні чотири роки.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Основні промислові підприємства району – ВАТ «Вільшанський райагротехсервіс», сокоекстрактний завод, районна друкарня, ВАТ «Йосипівське ХПП», ТОВ «Фабрика «Світанок», Червонохутірська ГЕС, ДП «Вівсяниківський молокопункт»

Нарощує потужності Вільшанське лісництво, створене в 1994 році. Щороку ним висаджується на землях сільгосп підприємств і держлісфонду в середньому 60 гектарів лісу, вирощується 15–17 тис. саджанців. Окрім того, на сучасних технологічних лініях тут освоєно якісний випуск різноманітних дощок, паркету, штахетника. Постійними покупцями дерев'яної сировини стали вітчизняні підприємства, а також фірми Німеччини, Італії, Росії, Туреччини.

Агропромисловий комплекс

Район за структурою економіки – аграрний. Тут налічується 18 приватних сільськогосподарських підприємств і 52 селянсько-фермерських господарства.

Рослинництво зерново-кормово-буряківничого напрямку. Площа сільськогосподарських угідь – 57,9 тис. га, з них орних земель – 51,7 тис. га. Основні культури: озима пшениця, кукурудза, ячмінь, цукрові буряки, багаторічні трави. Тваринництво – м'ясо-молочного напрямку.

Яскравим прикладом зміцнення економіки господарств району, зростання продуктивності полів і ферм став 1988 рік. Тоді агропромисловий комплекс одержав понад 10 млн крб. чистого прибутку з плану 8,4 тис. крб., освоїв під час будівництва 5 374 тис. крб., що склало 173,7 % до планових показників, впорався з державним замовленням щодо продажу зерна на 103 %, м'яса – на 104,3 %, соняшнику – на 115 %. Урожайність озимої пшениці в цій степовій та посушливій зоні склала 34,5 центнера з гектара, що стало рекордом області. Із 345 доярок району, які уклали угоду на трудове суперництво з молочно-товарною фермою колгоспу ім. Леніна Лебединського району Сумської області, очолюваною двічі Героєм Соціалістичної Праці М. Х. Савченко, 101 пододала тритисячний рубіж з надоїв молока на корову, а 5 трудівниць довели цей показник до 4 520 кілограмів.

Рік у рік високих показників досягала молочнотоварна ферма колгоспу «Аврора» (голова В. М. Шикіта, завідуючий В. А. Опря), яка в 1988 році надоїла в середньому на фуражну корову по 3 632 кілограми молока та виконала план виробництва на 128 %, а з продажу державі – на 126 %.

З трудовими здобутками хліборобів Вільшанщини тепло привітав наш земляк, двічі Герой Радянського Союзу космонавт Л. І. Попов.

Заслужений працівник сільського господарства України В. Л. Буржан

Гарячий час: на підмогу до сусідів

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

Зростанню культури землеробства, ефективному використанню техніки, впровадженню прогресивних форм господарювання в значній мірі сприяла діяльність постійно діючих шкіл передового досвіду за участю двічі Героя Соціалістичної Праці бригадира тракторної бригади колгоспу імені ХХ з'їзду КПРС Новоукраїнського району О. В. Гіталова, Героя Соціалістичної Праці ланкової колгоспу імені ХХІ з'їзду КПРС Голованівського району П. Т. Громійчук, науковців Уманського сільськогосподарського інституту тощо.

Усе це дало змогу району зробити добрий старт до етапу незалежності України.

Сьогодні в агропромисловому комплексі стає прикладом нова генерація керівників з новими підходами до вирішення назрілих проблем і глибоким розумінням вимог часу. Серед них – заслужений працівник сільського господарства України, кавалер медалі «За працю і звитягу» та Пам'ятної медалі Президента України з нагоди 10-ї річниці незалежності України голова ПСП ім. Шевченка М. П. Паранчевський.

Новостворене сільгоспідприємство зусиллями керівника та членів колективу за лічені роки перетворилося на міцне господарство, яке, тримаючи тісні зв'язки із селекціонерами Кіровоградської, Київської та Одеської областей, займається вирощуванням насіння зернових культур. Тут у сприятливі роки збирають 70–100 центнерів ячменю з гектара і видають на круг по 43–55 центнерів збіжжя. Щорічна рентабельність, як правило, сягає 40–47 %, а в рослинництві – понад 90 %. Надої молока на кожну корову щороку становлять 4 200–4 500 кг.

Добру славу має також СТОВ «Вікторія», довгий час очолюване заслуженим працівником сільського господарства України, депутатом обласної ради А. О. Нестеровим. Новатор виробництва і сміливий експериментатор, Анатолій Опанасович і його однодумці постійно знаходяться в творчому пошуку. Стабільно високі врожаї тут досягаються шляхом застосування нових технологій обробки ґрунту, використання високоякісного, доведеного до необхідних кондицій насіння та проведення всіх агротехнічних заходів у найкоротші строки. Підтвердження тому – показники 2000–2003 років: урожайність зернових і зернобобових культур становить на круг 46,8–52 центнери з гектара. Скажімо, у неврожайному 2003 році тут зібрано 61 центнер з гектара кукурудзи в зерні, 28 центнерів сояшнику, 305 центнерів цукрових буряків та 35 центнерів сої. Тут постійно зростає валове виробництво сільськогосподарської продукції. Якщо в 2001 році її виробили на 1 274 тис. грн, то в 2003 році – на 2 200 тис. грн. Одержання високих прибутків (у 2003 р. вони перевищили 450 тис. грн) дає змогу господарству закупляти нову техніку. За свої кошти в селі прокладено водогін, побудовано токове господарство, тракторний стан, дитсадок, заасфальтовано всі вулиці, а до послуг селян відкриті млин, олійня, крупорушка, технологічно переоснащена пекарня.

Достоту так працюють сільгоспідприємства ім. Зайковського – одне з кращих в Україні з вирощування вівцепоголів'я, «Мир», «Україна» та інші, де головують досвідчені організатори виробництва В. Ф. Пилипчук, М. В. Немирович і Ю. А. Сотолук. За вагомі трудові здобутки в сільськогосподарському виробництві, розвитку медицини, освіти, культури й сфери соціального обслуговування протягом двох останніх десятиріч 588 осіб удостоєно високих державних нагород. Серед них механізатори О. О. Діденко, В. І. Ганусовський, М. В. Головатенко, В. С. Головка, Д. Д. Поліщук; тваринники – Г. К. Власенко, Н. М. Волошина, Р. М. Кекул, Г. А. Лівандовська, Ю. В. Островерха, М. А. Яцуренко; рільники – П. Ф. Захарченко, Л. І. Ольшановська, В. С. Лівандовський, А. М. Кравець; освітяни – Л. Г. Ганевич, К. Г. Зеленець, О. М. Кравець, Л. Д. Козяренко, Т. О. Яцуренко та інші.

*Ремонт дороги
в с. Старкуватому*

Транспорт

Загальна довжина автомобільних доріг у районі становить 220 км, у тому числі із твердим покриттям – 183 км. Автобусне сполучення існує з 22 населеними пунктами, вирішується питання про відкриття маршрутів до сіл Осички та Синюха.

Через район проходить залізнична вітка зі станціями Йосипівка і Синюха.

Зв'язок

Цех електрозв'язку № 7 «Укртелеком» і його 16-та АТС обслуговують 1 879 телефонних номерів і 2 216 радіоточок.

Вільшанський вузол поштового зв'язку об'єднує 12 відділень і 4 пункти. У 2003 році жителями району передплачено 10 600 примірників газет і журналів, що становить 105,2 % до 2002 року.

Банківська сфера

У районному центрі діють: Вільшанський відділ Приватбанку Кіровоградського регіонального управління, Вільшанська філія Ощадбанку України № 39, Вільшанське відділення Кіровоградської ОД АППБ «Аваль».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У 1818 році була відкрита військова кантоністська школа, у якій навчалися грамоті й військовим артикулам хлопчики від 7 до 18 років; у 1858 році – духовна школа для 50 хлопчиків та Вільшанська домашня школа (згодом – училище), заснована відставником Феоктистом Шамраєвим; у 1873 році – земська початкова школа на 170 учнів; у 1887 році – церковноприходська школа для дівчат-болгарок, відкрита священником

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

*Заслужена вчителька
України В. І. Присяжна*

Володимиром Стефановичем Лобачевським – автором «Літопису приходу с. Вільшанка Св. Іоанна Милостивого церкви», який віддав її служінню сорок років життя.

У 1910–1912 рр. збудовано ще дві земські школи (з 1903 до 1917 року у списках земської школи числилося 167–172 учні, але закінчувало її лише 10–14).

Восени 1920 року працювали всі школи волості.

Станом на січень 1925 року в трьох початкових школах працювало 7 вчителів і навчалось 468 дітей. У 1936 році Вільшанську семирічну школу реорганізовано в середню, крім того діяли ще дві семирічки.

Напередодні Великої Вітчизняної війни повністю ліквідовано неписьменність.

У 1944–1945 рр. у дві зміни працювало 32 школи: дві середні – Вільшанська і Березовобалківська, 20 семирічних та 10 початкових. Дітей навчали понад 300 вчителів, з них тільки 18 мали вищу педагогічну освіту.

Протягом 50–70-х років ХХ ст. методом народного будівництва зведено Сухоташлицьку середню школу та здано в експлуатацію Вільшанську середню школу на 640 учнівських місць.

Щороку у вузах здобували вищу освіту шляхом заочного навчання 30–35 вчителів, а стаціонарного – 16–22 випускники середніх шкіл.

У 1971 році навчанням було охоплено 2 300 дітей, а у районі налічувалося 170 вчителів.

Нині в п'яти школах I–III ступенів і дванадцяти I–II ступенів навчається 2 200 учнів, діють 12 дошкільних та 3 позашкільних заклади й фізкультурно-оздоровчий комплекс. Гордість району – міжшкільний навчально-виробничий комбінат, який щойно відзначив 25-річчя свого існування, випустивши протягом цього часу понад 2 тисячі фахівців за спеціальностями: тракторист-машиніст, швея, токарь, во-

*Заслужений лікар УРСР
Ф. Д. Гетьманець (у центрі)
зі своїми друзями
Героєм Радянського Союзу
генерал-майором авіації
І. О. Лакеєвим
(«Золота Зірка» № 47)
і генерал-полковником авіації
М. Д. Шимановим*

дій, кухар, будівельник, продавець тощо. Лише з 1998 року 710 випускників стали студентами вузів, з них 92 закінчили школи із золотими та срібними медалями. Переважна більшість випускників працюють на промислових підприємствах і в сільськогосподарському виробництві Вільшанщини.

Охорона здоров'я

У Вільшанському районі функціонують центральна районна лікарня на 80 ліжок (головний лікар С. А. Дульдїєр) з відділеннями: хірургічне, терапевтичне, дитяче, акушерське, стоматологічне, інфекційне, а також поліклініка (яку щодня відвідують 250–300 чоловік), оснащена апаратом УЗД, фіброгастроскопом, рентген-апаратом, кольпоскопом та ЕКП-апаратом. У районі є пологовий будинок, санепідеміологічна станція, аптека, Добрянська дільнична лікарня, Йосипівська амбулаторія, 12 фельдшерських і 5 фельдшерсько-акушерських пунктів. Про здоров'я населення піклуються 38 лікарів і 130 медичних сестер, фельдшерів, акушерок й лаборантів зі спеціальною медичною освітою.

Культура та мистецтво

У Вільшанському районі функціонує 44 заклади культури. Культурне дозвілля забезпечують 23 клубних заклади. Працює шість народних самодіяльних колективів. Гордістю вільшанців є самобутній болгарський фольклорний ансамбль «Хубавица» («Красуня»), який демонстрував свою майстерність у Національному палаці культури «Україна», на сценах міст Кіровограда, Миколаєва, Полтави, Одеси та у селах області. Майже в кожному сільгоспідприємстві працюють музичні вітальні, а юні таланти займаються у музичних школах.

Читацький попит задовольняють 20 бібліотек, книжковий фонд яких становить 245 тисяч примірників.

Пам'ятник Герою Радянського Союзу М. В. Чайковському у с. Добрянці

Меморіальний комплекс героям Великої Вітчизняної війни у смт Вільшанка

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

Болгарський самодіяльний фольклорний ансамбль «Хубавица» («Красуня») Вільшанського міського Будинку культури № 1 – учасник багатьох міжнародних конкурсів

Музична школа і естетичний центр у снт Вільшанка

РІДНЕ НАМ ПРИСИНЮШЩЯ

Адміністративне приміщення

Школа мистецтв

Районна бібліотека

Загальноосвітня школа

В'язів завод ім. Зайковського

Вільшанський краєвид

Рекреаційно-оздоровчий комплекс

Змагання на каное на р. Сніюха

БЕРЕГІННЯ НАША – ВІЛЬШАНКА

Міст через річку Сніюха

Адміністративне приміщення

Меморіальний комплекс

Філія «Обленерго»

Пожарне депо

Райвідділ міліції

Поштові листівки, присвячені району

ВІЛЬШАНСЬКИЙ РАЙОН

Заслужений працівник культури України О. К. Іванов

У день святкування 80-річчя утворення Вільшанського району, 3 липня 2003 року, відкрито Вільшанський районний українсько-болгарський музей історії, де зберігається 1 200 експонатів основного фонду. Працюють 5 громадських музеїв.

На території району знаходиться 38 пам'яток археології, у тому числі пам'ятка національного значення – курган епохи бронзи біля с. Добрянки, а також 47 пам'яток історії та монументального мистецтва.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі видається газета «Зорі над Синюхою» (колишня «Ленінська зоря»), що нагороджена Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, чотири рази займала перші місця у всесоюзних конкурсах і брала участь у ВДНГ СРСР.

Районне радіомовлення надає оперативну інформацію про життя Вільшанщини.

Фізична культура і спорт

У райцентрі працює дитячо-юнацька спортивна школа. Змагання й масові заходи відбуваються на стадіоні «Колос».

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 629 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 11,5 % від загальної кількості сімей у регіоні.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 5,4 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються близько 1,4 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенцій державного бюджету міс-

Нагородження газети «Ленінська зоря» Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР

В'їзд до села Добре

цевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 300 тис. грн.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані близько 1,4 тис. сімей на суму 283,2 тис. гривень, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 2 612 пільговиків, включаючи 1 923 ветерани війни, 450 ветеранів праці, 220 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 14 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 5 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій.

У 2003 році надано пільг на загальну суму 490,9 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 482,9 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Вільшанської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні). Територіальним центром надаються послуги перукаря. Протягом 2003 року різних видів соціальних послуг надано 241 особі.

ПЕРСОНАЛІЇ

АБРАМОВИЧ Абрам Григорович (1910, с. Катеринівка – 10.07.1937, Іспанія)

Радянський військовослужбовець, лейтенант, Герой Радянського Союзу (1937), кавалер ордена Червоного Прапора. Після школи навчався в медичному технікумі м. Первомайська Миколаївської області. З 1932 р. – у Червоній Армії. У 1933 р. закінчив курси молодших командирів. Служив у танкових частинах. Добровольцем поїхав у республіканську Іспанію для боротьби з фашистами генерала Франко. У складі інтернаціонального полку був командиром танкового взводу. 14 березня 1937 року у скрутний момент повів у контратаку піхотну роту. У ході бою в противника було захоплено чотири гармати та інші трофеї. Екіпаж Т-26 нашого земляка особливо відзначився в бою 10 липня. Було знищено дві ворожі броньовані машини, але й радянський танк загорівся. Лейтенант повів палаючу машину на батарею франкістів і розчавив її, прийнявши героїчну смерть у бою.

АРТАМОНОВ Олексій Олексійович (1916, с. Шеїно під м. Вологдою – 30.07.1941)

Учасник оборонних боїв проти гітлерівських загарбників на території області. Герой Радянського Союзу (1942, посмертно). На фронті – з перших днів війни. Лейтенант, командир літака. Здійснив 37 бойових вильотів, збив кілька фашистських літаків. Біля с. Тарасівки таранив гітлерівського стервятника. У тому ж повітряному бою загинув. Похований у центрі с. Чистопілля. На могилі Героя встановлено пам'ятник. Його ім'я було присвоєно місцевому колгоспу.

БАЛИЦЬКИЙ Леонід Маркович (25.05.1917, с. Бузникувате – 1990, м. Балта)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Відзначився в боях за визволення Києва. Механік-водій танка Т-34 в районі Святошино знищив три протитанкові гармати, дві автомашини, три міномети і близько 150 фашистів. За героїзм і відвагу в боях за м. Київ Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1944 року гвардії старший лейтенант Балицький удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Визволяв Україну, Польщу й Чехословаччину. 9 травня 1945 р. воїни капітана Балицького були в Празі. В 1947 р. вступив до Одеського сільськогосподарського інституту. З 1953 року – агроном радгоспу Балтського району Одеської області, з 1972 р. – директор радгоспу.

БІЛОПОЛЬСЬКИЙ Микола Григорович (10.04.1938, с. Куца Балка)

Доктор економічних наук (1990), професор (1990) Донецького національного університету. Помічник народного депутата України, віце-президент АННУ (з 05.1993 р.), віце-президент Асоціації регіональних наук України, голова Співки орендарів і підприємців Донецької області, голова Донецької асоціації платників податків. Закінчив Донецький інститут радянської торгівлі, обліково-фінансовий факультет (1964), економіст. Захистив докторську дисертацію на тему «Управління виробничо-господарською діяльністю в громадських системах». Автор понад 90 наукових праць, зокрема монографій «Енвіроніка – наука о розвитку и совер-

шенствования общества и мира» (1977), «Основы производственно-хозяйственной энвироники» (1990). Нагороджений медалями імені Туган-Барановського та «Ветеран праці». Почесний громадянин Вільшанки.

БОНДАР Олег Микитович
(29.03.1966, с. Мала Вільшанка)

Прозаїк, пише російською мовою (детективний жанр). Навчався на історичному факультеті Кіровоградського педінституту. Працював у редакціях обласних газет. Автор книг «Улыбка дьявола» (1993), «Рэкет – дело тонкое» (1994).

ВЕЛИЧКО Степан Петрович
(13.08.1947, с. Станкувате)

Доктор педагогічних наук (1999), професор (2001). У 1965 році закінчив Добрівську середню школу, в 1970 р. – Одеський державний педагогічний інститут імені К. Д. Ушинського. В 1970–1973 рр. – учитель фізики Гуляньської середньої школи Красноокнянського району Одеської області та учитель фізики школи № 33 Кіровограда. З липня 1973 року працює в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені В. Винниченка старшим лаборантом кафедри фізики, завідуючим кабінетом методики фізики, старшим викладачем, доцентом, професором, завідуючим кафедрою фізики та методики її викладання. Основні напрямки наукових досліджень пов'язані з розробкою сучасних проблем дидактики фізики в середніх та вищих навчальних закладах, проблемами створення засобів навчання відповідно до сучасних наукових досягнень, а також із питаннями поліпшення підготовки вчителів фізики стосовно вимог диференційованого вивчення фізики. Розробив ефективну систему навчальних дослідів для ознайомлення школярів і студентів з основами спектроскології, голографії та квантової фізики, створив оригінальні нові комплекти навчального обладнання «Універсальний спектральний комплект УСК-6», комплект «Оптика», комплект саморобного обладнання для виконання різноманітних дослідів на основі лазера, прилад для графічного запису деформації, прилад для вивчення газових законів. Розробив і запровадив у навчальний процес серію спецкурсів. Ініціатор та організатор проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Методичні особливості викладання фізики на сучасному етапі» (1994, 1996–1998, 2000, 2002) й Всеукраїнських студентських конференцій «Фізика. Математика. Нові технології і навчання» (1999), «Засоби реалізації сучасних технологій навчання» (2001). Автор понад 130 науково-методичних праць, серед яких чотири посібники з грифом МОН України, одна монографія, сім збірників статей та інших публікацій за тематикою, пов'язаною із проблемами дидактики фізики та підготовки сучасного вчителя. Має авторське свідоцтво. Керівник Наукового центру розробки засобів навчання природничих дисциплін Інституту засобів навчання АПН України. Відмінник освіти України (2000), лауреат республіканської виставки-ярмарку «Розробка нових засобів навчання» (1994). В 1996 році рішенням Міжнародного правління Соросівської програми підтримки освіти в галузі точних наук (ISSEP) отримав грант (APU 062013) Соросівського доцента.

ВОВЧЕНКО Віктор Васильович
(7.03.1940, с. Межиричка Голованівського району)

Директор Вільшанського районного українсько-болгарського музею історії. В 1957 році закінчив Межирицьку середню школу № 5. Навчався у Львівському державному університеті ім. І. Франка (1967) та ВПШ при ЦК КП України (1976). Працював коректором Голованівської районної газети «Будівник комунізму», літпрацівником, завідувачим ідеологічним відділом Ульянівської міжрайонної газети «Ленінець», першим секретарем Ульянівського РК ЛКСМ України (1957–1967). У 1967–1989 рр. – редактор Вільшанської районної газети «Ленінська зоря» (за цей час газета 4 рази виходила переможцем всесоюзних і тричі республіканських конкурсів; удостоєна Почесної грамоти Президії Верховної Ради Української РСР, Диплома першого ступеня ВДНГ СРСР, почесних грамот Спілки журналістів СРСР). Делегат IV з'їзду журналістів України, член секції з роботи з журналістами районних газет, член бюро обласної журналістської організації. У 1989–2000 рр. працював секретарем Вільшанського РК КП України, заступником редактора районної газети, заступником голови виконкому районної ради, заступником голови районної державної адміністрації. Депутат районної ради шести скликань. Автор історичних розвідок і десятків нарисів про людей бойової і трудової слави. Друкувався в газетах «Известия», «Сельская жизнь», «Правда Украины», «Сільські вісті», «Молодь України» (був спецкором «Радянської України») та в журналах «Журналіст», «Під прапором ленінізму», «Радянська жінка», «ВДНХ СРСР». Нагороджений орденом «Знак Пошани», золотою медаллю ВДНГ СРСР, срібною – Фонду миру СРСР, іншими медалями. Підготував до друку книгу краєзнавчого змісту «Цвіт землі невідцвітної». Разом з начальником відділу культури Вільшанської районної державної адміністрації О. П. Івановим та першим заступником голови Кіровоградської облспоживспілки В. М. Смаглюком ініціатор відкриття районного українсько-болгарського музею історії.

ВОДОВОЗОВ Віктор Іванович
(25.12.1948, с. Ульянівка Миколаївської області)

Дійсний член-кореспондент Академії економічних наук України (з травня 2001 р.). Закінчив Бобринецький сільськогосподарський технікум (1970) і Українську ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарську академію (1977). Трудову діяльність розпочав у 1974 році бригадиром комплексної бригади колгоспу імені Чапаєва с. Рівного Новоукраїнського району. В 1972–1975 рр. – агроном колгоспу імені Чапаєва, 1975–1977 рр. – голова ревізійної комісії колгоспу імені Калініна Новоукраїнського району, 1977–1986 рр. – головний агроном райуправління сільського господарства у Вільшанці. Протягом 1979–1981 рр. – навчався в аспірантурі Всесоюзного науководослідного інституту цукрових буряків. У 1986–1987 рр. – заступник начальника райсільгоспуправління. У 1987–1991 рр. – перший заступник голови райвиконкому, голова райагропромоб'єднання. У 1991–2000 рр. – заступник голови райдержадміністрації, начальник управління сільського господарства. 2000–2005 рр. – голова Вільшанської райдержадміністрації.

ВОЇНСЬКИЙ Олександр Іванович
(15.01.1943, с. Добрянка)

Генерал-майор, радник президента Республіки Білорусь. У 1961 році закінчив Добрянську середню школу. Два роки працював у колгоспі імені Зайковського на різних роботах. 1962 рік – служба в Збройних Силах СРСР; 1963–1967 рр. – навчання у Вищому прикордонному училищі КДБ СРСР; 1967–1972 рр. – служба на Чукотці й у Середній Азії (м. Термез); 1972–1977 рр. – оперативна служба в Групі радянських військ у Німеччині; 1977–1980 рр. – навчання в Ленінградській Академії тилу й транспорту; 1980–1981 рр. – Київський штаб Прикордонних військ Західного прикордонного округу; 1981–1991 рр. – начальник міжокружного Прикордонного заводу КДБ СРСР; 1991–1995 рр. – заступник командувача Прикордонних військ Республіки Білорусь; 1995–2002 рр. – заступник командувача Прикордонних військ, начальник озброєння Прикордонних військ Республіки Білорусь.

ГЕТЬМАНЕЦЬ Феодосій Деомидович
(1902, с. Іванівка Новоархангельського району – 1988)

Заслужений лікар України, головний лікар Добрянської дільничної лікарні. Закінчив церковно-приходську і Надлацьку земську двокласну школу, Єлисаветградський сільськогосподарський технікум, а в 1929 р. – Одеський медичний інститут. У 1929–1941 рр. – головний лікар Добрянської дільничної лікарні; 1941–1945 рр. – головний лікар Урлейської дільничної лікарні Кондольського району Пензенської області (РРФСР). Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 липня 1945 року Ф. Д. Гетьманця нагороджено орденом Леніна. 1945–1982 рр. – головний лікар Добрянської дільничної лікарні. В 1948 р. присвоєне звання заслуженого лікаря УРСР. У 1949 р. – делегат Всесоюзної конференції прихильників миру в Москві. З 1962 р. – Почесний громадянин с. Добрянки; 1969–1970 рр. – нагороджений срібною і золотою медалями «Борцєві за мир» радянського Комітету захисту миру; 1973 р. – делегат Всесвітнього конгресу миролюбних сил у Москві; 1974 р. нагороджений орденом Жовтневої Революції; кавалер двох орденів «Знак Пошани». У роки Великої Вітчизняної війни разом із медперсоналом лікарні зібрав кошти на будівництво літака «Урлейська дільнична лікарня», зробив понад 10 тисяч операцій. Передав із власних заощаджень у Фонд миру СРСР 30 тис. крб. Отримав чотири подяки Верховного Головнокомандуючого. «Укртелефільм» (1971) зняв про Ф. Д. Гетьманця кінострічку «Почесний громадянин», ЦТ СРСР (1973) – телефільм «Людина і її справа», а письменник-земляк В. О. Базилевський написав книгу «Делегат Конгресу».

ГОРЯЧКО Лідія Григорівна
(17.12.1913, с. Вільшанка – 1993)

Публіцист і перекладач, член Спілки письменників України. Закінчила болгарську семирічку у Вільшанці, а після неї – Первомайський педагогічний технікум. Вчителювала, навчалася у Київському університеті. В 1940–1948 рр. працювала в геологічних експедиціях. У пресі друкується з 1935 року. Активно публікувала статті про сучасний літературний процес у Болгарії. У її перекладі в Україні видані твори Д. Ангелова, М. Горчивкіна, Б. Боягара, Л. Даскалової та інших болгарських письменників. За плідотворну роботу з популяризації болгарської літератури в Україні відзначена нагородою Спілки письменників Болгарії.

ГРЯЗНОВ Андрій Васильович (1918, с. Тищенкове Ставропольського краю – 19.03.1944)

Учасник визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників. Герой Радянського Союзу (1943). На військовій службі з 1939 р. Гвардії старший лейтенант, заступник командира окремої мото-стрілецької роти розвідників 14-ї гвардійської дивізії Степового фронту. Відзначився під час форсування Дніпра біля с. Гупалівки Магдалинівського району Дніпропетровської області. Загинув у бою за с. Сухий Ташлик. На його могилі встановлено пам'ятник.

ГУРЖОС Іван Іванович (24.11.1909, с. Юр'ївка Добровеличківського району – 2004, смт Вільшанка)

Педагог, громадський діяч, краєзнавець. У 1931 р. закінчив Первомайський педагогічний технікум. 1931–1937 рр. – вчитель місцевих шкіл у селах Добровеличківка і Карбівка; 1937–1939 рр. – директор Добрянської неповної середньої школи; 1937–1940 рр. – секретар Вільшанського РК ЛКСМ України (в 1939 р. закінчив Одеський учительський інститут); 1940 р. – заступник голови Вільшанського райвиконкому; 1941 р. – політрук роти 52-го запасного полку; 1942–1943 рр. – комісар стрілецького батальйону 896-го стрілецького полку 211-ї Чернігівської стрілецької дивізії; 1943 р. – заступник командира батальйону по політчастині, майор. Брав участь в Орловсько-Курській битві в липні 1943 р. 17 жовтня 1943 р. під час форсування Десни був тяжко поранений. Після війни працював заступником голови виконкому Вільшанської районної ради. 1952–1967 рр. – учитель історії Вільшанської середньої школи (в 1960 р. заочно закінчив історичний факультет Одеського державного університету). Працюючи вчителем, збирав документи й матеріали з історії с. Вільшанки. Автор нарису про селище і села Вільшанського району в «Історії міст і сіл УРСР» (Кіровоградська область) та «Краткого очерка истории поселка Ольшанка и сел Ольшанского района Кировоградской области». 1970–1980 рр. – організатор створення музею колгоспу «Аврора», на базі якого згодом відкрито районний краєзнавчий музей. Кавалер ордена Червоного Прапора, нагороджений багатьма бойовими і трудовими державними нагородами. Інвалід I групи. Почесний громадянин Вільшанки (2001).

ДАМАСКІН Василь Никифорович (1.01.1903, с. Добрянка – 15.06.1967)

Державний діяч Молдавської РСР, депутат Верховної Ради СРСР другого скликання. До війни був на господарській роботі. Учасник Великої Вітчизняної війни, один із організаторів Першого молдавського партизанського з'єднання. З травня 1943 р. до червня 1944 р. – бригадний комісар з'єднання. У післявоєнний час – голова Кагульського повітового виконкому (1944–1949). Начальник головного управління сільського і колгоспного будівництва при Раді Міністрів МРСР (1949–1951). Міністр соціального забезпечення (1951–1957). Потім голова Кишинівського окружного виконкому, міністр шляхового і транспортного господарств, начальник головного управління з переселення і організованого набору робітників при Раді Міністрів МРСР. Був депутатом Верховної Ради республіки, нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, медалями.

ДОБРОВ Панас Микитович
(1913, с. Мала Мазниця – 22.07.1980, смт Вільшанка)

Педагог, краєзнавець, громадський діяч. У 1932 р. закінчив Преславський педагогічний технікум, потім навчався в Одеському педінституті. З 1932 р. до 1941 р. працював учителем, директором школи, інспектором райвно. Учасник Другої світової війни. З 1943 р. працював директором школи робітничої молоді в м. Осинники Кемеровської області. Після звільнення Одеської області від нацистських загарбників повернувся у Вільшанський район. З вересня 1944 р. працював редактором районної газети «Колгоспна праця», з 1945 р. до 1956 р. – завідуючим Вільшанським районним відділом народної освіти, а з 1956 р. – директором Вільшанської середньої школи. Займався краєзнавчою роботою.

ЖУК Олександр Панасович
(28.01.1929, с. Калмазове)

Академік Академії економічних наук України (1995), професор (1999). В 1948 р. закінчив Вільшанську середню школу, в 1952 р. – Одеський кредитно-економічний інститут (економіст-бухгалтер). 1952–1957 рр. – головний бухгалтер-начальник планового відділу Маріямпільського цукрового заводу (Литва); 1957–1967 рр. – начальник фінансового відділу, начальник відділу праці й зарплати Смілянського електромеханічного заводу Міністерства шляхів сполучення СРСР (Черкаська область); з 1964 р. – звільнений секретар парткому заводу, делегат XXIII з'їзду КПРС. У 1967–1971 рр. – заступник завідуючого відділом Черкаського ОК КПУ; 1971–1975 рр. – начальник Черкаського обласного управління статистики. У 1984 р. закінчив Академію народного господарства СРСР (м. Москва). З 1985 р. до 1994 р. – заступник міністра статистики України. З 1985 р. – представник України в Комісії з питань народонаселення ООН (Нью-Йорк); 1985–1989 рр. – представник України в Комісії з питань статистики ООН. У 1983 р. очолював делегацію України на Європейській нараді з питань народонаселення (Софія, Болгарія); 1984 р. – на Міжнародній конференції з питань народонаселення (Мехіко); 1992 р. – на Євронараді з питань розвитку регіональної статистики в ринкових умовах (м. Люксембург); 1993 р. – на Європейській нараді з питань впровадження системи національних рахунків (СНР в економіці країн перехідного періоду (м. Познань, Польща) і на Європейській нараді з питань розробки та впровадження в практику класифікаторів: видів економічної діяльності (КВЕД) форм власності, організаційно-правових форм товарів зовнішньоекономічної діяльності в Україні (м. Париж, Франція; м. Амстердам, Нідерланди). Член правління Співки економістів України, з 1990 р. – голова Асоціації статистиків України; з 1993 р. – член Аудиторської палати України (АПУ), голова Комісії з сертифікації та освіти аудиторів України; з 1994 р. – Президент Федерації керівників аудиторських фірм України, а з 1996 р. – директор аудиторської фірми «Норман-Аудит». У 1993–1999 рр. – голова редколегії науково-практичного журналу «Інформаційний бюлетень Міністерства статистики України» (з 1998 р. – журнал «Статистика України»). З 1999 р. – професор кафедри «Фінанси», голова державної екзаменаційної комісії Державної академії статистики, обліку та аудиту. Автор ряду наукових праць. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та багатьма медалями.

ЗАЙКОВСЬКИЙ Микола Васильович (1902, м. Ашхабад – 18.03.1944)

Учасник боїв за визволення Кіровоградської області від гітлерівських окупантів, Герой Радянською Союзу (1943). У Червоній Армії з 1919 р., брав участь у громадянській війні. Перед війною викладав у Ташкентському військовому училищі. Підполковник, командир полку. Звання Героя удостоївся в ході битви за Дніпро. З боями пройшов майже всю Кіровоградщину. Загинув при визволенні с. Добрянки.

КАЛЕНИК Микола Костянтинович (1914, с. Осички – 1964, м. Москва)

Генерал-майор. Закінчив Вільшанську семирічну школу, Первомайський кредитно-економічний технікум (Миколаївська обл.). Працював на будівництві Дніпрогесу, вчителював у Липнязькій середній школі Добровеличківського району та Калмазівській неповній середній школі Вільшанського району. До призову був на відповідальній роботі у Вільшанському райкомі комсомолу. Після демобілізації обраний першим секретарем Варварівського РК ЛКСМ України, потім – першим секретарем Миколаївського обкому комсомолу. До війни закінчив історичний факультет Миколаївського педінституту. У 1941 р. у званні майора відкликаний у Москву на шестимісячні курси при військовій академії і направлений в діючу армію на партійно-політичну роботу. Знаходився на Ленінградському і Волховському фронтах, де був тяжко поранений і відправлений у госпіталь. Після видужання до квітня 1945 р. знаходився на Західному фронті. У 1953 р. – начальник організаційного відділу Далекосхідного Приморського військового округу (полковник); 1953–1954 рр. – навчання у Військовій академії імені Леніна. З 1954 р. до 1964 р. – на партійній роботі у Збройних Силах СРСР. У генералітеті – з 1958 р. Нагороджений двома орденами Червоної Зірки, орденом Вітчизняної війни I і II ступенів, багатьма медалями.

КЕРДІВАРЕНКО Олександр Федорович (28.06.1937, с. Станкувате)

Заслужений журналіст України (1998). У 1966 р. закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут, у 1979 р. – Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Працював у партійних органах. Має 23 роки журналістського стажу. Працював у районній пресі, з 1985 р. до 1991 р. – редактор обласної газети «Кіровоградська правда», завідувачий відділом цієї газети. З 1985 р. до 1992 р. був головою обласної організації Спілки журналістів України. З 2003 р. – на заслуженому відпочинку. Неодноразово ставав лауреатом конкурсу «Кращий журналіст Кіровоградщини». Нагороджений кількома медалями, Грамотою Верховної Ради України, Почесною грамотою Національної спілки журналістів України. Автор і упорядник кількох книжок про відомих хліборобів Кіровоградщини, зокрема книги «О. В. Гіталов».

КРАВЧУК Анатолій Федорович
(2.03.1938, с. Сухий Ташлик)

Професор (1996), академік (1998), заслужений працівник народної освіти України (1992). У 1955 році закінчив Сухоташлицьку середню школу; 1955–1956 рр. – навчання в гірничопромисловій школі; 1956–1958 рр. – кріпильник шахти «Красный Октябрь» м. Єнакієве; 1958–1964 рр. – Донецький політехнічний інститут. Професія – інженер-електрик, спеціальність – автоматика і телемеханіка. Працював у Луганському науково-дослідному проектно-конструкторському інституті автоматизації вугільної промисловості (1966–1979). Старший викладач, доцент, декан факультету Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (1979–1996); проректор з наукової і методичної роботи Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки. З 1999 р. професор кафедри економіки та організації виробництва, завідувач кафедри маркетингу і економічної кібернетики Кіровоградського державного технічного університету. Сфера наукових інтересів – автоматизація виробничих процесів та економічна ефективність впровадження автоматизованих систем управління у виробничих галузях народного господарства. Автор наукових та науково-методичних праць, у тому числі 8 винаходів і 5 навчальних посібників з питань розробки автоматизованих систем управління, математичних основ кібернетики, системотехніки та системного аналізу.

КРАЙТОР Сергій Петрович
(27.10.1967, смт Вільшанка)

Майстер спорту СРСР (1996). У 1984 р. закінчив Вільшанську середню школу, у 1992 р. – Кіровоградський педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (факультет фізичного виховання). З 1986 р. – тренер Вільшанської ДЮСШ «Колос» із веслування на байдарках та каное. У 1988–1993 рр. – чемпіон області, у 1990 р. – призер першості України, у 1990–1993 рр. – чемпіон ЦР «Колос». Виховав чотирьох майстрів спорту, 56 кандидатів у майстри спорту, понад 130 спортсменів масових розрядів.

КРУЧЕНКО Іван Григорович
(1919, с. Катеринівка)

Повний кавалер ордена Слави (1944–1945). Військове звання – гвардії молодший сержант, командир взводу, розвідник.

ЛИСОКІНЬ Ісак Івович
(12.06.1908, с. Вівсяники – 1991)

Герой Соціалістичної Праці (1951). Початкову освіту здобув у школі лікнепу. Одним з перших вступив до колгоспу. Був направлений на курси механізаторів до Первомайська, де в 1934 р. одержав права комбайнера. Працював у Юзефпільській МТС, а з 1958 р. – у колгоспі імені Телішевського Вільшанського району. Найвищої відзнаки удостоївся за високі намолоти зерна в 1950 році. Делегат III Всесоюзного з'їзду колгоспників, неодноразовий учасник ВДНГ СРСР. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

ЛУЦЕНКО Онуфрій Максимович
(25.06.1908, с. Сухий Ташлик – 19.03.1977, м. Черкаси)

Герой Радянського Союзу (1944). У Червоній Армії з 1930 р. Навчався в полковій школі молодших командирів. Вітчизняну війну зустрів командиром батальйону. Підполковник, командир стрілецького полку. Найбільше відзначився на річці Прут. Тут протягом місяця важких боїв частина О. М. Луценка знищила близько двох ворожих полків піхоти: 85 танків, 11 гармат, 211 автомашин, багато іншої техніки противника. Після війни жив у Черкасах.

МАРЧЕНКО Олександр Сергійович
(1938, с. Чистопілля – 1989)

Доктор фізико-математичних наук, професор, відомий учений у галузі статистичних методів прогнозу погоди. У 1954 р. закінчив Березовобалківську середню школу, а в 1960 р. – Московський державний університет імені М. Ломоносова. У 1960–1963 рр. – науковий працівник Московського науково-дослідного інституту аерокліматології. З 1966 р. до 1988 р. очолював лабораторію Статистичних методів в метеорології в обчислювальному центрі Сибірського відділення Академії наук СРСР. У 34 роки захистив докторську дисертацію «Теорія і деякі гідрометеорологічні прикладання нормальної регресії з вибірковими екстраполяційними параметрами». З 1974 р. до 1979 р. – проректор Новосибірського державного університету із навчальної роботи. Опублікував понад сто наукових праць. Сфера наукових інтересів О. С. Марченка надто широка – це статистична і динамічна метеорологія, математична статистика, обчислювальна математика. У кожен із цих галузей науки він зробив свій вагомий і оригінальний внесок. Багато його ідей залишаються актуальними й тепер.

МЕТЕЛИЦЯ Данило Олександрович
(1924, с. Степанівка – 2001, м. Харків)

Доктор історичних наук, професор, полковник. У 1941 р. закінчив 10 класів Одеської військово-повітряної спецшколи. З перших днів Великої Вітчизняної війни на фронті в частині 45-ї гвардійської стрілецької дивізії, яка брала участь у 18 великих військових операціях і першою на Ленінградському фронті (грудень 1942-го) удостоєна звання «гвардійська». Повітряний десантник, командир взводу, комсорг стрілецького батальйону, а потім – полку. У січні 1943 р. брав участь у прориві блокади Ленінграда, влітку того ж року штурмував укріплені висоти Синявіно, а в січні 1944 р. вів у атаки бійців за повне зняття блокади Ленінграда. Після війни закінчив військово-педагогічний інститут. Працював у Харківській державній академії технології та організації харчування. Автор декількох монографій, книг, зокрема: «Под шквалом свинця і стали» (1993), «Подпольное и партизанское движение на непокоренной земле Украины» (1996) та багатьох брошур, нарисів і статей.

НЕМИРОВАНА Інна Володимирівна
(20.03.1987, с. Станкувате)

Член Національної спілки письменників України (2004). У 2004 р. закінчила Вільшанську ЗОШ I–III ступенів із золотою медаллю. З 1999 р. друкується в місцевій пресі, згодом в обласній газеті «Народне слово» та в «Сільських вістях», у літературно-мистецькому і громадсько-політичному часописі «Ятрань». У 2004 р. вийшла перша збірка поезій «Вітри на видноколі». Лауреат обласного літературного конкурсу імені Валерія Гончаренка (перше місце в номінації «Поезія»). З 2004 р. – студентка інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ПЕТКОВ Валерій Петрович
(7.07.1951, смт Вільшанка)

Ректор Кіровоградського юридичного інституту НУВС, доктор юридичних наук, професор, полковник. У 1971 р. закінчив Одеське медичне училище, у 1983 р. – Харківський юридичний інститут імені Ф. Е. Дзержинського (нині Національна юридична академія імені Я. Мудрого), факультет – правознавство. У 1992 р., перебуваючи на практичній роботі в системі виправно-трудоустанов у Всесоюзному науково-дослідному інституті МВС СРСР, захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук з теми «Особистість рецидивістів старшого віку та особливості карально-виховного впливу на них у ВТУ», а в 1998 р. – докторську дисертацію на тему «Управління виховно-виправним процесом». Пріоритетні галузі наукових досліджень – теорія управління, адміністративне право, адміністративна діяльність, кримінологія, виконавчо-трудове право. Член спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій Національного університету внутрішніх справ і Академії державної податкової служби України. Під керівництвом В. П. Петкова захищені 6 кандидатських дисертацій на здобуття ступеня кандидата юридичних наук, опубліковано 59 наукових та навчально-методичних праць, у тому числі 3 монографії та 19 посібників.

ПОГРІБНИЙ Микола Сергійович
(8.12.1950, с. Каленики Черкаської області)

Голова Вільшанської районної ради. Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (1972). У 1972–1974 роках працював агрономом колгоспу імені Телішевського (с. Вівсяники). У 1974–1977 рр. – головний агроном колгоспу імені Димитрова цього ж району; 1977–1986 рр. – інструктор Вільшанського райкому КП України. У 1986–1990 рр. – голова колгоспу «Перемога» (с. Котовське). У 1990–1991 рр. – другий секретар райкому КП України. У 1993–1994 рр. – перший заступник представника Президента України у Вільшанському районі. Липень 1994-го – вересень 1995 р. – перший заступник голови Вільшанської райради народних депутатів; 1995–2002 рр. – перший заступник голови райдержадміністрації. З 2002 р. – голова районної ради.

ПРОКОПЕНКО Максим Сергійович
(23.03.1984, смт Вільшанка)

Майстер спорту України з веслування на байдарках та каное, чемпіон України (2004). Закінчив 8 класів Вільшанської середньої школи і Вище училище фізкультури (2003) в Миколаєві. 1995–1998 рр. – чемпіон Кіровоградської області. У 1997 р. виграв міжнародний турнір «Пам'ять» (Київ). У 2000 р. зайняв четверте місце на першості Європи у Франції; у 2001 р. – п'яте місце на першості світу в Бразилії; у 2002 р. – друге місце в змаганнях за Кубок світу в Польщі, друге місце на першості Європи у Хорватії; 2004 р. – чемпіон Кубка України на дистанції 1 000 і 500 м; Європа (Польща, Познань) – п'яте місце – на 500 м, сьоме – на 1 000 м; чемпіонат Європи в Польщі (вікова категорія до 23-х років) – четверті місця на 1 000 і 500 м. Учасник Олімпійських ігор в Афінах (2004).

СТОЙКОВ Василь Іванович
(22.04.1929, с. Вільшанка)

Академік, заслужений професор, ректор Санкт-Петербурзької духовної академії й семінарії єпископа Тихвинського Костянтина (Горянова), протоієрей. У 1948 р. закінчив Вільшанську середню школу, у 1951 р. – Одеську духовну семінарію і в цьому ж році був направлений у Ленінградську духовну академію, яку успішно закінчив у 1955 р. зі ступенем кандидата богослов'я й був залишений професорським стипендіатом на кафедрі Історії слов'янських церков. У рік закінчення академії митрополит Ленінградський і Новгородський Григорій (Гуков) висвятив Василя Стойкова в сан диякона, а згодом – ієрея. Багато років о. Василій викладає в санкт-петербурзьких духовних школах гомілетуку й аскетичу, поєднуючи викладацьку діяльність із богослужінням. З 1955 р. протоієрей В. Стойков настоятель храму Успіння Пресвятої Богородиці в Кіровському районі Ленінградської області, з 1977 р. – в храмі Св. Іоанна Милостивого в м. Отрадне. Служить кожну неділю і святкову Божественну літургію в академічному храмі Святого апостола й євангеліста Іоанна Богослова, а з 1992 р. до 1996 р. очолював ці богослужіння. Святійший Патріарх Московський і всієї Русі Алексій II нагородив о. Василя орденом Святого благовірного князя Даниїла III ступеня. Учена і церковно-громадська діяльність протоієрея В. Стойкова відзначена також церковними нагородами глав помісних Православних Церков – Єрусалимської та Болгарської.

ТЕЛІШЕВСЬКИЙ Михайло Захарович
(1915. с. Вовча Балка – 7.05.1943)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943, посмертно). Навчався в рідному селі. Працював у колгоспі комбайнером. Був комсомольським активістом. 31 січня 1940 р. Вільшанським райвійськкоматом призваний до лав Червоної Армії. Закінчив військове авіаційне училище. З перших днів Великої Вітчизняної війни на фронті. Воював на Південно-Західному, Сталінградському і Північнокавказькому фронтах. Здійснив 165 успішних бойових вильотів. Брав участь у 28 повітряних боях, особисто збив 12 ворожих літаків. Двічі поранений. 7 травня 1943 р. не повернувся з польоту. Нагороджений також орденами – Червоного Прапора (двома) та Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

ТОПОЛЬНИКОВ Микола Микитович
(1.12.1918, с. Калмазове – ст. Підгородня Миколаївської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Після закінчення Березовобалківської семирічки працював у колгоспі імені Ворошилова. З 1938 р. – на Чорноморському флоті. Бойове хрещення на фронтах Великої Вітчизняної війни одержав у боях під Одесою, у районі Дофинівка–Чабанка. Після поранення готував спеціалістів для фронту в Балаклавській школі сторожових катерів. У вересні 1942 р. у складі 145-го окремого полку морської піхоти воює під Новоросійськом у районі Сахарної Головки і Геленджика. У ніч з 30 жовтня на 1 листопада форсував водний рубіж завширшки 45 кілометрів і висадився на кримський берег в районі Комишбуруна і Ельтигена. 8 грудня десантники прорвали вороже кільце і з боями пройшли 22 кілометри до Керчі. Учасник боїв у Польщі, Чехословаччині, Німеччині. Тричі був поранений під Одесою, Комишбуруном і в Карпатах. З 21 травня 1946 р. – жив на станції Підгородня Миколаївської області. Нагороджений орденом Леніна, двома орденами Вітчизняної війни I ступеня, орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ФУРДУЙ Ростислав Сергійович
(28.07.1933, с. Семенівка Миколаївської області)

Кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент. Закінчив Вільшанську середню школу із золотою медаллю в 1951 р., у 1956 р. – з відзнакою геологічний факультет Київського університету імені Т. Г. Шевченка. Професія – інженер-геолог. Спеціальність – геологічна зйомка і пошуки корисних копалин. З 1956 р. до 1969 р. – робота геологом на Крайній Півночі (Магаданська обл., Колима, Чукотка, Якутія); 1969–1978 рр. – начальник експедиції Науково-дослідного сектору Київського університету (польові дослідження на Уралі). З 1978 р. – викладацька робота в Київському університеті. Сфера наукових інтересів: палеонтологія, застосування космічних методів у геології та охорона природи. Автор близько 150 наукових праць, у тому числі 10 монографій. Співавтор підручника для старших класів шкіл і ліцеїв «Основи екологічних знань» (1995). Улюблене заняття – пошуки слідів відвідин Землі в минулі епохи експедиціями позаземних космічних цивілізацій. Опублікував із цього питання в журналах і газетах чимало статей, а також книги (у співавторстві) «Загадки давнини» (1988) та «Прелесть тайни» (1992). Член Американського Географічного товариства і Товариства стародавньої астронавтики.

ХАРКОВЕНКО Роман Володимирович
(15.03.1984, смт Голованівськ)

Майстер спорту України з веслування на байдарках та каное. У 2001 р. закінчив з відзнакою Вільшанську ЗОШ I–III ст. Навчається на IV курсі Миколаївського університету імені В. Сухомлинського (факультет фізичного виховання). Досягнення: друге місце на міжнародній регаті в Румунії (2001); п'яте місце на першості Європи в Хорватії (2002); одноразовий чемпіон і призер першостей України.

ХОЛЯВИЦЬКИЙ Микола Артемович (1913, с. Юзефпіль, тепер с. Йосипівка – 1974, м. Київ)

Генерал-майор авіації. У 1934 р. добровільно вступив до лав Червоної Армії. Пройшов шлях від рядового до генерала. Учасник радянсько-фінської війни, брав активну участь у Великій Вітчизняній війні. Був на високих командних посадах, багато сил і енергії віддавав справі підвищення бойової готовності, навчанню та вихованню особового складу. Нагороджений трьома орденами Червоного Прапора і трьома орденами Червоної Зірки, багатьма медалями. Похований у Києві на військовому кладовищі.

ЦЮПКО Володимир Федорович (22.10.1936, с. Йосипівка)

Заслужений художник України. У 1956 р. закінчив Березовобалківську середню школу, у 1961 р. – Одеське державне художнє училище імені Грекова. У 1962–1964 рр. – викладач Одеської художньої школи. У 1964–1970 рр. – навчання в Ленінградському Вищому художньо-промисловому училищі імені В. І. Мухоміної. З 1970 р. – художник-монументаліст Одеського художнього фонду. В 1974–1976 рр. – викладач малюнка та живопису в Одеському педагогічному інституті імені Ушинського. Член Спілки художників СРСР (1980). Працював над розписами і мозаїками Одеського літературного музею, інтер'єру Палацу студентів Одеси, фасадами шкіл і музеїв Черкаської, Кіровоградської та Одеської областей. Знайшов свій самобутній стиль, орієнтований на емоційну абстракцію. Перші роботи як представника нонконформістського руху експонувалися в Москві, а також в Англії на виставці «Нонконформістське мистецтво України». На початку 80-х проходять закордонні виставки в Генуї (Італія) і Спліті (Югославія); з 1987 р. – у Німеччині, Польщі, Японії, Данії; на аукціоні «Нове камерне мистецтво» в Москві. Роботи майстра експонуються в престижних музеях і галереях, репродукуються в мистецьких часописах Америки, Канади, Німеччини, журналах «Україна» й «Образотворче мистецтво», зберігаються в приватних колекціях України, Росії, Німеччини, Польщі, Канади. Член правління Одеської організації художників України, член журі міжнародних фестивалів мистецтв і біенале «Імпреза» (Івано-Франківськ) у 1989, 1991 і 1993 рр., «Пан-Україна» (Дніпропетровськ) в 1995 р. та «Артклуб '96», де його роботи отримали першу премію. Стаття про Цюпка ввійшла в XVIII том німецької енциклопедії «Allgemeines Kunstlexikon – Lexikon Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker». Основні твори майстра зберігаються в художніх музеях Одеси, Івано-Франківська, Кіровограда, Хмельницького, галереї Києво-Могилянської академії в Києві та колекції «Аліпій» Українського Дому. В 1993–2004 рр. влаштував десять персональних виставок у Києві, Одесі, Івано-Франківську, Хмельницькому, Новосибірську тощо.

(Разом з Віктором Вовченком)

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Люблю тебе, щедра
прибузька земля,
І буду любити завжди.

К. Лесьєв-Лесь

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Гайворонський район розташований у західній частині Кіровоградщини і є найвіддаленішим від обласного центру. Межує з Савранським і Балтським районами Одеської області, Бершадським – Вінницької області, Уманським – Черкаської області й Ульяновським – Кіровоградської області. Крайні точки району: північна – на північ від с. Вікниної, південна – біля с. Черемпіль, західна – на захід від с. Котовки, східна – на схід від с. Таужного.

Площа району – 0,7 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

До складу Гайворонського району входять одна міська, дві селищні та 16 сільських рад, яким підпорядковані 29 населених пунктів: Гайворонська міська рада (м. Гайворон, с. Орджонікідзе), Жакчицька сільська рада (с. Жакчик), Завалівська селищна рада (смт Завалля), Бандурівська сільська рада (с. Бандурове), Берестягівська сільська рада (с. Берестяги), Вікнинська сільська рада (с. Вікнина), Долинівська сільська рада (с. Долинівка, с. Переямпіль), Казавчинська сільська рада (с. Казавчин, с. Бугове), Котовська сільська рада (с. Котовка), Могильненська сільська рада (с. Могильне, с. Вільховецьке, с. Жовтневе), Мощенська сільська рада (с. Мощене), Сальківська селищна рада (смт Салькове), Солгутівська сільська рада (с. Солгутове), Солонівська сільська рада (с. Солонівка), Таужненська сільська рада (с. Таужне, с. Тракт, с. Червоні Маяки), Тополівська сільська рада (с. Тополі), Хащуватська сільська рада (с. Хащувате, с. Прогрес), Чемерпільська сільська рада (с. Чемерпіль, с. Березівка, с. Ташлик), Червоненська сільська рада (с. Червоне).

*Село
Таужне*

Місто Гайворон.
Вулиця ім. Кірова

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

На зеленому тлі в середині щита зображене золоте сузір'я Оріона.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 1:1,8. Колір полотнища – зелений. Біля древка три срібні вертикальні смуги. Співвідношення ширини смуг 3:2:1. У центрі прапора – золоте сузір'я Оріона.

Сузір'я Оріона (українська назва – сузір'я Плуга) – символ землеробства, яке з давніх-давен є основним видом діяльності мешканців району.

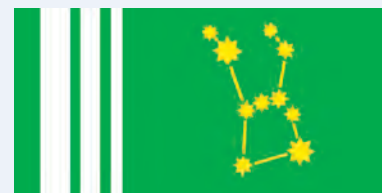
Пояснення символіки

Як символ, сузір'я Оріона обрано на основі давніх легенд, історичних праць грецького історика Геродота (V ст. до н. е.), праслов'янських обрядових звичаїв та вірувань. Срібні смуги символізують три річки, які протікають територією району: Південний Буг, Яланець та Вікнина. Зелений колір прапора символізує надію, добробут, волю.

НАСЕЛЕННЯ

За даними Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року в Гайворонському районі проживало 43 тис. 573 особи, у т. ч. міського населення 23 тис. 320 осіб. Кількість населення на території району змінювалася: 1885 р. – 25 тис. 969 чол.; 1901 р. – понад 32 тис. чол.; 1972 р. – 53,4 тис. чол.; 1926 р. – 43 тис. 399 чол.; 1965 р. – 54,8 тис. чол.; 1969 р. – 56,5 тис. чол.; 1979 р. – 50,8 тис. чол.; 1989 р. – 43,7 тис. чол.; 2002 р. – 43 тис. чол.; 2004 р. – 42,5 тис. чол.

Герб і прапор Гайворонського району

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

За національним складом серед населення Гайворонщини переважають українці (41 634 чол.). Мешкають також росіяни, молдовани, білоруси, поляки, вірмени, євреї, цигани, болгари, азербайджанці, татари, німці, гагаузи, грузини, казахи, комі. Переважна більшість мешканців району розмовляють українською мовою, незначна кількість — російською.

На території району діють 14 громад Української православної церкви Московського патріархату, п'ять — євангельських християн-баптистів, три — християн віри євангельської, по одній — Свідків Ієгови, адвентистів сьомого дня, Римсько-католицької церкви.

У районі діють організації близько 40 політичних партій. Найбільшими за кількістю членів є осередки Народно-демократичної партії, Комуністичної партії України, СДПУ(о), ВО «Батьківщина», Партії регіонів, ВПО «Жінки за майбутнє», ПНЕРУ, «Відродження».

На промислових підприємствах зайнято 11 тисяч чоловік, в агропромисловому комплексі — 3,4 тис. чол. За рахунок розширення робочих місць, проведення громадських робіт, розвитку малого й середнього бізнесу рівень безробіття за останні роки знизився з 3,5 до 2,2 %.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Гайворонський район розташований у південно-західній частині Українського кристалічного щита, на Подільській височині. Кристалічний фундамент утворюють гірські породи докембрійського віку (2,1–2,6 млрд років). Геологічні породи виходять на поверхню берегів Південного Бугу і в глибоких балках. Поверхня кристалічного фундаменту вкрита здебільшого продуктами свого руйнування, розкладу і каолінізації. Каолін, або, як його ще називають, біла глина, утворився внаслідок хімічного руйнування польових шпатів і слюд, що входять до складу різних вивержень — магматичних гірських порід.

Рельєф

Район лежить на південних відрогах Подільської височини і Придніпровської височини. Поверхня — підвищена, пологохвиляста лесова рівнина, розчленована долинами річок, ярами та балками. Найвища точка району — 206 м — знаходиться на північ від с. Бандурового.

Клімат

Район розташований в атлантико-континентальній області. Клімат тут — помірно континентальний, недостатньо вологий. Континентальність клімату поширюється на схід у напрямку сіл Червоне, Берестяги, Вікнина. Це підтверджує той факт, що вегетативний розвиток рослин у цій місцевості затримується порівняно з південно-західною частиною району на 5–9 днів.

Район знаходиться під впливом насичених вологих повітряних мас (циклонів), що надходять з Атлантичного океану. Саме вони приносять хмарність, опади, зниження температури влітку, а потепління, відлиги та снігопади — взимку.

Середня температура повітря становить: у січні $-5,1$ °C, у липні $+19,6$ °C. Середньорічна температура повітря $+8,1$ °C. Період з температурою понад $+10$ °C триває 170 днів. Відносна вологість повітря в районі 65 %. Середньорічна кількість опадів становить 605 мм.

Взимку морози змінюються відлигами. Сніговий покрив протягом зими може утворюватися і зникати. Товщина його не перевищує 20 см.

Гайворонська ГЕС

Міст через Південний Буг

Річка Південний Буг

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Не минають район стихійні явища. Так, наприкінці 2001 року сильне обледеніння завдало великої шкоди природному середовищу й народному господарству. Намерзання на гілках ламало дерева. На одному метрі ліній електропередачі намерзло 5–7 кг льоду. Системи електричних та радіомереж були виведені з ладу.

Під час малосніжної зими 2002–2003 рр. вимерзли посіви озимих культур. Спостереження підтверджують, що середня глибина промерзання ґрунту становить 10 см, а максимальна – 80–100 см.

Документальні метеорологічні спостереження ведуться з 1928 року, коли в приміщенні вокзалу залізничної станції Гайворон почав функціонувати метеорологічний кабінет. Нині в Гайвороні функціонує метеорологічна станція. Вона цілодобово проводить спостереження за температурою повітря, ґрунту (на поверхні і в глибині), визначає кількість

Річка Південний Буг

опадів, напрям і силу вітру, хмарність, вологість повітря, атмосферний тиск. Фіксуються і аномальні природні явища. Зібрана інформація щоденно передається в Кіровоградську метеослужбу і в Український гідрометцентр. На метеостанції діє агропост.

Поверхневі води

Територією району протікає одна з найбільших річок України Південний Буг. Він бере початок із маленького джерельця на Хмельниччині й протікає територією п'яти областей, перетинаючи лісостепову й степову природні зони. Його довжина 792 кілометри.

У сиву давнину Буг був судноплавний від гирла аж до нижнього м. Немирова Вінницької області. Нині пасажирські й вантажні перевезення по річці здійснюються від гирла до м. Вознесенська Миколаївської області.

Бузькі пороги

Захоплені величавістю ріки, наші предки слов'яни називали її Богом. А ще раніше стародавні греки іменували річку Гіпаніс. Підтвердження цьому знаходимо у хроніках грецького історика Геродота (V ст. до н. е.). Велич і красу цієї водної артерії описували Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Михайло Стельмах та інші письменники.

У XIX ст. професор Павловський зробив аналізи води й визначив, що це одна з найчистіших річок України. Тоді тут водилося понад 20 видів риби. Однак у наш час забруднення технічними викидами промислових підприємств, застосування отрутохімікатів у сільському господарстві призвели до зменшення рибних запасів і навіть до зникнення деяких їх видів. Зараз тут водиться карась, сом, лящ, короп, плітка, йорж, лин, судак, головень, товстолобик та інші види риб. На незамерзаючих ділянках водної артерії зимують дикі лебеді.

На берегах повноводної ріки знаходяться Гайворон, Солгутове, Соломія, Хащувате, Бугове, Казавчин, Салькове, Завалля, Березівка, Чемерпіль.

Вода річки використовується для технічних і комунальних потреб. У 1964 р. на р. Південний Буг споруджено і введено в дію Гайворонську гідроелектростанцію потужністю 6 300 кВт, а також міст, який з'єднав правий і лівий береги ріки. До цього діяла поромна переправа і перевізники на човнах. Деякий час між лівим і правим берегом курсував дизельний катер.

Південний Буг є найкращим місцем відпочинку. Особливо приваблює до себе річка влітку, коли можна купатися і ловити рибу, прогулюватися на човнах, загоряти, насолоджуватися краєвидами.

У с. Вікнина бере свій початок річка Вікнина, яка протікає через Червоне, Долинівку. Вона утворює кілька ставків і впадає у річку Ташличку.

Ташличка, ліва притока Південного Бугу, започатковує свій витік неподалік села Завітне Бершадського району. Протікає через Малу Шляхівку, Теофілівку, Кавкули, Орджонікідзе, перетинає південно-східну околицю Гайворона і в районі гранкар'єру впадає у Південний Буг на 316-му кілометрі від його гирла. Довжина – 28 км, площа басейну – 405 км².

На південному заході району протікає ліва притока річки Савранки – Яланець. Вона бере свій початок біля с. Яланець Бершадського району і тече через Лісничче, Михайлівку, Голдашівку, Бандурове, Камінну. На території Гайворонського району довжина річки становить 8 км.

За північною околицею с. Котовки знаходиться витік річки Млинкової. Вона протікає через Котовку і Соломію і впадає в Південний Буг. У цю річку вливається невеличкий струмочок, що витікає з відомого джерела «Іванкова криниця».

Через с. Мощене і с. Тополі протікає невеличка річечка. Її довжина – 10 км. У м. Гайвороні вона впадає у р. Ташличку.

У селі Таужному бере початок річка Таужнянка, яка впадає у річку Синицю – ліву притоку Південного Бугу.

З-під лісового урочища «Ясен» с. Могильного бере початок річка Могильнянка, яка зливається з безіменним струмком у центральній частині села. Далі вона струменить через с. Жакчик і с. Ташлик і губиться у плавнях Південного Бугу.

Є в районі і невеличкі струмки, які не мають назви, їх живлять водою невеличкі джерельця.

Усього територією Гайворонщини протікає 17 малих річок загальною довжиною 180 км.

Ґрунти

На території району ґрунтовий покрив в основному представлений чорноземами реградованими (57 %) і чорноземами опідзоленими (24,8 %), сірими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами (11,5 %) та їх аналогами за ступенем змитості. Крім названих ґрунтів на території району невеликими масивами зустрічаються чорноземи звичайні (2,3 %), сірі та темно-сірі реградовані ґрунти (2,7 %), лучні та лучно-чорноземні ґрунти (1,6 %). За механічним складом ґрунти району переважно важкосуглинкові та легкоглинисті. Понад 30 % ґрунтів у тій чи іншій мірі еродовані, а тому мають укорочений гумусовий горизонт (містять на 10–30 % менше гумусу і поживних речовин), недостатньо забезпечені вологою.

Флора та фауна

Район розташований у Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції. Завдяки сприятливому клімату й родючості ґрунтів наше Прибужжя має різноманітний світ рослин. Лісова рослинність на території району сформувалася в четвертому періоді кайнозойської ери. У давнину майже вся місцевість була вкрита лісами, але з розширенням землеробства їх площі набагато зменшилися.

Основні деревні породи лісів: дуб (95 % від загальної площі лісів), ясен, горіх, граб. Ліси району є багатоярусними. Перший ярус утворюють світлолюбні породи: дуб, ясен, клен, сосна, другий – тіньовитривалі: граб, липа, береза, груша лісова, третій (підлісок) – ліщина, калина, клен татарський. Четвертий ярус – трав'янисте покриття: копитняк, фіалка, медуниця, вороняче око, конвалія, лілія лісова, барвінок, папороть тощо.

Природна степова рослинність (тонконіг болотний, вівсяниця лучна, костриця безоста, мітлиця, осока, полин гіркий, деревій, цикорій тощо) збереглася на узліссях, схилах балок, по долинах річок.

Серед цілющих рослин поширені деревій, кульбаба, подорожник великий, полин гіркий, ромашка лікарська, собача кропива, чистотіл великий, конвалія, копитняк звичайний, живокіст лікарський, оман високий, череда трироздільна, бузина чорна. На узліссі й долинах можна зустріти глід, горицвіт весняний, звіробій, материнку, мати-й-мачуху (підбіл), чебрець, шипшину та ін.

Різноманітність тваринного світу Прибужжя зумовили благодатний клімат та багато рослинності. У лісових урочищах водяться зайці, лисиці, дикі кабани, борсуки, куниці, білки, а на полях – ховрахи, миші, кроти, хом'яки, у річках і ставках – ондатри та видри. Серед найпоширеніших птахів є ворони, горобці, синиці, ластівки, дятли, лелеки, чаплі, жайворонки, сороки, шпаки, дикі качки, нирки, соловейки, горлиці, перепели, куріпки, фазани, лисухи, шуляки, зозулі. В останні роки збільшилася кількість білих лебедів. У річках і ставках водяться такі види риб: карась, короп, плітка, товстолобик, окунь, щука, сом, судак, білий амур, лящ, лин, йорж, головень, в'юн та інші.

У минулі часи на території району водилися вовки, лосі.

Природо-ресурсний потенціал

Мінерально-сировинні ресурси представлені 94 виявленими родовищами та розробками корисних копалин.

Найбільшим є родовище кристалічного графіту в смт Заваллі. Розвідані запаси чималі – майже 100 млн т. Глибина залягання руди – від 35 до 350 м. Наявність графіту в руді становить 8, а іноді 12 %. У 70-х роках минулого сто-

*Лісове озерце в дитячому
оздоровчому центрі «Чайка»*

Іванкова криниця

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Родовище графіту в с.мт Завалля

ліття Заваллівський графітовий комбінат випускав майже 65 % кристалічного графіту в СРСР і був центром науково-технічного прогресу у своїй підгалузі. Заваллівський графіт за своєю якістю не поступається графітам цейлонських і мадагаскарських родовищ, які вважаються найкращими у світі. Нині щороку видобувається 10 тис. т руди. Графіт експортується в країни ближнього і дальнього зарубіжжя.

У районі великі поклади граніту (мігматити). Промислова їх розробка ведеться з 1938 року. За цей період на Гайворонському спецкар'єрі повністю механізовані усі виробничі процеси (спочатку видобуток цього будматеріалу вівся вручну). Основна продукція підприємства – щебінь. Використовується він для дорожнього будівництва (автобан Київ–Одеса). Налагоджено також випуск каменю-буту для промислового і житлового будівництва та гранітного піску для виготовлення тротуарної плитки, прокладання білого шосе. Поклади граніту є у Солгутовому, Соломії, Казавчині, Сальковому, Заваллі, Мощеному, Вікнині.

На Гайворонщині залягають глина, пісок, каолін, чорнокит, золото, хромітова руда. Піщані кар'єри є в Гайвороні, Солгутовому, Котовці.

У 1900 р. розвідано поклади марганцевої руди на береговій смузі Південного Бугу від Гайворона до Завалля. Найбільше родовище виявили тоді в с. Антонове (нині околиця с. Хашуватого). Як свідчать статистичні відомості, з 1904 р. до 1907 р. тут добуто 307 тисяч пудів цієї корисної копалини. У 1918 р. марганцева руда вивозилася до Німеччини. Геологічними дослідженнями 1906, 1923 і 1926 рр. підтверджено, що марганець на території району займає площу 20 км².

Потужність рудоносних пластів становить від кількох сантиметрів до 7 метрів. Можливо, через невеликі запаси руди промислове виробництво його за радянської влади не велось.

У сорокових роках ХХ століття виявлено поклади торфу (с. Таужне) на площі 20 га.

Розвідано значні запаси каоліну (біла глина), який використовується населенням для побутових потреб. Каолін є в таких селах, як Долинівка, Тополі, Хащувате, Салькове, Соломія, Могильне та ін.

Нещодавно спеціалісти гірничо-збагачувального підприємства ТОВ «Стоуп» (м. Київ) провели геологічні розвідки запасів покладів каоліну поблизу с. Вікнини. У перспективі передбачається розробити кар'єр і побудувати тут збагачувальну фабрику.

На території району відкрито також родовища заліза, алмазів, бурого вугілля, гранітів, мінеральних пігментів, міді, вісмуту та ін.

В с. Чемерпіль знайдено золотоносну руду. З 1994 року на території золотоносного родовища «Майське» розпочато будівництво вертикального ствола (проектна глибина 299 м, діаметр 6 м). Вміст золота в 1 т руди від 0,7 до 116 г. Запаси металу в родовищі «Майському» більше 300 т.

Нині в районі 5 182 га лісів. Крім цього, 645 га ґрунтозахисних лісосмуг. Площа лісів Вільховецького лісництва (Держлісгоспфонд) у районі становить 4 897,5 га. Лісництво має такі лісові урочища: «Пуста» (с. Таужне) – 575 га, «Могильненський байрак» – 82 га, «Тараново» (с. Мощена, Берестяги, Таужне, Тракт, Червоні Маяки, Вільховецьке) – 2 548 га, «Кубково-1» і «Кубково-2» (с. Червоне, с. Мощене) – 393 га, «Липники» (с. Котовка, с. Солгутове) – 314 га, «Чагари» (с. Бандурове) – 368 га. Найдавніше урочище «Тараново».

Екологія, охорона природи

10 грудня 1994 р. Указом Президента України орнітологічному заказнику «Бандурівські ставки» надано статус державного. Його загальна площа становить 385,6 га. У високотравних водно-болотистих заростях гніздяться і розмножуються водоплавні та прибережні рідкісні птахи: чаплі сірі й руді, гуси сірі, лиски, очеретянки лугові, синиці вусаті та фазани.

Далеко за межами району й області відома гідрологічна пам'ятка місцевого значення «Іванкова криниця», яка займає площу 2,5 гектара. Розташоване цілюще джерело на північно-західній околиці с. Котовки. За хімічним складом у воді з Іванкового джерела є солі натрію, калію, кальцію, магнію. Діє цех з розливу цієї природної столової води.

Пам'яткою природи місцевого значення є заповідне урочище «Сальківське», розташоване на остепнених схилах Південного Бугу. Тут переважає степова рослинність, зокрема шавлія (три види), жабриця звивиста, цибуля Пачоського, ковила волосиста. Останню занесено до Червоної книги України. Унікальним явищем можна назвати висяче болото, що є рідкісним не тільки в області, але й в усій степовій зоні України. Болотна рослинність представлена такими видами, як очерет і осока, а також ситник членистий та ситник Жерарда. З хребетних видів фауни домінують птахи. Але найбільшу цінність ця територія має як резерват диких бджолино-цінних запилювачів.

До Червоної книги України занесено чимало рослин, що ростуть на Прибужжі. Це ковила пірчаста, лілія лісова, сон чорніючий, півники угорські, волошка руська, кизильчак чорноплідний, наперстянка великоцвітна, сон-трава, асплетій північний, волосоподібний пухирник ламкий, сконалія, анемона лісо-

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

ва, горицвіт весняний, купальниця європейська, півники водяні, підсніжник звичайний, сальвінія плаваюча, тирлич легеневий, фіалка запашна, черемха звичайна.

До Червоної книги занесені такі види прибузької фауни: птахи – бджолоїдка, бугай, журавель сірий, кібчик, куріпка-сіра, норець-великий, пастушок, пугач, сич, чапля біла велика, іволга, ремез, сапсан, чорнозоба гагара; плазуни – гадюка степова, полоз; комахи – бабки, джмелі, жуки-носороги, рогачі; ссавці – видра, ласка, річковий бобер, тхір степовий.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Як свідчить археологія, історія Гайворонщини починається в IV тис. до н. е. Першою археологічною культурою на території району була Буго-Дністровська (др. пол. VI – поч. IV тис. до н. е.). Поселення середнього періоду (V тис. до н. е.) цієї культури характерні для нашого краю. Вони знайдені в районі Гайворона. За деякими даними Буго-Дністровське поселення існувало на території с. Жакчика. Окремі артефакти цієї культури виявлені в шарі трипільського поселення біля Березовської ГЕС. За висновками сучасної науки Буго-Дністровська культура є першою землеробською культурою на території України.

У IV тис. до н. е. доба неоліту змінюється добою енеоліту (мідно-кам'яним віком). Буго-Дністровська культура поступово асимілюється з трипільською. Характерно, що в басейні Південного Бугу ці дві культури існують деякий час паралельно.

Трипільська археологічна культура (IV-III тис. до н. е.) на території Гайворонщини представлена понад десятьма поселеннями. Місця розташування їх характеризуються близькістю до річки та родючими ґрунтами. На сьогодні відомі два поселення біля села Жакчик, біля Березовської ГЕС, два поселення на правому березі Південного Бугу навпроти смт Завалля, в урочищах «Довгий Яр» та «Козачий Яр», околицях села Тополі і м. Гайворона. На території нашого краю існували поселення раннього (с. Жакчик, м. Гайворон) та середнього (Березовська ГЕС, Козачий Яр, Довгий Яр) періодів культури.

Проіснувавши майже півтори тисячі років, трипільська цивілізація припиняє життя. В кінці III ст. до н. е. на зміну їй приходять ямна або давньоямна культура. Названа вона так за формою поховальних споруд у вигляді прямокутної ями. Іноді її ще називають культурою скорчених, або пофарбованих кістяків. Зверху над ямою робився земляний насип – курган, що в перекладі з тюркської мови означає «гора велична». В похованнях ямників знаходять листоподібні вістря до дротиків, списів, а також трикутні з виїмкою в основі вістря стріл, скребки, ножі, сокири, бронзові ножі листоподібної форми та інші вироби з кременю. Під насипом по краях ями археологи часто знаходять дерев'яні колеса возів. Такі могили курганів височать у басейні Південного Бугу. Тепер їх можна побачити біля Чемерполя, Березівки, Завалля, Хашуватого, Гайворона.

У XIV–XII ст. до н. е. на території України існувала Сабатинівська археологічна культура. Поселення Сабатинівської культури на території Гайворонщини виявлено в урочищі «Козачий Яр» поблизу Казавчина. На ньому зібрана невелика кількість уламків кераміки з домішками графіту. Характерно, що кераміка з внутрішньої сторони має червонувато-жовтий колір, а з зовнішньої – жовтий. Поблизу поселення знайдено мідну сережку.

На території краю в насипі кургану виявлено поховання так званої Чорноліської культури (IX–XII ст. до н. е.). Під час оранки плуг трактора вивернув

кістяк людини. Тут же знаходились уламки чорнолощеного горщика з орнаментом у вигляді прокреслених трикутників, заштрихованих лініями і заповнених білою пастою. Для Гайворонщини така знахідка є унікальною, оскільки поселення Чорноліської культури на її території досі не виявлені. Щоправда, два уламки чорнолощеної кераміки нещодавно було знайдено на вершині насипу кургану поблизу урочища «Козачий Яр».

У VII-VI ст. до н. е. на території України з'явилися племена скіфів. На території краю зроблені окремі знахідки, пов'язані зі скіфами. Так, під час оранки поля біля с. Березівки було знайдено скіфське бронзове дзеркало, датоване VI ст. до н. е., яке нині знаходиться в Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї.

На рубежі старої та нової ери на території краю з'являються сармати. Пам'ятки, пов'язані з сарматами, представлені передусім похованням в насипах давніх курганів. Таке поховання біля с. Могильне дослідив в 1966 р. археолог Е. Симонович. Біля тіла небіжчика були знайдені фаянсові скарабеї. Поховання датоване I-II ст. до н. е. Наступне поховання в насипі кургану доби енеоліту було досліджено у смт Заваллі на місці новобудов поблизу школи-інтернату.

У II-V ст. на території краю проживало населення землеробської черняхівської археологічної культури. Більшість українських дослідників пов'язують її з ранніми слов'янами. Поселення черняхівців найбільш масові на території Гайворонщини. Вони займають береги над заплавами річок і тягнуться вздовж них на кілька кілометрів. Наприклад, черняхівське поселення тягнеться вздовж Південного Бугу від савранського мосту аж до хвойного ліска на Юріївці. Цікаво те, що велика кількість цих поселень знаходиться на місці розташування колишніх трипільців. Це дає підстави деяким ученим стверджувати про безперервність генетичного зв'язку між трипільцями та безпосередніми предками українців – черняхівцями.

Для прикладу, поселення обох культур співпадають у районі Березовської ГЕС, Єжеликового Яру (Жакчик) та Довгого Яру (Казавчин). Черняхівські поселення виявлені в таких населених пунктах: Чемерпіль, Березівка, Завалля (Радсело; в районі гранкар'єру; поблизу Білої Скелі), Салькове, Хащувате, Тополі, Гайворон тощо. Всі вони розташовані на відкритій місцевості, що свідчить про відносно спокійні часи їх існування. Біля кожного поселення на відстані кількох сотень метрів розташовані могильники. Вони, як правило, біритуальні, тобто в межах одного могильника трапляються трупопокладення та кремація (рештки спаленого тіла складали в горщик і закопували в землю). Глибина залягання могил звичайно невелика, до 0,5–0,7 м. Занепад та загибель черняхівської культури вчені пов'язують з навалою гунів у 375 році.

У VI-VII ст. на території нашого краю проживало плем'я давніх слов'ян, яке вчені відносять до пеньківської археологічної культури. В 1960–1961 роках археологічна експедиція В. Бідзілля виявила на острові між Солгутовим та Гайвороном ранньослов'янський металургійний центр, що складався з 25 залізоплавильних печей. Руду сюди доставляли із Хащуватого. Також на острові археологи розкопали ледь не землянкове житло з піччю-кам'янкою. Речові знахідки представлені срібною променевою сережкою та уламками ліпної кераміки (сковорідки, біконічні горщики і зерновики з наліпним валиком).

У писемних джерелах середини I тис. н. е. з'являються племена, яких історики Йордан, Прокопій Кесарійський, Менадр Протиктор називали венетами,

антами і склавінами. Історик Іордан та інші візантійські вчені розповідали про племена антів, яких М. Грушевський вважав предками українського народу. Умілі землероби і ремісники, на території Придністров'я, Прибужжя і Придніпров'я вони створили одне із перших слов'янських політичних об'єднань і активно протидіяли наступу готів та інших племен. Але вже в VII ст. раннє державне утворення антів упало під натиском більш численних і войовничих племен аварів. Своєю діяльністю анти дали поштовх для формування інших етнополітичних спільностей, зокрема, уличів, які в IX ст. заселяли територію нашого Прибузького краю. Як стверджує Н. Полонська-Василенко, «уличі жили понад Дністром та Богом» (так тоді називався Південний Буг).

У IX ст. територія краю була завойована князем Ігорем (882–912 рр.) і входила до складу Київської Русі. Але південні землі Русі зазнавали нападів кочівників-печенігів, а потім половців. Історичні джерела свідчать, що вже в ті часи на території нинішнього села Солгутове існувало древнє місто Краснопілля, а поблизу нього – військове укріплення, що було збудоване для захисту від набігів кочівників.

Напередодні монгольської навали на руські землі (1240) територія краю відійшла до Галицько-Волинського князівства. Уже в ті часи землі Верхнього Прибужжя називали Пониззя. Після загарбання Києва монголи-татари, просуваючись на захід, того ж року завоювали землі краю. У 1254-1255 рр. Данило Галицький відвоював у монголо-татар землі на Південному Бугу і вони знову ввійшли до складу Галицько-Волинського князівства.

У 1259 році завойовники на чолі з ханом Бурундаєм підкорили Прибужжя, яке було під владою Золотої Орди понад 100 років. На завойованих землях монголо-татари обклали місцевих селян великою даниною і періодично здійснювали свої хижацькі набіги.

У XIV ст. з'являється так зване Поділля, у південно-східній частині якого знаходиться нинішня Гайворонщина. Тоді її територія входила до складу Подільського улусу Золотої Орди. Тривалий час ця місцевість була малозаселена, а господарство і торгівля не розвивалися. Для збирання данини були призначені отамани з місцевого населення, які віддали всіма прибутками. До них приїжджали татарські баскаки (намісники), щоб забрати данину і відвезти в Орду.

У 1362 р. литовський князь Ольгерд на р. Сині Води (нині р. Синюха) розгромив «трех царьков татарських из ордами их, си есть, Котлубаха, Качзея, Дмитра; и отголи от Подоля изгна власть татарскую...» Це була значна перемога над татарами. З 1362 р. до 1569 р. наш край був частиною Великого Литовського князівства.

Межа заселення краю того часу проходила вздовж Південного Бугу. У 1362 році на території нинішнього села Хашувате була збудована фортеця для захисту від татарських набігів. Згодом поблизу фортеці з'явилося село Качучинка. Через сто років виникло ще одне поселення – Завалля, «одне з найстаріших поселень Подолії».

У XIV–XVI ст. землі нинішньої Гайворонщини були малозаселені, бо зазнавали нападів кримських татар, знаходячись між двома шляхами, якими просувались чужинці – Чорним і Кучманським.

Після Люблінської унії 1659 р., коли Польське королівство і Велике Литовське князівство об'єдналися в єдину Річ Посполиту, землі краю ввійшли до складу Брацлавського воєводства.

Під час народно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким (1648–1652) частина земель нашого краю на лівому березі Південного Бугу входила до складу Уманського козацького полку. Але вже в 1667 році, після Андрусівського перемир'я, територія краю знов увійшла до складу Речі Посполитої.

У пошуках вільних земель на початку XVIII ст. козаки та селяни поступово заселяли верхні землі уздовж Південного Бугу. Переважно це були селяни-втікачі із західної та північної України. Вони обживали Прибужжя, щоб знайти землю і волю. Основним заняттям місцевих жителів стало землеробство. З худоби здебільшого розводили коней, корів, волів. Розвинутим було бджільництво та рибальство. Селилися на Прибужжі також козаки Буго-Гардівської паланки Запорізької Січі.

Через край проходив Гардовий шлях (назву отримав від Гарду – центру од-нойменної паланки), який «виходив із Подолії, перетинав Буг, а потім входив у межі Вольностей запорозьких козаків. Він був прямим до Кам'янської Січі, а далі у Крим».

У XVIII ст. виникають села Берестяги, Темна, Мощене, Таужне, Вікнина та інші. У ті часи відбувався процес захоплення земель польськими магнатами та шляхтою. Найбільшим землевласником на Прибужжі була графська родина Потоцьких.

Тривалий час адміністративним центром нашого краю було містечко Хашувате. Воно знаходилося на перетині важливих торгових шляхів. Головним заняттям жителів цього населеного пункту було землеробство, візництво, гендлярство й утримання шинків.

За національним складом на Прибужжі переважали українці, поляки, литовці та євреї. Абсолютна більшість населення сповідувала православ'я. І хоча польська адміністрація разом з поміщиками насильно запроваджувала уніатство, в нашому краю воно не знайшло підтримки. Починаючи з середини XVIII ст., в населених пунктах будуються православні церкви на кошти сільських громад.

Гайворонщину, як і всю Правобережну Україну, було приєднано до Росії у 1793 році. Спочатку вона була у складі Брацлавського намісництва, а після його ліквідації (1796) за новим адміністративно-територіальним поділом увійшла до Подільської губернії. Села Струньків, Гайворон, Поліампіль, Хашувате, Мощене, Сальків, Завалля, Могильне увійшли до Гайсинського повіту. Села Солгутів, Соломія, Вільшанка (Котовка) – до Ольгопільського. Села Бандурове, Казавчин, Чемерпіль, Таужне – до Балтського повіту. Російські колонізатори швидко перенесли на українські землі кріпосницькі порядки та запровадили національний гніт.

На Прибужжі у XIX столітті відбувався процес розкладу феодално-кріпосницьких відносин, зароджувався і розвивався капіталістичний лад. У 1859 р. в с. Могильному барон Гінцбург відкрив один із перших на Південно-Східному Поділлі цукровий завод, де працювали кріпаки та наймані робітники з розорених селянських господарств. З того часу наш край по праву увійшов до так званої «Подільської цукрової імперії».

Поступово на Гайворонщину починають проникати іноземні підприємці. Так, у 1860 р. частину земель у селі Струньківський Ташлик, що належали панам Чарновським, викупив прусський підданий Вільгельм Дистель. На Південному Бузі він спорудив греблю та млин, а в Ташлику – стельмашню, де виготовлялися

вози, колеса та інший реманент. Млин був дерев'яний і експлуатувався майже півстоліття, поки не згорів у 1903 році.

У 1865 р. у Ташлику було введено в експлуатацію винокурню (спиртзавод) з паровим двигуном.

У відповідь на реформу 1861 року прокотилася хвиля повстань та заворушень. Так, з допомогою регулярних царських військ було придушене повстання в селах Вікнина, Темне (Червоне), Гайворон, Поліямпіль. Селяни відмовлялися виконувати повинності на користь поміщиків, вирубували ліси, знищували посіви. Саме тому на Гайворонщині, як, власне, і на всьому Правобережжі, царським указом (1863) було оголошено, що вони стають власниками тих польових наділів і присадибних ділянок, які належали їм за інвентарної реформи 1848 року. Також було зменшено викупні платежі з 2 крб. 10 коп. до 1 крб. 90 коп. за десятину. Таким чином, селяни Гайворонщини одержали землі на 18 % більше, ніж передбачалося за уставними грамотами 1861 року.

Слід сказати, що 1861 р. став доленосним для розвитку краю. Після скасування кріпосного права поживавився економічний та культурний розвиток. Уже до кінця XIX ст. обсяги виробництва на території нинішньої Гайворонщини збільшилися майже в сім разів.

У другій половині XIX ст. основними чинниками, які визначали господарський розвиток краю, були виробництво цукру та залізничний транспорт. Саме завдяки цьому територія нинішньої Гайворонщини в ті часи відіграла важливу роль та посідала чільне місце в господарському комплексі Південно-Східного Поділля.

Після того, як барон Гінцбург здійснив реконструкцію Могильненського цукрозаводу, почався справжній цукровий бум. Місцевим землевласникам ставало вигідно здавати землі в оренду цукрозаводчикам. У цій царині працювали як постійні кадрові робітники, так і сезонні. Часто адміністрація заводу наймала сезонних робітників з Росії та Білорусії. У 1897–1899 рр. було збудовано цукрозавод у Сальковому. На початку XX ст. концентрація цукрових заводів на теренах краю була надзвичайно високою. З приводу цього єврейський письменник Х. Меламуд писав, що «волосне містечко Хащувате з усіх сторін оточували цукрові заводи».

Спочатку шляхи розвитку цукрової галузі визначали землевласники – родина графа Потоцького, княгиня Лукіна, барон Гінцбург та інші. Але поступово головну роль починають відігравати акціонерні товариства. Уже до кінця XIX ст. майже всі заводи Південно-Східного Поділля належали Високотатвердженому та Одеському товариствам цукрозаводчиків. Разом з тим все більше в цукрову промисловість проникає іноземний капітал (Дистель, Буйсу, Штенгель та інші). Але основну роль в цукровиробництві відіграють місцеві підприємці та акціонери В. Леван, Б. Тартаковський, М. Максименюк та інші. Зростає роль технічної інтелігенції, яка входить до керівництва цукрових заводів та володіє значним пакетом акцій (Б. Гейдельман, І. Поляков, В. Шматцер, В. Гантке, В. Гербе та інші).

Поряд із цукровою в краю розвивалася борошномельна та спиртова промисловість.

У 1890 р. на замовлення Товариства власників цукрових заводів розпочинається будівництво вузькоколіїної залізниці від Рудниці до Підгородньої та від Вінниці до Гайворона. За генеральним планом будівництва залізничний вузол мав бути у Хащуватому, яке на той час було волосним центром Гайсинського повіту. Але волосне начальство, лихварі та підприємці домоглися, щоб залізничний вузол перенесли на околицю Струнькова й Ташлика. Тож у 1897 р. було

споруджено депо, цехи паровозоремонтних майстерень і залізничну станцію, яку назвали Гайворон.

У 1900 р. розпочалася світова економічна криза. Розорялось і занепадало сільське господарство. Селяни Хащуватської волості неодноразово без дозволу рубали панський ліс, відмовлялися відробляти за землю, робили підпали. А жителі с. Вікнина навесні 1902 р. виганяли свою худобу на посіви поміщика Журавського за те, що він засіяв спільну толоку і позбавив їх випасу та закрив прогін худоби до водопою. Двічі з цього приводу в селі побував мировий посередник. Під тиском селян поміщик пішов на поступки.

Не байдужими були мешканці краю і до подій революції 1905–1907 рр. Так, навесні і влітку 1905 р. робітники Сальківської цукроварні вимагали підвищення зарплати. До їх вимог приєдналися селяни Хащуватого, Могильного та Завалля. Місцева влада та поліція не змогли вирішити конфліктне питання. Лише прибулий загін поліції з м. Гайсина розігнав страйкарів. Заарештовано було кількох організаторів заколотів.

Участь у революційних заворушеннях брали й залізничники станції Гайворон. У січні 1905 р. гайсинський повітовий справник повідомляв подільському губернаторові: «У с. Струньковому при станції Гайворон залізничні робітники вживають заходів до збудження селян шляхом читання газетних статей, що збуджують проти уряду, проти поміщиків, закликають до насильства і грабежу. Під впливом цього селяни Струнькового почали відкрито говорити, що чекають весни, а весною відберуть і поділять панську землю...»

18 жовтня 1905 р. залізничники станції Гайворон підтримали Всеросійський жовтневий політичний страйк. Рух поїздів було припинено. Страйкарі висунули вимоги збільшити заробітну плату та зменшити робочий день.

Особливу активність проявляли жінки, які працювали на цукрових плантаціях. Так, робітниці з Могильного, Салькового, Мощеного були обурені тим, що адміністрація Сальківського цукрозаводу збільшила на півтори години робочий день, а оплату зменшила. Біля заводууправління зібрався двохтисячний натовп. Заводське керівництво викликало із повітового центру загін поліції. Організаторів виступу заарештували.

Під час столипінської земельної реформи правом зведення земель в одне поле скористалося багато селянських сімей Салькового, Мощеного, Темної, Поліамполя. Однак столипінська реформа не змінила самої суті поміщицького землеволодіння. Як правило, на хутори виходили заможні селяни, які керували в сільських громадах та земських управах, що давало їм можливість придбати ділянки з кращими ґрунтами, звести їх в одне поле, застосовувати техніку, сівоозміни, збільшувати врожайність, а також розводити високопродуктивну худобу. Деякі бідні селяни з Берестягів, Чемерполя, Струнькового переселилися до Сибіру, але вже через рік повернулися додому, втративши землю і майно.

За роки капіталізації краю з 1861 р. до 1914 р. на Прибужжі з'явилося багато новобудов: станції, майстерні, лісництва, православні храми, школи, поштові приміщення, шинки, мости, млини тощо. Так, у містечку Хащуватому, яке було центром волості, діяли дільнична і ветеринарна лікарні, аптека, залізнична і поштова станції, відділення селянського банку, церковнопарафіяльна та єврейська школи, костел, синагога, ремісничі майстерні. Волостю керувала земська управа на чолі зі старшиною. В містечку знаходилися поліцейський урядник, мировий суддя (посередник), страхові агенти.

Перша світова війна негативно вплинула на становище Гайворонщини, звідки було забрано найбільш працездатних чоловіків. Багатьох селян з кіньми та возами залучали до перевезень для потреб фронту. Найбільш обтяжливою для сільських жителів була реквізиція коней та худоби. Якщо у 1916 р. коней у селян стало менше на 22 %, то в 1917 р. вже половина селянських дворів залишилася без тягла. Тоді ж посівні площі в Хащуватській волості зменшилися на 20–30 %, знизилась урожайність сільгоспкультур та валовий збір зерна.

Навесні 1917 року серед жителів Мощеного, Могильного та Салькового поширилася ідея ліквідації поміщицького землеволодіння. Селяни захоплювали панську землю і розділяли її між собою. Першого травня в Хащуватому відбулась велика демонстрація, під час якої маніфестанти несли не тільки економічні, а й політичні лозунги.

У грудні 1917 р. тут почали створюватися революційні комітети. Але радянська влада тоді проіснувала недовго. У березні 1918 р. австрійсько-німецькі війська захопили територію нинішньої Гайворонщини. Окупанти запровадили військово-польові суди, видали розпорядження про недоторканність поміщицьких земель та вимагали повернення пограбованого панського майна. У Хащуватому і на станції Гайворон розквартирувалися великі німецькі гарнізони, які забезпечували вивезення хліба та реквізицію худоби. Разом з німцями повернулися поміщики, які бралися за відродження своїх володінь. В Могильному, Чемерполі, Берестягах, Мощеному, де селяни не бажали повертати панське майно, окупанти влаштовували масові екзекуції з тілесними покараннями й накладанням контрибуції.

Наростав стихійний опір населення. У Хащуватому і Гайвороні з числа залізничників і селян було утворено озброєний загін, який на початку грудня вигнав окупантів з території краю.

У березні 1919 р. в краю знову було встановлено радянську владу. Почали діяти ревкоми. На Прибужжя прибули продзагони, котрі на підставі так званої продрозкладки примусово здійснювали заготівлі продовольства. Селяни зустрічали продзагони вороже. Вже в квітні відбулись заворушення селян Гайворона, Струнькового, Полямполья, Берестягів, Мощеного. Повстанці захопили і пограбували Хащувате. Червоноармійський революційний загін під командуванням Г. Гуляницького придушив повстання.

У квітні–червні 1919 р. ревкоми передали владу повітовим, волосним та сільським радам. Було запроваджено 8-годинний робочий день, проведено націоналізацію підприємств, почався поділ панських земель. Для проведення цієї роботи в селах створювали комітети бідноти (комбіді). Було ліквідовано приватну торгівлю. На селян розписали продрозкладку. Сільради (ревкоми) почали розподіл земель. У середньому кожна селянська родина отримала додатково 3,3 десятини землі. Однак процес розподілу землі не був доведений до кінця. Справа в тому, що на частині орендованих земель та на плантаціях цукрового заводу створювалися комуни та радгоспи. Представники влади почали припиняти самовільне захоплення селянами землі. У відповідь на це почалися нові селянські виступи.

У липні 1919 р. повстали селяни Бандурового, Казавчина, Соломії, Вільшанки (Котовки). Вони вирушили на містечко Хащувате, щоб ліквідувати радянську владу та розправитися з більшовиками. І знову революційний загін Гуляницького розбив селянське повстання.

Через Прибузьку територію неодноразово проходили озброєні загони отаманів Григор'єва, Волинця, Зеленого, Марусі (Марії Никифорової), Клименка. Коли на станції Гайворон був сформований ешелон, куди завантажили тисячі пудів цукру, олії, сала, меду для червоного Петрограда, несподівано наскочив отаман Волинець. Він розгромив сторожу і заволодів потягом.

Восени 1919 р. територію Гайворонщини захопили загони білої гвардії генерала Денікіна. Вони зажадали, щоб селяни поповнили продовольством їхню армію. З кожної десятини землі необхідно було здати 5 пудів зерна. Селян змушували повертати землю та панське майно. Було введено смертну кару. В школах заборонялось викладання української мови.

Через кілька місяців денікінці відступили. І знову було встановлено радянську владу. Під час першого зимового походу армії УНР генерала М. Омеляновича-Павленка (6 березня 1920 р.) від більшовиків були звільнені Гайворон і Хащувате. Відзначилась І Запорізька дивізія А. Гулого-Гуленка.

Активністю бойових дій у нашій місцевості відзначалася бригада Г. Котовського. Вона завдала поразки загонам отамана Волинця, і навесні 1920 р. остаточно встановилась радянська влада.

Продовжувалися розпочаті більшовиками перетворення щодо зміцнення своєї диктатури. Комбіді та ЧОПи (частини особливого призначення) почали проводити реакційну політику та репресії.

У краю продрозкладка була замінена продподатком (весна 1921-го). На численних сходах та мітингах селяни Хащуватого, Струнькового, Мощеного вітали таку політику.

У Гайвороні у 1921 р. організовується сільськогосподарське кредитне товариство. Діють прокатні пункти, де селяни могли отримати в користування молотарки, сівалки, плуги, коней та волів. Згодом це товариство обслуговувало селянські господарства навколишніх сіл. У 1923 р. на базі кредитного товариства створюється селянський гурток, де було організовано навчання селян веденню спільного господарства. Практично до 1924 р. у Хащуватому діяли сільгоспартілі «Хлібороб», «Колонія», «Серп». У лимарську артіль «Власна праця» об'єдналися 293 ремісники, 49 – в артіль «Кравець», 25 – в ковальську артіль «Возовик», 21 – в цегельну артіль. Крім цього, було відкрито споживче товариство. У 1924 р. хащуватські селяни брали участь у Всеукраїнському конкурсі на кращі методи господарювання.

Поступово відроджувалася і промисловість. Уже наприкінці 1922 р. обсяги ремонту паровозів і вагонів у гайворонських майстернях становили 85–90 % довоєнного рівня. А вже у 1925 р. промислові підприємства Гайворона досягли рівня 1914 року. У 1922 р. було повністю відновлено рух поїздів на вузькоколії.

Станція Гайворон стає важливим залізничним центром. На залізничників було покладено завдання забезпечувати роботу цукрових заводів, що відновили свою роботу. В той час вузькоколія простягалася від Гайворона до Вінниці, Хмільника, Бердичева та Первомайська і Рудниці. До складу Гайворонського залізничного вузла входили паровозне депо, дистанції колії, зв'язку, залізничні ремонтні майстерні.

Залізничники брали шефство над сільськогосподарськими об'єднаннями навколишніх сіл. Активно велася робота з ліквідації неписьменності та підвищення освітнього рівня робітників і службовців. У селах діяли гуртки ліквідації неписьменності, хати-читальні. На ст. Гайворон функціонувала школа політграмоти, яку відвідувало 300 чоловік. Навчалися у дві зміни. Ще в 1920 р. було відкрито залізничну школу, яка згодом стала семирічною.

Кількість неписьменних до 1927 р. вдалося скоротити до 40 відсотків.

У зв'язку з проведенням адміністративної реформи у 1923 р. більша частина сіл краю увійшла до Хащуватського району Гайсинської округи, а з 1925 р. – до складу Первомайської округи.

Насильницька колективізація не тільки призвела до падіння врожайності сільськогосподарських культур, але й відбила в людей бажання старанно працювати, перетворила їх у покірних виконавців розпоряджень представників влади.

У 1932 р. представники влади повимітали селянські засіки. Було забрано хліб не тільки в колгоспах і радгоспах, але й з домоволодінь колгоспників та одноосібників. Активністю відзначалися так звані «буксирні бригади». Для пошуку зерна вони використовували сталеві прутки довжиною 1,5–3 метри. Бригади ходили від хати до хати, шукаючи зерно в приміщеннях і на присадибних ділянках. Якщо ж не знаходили зерна, то забирали навіть квасолю.

Найстрашніший був голод узимку 1932–1933 рр. Виснажені й опухлі люди вмирили у своїх домівках, на вулиці, на роботі, в лісах і долинах та в інших місцях, де наздоганяла смерть. Доходило й до канібалізму. Навесні та влітку 1933 р. харчувалися листям, травою, їли м'ясо собак і котів. На річковому дні збирали скойки. Ховали померлих без трун. Багатьох опускали у спільну могилу хто в чому був.

Проведення прискореної індустріалізації в СРСР позначилось і на економічному розвитку Прибужжя. У 1931 р. створюється Хащуватська МТС, якій було присвоєно ім'я газети «Правда». МТС була однією з кращих в Україні.

У 1934 р. у Заваллі збудовано збагачувальну фабрику з проектною продуктивністю 4,5 тисячі тонн графіту на рік. Країна отримала свій кристалічний графіт і відмовилась від ввезення його з-за кордону. У 1935 р. вироблено 3 064 тонни графіту. З розвитком підприємства росло робітниче селище. Було збудовано майже 100 двоквартирних будинків, відкрились семирічна школа, дитсадок, аптека. У 1938 р. достроково введено в дію шахту, де добувалася графітова руда. На підприємстві був підтриманий стаханівський рух. Зміна І. Р. Давидяка виконувала норми виробітку на 400–450 відсотків.

У 1935–1938 рр. проведено реконструкцію залізничних майстерень, на базі яких утворюється Гайворонський паровозоремонтний завод (ГПРЗ), підпорядкований Міністерству шляхів сполучення СРСР. Підприємство розпочало проводити капітальний ремонт вузькоколіїних локомотивів, які надходили з різних куточків Радянського Союзу.

У 1935 р. споруджено вагонне депо, реконструйоване паровозне депо і державний млин, який почав видавати щодоби 180 тонн борошна. У 1936 р. вводиться в дію маслосирзавод і кілька підприємств побутового обслуговування. Після проведення дослідження кам'яного масиву геологами «Союзпроекту» головного управління шосейних доріг, розпочались розробки Гайворонського родовища мігматитів. Тут переважала важка ручна праця. Гайворонський граніт вивозився на будівництво автошляхів, а також у Москву на будівництво метрополітену і в Одесу для спорудження залізничного вокзалу. Багатоповерхові будинки Хрещатика у Києві стоять на міцних фундаментах з гайворонського граніту.

22 січня 1935 р. Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) прийняла постанову «Про розукрупнення районів УСРР». Було затверджено нову кількість адміністративно-територіальних одиниць. Зокрема, здійснено розукрупнення Грушківського району й утворено Гайворонський та Ульяновський райони Одеської області.

З 1933 р. у Гайвороні видається районна газета. Вона називалась «Шлях комуні» (з 1965 р. – «Вогні комунізму», а з 1991 р. – «Гайворонські вісті»). Першим її редактором був Л. Г. Биков, який згодом став працювати в ТАРС. У Гайвороні також виходили з 1932 р. до 1940 р. відомчі газети «Топка», «Сигнал політвідділу», «Правда залізничника».

У 1938 р. Гайворон віднесено до категорії селищ міського типу. Тоді тут діяли семирічна і початкова школи, школа фабрично-заводського навчання, районна поліклініка і залізнична лікарня, 2 радіовузли, районний Будинок культури, клуб залізничників ім. Воровського.

У 1934 р. з Одеси було привезено апаратуру, яка дала змогу демонструвати в райцентрі звукове кіно.

Репресії 1930-х років дійшли й до Гайворона. Журналістка С. Е. Ейдлін згадує: «З довоєнних років запам'ятався 1937 рік. Тоді заарештували усіх головних районних начальників, а також завідуючих земельним, фінансовим та іншими відділами райвиконкому. Арешт проводили вночі і наступного дня збирали партійний актив і «викривали» того, кого «посадили». А через день до камери вже попадали «викривателі», і так тривало аж доки не ув'язнили начальника райвідділу НКВС».

На початку 1938 р. усі районні керівники повернулися додому. Не минули арешти і редакцію районної газети «Шлях комуні». За допущені помилки, а точніше, пропущені в деяких словах букви, було заарештовано редактора і відповідального секретаря. Безпідставно були репресовані начальник станції Гайворон М. М. Кавун, машиністи паровозного депо М. П. Бельчинський, К. Р. Бойко, С. Ю. Цивінський, учитель села Таужного П. В. Цимбалистий, завідувач дитсадком з Гайворона М. А. Чернявська, працівник райміськхарчу С. Л. Тимофеев, начальник паровозного депо В. І. Камоцький, слюсар вагоноремонтного пункту М. З. Богдан, головний агроном Могильненського радгоспу С. Ф. Кокош, священнослужителі А. Бурбан із Таужного, О. І. Лозинський з Могильного, К. Т. Чернієнко з Котовки, дякон З. Стадницький з Мощеного та інші. У 1937 р. за сфабрикованими звинуваченнями засудили до вищої міри покарання директора Сальківського цукрозаводу М. Рожкова. Можливо, однією з причин його розстрілу була та, що він служив офіцером у царській армії.

З перших днів Великої Вітчизняної війни на Гайворонщині розпочалася евакуація підприємств. Вивозиться в тил обладнання тепловозремонтного заводу і Заваллівського графітового комбінату. Виїжджає туди й частина персоналу цих підприємств, де продовжує працювати на оборону країни. До Уфи переїздить Гайворонське профтехучилище (нині аграрний ліцей).

На підступах до району наступ фашистських військ стримували підрозділи 6, 12 і 18-ї армій. З 28 липня до 2 серпня німецькі частини окупували населені пункти району. З перших днів окупації гітлерівці почали розбій і пограбування.

Людей, як худобу, вивозили до Німеччини на примусову роботу. У неволі за неповними даними опинилися понад 400 мешканців району.

На окупованій території гірка доля чекала єврейське населення. В ніч на 16 лютого 1942 р. гітлерівці разом з поліцаями розстріляли в Хащуватому 986 громадян, серед яких було 376 дітей. А всього за період окупації в районі було розстріляно 1 726 безвинних людей, у тому числі 541 дитина.

У відповідь на свавілля та жорстокість ворогів у районі створюються підпільні організації. Підпільні групи починають діяти в Таужному, Хащуватому,

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Сальковому, Червоному, Берестягах, Вікниній та інших населених пунктах. У Гайвороні діяв підпільний райком партії.

У березні 1943 року через північну частину району пройшло кавалерійське з'єднання М. І. Наумова. В серпні цього ж року створюється місцевий партизанський загін «Прибужець». А в жовтні з 4-го Українського фронту був викинутий парашутний десант Кухаренка. Прибулі з «великої землі» зв'язались із партизанським загonom «Прибужець» та іншими групами народних месників, що діяли на цій території і об'єднали їх в один партизанський загін, який назвали «Буревісник». Партизани громили гарнізони противника, нападали на ворожі обози, знищували техніку, наносили удари по залізничних комунікаціях тощо. Так, 15 листопада 1943 року було розгромлено румунську жандармерію у с. Бандуровому. Щоб помститися, окупанти 18 листопада спалили велику частину селянських будівель.

У партизанський загін «Буревісник» влилося багато підпільників з райцентру та сіл, зокрема, 27 радянських офіцерів, яких удалося звільнити з табору військовополонених.

У серпні 1943 р. від рук фашистських прислужників загинув керівник підпільного райкому партії Микола Зимолін.

У червні 1942 р. вороги викрили підпільну організацію у с. Таужному, заарештували і стратили її керівників. Був розстріляний один із керівників гайворонського підпілля С. Л. Федченко, відповідальний секретар районної газети «Шлях комуни» Г. Г. Грабовецький та інші патріоти.

Підпільники тримали зв'язки з другою партизанською бригадою, що діяла в Шабелянських лісах на Вінниччині.

Війська II Українського фронту наближались до Прибужжя. Загін розвідників під командуванням М. О. Чернявського 10 березня 1944 р. першим з наступаючих частин вийшов до Південного Бугу. Отримані дані були відправлені до штабу танкового з'єднання. Увечері передові загопи 29-го танкового корпусу вийшли на північну околицю Гайворона. А вранці наступного дня за ними приспіли піхотинці 20-го гвардійського стрілецького корпусу 4-ї гвардійської армії (генерал-лейтенант І. В. Галанін).

Гайворонський район звільняли також частини 5-ї гвардійської танкової армії (маршал бронетанкових військ П. О. Ротмістров) під час проведення II Українським фронтом Умансько-Ботошанської операції.

Найбільш запеклі бої точилися за с. Хащувате і переправу через Південний Буг.

Останній населений пункт (с. Бандурове) було звільнено 14 березня підрозділами 62-ї стрілецької дивізії.

Великою ціною заплатили гайворонці за перемогу. В роки війни загинув 4 481 житель району. На 2 385 з них прийшли «похоронки», 2 096 пропали безвісти, 333 померли від ран, 101 замучений у полоні. В братських могилах на території району похований 561 чоловік, з них 18 офіцерів, 433 сержанти і солдати, 105 партизанів і підпільників.

За період з березня 1944 р. до 1945 р. Гайворонським райвійськкоматом було мобілізовано 3 737 солдатів і сержантів. А всього на фронтах Великої Вітчизняної війни воювало понад 12 тисяч жителів району. Більшість з них нагороджені бойовими орденами і медалями, а три наших земляки – Г. В. Балицький з Берестягів, Ф. С. Костюк і Д. І. Осатюк з Могильного – удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

Фашистсько-румунська окупація району тривала 2 роки і 7 місяців. Були пограбовані і зруйновані промислові підприємства, колгоспи, установи, житлові

і господарські будівлі. Зокрема, в с. Хашуватому зруйновано електростанцію, радіовузол, дві середні школи, 4 промартілі, два клуби, кінотеатр на 600 місць, пошту, аптеку (у сукупності 567 будинків). Гітлерівці знищили 81 % великої рогатої худоби, 90 % свиней, забрали кращих коней. Під час жнив за вказівкою окупантів обмолочений хліб вивозився на великі млини Гайворона і Салькового, звідки борошно відправлялося до німецької армії. За період окупації сума збитків Гайворонському району, завданих ворогами, становила 808 мільйонів 570 тисяч гривень.

Тільки-но Прибужжя було визволене від німецьких і румунських поневолювачів, розпочалася відбудова. Колгоспники вийшли засівати весняну ниву, для чого держава виділила кредити і насіння. У квітні стає до ладу тепловозоремонтний завод. Починають функціонувати вузькоколіяка, масло- і млинзаводи, гранітний кар'єр, а згодом і Сальківський цукрозавод. Відновлюється робота шкіл, відділення Держбанку, ощадної каси. У 1944 р. був відновлений земельний фонд колгоспників довоєнного року.

Трудові колективи району збирали кошти на будівництво танкової колони «Одеський комсомолец». Відновила свою роботу райдрукарня. Оскільки наш район було звільнено першим на Одещині, в Гайвороні було віддруковано кілька перших після визволення номерів обласної газети «Чорноморська комуна», а 5 квітня 1944 р. відновлюється випуск районної газети «Шлях комуни».

У колгоспи району надходили трактори з Челябінського і Сталінградського тракторного заводів. Сотні голів худоби одержали з Уралу, Алтайського краю і Далекого Сходу. Відновлюють свою роботу Могильненська і Хашуватська МТС. У 1944–1946 рр. механізатори цієї МТС тричі завоювали Перехідний Червоний прапор Міністерства сільського господарства СРСР, а в 1947 р. – Ради Міністрів СРСР.

Негативно на розвитку економіки позначилась засуха 1946 року. Взимку 1946–1947 рр. наступив справжній голодомор. Підтвердженням цього служать спогади очевидців, а також спецповідомлення міністра держбезпеки УРСР Савченка міністру держбезпеки СРСР Абакумову, де під грифом «Секретно» зазначалося, що «...в Гайворонському та інших районах Одеської області через недоїдання і виснаження серед колгоспників зафіксована велика кількість опухлих людей та смертних випадків». Рятуючись від голоду, частина жителів району змушена була їхати в Західну Україну та інші регіони СРСР.

У 1950-х роках на паровозоремонтному заводі проведено реконструкцію цехів і дільниць, які оснащено сучасним обладнанням. Потужність заводу зросла в п'ять разів. Технічне переоснащення було зроблено і на Заваллівському графітовому комбінаті. Після проведення реконструкції на повну потужність запрацювали шахта «Південна», збагачувальна фабрика, надшахтні споруди, дизельна електростанція. Згодом шахтний спосіб видобутку руди був замінений на відкритий – кар'єрний. Проводилась велика науково-дослідницька робота, освоювався випуск нових графітових препаратів. Заваллівський графіт використовувався для виготовлення штучних алмазів, а також в автомобілебудівній промисловості, атомній енергетиці тощо. Продукція підприємства експортувалась у 20 країн світу. Зокрема, у США, Францію, Англію, Німеччину, Японію та Польщу. Графіткомбінат збільшував випуск продукції, поліпшував її якість і був у числі найкращих підприємств Міністерства будівельних матеріалів СРСР.

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

У 1954 р. Гайворонський район було передано з Одеської області в Кіровоградську. А ще раніше, 19 квітня 1949 р. Президія Верховної Ради УРСР віднесла селище міського типу Гайворон до категорії міст районного підпорядкування.

Згодом технічне переоснащення було проведено на відділку залізниці. Паровози було замінено тепловозами, пасажирські дерев'яні ваги – на суцільно-металеві, польського виробництва. 8–9-тонні вантажні вагони замінили на 16–20-тонні. В достатній кількості були отримані термічні та спеціальні вагони. На всій магістралі вузькі рейки замінено широкими. Замість дерев'яних вкладено залізобетонні шпали на щебеневу основу.

У Гайвороні тривалий період функціонувало єдине на Правобережній Україні управління вузькоколійної залізниці. Воно забезпечувало пасажирські і вантажні перевезення в Кіровоградській, Вінницькій, Миколаївській та інших областях, а також у північно-східній частині Молдавії. Передбачалося навіть продовжити вузькоколійку через Умань і Сквиру до Києва. Але цьому не судилося збутись...

За досягнуті високі показники у розвитку економіки у 1955 р. Гайворонський район був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки у Москві.

Значно збільшив виробництво продукції харчокомбінат, гранітний кар'єр, маслосирзавод. У 1962 р. закінчено будівництво райпромкомбінату, який розпочав випуск залізної черепиці й товарів широкого вжитку. На базі побутових майстерень промкомбінату у 1963 р. створено комбінат побутового обслуговування. На млинзаводі вводиться в дію цех комбікормів високої якості.

Поступово удосконалюються зв'язок і транспортне сполучення. У 1959 р. в Гайвороні почало функціонувати автотранспортне підприємство.

У мальовничому місці на річці Південний Буг у 1964 р. завершено спорудження Гайворонської гідроелектростанції потужністю 6 400 кВт. Введення в дію ГЕС дало можливість повністю забезпечити електроенергією місто й населені пункти району.

Нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції колгоспи і радгоспи району. За досягнутими показниками район завжди був одним з кращих в області. Велику групу хліборобів і тваринників було нагороджено орденами і медалями. А голові колгоспу «Україна» с. Хащуватого Д. Т. Войтишину, першому секретарю РК КПУ П. П. Фецуку, комбайнеру колгоспу імені Шевченка с. Долинівка М. К. Рябокоровці, доярці приміського колгоспу «Шляхом Леніна» А. І. Качур та іншим було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Гайворонський район за структурою економіки є промислово-аграрним. Він має значний економічний потенціал праці (3,2 % від загального обсягу промислової продукції по області) і посідає важливе місце в територіальному розподілі праці.

У районі діє сорок підприємств різних форм власності. Основною галуззю промисловості є виробництво будівельних матеріалів – 56 %. Усього в районі випускається близько 100 найменувань промислової продукції.

Гайворонська гідроелектростанція виробляє понад 9,5 млн кВт електроенергії на рік при річному споживанні 32,2 млн кВт, тобто 34 % електроенергії від спожитої кількості.

Гайворонський спеціалізований кар'єр

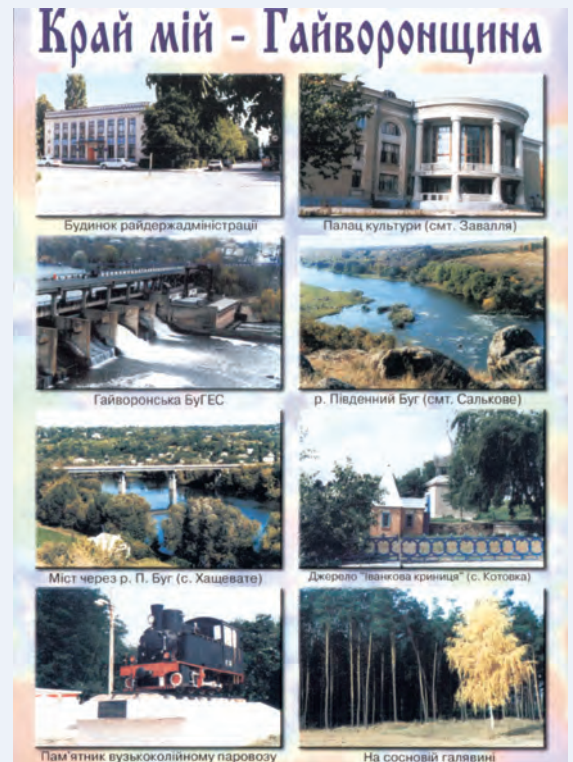
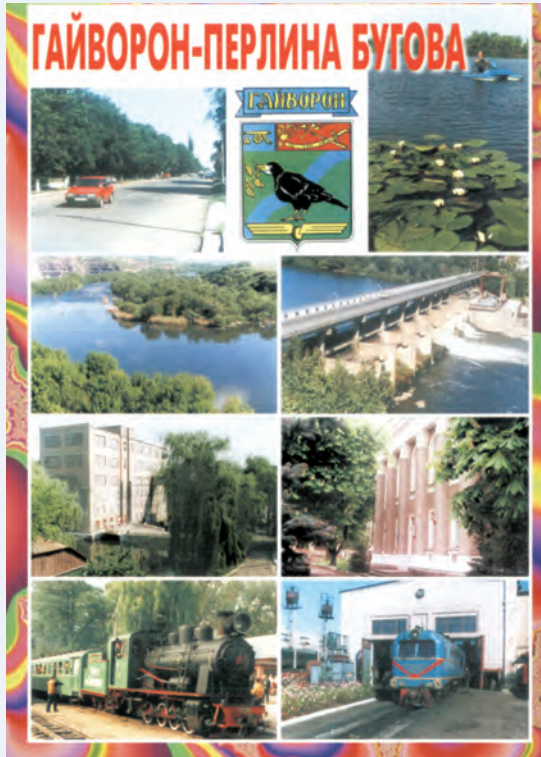

Сальківський цукровий завод

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Поштові
листівки
про Гайво-
ронський
район

Поштова
листівка
про
с. Банду-
рове

ВАТ «Заваллівський графітовий комбінат» має максимальну потужність виробництва, виготовляючи продукції на 1 900 тис. доларів США. Підприємство засноване в 1930 році, а через чотири роки збагачувальна фабрика випускала три тисячі тонн графіту. У 1948, 1956, 1969 роках вона була реконструйована, що дало можливість довести випуск графіту до 40 тисяч тонн на рік. У даний час з допомогою інвесторів, які внесли близько 5 млн грн в основний капітал, проводяться підготовчі роботи для розширення кар'єру з видобутку графітової руди відкритим способом.

ВАТ «Гайворонський спеціалізований кар'єр» розпочав видобуток мігматитів з 1938 року. За цей період ручний видобуток змінився повною механізацією виробництва. Видобуток граніту ведеться вибуховим способом на двох кар'єрах – Південному та Північному. Основна продукція підприємства – щебінь фракції 0–5, 0–10, 5–10, 5–20, 10–20, 20–40, 40–70, 0–40. Налагоджено випуск піску гранітного, тротуарної плитки. Ведеться виробництво щебеню міцних фракцій кубоподібної форми і євростандарту. Основні споживачі продукції – підприємства дорожнього, цивільного будівництва, заводи залізобетонних виробів Одеської, Вінницької, Кіровоградської, Черкаської, Миколаївської, Київської, Херсонської областей України та країн СНД. Підприємство виробляє продукції на загальну суму 1 886 тис. доларів США.

Гайворонський тепловозоремонтний завод заснований у 1898 р. З 1961 р. проводиться капітальний ремонт вузькоколейних тепловозів ТУ-2, ТУ-4, ТУ-7. Крім того, з 1998 р. виконується капітальний ремонт дизелів У-1Д6, У-1Д12 до тягового складу та ремонт дизеля 12VEF17/24 дизель-тягача Д1. Завод виконує капітальний ремонт УПП-230, УПП-400, ГДП-1000, НМ612-22. На підприємстві виготовляються зубчасті колеса до тепловозів дизель-потягів та електровозів, теплообмінники тепловозів та широкий асортимент запасних частин і товарів народного споживання з чавунного литва. Заводом налагоджено економічні зв'язки із залізницями України, підприємствами Росії, Прибалтики, Білорусії, Казахстану. З 2003 року поставляють продукцію в Гвінею (Африка).

ВАТ «Гайворонський комбінат хлібопродуктів» засноване в 1904 р. Підприємство має сучасне іноземне обладнання, розраховане на переробку 250 т зерна на добу. Випускає борошно вищого, першого та другого ґатунків, 12 різноманітних видів круп, макаронні вироби, випікає хлібобулочні вироби. Комбінат має власну оздоровчу базу на березі Південного Бугу.

ВАТ «Сальківський цукровий завод» засноване в 1899 р. У 1975 р. було проведено останню реконструкцію підприємства. Потужність заводу в переробці цукрових буряків – 2 700 т на добу. Максимальна кількість переробленої сировини за сезон становить 200–250 тис. т. На підприємстві змонтовано лінію для переробки цукру-сирцю потужністю 500 т

У цеху Гайворонського тепловозоремонтного заводу

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

на добу. Останнім часом збільшуються обсяги виробництва заводу: 1997 р. – 5 536 т, 1998 р. – 3 442 т, 1999 р. – 1 218 т, 2000 р. – 6 600 т, 2003 р. – близько 8 000 т.

ТОВ «Сплайн ЛТД» засноване в листопаді 1996 р. Спеціалізується на переробці гранітних блоків, виготовленні облицювальної плитки, підвіконь, сходів, деталей пам'ятників з каменю вітчизняних родовищ. Працює в тісній співдружності з видобувними підприємствами України. Вироби «Сплайн ЛТД» з гранітів вітчизняних родовищ використовувалися під час будівництва та реконструкції головного офісу Національного банку України (м. Київ), філії НБУ в м. Чернігові та Івано-Франківську, Одеської національної юридичної академії, офісу дендропарку «Софіївка» (м. Умань), залізничного вокзалу в Києві.

Однією з найкращих є виробничо-комерційна фірма «Глекос». На базі придбаних приміщень розміщено склади для зберігання зерна, збудовано млин продуктивністю 30 т борошна на добу, змонтовано хлібопекарню, де встановлено сучасне обладнання. Щодоби випікають майже три тонни хліба та найрізноманітніших хлібобулочних виробів.

Агропромисловий комплекс

Основа агропромислового комплексу району – розвинене виробництво зерна, технічних культур, молока, м'яса. Працюють 19 сільськогосподарських агроформувань та 95 фермерів.

У сільськогосподарському виробництві знаходиться 47,8 тис. га землі.

Тваринництво району налічує 8,5 тис. голів великої рогатої худоби, 7,4 тис. голів свиней, близько 200 тис. голів птиці.

Транспорт

Гайворон з'єднаний залізничною колією з Вінницею, Рудницею, Голованівськом. На території району 34 км широкої і 36 вузької колії. У районі функціо-

Станція
Гайворон

нує єдина на Правобережній Україні вузькоколійна залізниця. Діють залізничне об'єднання «Гайворон», дистанції колії та дистанції сигналізації і зв'язку, локомотивне і вагонне депо, дільниця енергопостачання. Залізничне об'єднання «Гайворон» забезпечує всі перевезення до місця будівництва швидкісної автомагістралі Київ–Одеса. На території району діють залізничні станції Гайворон, Хащувата, Таужна.

Автомобільні шляхи мають довжину 243,6 км, з них 200,8 км з твердим покриттям. ВАТ «Автопідприємство № 13536» забезпечує перевезення на сільських і міжміських маршрутах до Києва, Одеси, Кіровограда, Чернігова.

Зв'язок

Гайворонський вузол поштового зв'язку забезпечує доставку преси, іншої кореспонденції у всі населені пункти району. Його колектив занесено на обласну Дошку пошани Кіровоградської дирекції ДППЗ «Укрпошта».

Гайворонський цех електрозв'язку № 9 «Укртелекому» обслуговує 5 тисяч телефонних абонентів, а також здійснює трансляцію дротового радіомовлення (4,5 тис. радіоточок). Цілодобово працюють телеграф, міжміський переговорний пункт. У 2002 р. у Гайвороні відкрито інтернет-вузол, який надав доступ до всесвітньої глобальної мережі інформації.

З 2003 р. у районі діє радіозв'язок УМС і «Київстар». Для поліпшення зв'язку передбачається будівництво лінії оптико-волоконного зв'язку, розширення діючої АТС на 1 000 номерів.

Будівництво

У районі працюють такі будівельні організації: будівельно-монтажний потяг № 634, райавтодор, Заваллівська ПДМ-136, ВАТ «Зангазбуд», ПП «Будкомплект». Найпотужнішим є БМП-634, який тільки за 2003 рік освоїв 6 мільйонів гривень капіталовкладень.

У районі введено в експлуатацію майже 6 тис. м² житла.

Підприємства району надають допомогу в спорудженні автобану Київ–Одеса.

Житлово-комунальне господарство

У Гайвороні функціонують житлово-експлуатаційна дільниця, КП «Водоканал», комбінат комунальних підприємств, райсількомунгосп, у смт Заваллі – управління комунального господарства, у Сальковому – водопровідне господарство.

Побутове обслуговування населення

Побутове обслуговування населення здійснюють ТОВ «Обрій» (ремонт автомобілів, перевезення пасажирів, перукарня, ремонт радіотелеапаратури, взуття, пошиття одягу, прокатний пункт та ін.) та приватні підприємства: АЗС, майстерні з виготовлення столярних виробів, з ремонту автомобілів, холодильної апаратури, взуття, ювелірних виробів, телемайстерні, інтернет-клуби, перукарні та ін.

Торгівля

У районі успішно розвивається торгівля. Нарощують обсяги товарообігу райспоживтовариство, приватні підприємці. Цілодобово працюють такі заклади громадського харчування, як «Євро-бар» і бар-кафе «Космос». У Гайвороні діє міський ринок, а в селах – виїзні базари у визначені дні. ВКФ «Глекос» і СП «Апекс» забезпечують потреби населення в хлібобулочних výroбах. Функціонує цех ковбасних виробів, цех з розливу столової води «Іванкова криниця»,

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

випускаються круп'яні вироби, макарони, борошно, олія та інші продукти харчування. У райцентрі відкрито супермаркет «Меркурій».

Банківська сфера

У Гайворонському районі діють відділення банків «Аваль», «ПриватБанк», «Експресбанк», «Укрсоцбанк», «Надра», Ощадбанку.

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Район має розвинену й розгалужену систему державної освіти. Нині діє 19 дошкільних закладів, 22 загальноосвітні школи. У навчальних закладах працює понад 500 вчителів.

Чотири десятиліття тому в Гайвороні відкрився вечірній філіал Кіровоградського машинобудівного технікуму. Приміщення не було, і заняття проводились у середній школі № 5. У 1969 р. навчальний заклад очолив В. О. Делінгевич. Згодом філіал набув статусу самостійного навчального закладу і йому надали окреме приміщення. Завдяки наполегливості В. О. Делінгевича споруджено три- і чотириповерхові корпуси, навчальну майстерню. З роками зміцнювалася матеріально-технічна база, збільшувався набір студентів. Нині на стаціонарному й заочному відділеннях здобувають освіту майже 600 юнаків і дівчат. За 40 років дипломи одержали 3,5 тисячі спеціалістів. Якщо раніше тут набували середньої спеціальної освіти, то зараз – вищої освіти першого рівня акредитації. Випускникам технікуму, які вступали на базі 9 класів, разом з дипломом видається атестат про середню освіту.

Аграрний ліцей заснований у 1924 р. як школа фабрично-заводського навчання, де готували робітників для залізничного транспорту: помічників машиністів паровозів, кочегарів, слюсарів, ковалів та ін. У роки Великої Вітчизняної війни навчальний заклад евакуйовується в м. Уфу. Одночасно з підготовкою спеціалістів допомагали фронту: брали участь у виробництві танків, снарядів та іншої зброї. Після звільнення Прибужжя від німецько-фашистських загарбників школа ФЗН повернулася у м. Гайворон і продовжувала готувати кадри для залізниці. У 1953 р. школа реорганізовується в СПТУ-35, де розпочинається підготовка кадрів для сільського господарства, а саме: трактористів, комбайнерів, водіїв, слюсарів. У 60-ті роки випускники училища брали участь в освоєнні цілинних і перелогових земель. З 1976 р. училище стало середнім навчальним закладом. З 1984 р. ведеться навчання кравців і вишивальників. В училищі щороку навчається 375 учнів. Тут працюють 18 викладачів, 24 майстри виробничого навчання. Велику роль у створенні матеріальної технічної бази ПТУ відіграли колишні директори П. О. Борисов, І. А. Чернієнко, А. О. Маланіч. Нині цей заклад очолює П. М. Руденко. В училищі тривалий час працювала викладач Н. І. Маланіч, яка була удостоєна звання заслуженого працівника профтехосвіти України. Зі стін навчального закладу вийшли тисячі спеціалістів. Серед них – Герой Соціалістичної Праці, директор радгоспу «Ніжинський» Кокчетавської області (Казахстан) В. П. Химич, Герой Соціалістичної Праці, колишній комбайнер Долинського колгоспу імені Шевченка М. К. Рябокорівка та багато інших. Учні ПТУ тричі підряд виборювали в області призові місця на змаганнях «Кращого орача», ставали переможцями в конкурсі з фахової майстерності. Нині в училищі оновлюється матеріально-технічна база, ведеться підготовка кваліфікованих робітників з тим, щоб вони могли конку-

рувати на сучасному ринку праці. У 2003 р. СПТУ-35 надано статус аграрного ліцею.

Охорона здоров'я

У районі функціонує районне територіальне медичне об'єднання (РТМО). До його складу входять: центральна районна лікарня, райполіклініка, Хашуватська дільнична і Заваллівська міська лікарні, Вікнинська, Таужненська, Могильненська, Сальківська медичні амбулаторії, 15 ФАПів. Функціонують жіноча і дитяча консультації, станція переливання крові, районна стоматологічна поліклініка, центральна районна аптека, залізнична лікарня й поліклініка, 2 сан-епідемстанції. У РТМО працюють 84 лікарі, 320 осіб середнього та 174 молодшого медичного персоналу. 4 лікарі мають

*Художник-різьбяр
Григорій Пилипишин
зі своїми роботами*

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

Меморіальна дошка
у с. Таужному

Пам'ятний знак –
паровоз МТ-202 –
у Гайвороні

вищу категорію, 14 – першу, 16 – другу, середній медичний персонал: 11 працівників вищої, 61 – першої, 58 – другої категорій.

Тривалий час у районі працювали засновник залізничної лікарні, відомий в окрузі хірург, заслужений лікар України М. М. Недолівко та головний лікар районної санепідемстанції, заслужений санітарний лікар України М. А. Зінченко.

Культура та мистецтво

Культурні потреби жителів району забезпечують 22 масові бібліотеки, що об'єднані в централізовану бібліотечну систему, 20 закладів клубного типу, дві дитячі школи естетичного виховання, вісім громадських музеїв та десять народних аматорських колективів.

Далеко за межами Гайворона відоме ім'я художника-різьбяря Григорія Пилипишина – автора унікальної експозиції дерев'яної скульптури, що постійно функціонує в районному Будинку культури. Щодня відкрита тут для відвідувачів і персональна картинна галерея професійного художника Миколи Жидельова (живопис, графіка).

Рідний Гайворон, чарівне Прибужжя, його мальовничі куточки надихають на творчість самодіяльних композиторів Євгена Дмитращука, Вікторію Вакуленко, Юрія Притуляка, Вадима Зеленюка, поетів Катерину Барановську, Марину Джус, Олександра Білятинського. Ними створено й записано на магнітні носії понад тридцять чудових оригінальних пісень про рідний край.

На території району збереглися 36 курганів, які належать до трипільської і черняхівської культур. Більшість з них не розкопана і не досліджена. На території Могильненської сільради (Єжеликів яр) є залишки поселення трипільської культури. Рештки таких поселень зустрічаються і на околицях с. Тополі й м. Гайворона. Поселення черняхівської культури (II-V ст.) виявлені в Чемерполі, Заваллі, Березівці, Сальковому, Хащуватому, Тополі, Гайвороні та інших населених пунктах району.

Для увічнення пам'яті видатних людей чи важливих історичних подій на території Гайворонщини встановлено 45 пам'ятників і пам'ятних знаків. У 1993 р. у м. Гайвороні відкрито монумент Пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр. 9 березня 2004 р. біля районного Будинку культури відкрито пам'ятник-погруддя Т. Г. Шевченку. Пам'ятник Т. Г. Шевченку встановлено у 1975 р. в с. Долинівці. На будівлі вокзалу залізничної станції Гайворон встановлено меморіальні дошки письменникам-демократам, етнографам і громадським діячам Анатолію Свидницькому і Степану Руданському, які в 50-х роках XIX ст. перебували у с. Струньковому (центральна частина Гайворона). У 1959 р. у с. Таужному вчителював Василь Стус – поет, лауреат Державної премії України. На його честь на будівлі сільської школи встановлено меморіальну дошку.

Серед найвідоміших учених є академік, директор науково-дослідного інституту психології Григорій Силович Костюк. Він народився в Могильному. У 20-х роках минулого століття організував у селі районну трудову семирічну школу. З нагоди сторіччя від дня народження Г. С. Костюка на будівлі Могильненської загальноосвітньої школи встановлено меморіальну дошку.

У Гайвороні встановлено меморіальну дошку на честь партійного підпілля, яке в роки Великої Вітчизняної війни очолював М. П. Зимолін. На будівлі райветлікарні на інформаційній дошці можна прочитати, що тут протягом багатьох років працював заслужений ветеринарний лікар України П. М. Заболотний.

Серед технічних пам'ятних знаків – самохідна артилерійська установка (САУ-152) у с. Хащуватому, паровоз МТ-202, трактор «Універсал», автомобіль ЗІС-5 – у м. Гайвороні.

Пам'ятками архітектури місцевого значення є церква Кузьми і Дем'яна у Сальковому, Покровська церква у Могильному, водяний млин у Соломії, водонапірна башта у Хащуватому, складський будинок у Мощеному, Покровська церква у Солгутовому, залізничний вокзал, гідроелектростанція, млин у Гайвороні, Будинок культури, графітовий комбінат у Заваллі.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі виходять газети «Гайворонські вісті», «Першовересень», «Слово Боже», працює редакція районного радіомовлення.

Діє первинна організація Національної спілки журналістів України.

Фізична культура і спорт

У районі працює дві спортивні школи: ДЮСШ відділу освіти та ФСК «Локомотив».

Щорічно проводяться спартакіади серед школярів, молоді, залізничників.

Спортсмени району є членами збірних області з легкої атлетики, баскетболу, веслування на байдарках і каное, городкового спорту та беруть участь у республіканських змаганнях. Тренери Г. Л. Котова, В. І. Ляхова, П. Штундер, В. В. Кузь, М. Т. Романюк, В. П. Рябова підготували майстрів та кандидатів у майстри спорту, а також більше 500 першорозрядників.

Туризм, санаторно-курортна справа

Унікальною пам'яткою України є Гайворонська вузькоколійна залізниця. Вона приваблює численних зарубіжних туристів – сюди приїждять чехи, німці, англійці, голландці, швейцарці, американці та громадяни інших країн Європи. Іноземці полюбляють проїхатися у невеликих вагончиках, попереду яких біжить, попихкуючи паром і димом, вузькоколійний паровоз.

Пам'ятник Т. Г. Шевченку в Гайвороні

ГАЙВОРОНСЬКИЙ РАЙОН

У лісовому урочищі «Дубинка», що на околиці Гайворона, притулилися до Південного Бугу будиночки оздоровчого табору «Чайка». Кожного літа тут відпочивають діти з Гайворонського, Ульяновського, Голованівського і Вільшанського районів. Два сезони підряд у «Чайці» працювали волонтери Корпусу миру США в Україні, які навчали дітей англійської мови. Очолює цей заклад Д. Ю. Лихенко.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 492 сім'ї, які одержують різні види державної допомоги, що становить 10,3 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 14 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується близько 5 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 1 238,5 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані 4,4 тис. сімей на суму 1 097,3 тис. грн, які профінансовані з державного бюджету та виплачені населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 8 965 пільговиків, із них: 4 996 ветеранів війни, 3 470 ветеранів праці, 417 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 72 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ та 10 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 1 354,8 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 1 337 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Гайворонської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні). Територіальним центром за призначенням лікаря надаються послуги медичної сестри. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 587 особам.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Експорт продукції з Гайворонського району за 2004 р. становив 1,071 млн доларів, імпорт – 539,9 тис. доларів США.

ПЕРСОНАЛІ

АРКУША Юрій (с.мт Салькове)

Доктор фізико-математичних наук, професор. Працює в Харківському державному університеті.

АНЦИФЕРОВ Володимир Васильович (1957, м. Гайворон)

Генерал-майор. Проживає у Росії.

БАЛИЦЬКИЙ Григорій Васильович (12.03.1906, с. Берестяги Гайворонського району – 6.12.1989, м. Кіровоград)

Учасник партизанського руху в Україні в роки війни з гітлерівцями, Герой Радянського Союзу (1943). В 1937 р. закінчив Інститут комуністичної освіти в Харкові. Працював директором Чернігівської обласної бібліотеки, зав. відділом обласної газети «Більшовик», заступником зав. відділу Чернігівського обкому партії. В роки війни керував диверсійною групою, а потім загоном в партизанському з'єднанні О. Ф. Федорова. Разом з іншими підриивниками пустив під укіс 134 ворожих ешелони. Після війни був секретарем Бориславського міськкому партії. Закінчив ВПШ при ЦК КПРС. Працював секретарем Кіровоградського міськкому Компартії України. В 1948–1962 рр. – зав. відділом, потім голова парткомісії Кіровоградського обкому партії. Автор книг «Війна вночі» (1969), «Вибухи гримлять на Волині», «Біля радіоприймача», «Короткі спогади». Польський уряд нагородив його Золотим хрестом.

БЕРІЗКА Галина Спиридонівна (Шарандак-Бровченко) (17.09.1920, с. Могильне Гайворонського району)

Член Національної спілки письменників України (1999). До початку Великої Вітчизняної війни навчалась в Одеському держуніверситеті на філологічному факультеті. Перебуваючи на окупованій території, 6 листопада 1943 р. заарештована гестапо в місті Гайвороні за участь в Організації українських націоналістів. У Молдові втекла з гестапо (1944). 20 березня 1946 р. на третьому курсі ОДУ заарештована органами МВС, засуджена до 10 років таборів каторги. Покарання відбувала в Норильську, у 1955 р. звільнена, але до кінця 1957 р. була на становищі політичного в'язня без права виїзду. Всі подальші роки працювала в Могильненській середній школі вчителькою української мови та літератури. З 1976 р. – на пенсії. Вірші пише з середини 1930-х. Перші публікації – в газеті «Літературна Україна» (1959). Друкувала вірші у щоквартальнику «Поезія» (Київ, «Український письменник», 1989 і 1996), збірниках «З облоги ночі» (збірник невірничої поезії України, «УП», 1993), оповідання і спогади у книзі Олеса Волі «Мор» (Київ, «Дорога правди», 1993). Автор поетичних збірок «Недоспалені листи» (у книзі «Час збирати каміння», Київ, «Український письменник», 1997), «Вибране» (Слов'янськ, 2000), «Про все пам'ятаю» (Кіровоград, ЦУВ, 2003) та прози «Сакраменто» (Київ, «Український письменник», 2004). Лауреат літературної премії ім. Валерія Марченка.

БОБКО Тихін Федотович
(14.08.1914, с. Бандурове – 20.11.2000, м. Санкт-Петербург)

Повний кавалер ордена Слави. У 1930-х роках виїхав до Ленінграда. Учасник Великої Вітчизняної війни. У 1941–1942 рр. обороняв блокадний Ленінград. Воював під Москвою, на Курській дузі, визволяв Польщу, штурмував Берлін, дійшов до Ельби. Після війни працював у «Ленелектросільбуді».

ВЕРХОВСЬКИЙ Євгеній Федорович
(27.11.1915, с. Наріжжя Семенівського району Полтавської області – 25.10.1986, смт Салькове)

Герой Радянського Союзу (1945). На фронтах з перших днів війни. Потрапив у полон, з якого втік до партизанів. Командував взводом диверсійної групи, був заступником командира партизанського загону «Червоний». Брав участь у партизанських рейдах в Київській, Житомирській і західних областях України, а також в прикордонних районах Польщі. Після війни працював директором Сальківського цукрокомбінату.

ВЕЛЬГАН Василь Данилович
(1941, с. Гайворон, тепер м. Гайворон)

Доктор соціології, художник, килимар.

ВОЙТИШИН Дмитро Трохимович
(1912, с. Хашувате Гайворонського району – 9.05.1971)

Герой Соціалістичної Праці (1958). У 1931 р. одним із перших вступив у члени місцевого колгоспу. Працював на різних роботах, а після закінчення Первомайської радянсько-партійної школи – бригадиром, агрономом. Учасник Великої Вітчизняної війни, мав поранення. Після демобілізації з армії повернувся в рідне село, де працював агрономом. З 1951 р. і до останніх своїх днів був головою колгоспу «Україна» Гайворонського району. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ГАСЮК Микола Семенович
(1895, с. Могильне – 1964)

Професор. Працював в Інституті радіоелектроніки (Москва).

ГЕРУН (Гайворон) Іван Йосипович
(1940, м. Гайворон)

Поет, автор поетичних збірок «Багряні громи», «Екліптика духу». Проживає у Києві.

ГОДОВАНЕЦЬ Микита Павлович
(26.09.1893, с. Вікнина Гайворонського району –
27.07.1974, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області)

Український поет-байкар. Закінчив учительську школу. З 1924 р. – на журналістській роботі. Друкуватись почав у 1917 р. Окремими виданнями вийшли збірки гумору «Незаможник Клим» (1927), «У колективі» (1930), «Осел на хаті» (1958), «Ріка Мудрості» (1964), «Талановита Тріска» (1968) та інші. Перекладав на українську мову твори Езопа, Леонардо да Вінчі, Д. Бедного.

ГОДОВАНЕЦЬ Михайло Васильович
(24.11.1924, с. Вікнина
Гайворонського району – 2004)

Герой Соціалістичної Праці (1971). З 1930 р. до 1934 р. навчався у місцевій школі. Трудову діяльність розпочав у 1936 р. в місцевому колгоспі. Був на рядових роботах, бригадиром, заступником голови сільгоспартілі. З 1944 р. – на фронті. Учасник Ясьско-Кишинівської операції. Після поранення повернувся додому. Завідував молочнотоварною фермою №1 колгоспу «Більшовик». З 1984 р. – персональний пенсіонер союзного значення. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, «За мужність», Вітчизняної війни II ступеня та медалями.

ГРИНЧАК Валерій Іванович
(21.06.1957, с. Чемерпіль Гайворонського району)

Герой Радянського Союзу (1984). Закінчив з відзнакою Київське вище загальновійськове командне училище. Служив у Червонопрапорному Далекосхідному військовому окрузі і Центральній групі військ. У 1983 р. направлений в складі обмеженого контингенту радянських військ до Афганістану. В одному з боїв проти душманів продемонстрував виняткові мужність і героїзм. У тому ж бою дістає тяжкі поранення. Залишившись без обох ніг, знайшов у собі сили продовжити військову службу. З 1992 р. – пенсіонер Міністерства оборони України, полковник. У 1998 р. закінчив Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка. З 1995 р. працює помічником голови правління ЗАТ «Геліотроп». Проживає у Києві. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки, «За мужність».

ГРИФФЕН Леонід Олександрович
(23.09.1935, с. Червоне)

Доктор технічних наук. Член Інженерних академій України та Російської Федерації. Автор багатьох наукових праць та книг.

ДЕРЕЗОВСЬКИЙ Василь Григорович
(1938, с. Випасне Білгород-Дністровського району
Одеської області)

Учитель, краєзнавець. Закінчив Білгород-Дністровське педагогічне училище. Викладав на Одещині, потім разом із сім'єю переїхав на роботу до села Могильного Гайворонського району. Згодом закінчив історичний факультет Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. Пушкіна. Наприкінці 1970-х організував історико-краєзнавчий гурток при Могильненській середній школі. Зібрав матеріал про різні етапи історії села, здійснив експедиції на поселення трипільської культури, що неподалік села, врятував рештки підйомного матеріалу на полях, що розорювались. Особливою темою досліджень стало вивчення життя та діяльності видатних людей села, зокрема вченого-психолога Г. С. Костюка. На основі цих матеріалів створив сільський краєзнавчий музей, який відкрився 1 вересня 1987 року. Нині працює його директором. Автор книг «Історія Могильненської середньої школи» та «Село Могильне в часи випробувань».

ДРОНГ Іван Йосипович
(1907, с. Салькове)

Двічі лауреат Державної премії СРСР, професор. У 1931 р. закінчив Київський політехнічний інститут. Працював на Сталінградському тракторному заводі, брав участь у розробці трактора СТЗ – НАТІ та його модифікацій. У 1940 р. переходить на роботу в Науковий автотракторний інститут, де бере активну участь у розробці гусеничного артилерійського тягача. У 1944 р. був призначений головним конструктором Головтракторпрому. Під його безпосереднім керівництвом велась відбудова тракторних заводів у Сталінграді і Харкові, споруджувались Алтайський, Владимирський, Липецький і Мінський тракторні заводи, створювалися дизельні трактори КД-35 і ДТ-54. У 1949 р. призначається головним конструктором Мінського тракторного заводу, де розробляє прославлене сімейство тракторів «Беларусь», що завоювало п'ять медалей на міжнародних виставках і ярмарках. Видатний конструктор відзначений орденами Леніна, Червоної Зірки, іншими нагородами.

ЖИДЕЛЬОВ Микола Федорович
(1929, с. Логіново Івановської області, тепер Російська Федерація
– 26.10.2003, м. Гайворон)

Художник-графік. Творив у Гайвороні. Автор постійно діючої виставки картин у районному Будинку культури.

ЗАБЛУДОВСЬКИЙ Павло Юхимович
(1.06.1894, с. Салькове)

Історик медицини, доктор медичних наук (1963), професор (1964). Освіту одержав у Новоросійському (Одеському) університеті, де в 1910–1915 рр. навчався на природознавчому та медичному факультетах. Під час Першої світової війни був військовим лікарем у госпіталях. У 1919 р. закінчив медичний факультет Київського університету. Брав участь у громадянській війні на Південному і Південно-Західному фронтах, у 1922–1928 рр. працював у Наркоматі охорони здоров'я РРФСР, управлінні Наркомату шляхів сполучення, пізніше був науковим співробітником Інституту охорони здоров'я дітей і підлітків та Інституту санітарної освіти. У 1938 р. закінчив курси філософії та історії при Комуністичній академії. До 1974 р. був завідуючим кафедрою історії, потім професором-консультантом Центрального інституту вдосконалення лікарів Міністерства охорони здоров'я СРСР. Опублікував близько 250 наукових праць з історії вітчизняної і зарубіжної медицини. Нагороджений багатьма орденами і медалями.

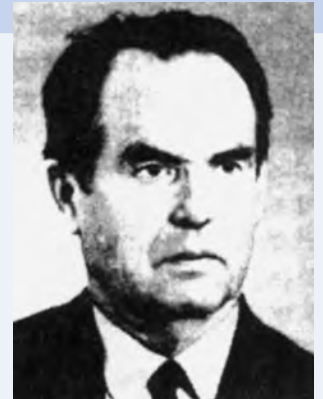

ЗАБОЛОТНИЙ Петро Михайлович
(1897, с. Кидрасівка Вінницької області – 1976, м. Гайворон)

Заслужений ветеринарний лікар України, організатор ветеринарної служби в районі. Почесний громадянин Гайворона.

ЗЕЛІНСЬКИЙ Анатолій Феофанович
(2.06.1926, смт Салькове – 2001)

Доктор юридичних наук (1979), професор (1981). Закінчив Всесоюзний юридичний інститут (1957). Працював слідчим в органах міліції Кіровоградської та Одеської областей. З 1963 р. – на викладацькій роботі. Працював доцентом Волгоградської вищої слідчої школи МВС СРСР. Викладав у Харківському юридичному інституті. З 1995 р. – професор кафедри кримінології Харківського університету внутрішніх справ МВС України. Автор багатьох монографій.

ЗЕМНОРІЙ Андрій Петрович
(13.12.1902, с. Могильне – 23.12.1994,
м. Москва)

Доктор технічних наук. Працював директором московського Інституту радіоелектроніки. Лауреат Державної премії СРСР.

ЗЕМНОРІЙ Віктор Степанович
(27.12.1938, с. Могильне)

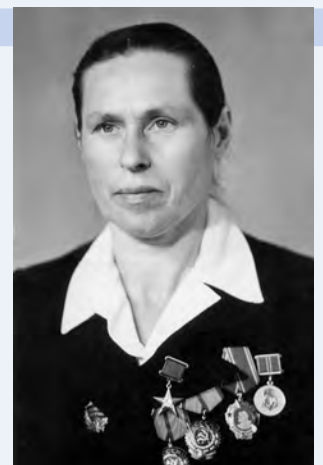
Фотохудожник. Лауреат обласної премії ім. Ю. Яновського. Учасник численних фотовиставок. Автор багатьох фотолистівок, ілюстрацій до книг. Частина фотолистівок відтворена в цій книзі.

КАРПОВ Євген Анатолійович
(1921, с. Козацьке Звенигородського району
Черкаської області – 1990, м. Москва)

Перший начальник Центру підготовки космонавтів СРСР. Кандидат медичних наук, генерал-майор медичної служби. В 1930-х рр. навчався у Гайворонській школі № 5.

КАЧУР Антоніна Іванівна
(17.06.1925, с. Гайворон – 1999, м. Гайворон)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Разом з матір'ю працювала в буряківничій ланці. У 1950 р. працює дояркою на молочнотоварній фермі в приміському колгоспі «Південний Буг». З роками набула досвіду роботи, яким щиро ділилась з молодими тваринницями і дбала про підвищення продуктивності корів. Деякі з корів давали по 5 270 кілограмів молока на рік. Нагороджена двома орденами Трудового Червоного Прапора.

КРАВЧЕНКО Леонтій Софронівич
(1902 – 1970, с. Могильне)

Герой Соціалістичної Праці, заслужений агроном України (1954). Після закінчення Уманського сільськогосподарського інституту працював агрономом Первомайської округи, а потім МТС у Киргизії та в радгоспі у Воронежській області. В роки війни брав участь у боях з фашистськими загарбниками. У 1944 р. призначений головним агрономом радгоспу Сальківського цукрокомбінату. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора і медалями.

КОБИЛЬЧАК Михайло Митрофанович
(15.08.1918, с. Чемерпіль – 12.08.2004, м. Київ)

Радянський державний і партійний діяч, Герой Соціалістичної Праці (1973). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Вищу партійну школу при ЦК КПРС (1961) та Українську сільськогосподарську академію (1967). У повоєнний час працював на комсомольській та партійній роботі, зокрема, з 1967 р. до 1982 р. – першим секретарем Кіровоградського обкому КПУ. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та УРСР кількох скликань, був членом ЦК КПРС. Нагороджений трьома орденами Леніна, трьома орденами Вітчизняної війни, трьома орденами Трудового Червоного Прапора, двома орденами Червоної Зірки, медалями.

КОЗАК Дмитро Миколайович
(7.11.1958, с. Бандурове Гайворонського району)

Державний діяч Російської Федерації. Навчався у Вінницькому політехнічному інституті (1979–1980). Закінчив юридичний факультет Ленінградського університету (1985), учень Анатолія Собчака. З 1990 року – начальник юридичного управління Ленінградської (Санкт-Петербурзької) міської ради народних депутатів. У 1996–1998 рр. – віце-губернатор м. Санкт-Петербурга, голова Юридичного комітету адміністрації північної столиці. За розробку міського статуту удостоєний у 1997 премії «За досягнення у здійсненні правової реформи» Фонду розвитку Санкт-Петербурзького університету. З серпня 1999 р. – керівник адміністрації уряду Росії за прем'єрства В. В. Путіна. З 2003 р. – заступник керівника адміністрації Президента Російської Федерації. З квітня 2004 р. – керівник апарату уряду Російської Федерації (у ранзі міністра). Того ж року призначений губернатором Південного федерального округу.

КОСТЮК Григорій Силівич
(5.12.1899, с. Могильне – 25.01.1982, м. Київ)

Психолог, дійсний член АПН СРСР (1967), заслужений діяч науки Української РСР (1970). Закінчив Київський інститут народної освіти (1923). Учителював. З 1930 р. – викладач, а з 1935 р. – професор, завідувач кафедри Київського педінституту імені Горького. Одночасно завідував відділом психології Українського науково-дослідного інституту педагогіки. В 1945–1973 рр. – директор, з 1973 р. – завідувач лабораторією психології особистості НДІ психології УРСР, завідувач лабораторією розвитку мислення школярів Інституту загальної та педагогічної психології. Написав багато наукових праць з питань психології навчання і виховання школярів, розвитку їх мислення і здібностей,

формування особистості. Автор підручника «Психологія», котрий витримав кілька видань. Нагороджений орденом Леніна, іншими орденами та медалями.

КОСТЮК Федір Семенович
(25.05.1915, с. Могильне – 20.12.1999)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). У Червоній Армії з 1940 р. Закінчив танкове училище. Воював на Південно-Західному, Південному і Білоруському фронтах. Старший лейтенант, командир танкової роти. Особливо відзначився в боях на Західному березі Одеру, де 16.04–19.04.1945 року його рота знищила 15 ворожих танків, 8 самохідних і 22 польові гармати, 14 бронетранспортерів, 16 автомашин і 350 гітлерівців. Тяжко поранений Костюк не залишив позицій. Після війни вчителював у м. Гайвороні.

КОСЯЧЕНКО Віктор Трохимович
(1932, с. Червоне)

Письменник, журналіст, заслужений працівник освіти України. Член Національної спілки письменників України. Доцент Чернівецького національного університету.

КРИСАЧЕНКО Валентин Семенович
(1953, с. Тополі)

Доктор філософських наук, професор. Провідний науковий співробітник Інституту філософії НАН України.

КРУТОЙ Ігор Якович
(29.07.1954, м. Гайворон)

Народний артист Росії (1996), член Спілки композиторів Російської Федерації. Навчався у Гайворонській середній школі №5, яку очолював відомий педагог А. Б. Резник. З відзнакою у 1974 р. закінчив теоретичне відділення Кіровоградського музичного училища (клас композиції К. О. Шутенка). Викладав курс баяна у м. Гайвороні та селі Бандурове. Згодом навчався на диригентському факультеті Миколаївського музично-педагогічного інституту та композиторському факультеті Саратовської консерваторії ім. Л. В. Собінова (1986). Працював у ВІА «Поющие юнги» і «Голубые гитары» (до 1981). Автор багатьох пісень-шлягерів. З 1989 р. займається продюсерською діяльністю, очолює фірму АРС – одну з найпотужніших концертно-продюсерських організацій Росії. Автор музики до художніх фільмів «Сувенір для прокурора» (1988), «Заручники диявола» (1991), «Жага пристрастей» (1992), мюзиклу «Снігова королева» (2003). У 2000 р. випустив альбом своєї інструментальної музики «...без слів...». У 1998 р. на Площі зірок у м. Москві була закладена його іменна зірка.

ЛАТИШ Володимир Миколайович
(1923, м. Гайворон – 1997, м. Санкт-Петербург)

Доктор медичних наук. Завідував кафедрою Ленінградської військово-медичної академії.

ЛЕСЬЄВ-ЛЕСЬ Костянтин Костянтинович (1932, м. Ленінград – 2004, с. Солгутове)

Учитель, поет. Автор поетичних збірок «Люблю тебе, мій пречудовий світе», «Неопалима купина», «Чудасія», «Дотиком серця».

МАРЧУК Євген Кирилович (28.01.1941, с. Долинівка)

Державний діяч України, генерал армії. Здобувши в 1963 р. вищу філологічну освіту в Кіровоградському педінституті ім. О. С. Пушкіна (пізніше до неї додається і вища юридична), з 1963 р. служив в органах державної безпеки, пройшовши шлях від молодшого уповноваженого в званні молодшого лейтенанта до міністра, генерала армії України. За його безпосередньої участі і під його керівництвом створена Служба безпеки України, яку він, згідно із рішенням Верховної Ради, першим і очолив у 1991 р. Державний міністр України з питань оборони, державної безпеки і надзвичайних ситуацій (1990–1991). Після 4-річного перебування на чолі СБУ обіймає посади віце-прем'єр-міністра, першого віце-прем'єра (1994–1995), а з червня 1995 р. до травня 1996 р. – прем'єр-міністра України. Обирався народним депутатом України (1995 і 1998). Очолював Комітет Верховної Ради з питань соціальної політики та праці. З листопада 1999 р. – секретар Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Згодом працював міністром оборони України. Кандидат юридичних наук. Лауреат премії імені Г. Сковороди в галузі публіцистики. Автор чотирьох книжок, багатьох статей. Має державні нагороди і відзнаки.

МАШКЕВИЧ Олег Львович (1925, с. Могильне)

Килимар, член Національної спілки художників України.

МЕЛАМУД Хаїм Гершкович (15.09.1907, с. Хашувате – 1993, м. Чернівці)

Прозаїк, член Спілки письменників України (1940). Працював у колгоспі, у редакціях районних газет. Учасник Великої Вітчизняної війни. Писав єврейською, українською і російською мовами. Автор книжок «Квітуча акація» (1938), «Оновлена земля», «Дорога в життя» (1939), «Земля» (1948), «Василь Арбузов і його друзі» (1959), «За Прутом, у Садгорі» (у співавторстві з М. Бурбаком, 1960), «Глибочок» (1962), «На початку літа», «Живі зерна» (1967), «Літа молодії» (1970), «Адвокат знедолених» (1972), «Часи міняються» (1975), «Теплий попіл» (1978), «Місто біля ріки» (1979), «Мірило життя» (1982), «Хашуватські оповідання» (1984), «Незабутнє» (1985). Нагороджений орденами Вітчизняної війни II ст., Червоної Зірки, медалями та Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

МЕЛЬНИК Степан Кирилович (1913, с. Березівка)

Доктор історичних наук. Працює завідуючим кафедрою історії Одеського держуніверситету.

МИКОЛЮК Василь Корнійович
(8.03.1904, с. Могильне – 18.02.1938)

Прозаїк. Закінчив Одеський інститут народної освіти. Працював у редакціях газет, у журналі «Металеві дні». Був відповідальним секретарем Одеської філії Спілки письменників України. Автор книг прози «У павутинні» (1932), «Завіса гір» та кількох драм. За сфабрикованим звинуваченням розстріляний. Тепер реабілітований.

НАРОДОВИЙ Леонід Миколайович
(1939, с. Долинівка – 1993)

Поет і журналіст. Працював у редакціях газет і на радіо. Автор поетичних збірок «Чорнозем», «Вічне жито».

НЕЗБИЦЬКИЙ Віктор Іванович
(12.03.1942, с. Подольське, Казахстан)

Заслужений журналіст України (2002). Після закінчення середньої школи працював слюсарем у радгоспі Сальківського цукрокомбінату, у закладах культури. З 1973 р. – в журналістиці. Був кореспондентом районного радіо, завідуючим відділом, заступником редактора районної газети «Вогні комунізму». Закінчив заочне відділення факультету журналістики Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, вищу партійну школу при ЦК КП України. З 1984 р. до 2002 р. працював редактором газети «Гайворонські вісті» («Вогні комунізму»). Після виходу на пенсію продовжує працювати в редакційно-видавничому центрі «Гайворонщина» заступником головного редактора.

ОСАТЮК Дмитро Іванович
(8.11.1917, с. Могильне – 25.05.1999, м. Кіровоград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Здобувши середню освіту в рідному селі, працював рахівником у колгоспі. Закінчив кооперативний технікум (1936) та Сизранське військово-танкове училище (1941). До лав Червоної Армії призваний 10 вересня 1939 р. Гайворонським райвійськкоматом. З початку Великої Вітчизняної війни – на Ленінградському фронті. Особливо відзначився в боях 12–30 січня 1943 р. при прориві кільця блокади Ленінграда між Шліс-сельбургом і Синявіном, південніше Ладозького озера. Першим серед танкістів фронту з'єднався з волховчанами. З початку наступу екіпаж знищив 11 гармат і 15 кулеметів противника, спалив 20 автомашин. У бою за Робітничє селище № 5 вступив у єдиноборство з трьома німецькими танками, підбив один з них, решту підвів під вогонь нашої протитанкової батареї. У бою отримав важке поранення в живіт. По війні закінчив Вищу офіцерську бронетанкову школу, служив у Кантемирівській дивізії. З 1959 р. – військовий комісар Кіровограда. З 1972 р. – у відставці. Відзначений 24 орденами й медалями.

ПАВЛИЧУК Олексій Андрійович **(1950, с. Тирлівка Вінницької області)**

Журналіст, краєзнавець. Закінчив Тирлівську восьмирічну і Шляхівську середню школи. Згодом – факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Трудовий шлях розпочав літпрацівником гайсинської районної газети «Трибуна праці». З 1974 р. працює в газеті «Гайворонські вісті». Член Національної спілки журналістів України і Всеукраїнської спілки краєзнавців. Друкувався в обласних, республіканських і зарубіжних періодичних виданнях. Автор книг «Місто над Бугом-рікою» (2002), «Православні храми Гайворонщини» (2003), «Гайворонщина – перлина Подільського краю» (у співавторстві з О. І. Комірним, 2004).

ПАНЧЕНКО Володимир Федорович **(7.07.1923, с. Гайворон – 31.12.1973, м. Ужгород)**

Поет, член Спілки письменників України. Автор кількох поетичних збірок.

ПИЛИПШИН В. І. **(с. Солгутове)**

Художник. Проживає в м. Санкт-Петербурзі.

ПОВІДАЛО Петро Карпович **(3.08.1924, с. Верхівці Тростянецького району Вінницької області** **– ?, с. Салькове)**

Герой Соціалістичної Праці (1956). З раннього дитинства працював у батьківському підсобному господарстві, а згодом – у місцевому колгоспі. У роки Великої Вітчизняної війни в одному з боїв був поранений. Працював причіплювачем, трактористом. У 1948 р. переїхав у с. Могильне. Трудився у Могильненському радгоспі механізатором. У 1953 р. був учасником сільськогосподарської виставки у м. Києві. У 1954 р. перейшов працювати у відділок радгоспу Сальківського цукрокомбінату. Очолював тракторну бригаду. В останні роки життя працював механіком Сальківського відділка радгоспу.

ПОВСТЕНКО Олексій Іванович **(25.02.1902, с. Хашувате)**

Професор, академік Української Вільної Академії (США). Інженер, архітектор, історик українського мистецтва. Автор багатьох наукових праць та словників.

ПОНОМАРЧУК Валерій Семенович **(2.06.1948, смт Салькове)**

Доктор медичних наук. Науковий співробітник Інституту очних хвороб і тканинної терапії АМН України. Вчений секретар дисертаційної ради.

ПОНОМАРЧУК Семен Трохимович
(1922, с. Катеринівка Первомайського району Миколаївської області – 21.04.1978, смт Салькове)

Герой Радянського Союзу (1946). На фронті з 1941 року. Командир відділення 16-го гвардійського окремого ескадрону (15-та гвардійська кавалерійська дивізія, 17-й гвардійський кавалерійський корпус, I Білоруський фронт). У боях за Ратенов (Німеччина) наприкінці квітня 1945 року, діючи попереду бойових порядків, з групою саперів прорвався через канал до замінованого моста. Сапери захопили його і розмінували, утримуючи до підходу підкріплення. По війні жив у смт Салькове, де працював на цукровому заводі.

П'ЯСЕЦЬКА Галина Богданівна
(26.12.1921, м. Гайворон)

Парашутистка, майстер спорту СРСР. Встановила світовий рекорд у стрибках з парашутом.

РЯБОКОРОВКА Микита Касянович
(1914, с. Поліампіль, тепер с. Долинівка – 1982)

Герой Соціалістичної Праці (1965). Закінчивши курси механізаторів, з 1930 р. працював у місцевому колгоспі комбайнером протягом усього трудового життя. Нагороджений орденом Жовтневої Революції, медаллю «За трудову доблесть», Грамотою Президії Верховної Ради СРСР. У 1970–1980 рр. у районі було організоване трудове суперництво комбайнерів на приз імені М. К. Рябокоровки.

СВІДОВИЙ Василь Іванович
(1938, с. Бандурове)

Доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної Балтійської академії. Працює в Медичній академії ім. І. І. Мечникова (м. Санкт-Петербург).

СОЛГУТОВСЬКИЙ Леонід Ізраїлевич
(1925, с. Хашувате – 2002)

Учитель, краєзнавець. На початку Великої Вітчизняної війни був евакуйований в Оренбурзьку область, де в 1942 р. закінчив Ак-Булакську середню школу. Деякий час працював учителем математики та старшим піонервожатим. З 1943 р. до 1950 р. перебував у лавах Радянської Армії. Учасник Великої Вітчизняної війни. Пройшов від східних районів Донбасу до Австрійських Альп. Учасник Параду Перемоги в м. Москві. Закінчив Вінницький педагогічний інститут (історичний факультет) та Московський заочний університет мистецтв з курсу музичної літератури. З 1950 р. до 1996 р. працював в освіті на різних посадах: був учителем історії, завучем школи. Створив у школі історичний кабінет, який було визнано одним з кращих в області. Понад 30 років керував районним методич-

ним об'єднанням учителів історії. В 1975 р. створив музей 5-ї гвардійської танкової армії, якому присвоєне звання народного, і довгий час був його незмінним директором. Музей з часом розширив свій фонд до 2000 експонатів і перетворився на історико-краєзнавчий. Ще учнем, до війни, створив оркестр народних інструментів, який брав участь у республіканських олімпіадах. У 1950-х рр. кілька разів побував на семінарах самодіяльних композиторів при Одеській консерваторії, де його твори були відібрані для публікації. Протягом 36 років керував шкільним оркестром народних інструментів, який став лауреатом республіканського фестивалю дитячої та художньої творчості. Також створив інструментальні ансамблі гітаристів, гармоністів, домристів, скрипалів, троїстих музик. Усе своє трудове життя займався краєзнавчими пошуками. Брав участь у підготовці і написанні книги «Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область». Написав історію села Хащуватого і разом зі старшим науковим співробітником обласного краєзнавчого музею П. Кизименком – історію Гайворонського району. Розкрив події періоду звільнення Гайворонщини від фашистських окупантів у книзі «Гайворонщина в роки Великої Вітчизняної війни». Дослідив політичний, економічний культурний розвиток краю з XVIII до початку XXI століття, що виклав у роботі «Нариси з історії Гайворонщини». Опублікував працю «Кріпосне право на Гайворонщині». Всього має близько 300 публікацій. Перший серед учителів лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова та премії імені В. Антоновича Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Нагороджений 19 орденами і медалями, знаками «Відмінник народної освіти СРСР», «Відмінник народної освіти УРСР», має звання вчителя-методиста.

СТРИЖЕНЮК Станіслав Савич (3.03.1931, м. Гайворон)

Поет, член Національної спілки письменників України (з 1959). Закінчив хіміко-технологічний факультет Одеського політехнічного інституту (1955) та Літературний інститут ім. О. М. Горького (1963). Працював на Актюбінському хімічному комбінаті, начальником Одеського обласного управління культури, головним редактором Одеської кіностудії, редактором альманаху «Горизонт». Автор збірок «В братнім краю» (1957), «Земля орлів» (1960), «Рубікон» (1962), «Слава Ковалівна» (поема, 1964), «Моя Платанія» (1967), «Журавлинь» (1968), «Пасати – вітри постійні» (1970), «Гавань синього літа», «Облачные фрески» (1972), «Стихія на семи вітрах» (1973), «Красень-світ» (1976), «Серце моє в дорозі» (1978), «На перехресті літ» (1982), «Вибране» (1982), «І степ – як море» (1985). Нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради УРСР та медаллю.

ЦВІЛІХІВСЬКИЙ Микола Іванович (21.05.1961, с. Бандурове)

Доктор біологічних наук, професор. Директор Інституту ветеринарної медицини, якості і безпеки продукції АПК Національного аграрного університету.

ФЕДЧЕНКО Дарія Микитівна
(1894, с. Мощене – 1990)

Делегат Надзвичайного VIII з'їзду Рад, депутат Верховної Ради СРСР першого скликання. Працювала бригадиром Мощенського колгоспу, заступником голови Гайворонського райвиконкому.

ФЕЩУК Павло Пилипович
(1910, с. Соломія – 1971, м. Гайворон)

Герой Соціалістичної Праці (1958), депутат Верховної Ради УРСР двох скликань. Закінчив Уманський державний педагогічний інститут. Працював учителем, завучем, інспектором шкіл райвно. У 1938 р. призначений заступником завідуючого шкільним сектором Вінницького обласного відділу народної освіти. Учасник Великої Вітчизняної війни. Після демобілізації працював директором Бандурівської середньої школи, завідуючим відділом освіти Гайворонського району. У 1950 р. обраний першим секретарем райкому КПУ. Очолюваний ним район був одним з кращих в області. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня і чотирма медалями.

ЧЕРНИЧЕНКО Микола Семенович
(19.12.1926, м. Жмеринка Вінницької області –
1944, с. Паркани, Республіка Молдова)

Поет. Жив і навчався у м. Гайвороні.

ШТОЛЬКО Валентин Гаврилович
(14.11.1931, с. Вікнина)

Заслужений архітектор УРСР (1982), лауреат Державної премії УРСР (1981) та Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1984). У 1950–1956 рр. навчався в Київському художньому інституті. Серед споруд (всі у співавторстві) – готелі «Тарасова гора» у м. Каневі (1962), «Турист» у Черкасах (1967), «Градецький» у м. Чернігові (1980), окремі павільйони на ВДНГ у м. Києві (1977, 1979), легкоатлетичний манеж і Подільський критий ринок (обидва у м. Києві, 1980), критий ринок у м. Чернівцях (1981). Автор теоретичних праць з питань архітектури.

ЯНУШЕВИЧ Ганна Яківна
(14 (27).12.1907, м. Гайворон – 25.12.1983, м. Чернівці)

Народна артистка України (1965). Закінчила Київський музично-драматичний інститут імені М. Лисенка (1928). Працювала в українських театрах Києва, Харкова. У 1940–1983 рр. працює в Чернівецькому українському музично-драматичному театрі. Ролі: Варка («Безталанна» Карпенка-Карого), Оманиха («Дністрові кручі» за Федьковичем), Анна Фірлінг («Матінка Кураж та її діти» Брехта). Знімалась у фільмах «Земля», «Вовчиха» та ін.

ЯРОВЕНКО Микола Порфирович
(18.04.1922, с. Чернятка Бершадського району
Вінницької області)

Самодіяльний художник. Учасник Великої Вітчизняної війни. Проживає у м. Гайвороні.

(Разом з Олексієм Павличуком)

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

Там, де Ятрань круто в'ється,
З-під каменя б'є вода...

З української народної пісні

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Голованівський район розташований у західній частині Кіровоградської області, на півночі межує з Уманським районом Черкаської області, на півдні – з Кривоозерським і Первомайським районами Миколаївської області, на сході – з Вільшанським і Новоархангельським, а на заході – з Ульяновським районами Кіровоградської області. Крайні точки району розташовані: північна – на північ від с. Крутенького, південна – на захід від смт Побузьке, західна – на захід від с. Грузького, східна – на північний схід від с. Журавлинки.

Площа району 99 209 га.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

50 населених пунктів району, з них два селища міського типу (смт Голованівськ, смт Побузьке) та 48 сіл, підпорядковані відповідно 2 селищним та 22 сільським радам: Голованівська селищна рада (смт Голованівськ, сел. Голованівськ), Побузька селищна рада (смт Побузьке), Вербівська сільська рада (с. Вербове), Грузька сільська рада (с. Грузьке, с. Ясне), Ємилівська сільська рада (с. Ємилівка, сел. Ємилівка), Журавлинська сільська рада (с. Журавлинка, с. Цвіткове), Капітанська сільська рада (с. Капітанка), Клинівська сільська рада (с. Клинове, с. Ковалівка), Красногірська сільська рада (с. Красногірка, с. Манжурка), Крутеньківська сільська рада (с. Крутеньке), Лебединська сільська рада (с. Лебединка, с. Лещівка, с. Табанове, с. Цюрупі), Липовеньківська сільська рада (с. Липовеньке, с. Грузьанка, с. Липняги), Люшнюватська сільська рада (с. Люшнювате), Межирічківська сільська рада

*Селище міського типу
Голованівськ.
Будинок районної ради
і районної державної
адміністрації*

(с. Межирічка, с. Краснопілля), Молдовська сільська рада (с. Молдовка, с. Матвіївка, с. Надєждівка), Наливайківська сільська рада (с. Наливайка), Перегонівська сільська рада (с. Перегонівка, с. Давидівка, сел. Іллічівка, с. Полонисте), Пушківська сільська рада (с. Пушкове, с. Одая), Роздольська сільська рада (с. Роздол), Розкішненська сільська рада (с. Розкішне, с. Костянтинівка, с. Маринопіль, с. Мар'янівка, с. Новосілка), Свірнівська сільська рада (с. Свірневе, с. Зелена Балка, с. Новоголованівськ, с. Олексіївка), Семидубівська сільська рада (с. Семидуби), Троянська сільська рада (с. Троянка), Шепилівська сільська рада (с. Шепилове, с. Олександрівка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

Щит перетятий срібною хвилястою нитяною балкою на зелене та червоне поля, у центрі три золоті пшеничні колоски, під ними золота козацька шабля у піхвах руків'ям управо.

Опис прапора

Прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3 складається з чотирьох горизонтальних смуг – білої, червоної, золотої та білої. Співвідношення ширини смуг – 1:3:3:1. На відстані 1/4 довжини прапора від древка зображення районного герба, висота якого становить 1/3 ширини прапора.

Пояснення символіки

Три золотих пшеничних колоски символізують вирощування хліба як головну господарчу галузь району. Срібна хвиляста балка на гербі означає р. Південний Буг, який з півдня омиває землі Голованівщини, а дві білі смуги на прапорі – р. Ятрань та р. Південний Буг, у межиріччі яких знаходиться територія району. Золота козацька шабля нагадує про бойову славу предків, які завжди давали відсіч ворогам. Щит обрамований калиновим і дубовим листям, яке перевите синьою стрічкою із золотим девізом «Благословенні мир і праця», який проголошує головні моральні цінності жителів Голованівщини. Золото символізує багатство хліборобського краю, срібло – чистоту намірів і мудрість рішень його жителів, зелений колір – торжество незалежності, червоний – силу і мужність народу, синій – славу і честь предків. Затверджено в 1998 році. Автор символіки Г. М. Попенко.

НАСЕЛЕННЯ

Населення Голованівського району становить 35,8 тис. чоловік. За даними Всеукраїнського перепису населення, станом на 5.12.2001 р. національний склад населення такий: українців – 34 876, росіян – 1 308 (переважно проживають у сел. Побузьке), молдован – 198, білорусів – 84, вірменів – 63,

Герб і прапор Голованівського району

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

*У храмі
Іоанна
Богослова
в селищі
Голова-
нівськ*

болгар – 21. У районі також мешкають грузини, євреї, казахи, татари, німці, осетини, поляки. Більшість становить сільське населення.

У районі переважають православні конфесії. Українська православна церква Київського патріархату має 7 церков і 207 парафіян, Українська православна церква Московського патріархату – 9 церков та 242 парафіян.

Районних організацій політичних партій зареєстровано 27. Серед них найбільші: Аграрної партії України – 1 220 членів, Народно-демократичної партії – 505 членів, Партії регіонів – 239 членів, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) – 234 члени.

У 1991р. на обліку у службі зайнятості перебувало 96 осіб, сьогодні – 2 690 осіб. З них працевлаштовані 716, охоплено професійним навчанням 180, залучено до громадських робіт 625 осіб. На обліку в РЦЗ стоїть 773 особи віком до 28 років, з них працевлаштовані – 273. Безробітних жінок зареєстровано 1 792, з них працевлаштовані – 388.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

У геологоструктурному відношенні територія Голованівського району належить до підвищеної частини Українського кристалічного масиву, утвореного докембрійськими кристалічними породами, які перекриті продуктами руйнування нижчекрейдяного віку і відкладами неогену і четвертинного періоду.

Докембрійські кристалічні породи представлені різними гранітами вивержених і метаморфічних порід, серією архейських порід, гнейсами (серед них графітогнейси), кристалічними сланцями тощо.

Виходи кристалічних порід приурочені до річкових долин. Найбільш давніми є осадові породи, що належать до нижчекрейдяного віку. Представлені вони сірими різнозернистими піщаниками, які залягають безпосередньо на кристалічних породах.

Продукти розкладу перекриті відкладеннями балтської свити. Поблизу долини річки Південний Буг балтські відкладення потужністю від 5 до 25 м лежать на кристалічних породах і представлені пісками і глинами. Вище залягають різноколірні глини, які умовно відносять до неогену. Потужність відкладень не більше 20–25 м.

Максимального розвитку набули лесоподібні суглинки, що відповідають водороздільним просторам потужністю до 25 м.

Рельєф

Район лежить у межах південних відрогів Придніпровської височини. Поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, дуже розчленована долинами річок, ярами та балками. Перевищення висот – до 180 м. Загальний похил території – на південний схід. Максимальні висоти в північних і центральних частинах району. Абсолютні відмітки досягають у межах плато 200 м. Найвища точка (209 м) лежить між Одаєю і Свірневим. У долинах річок і балок висота над рівнем моря становить 90 м. Тут виходять на поверхню кристалічні породи, які місцями утворюють скельні береги.

Клімат

Клімат району помірно континентальний, з довготривалим жарким літом і короткою м'якою малосніжною зимою.

Середня температура січня $-5,5^{\circ}\text{C}$, липня $+20^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+4^{\circ}\text{C}$ становить близько 170 днів. Середня річна температура, що простежувалась за останні 45 років, дорівнює $+8^{\circ}\text{C}$.

Середньорічна кількість опадів 478 мм на рік, найбільше їх випадає в теплий період року. Розподіл опадів за сезонами є несприятливим: навесні у період вегетації рослин опадів випадає мало, максимальна кількість випадає з травня до серпня, але через їх зливовий характер, а також через підвищення температури повітря і посилене випаровування їх недостатньо для підтримки вологи в ґрунті. Висота снігового покриву – до 10 см і більше. У зимовий період сніговий покрив через часті відлиги непостійний, потужність його незначна. Найбільша товщина снігового покриву простежується в січні–лютому і складає 14–20 см.

Відносна вологість повітря для найтеплішого місяця 55 %, для найхолоднішого 85 %. Середньорічна вологість повітря досягає 67 %.

На території району переважають північно-західні вітри, що досягають 21 % повторюваності. З впливом південно-східних вітрів у період весняної вегетації виникають суховії,

Український національний одяг, що побутував у Голованівському районі в другій половині XIX століття

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

Річка Ятрань перетинає с. Давидівку

що супроводжуються «чорними бурями». Середньорічна швидкість вітру 3,4 м/с.

Кількість днів з грозами становить 30 на рік, а з туманами – 63. Кількість годин сонячного світла – 1 082.

Район розташований у недостатньо вологій теплій агрокліматичній зоні.

Поверхневі води

Територією району протікають річки – Південний Буг, Ятрань, Кайнара, Деренюха, Нетека, Чумата, Циганка, Свинарка. Річкова сітка району помірно розвинута, середня густина окремих її басейнів з урахуванням рік з довжиною менше 10 км складає 0,30 км/км², а без них 0,14 км/км². Ширина долин в основному від 1,5 до 3 км, ширина берегів рік – 50–400 м. Береги переважно сухі, порослі луговими травами і кущами, за винятком ріки Південний Буг, де в межах долин є значні площі боліт.

Руслу рік звивисті, переважно нерозгалужені. За своїм режимом ріки належать до рівнинних, переважно снігового наповнення. Замерзають ріки на початку грудня, а звільняються від льоду в другій декаді березня.

Ґрунти

Відповідно до карти агроґрунтового районування, складеної Українським науково-дослідним інститутом землеробства, територія Голованівського району входить у північно-західну лісостепову частину Кіровоградської області, де ґрунтовий покрив одноманітний: у долинах рік алювіальні ґрунти, на схилах долин і в водорозділах переважають реградовані чорноземи, глибокі малогумусні малозмивні на лесових породах чорноземи. У південній частині району здебільшого чорноземи глибокі з малогумусними карбонат-

Столітній дуб у Голованівському лісництві

ними малозмивними на лесових породах. У районі смт Голованівськ розміщені темно-сірі й сірі чорноземи.

Флора та фауна

Район розташований у Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції. Природна степова рослинність (звіробій, конюшина, первоцвіт весняний, деревій, ромашка лікарська, цикорій, типчак, тонконіг, полин та ін.) збереглася по долинах річок, на схилах балок та на узліссях. Площа лісів і чагарникових насаджень 12,5 тис. га. Основні породи: дуб (до 80 % площі лісів), ясен, клен, горіх волоський, граб.

Тваринний світ району досить різноманітний. Водяться лосі, олені, дикі кабани, лисиці, зайці, білки, козулі, ондатри, видри. У річкових заплавах живуть фазани, перепели, куріпки, лебеді й інші водоплавні птахи. У лісостеповій місцевості району зустрічаються степові орли, дятли, синиці, голуби, горобці, сови, сойки.

Природо-ресурсний потенціал

На території Голованівського району залягають граніти, суглинки, піски, глини, гнейси, силікати, каоліни, залізні та нікелеві руди, граніт, графіт.

Як будівельний камінь використовуються докембрійські кристалічні породи гранітів і гнейсів, що виходять на поверхню в долинах річок і глибоких балках. Крім того, поширені покривні лесоподібні суглинки і червоно-бурі глини, що слугують сировиною для виробництва цегли й черепиці.

Біля смт Побузьке розміщені декілька родовищ нікелевих руд, розробка яких має загальнодержавне значення.

Є джерела мінеральних вод.

Земель сільськогосподарського призначення в Голованівському районі 88,6 тис. га. За структурою земельні ресурси розподілені таким чином: сільськогосподарські угіддя – 78 тис. га, багаторічні насадження – 1,18 тис. га, пасовища – 5,39 тис. га. Розораність земель у районі – 71,6 %.

Загальна площа лісового фонду району становить 11 035 тис. га, з них Голованівському ДЛМГ належить 10 169 га. Решта лісів й лісонасаджень закріплені за іншими лісокористувачами (сільські ради, сільгосппідприємства).

На території району 150 ставків з площею водного дзеркала 502 га, одне водосховище з площею водного дзеркала 48 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 4,5 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

Екологічне становище в районі за останній час в основному залишалось стабільним. За останні роки зменшилися обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферне повітря, адже більшість підприємств не працюють або зменшили виробництво продукції.

Відчутну шкоду повітряному басейну завдає автомобільний транспорт, шкідливі викиди якого становлять половину від усієї кількості викидів у атмосферу.

Основною причиною порушення на автотранспорті стандартів, що стосуються охорони атмосферного повітря, є важке фінансове становище на підприємствах, відсутність запчастин та приладів, необхідних для ремонту і регулювання паливної апаратури автомобілів.

У порядку контролю за санітарним станом поверхневих вод екологічна інспекція в районі проводить відбір проб. Подекуди спостерігаються перевищення нормативних показників для водойм (внаслідок скидів Голованівського

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

*Ліс. Перші
барви осені*

комбінату комунальних послуг, Голованівської центральної районної лікарні). Для суттєвого покращення стану очищення зворотних вод необхідне виконання значних обсягів будівельних і ремонтних робіт, фінансування яких з року в рік відкладається.

Біологічного та хімічного забруднення ґрунтів у районі не виявлено. Небезпекою для земель району є водна ерозія. Це пояснюється насамперед значною пересіченістю місцевості водними джерелами. Основними заходами боротьби з цими процесами в районі є виведення з орних земель площ з кутом нахилу більше 5 градусів, оптимізація польових сівозмін, впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, заліснення крутосхилів.

Серйозним недоліком у роботі підприємств сільськогосподарського призначення різних форм власності є зменшення кількості внесення органічних та мінеральних добрив. Так, у 1991 році їх було внесено відповідно 3,9 т/га і 31 кг, а в 2003 році по 0,7 т/га і 0,8 кг/га.

На постійному контролі в районі знаходиться питання зберігання непридатних та заборонених до використання пестицидів. Станом на 1.01.2004 року таких пестицидів по господарствах району накопичилося 58,8 т. Переважно вони зберігаються в задовільних умовах – на хімічних складах, які були збудовані в кінці 60-х – на початку 70-х років і практично вичерпали свій амортизаційний ресурс. На будівництво нових у господарствах кошти відсутні. У незадовільному стані зберігаються пестициди в кількості 5,34 т на території Ємилівської сільської ради.

Непокоїть стан поводження з промисловими та побутовими відходами. Порушуються екологічні вимоги на організованих звалищах твердих побутових відходів в смт Голованівськ та Побузьке.

Підлягають охороні зелені насадження в усіх населених пунктах району, а також зелені зони навколо них і вздовж доріг, що мають оздоровче, захисне і культурно-естетичне значення.

На території району на площі 10,01 га розташовані два заповідних об'єкти місцевого значення – ботанічна пам'ятка природи «Дуб-велетен» та ландшафтний заказник «Там, де Ятрань круто в'ється».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Територія району заселена у III тисячолітті до н. е., про що свідчить поселення часів трипільської культури.

Вперше селище Голованівськ згадується в документах Подільської єпархії у 1764 році, де йдеться про спорудження в селищі дерев'яної церкви. Тоді його жителями були вихідці з Поділля та Київщини, які тікали сюди від панського гніту.

Під час Коліївщини, коли царські війська зайняли Умань, частина повстанців, очолювана Голованем, пробилася на південь й осіла на правому березі річки Кайнари. Гадають, що селище дістало назву від імені ватажка гайдамаків. Місцеве населення у той час займалося переважно скотарством та промислами.

Тривалий час Голованівськом володіли польські магнати Потоцькі.

У пореформений період (1861) досить швидко стала зростати промисловість по переробці сільськогосподарської сировини, працювали свічко-салотопний, винокурний, шкіряний і цегельний заводи, бойня, два водяних млини. Працювали 106 лавок, кінна станція, заїзд.

У 1875 році Голованівський маєток придбав департамент уділів.

Наприкінці XIX століття в Голованівську працювало однокласне училище і церковнопарафіяльна школа. На початку XX століття почала діяти приватна лікарня.

Розвиткові території сприяло будівництво у 1890 році залізниці, що пройшла неподалік від містечка Голованівськ. Роком пізніше було відкрито поштовий тракт між Голованівськом та Ольвіополем.

Невдоволення селян, робітників та міщан умовами життя і праці час від часу призводили до заворушень в окремих населених пунктах. У період революції 1905–1907 рр. селяни підпалювали скирти та поміщицькі садиби. Робітники брали участь у демонстраціях та страйках.

У лютому 1918 року в районі встановлено радянську владу.

До 1923 року територія краю входила до Балтського повіту Кам'янець-Подільської губернії (крім сіл Перегонівка, Полонисте, Давидівка, Табанова і Лебединка, які входили до складу Уманського повіту Київської губернії). З березня 1923 року в складі Первомайського округу Одеської області створено Голованівський район.

Статуетка періоду трипільської культури (викрадена з Голованівського музею у 1994 році)

Обеліск Слави (сmt Голованівськ)

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

У 1926 році в Голованівську відкрито лікарню на 30 ліжок, а в 1927 році кілька бідняцьких господарств об'єдналися в комуну.

З 1929 року в селах району почали утворюватися товариства, колгоспи. У 1930 році виникла Голованівська машинно-тракторна станція (МТС).

Під час голоду 1932–1933 років на території району, за окремими припущеннями, померло не менше 10 000 чоловік.

Сталінським репресіям на Голованівщині з 1934 до 1953 року було піддано до 2 000 чоловік.

З липня 1941 року до березня 1944 року район був окупований німецько-фашистськими загарбниками. На фронт пішли 9 719 жителів району, з них 4 970 чоловік загинуло. На каторжні роботи до Німеччини було вивезено 2 213 юнаків та дівчат. У гестапівських катівнях, пересильних таборах знищено 2 480 голованівців, в тому числі 622 дитини.

На території району діяли партизанські загони «Південний» і «Буревісник», підпільна комсомольська організація «Спартак», організації українських націоналістів (ОУН).

Уродженці району О. Д. Каневський, М. Т. Лановенко, К. О. Петровський, В. О. Хало удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

Післявоєнна відбудова народного господарства була завершена в основному до 1950 року. Відновили роботу промислові підприємства. Рік у рік збільшувалися врожаї зернових та технічних культур.

З 1954 року Голованівський район у складі Кіровоградської області.

26 березня 1957 року Голованівськ віднесли до категорії селищ міського типу.

У 1959 році засновано смт Побузьке.

У 1963 році в селищі Голованівськ відкрито професійно-технічне училище.

У 1972 році почав працювати новозбудований Побузький нікелевий завод з виробництва феронікелю.

Територія Голованівщини з 30 грудня 1962 року входила до складу Ульяновського району Кіровоградської області. 4 січня 1965 року Голованівський район поновлено.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Голованівський район є районом розвинутого сільського господарства і промисловості.

ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат» здійснює виробництво нікелю і феронікелю. Також тут освоєно процес виробництва високовуглецевого ферохрому. За 2003 рік вироблено 437 т нікелю і 433,6 т хрому. За перше півріччя 2004 року було виготовлено 5 940 т нікелю.

ДП «Межиріцький вітамінний завод» ДАК «Укрмедпром» є державним підприємством з підпорядкуванням Міністерству охорони здоров'я. Основним напрямком діяльності заводу є виробництво спирту етилового і подальше його використання на власних виробничих потужностях у виробництві спиртовмісних лікарських засобів. У 2003 році заводом вироблено етилового спирту 195,4 тис. дкл., лікарських засобів на 14,5 млн. грн.

У 2003 році обсяг реалізації продукції Голованівським державним лісомисливським господарством об'єднання «Кіровоградліс» склав 3 099,5 тис. грн, обсяг реалізації продукції на 1 га продуктивної площі становив 191,7 грн, вироблено продукції на суму 3 198,9 тис. грн. За період існування підприєм-

ства створено захисних насаджень держлісфонду 8 901 га, на землях сільгосп підприємств – 6 774 га, проведено рубок на площі 42 997 га, де заготовлено 426,3 тис. м² деревини, доглянуто молодняку на 2 176 га. Підприємство має давні виробничі зв'язки з Болгарією, Іспанією, Італією, Литвою, Молдовою, Нідерландами, Німеччиною, Польщею, Сербією і Чорногорією, Туреччиною, Францією, Чехією. Експортні поставки продукції на міжнародний ринок – одна із прибуткових статей підприємства. За перше півріччя 2004 року різної продукції за межі України було продано 2 935,445 м³ на суму 174 272,56 євро.

На базі колишнього комбикормового заводу створено два переробних підприємства: ТОВ «КЛК» та ТОВ «Відродження». ТОВ «КЛК» виробило у 2003 році товарної продукції на 797 тис. грн, збільшивши випуск борошна по району на 1 203 т, а ТОВ «Відродження» – на 1,3 млн грн, збільшивши випуск олії на 440,8 т. На сьогодні переробна галузь забезпечує населення олією в 2 рази більше від потреб.

Виробляють промислову продукцію й приватні підприємства. У ПП «Агроера» налагоджено вирощування грибів та виробництво бетонних блоків, у ПП «Майдан» – хлібобулочних виробів. ТОВ «Гарант» виробляє швейні вироби, переробляє сільськогосподарську продукцію, випікає хлібобулочні вироби. ТОВ фабрика «Дружба» спеціалізується на виробництві швейних та металовиробів.

На початок 2004 року промисловими підприємствами Голованівського району вироблено продукції та надано послуг у 16,7 рази більше, ніж за перше півріччя 2003 року, тобто обсяги промислового виробництва склали 181 251,4 тис. грн, що

*Феронікелевий
комбінат
(смт Побузьке)*

становить 1 358,3 % до рівня минулого року та 150,1 % до доведеного завдання.

Реалізовано продукції, робіт, послуг на суму 15 258,9 тис. гривень, найбільше – підприємствами добувної промисловості, тобто 88,8 % від загального обсягу проданої продукції по району.

Спостерігається і значне зростання виробництва товарів народного споживання в цілому за рахунок власного виробництва. За 2002 рік обсяги виробництва товарів народного споживання в порівняних цінах зросли на 46,9 %, до доведеного завдання – на 26,3 % та вироблено їх на загальну суму 12 683,1 тис. грн. Розвинена мережа ринкового та торговельного обслуговування, а також переробна індустрія (борошномельне, олійне та м'ясопереробне виробництво).

На цей час у районі налічується 16 борошномельних цехів і підприємств. Найбільшим з них є фірма «КЛК». Відкривши потужний млин, дане підприємство має можливість переробляти 50 т зерна на добу. З початку 2003 р. укладено 49 договорів загальними обсягами 4 874 т з товаровиробниками не тільки Кіровоградщини, а й з Одеської, Миколаївської, Запорізької, Черкаської, Київської та Закарпатської областей.

На території Голованівщини є 18 крупорушок загальною потужністю 5,2 т за добу та 19 олійниць загальною потужністю 67,6 т за добу.

Агропромисловий комплекс

В економіці провідне місце належить сільськогосподарському виробництву, на частку якого припадає 43 відсотки від загального обсягу виробництва товарної продукції в районі.

Внаслідок проведених реформ створено 24 агроформування ринкового типу. Загалом власниками земельних часток (паїв) стали 13 510 чоловік та майнового паю 14 198 чоловік. Працівники соціальної сфери отримали в постійне користування 2 355 га землі для ведення особистого підсобного господарства.

Швидкими темпами розвивається фермерський рух. У районі зареєстровано 108 селянсько-фермерських господарств.

Сільськогосподарських угідь у районі 78 158 га, що складає 78,8 % від загальної площі району. У структурі сільськогосподарських угідь площа ріллі становить 71 553 га. Структура сільськогосподарського виробництва: рослинництво – 72 %; тваринництво – 28 %.

Основні зернові культури, що вирощуються в районі: озима пшениця, ячмінь, кукурудза, зернобобові, гречка. Значне місце серед технічних культур займає соняшник і цукровий буряк.

На Голованівщині в роки незалежності почесного звання заслуженого працівника сільського господарства України

На живному полі

удостоєні А. В. Луценко, О. М. Пахолок, І. Т. Саваренюк, В. Р. Чеберяк, М. М. Смуток, М. Д. Баланюк, І. В. Кучер.

Транспорт

Внутрішні й зовнішні економічні зв'язки району здійснюються в основному через автодороги обласного, районного і сільського значення.

Загальна довжина доріг в районі складає 385 км, у тому числі 355 км мають тверде покриття. Магістральних доріг – 43,6 км, місцевих – 341,4 км.

Пасажирські перевезення здійснюються через Голованівську автостанцію. Існує автобусне сполучення з Києвом, Одесою, Миколаєвом, Кіровоградом, Уманню, Побузьким і селами району.

На території Голованівського району проходить залізниця. Станції Голованівськ та Ємилівка є проміжними залізничними станціями в напрямку до Підгородньої. За основним призначенням вони належать до станцій IV класу, де виконуються вантажні й пасажирські перевезення в межах прилеглих районів.

Зв'язок

Зв'язок у районі здійснює ВАТ «Укртелеком» і ЦЕЗ № 7. Монтована ємність АТС у районі становить 4954 номери, з них 1954 – у сільській місцевості, 3000 – у міській. Крім того, що Голованівський ЦЕЗ № 7 надає послуги телефонного зв'язку, значна кількість мешканців району мають дротове мовлення.

У майбутньому планується побудова волоконно-оптичної лінії Первомайськ – Голованівськ з подальшого заміною Побузької АТСК 100/2000 на цифрову ЕС-11.

Будівництво

Будівельними підприємствами всіх форм власності, що працювали за контрактом, за перший квартал 2004 року виконано робіт на суму 453 тис. грн.

Житлово-комунальне господарство

У Голованівському районі є два підприємства, які надають житлово-комунальні послуги: Побузьке виробниче управління житлово-комунального господарства та Голованівський комбінат комунальних підприємств. Вони надають послуги з водопостачання, водовідведення, благоустрою населених пунктів тощо.

На утриманні Побузького виробничого управління ЖКГ знаходиться 62 багатопверхових житлових будинки на 2612 квартир. Довжина водопровідних мереж в смт Побузьке складає 18 км; мереж водовідведення – 15,5 км.

Голованівський комбінат комунальних підприємств обслуговує 19 км водопровідних мереж та 2,5 км каналізаційних мереж.

Побутове обслуговування населення

Побутове обслуговування населення в Голованівському районі здійснює ТОВ «Гарант». Спеціалісти товариства надають послуги з ремонту телерадіоапаратури, холодильників, електропобутових товарів, ремонту та пошиття одягу, ремонту взуття; випікають для населення хлібобулочні вироби, переробляють зерно на крупу, здійснюють ритуальні послуги, а також пасажирські перевезення на замовлення.

Торгівля

У районі забезпечено динамічний розвиток малого бізнесу, покращено торговельне обслуговування району, торговельну мережу насичено товарами вітчизняного виробництва, відновлено мережу магазинів на селі.

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

Обсяг роздрібного товарообороту, включаючи ресторанне господарство, офіційно зареєстрованих підприємств усіх форм власності та господарювання становить 13 382,9 тис. грн.

Обсяг роздрібного товарообороту в розрахунку на одну особу в середньому за місяць становить 62,3 грн.

Банківська сфера

У районі здійснюють обслуговування населення відділення таких банків: Ощадний банк, «Аваль», «ПриватБанк», «Надра».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

Перша школа району була відкрита в селі Лебединці 4 березня 1844 року. До кінця XIX століття такі школи з'явилися в кожному селі.

Нині в районі працює 29 загальноосвітніх шкіл (з них 15 шкіл – I–III ступенів, 14 шкіл – I–II ступенів) і професійно-технічне училище, у яких навчаються 4 953 учні. Усі школи району з 2001 року оснащені комп'ютерними класами нового покоління. У районі почала діяти програма «Шкільний автобус», згідно з якою придбано автобус для підвезення дітей до школи. Усі школи стовідсотково опалюються і повністю забезпечені вугіллям та дровами.

На освітянській ниві працює 479 педагогічних працівників з вищою освітою. Два вчителі мають звання заслуженого вчителя України: директор Перегонівської загальноосвітньої школи I–III ступенів, вчитель української мови та літератури Валентина Федорівна Капелюшна та вчитель української мови та літератури Свірнівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Всеволод Павлович Винниченко. 54 педагогічних працівники нагороджені знаком «Відмінник освіти України».

У 2002–2003 навчальному році за сприяння районної державної адміністрації та місцевого сільськогосподарського товариства побудоване і введено в експлуатацію нове приміщення загальноосвітньої школи I–II ступенів у с. Вербовому.

Функціонують 27 дошкільних закладів, у яких виховуються 845 дітей.

Охорона здоров'я

На території району функціонують: центральна районна лікарня; дільнична лікарня смт Побузьке; амбулаторії в селах Перегонівці, Молдовці, Клиновому, амбулаторія сімейної медицини в селі Троянці, 29 фельдшерсько-акушерських пунктів, 6 аптек, 7 аптечних кіосків і пунктів. Медичну допомогу жителям району надають 62 лікарі та 221 працівник середнього медичного персоналу.

Культура та мистецтво

У районі налічується 31 бібліотека (2 районні, 2 міські – у Побужжі, 27 сільських бібліотек), у яких працює 40 спеціалістів. Усього користувачів зареєстровано 19 040, у тому числі у сільських бібліотеках – 11 890 та 4 965 дітей. Кількість відвідувачів у рік складає 186 056, з них дітей – 58 834. Основна книговидача становить – 368 924, з них для дітей – 122 901, у сільських бібліотеках – 224 023.

Сьогодні в районі успішно працюють 31 клубний заклад, з них 1 районний, 1 міський, 17 сільських Будинків культури, 12 сільських клубів. При культурно-освітніх закладах налічується 189 колективів художньої самодіяльності, у яких беруть участь близько 2 тис. чоловік, з них 720 дітей та підлітків.

*Експерсію в музеї історії
Голованівського району
проводить його директор
В. К. Холоднюк*

*Музей підпільної молодіжної
організації «Спартак»
у с. Красногірці*

Протягом року в районі проводиться понад 700 культурно-мистецьких заходів.

Гордістю району є народний аматорський хор «Візерунки», народний аматорський вокальний колектив «Деліція», народний аматорський духовий оркестр Побузького будинку культури, народна концертно-театралізована бригада Голованівського районного будинку культури та зразковий дитячий духовий оркестр Грузького сільського Будинку культури.

На території району 7 музеїв, два з яких комунальної власності: музей історії Голованівського району, заснований у 1985 році, та музей підпільної молодіжної організації «Спартак» с. Красногірки, заснований у 1978 році, 5 музеїв працюють на громадських засадах. При музеї історії Голованівського району діють клуб «Ветеран», членами якого є учасники бойових дій Великої Вітчизняної війни, та клуб «Горлиця»,

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ РАЙОН

*Приміщення колишнього
гравального будинку
в Голованівську*

Сім'я різьбярів Савчуків

членами якого є жінки-ветерани праці. За рік музеї району відвідують понад 10 тис. чоловік.

Успішно працює Побузька дитяча музична школа, де на фортепіанному, вокально-хоровому, народному та духовому відділеннях навчається 115 учнів.

У районі налічується 74 пам'ятники історії та культури і 11 пам'яток археології.

На околиці с. Межирічка розкопано 4 скіфських кургани (III–V ст. до н. е.), а також 2 кургани з похованням кочовиків (XIII–XV ст.). Біля с. Троянка досліджені три кочівницьких кургани. Поблизу с. Ємилівка виявлено поселення трипільської (III тис. до н. е.) та черняхівської (II–VI ст. до н. е.) культур.

У районі проживає 20 майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Це художники, майстри з різьби по дереву, вишивання, писанкарства.

У смт Голованівськ працює родина майстрів різьби по дереву Савчуків: батько – Віктор Степанович і син – Ігор Вікторович. Вони працюють у різних стилях. Мистецькі витвори родини Савчуків вражають колоритністю, власним стилем і неповторністю кожного виробу. Вони учасники багатьох обласних та районних виставок і конкурсів, мають нагороди, грамоти і подяки, зокрема нагороджені дипломом лауреатів, цінним подарунком та грошовою премією на першому обласному фестивалі «Родинні скарби Кіровоградщини».

На Голованівщині творять самодіяльні художники Юрій Григорович Чопенко, Григорій Микитович Чопенко, Ольга Олегівна Лисенко, Валентина Олегівна Клименко.

Видавнича діяльність та ЗМІ

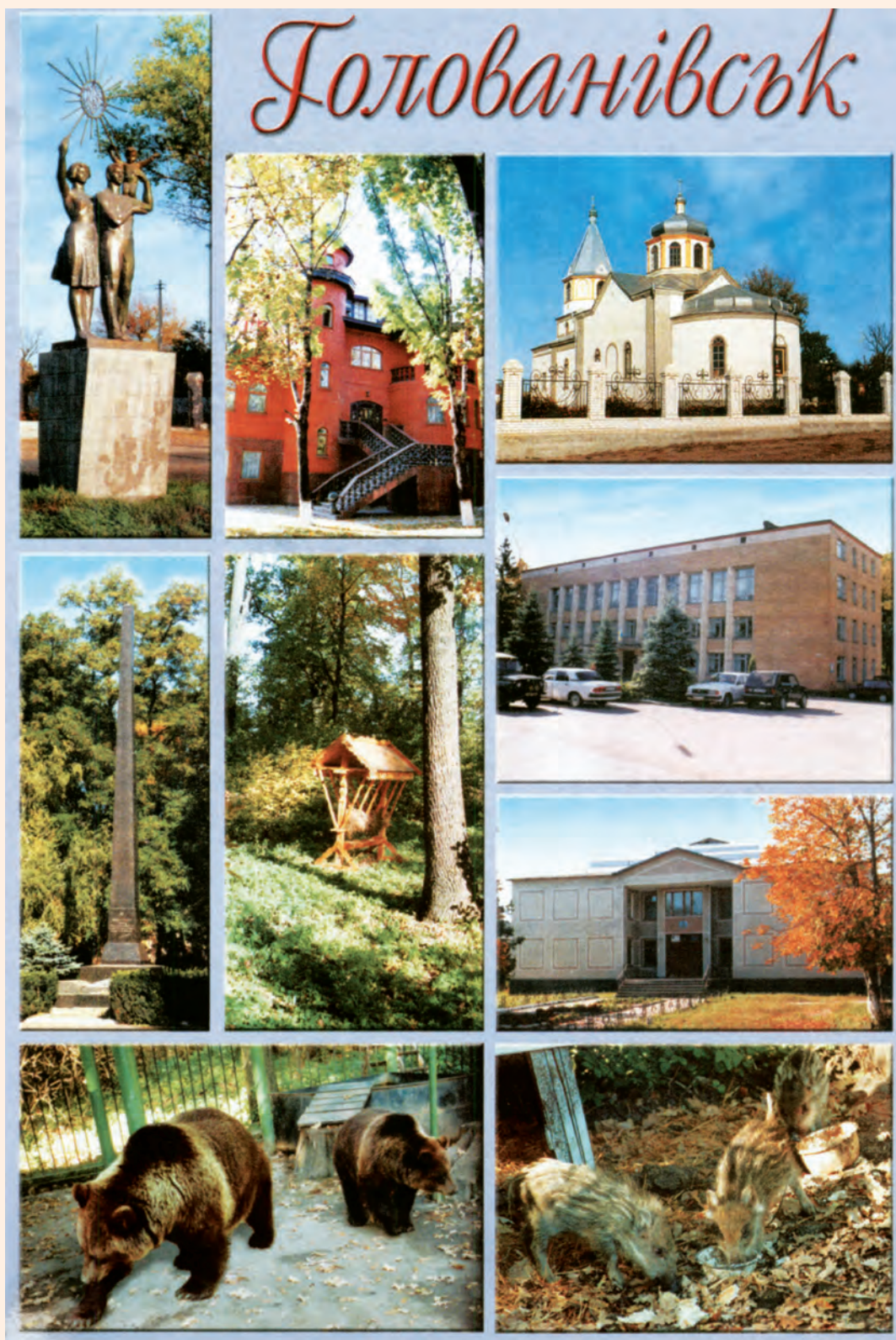
У районі створене Голованівське районне комунальне підприємство Редакційно-видавниче об'єднання «Вісник Голованівщини», куди входять районна газета «Вісник Голованівщини» та районне радіомовлення. Зареєстровані також приватні газети «Наша воля», «Там, де Ятрань», журнал «Ятрань».

Фізична культура і спорт

У користуванні спортсменів і фізкультурників району знаходиться районний стадіон, 22 спортивних зали, 46 спортмайданчиків, 17 футбольних полів, 8 стрілецьких тирів, 18 приміщень для фізкультурно-оздоровчих занять, 2 дитячо-юнацькі спортивні школи (сmt Голованівськ та сmt Побузьке).

Голованівська дитячо-юнацька спортивна школа відділу з питань фізичної культури та спорту райдержадміністрації має спортивну базу: зал для боротьби дзюдо, 2 роздягальні, 2 душові, сауну, басейн. Кімната загальнофізичного розвитку укомплектована тренажерами та всім необхідним для занять. У дитячо-юнацькій спортивній школі працюють секції з чотирьох видів спорту: волейболу, футболу, дзюдо та настільного тенісу. Ці види спорту є пріоритетними в районі. Ними займаються більше 400 вихованців.

Спортсмени району постійно беруть участь в обласних та всеукраїнських змаганнях, де стають не тільки призерами, а й переможцями. Серед кращих: Євгенія Трохимівна Буз – (1939, с. Вербове) – майстер спорту СРСР з велоспорту, неодноразова чемпіонка України; Василь Лукич Доценко (1959, сmt Голованівськ) – майстер спорту СРСР з важкої атлетики; Іван Семенович Круц (1906, с. Роздол – 1964) – чемпіон СРСР з гирьового спорту 1958 року, відомий силач, цирковий артист; Леонід Пантелійович Парполіта (1936, сmt Голованівськ – 1989) – майстер спорту СРСР з велоспорту, учасник міжнародних змагань; Ярослав Рябушенко (1968, сmt Побузьке) – майстер спорту СРСР міжнародного класу, учасник Олімпійських ігор у Барселоні 1992 року (групова гонка, велоспорт); Віталій Петрович Свірненко (1927) – чемпіон України з поцерліфтингу серед ветеранів 2003 року, Петро Степанович Корягін (1953) – майстер спорту СРСР з настільного тенісу, Вадим Петрович Корягін (1983) – майстер спорту України з настільного тенісу, третій призер чемпіонату України 1990 року, член юнацької збірної України, учасник чемпіонату Європи в Італії, неодноразовий призер міжнародних змагань; Марина Дмитрівна Яровенко (1980) – майстер спорту України з боротьби дзюдо та самбо, чемпіонка України з дзюдо та самбо 1996–1999 років, срібний призер юнацьких ігор України 1997 року; Ігор Петрович Корягін (1986) – чемпіон області з настільного тенісу, бронзовий призер області з більярдного спорту «Московська піраміда», третій призер першості України серед юнаків з настільного тенісу.

Поштова листівка про Голованівськ

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 065 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 8,7 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 12,1 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються більше 3,9 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено більше як на 740 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 3,5 тис. сімей на суму 738 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету та виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 6 183 пільговики, із них: 4 209 ветеранів війни, 1 787 ветеранів праці, 146 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та 41 ветеран військової служби та органів внутрішніх справ.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 1 078,3 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 952,5 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Голованівської райдержадміністрації входять: відділення соціальної допомоги вдома та відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні). Територіальним центром надаються послуги перукаря, швачки та чоботаря. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 419 особам.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Голованівського району 25 800 тис. дол. США, що становить 200 % до 2002 р. Цей показник на душу населення становить 703 дол. при обласному показникові 51,7 дол. Найбільший обсяг іноземних інвестицій був спрямований на реконструкцію та відновлення феронікелевого виробництва ТОВ «Побузький феронікелевий комбінат».

Експорт продукції здійснюють Побузький феронікелевий завод, державне лісомисливське господарство, Голованівське ХПП.

За площею лісів район займає одне з перших місць в області. Тому Голованівське лісомисливське господарство успішно займається зовнішньоекономічною діяльністю та має зв'язки з такими європейськими країнами, як Німеччина, Болгарія, Іспанія, Польща.

ПЕРСОНАЛІЇ

АБАЗА Олександр Михайлович
(30.04.1853, Київська губернія – 1917, с. Межирічка, тепер Голованівського району)

Російський контр-адмірал. Учасник російсько-японської війни (1904–1905). Володів маєтком на території сучасного Голованівського району, куди входили Межирічка, Краснопілля й Давидівка.

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Микола Давидович
(1937, с. Крутеньке)

Учений-селекціонер, доктор сільськогосподарських наук.

БОБРЕЦЬКИЙ Микола Васильович
(1.04.1843, с. Троянка, тепер Голованівського району – 24.09.1907)

Відомий вітчизняний зоолог-дарвініст. Народився в сім'ї священника. В 1866 р. закінчив Київський університет і працював у ньому до кінця життя. З 1877 р. – був професором, а в 1902–1905 рр. – ректором університету. Основні праці – з ембріології ракоподібних, комах і головоногих молюсків. У своїй науковій діяльності продовжив напрямок у розвитку ембріології і в цілому природознавства, який створили А. С. Ковалевський та І. І. Мечников. Автор першого російського підручника «Основи зоології» для студентів університетів.

БУЧАЦЬКИЙ Леонід Петрович
(1944, с. Свірневе)

Біолог-вірусолог, доктор біологічних наук. Закінчив Київський держуніверситет. Провідний науковий співробітник біологічного факультету Київського університету. Лауреат Державної премії України.

ВАЛЬКО Олександр Степанович
(1949, с. Свірневе)

Доктор медичних наук. Закінчив Київський медінститут. У Київському інституті серцево-судинної хірургії тривалий час був завідуючим відділом уродженої вади серця у дітей. Лауреат Державної премії Української РСР (1988). Проживає в місті Києві.

ВІННІЧЕНКО Всеволод Павлович
(1944, с. Молдовка Голованівського району)

Заслужений учитель України (1993). Закінчивши філологічний факультет Черкаського педагогічного інституту, з 1962 р. працює у Свірнівській загальноосвітній школі I–III ступенів Голованівського району вчителем української мови та літератури. Досвід позакласної роботи з учнями вивчався обласним Інститутом післядипломної педагогічної освіти. За його ініціативою в школі створено етнографічний музей, кімнату-музей бойової слави, портретну галерею випускників та педагогів-ветеранів. Більше 10 років керує літературно-творчим гуртком. Відві-

дувачі музею – учні району, односельці, земляки з ближнього зарубіжжя. Був делегатом Всесоюзного з'їзду працівників освіти (Москва, 1988). Нагороджений медалями «20 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні» та «Ветеран праці», Почесною грамотою ЦК ВЛКСМ (1970), Грамотою Міністерства освіти Української РСР (1981), Почесною грамотою Міністерства освіти СРСР (1984).

ВОЛЬСЬКИЙ Серафим Андрійович
(31.12.1910, с. Свірневе, тепер Голованівського району)

Учений-історик, доктор історичних наук, професор (1968). У 1940 р. закінчив Одеський університет. Був на партійній і викладацькій роботі. Його наукові дослідження стосуються питань історії Великої Вітчизняної війни. Автор 35 книг. Лауреат Державної премії Української РСР. Нагороджений орденом «Знак Пошани».

ГАЛЮК Марія Федорівна
(1949, с. Березівка)

Композитор, член Музичної спілки України.

ГАРАНІН Володимир Михайлович
(5.02.1934, с. Троянка Голованівського району)

Поет, прозаїк, перекладач, член Національної спілки письменників України. Закінчив Одеський державний університет (1969). Працював у будівельних організаціях та в органах міліції Одеси. Систематично виступає з творами в центральних і обласних періодичних виданнях. Випустив збірки поезій «Доброзичливий горобець» (1974), «Червоні світанки» (1979), «Щиро кажучи» (1991).

ГОЛУБОВИЧ Всеволод Олександрович
(1885, с. Молдовка – 1939, м. Ярославль, тепер Російська Федерація)

Відомий український громадсько-політичний і державний діяч. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію, потім Київський політехнічний інститут (1914). Працював начальником дистанції Південної залізниці, обирався гласним Одеської міської думи, заступником голови. Належав до Української партії соціалістів-революціонерів (з 1912), член Центрального Комітету цієї партії. З 14(27).07.1917 р. – генеральний секретар шляхів, а з 30.10(12.11).1917 р. – генеральний секретар торгівлі та промисловості України. В грудні 1917 – січні 1918 рр. очолював українську делегацію на мирних переговорах з представниками держав Четвертого союзу у Бресті. Після проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради призначений 17(30).01.1918 р. головою Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки (УНР), обов'язки якого виконував до 29.04.1918 р. Учасник розробки конституції УНР. Після поразки українського національно-визвольного руху (1917–1921) жив в УСРР. У 1921 р., як і інші провідні діячі УПСР, був заарештований і засуджений більшовицькою владою, але через деякий час амністований. У 1930-х роках репресований радянським режимом.

ГОРСЬКИЙ Володимир Федорович (1929, с. Полонисте)

Академік, доктор технічних наук.

ГРИГОРУК Євген Максимович (6.01.1899, с. Троянка – 24.10.1922)

Поет. Закінчив Феодосійський учительський інститут (1920). Учасник громадянської війни. Працював в органах народної освіти, головою Київської філії Держвидаву, згодом у видавництві в Москві. Писав українською і російською мовами. Автор агітаційної віршованої збірки «Звідки пішли банди» (1921), збірки «Твори» (1928, 1962).

ГРОМІЙЧУК Пелагея Тимофіївна (28.10.1916, с. Клинове Голованівського району – 1990)

Герой Соціалістичної Праці (1958). Однією з перших пішла до колгоспу. Брала участь у русі п'ятисотенниць. З 1939 р. очолювала буряківничу ланку в колгоспі, одержуючи стабільно високі врожаї. Була депутатом Верховної Ради Української РСР четвертого-восьмого скликань. Відзначена трьома орденами Леніна та іншими нагородами. Персональний пенсіонер державного значення.

КАРМАЗАНОВСЬКИЙ Григорій Григорович (1959, с. Молдовка)

Доктор медичних наук.

КАНЬОВСЬКИЙ Олександр Денисович (27.08.1923, с. Маринополь Голованівського району – 2000, м. Київ)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). У 1940 р. поступив до Одеського технікуму фізичної культури. Добровольцем прийшов у Червону Армію, закінчив військове училище. Обороняв Одесу, Севастополь, воював під Сталінградом і на Донбасі. Гвардії молодший лейтенант, командир бронетранспортерів розвідувальної роти. Відзначився при визволенні Миколаївської області. Провившись у ворожий тил біля с. Варварівки, керував багатогодинним боєм, підтримуючи морський десант. Сприяв прориву оборони противника в районі Миколаєва. Після війни закінчив Військову академію бронетанкових і механізованих військ. З 1973 р. – полковник запасу. Мешкав у Києві.

КИФОРЕНКО Василь Іванович (1941, с. Шепилове – 2001)

Лауреат Державної премії України, кандидат сільськогосподарських наук, краєзнавець.

КОВЕНЬ Микола Адамович
(1941, смт Голованівськ – 1989, м. Москва)

Генерал-майор танкових військ. Закінчив Харківське вище інженерно-танкове училище, Академію танкових військ, Академію генерального штабу. Командував радянською танковою армією у військах обмеженого контингенту, дислокованих у НДР у 1985–1989 рр.

КОЗЕРАЦЬКИЙ Василь Федосійович
(13.01.1906, с. Грузьке, тепер Голованівського району – 1982, м. Київ)

Український співак (драматичний тенор), народний артист УРСР (1957). Закінчив Одеський музично-драматичний інститут (1931). Працював у театрах Одеси, Дніпропетровська, Києва. З 1951 р. до 1959 р. – соліст Київського театру опери та балету імені Шевченка. З 1963 р. – на педагогічній роботі. З 1965 р. – викладач Київської консерваторії. Кращі партії: Андрій («Тарас Бульба» Лисенка), Богун («Богдан Хмельницький» Данькевича), Герман («Пікова дама» Чайковського) та інші. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями.

КОЛОДІЙЧУК Омелян Овсійович
(1906, с. Шепилове – 1964)

Герой Соціалістичної Праці (1958). Учасник Великої Вітчизняної війни. Тривалий час працював бригадиром тракторної бригади.

КОРОП Олексій Федорович
(1891, с. Свірневе – 1963)

Герой Першої світової війни, повний Георгіївський кавалер.

КРУЦ Іван Семенович
(1904, с. Розділ – 1966)

Спортсмен-атлет.

ЛАНОВЕНКО Марко Трохимович (30.03.1912, с. Надеждівка Голованівського району)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1946). Навчався в рідному селі, працював у Лютневатському відділку радгоспу. З 1929 р. будує шахту «Червона зірка» поблизу м. Чистяково, згодом очолює першу комсомольську бригаду прохідників, партійну групу дільниці та заочно навчається в Комуністичному університеті та у Ждановській радпартшколі. З 1934 р. – в авіації. Закінчив Ворошиловградське авіаційне училище імені Пролетаріату Донбасу, служив у полку важких бомбардувальників. З 1939 р. – у Військово-повітряній академії імені Жуковського, яку закінчив після війни. На фронті – з 22 червня 1941 р. За цей час здійснив 317 бойових вильотів на бомбування військ і техніки ворога, у тому числі 10 з посадкою у ворожому тилу для допомоги чехословацьким партизанам. Після війни жив у Москві.

ЛИСИЙ Василь Прокопович (с. Липовеньке)

Доктор філософських наук.

МАЗУРЕНКО Дмитро Миколайович (с. Свірневе)

Академік АН України.

МАРЧАК Валерій Феофанович (с. Красногірка Голованівського району)

Закінчив Львівський інститут прикладного й декоративного мистецтва. Художник станкового та монументального живопису, учасник вітчизняних та зарубіжних виставок. Доцент, завідуючий кафедрою живопису Львівського інституту прикладного й декоративного мистецтва.

МОРОЗ Валентин Леонідович (1939, с. Люшнівате)

Поет, член Національної спілки письменників України. Автор кількох поетичних збірок. Мешкає в Одесі.

ОРЛИК Олександр Павлович (1915, с. Липовеньке – 1997, м. Первомайськ Миколаївської області)

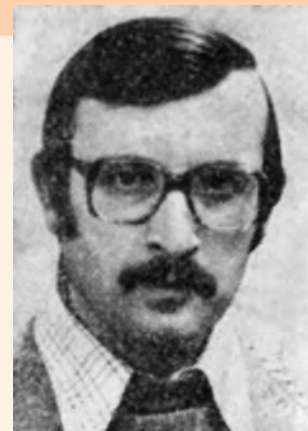
Герой Соціалістичної Праці. Учасник Великої Вітчизняної війни. Довгий час працював бригадиром тракторної бригади.

ПАВЛОВСЬКИЙ Станіслав Степанович
(11.01.1946, сел. Ємилівка
Голованівського району)

Прозаїк, член Спілки письменників України (1985). Закінчив філологічний факультет Київського університету (1974). Працює на видавничій ниві. Автор книжок «Чиста вода з Бугу» (1984), «Бути цього не може» (сатира та гумор, 1987), сатиричного роману «Бронтозаври не винні» (1990).

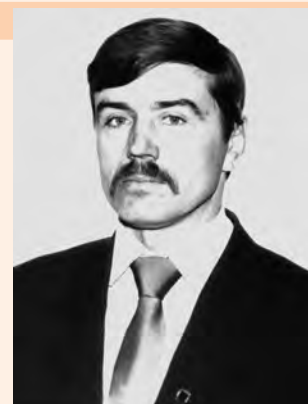

ПАШКЕВИЧ Сергій Антонович
(1938, с. Мар'янівка)

Генерал-майор. Закінчив військову академію у Москві. Працював у Московському військовому окрузі.

ПІДДУБНИЙ Сергій Васильович
(16.01.1956, с. Крутеньке Голованівського району)

Журналіст, публіцист, етнограф, краєзнавець. Закінчив Кіровоградський технікум механізації сільського господарства (1975), факультет журналістики Київського державного університету (1991). Трудову діяльність розпочав мотоциклістом у Ленінському райторзі Кіровограда, потім слюсарював, шоферував, служив в армії (командував відділенням і навчальним взводом), сержант запасу. Після армії працював у Вінницькій облдрукарні, кореспондентом газети в Голованівську, головою райспорткомітету. Після закінчення дружиною медінституту переїхав до Тюменської області. Працював помічником машиніста тепловоза, водієм пожежної машини. У 1982 р. повертається до України. Працював завідуючим відділом сільського господарства голованівської районної газети «Комуністична праця». Восени 1989 р. організував осередок НРУ. В липні 1990 р. вийшов з КПРС. У жовтні того ж року заснував першу в області незалежну приватну газету «Сходи» (виходила до осені 1994 р.). У 1994 р. створив іншу газету районного масштабу – «Там, де Ятрань», редактором якої є понині. В 1994 р. обласною організацією Руху був висунутий кандидатом у народні депутати України. Серед 15 кандидатів зайняв 4-те місце. У 1998 р. був довіреною особою кандидата від Руху в народні депутати В. Козинського. Вийшов з Руху на знак протесту проти третього розколу в 2001 році. Окрім газетярської справи, займається дослідженням історії краю та України. Автор першої в Україні районної енциклопедії – «Енциклопедії Голованівського району» (1993), за яку отримав звання лауреата обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова, а також книг «Там, де Ятрань круто в'ється» (1997), «Крутеньківське євангеліє» (1998), «Голованівщина на межі тисячоліть» (1999), «Війни проти українського села» (2000), «Давня Голованівщина» (2001, у співавторстві), «Освіта Голованівщини. Фотоматеріали» (2001, у співавторстві), «Між Ятранню і Бугом» (2002), «Липовеньке», «Філософія українського слова», «Клинове», «Свірневе», «Грушка» та інших. Засновник щоквартального літературно-мистецького журналу «Ятрань». Займався спортом, був чемпіоном області з класичної боротьби, кандидат у майстри спорту. Живе і працює в смт Голованівськ.

ПЕТРОВСЬКИЙ Костянтин Остапович
(14.04.1907, с. Клинове Голованівського району – 1992)

Учасник Великої Вітчизняної війни, генерал-полковник, Герой Радянського Союзу (1945). Навчався і працював у рідному селі, був кріпильником на шахті в Донбасі. З 1929 р. – в армії. Закінчив військове училище, політкурси та Академію бронетанкових і механізованих військ. Війну зустрів на Львівщині комісаром механізованого полку. Командував танковими підрозділами, перебував на політроботі, працював у штабах. Брав участь у героїчній обороні Києва, у битвах під Москвою і на Волзі. Шість разів поранений. У 1944 р. його танкова бригада першою перетнула кордон Східної Пруссії і, перерізавши шлях Тільзит–Кенігсберг, порушила зв'язок між Інстербурзьким та Тільзитським угрупованнями ворога. У цих боях було знищено 12 танків, 6 самохідних гармат, кілька десятків автомашин і близько 300 гітлерівців. Брав участь у штурмі Кенігсберга. У повоєнний період займає командні посади у Прикарпатському військовому окрузі. З 1961 р. – у запасі. Укладач книг «Отчизны звезды золотые», «Бродовский котел», «Прикарпатский военный округ». Мешкав у Львові.

РОЗВОЗЧИК Петро Іларіонович
(с. Вербове)

Член Національної спілки письменників України.

РУДИК Станіслав Костянтинович
(1940, с. Капітанівка)

Доктор ветеринарних наук, академік Академії вищої школи України.

РЯБУШЕНКО В'ячеслав
(1968, смт Побузьке)

Майстер спорту СРСР міжнародного класу. Учасник Олімпійських ігор (Барселона-92) у груповій велогонці.

СВИДЮК Микола Іванович
(1950, с. Березівка)

Естрадний співак і композитор, народний артист України.

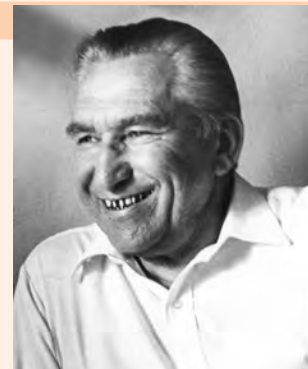
СВІРНЕНКО Петро Степанович
(1902, с. Красногірка – 1962, Крим)

Відомий полярний дослідник, Герой Соціалістичної Праці. Йому присвячена документальна повість В. Г. Чопенка «Полярний Робінзон».

СИВОЛАП Петро Спиридонович
(1.01.1929, с. Полонисте Голованівського району)

Гуморист-сатирик, член Національної спілки письменників України. Закінчив Львівський державний університет. З 1960 р. на журналістській роботі. Зокрема працював у газеті «Кіровоградська правда». Автор гумористичних збірок «Душа і ноги» (1984), «Баранячий фасад» (1989), «Етикетка для колгот» (1994).

ТАЦІЄНКО Олександр Харитонович
(1920, с. Межирічка)

Генерал-майор танкових військ. Учасник Великої Вітчизняної війни. Був старшим військовим радником в Афганістані, заступником командуючого Київським військовим округом. Після виходу на пенсію мешкав у Дніпропетровську.

ФАЙДА Никифор Лазарович
(1914, с. Перегонівка – 1989)

Герой Соціалістичної Праці. Учасник Великої Вітчизняної війни. Тривалий час працював бригадиром тракторної бригади.

ФАРТУШНЯК Дмитро Іванович
(7.10.1922, с. Давидівка Голованівського району)

Краєзнавець, учитель, заслужений працівник культури України. По закінченню Підвисоцької середньої школи навчався в Одеському індустріальному інституті (1939–1941). Учасник Великої Вітчизняної війни. У 1941 р. брав участь в обороні Одеси, у 1944 р. – в Кишинівській, Будапештській, Віденській та Празькій військових операціях. У повоєнний час Дмитро Іванович працює в Перегонівській та Полонинській середніх школах й одночасно навчається на історичному факультеті Одеського державного університету. У 1953–1994 рр. працював учителем у селі Підвисокому. Усе своє життя збирав матеріали про історію села. На їх основі в 1967 р. створено музей історії села Підвисоке, який у 1973 р. став народним. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова (1999). Нагороджений орденами Слави III ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, «За мужність» III ступеня та 16 медалями.

ХАЛО Володимир Олексійович
(1922, смт Голованівськ – 1986, м. Одеса)

Учасник Великої Вітчизняної війни, танкіст, Герой Радянського Союзу (1943).

ЧАМЛАЙ Борис Феоктистович

(10.04.1931, с. Розкішне Голованівського району – 2001)

Поет-сатирик, член Національної спілки письменників України. Закінчив Кіровоградський педагогічний інститут (1969). Працював учителем української мови та літератури, був інспектором-ревізором Кіровоградського облсоцзабезу. Друкувався з 1956 року. Автор збірок «Кому сняться кислиці» (1974), «Власна думка» (1981), «Ментальність диявола» (1999).

ШЕВРЯКОВ Степан Васильович

(1937, смт Голованівськ – 1982)

Поет. Закінчив Миколаївський педагогічний інститут. Працював директором Голованівської середньої школи №1. Публікувався в районній, обласній і республіканській пресі.

ШЕВЧУК Домнікія Семенівна

(1928, с. Свірневе)

Скульптор. Автор пам'ятника загиблим односельцям у с. Свірневому. Мешкає у Києві.

ШИНКЕРМАН Н. М. (смт Голованівськ)

Доктор медичних наук, професор.

ШМАЄВИЧ Леонід Ізраїлевич

(10.12.1946, смт Голованівськ)

Академік Міжнародної академії проблем людини в авіації і космонавтиці (1996). У 1972 р. закінчив Кіровоградське льотно-штурманське училище цивільної авіації (диплом з відзнакою), у 1980 р. – Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. З 1972 р. до 1991 р. працював на посаді штурмана-інструктора Кіровоградського льотно-штурманського училища цивільної авіації. З 1991 р. – заступник начальника Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації. З 1993 р. – генеральний директор міжнародної акціонерної авіаційної компанії «УРГА». Займається благодійництвом. Нагороджений орденом «За трудові досягнення» IV ступеня (2000).

ЯВОРСЬКИЙ Василь Миколайович

(1901, с. Свірневе – 1983, м. Ленінград)

Конструктор військової техніки, доктор технічних наук, професор. Викладав у військовій технічній академії. Був репресований сталінським режимом.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Персоналії

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

У самому центрі України
Стоїш, моє рідне село.
Від праці людської, від сонця проміння,
Як писанка, ти розцвіло.

С. Стеценко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район розташований у західній частині Кіровоградщини на вододілі між Дніпром і Південним Бугом. Межує на півночі з Новоархангельським та Маловисківським районами, на заході – з Вільшанським районом Кіровоградської області, на півдні – з Первомайським, Арбузинським та Братським районами Миколаївської області, на сході – з Новоукраїнським районом Кіровоградської області.

Районний центр – смт Добровеличківка лежить у географічному центрі України (48° 21' північної широти і 31° 10' східної довготи) за 105 км на захід від обласного центру.

Територія Добровеличківського району становить 1,3 тис. км² (5 % від території області).

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У районі одна міська, одна селищна та 21 сільська рада, яким підпорядковані 63 населених пункти: Помічнянська міська рада (м. Помічна), Добровеличківська селищна рада (смт Добровеличківка, с. Варваро-Олександрівка, с. Мар'ївка), Братолюбівська сільська рада (с. Братолюбівка, с. Вороб'ївка, с. Нововікторівка), Гаївська сільська рада (с. Гаївка, с. Вірне, с. Новотишківка, с. Осикове), Глинянська сільська рада (с. Глиняне, с. Міжколодяжне, с. Новоглиняне), Гнатівська сільська рада (с. Гнатівка, с. Михайлівка, с. Новомиколаївка), Дружелюбівська сільська рада (с. Дружелюбівка, с. Василівка, с. Олександро-Завадське, с. Ско-

*Пам'ятний
знак
у географічному
центрі
України*

Приміщення Помічнянської міської ради

піївка, с. Шевченка), Карбівська сільська рада (с. Карбівка), Липнязька сільська рада (с. Липняжка, с. Водяне, с. Володимирівка), Любомирська сільська рада (с. Любомирка, с. Вікняне, с. Куколове), Марківська сільська рада (с. Маркове, с. Анатолівка), Миколаївська сільська рада (с. Миколаївка, с. Новопетрівка), Новолутківська сільська рада (с. Новолутківка, с. Добротимофіївка, с. Олександро-Акацатове), Олександрівська сільська рада (с. Олександрівка, с. Богодарівка), Олексіївська сільська рада (с. Олексіївка, с. Кирилівка), Перчунівська сільська рада (с. Перчунове, с. Сміливе), Піщанобридська сільська рада (с. Піщаний Брід, с. Веснянка, с. Крикунка, с. Нова Ковалівка, с. Перемога), Тернівська сільська рада (с. Тернове, с. Новостанкувате), Тишківська сільська рада (с. Тишківка, с. Андріївка, с. Богданівка), Троянська сільська рада (с. Трояни, с. Новодобрянкa, с. Новоодеса), Федорівська сільська рада (с. Федорівка, с. Новомихайлівка, с. Показове, с. Попівка), Червонополянська сільська рада (с. Червона Поляна, с. Микільське, с. Якимівка), Юр'ївська сільська рада (с. Юр'ївка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У синьому полі три срібні вузькі увігнуті балки, над ними золота восьмипроменева зірка, внизу золотий козацький хрест.

Опис прапора

Синє прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, у центрі деревкової половини прапора зображення жовтої

Герб і прапор Добровеличківського району

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

восьмипроменевої зірки, вільна половина прапора складається з семи рівновеликих горизонтальних смуг – чотирьох синіх і трьох білих.

Пояснення символіки

В основу герба покладено різновид давньої лицарської емблеми леліви – држевицю, яку мали у своєму гербі засновники поселення, що згодом стало центром району, – представники відомого козацького роду Величковських. Півмісяць у гербі інтерпретовано в три увігнуті балки, що зображує як територіальну ознаку три головні річки району – Кагарлик, Сухий Ташлик та Чорний Ташлик. Традиційні для леліви кольори означають: золотий – добро, синій – велич, що перегукується з назвою гербоносія, срібло – стихію води. Увігнута форма та горизонтальне положення фігур, що символізують річку, відображає непрямолінійність їх річищ та напрямок течій зі сходу на захід. Щит увінчаний золотим пшеничним снопом, оточеним двома золотими калиновими галузками, що символізують красу і багатство краю, та прикрашений перевитим синьою стрічкою золотим дубовим листям. Дуб – поширена на Добровеличківщині порода дерева. Він символізує витривалість, славу та велич, а також гостинність, віру і добросесність. Під щитом на синій девізній стрічці золотими літерами написано «Добро і велич воедино», що у вигляді гасла передає назву району. Для створення прапора використані відповідні гербовим кольори та найбільш змістовні фігури – зірка та балки (смуги). Восьмипроменева форма зірки умисно наближена до картографічного знаку – рози вітрів, що асоціюється зі знаходженням на території Добровеличківського району географічного центру України. Вузькі увігнуті балки в прапорі стилізовані у білі смуги, які на тлі синього полотнища утворюють чотири рівні їм за шириною проміжки, що надає прапору колористичної ритміки та класичного вигляду. У цілому символіка Добровеличківського району передає історичне походження та семантику його назви, географічну та природну особливість цієї території.

Затверджена в 2001 р. Автори символіки: В. Є. Кривенко, К. В. Шляховий.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 42,2 тис. чол. (4 % від населення області). Щодо національного складу – переважають українці – 91 %. Мешкають також росіяни – 5,5 %, білоруси – 1,2 %, молдовани – 1,6 %, болгары – 0,1 % та інші національності – 0,6 %.

У Добровеличківському районі є 21 релігійна громада, у тому числі 11 православних, 9 євангельських християн-баптистів, одна – християн віри євангельської (п'ятидесятників).

Зареєстровано 38 осередків політичних партій різного спрямування.

У бюджетній сфері працює 8,6 %, в агропромисловому комплексі – 9,8 %, у промисловості – 1,2 % населення. У районі 1 742 безробітних, що становить 5,4 % населення. Значна кількість жителів – пенсіонери (42,4 %).

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

В основі території Добровеличківського району лежить докембрійський кристалічний фундамент, який є частиною Українського кристалічного щита. Цим зумовлене багатство та різноманітність мінеральних ресурсів району.

Свято-Миколаївська церква у смт Добровеличківка

Рельєф

Лежить у межах південних відрогів Придніпровської височини. Поверхня пологохвиляста з висотою над рівнем моря 150–200 м, дуже розчленована долинами річок, ярами та балками. Є виходи на поверхню кристалічних порід. Найвища точка району – 217 м – розташована на північний схід від с. Карбівки.

Клімат

Північна частина району розташована в Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції, південна – у Дністровсько-Дніпровській північностеповій фізико-географічній провінції. Середня температура січня $-5,5^{\circ}\text{C}$, липня $+20,5^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад 10°C становить 165 днів. Середньорічна кількість опадів 520 мм, більша частина їх випадає в теплий період року. Висота снігового покриву до 10 см. Домінуючі вітри – північно-східного, східного та північно-західного напрямків. Район розташований в основному в недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зоні. Діє метеостанція (Помічна).

Поверхневі води

Територією району протікають річки: Синюха (на північно-західній межі району) та її притоки Кагарлик, Сухий Ташлик (з притокою Добра), Чорний Ташлик; на півдні бере початок Велика Корабельна (притока Південного Бугу).

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

*Річка
Синюха*

*Пейзаж
Добровелич-
ківщини*

*Окрасою
краю
є парк
Ревуцького,
розбитий
у ХІХ ст.
представ-
никами
таланови-
того роду*

Лебедине озеро

Ґрунти

Добровеличківський район розташований у центральній зоні Кіровоградської області на межі Степу та Лісостепу. У зв'язку з цим його ґрунтове покриття досить різноманітне. В основному це чорноземи типові (55,6 %) та чорноземи звичайні глибокі (34,1 %) і їх аналоги за ступенем змитості. У цілому їм властива досить висока природна родючість. Крім названих ґрунтів на території району невеликими масивами зустрічаються чорноземи опідзолені та реградовані (7 %), чорноземи звичайні (2,8 %), чорноземи та лучні ґрунти намиті (0,4 %). За механічним складом ґрунти переважно важкосуглинкові та легкоглинисті. Понад 40 % ґрунтів у тій чи іншій мірі еродовані, а тому мають укорочений гумусовий горизонт: містять на 10–30 % менше гумусу і поживних речовин, недостатньо забезпечені вологою. За даними Кіровоградського центру «Облдержродючість», вміст гумусу є ще досить високим і становить в середньому 4,14 %, а з цим тісно пов'язана і забезпеченість ґрунтів поживними речовинами, особливо азотом, яка в основному є середньою – понад 74 % орних земель. Найкраще забезпечені ґрунти району обмінним калієм. Понад 80 % ріллі містить його підвищену кількість.

Флора і фауна

У Добровеличківському районі природна степова рослинність, яскраве різнотрав'я (шавлія, чебрець, декілька видів полину, звіробою, деревію, астрагал, горицвіт, барвінок, васильки, сон-трава, ромашка, мати-й-мачуха, декілька видів щиріці) збереглися на узліссях і схилах балок. Переважають угруповання бородача звичайного, характерного для південної частини Лісостепу, ковили волосистої, волошки руської, півників понтійських, занесених до Червоної книги України. На території району ростуть і малопоширені види: мигдаль степовий, вишня степова, оман мечолистий, айстра степова. Зустрічається оман високий – цінна лікарська рослина, яка рідко трапляється на Кіровоградщині. Досить значні площі на схилах балок займають чагарники терену та клену татарського.

Основні деревні породи лісів: дуб (80 % площі), ясен, граб, липа.

У лісах Добровеличківщини мешкають лисиці, зайці, козулі, дикі свині. Серед птахів домінують куріпки, сороки, чаплі, лебеді, сови, журавлі, солов'ї, фазани. Серед степового різнотрав'я спостерігаються різноманіття комах: коники, метелики, джмелі, дикі бджоли, оси. Серед земноводних і плазунів переважають озерна жаба, ставкова жаба, гадюки, вужі.

Природо-ресурсний потенціал

До Кадастру родовищ та проявів корисних копалин в районі віднесені глина, пісок, жорства, суглинок, мінеральні фарби, крейда, вапняк, піщаник, бурий залізняк, граніт, кварц, польовий шпат.

У районі 1 292 га лісів державного лісового фонду та 3 773 га закріплених за сільськими радами.

На території району 85 ставків з площею водного дзеркала 649 га, три водосховища з площею водного дзеркала 299 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 4 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі чотири заповідних об'єкти місцевого значення: комплексна пам'ятка природи «Козацька скеля», гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення «Запорізькі джерела» і «Болото Левади», заповідне урочище «Балка Куца». Їх загальна площа 45,02 га.

Пам'ятка
природи
«Козацька
криниця»

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Добровеличківський край багатий на історичні події. Його степами пройшли та залишили сліди свого перебування десятки племен і народів: кіммерійці, скіфи, сармати, чорні клобуки, печеніги, половці, татари та інші. Була ця земля рідною і для слов'янських племен. Зачепили край події козацької доби, революційних випробувань, обпалило лихоліття Великої Вітчизняної війни.

Заселення краю почалося за доби неоліту. В урочищах «Макітра», «Балка Куца» виявлено залишки великого поселення трипільської культури IV–III тисячоліття до н. е.

Десятки курганів-могильників лишили по собі племена скіфів та інших кочових народів I тисячоліття до н. е.

На цих землях формувалося основне ядро протослов'янських племен. До XIII століття край входив до складу Київської Русі, пізніше підпав під владу Великого Князівства Литовського. Влітку 1362 року між селами Добрянкою і Тишківкою (одна з версій) в урочищі «Татарка» під орудою литовського князя Ольгерда відбулася перша переможна битва з трьома татарськими ханами. З боку русько-литовських сил у битві брали участь загони місцевого боярства з Київщини та Чернігово-Сіверщини, воїни князя Любарта з Волині та князів Коріартовичів з Поділля. Перемога Литовсько-руського війська змусила татар відступити з Криму.

Турецькі та кримськотатарські війська неодноразово спустошували територію краю. Так, у 1677–1678 роках, під час походів на Чигирин, вогненним смерчем пронеслися вони через річку Сухий Ташлик.

Жертовний камінь часів трипільської культури в с. Федорівці

Могутньою опорою краю стала Запорозька Січ. Наприкінці XVI – початку XVII століть кордони козацьких земель досягли берегів Чорного Ташлика і Синюхи. Загони козацького полковника І. Д. Сірка, базуючись неподалік сучасних кордонів краю, підтримали народне повстання 1664–1665 років і забезпечили оборону цієї території від нападу об'єднаних польсько-татарських військ, що сприяло швидкому заселенню земель (у тому числі й території району) вихідцями з північних та східних областей сучасної України.

Із покоління в покоління передається розповідь про те, як територією краю проходили війська Богдана Хмельницького після битви з поляками під Жовтими Водами. За реєстром Війська Запорозького 1756 року значиться, що на території краю розміщувався курінь Величківський, який складався з 358 вихідців з місцевих поселенців.

За переказами, в цих місцях на березі річки Доброї біля чумацької зупинки першим оселився втікач-кріпак коваль Величко. Згодом там заснувався хутір, названий Добровеличківкою, його заселяли українські селяни з-за річки Висі, які тікали від польсько-шляхетського гніту. У ті часи в народі була поширена приказка: «Як перейшов Вись, то тільки п'ятами блись!».

З 1754 року край стає відомим як місце розташування Новослобідського козацького полку, сформованого за указом 14 травня 1754 року.

У 1764 році Новослобідський козацький полк реформувався в Єлисаветградський полк пікінерів, а його територія ввійшла до складу Єлисаветградської провінції Новоросійської губернії.

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

У 1769 році ротні поселення Єлисаветградського полку дуже постраждали від турецько-татарської навали.

У тому ж році в Єлисаветградській провінції був поселений Молдавський гусарський полк, яким були залюднені села краю, спустошені під час нашестя. У 1775 році царський уряд наділив цими землями казенних селян та роздав офіцерам і російським поміщикам. Більшість нижчих чинів, одержавши землю, перевезли свої сім'ї та оселились на постійне проживання. Також населення краю сформувалося з прибулих українців, молдован та росіян-розкольників.

Більша частина краю зазнала тяжкої долі військових поселень.

Реформа 1861 року не принесла покращення долі селянам, що залишилися безземельними.

У 1873–1880 роках у землевласника П. Ревуцького працювали на обробітку його земель 23 376 безземельних чоловіків і 25 536 жінок.

Малоземелля спричинило невдоволення місцевих селян, особливої сили набули заворушення у 1905 році.

На початку лютого 1918 року в Добровеличківській волості встановлено радянську владу й обрано волосний комітет (голова М. Титаревич), а вже в березні волость окупували австро-німецькі війська. У відповідь на знущання окупантів над мирним населенням було створено партизанський загін. На околицях села Липняжки він вступив у бій із загарбниками, але сили були нерівні, народні месники були оточені та зазнали поразки.

З Добровеличківщиною пов'язане ім'я одного з найвідоміших діячів часів громадянської війни Нестора Махна. У 1919 році в Добровеличківці перебував його штаб, а його дружина Галина Кузьменко родом із села Піщаний Брід. Саме в Добровеличківці Нестор видав свій наказ №1, який можна назвати спробою організації післявоєнного устрою держави.

У червні 1920 року в краю знов встановлено радянську владу.

З 3 березня 1923 року сформовано Добровеличківський район Первомайського округу Одеської області з адміністративним центром у с. Добровеличківці.

У 1932–1933 рр. територію району охопив тотальний голод. Становище склалося катастрофічне. Посівна 1932 року зтягнулася до червня через зливи. Через погодні умови просапні культури не оброблялися, частина посівів загинула, а те, що дозріло, майже наполовину залишилось не зібраним.

Голодуючим селянам держава не допомагала, навпаки – забрала все до зернини. Наслідки цього були жахливі. Вмирили люди сім'ями і хуторами. Так, лише в Добровеличківці померло понад 400 чоловік.

Період 1933–1939 років в історії району позначено реконструкцією сільськогосподарського виробництва, організаційно-господарським зміцненням колгоспів, машинно-тракторних станцій, підвищенням добробуту і культурного рівня населення. Відчутно зросли виробничі потужності й технічна оснащеність залізничного вузла м. Помічної. Стало до ладу нове депо. Дала перший струм Помічянська електростанція. Виросли цілі райони житлових багатоповерхових будинків.

З 10 січня 1939 року Добровеличківський район входить до складу новоутвореної Кіровоградської області.

4 серпня 1941 року – територія Добровеличківського району була окупована німецькими військами. З перших днів війни 12 700 жителів району були

мобілізовані на фронт. У м. Помічна і с. Піщаний Брід створено підпільні групи і сформовано партизанський загін ім. Ворошилова.

За роки окупації на території району фашисти повісили, розстріляли, заморили голодом близько 500 мирних громадян. На каторжні роботи до Німеччини насильно були вивезені 915 молодих людей. У таборах загинуло понад 2 тисячі військовополонених.

Усього на території сучасного Добровеличківського району в роки Великої Вітчизняної війни вели боротьбу проти фашистських загарбників 280 партизан та 236 підпільників.

19 березня 1944 року останнім населеним пунктом від фашистських загарбників на Кіровоградщині було звільнено с. Перчунове Добровеличківського району.

Населення району пам'ятає тих, кому зобов'язане життям. У братських могилах поховані понад 1 400 бійців і командирів, які брали участь у боях і загинули на території району в 1941–1944 роках.

Усього за роки Великої Вітчизняної війни загинули і пропали безвісти 5 093 жителі району. У роки війни безпосередньо на фронтах перебували 85 жінок, 23 з них загинули на полі бою. Орденами і медалями нагороджено 6 286 чоловік, шестеро з них удостоєні звання Героя Радянського Союзу.

За часів німецької окупації народному господарству району нанесені незліченні збитки. На відбудову соціально-економічної сфери району уряд виділив значні кошти. Завдяки цьому в короткий термін було відбудовано млини, елеватор, комунальні і побутові підприємства. Проводились повоєнні декадникі по відбудові і будівництву нових шкільних приміщень.

У 1949 році кількість загальноосвітніх шкіл зрівнялась з довоєнними показниками. Також зросла кількість масових бібліотек і клубів.

7.06.1957 року колишній Тишківський, а з 12.11.1959 року і Піщанобрідський райони включено до складу Добровеличківського району.

14.05.1957 року Помічну віднесено до категорії міст. Того ж 1957 року районний центр Добровеличківку віднесено до категорії селищ міського типу.

Відбудова зруйнованого війною району створила основу для подальшого розвитку його економічної і соціально-культурної інфраструктури, введення в дію нових потужностей. Зокрема період 1950–1980 рр. характеризується підвищенням рентабельності й продуктивності сільськогосподарського виробництва, впровадженням науково-передових методів праці та введенням нових технологій.

Побудовано Помічнлянський завод залізобетонних кон-

Обеліск Слави загиблим радянським воїнам у смт Добровеличківка

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

струкцій, приміщення Держбанку, лікарняний комплекс на 200 ліжок, центральну поліклініку, два житлових комплекси площею понад 2 тис. м², два цегельних заводи, комбикормовий завод, два кінотеатри, 14 типових шкільних приміщень, 13 будинків культури. Відкрито дві музичні школи й одна спортивна, два стадіони, районний торговельний комплекс.

Збудовано і введено до ладу залізницю Помічна–Долинська, центральний автовокзал, станцію технічного обслуговування автомобілів, автозаправну станцію, дві міжколгоспні пересувні механізовані колони, автопідприємство, міжрайонну майстерню тракторних агрегатів, комплекс міжколгоспшляхбуду. За найновішою на той час технологією введено в дію типовий районний вузол зв'язку на 4 тис. абонентів телефонного та 9,7 тис. абонентів радіозв'язку.

У 1986 році завершено будівництво одного з найпотужніших на Кіровоградщині цукрового заводу продуктивністю переробки 608 тис. тонн цукрового буряку на сезон.

Понад сто молодих солдатів і офіцерів з Добровеличківщини воювали в Афганістані, дев'ятьох привезли додому в цинкових трунах.

У ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС брали участь 447 мешканців району; 28 з них пішли з життя передчасно.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

У Добровеличківському районі діє вісім промислових підприємств: ВАТ «Добровеличківський консервний завод», ТОВ «Доброцукор», ВАТ «Добровеличківський молокозавод», Помічнлянський плодоконсервний завод, ВАТ «Помічнлянське РТП», хлібокомбінат райспоживтовариства, МП «Світанок», МП «Фортуна». Працюють в поточному році фактично лише 6, а саме: ВАТ «Добровеличківський консервний завод», ВАТ «Добровеличківський молокозавод», Помічнлянський плодоконсервний завод, ВАТ «Помічнлянське РТП», хлібокомбінат райспоживтовариства, МП «Світанок», МП «Фортуна». Вказані підприємства виробляють такі продовольчі товари: консерви плодоовочеві, олію соняшникову, масло тваринне, хліб і хлібобулочні вироби, ковбасні вироби, крупу гречану, безалкогольні напої. ВАТ «Помічнлянське РТП» надає послуги з ремонту сільськогосподарської техніки. Для збільшення обсягів промислового виробництва та впровадження нових технологічних ліній, освоєння нових видів продукції промислові підприємства району потребують залучення додаткових інвестицій. Для ТОВ «Доброцукор», відокремлених підрозділів хлібокомбінату райспоживтовариства (рибний та ковбасний цех), ВАТ «Добровеличківський молокозавод», Помічнлянського плодоконсервного заводу іде пошук надійних інвесторів.

Агропромисловий комплекс

У районі налічується 114 592,4 га земель сільськогосподарського призначення, у тому числі ріллі 102 388,88 га. За організаційно-правовими формами господарства району складаються із 30 господарських товариств, 11 приватних підприємств, 5 сільськогосподарських кооперативів, 128 селянсько-фермерських господарств.

У 2003 р. вирощено і зібрано з площі 41 472 га 100 526 тонн зерна при середній урожайності 24,2 ц/га.

Валовий збір соняшнику досяг рекордного для району рівня – у початково

*Приміщення контори
ВАТ «Добровеличківський
молокозавод»*

оприбуткованій вазі майже 39 тис. тонн з площі 24 704 га при середній врожайності 15,9 ц/га. Це стало можливим як завдяки покращанню агротехніки вирощування, так і впровадженню у виробництво високопродуктивних гібридів і сортів соняшнику – в першу чергу Одеського-249, Захист, Санбред-254, Згода, Чумак, Хортиця, Роднік.

У всіх категоріях господарств забезпечено виконання програмних завдань на 2003 р. з виробництва м'яса на 100,2 %, молока та яєць на 109,1 % та 111,3 % відповідно.

Пшеничний лан СФГ «Центр»

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

У роки незалежності звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні Л. І. Кинащук, К. А. Білик, В. А. Супрунюк, О. В. Гордуй та Л. Є. Сердюк.

Транспорт

Через район проходять шосейні дороги Київ–Одеса–Миколаїв–Кіровоград, Полтава–Кишинів, залізниця з розгалуженою сіткою сполучення. Транспортне перевезення вантажів забезпечується на території району за рахунок залізниці та фізичних осіб. Перевезення пасажирів здійснюють ВАТ «Добровеличківське АТП-13540» та залізниця.

Залізничний вокзал станції Помічна

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі здійснюють поштові відділення Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

Телефонний зв'язок забезпечують відділення Українсько-американсько-голландсько-німецького закритого акціонерного товариства «Утел» та відкритого акціонерного товариства «Укртелеком». Ємність телефонних станцій – 4 159 тис. номерів.

Будівництво

На території району працює будівельне підприємство ТОВ «Будівельник» та 2 дорожніх підприємства – філія «Добровеличківський райавтодор» та Добровеличківська МПШМД.

Житлово-комунальне господарство

На території Добровеличківського району зареєстровано 16 комунальних підприємств. Добровеличківське КП «Комунальник» та Помічнянський комбі-

нат комунальних підприємств надають послуги з утримання житла, тепло-, водопостачання, водовідведення, освітлення, утримання вулично-шляхової мережі та ритуальні послуги. Такі комунальні підприємства, як Гаївське, Глинянське, Гнатівське, Дружелюбівське, Липнязьке, Олексіївське, Піщанобридське, Тишківське, Федорівське та Червонополянське, надають послуги з водопостачання і утримання вулично-шляхової мережі.

Торівля

Роздрібний товарообіг, включаючи громадське харчування, становить 13 млн грн на рік. У розрахунку на душу населення – 313 грн. Обсяг надання платних послуг у розрахунку на душу населення – 31 грн.

Банківська сфера

На території Добровеличківського району розташовані чотири філіали та одне відділення банків, а саме: ЗАТ «ПриватБанк» (сmt Добровеличківка), АППБ «Аваль» (сmt Добровеличківка, Помічна), КБ «Правексбанк» (сmt Добровеличківка), «Експресбанк» (Помічна), відділення ВАТ «Державний ощадний банк» (сmt Добровеличківка).

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У районі функціонує 62 навчальних заклади, з них: професійний аграрний ліцей, 17 загальноосвітніх закладів I–III ступеня, 14 загальноосвітніх закладів I–II ступеня, один загальноосвітній заклад I ступеня, одна загальноосвітня школа-інтернат, одна загальноосвітня спеціальна школа-інтернат, один міжшкільний навчально-виробничий комбінат, дитячо-юнацька спортивна школа, два центри дитячо-юнацької творчості, 23 дошкільних навчальних заклади. У загальноосвітніх навчальних закладах різного типу навчається 6 157 учнів, у тому числі в загальноосвітніх школах 5 865, у школах-інтернатах виховуються 288 школярів. У міжшкільному навчально-виробничому комбінаті отримують професійну підготовку зі спеціальностей водій, тракторист, швачка, оператор комп'ютерного набору 435 старшокласників.

У районі працюють 463 вчителі з вищою освітою, що становить 88 % від загальної кількості педагогів. Серед освітян району – вісім заслужених учителів України, 13 вчителів-методистів, 30 старших учителів, 156 нагороджено знаком «Відмінник освіти України». У районі запроваджено виплату премій творчо працюючим педагогам та стипендій обдарованим дітям. Добровеличківщина славиться творчими людьми. Імена заслужених вчителів України В. Я. Ноги, Н. С. Коляди, О. Т. Красоти, М. О. Сідельникова, І. Я. Манько, П. І. Кулинича ввійшли в історію освіти району. Досвід за-

*Заслужений учитель України
М. О. Сідельников*

*Заслужений учитель України
Г. М. Федорова*

*Заслужений учитель України
О. Т. Красота*

*Заслужений учитель України
П. І. Кулинич*

*Заслужений учитель України
Н. С. Коляда*

*Заслужений учитель України
О. М. Гринюк*

служених учителів України О. М. Гринюк, Г. М. Федорової узагальнений обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. Наша освітянська родина пишається земляком, легендарним майором Вихором, Героєм України, заслуженим учителем України Є. С. Березняком.

У районі діє три позашкільних навчальних заклади, які відвідують 1120 вихованців: Добровеличківське ДЮСШ спеціалізується за напрямками: легка атлетика, футбол. При центрах дитячої та юнацької творчості працюють гуртки декоративно-прикладного мистецтва, естетичного напрямку (хореографія, вокальний, драматичний), юних краєзнавців «Тінейджер».

Удосконалюється структура мережі дошкільних закладів. Усі вони переведені в комунальну власність територіальних громад. Дошкільні заклади працюють за різними режимами перебування дітей (прогулянкові групи, групи короткочасного перебування).

На території району діє Піщанобрідський професійний аграрний ліцей, де навчається 451 учень, що здобувають такі спеціальності: тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, електрозварювач, кухар, бухгалтер сільськогосподарського виробництва, оператор комп'ютерного набору. У ньому працює 62 інженерно-педагогічних працівники. Ліцей має у користуванні 453 га орної землі.

Охорона здоров'я

У Добровеличківському районі медична служба представлена: центральною районною лікарнею на 171 ліжко; поліклінікою на 375 відвідувань за зміну; двома дільничними лікарнями з поліклініками на 75 відвідувань кожна. Стационари дільничних лікарень: Тишківська дільнична лікарня на 20 ліжок; Піщанобрідська дільнична лікарня на 15 ліжок. У районі три лікарські амбулаторії. У Добровеличківському районі функціонує 33 фельдшерсько-акушерських пункти. У медичних закладах працюють: лікарів – 62, середніх медичних працівників – 285, іншого обслуговуючого персоналу – 225. У 2002 р. при Добровеличківській центральній районній лікарні відкрито діагностичний центр з новим сучасним обладнанням. У 2003 р. вступила в дію новозбудована дільнична лікарня в с. Піщаний Брід.

Культура та мистецтво

Сучасна інфраструктура культурно-просвітницьких закладів району така: 30 бібліотек, два музеї, 35 закладів клубного типу, школа мистецтв, музична школа. На території району діють 38 музичних, 72 вокально-хорових, 31 хореографічний, 55 театральних, 40 фольклорних колективів. 9 колективів мають почесне звання «Народний аматорський колектив».

Центром культури та історії на території Добровелич-

ківки є Добровеличківський районний краєзнавчий музей. Тут зібрано понад 5 тисяч експонатів духовної та матеріальної культури краю. У 11 залах та 24 розділах музею розповідається про історію краю від III тис. до н. е. і до сьогодення. Особливо цікавими для відвідувачів є розділи «Археологія», «Козацтво», «Побут», «Народна творчість». Тут можна ознайомитися з побутом племен трипільської культури, що проживали в районі у IV–II тис. до н. е. (кам'яна ступа, зернотерка тощо), з побутовими речами козацьких зимівників, з побутом місцевих жителів X–VIII ст. Перлиною музею є кімната народної творчості, де зібрані кращі вироби декоративно-ужиткового мистецтва краю (старовинні й сучасні рушники, вироби з дерева, картини місцевих художників). При музеї створено кіностудію «Пам'ять», де знято понад 100 кінофільмів з історії краю, серед них плівки «Іменем героя», «Капля», «Липнязькі колорити», «Долина смерті», «Добра річка Добра» та інші. Фільми брали участь в обласних, республіканських та всесоюзних фестивалях, де були відзначені грамотами та дипломами. За рік музей відвідують понад 3 тис. чол., з них близько 2 тисяч дітей та молоді. При музеї працює студія «Краєзнавець» для старшокласників, які в стінах закладу і на виїзних практичних заняттях пізнають ази археології, геології, туризму, архітектури.

Бібліотечний фонд централізованої бібліотечної системи налічує 392 210 одиниць зберігання.

У Добровеличківському районі є дві пам'ятки архітектури: колишня земська управа, збудована у 1892 р. (тепер приміщення Добровеличківського краєзнавчого музею і селищної ради), та Покровська церква, збудована в 1864 році в с. Любомирці.

Добровеличківщина має 58 пам'яток історії та монументального мистецтва місцевого значення. На території району знаходяться 21 братська могила радянських воїнів та 4 поодинокі поховання періоду Великої Вітчизняної війни, 4 братські могили мирних жителів – жертв фашизму (с. Андріївка, с. Глиняне, с. Новопетрівка, с. Мар'ївка), 23 пам'ятних знаки воїнам-землякам, 3 братські могили борців за встановлення радянської влади та могила Я. Волосика (с. Липняжка), пам'ятний знак на честь звільнення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників (с. Перчунове), військово-технічний знак «Танк Т-34» (м. Помічна), один пам'ятний знак жертвам голодомору (сmt Добровеличківка), пам'ятний знак землякам – воїнам-інтернаціоналістам, які загинули у Афганістані (сmt Добровеличківка).

У 2002 р. відкрито пам'ятний знак «Географічний центр України» (північно-східна околиця сmt Добровеличківка).

На території Добровеличківського району поблизу с. Федорівки у 1968 р. археологом Н. М. Бокій було виявлено залишки великого поселення найдавніших хліборобських

*Заслужений лікар України
А. П. Третьяченко*

*Добролежа М. Т.
«Козацька рада».
Папір, туш, 1976 р.*

ДОБРОВЕЛИЧКІВСЬКИЙ РАЙОН

*Краєзнавець,
один з найдосвідченіших
музейних працівників
області Д. Д. Проскаченко*

*У радіостудії інформаційно-
видавничого об'єднання
«Сільське життя»*

*Приміщення
Добровеличківського
районного
краєзнавчого музею.
Пам'ятка архітектури
і містобудування місцевого
значення*

племен трипільської культури (IV–II тис. до н. е.), яке на сьогоднішній день є пам'яткою археології місцевого значення.

Добровеличківська земля славиться своїми талановитими людьми. Серед них художники-аматори В. Ю. Вієвський (сmt Добровеличківка), А. Т. Токаренко (с. Федорівка), Н. І. Падурська (м. Помічна), В. І. Осіпенко (м. Помічна), І. М. Вердиш (с. Липняжка). Їх роботи були представлені на виставках в сmt Добровеличківка, м. Кіровограді та м. Києві.

У краю широко відомі імена вишивальниць Ю. Є. Рибачок, Т. В. Смолкіна, М. Мірошніченко, М. Черногор. Далеко за межами Добровеличківки знають майстрів по дереву Т. Т. Прудкуна, М. В. Гусарова.

Видавнича діяльність та ЗМІ

ЗМІ Добровеличківського району представлені інформаційно-видавничим об'єднанням «Сільське життя», у яке входять газета «Сільське життя», районне радіо та друкарський цех.

Фізична культура і спорт

Для проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в районі функціонують фізкультурно-спортивні товариства «Колос», «Україна», федерація футболу Добровеличківського району, обласне відділення спілки Дзенсімон-серінрю карате-до, дитячо-юнацька спортивна школа. На території району розташовані: один стадіон, 41 спортивний майданчик, 13 футбольних полів, 7 стрілецьких тирів, 30 спортивних залів, 15 майданчиків з тренажерним обладнанням, 4 приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, створено 9 фізкультурно-спортивних клубів при сільських радах.

*Край Добровеличківський –
центр України.*

Художня листівка «Край Добровеличківський – центр України»

Смт Добро-
величківка.
Стадіон
«Колос»

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1 383 сім'ї, які одержують різні види державної допомоги, що становить 9,6 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 13 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 7 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 1 081,1 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 3,5 тис. сімей на суму 882,4 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі та виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 8 584 пільговиків, із них: 4 024 ветерани війни, 4 052 ветерани праці, 456 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 35 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 17 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 1 057,9 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 1 085 тис. грн.

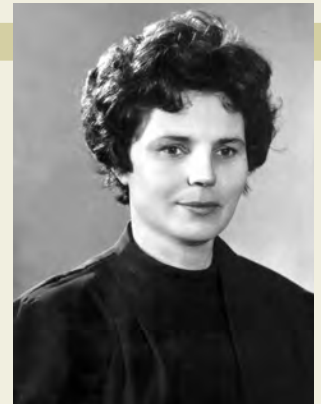
До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Добровеличківської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та стаціонарне відділення. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 383 особам.

ПЕРСОНАЛІЇ

БАБАК Неоніла Яківна
(1926, с. Варваро-Олександрівка – 1989, м. Донецьк)

Письменниця. Автор книг «Тучи», «На жизненных перекрестках», збірки «Первый горизонт».

БАСИСТИЙ Микола Єфремович
(22.05.1898, с. Юр'івка –
20.10.1971, м. Москва)

Радянський військовий діяч, адмірал (1949). На військовій службі з 1914 року. Учасник громадянської і Великої Вітчизняної воєн. У 1931 р. закінчив Військово-морську академію, у 1938 р. – Академію Генерального штабу. Під час війни командував з'єднанням кораблів, був начальником штабу Чорноморського флоту. З 1940 р. – командуючий Чорноморським флотом. У 1951–1956 рр. – перший заступник військово-морського міністра і Головнокомандуючого ВМФ. З 1956 р. – заступник Головнокомандуючого ВМФ. На XIX з'їзді КПРС обирався кандидатом з члени ЦК КПРС. Був депутатом Верховної Ради СРСР III і IV скликань. Нагороджений двома орденами Леніна, 4 орденами Червоного Прапора, багатьма іншими орденами і медалями. З 1960 р. – у відставці.

БЕРЕЗНЯК Євген Степанович
(майор Вихор, 1914, м. Дніпропетровськ)

Радянський розвідник, письменник, Герой України (21.08.2001), заслужений учитель України, кандидат педагогічних наук. Навчався у Помічянській середній школі № 1, у Львівському педагогічному інституті. Трудову діяльність розпочав у 1933 р. учителем сільської школи. З 1939 р. до початку війни завідував Львівським міським відділом народної освіти. З перших місяців війни учасник руху опору на Дніпропетровщині. Після закінчення школи розвідників у м. Москві очолив групу військових розвідників під кодовою назвою «Голос», яка виконувала бойове завдання на території Польщі. Група повністю розвідала Краківський укріпрайон, здобула у німецькому Абвері план мінування Кракова, чим врятувала місто від зруйнування. Автор 6 монографій, понад 100 наукових публікацій, книг «Я – Голос», «Пароль «DUM SPIRO...», «Операція «Голос». Нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, Трудового Червоного Прапора, Богдана Хмельницького, багатьма медалями.

БОНДАР Володимир Павлович
(13.07.1913, с. Богодарівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Працював у колгоспі рідного села. У 1941 р. закінчив Сталінградську школу зв'язку. Війну починав автоматником, потім став артилеристом. У боях за визволення Києва підбив сім ворожих танків. Головний подвиг звершив в Угорщині в січні 1945 р. Без прикриття піхоти відбив чотири контратаки противника, знищивши багато бойової техніки та живої сили. Після війни став юристом. До останнього часу жив в м. Усть-Лабинську на Кубані.

ВАСИЛЬЧЕНКО Іван Петрович
(4.01.1945, с. Липняжка)

Професор, доктор фізико-математичних наук. Закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, де й працює до нинішнього часу. Автор 145 наукових праць, у тому числі 3 монографій і 6 підручників для вищих навчальних закладів.

ВАСИЛЬЧЕНКО Микола Петрович
(12.1939, с. Липняжка – 1993, м. Москва)

Професор, доктор медичних наук. У 1962 р. закінчив Одеський медичний інститут ім. Некрасова. Працював завідуючим кафедрою акушерства і гінекології Московського медичного інституту ім. Семашка. У 1963–1965 рр. працював головним лікарем Липнязької лікарні. Мав близько 20 наукових праць.

ГАВА Олександр Васильович
(17.03.1951, с. Тишківка)

Заслужений артист України. По закінченні Київського театрального інституту живе і працює в м. Харкові. Найчастіше виконував ролі з класичної української драматургії – Голохвастова та Свата у виставах за п'єсами М. Старицького «За двома зайцями» та «Безталанна», Герасима Калитки за п'єсою І. К. Карпенка-Карого «Сто тисяч», дядька Малахія в «Народному Малахії» М. Куліша, Шельменка-денщика за однойменним твором І. Котляревського.

ГІЛЕВИЧ Юрій Семенович
(21.03.1919, с. Новостанкувате – 1990, м. Ростов-на-Дону)

Доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки РСФСР (1970). У 1949 р. закінчив Ленінградську військову медичну академію. Один із перших у світі успішно зробив операцію на працюючому серці. Був піонером хірургічного лікування гострої стафілококової деструкції легенів дітей, зробив фундаментальні дослідження грудної хірургії і ендотрахеального наркозу, займався комплексним лікуванням бронхіальної астми. Опублікував понад 500 наукових праць з хірургії, у тому числі 14 монографій.

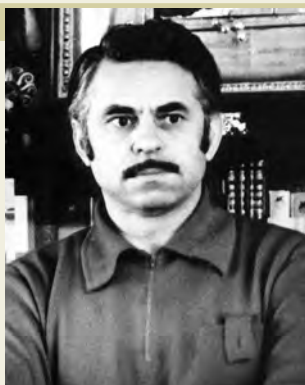

ГОЛОВАНЬ Євгенія Олексіївна
(15.12.1925, с. Веселий Кут Шполянського району Черкаської області – 20.11.2003, с. Тишківка)

Герой Соціалістичної Праці (1973). У 1947 р. закінчила сільськогосподарський технікум, здобула спеціальність зоотехніка. Працювала в колгоспі імені Калініна зоотехніком, головним зоотехніком, заступником голови колгоспу, секретарем парткому, а з лютого 1965 р. – головою колгоспу. Нагороджена двома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, «Знак Пошани», медалями.

ГУСЕЙНОВ Григорій Джамалович
(23.08.1950, м. Помічна)

Член Національної спілки письменників України. У 1975 р. закінчив Одеський університет ім. І. І. Мечникова. Редактор і засновник журналу «Кур'єр Кривбасу», криворізької газети «Зірка». Автор книг «Незаймані сніги» (1993), «Чаша ювеліра Карла Феберже» (1995), «Станційні пасторалі» (1999), «На землі на рідній» (2000), восьмитомника «Господні зерна». Живе і працює у Кривому Розі. Відзначений преміями ім. І. Огієнка (1996), літературною премією письменників України «Благовість», кіровоградською обласною краєзнавчою премією ім. В. Ястребова (2002), американської фундації Антоновичів (2002), премією кіровоградської обласної газети «Народне слово» ім. В. Винниченка (2003).

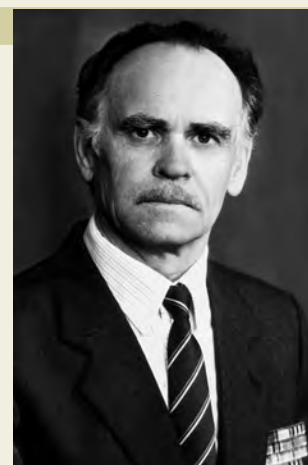

ДОБРОЛЕЖА Анатолій Тимофійович
(10.12.1930, с. Скопіївка)

Художник кіно. Закінчив Одеське художнє училище (1957) і Всесоюзний інститут кінематографії (1963). Працює в галузі кінодекораційного мистецтва. З 1965 р. бере участь у всесоюзних та республіканських виставках. На Київській кіностудії художніх фільмів імені О. П. Довженка створив ескізи декорацій до кінострічок «Ракети не повинні злетіти» (1964), «Звірте свої годинники» (1965), «Дума про Британку» (1966–1968), «Овід», «Канкан в англійському парку» (1985) та до багатьох інших. Нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Живе у Києві.

ДОБРОЛЕЖА Микола Тимофійович
(22.12.1925, с. Скопіївка)

Художник, член Спілки художників СРСР (з 1970). Брав участь у Великій Вітчизняній війні, був поранений. Закінчив Одеське художнє училище (1953) та Український поліграфічний інститут імені І. Федорова (1967). Художник-постановник Кіровоградського музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького (1953–1954). Художник-постановник Кіровоградського російського драматичного театру ім. С. Кірова (1954–1956). Художник обласної газети «Кіровоградська правда» (1956–1962). Художник-оформлювач Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Художнього фонду УРСР (1964–1970). З 1954 р. бере участь у республіканських, а з 1967 р. – у всесоюзних виставках. Працює в галузі театраль-но-декораційного мистецтва, книжкової та газетно-журнальної графіки. Оформив вистави «День народження Терези» Г. Мдівані. «Тепленьке місце» О. Островського, «Варшавська мелодія» Д. Зоріна, «Тарас Бульба» за

М. Гоголем та ще понад 100 вистав, які йшли в театрах Кіровограда, Дніпропетровська, Миколаєва, Одеси, Києва. Твори зберігаються в Українському музеї театру та кіно, Кіровоградському художньому музеї, музеї-садибі «Хутір Надія», літературно-меморіальному музеї І. Карпенка-Карого (Кіровоград), музеї Ю. Яновського (с. Нечаївка Компаніївського району Кіровоградської області). У станковій графіці знайшли відображення події Великої Вітчизняної війни та теми прадавньої історії українського народу. Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

ДОНІЙ Микола Романович (27.04.1908, с. Липняжка)

Український історик, професор (1964). Закінчив Одеський педагогічний інститут. До 1949 р. викладав історію КПРС у вузах України. У 1949–1954 рр. – завідувач кафедри основ марксизму-ленінізму Київського педінституту. У 1954–1964 рр. – директор, потім заступник директора інституту історії партії ЦК Компартії України. З 1964 р. – ректор інституту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук при Київському університеті. Відзначений орденом Червоного Прапора та іншими нагородами.

ЄЗАН Сергій Якович (7.10.1909, с. Липняжка – 26.06.1984)

Герой Соціалістичної Праці (1951). Працював комбайнером МТС. Високого звання удостоївся за рекордні намолоти зерна. Пізніше працював завідувачим майстернею, головою профкому колгоспу «Правда» Доброvelichkivського району. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани».

ЄРМОЛЕНКО Василь Пилипович (6.01.1937, с. Липняжка)

Художник декоративно-прикладного мистецтва, заслужений художник УРСР (1985). У 1960–1966 рр. навчався в московському Вищому художньо-промисловому училищі. З 1963 р. бере участь у виставках. Захопився керамікою. Працював на Барановському і Краснодарському фарфорових заводах. З 1973 р. – художник Сумського фарфорового заводу. Серед його кращих робіт – кубок «Ювілейний» (1917–1967), дитячий набір «Дорога» (1968), чайні сервізи «Вечір» (1968), «Красне літо» (1968), кофейний сервіз «Лужок» (1970). Вдалими є його літературні композиції «Нептун» (1969), «Вершник на коні» (1974), майоліковий рельєф «Ліс і море» (1969–1970), блюдо «Цирк» (1960), декоративні композиції – «Вітаю щиро...» (1984), «На концерті», «Природа і художник» (обидві – 1988), «Таїнство Січі» (1991); скульптури – «Гончар» (1988), «Біда» (1989), «Про ідеал» (1991); монументальний рельєф «Т. Г. Шевченко та його герої» (1990). Живе у Сумах.

ІЩЕНКО Василь Каленикович (1.01.1919, с. Трояни)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Закінчив Кіровоградський технікум механізації сільського господарства, Чугуївську військову авіашколу (1941). Гвардії майор, командир ескадрильї 2-ї повітряної армії. Здійснив 310 бойових вильотів, провів 66 повітряних боїв, збив 14 ворожих літаків. Після війни закінчив військово-повітряну академію. Відзначений багатьма орденами і медалями. З 1958 р. – полковник запасу, живе у м. Москві.

КОЖУХАР Яків Григорович
(2.04.1916, с. Тишківка – 25.07.2002)

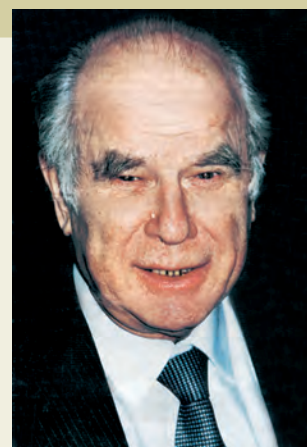
Герой Соціалістичної Праці. Працював бригадиром тракторної бригади колгоспу ім. Ульянова. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора.

КРАВЧЕНКО Микола Васильович
(с. Перчунове)

Генерал-майор юстиції, заслужений юрист УРСР.

КУНДІЄВ Юрій Ілліч
(2.10.1927, с. Трояни)

Член-кореспондент АМН СРСР (1974), заслужений діяч науки УРСР (1977), академік АН УРСР (1979). У 1951 р. закінчив Київський медичний інститут, працював у Київському НДІ гігієни праці та профзахворювань (з 1964 р. – директор). Автор досліджень з питань гігієни та фізіології праці у сільськогосподарському виробництві, при високому емоційному напруженні тощо. Почесний член Чехословацького медичного товариства ім. Я. Пуркіне (1966) та інших міжнародних наукових установ.

ЛЕВ Борис Давидович
(17.04.1911, с. Тишківка – 1.11.1971, м. Москва)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). З 1922 р. – на різних підприємствах м. Кіровограда. У 1927 р. вступив до школи ФЗН, у 1930 р. закінчив борошномельний технікум у Дніпропетровську. Працює інструктором виробничого навчання при механічному комбінаті, інструктором міськради, уповноваженим Єлисаветградського окружного партії на селі. З 1933 р. – в Червоній Армії. Закінчив військове училище (1935) та Військову академію імені М. В. Фрунзе (1941). Воював з гітлерівцями на Брянському фронті, під Єльцем і Лівнами. 21 вересня 1943 р. підрозділи його полку першими в дивізії форсували Дніпро, а 23 вересня – Прип'ять, використавши при цьому лише підручні засоби. З 1 січня 1966 р. – генерал-майор, старший викладач, згодом доцент військової кафедри Військової академії імені М. В. Фрунзе. Має ряд наукових праць.

ЛИТВИН Василь Степанович
(4.06.1941, с. Федорівка)

Заслужений артист України (1989), кобзар, громадський діяч. Закінчив у 1963 р. Київське музичне училище ім. Р. М. Глієра (педагог А. Омельченко). З 1989 р. – наставник Стрітівської школи кобзарів (Київська обл.). З 1991 р. – голова Співки кобзарів України.

МАРТОВИЦЬКИЙ Анатолій Несторович **(с. Босна, тепер Юріївка)**

Генерал-лейтенант у відставці. У 1969 р. закінчив Військову академію ім. М. В. Фрунзе. Служив у прикордонних військах. Учасник бойових дій в Афганістані. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки, Червоного Прапора.

МАСЛОВ Веніамін Гнатович **(22.06.1929, м. Помічна)**

Доктор медичних наук, генерал-майор. У 1948 р. закінчив Помічнлянську середню школу № 1. Того ж року поступив в Одеський медінститут. Після закінчення 4-го курсу був мобілізований. Два роки продовжує навчання на військово-медичному факультеті в Харкові, який закінчив у 1954 р. Працював військовим хірургом в Мурманську, пройшов удосконалення у військово-медичній академії в Ленінграді (1959–1961), а потім навчався в ад'юнктурі. Після закінчення працював начальником хірургічного відділення військового шпиталю Ленінградського військового округу й в окружному шпиталі Прикарпатського військового округу (м. Львів). У 1964 р. захистив кандидатську дисертацію й отримав учений ступінь кандидата наук. У 1968–1973 рр. – головний хірург Центральної групи військ (Чехословаччина). У 1971 р. захистив докторську дисертацію у Львові. У 1973–975 рр. – заступник головного хірурга Міністерства оборони СРСР. З 1975 р. – начальник кафедри військово-польової хірургії військово-медичного факультету Саратовського медичного інституту. Автор 179 наукових праць, у тому числі 6 монографій, 10 винаходів. У Львові (1965) першим в Україні зробив операцію на серці. Нагороджений орденом «За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР», 12 медалями.

МАЦІЄВИЧ Василь Антонович **(13.04.1913, с. Піщаний Брід – 10.09.1981, м. Київ)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Залишившись сиротою в п'ять років, виховувався в дитячому будинку комуні імені В. І. Леніна в Кіровограді. У 1927–1930 рр. навчався в школі ФЗН, працював слюсарем-лекальником механічного цеху № 4 заводу сільськогосподарського машинобудування «Червона Зірка». У 1933 р. з другого курсу Ленінградського морського технікуму вступає до Оренбурзької льотної школи ВПС. Учасник фінляндської війни й визволення Західної України. З першого дня Великої Вітчизняної громив гітлерівців під Ленінградом і звільняв місто від блокади. Особисто здійснив близько 300 бойових вильотів і збив 16 ворожих літаків. По війні закінчив Військову академію Генерального штабу Збройних Сил СРСР імені К. Є. Ворошилова (1956), командував авіачастиною. З 1965 р. – полковник у відставці. Мешкав у Ленінграді. До 1977 р. – інспектор Ленінградського управління цивільної авіації. З 1972 р. – член Радянського комітету ветеранів війни. Нагороджений орденами Леніна, двома Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни I та II ступенів, двома Червоної Зірки і чотирнадцятьма медалями.

НОГА Василь Якович
(1918, с. Глодоси Новоукраїнського району)

Краєзнавець, заслужений учитель Української РСР (1970). З 1956 р. до 1979 р. – директор Добровеличківської школи-інтернату. Засновник і перший директор Добровеличківського районного краєзнавчого музею. За його ініціативи створено самодіяльну кіностудію «Пам'ять», де знято понад 100 кінофільмів. Делегат III з'їзду педагогічних працівників України (1959). Нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, Богдана Хмельницького, «Знак Пошани», Трудового Червоного Прапора, медалями.

ОБЖЕЛЯН Юрій Васильович
(1962, смт Добровеличківка)

Прозаїк, член Національної спілки письменників України (2004). Закінчив Миколаївський педагогічний інститут (спеціальність «Математика») і Літературний інститут ім. М. Горького (м. Москва). Нині живе й працює вчителем у с. Липняжці. Перші твори написані російською мовою. Переможець Першого обласного літературного конкурсу імені В. Гончаренка (2000), дипломант Всеукраїнського конкурсу романів та кіносценаріїв «Коронація слова» (2001). Автор книги оповідань «Побратими» («Мавік», 2001), кіносценаріїв «Останній караван», «Максим Березовський», повістей, роману.

ОРИЩЕНКО Володимир Григорович
(29.03.1939, м. Помічна)

Заслужений працівник освіти України, професор (1991). У 1959 р. закінчив Одеський фінансово-кредитний технікум, у 1967 р. – Одеський інститут народного господарства. У 1969–1979 рр. працював в Одеському державному педагогічному інституті (аспірант, старший викладач, доцент, декан). У 1972 р. захистив дисертацію і здобув науковий ступінь кандидата економічних наук. У 1974 р. присвоєно вчене звання доцента кафедри політичної економії. У 1979–1981 рр. – радник заступника міністра освіти Республіки Куба. У 1992–1996 рр. побував у наукових відрядженнях у Канаді, США, Німеччині, Франції. Нині – радник ректора, професор кафедри політичних наук Південно-українського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, голова Асоціації вищих педагогічних закладів України. Автор 180 наукових праць, 11 монографій, підручників і навчальних посібників. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, знаком «Відмінник освіти України».

ПАВЛЕНКО Іван Іванович
(8.10.1941, с. Липняжка)

Доктор технічних наук, професор. У 1967 р. закінчив Кіровоградський філіал ХПІ. З 1968 р. працює в Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (асистентом, старшим викладачем, доцентом). Завідувач кафедри різання металів та ріжучого інструменту (1978–1979), завідувач кафедри технології машинобудування (1979–1992). З 1996 р. – завідувач кафедри технології машинобудування, заступник голови спеціалізованої ради із захисту дисертацій. Наукові дослідження проводить у галузі промислової робототехніки з визначення оптималь-

ної будови конструкції промислових роботів та їхніх головних функціональних характеристик. Був членом всесоюзної та республіканської науково-технічної Ради «Роботи і робототехнічні системи». Розробки демонструвались на ВДНГ УРСР і були відзначені дипломами. Має відзнаку «Винахідник СРСР». Автор понад 120 наукових праць, серед яких монографія, 2 навчальних посібники та 16 винаходів.

ПЕТРЕНКО Віктор Павлович
(20.06.1936, м. Помічна – 30.04.1983)

Доктор фізико-математичних наук (1971). У 1954 р. закінчив середню школу № 1, у 1959 р. – Кіровоградський педінститут з відзнакою і одержав професію вчителя математики. У 1964 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1965 р. ВАК затвердив звання кандидата фізико-математичних наук. Автор понад 50 наукових праць. Дуже любив рідний край і заповів поховати поруч з матір'ю на цвинтарі м. Помічної.

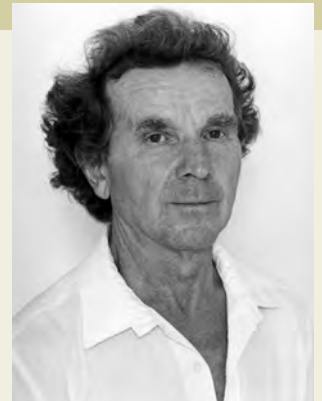

РИМСЬКА Олександра Василівна
(22.05.1909, смт Добровеличківка – 15.05.1988)

Герой Соціалістичної Праці (1965). Працювала ланковою буряківничої ланки.

СИМЧУК Володимир Григорович
(с. Василівка)

Член Національної спілки художників України. Працює з деревом, пластмасою, оргсклом. Твори відзначені медаллю й дипломом III ступеня ВДНГ УРСР (1979). Окремі твори («Хліб і сіль», «Запорізький рибалка») придбали канадці та японці. Живе у Запоріжжі.

СТЕЦЕНКО Станіслав Миколайович
(4.12.1946, с. Миколаївка – 17.06.2001, смт Добровеличківка)

Учитель, поет, музикант. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (1983). З 1964 р. до 1965 р. – учитель Глинянської восьмирічної школи, з 1968 р. до 1969 р. – завідувач сільським клубом с. Глиняного, з 1969 р. до 1972 р. – директор районного Будинку культури, з 1972 р. до 1982 р. – акомпаніатор Будинку піонерів, завідувач фільмотеки райвно, з 1982 р. до 1994 р. – учитель російської мови та літератури Добровеличківської середньої школи № 2, з 1994 р. до 2001 р. – Добровеличківський селищний голова. Писав вірші про рідний край, про людей праці, про кохання. Автор слів гімну смт Добровеличківка.

СОСНОВСЬКИЙ Олександр Гаврилович
(11.10.1891, сел. Злинка Херсонської губернії –
7.09.1961, м. Одеса)

Професор, доктор медичних наук. Закінчив Новоросійський університет. У 1919–1930 рр. працював головним лікарем, провідним хірургом Добровеличківської райлікарні. З 1930 р. очолював кафедру госпітальної хірургії Одеського медінституту. Зробив понад 8 тис. складних операцій, зокрема на печінці і жовчних шляхах. Був членом великої вченої ради при Міністерстві охорони здоров'я України і багато років очолював Одеське медичне товариство. Автор 52 наукових праць, більшість з яких присвячено хірургії жовчних шляхів. Нагороджений орденом «Знак Пошани», багатьма медалями.

ТКАЧЕНКО Володимир Матвійович
(2.01.1903, м. Помічна – 13.05.1983, м. Київ)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945), генерал-лейтенант інженерних військ. У Червоній Армії з 1920 р. Учасник громадянської війни. У 1924 р. закінчив військово-інженерну школу в Казані, у 1936 р. – курси удосконалення командного складу. На фронтах Великої Вітчизняної війни з березня 1942 р. Відзначився у боях на території Польщі. У 1948 р. закінчив вищі академічні курси при Військовій академії Генштабу. З 1969 р. – у відставці. Жив у м. Києві. Нагороджений орденами Леніна (трьома), Червоного Прапора (п'ятьма), Суворова II ступеня, медалями.

ТРЕГУБЕНКО Анатолій Іванович
(30.05.1924, м. Помічна)

Доктор медичних наук (1968), професор (1973). У 1939–1941 рр. навчався в Первомайському медичному училищі Миколаївської області. У 1941–1943 рр. – фельдшер залізничної поліклініки м. Помічної. Учасник Великої Вітчизняної війни. У 1947–1953 рр. – навчався в Одеському медичному інституті, який закінчив з відзнакою. У 1959 р. захистив кандидатську дисертацію. Автор 150 наукових праць. Монографії «Хірургічне лікування тромбофлебітів», «Тромбози і емболії в хірургії» були першими науковими працями з хірургічного лікування судин. На рахунок 1000 операцій. Нагороджений орденом Червоної Зірки, двома орденами Вітчизняної війни, медаллю «За відвагу», українським орденом Богдана Хмельницького (2003).

УСЕНКО Іван Романович
(24.01.1924, с. Тишківка – 2002, м. Кіровоград)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). У 1936 р. закінчив шість класів місцевої школи. Працював у колгоспі трактористом. 2 квітня 1944 р. Тишківським райвійськкоматом призваний до лав Радянської Армії. У січні 1945 р. у складі передового загону переправився через Одер і зайняв оборону в одному з будинків на околиці міста Ополе. Дві доби тривав бій. 28 січня відбив кілька контратак на центральній площі міста. У вирішальну хвилину бою підняв бійців в атаку. У цьому бою був двічі поранений. Війну закінчив у Бреславі командиром взводу автоматників. З 23 січня 1969 р. – майор запасу. Працював у м. Кіровограді. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

ЧОЛПАН Петро Пилипович **(с. Піщаний Брід)**

Доктор фізико-математичних наук. Працював на кафедрі молекулярної фізики Київського держуніверситету. Автор книг «Фізика, її зв'язок з іншими науками і технікою», «Фізика», «Основи фізики», «Філософські питання фізики».

ШЕМЕНДЮК Петро Семенович **(29.06.1916, с. Липняжка)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив Одеське будівельне училище. Працював теслею в Комсомольську-на-Амурі. У Червоній Армії з 1938 року. У 1940 р. закінчив Батайську військову авіаційну школу пілотів. На фронтах Великої Вітчизняної війни з червня 1941-го. До червня 1943 р. здійснив 261 бойовий виліт, в 40 повітряних боях особисто збив 13 і в групі 6 літаків супротивника. З 1946 р. – у відставці. Жив у Херсоні, працював директором Музею комсомолу Херсонщини. Нагороджений орденами Леніна (двома), Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня (двома), медалями.

ЮЦЕВИЧ Євгеній Омелянович **(смт Добровеличківка)**

Композитор, музикознавець. Автор сольфеджіо опери «Кирило Кожум'яка» та багатьох музичних п'єс. Був викладачем Київської консерваторії.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

Чебрецями й материнкою
Дні осінні відцвіли,
І над тихою Долинкою
Дикі бджоли одгули.

Олексій Довгий

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Долинський район розташований у південно-східній частині Кіровоградщини, він межує з Устинівським, Компаніївським, Новгородківським і Петрівським районами Кіровоградської області, з півдня – з Казанківським районом Миколаївської області та Криворізьким районом Дніпропетровської області. Крайні точки району розташовані поблизу таких населених пунктів: північна – Варварівки, південна – Новоданилівки, західна – Лаврівки, східна – Гурівки. Долинський район займає площу 1 275,9 км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На території району розташовані одна міська, одна селищна та 17 сільських рад, яким підпорядковані 49 населених пунктів: Долинська міська рада (м. Долинська, с. Більшовик), Молодіжненська селищна рада (смт Молодіжне), Березівська сільська рада (с. Березівка, с. Антонівка), Богданівська сільська рада (с. Богданівка, с. Братський Посад, с. Вишневе, с. Гординівка, с. Згода, с. Катеринівка, с. Марфівка, с. Новоданилівка, с. Очеретяне, с. Славне, с. Фалькове), Братолюбівська сільська рада (с. Братолюбівка, с. Дубровине), Варварівська сільська рада (с. Варварівка, с. Новомосковське), Василівська сільська рада (с. Василівка), Гурівська сільська рада (с. Гурівка, с. Благодатне), Іванівська сільська рада (с. Іванівка, с. Веселі Боковеньки, с. Зелений Гай, с. Нагірне, с. Никифорівка), Кіровська сільська рада (с. Кірове, с. Ганнівка), Лаврівська сільська рада (с. Лаврівка), Маловодянська сільська рада (с. Маловодяне, с. Писанка, с. Червоне Озеро), Новогригорівська Перша сільська рада (с. Новогригорівка Перша, с. Широка Балка), Новогригорівська Друга сільська рада (с. Новогригорівка Друга), Новоолександрівська сільська рада (с. Новоолександрівка, с. Гурівське, с. Федоро-Шулічине), Олександрівська сільська рада (с. Олександрівка, с. Новомихайлівка, с. Новошевченкове), Першотравнева сільська рада (с. Першотравневе, с. Мир-

*На одній
з вулиць
міста
Долинської*

не), Пишненська сільська рада (с. Пишне, с. Червоне), Суходільська сільська рада (с. Суходільське, с. Новосавицьке).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

На третій сесії 24-го скликання 20 грудня 2002 року затверджено герб і прапор Долинського району. Автори символіки: В. Є. Кривенко та О. І. Полячок.

Опис герба

У синьому щиті золота підкова спрямована донизу, усередині якої – золотий колосок у стовп.

Опис прапора

У лівому верхньому куті синього прямокутного полотнища із співвідношенням сторін 2:3 – жовта підкова з вертикально розташованим жовтим колоском усередині.

Пояснення символіки

Усі емблеми герба подані в однодольному щиті, що є традиційним в українській геральдиці й разом з декоративним оздобленням, колірним вирішенням і девізом на стрічці характеризують Долинський район: золотий колос – традиційно хліборобський край; золота підкова – складне історичне минуле цієї території, так званого Дикого поля, яким пройшли орди численних завойовників. Крім того, підкова є символом надії на щастя та світле майбутнє.

Синій колір – символ духовності та вірності.

Золото (жовтий) – символ багатства та величчя.

Колірна гама та основні елементи герба повторені на прапорі.

Герб і прапор Долинського району

НАСЕЛЕННЯ

Згідно з переписом населення в грудні 2001 року на територіях району мешкало 37 962 особи, 92,9 % з них – українці. Серед інших національностей найбільше росіян – 1 846 осіб, або 4,9 відсотка, 0,9 припадає на білорусів, 0,6 – молдован, 0,4 – вірмен. Усього на території проживають представники 40 націй та народностей. У районі спостерігається тенденція до зниження кількості населення, бо смертність набагато перевищує народжуваність: у 2003 році дітей народилося 319, а померло – 623 особи.

Переважає більшість жителів – православні. Їх духовні інтереси задовольняються 11 церквами, що належать до семи конфесій. Політичний плюралізм виражають 40 осередків політичних партій, а прагнення самостійно вирішувати нагрілі питання – 24 громадські об'єднання.

Ринок праці Долинського району складають 3 269 осіб незайнятого населення.

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Територія району лежить у межах центральної частини Українського кристалічного щита. Його фундамент утворений протерозойськими метаморфозованими породами – гранітами, гнейсами, сланцями. Осадочний чохол потужністю від кількох до 150 метрів залягає на поверхні фундаменту.

Палеоген представлений пісками, глинами; неоген – червоно-бурими глинами; антропоген – лесовими відкладами.

Рельєф

Район знаходиться в межах південних відрогів Придніпровської височини. Поверхня – пологохвиляста височина, розчленована долинами річок, ярами та балками. Перевищення висот до 130 м. Загальний похил поверхні на південь та південний захід. Максимальна висота – 208 м (на південний схід від Долинської).

Клімат

Долинський район розташований у Дністровсько-Дніпровській північно-степовій фізико-географічній провінції. Клімат помірно континентальний, переважають континентальні повітряні маси. Зима м'яка, з частими відлигами; літо тепле, сухе. Середня температура січня $-5,9^{\circ}\text{C}$, липня $+21,0^{\circ}\text{C}$. Період року з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 169 днів.

Район лежить у посушливій, теплій агрокліматичній зоні. Середньорічна кількість опадів – 513 мм. Проте, як показують багаторічні метеоспостереження (а вони в Долинській проводяться з 1892 року на власній гідрометеостанції), бувають роки із екстремальними температурами. Максимальна літня температура $+38,7^{\circ}\text{C}$ була зареєстрована в липні 1909 і серпні 1923 років, найнижча $-35,3^{\circ}\text{C}$ – у січні 1936 року. Найвологішим видався 1966 рік: опадів випало 846 мм, у 1952-му – 715 мм, а найсухішим був 1975 рік – лише 287 міліметрів. Більша частина опадів припадає на теплий період року. Сталий сніговий покрив висотою 5 см встановлюється в другій половині грудня. Проте були роки, коли перший сніг з'являвся пізніше: 1990-й – 4 січня, 1998-й – 1 січня, 2002-й – 25 січня. Навесні і влітку нерідко спостерігаються найнесприятливіші природні явища – заморозки, пилові (чорні) бурі, посухи, град, зливи.

Поверхневі води

Гідрографічну сітку утворюють верхів'я невеликих, нерідко пересихаючих річок: Березівки (басейн Південного Бугу), Боковеньки, Бокової (басейн Дніпра). На заході району протягом 7 кілометрів тече річка Інгул. Усі річки – рівнинного характеру, мають широкі долини. На них створені ставки та водосховища.

Ґрунти

На території Долинського району поширені чорноземи звичайні середньогумусні, у долинах річок – чорноземно-лучні й лучно-болотисті ґрунти.

Флора і фауна

Природна степова рослинність (ковила, горицвіт, полин, деревій тощо) збереглася на узліссях і схилах балок. Площа лісів і чагарникових насаджень 6,7 тис. га. Основні породи: дуб (60 % площі лісів), ясен, акація, клен.

*Картина
Віктора
Сорбата
«Боковенька
біля села
Олексан-
дрівки»*

*Річка
Лозуватка*

*Розробка чарнокітів
у Іванівському
родовищі*

Площа лісових і чагарникових насаджень дорівнює 6 688 гектарів. Найбільшим є Гурівське урочище (перші 18 десятин лісу були посаджені в 1820–1825 роках), яке нині має 616 гектарів лісової площі, а лісове дослідне господарство парк «Веселі Боковеньки» – 541 га. В останньому представлена флора багатьох країн північної півкулі планети: гінґо дволопатеве – реліктове дерево, яке з'явилося на Землі 350 млн років тому, теплолюбний болотний кипарис, тюльпанове дерево, софора японська, кедр європейський, тис ягідний, оцтове дерево, найбільша в Україні колекція дубів. Кілька двохсотлітніх дубів ростуть у Гурівському лісі.

Тваринний світ представлений ссавцями (козуля, свиня дика, лисиця, тхір степовий, куниця, заєць-русак, ховрах, хом'як, ласка, їжак, кріт, польова миша), птахами (яструб,

*Мальовничий куточок
дендропарку
«Веселі Боковеньки»*

жайворонки, перепел, черногуз, дятел, орел, куріпка сіра, ворона, зозуля, соловей, синиця, горлиця, коноплянка, вівсянка, мухоловка, шуліка, горобець), плазунами (ящірки, гадюка степова, вуж звичайний, жовтобрюх), земноводними (жаба зелена, черепаха степова, тритон). У річках і ставках водяться карась, короп, окунь, лящ, щука, товстолобик, плітка, раки.

На території району зустрічаються занесені до Червоної книги України видра річкова, жук-олень (ландшафтний заказник «Гурівський»), жук-вусач червонокрил Келлера, жук-вусач мускусний, метелик Поліксена (дендропарк «Веселі Боковеньки»). У ботанічному заказнику «Боковеньківська балка» зустрічаються коник-пилохвіст український, джміль-лезус, метелики махаон і падалірій та одна з найбільших прямокрилих комах нашої фауни дибка степова.

В орнітологічному заказнику місцевого значення «Шмалієвський» охороняються гніздування канюка, яструба великого, крука, фазанів-припутнів, сойок, шпаків.

На території району добре акліматизувалися завезені ондатра, нутрія.

Природно-ресурсний потенціал

Надра району багаті на природні мінерально-сировинні ресурси: глини, піски, вапняки, каоліни, граніти рожеві (Новоданилівське родовище), чарнокіти (Іванівське родовище із запасами граніту 906 тис. м³). На північ від села Варварівки виявлені поклади графіту.

У 2004 році під сільськогосподарськими угіддями в районі знаходилося 105,4 тис. га землі, у тому числі 93,4 тис. га орної, 12 тис. га – сіножатей і пасовищ. З них 2,3 тис. га землі зрошується.

На території району 121 ставок з площею водного дзеркала 763 га і 10 водосховищ з площею водного дзеркала 465 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 5 млн м³ на рік. Водні ресурси в районі обмежені. У місті Долинській, селищі Молодіжне, селі Пишному діють глибокі водні свердловини. До Долинської вода надходить в основному водогоном від Карачунівського водосховища, що на Криворіжжі.

Екологія, охорона природи

Можна припустити, що краєвиди біля Олександрівки, які й сьогодні приваблюють погляд, надихнули Миколу Давидова (його сестра Віра Львівна була дружиною Михайла Кефали) закласти в 1893–1903 роках на схилах балок річок Боковеньки і Скотоватої Давидовський парк, покликаний звеселяти й радувати одноманітний голий і не завжди привітний степ. Найімовірніше, що сучасна назва дендрологічного парку – «Веселі Боковеньки» пішла від однойменного села, що розкинулося поряд. Офіційний перехід до нової назви парку прискорила революція. У 1923 році Давидову довелося очолити Всеукраїнську Веселобоковеньківську селекційно-дендрологічну станцію, базою для якої став Давидовський парк. І лише до сторіччя заснування степової перлини 28 вересня 1993 року постановою Кабінету Міністрів України № 811 парку було присвоєно ім'я його засновника – Миколи Львовича Давидова.

Давидовський парк став не тільки окрасою степу, а й добрим прикладом для наслідування сусідів-землевласників. Якщо у вас буде можливість і час, поїдьте й уважно придивіться до колишнього родинного помістя Бурдзенкевичів у селі Василівці та до здичавілих насаджень на хуторі Гавинному в Зеленому Гаю. Тут, як ніде в іншій частині нашого району, збереглися острівці незайманої природи. Разом із 600-гектарним Гурівським лісом з його столітніми дубами, що притулилися до витoku Боковеньки, вони становлять територію найбільшого

Дендропарк «Веселі Боковеньки»: дорога до Острова закоханих

Дендропарк «Веселі Боковеньки»: дзеркало річки Боковенька

Дендропарк «Веселі Боковеньки»: ялівець і сосни

Дендропарк «Веселі Боковеньки»: живлючий фонтан

заліснення в Долинському районі. Нині парк має статус загальнодержавного дендрологічного заповідника. На площі 109 га тут акліматизовано 963 види дерев та чагарників, що представляють флору Європи, Азії та Північної Америки.

Зважаючи на те, що під лісовими насадженнями в районі знаходиться близько чотирьох відсотків територій (один з найнижчих показників у області), в останнє десятиріччя робота лісничих та екологів спрямовується на створення заповідників і пам'ятників природи державного та місцевого значення. Ними вже стали заповідні урочища «Олександрівська дача», «Наталіївське», «Золота балка», «Новоолександрівська балка», «Братолобівська балка», «Василівська балка», «Катеринівська балка», «Урочище-сад», «Зелений Гай», «Цілина», «Блакитний льон», орнітологічний заказник «Шмалієвський» та інші.

Багато видів флори і фауни занесені до Червоної книги України. У державному заповіднику «Боковеньківська балка» це ковила волосиста, пірчаста та ковила Лессінга. У ботанічному заказнику місцевого значення «Гранітний степ» – п'ять видів рослин, у тому числі два види ковили – волосиста та Лессінга, сон чорніючий, астрагал шерстистоквітковий, тюльпан бузький, а також два представники тваринного світу – польовий лунь та сліпак подільський. У кам'яних розщелинах на території заказника знайдено п'ять видів папороті, у тому числі Ліннея, що для степів – явище унікальне. Мине ще небагато часу, і зелені насадження дендропарку «Веселі Боковеньки», Гурівського лісу та заповідні об'єкти річки Боковенька будуть об'єднані в перший в області регіональний ландшафтний парк.

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Розкопки ровесниць єгипетських пірамід – степових могил та непоодинокі знахідки кам'яних знарядь праці біля сіл Олександрівки (1987), П'ятихаток (1988), Новосавицького (1989) засвідчують: ще в сиву давнину ці території обживалися людьми, на них вирувало життя.

Прикраси та ритуальні речі, знайдені під час археологічних досліджень, дозволяють скласти уявлення про дописемний період розвитку краю та життя й діяльність кіммерійців, скіфів, сарматів, більш близьких до нас у часі племінних об'єднань хазар, печенігів, тюрків... Особливу увагу привертають археологічні знахідки в Малій Терновій могилі: майстерно виконана із золотої пластини майже 15-сантиметрова лобова прикраса кінської збруї у вигляді рибки, більш ніж двометровий обезглавлений кам'яний ідол тощо. А скільки ще таємниць приховують 129 курганів – свідків старовинної історії Приінгулля, насипаних на вододілах, де беруть свої витoki Березівка, Боковенька, Бокова, Висунь?

Проте лише з козацькою добою розпочалося осіле (постійне) освоєння цих територій. Усні перекази, середньовічні письмові джерела підтверджують існування в межиріччі Інгулу та Інгульця козацьких зимівників Зозулі, що знаходився в межах нинішнього села Широка Балка, Карабила – у Боковому, Калнишевського – біля Гурівки.

У третій книзі відомого українського історика Дмитра Яворницького «Історія запорозького козацтва» можна простежити, як територією району в 1709 році після поразки під Полтавою пролягав шлях до Молдавії гетьмана України Івана Мазепи, його генерального писаря Пилипа Орлика та шведського короля Карла XII. Вивчення шляху переконує, що втікачі свідомо вибрали заселені території, на яких можна було поповнити запаси продуктів харчування, обміняти коней, перепочити. В одному із козацьких зимівників на річці Боковенька

вони, напевно, зупинялися. Зовсім не випадково, що південно-східну частину села Іванівки його мешканці дотепер іменують Шведенівкою, хоч офіційно цю назву населеного пункту було замінено новою ще в середині сорокових років минулого століття.

Формування нинішньої географічної карти краю розпочалося з середини XVIII століття, що було зумовлено активною зовнішньою політикою царської Росії в боротьбі з Туреччиною та Кримом за вихід до Чорного моря й ліквідацією в 1775 році Запорозької Січі.

Автор «Нарисів Олександрійського повіту Херсонської губернії» (1876 рік) лікар В. Никифоров відносив заснування сіл Братолюбівки (з 1806 року – містечка), Мар'їного Поля і Демедкового (останні два злилися в село Василівку) до 40-х років XVIII століття. З 1756 року відома Добрянка – північна частина нинішньої Олександрівки. У 1786 році великим селом із дерев'яною церквою вважалася Гурівка.

Якщо в середині століття території району заселялися переважно заможними козаками та збіглим людом, то після падіння Січі родючі чорноземи від імені імператриці щедро роздавалися російським офіцерам, учасникам Кримської кампанії. Один із них Георгій Кефала в 1782 році одержав 1 257 десятин землі й заснував поселення Кефали на річці Боковенька.

На степові простори масово переміщували селян з Київщини, Чернігівщини, а окремі сім'ї завозили з центральних губерній Росії. Невдовзі засновуються села Варварівка (1796), Бокова – нині Кірове (1803) та інші. Пізніше ці населені пункти та містечко Братолюбівка набувають статусу військових поселень.

Хотілося б сказати декілька слів про назви населених пунктів. Вони не вирізняються вишуканістю й не містять історичного та місцевого колориту. Більшість назв походять від імен перших поселенців: Гурівка, Іванівка, Варварівка, Марфівка, Олександрівка; від прізвищ власників земель: Долинська, Волохине, Кефаліне; від назв населених пунктів, звідки прибули переселенці: Новосавицьке, Новоолександрівка, Новомихайлівка; річок: Бокова, Березівка. Уже за радянських часів виникли або перейменовані Червоний Маяк, Червоне, Червоне Озеро.

У другій половині XIX століття з падінням кріпосного права, розвитком капіталістичних відносин, розширенням внутрішнього ринку й зовнішньої торгівлі в Росії розпочалося будівництво залізниць. Одна з них – Харківсько-Миколаївська в 1871–1873 роках пройшла в межиріччі Інгулу та Інгульця. На 414-й версті залізниці від Харкова споруджено станцію Долинська, названу іменем Ольги Федорівни Долинської – землевласниці із села Федорівки (нині Маловодяне), чій землі знаходилися поряд із станцією, а сама господиня надавала будівельникам притулок.

Уламок кам'яної баби, знайдений під час розкопок кургану в с. Новосавицькому

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

*Поштова листівка
1905 року:
загальний вигляд станції
Долинська*

*Поштова листівка
початку ХХ століття:
загальний вигляд
залізничної станції
та залізничного училища*

*Поштова листівка початку
ХХ століття:
хата заможного селянина
в с. Долинській*

Після відкриття в травні 1884 року залізничної колії до Кривого Рогу станція стала вузловою. Біля неї виросло пристанційне селище Кефаліне, що швидко розвивалося. Якщо в 1896 році в ньому було 25 дворів і проживало 227 осіб, то в 1908 році число мешканців перевищило 2 500. У селищі працювали паровозне депо, цегельний завод (1902 р.), пошта, телеграфне відділення, двокласне залізничне училище на 200 учнів (1891 р.), земська школа (1901 р.), були дві крамниці, два буфети, корчма й пивна.

На початку минулого століття в руках кількох родин сконцентрувалося основне багатство краю – земля: у сім'ї Кефали – 13 406 десятин сільськогосподарських угідь, Волохоних – 5 721, Бурдзенкевичів – 5 889, Давидових – 2 929, Долинських (землевласників з таким прізвищем було вісім) – 4 045 десятин.

Уже згадуваний В. Никифоров, розповідаючи про цей край, милувався найкращими в Олександрійському повіті фруктовими садами Кефали, дещо пізніше мандрівник і географ П. Семенов-Тянь-Шанський так само із захопленням описав дубові насадження, соснові бори, липові алеї, лісові масиви, що займали площу 249 десятин, і сільгоспугіддя, де впроваджувалася трипільна система землекористування, випасались отари іспанських овець, вирощувались англійські верхові скакуни, працювали млин, олійниця, цегельний завод, а з 1887 року проводилися метеорологічні спостереження.

За енциклопедичними словниками Брокгауза і Єфрона до найбільших населених пунктів початку ХХ століття належали Братолюбівка, Бокова та Антонівка – волосні центри Олександрійського та Єлисаветградського повітів. У Братолюбівці проживало 1 890 жителів. У містечку діяли православна церква і єврейська синагога, працювала школа, був відкритий постійний двір і винарня. Крім того, сім ярмарків проводили великі щорічні торги. Ще більше населення проживало в Боковій – 3 500. Діти навчалися у двох школах – земській і церковно-приходській, спостереження за погодою здійснювала метеостанція. Щорічно відбувалося три ярмарки і 50 базарів. Щодо Гурівки, то тут мешкали 2 148 осіб.

Стрімке зростання сільського населення в другій половині ХІХ століття, перетворення станції Долинська в період напружених сільськогосподарських робіт в один із ринків найму дешевої робочої сили на Півдні України, жорстока експлуатація наймитів приводили до зростання соціальної невдоволеності. Виходом із ситуації нерідко ставали селянські заколоти та бунти. Один з них відбувся на початку століття в селі Варварівка. У грудні 1905 року для вирішення питань селянського життя у паровозному депо був зібраний з'їзд. Делегати підтримали страйк залізничників станції Долинська. Проте страйк і селянські виступи жорстоко придушили прислані каральні загони, а їх активних учасників було заарештовано й віддано до суду.

Після революційних подій 1905–1907 років становище переважної більшості селян майже не змінилося. Проведена столипінська реформа прискорила розшарування селян. Більш заможні з них скористалися правом виходу на хутори і відруби. Так із хутірних поселень виникло нинішнє село Новошевченкове. До нього увійшли Глиняне, Нові Обітоки, Новомиколаївка, хутір Утішний та інші. В період колективізації вони були об'єднані в один населений пункт Новошевченкове Друге (Новошевченковим Першим стали називати західну частину нинішньої Долинської). Цей процес підтверджує знайдений пам'ятний знак з подякою царю на честь 50-річчя відміни кріпосного права, установлений в 1911 році жителями Бокової.

Глибоку незагойну рану в душах і серцях долинчан залишив плут революції 1917 року. Проте питання нав'язаної українському народу громадянської війни та боротьби за відродження української державності на території району залишаються майже не вивченими. Протягом 1918–1920 років своє право прибрати до рук залізничну станцію силою зброї не раз доводили війська Центральної ради, Директорії, Української Народної Республіки, кайзерівської Німеччини, Радянської Росії, загони Махна та Григор'єва, денікінські генерали, червоні латиські стрілки. Радянською історіографією замовчувалась або спотворювалася постать Костянтина Пестушка – отамана Степової дивізії, базою формування якої в червні 1920 року частково стали території нинішнього Долинського району, а село Варварівка – місцем перебування її штабу.

З утворенням Долинського району (1923 р.) центр економічного і культурного життя перемістився в селище Шевченкове (таку назву отримало Кефаліне). У селищі, де проживало 3 834 особи, швидко зростали вантажообіг залізниці та потужність цегельного заводу, побудованого в 1902 році. У 1924 році дала струм електростанція, почали працювати елеватор (1926), птахокOMBінат (1927), маслозавод (1936), середня школа (1932), було закладено фундамент районної лікарні (1934), протягом 1923–1926 років висаджено парк Комуністичних суботників (нині Парк залізничників). Значні зміни відбулися в основній галузі району – сільському господарстві. Замість 19 007 дрібних селянських господарств були сформовані 87 усупільнених господарств, 225 колгоспів, 190 артільей, 34 союзи і 5 комун*.

Зміни відбувалися в умовах жорстоких репресій і переслідування людей. Щоб зламати опір селянина, зробити його слухняним знаряддям радянської влади, витравити з нього український дух, керівники держави пішли на небачений у світовій історії прецедент: організували голодний мор в Україні. В 1932–1933 роках тільки в селі Іванівці за далеко неповними підрахунками (опитування населення проходило в 90-х роках) від голоду вмерли понад 150 дітей, чоловіків і жінок, літніх людей. Мартиролог жертв поповнили більше 600 репресованих в'язнів радянських таборів середини й кінця тридцятих років. Про лихоліття на теренах району у своїх працях, підготовлених на підставі архівних матеріалів, розповідають перші лауреати краєзнавчої премії імені Івана Проценка – вчені Микола Данилькевич та Сергій Шевченко.

Жорстокі випробування випали на долю жителів краю в роки Другої світової війни. На фронтах Великої Вітчизняної загинуло понад 4 100 червоноармійців, призваних з району. Окуповані, але не скорені вільнолюбиві земляки для боротьби з ворогом організували підпільно-диверсійну групу, очолювану

* Статистика надається з урахуванням територій Казанківського району, який став самостійною територіальною одиницею з 1 січня 1935 року.

*Долинський духовий оркестр
(1947 рік)*

П. Г. Дяченком. Більше року збирав військову інформацію на станції радянський розвідник капітан Сергій Сидоренко. Фашисти жорстоко розправилися з непокірними: 2 081 з них розстріляний, 2 018 – вивезли на роботи до Німеччини.

Далеко за межами району відома Маржанівська трагедія. 16 листопада 1943 року жертвами фашистів та їх прибічників стали 163 мешканці сіл Новогригорівка Перша та Суходільське.

*Кіноактор Леонід Биков
у с. Кіровому*

Героїзм і мужність долинчан в роки війни відзначені багатьма урядовими нагородами. Льотчик Т. С. Лядський, артилерист М. Г. Задорожній, командири стрілецьких відділень І. Шевченко і О. Олексієнко нагороджені золотими зірками Героя Радянського Союзу; розвідники М. І. Сичов та О. О. Сущенко – орденами Слави трьох ступенів. Гармата І. Г. Єрмака стала експонатом Санкт-Петербурзького музею військ зв'язку та артилерії.

У післявоєнні роки зруйноване народне господарство поступово відбудовувалося. На економічний потенціал району працювали гібридний (1960) та цукровий (1965) заводи, хлібозавод (1965) і завод залізобетонних виробів (1968).

У 60-ті було проведено електрифікацію залізниці, збудовано залізничну вітку Долинська–Помічна (1978), введено до ладу експериментальний елеватор (1984) розрахований на зберігання і переробку 100 тисяч тонн збіжжя. З участю країн Ради Економічної Взаємодопомоги – НДР, ЧССР, Болгарії, Румунії та Радянського Союзу – розпочалося будівництво Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд (1985) кошторисною вартістю капітальних вкладень 2 млрд карбованців, який із введенням в експлуатацію щорічно переробляє 27 млн тонн збідненої залізорудної сировини з відвалів Криворіжжя.

У 1957 році Долинській присвоєно статус міста, враховуючи її значення в соціально-економічній розбудові району.

24 серпня 1991 року Україна здобула незалежність. Невдовзі над приміщенням Долинського райвиконкому (вулиця Радянська, 137) замайорів синьо-жовтий прапор України, що знаменувало початок нової історії. Найпереконливішим досягненням тих років були роботи з газифікації району. Збудовано 47,2 кілометра газопроводів високого тиску. Блакитне паливо прийшло в місто Долинську, селище Молодіжне, до сільських населених пунктів Маловодяного, Марфівки, Ганнівки, Кірового, Згоди, Вишневого та Антонівки. На початку 90-х була проведена земельна реформа, а переважну більшість сіл з районним центром з'єднали шляхи із твердим покриттям. Поряд із одно- і двоповерховою Долинською забудови середини минулого століття виросло нове багатоповерхове місто. У ньому працюють сучасні загальноосвітні школи, дитячі садки – «Казка» та «Ружечка» з басейнами, Молодіжний центр дозвілля «Червона калина», новітній лікарняний комплекс.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

За підсумками 2003 року вклад промислових підприємств у економічний потенціал регіону становив 46,6 млн гривень. Лідером тут продовжує залишатися ВАТ «Долинський птахокомбінат». За останні два роки в це підприємство інвестовано 1 млн 587 тис. гривень, нарощено потужність холодильного обладнання для глибокого заморожування продукції, змонтовано сучасні переробні лінії. Кількість працюючих зросла з 98 чоловік наприкінці 90-х років до 270 в наші дні. Модернізація виробничих процесів дозволила підприємству довести виробництво м'яса до 7,5 тис. тонн на рік, випускати понад 30 найменувань ковбасних виробів й успішно конкурувати на споживчому ринку із найвідомішими виробниками галузі.

Так починалося будівництво комбінату

Заслужений працівник сільського господарства України Є. О. Найко

Криворізький гірничо-збагачувальний комбінат окислених руд (вид з боку ставків)

Протягом останніх років нарощують виробничі потужності нафтопереробне підприємство «Тріумф», що здатне переробляти щомісячно до 3 тис. тонн сировини, приватне підприємство «Еріс» з виробництва соняшникової олії та комбікормовий завод. Нову продукцію – сучасну тротуарну плитку, бордюри і паркани освоїло ТОВ «Долинськзалізобетон».

У місті Долинській незабаром почне працювати Криворізький гірничо-збагачувальний комбінат окислених руд. Із збіднених руд підприємство щорічно може виробляти близько 9 млн тонн котунів. У новобудову вкладено 1,6 млрд доларів США. Для того, щоб комбінат почав працювати, потрібно знайти інвестора, який вкlade в підприємство ще 3 38,4 млн доларів США.

На останній виставці-ярмарку «Регіони Кіровоградщини пропонують» відмічено ще одну позитивну тенденцію в Долинському районі: 28 відсотків промислового виробництва – це продукція малого і середнього бізнесу.

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС

У Долинщині працюють 44 сільськогосподарських підприємства, 167 фермерських господарств, 1 700 одноосібників.

У районі проведено аграрну реформу. Державні акти на право постійного користування землею одержали 10,8 тис. селян. Своїх власників знайшли 73,1 тис. гектарів найкращих українських чорноземів.

Зміни відбуваються у психології виробників. Успіху досягнуто там, де господарювання проводиться з урахуванням науково-технічного прогресу. Так працює «Компанія Кучеренка». За 2000–2003 роки (в 2003 році від несприятливих погодних умов загинув озимий клин площею 600 га) господарство має такі результати:

Показники	2000	2001	2002	2003
Валовий збір зерна, т	862	3 009	6 227	1 284
Урожайність, ц/га	26,1	38,1	67,7	17,1

Тенденцію підтверджують кращі приватні сільськогосподарські підприємства району: «Зоряни» (керівник В. Булавка), «Мрія» (В. Ковтун), «Надія» (В. Т. Корушак), «Степ» (П. О. Костючок), «Харламов» (М. В. Харламов), «Гайдук» (І. О. Гайдук), СФГ «Павел» (В. П. Антоненко).

Рік у рік в районі зростає врожайність основних сільськогосподарських культур:

Урожайність, ц/га	2001	2002	2003
Зернові	34,7	41,1	21,3
Цукрові буряки	138,8	144,6	154,6
Соняшник	7,8	12,5	15,5

Поступово відроджується тваринництво, розширюються можливості переробної галузі. У сільській місцевості працюють 4 олійниці, 6 млинів, 7 пекарень, у селі Пишному – сироварня.

Транспорт

Зміни чекають й іншу галузь – транспортне забезпечення населення. Ще на початку 90-х років у районі в основному закінчено створення мережі доріг з твердим покриттям. Разом з тим недостатня кількість пасажирських маршрутів, відсутність щоденного регулярного сполучення із десятьма населеними пунктами району, застарілий парк автомобілів завдають транспортникам клопоту.

*Вокзал
станції
Долинська*

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

Значною мірою проблема пасажирських перевезень у районі вирішується за рахунок залізничного транспорту. Адже на території із 120-кілометровою сіткою залізниць працюють 4 залізничні станції та полустанок. За своїм географічним розміщенням станція Долинська стала південними залізничними воротами Кіровоградщини. Це зручний вихід на Криворіжжя, Донбас, Крим, Київ, Харків, західні області України. Через станцію проходять десятки пасажирських маршрутів, зокрема міжнародні: Феодосія–Мінськ, Сімферополь–Гомель, Херсон–Санкт-Петербург тощо та курсують приміські електропоїзди й дизельні потяги. Щорічно залізницею перевозиться близько 10,8 млн тонн вантажів.

Зв'язок

З введенням у середині 2003 року ретрансляційних веж УМС і «Київстар» жителі Долинського району отримали мобільний зв'язок. Це не змогло не зачепити монопольні інтереси найбільш консервативної, з багатьма недоліками галузі – традиційного телефонного зв'язку. Нині Долинський центр електрозв'язку № 4 «Долинськателеком» впроваджує цифрове ущільнення, з чим зв'язківці пов'язують підвищення якості, надійності та доступності їхнього виду послуг.

Будівництво

У будівельному комплексі на перше місце виходять проблеми газифікації. Блакитним паливом користуються близько 5 тисяч сімей. Розроблена програма, згідно з якою протягом 2-3 років сіткою газових мереж буде покрито всю територію району.

Житлово-комунальне господарство

Щоденними турботами людей живе Долинське житлово-комунальне управління та комунальні служби в селищі Молодіжне й селі Маловодяному. Інфраструктура сучасної Долинської – це 70 багатоповерхових будинків, 35,4 км водогінних і 24,6 км каналізаційних мереж, 112 км доріг, 15 га зелених насаджень. На утримання комунального господарства міста щорічно витрачається майже 200 тисяч гривень. Але цих коштів катастрофічно не вистачає ні на ремонт доріг, ні на вивезення побутових відходів, ні на більш серйозні справи, як, наприклад, ремонт фасадів багатоповерхових будинків. Разом з тим місто радує мешканців і гостей: влітку – квітами й у будь-яку пору року чистотою та порядком. Своєрідною є центральна частина Долинської. Озеленена у 50-ті та 80-ті роки минулого століття сосновими та ялиновими насадженнями, вона відрізняється затишком і привабливістю від усіх районних центрів Кіровоградщини, а рукотворні берестяні образи, започатковані спеціалістом з озеленення П. Правосудьком і продовжені його молодим послідовником В. Юрченком, роблять її незабутньою.

Після ліквідації колгоспів позитивні зміни відбуваються в обслуговуванні інфраструктури села. Цим займаються створені виконкомом місцевих рад комунальні підприємства. Перші паростки таких напрацювань уже проявляють себе в селі Новогригорівка Перша.

Побутове обслуговування населення

У Долинщині зростає питома вага побутових послуг. В середньому на кожного жителя їх надають на 108 гривень. Не дивно, що побут став сферою діяльності малого і середнього бізнесу, які створюють нові робочі місця. Цю тенденцію підтвердив конкурс перукарів у місті Долинській. Переможниця змагань Тетяна Дешевенко й другий призер Руслана Риженко були запрошені до участі у всеукраїнському конкурсі, що відбувся в місті Одесі.

Торгівля

Динамічно розвивається споживчий ринок. На зміну кооперативним, що монополюють панували в районі, прийшли приватні форми торговельного обслуговування населення. Їх нині забезпечують 245 стаціонарних підприємств. Такі з них, як торговельний центр «Барва» (підприємці Лідія і Ігор Євдокименки), приватне підприємство «Фотекс» (Костянтин Старобор), магазини Євгена Станенка, Наталії та Сергія Парубенків за наповненням прилавків, асортиментом товарів, рівнем обслуговування покупців мало чим поступаються кращим закладам торгівлі області. У місті Долинська працюють три продовольчих та промислових ринки. Постійно зростає товарообіг галузі. За підсумками 2003 року він досяг 45,3 млн гривень. На кожного жителя району в середньому продається товарів на суму 1 240 гривень.

Банківська сфера

Сприятливі умови економічного розвитку району забезпечують шість банківських установ: філіали Промінвестбанку, Ощадного банку України, Приват-Банку, Правексбанку, банків «Аваль» та «Експрес».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Наука і освіта

Провідним центром розвитку селекційної науки впродовж 1923–1997 років була Веселобоківська селекційно-дендрологічна станція. Створена для проведення робіт з акліматизації нових порід дерев і кущів та заліснення степових просторів України, вона була базою Українського науково-дослідного інституту агролісомеліорації, проводила велику практичну роботу із лісорозведення.

Зусиллями вчених А. П. Єрмоленка, О. С. Трусова, Ф. Л. Щепотьєва, П. П. Бадалова за шість десятиліть на дослідних ділянках були виведені зимостійкі, врожайні швидкоростучі гібриди горіхів зі стовбурової деревини, з яких можна виготовляти декоративний шпон для оздоблення високоякісних меблів. Селекційний матеріал для горіхових садів з Харківської, Воронежської (Росія), Гомельської (Білорусь) областей та Прибалтики вигідно відрізняється своєю зимостійкістю від саджанців іншого походження.

Протягом кількох десятиліть на станції успішно проводяться пошуки з виведення врожайних форм ліщини й фундука.

У 1935 році почалися роботи з гібридизації дуба. Виведені професором С. С. П'ятницьким дуби Висоцького, Тімірязєва, Комарова й Мічуріна дали поштовх для продовження робіт. Сьогодні парк має одну з найбагатших видових колекцій цього оспіваного степовиками дерева.

Ученими одержано кілька різновидностей тополь. Від своїх попередників вони відрізняються потужним ростом та гарною декоративністю.

Нині парк переживає чергову скруту: у зв'язку з реорганізацією Веселобоківської станції в Дослідне лісове господарство всі наукові роботи припинено.

Навчально-виховний процес у районі забезпечують 26 загальноосвітніх шкіл (5 270 учнів), міжшкільний навчально-виробничий комбінат і центр дитячої та юнацької творчості, 45 відсотків дітей відвідують дитячі садки.

Фундаторами освіти в районі були Антон Семенович Макаренко (1911–1914), один із перших вчителів Долинської земської школи Лавро Степанчен-

*Елітні дуби
у «Веселих Боковеньках»*

*Фундук і волоські горіхи
з «Веселих Боковеньок»*

ко, найстаріший учитель Новогригорівської Першої школи, делегат XIV Надзвичайного з'їзду Рад (1937) Іван Гордійович Ємельянов, заслужені вчителі України Любов Яржемська (з 1951 р.), Євдокія Філь (з 1954 р.), Ольга Рясна (з 1978 р.). Крайні традиції попередників продовжують нинішні заслужені вчителі – Л. В. Соколенко (з 1993 р.), Л. В. Ладан (з 1996 р.).

Протягом року освітні заклади поповнилися 72 комп'ютерами. У Гурівській, Маловодянській та Олександрівській школах відкрито комп'ютерні класи. У районному центрі проведено спеціалізацію навчальних закладів. Так, загальноосвітня школа № 3 перетворена в навчальний заклад з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу. Відкрито філію Малої академії наук.

Надбанням і гордістю району залишаються дитячі садки Долинської. Вони мають одну з найкращих в області матеріальних баз. Тут діти вивчають англійську мову (цей досвід дошкільних закладів знайшов узагальнення в обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського), приймають кисневі коктейлі, тренуються в зимовий період року в басейні під керівництвом майстра спорту України з плавання Інни Салоїд.

Охорона здоров'я

Крайні традиції сучасної медицини в районі закладалися земським лікарем Михайлом Володимировичем Белоярцевим. У 1913 році після закінчення медичного факультету Харківського університету він приїхав у повітове містечко Братолюбівка, де працював майже півстоліття. У 1949 році М. В. Белоярцеву присвоєно почесне звання заслуженого лікаря Української РСР, його іменем в селі названо вулицю. Тривалий час він був єдиним лікарем на теренах сучасного району. Зараз у Долинській центральній лікарні, Молодіжненській селищній, Братолюбівській і Кіровській сільських дільничних лікарнях, Гурівській лікарській амбулаторії, 30 фельдшерсько-акушерських пунктах працюють 58 лікарів та 290 спеціалістів молодшого медичного персоналу.

У місті Долинській чекає свого відкриття новий лікарняний корпус. Працюють швидка медична допомога, а з червня 2002 року – центр матері та дитини. У травні 2004 року на базі районної і дільничних лікарень, лікарняної амбулаторії розпочато створення першої в Україні єдиної кардіологічної мережі, яка покликана запобігати неконтрольованому зростанню серцево-судинних захворювань, забезпечувати виконання Національної програми профілактики й лікування артеріальної гіпертензії.

Покращується матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я. Тільки останніми роками вона поповнилася двома санітарними автомобілями, сучасним комплексом ультразвукової діагностики «Радмір». До того ж була проведена телефонізація фельдшерсько-акушерських пунктів. Онов-

лення матеріальної бази дозволило поліпшити надання населенню медичних послуг, розпочати впровадження в районі сімейної медицини. Нині сімейні лікарі обслуговують 14 534 дорослих і 3 042 дитини. Впроваджується новий напрямок медицини й у сільській місцевості. Заплановано реорганізувати Гурівську лікарську амбулаторію в дільницю сімейної медицини. Такі ж дільниці передбачається відкрити на базі фельдшерсько-акушерських пунктів у селах Маловодяне, Варварівка, Марфівка та Новогригорівка Перша.

Культура та мистецтво

Впевнено долають стагнацію середини 90-х років заклади культури. Навіть у найважчі часи фінансової скрути Долинський район залишався єдиним, що наважився показати обласному центру, чим живе і як працює з творчою інтелекцією глибинка. Протягом неповного року (1994–1995) на чотирьох виставках жителі Кіровограда відкрили для себе невідомого до цього скульптора і художника Анатолія Коптева, глибше познайомилися із творчим доробком скульптора та поета Андрія Німенка, художниками Віктором Сорбатом, Володимиром Сіденком, Віктором Синицею, Олександром Юркевич, зустрілися з поетесами Тамарою Журбою і Любов'ю Барановою, поетами Михайлом Родинченком і Михайлом Чернишем, прозаїками Іваном Грищенком і Василем Журбою. На завершення акції в обласному Українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького відбувся великий концерт художньої самодіяльності. Оцінюючи цей захід, обласна газета «Народне слово» відмітила: «Якщо скільки талантів у одному районі, то ж яка багата наша Україна!»

Нинішній високий рівень культурного життя району закладався поколіннями творчих працівників. Найбільший внесок у цей фундамент зробив заслужений працівник культури України Аркадій Добровольський. Він виховав плеяду митців (понад 300 музикантів), які збагатили українську культуру. Серед них наш самоцвіт, народний артист України Георгій Вазін.

Відкриттям для цінувальників мистецтва району й області стала творчість земляка, заслуженого художника Російської Федерації Івана Савченка, пензель якого знають у США, Японії, Фінляндії та інших країнах.

Успіхи в культурі були б неможливими без реорганізації у 1997 році районної музичної школи в школу мистецтв і надання їй нового приміщення, без створення школи естетичного виховання на базі Долинської загальноосвітньої школи № 4, а також без відкриття в сільській місцевості їхніх філіалів. Перші з них уже почали працювати в селах Кіровому, Маловодяному, Марфівці, Олександрівці. Цій роботі сприятиме створення дитячої філармонії (2004).

Протягом років зміцнювалася матеріальна база закладів культури. Тільки в 2003 році за кошти районного бюджету придбано музичний інструмент, аудіо-та відеотехніку, сценічні костюми й інвентар на суму понад 100 тисяч гривень.

Долинський район один з кількох в області, де значну увагу приділяють розвитку народних самодіяльних колективів, яких у закладах культури налічується одинадцять. Хор ветеранів війни та праці Долинського культурно-розважального комплексу у 2004 році був учасником творчого звіту майстрів мистецтв та художніх колективів Кіровоградської області «Мистецтво золотого поля» в Києві. Далеко за межами району знають зразковий аматорський танцювальний колектив «Веселка» (керівник Галина Жир), ансамбль Маловодянського сільського Будинку культури «Червона калина», сімейне тріо Баришників – призерів двох міжнародних фестивалів родинної творчості «Мелодія двох сердець» та інших.

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

Оберегами людської пам'яті, набутками добрих справ краю залишаються бібліотеки. У 25 книгозбірнях зосереджено 240 тисяч примірників книг. Багато уваги приділяється створенню фондів краєзнавчої літератури, популяризації творчих здобутків земляків, презентації їх творів.

Культурну спадщину та історію Долинського району бережуть і примножують 6 музеїв на громадських засадах. У їх фондах знаходиться понад 7 тисяч експонатів. Меморіально-педагогічному музею Макаренка в 1998 році присвоєне звання народного. Крім популяризації спадщини великого педагога й

*Свято
на стадіоні
«Колос»*

*Хор
ветеранів
війни
і праці*

письменника музей розповідає про становлення та розвиток освіти на теренах краю.

Про людей і визначні події району вам розкажуть пам'ятні знаки та меморіальні дошки на честь А. Тесленка, А. Макаренка, М. Давидова, П. Воронька, революційних подій на станції Долинська в грудні 1905 року та Великої Вітчизняної війни, а також рукотворна пам'ятка садово-паркової архітектури – парк «Веселі Боковеньки» імені Давидова. Заслужують на увагу такі пам'ятки архітектури в Долинській: залізничний вокзал, приміщення депо, будинок товарної контори залізничної станції, водонапірна башта, медична амбулаторія та житловий ряд, що на вулиці генерала Лазарева.

Найбільшим багатством Долинщини залишаються кургани. Їх зареєстровано 130. Чотири кургани в різні часи досліджувались археологами.

У районі давно склалися міцні мистецькі традиції. Тут народилися скульптор А. Коптев, художники І. Савченко, К. Заруба, В. Сіденко, А. Романовський. Протягом 1921–1927 років в Долинській мешкав майстер декоративно-станкового живопису В. І. Бондаренко, працював В. Синиця, до Долинської та Іванівки щорічно приїжджає Андрій Німенко, який багато зробив, щоб зберегти історію краю в скульптурі, художніх полотнах, медалях. Нині в місті працюють художники Віктор Сорбат та Олександра Юркевич.

Готується молода зміна художніх дарувань. Зусиллями Сергія Яковенка при Долинській школі мистецтв відкрито відділення з образотворчого мистецтва. Два його учні – Андрій Яковенко та Діана Чернецька нині випускники Державної художньої школи ім. Тараса Шевченка в Києві.

Своєрідний творчий вибух відбувся в музичній культурі. На столичній та регіональних сценах владно заявила про себе співачка Галина (Галина Бурмаченко), лауреатами Міжнародного конкурсу сімейної пісні стало тріо Баришників.

Картина Віктора Сорбата
«Долинська»

Народний самодіяльний ансамбль «Червона калина»
Маловодянського сільського Будинку культури

ДОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

Вдалим для юних дарувань був дебют на «Пісенному перехресті» обласного радіо. Пісенний конкурс з нагоди ювілею Долинської дав поштовх зорепаду пісенних збірок самодіяльних композиторів. Протягом 1999–2001 років новими піснями збагатили співаків Марина Хіхлова з Долинської (збірки «Україна – люба мати» та «Квітка степу») і Олександра Лисенко з Олександрівки («Спів зоряниці»).

Жодного концерту в районі не відбувається без танцюристів. Сотні дітей сьогодні мають можливість реалізувати свій хист у зразковому дитячому хореографічному ансамблі «Веселка» (керівник Галина Жир) та колективі бального танцю «Шанс». Кілька десятків долинчан не тільки стали учнями прославленого Кіровоградського обласного комплексу хореографічного мистецтва – ліцею під керівництвом Анатолія Короткова, а й повернулися на Долинщину вже підготовленими спеціалістами.

Сила мистецтва – в народному корінні. Вона виявляється у творчості вишивальниць з Іванівки, де таємниці вишивки під керівництвом Ольги Куделі опановують навіть діти, з Новогригорівки Першої (Марія Мороз), з Долинської (Ольга Мельниченко та Ольга Яковенко), у вигадливих витворах долинського майстра плетіння з лози Сергія Ткачова, неперевершених виробач червонодеревника з Молодіжного Дмитра Бойка, а також багатьох в'язальниць, ткаць, аплікаторів та інших творців, що відкривають майже забуті або напівзабуті криниці майстерності.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Важко уявити життя регіону без засобів масової інформації. Найповажніший вік має районна газета «Долинські новини». Заснована 15 листопада 1931 року до читачів вона приходила під назвами «На соціалістичних ланах» і «Шляхом Ілліча».

Середину й другу половину ХХ століття можна назвати роками багатотиражок. У 1957 році світ побачили «Робітник радгоспу» (радгосп ім. Карла Маркса) і «Трудова слава» (Долинський міськвиконком і артіль «Більшовик»). Якщо перша багатотиражна газета виходила до кінця 70-х, то друга проіснувала лише кілька років. На зміну радгоспній газеті 14 лютого 1978 року прийшла багатотиражка колгоспу ім. Леніна с. Кіровоного «Трудова слава». Випуски газет, як правило, зводилися до друкування статистики економічного розвитку господарств, матеріалів до червоних дат календаря та інформацій із партійних і колгоспних зборів. 1 квітня 1961 року почало працювати районне радіомовлення.

Новий етап у розвитку засобів масової інформації розпочався з проголошенням державної незалежності України. З 15 червня 1994 року почав виходити «Інформаційний вісник» – орган оновленого райкому Комуністичної партії України. З 18 вересня 1998 року вийшло кілька номерів «Коммерческого кур'єра». З 25 квітня 2002 року випускається «Роксолана» видавця О. Ромащенко. З 16 липня 2004 року – «Провінція», яку редагує М. Федоров. Протягом 1997–2002 років на правах юридичної особи працювало районне радіомовлення.

Початок нового століття ознаменувався ще однією подією. Редакційний колектив районної газети, районна друкарня і районне радіомовлення (березень 2001 р. і квітень 2002 р.) у результаті реорганізації створили редакційно-видавниче об'єднання «Долинщина». З цим часом пов'язане встановлення радіовежі, закупівля радіотрансляційного обладнання, створення студійного комплексу. З 12 травня 2003 року Долинський район одним з перших в Україні перейшов з дротового на ефірне мовлення в FM-форматі.

У 2000 і 2002 роках у світ вийшли історико-краєзнавчий збірник і художньо-літературний альманах, які об'єднала спільна назва «Боковенька» і місце народження – Долинська.

Фізична культура і спорт

Долинщина має добрі спортивні традиції. Вони створювалися районною футбольною командою «Колос», переможцями першої обласної спартакіади сільської молоді (1985), командою школярів, чемпіонами України з легкоатлетичного багатоборства в 90-х роках минулого століття. Спортивну славу краю творили майстер спорту СРСР міжнародного класу, неодноразова чемпіонка і призер першостей, володар Кубка Радянського Союзу Наталія Колісниченко; чемпіон України спринтер Ігор Страх; чемпіонка України з велоспорту Людмила Бондаренко; учасник Московської олімпіади у змаганнях з бігу на 3 000 метрів з перешкодами Сергій Олізаренко; шашкіст Олександр Ананьєв та інші.

Долинський стадіон «Колос» – одна з найкращих спортивних споруд Кіровоградщини. Його відкрили 9 травня 1985 року. На футбольному газоні стадіону грали ветерани зоряної команди київського «Динамо» 60–70-х років ХХ століття Володимир Мунтян, Євген Рудаков, Віталій Хмельницький, а також ветерани Одеського «Чорноморця», футболісти з клубів Болгарії та Польщі. «Колос» був місцем виступів Празького (Чехія), Тольятинського (Росія) та Криворізького авто-родео, зустрічей із відомими співаками Левом Лещенком, Сергієм Білоножком, Аурікою Ротару, кіноактором Євгеном Моргуновим.

Нині стадіон вступив у свою другу молодість. Тут встановлені пластикові сидіння, створено міні-поле зі штучним покриттям, проведено упорядкування території, відремонтовано приміщення центральної трибуни, розпочата реконструкція футбольного поля.

Палітурка збірки (2002 р.)

*Вхід на стадіон «Колос»
(фото П. Арчикова)*

Туризм та санаторно-курортна справа

Степовий край має добрий потенціал для розвитку туризму. Щорічно понад 220 організованих груп переважно із міст Кіровограда і Кривого Рогу відвідують дендропарк «Веселі Боковеньки». Тут є на що подивитись, а головне, є можливість поспілкуватися з природою, отримати заряд емоцій і бадьорості на тривалий час. З подальшою розбудовою інфраструктури туризму, зі створенням на території району першого на Кіровоградщині Боковеньківського регіонального ландшафтного парку імені Давидова, поєднанням традиційних форм обслуговування з розвитком «зеленого туризму», внесенням до числа туристичних об'єктів гірничо-збагачувального комбінату окислених руд, історичної частини міста Долинської з її самобутнім зеленим центром та своєрідною історією число бажаючих побувати на Долинщині буде зростати.

Без сумніву, цьому посприє й Гурівський ліс, який привертає увагу віковими дубами – дивними пам'ятками природи, а також чудовий літній оздоровчий табір «Сонячний» Криворізького міськвиконкому.

Соціальний захист населення

Послугами органів соціального захисту населення в районі користуються 6 295 осіб. Серед них 2 954 – ветерани війни, 2 721 – ветерани праці, 611 – громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 9 – ветерани військової служби та органів внутрішніх справ. У 2003 році на забезпечення цих категорій населення спрямовано 8 84,1 тис. грн. Вагоме місце в соціальному захисті займають виплати жителям за рахунок субсидій. Ними користуються більше 4,4 тис. громадян. Про те, що субсидії суттєво підтримують сімейний бюджет, засвідчує такий факт: у 2003 році тільки на придбання скрапленого газу і твердого палива майже 2 000 сімей отримали 503 тис. грн, які профінансовано та виплачено з державного бюджету в повному обсязі.

*За цією брамою починається
лісова казка*

Понад 600 садинок непрацевдатних жителів краю обслуговуються відділами соціальної допомоги та медико-соціальної реабілітації територіального центру управління праці та соціального захисту населення райдержадміністрації. З престарілими працюють понад 60 спеціалістів, включаючи лікаря й перукаря, також надаються послуги з ремонту одягу, розпилювання дров та прання білизни. Протягом календарного року запропонованими послугами скористався 1 801 мешканець.

Починаючи з 2000 року, грошові допомоги та пенсії в районі виплачуються вчасно.

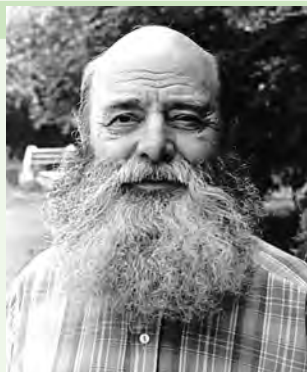
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Покращити економічну ситуацію в районі можуть інвестиції. Протягом 2003 року фірмою «Сантрейт» тільки в реконструкцію ЗАТ «Долинський елеватор» вкладено 1,6 млн доларів США.

Напрацьовуються ділові зв'язки підприємств району із спорідненими за профілем виробниками продукції із зарубіжних країн. З району її експортується на 102 тисячі, а імпортується на 58 тисяч американських доларів. Серед вивезених товарів перше місце посідає продовольче зерно, м'ясопродукти, чарнокіти Іванівського родовища.

ПЕРСОНАЛІЇ

БАДАЛОВ Павло Петрович (10.12.1925, м. Тбілісі, Грузія)

Доктор біологічних наук, дійсний член Лісової академії наук України. Закінчив Ленінградську лісотехнічну академію (1956). Працював у Росії лісничим, старшим лісничим, директором лісгоспу в Калінінській області. З 1973 року в Україні: заступник директора з питань науки, 1971–1987 рр. – директор Веселобоковеньківської селекційно-дендрологічної дослідної станції. Працював над вирішенням проблем зміцнення матеріально-технічної бази станції, збереження й розвитку дендропарку «Веселі Боковеньки». При ньому реконструйовано ставок на річці Боковенька, побудовано лабораторний корпус, готель для вечних, розроблено технологію вегетативного розмноження волоського горіха. Автор більше ста наукових праць, двох книг «Дендрологічний парк «Веселі Боковеньки» (1978, 2000), буклету «Веселобоковеньківська селекційно-дендрологічна станція» (1993). Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

БАРАНОВА Любов Олександрівна (5.09.1948, с. Гурівка)

Поетеса. Закінчила Олександрійське педучилище (1970). Працювала музичним керівником у дитячому садку в Кривому Розі. З 2003 р. веде студію поетичного слова при Долинському районному Будинку дитячої та юнацької творчості. Авторка поетичних збірок «Воскресаю в степах» (1995), «Пелюстки любові» (1996), «Сонячні стежини» (1998), «На крилах світлої мети» (2001). Вірші друкувалися в журналах «Саксагань» та «Кур'єр Кривбасу» (Кривий Ріг), «Крила» (Дніпропетровськ), «Жінка» (Київ), колективній збірці «Карачуни», літературно-художньому альманасі «Боковенька-2002» та інших. Багато віршів покладені на музику самодіяльним композитором з Олександрівки О. Лисенко.

БРЕХУН (Вівчаренко) Клавдія Олександрівна (5.06.1929, с. Першотравневе)

Герой Соціалістичної Праці. З чотирнадцяти років працювала на різних роботах у місцевому радгоспі. У 1947 р. очолила рільничу ланку. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 вересня 1949 р. за одержання на площі в 20 га по 32,5 ц/га озимої пшениці була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна і Золотої медалі. За успіхи у вирощуванні зернових нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора (1949). У 1950 р. виїхала до Кривого Рогу. Працювала в радгоспі «Родина» Криворізького району, з 1969 р. і до виходу на пенсію – машиністом дробильної машини на руднику ім. Фрунзе об'єднання «Кривбасруда».

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович
(7.11.1965, м. Долинська)

Професор, доктор історичних наук. Закінчив історичний факультет та аспірантуру Дніпропетровського державного університету (1990). З 1990 р. – кандидат історичних наук, з 1992 р. – старший науковий співробітник, з 2000 р. – доктор історичних наук Інституту української археології та джерелознавства Національної академії наук України. Автор понад 50 наукових праць, опублікованих в Україні, США, Франції, Польщі, Росії. Серед них «Стосунки українського козацтва з Доном у XVI – середині XVII століття» (1998), «Джерела про зв'язки запорізького і донського козацтва в першій половині XVII ст.», «Взаємини козацької спільноти Східної Європи в XVI – середині XVII ст.», «Московська експансія і Переяславська Рада» (2004). Підготував популярний цикл матеріалів для районної газети «Долинські новини» під рубрикою «З історії української державності»: «Геній нації» про Богдана Хмельницького; «Від України-Руси до Акта про незалежність», «Київська Русь: Українська держава чи колыска трьох народів?»; «Козацьке минуле Долинщини» на сторінках історико-краєзнавчого збірника «Боковенька-2000».

БОЙКО Микола Олексійович
(1908, м. Долинська – 11.05.1981, м. Москва)

Генерал-майор, начальник політвідділу Головного управління Міністерства оборони СРСР. Був наймитом, потім працював міліціонером, очолював об'єднану комсомольську організацію станції Долинська, сіл Волохіно і Маловодяне. З 1929 р. – в армії. Пройшов шлях від червоноармійця-прикордонника до генерала. Брав участь у бойових діях на Південно-Західному, Південному, Північнокавказькому і Першому Білоруському фронтах. Війну закінчив на Далекому Сході інспектором Головного політичного управління Радянської Армії 1-го Далекосхідного фронту. У післявоєнні роки очолював політвідділ Головного артилерійського управління, політуправління Північної групи військ та політвідділ Головного управління Міністерства оборони СРСР. Нагороджений двома орденами Червоного Прапора, трьома орденами Вітчизняної війни I ступеня, двома орденами Червоної Зірки, медалями.

БОЧКОВСЬКИЙ Ольгерд Іполитович
(1.03.1885, ст. Долинська – 1939 чи 1940)

Український соціолог, націолог, публіцист, політичний діяч. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище. Навчався у Лісовому інституті (Петербург). З 1905 р. – в еміграції (Чехія). Перед Першою світовою війною увійшов до празької групи Української соціал-демократичної робітничої партії. Під час революційних подій та громадянської війни в Україні (з кінця 1918 р. до 1923 р.) співпрацював з Українською Народною Республікою, виконував обов'язки секретаря дипломатичної місії України в Празі. Згодом професор Української господарської академії у Подєбрадах (Чехія). В 1933 р. очолював «Голодовий комітет», написав «Одвертого листа до керівника французького сенату Е. Ерію», який заперечував існування проблеми голоду в Україні. Володів багатьма мовами, серед яких грузинська, каталонська, кельтська. Автор праць «Поневолені народи царської імперії, їх національне відродження та автономне прямування» (1916), «Націологія і націографія» (1917), «Боротьба народів за національне визволення» (1932), «Вступ до націології» (1935) та інших.

ВАЗІН Георгій Андрійович
(21.02.1940, м. Долинська – 4.01.2002, м. Херсон)

Народний артист України (з 1990 р.). У 1966 р. закінчив Московську консерваторію. Працював диригентом військових оркестрів в НДР та Чехословаччині, симфонічного оркестру в Херсонському музичному училищі. 1975–2002 рр. – організатор і керівник камерного оркестру «Гілея» Херсонської філармонії, колектив якого в 1978 р. став лауреатом першого республіканського конкурсу камерних оркестрів. Виступав у кращих концертних залах Москви, Ташкента, Єкатеринбурга, а також Франції, Болгарії, Угорщини. У 1986-му за вагомий вклад у розвиток національного мистецтва портрет митця включено до експозиції Лондонського інтернаціонального музею музики.

ВИШНИВЕЦЬКА (Тищенко) Марія Григорівна
(1917, с. Адамівка)

Герой Соціалістичної Праці (1948). З 1933 р. жила в Першотравневому. Більше двадцяти років була ланковою у радгоспі ім. Карла Маркса. Високого звання удостоїлася за одержання високого врожаю озимої пшениці. Нагороджена орденом Леніна, медалями.

ВОЛИНЕЦЬ Іван Іванович
(5.12.1940, с. Лозуватка Маловисківського району)

Механізатор, лауреат Державної премії СРСР у галузі техніки. Закінчив професійно-технічне училище за спеціальністю «механізатор». На початку 60-х рр. – учасник освоєння цілинних і перелогових земель у Казахстані. Після проходження військової служби працює в радгоспі ім. Карла Маркса: з 1964 р. – механізатором, з 1973 р. – бригадиром тракторної бригади. За видатні досягнення в праці, освоєнні й впровадженні прогресивної технології та комплексної механізації при вирощуванні технічних культур за одержання високих і сталих урожаїв у 1981 р. присуджено Державну премію СРСР у галузі техніки. Учасник Всесоюзної виставки досягнень народного господарства СРСР. Нагороджений орденом Трудової Слави III ступеня (1975).

ВОЛОТКОВСЬКИЙ Сергій Андроникович
(23.01.1905, с. Гурівка – 24.10.1987, м. Дніпропетровськ)

Учений у галузі електротехнічного обладнання гірничої промисловості. Заслужений діяч науки і техніки Української РСР (1967), доктор технічних наук, професор (з 1959 р.). У 1930 р. закінчив Дніпропетровський гірничий інститут і викладав у ньому. У 1944–1959 рр. працював у Свердловському гірничому інституті. Став творцем школи гірничих електромеханіків. Його учні очолювали кафедри у вузах Ленінграда, Свердловська, Магнітогорська, Дніпропетровська. Автор понад 400 наукових праць, багато з яких перекладено англійською, німецькою, польською, болгарською та іншими мовами; 40 підручників, навчальних посібників і монографій. Одержав 35 авторських свідоцтв. Четверте видання підручника «Рудна електрична тяга» в 1984 р. отримало диплом і третю премію на республіканському конкурсі вузів СРСР. Нагороджений орденами Леніна, «Знак Пошани», нагрудними знаками «Почесний гірник», «Шахтарська слава» трьох ступенів.

ГАРАЩЕНКО Федір Георгійович
(16.11.1947, с. Гурівка)

Доктор фізико-математичних наук, кібернетик. Закінчив Київський державний університет ім. Тараса Шевченка, аспірантуру. Нині завідувач кафедри моделювання складних систем факультету кібернетики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Автор 140 наукових праць, двох монографій та двох навчальних посібників. Результати його наукових досліджень впроваджені при проектуванні прискорювально-фокусуєчих та інших систем в Інституті ядерних досліджень АН України, Московському радіотехнічному інституті АН СРСР, в Інституті теоретичної та експериментальної фізики АН СРСР, при проектуванні мезонної фабрики в Московській області тощо.

ГИРКО Прокіп Андрійович
(1892, с. Текелівка, нині с. Василівка – 1968, м. Київ)

Український радянський учений у галузі агрономії, професор (з 1936 р.), доктор сільськогосподарських наук. У 1921 р. закінчив Харківський університет, а в 1929 р. – Харківський сільськогосподарський інститут. Був викладачем у Київському агроінженерному (1928–1932) і Київському агроекономічному (1932–1935) інститутах. Потім – професор Київського сільськогосподарського інституту. В 1941–1944 рр. працював у Казахському науково-дослідному інституті землеробства. З 1944 р. – професор Української сільськогосподарської академії. Працював над проблемами підвищення родючості ґрунтів та урожайності різних сільськогосподарських культур. Опублікував понад 40 наукових праць. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ГЛУЩЕНКО Микола Матвійович
(3.12.1939, с. Кірове)

Поет. Закінчив Криворізький гірничий технікум (1959). Працював гірничим майстром та маркшейдером на шахті «Північна» рудника ім. Кірова в Кривому Розі. Один із найпомітніших поетичних ліриків Криворіжжя кінця 60–70-х років минулого століття. Разом із Володимиром Михайличенком, Іваном Кошицьким та іншими літераторами визначали літературний рівень шахтарського краю. Друкувався в газеті Київського військового округу «Ленинское знамя», дніпропетровській газеті «Прапор юності», «Червоний гірник» (Кривий Ріг). Автор слів пісні «Біля твого двору...» (музика Едуарда Ханка). Репресіям не піддавався, проте за підтримку поглядів шістдесятників, перехід на україномовну творчість, відхід від принципів соціалістичного реалізму ідеологи партійної системи заборонили друкувати вірші Глуценка. Кіровоградщина познайомилась із його творчістю тільки на початку нинішнього століття через газету «Народне слово» та літературно-художній альманах «Боковенька-2002».

ГНИБІДЕНКО Іван Федорович
(19.12.1947, с. Першотравневе)

Учений, державний діяч. Закінчив Київський інститут народного господарства (1973), Вищу партійну школу при ЦК Компартії України (1980), аспірантуру при Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (1994). За фахом економіст, кандидат економічних наук (1994), доцент (1996). Пройшов районну й обласну ланки управління. З 1996 року працює в Києві: заступник, а потім начальник управління з питань соціальних гарантій та демографії; начальник Головного управління комплексного аналізу, прогнозування соціального розвитку та інформації Міністерства праці та соціальної політики України; помічник віце-прем'єр-міністра України; з серпня 2001 року – перший заступник державного секретаря; з серпня 2003 року – перший заступник міністра праці і соціальної політики України. Роботу пов'язує з викладацькою і науковою діяльністю, автор 30 наукових публікацій.

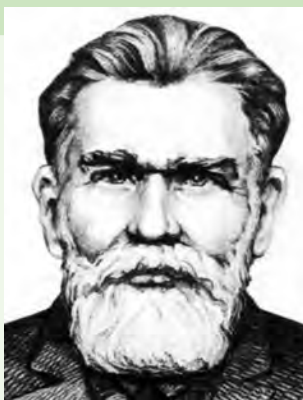

ГОЛОВКІНА Олена Яківна
(27.12.1937, с. Микола-Бурдзенківка, нині с. Василівка)

Член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, професор, доктор наук, перший проректор Ялтинського інституту менеджменту. Закінчила Харківський машинобудівельний технікум (1958), Білоруський політехнічний інститут (1967). Працювала на Харківському тракторному заводі; у фізико-технічному інституті Академії наук Білорусії (з 1964 р.), де пройшла шлях від техника-приладиста до старшого наукового співробітника; у Білоруському політехнічному інституті (1984–1989); у Херсонській вищій школі управління. З 1996 р. – перший проректор з навчально-методичної роботи Ялтинського інституту менеджменту Міжнародної кадрової академії. Академік Академії наук вищої школи (2002), член-кореспондент Міжнародної кадрової академії (1997), дійсний член Академії інженерних наук України (1995), професор, доктор філософії в технічних науках Ялтинського інституту менеджменту. Має 128 друкованих праць, 39 винаходів, 8 зарубіжних патентів у Японії, Німеччині, США, Великобританії та Італії.

ГРИЩЕНКО Іван Матвійович
(8.02.1923, с. Новошевченкове – 16.04.1996)

Прозаїк. Працював секретарем та головою сільради, електриком у колгоспі. Постійний дописувач районної газети «Долинські новини» (з 1952 р.). Автор книги повістей і оповідань «Тепло душі» (1988). Нагороджений Грамотою Верховної Ради України.

ДАВИДОВ Микола Львович
(6.12.1856, с. Іванівка – 6.01.1930, м. Харків)

Юрист, засновник дендрологічного парку «Веселі Боковеньки». У 1880 р. закінчив юридичний факультет Московського університету. Працював мировим суддею в селі Братолюбівка. В 1893–1903 рр. в посушливих степах Півдня України на злитті річок Боковенька і Скотовата заклад дендрологічний парк «Веселі Боковеньки». З 1993 року парк «Веселі Боковеньки» носить ім'я свого засновника.

ДАНІЛЬКЕВИЧ Микола Іванович
(21.12.1956, м. Долинська)

Професор права, кандидат історичних наук. Закінчив історичний (1978) та юридичний факультети Дніпропетровського національного університету. Працював учителем, був на громадській і партійній роботі. Завідуючий кафедрою державного і адміністративного права та соціального управління Дніпропетровського національного університету. Автор понад 80 публікацій та підручників «Адміністративне право України» (1999, 2002, 2004), «Основи правових знань» (у співавторстві, 1999), «Соціологія» (у співавторстві, 2000), навчального посібника «Міжнародне приватне право» (у співавторстві, 1997, 1998, 1999), «Економічна соціологія» (у співавторстві, 1998). Автор дослідницької роботи «Велике лихоліття» про голодомор на Долинщині (1993, 2003), ряду статей в Українській юридичній енциклопедії, журналах «Право України», «Держава та право», «Наука та освіта».

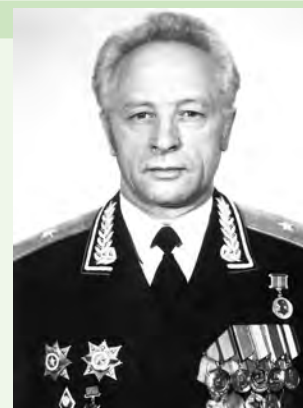

ДЕМЧУК Анатолій Тимофійович
(1939, с. Притиці Хрестинівського району Черкаської області)

Лауреат Державної премії Української РСР. У 1967 р. закінчив Київську сільськогосподарську академію. Трудову діяльність починав трактористом. З 1967 р. – агроном-ентомолог райсільгоспуправління в Балті Одеської області, потім агроном Долинської сортодільниці. З 1969 р. – головний агроном, а з 1976 р. – голова колгоспу ім. Щорса. З 1983 р. – голова Долинського районного агропрому. Нагороджений орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, медалями.

ДУДКІН Володимир Михайлович
(27.09.1937, сел. Шевченкове,
нині м. Долинська)

Генерал-майор (з 1984 р.). Закінчив Ленінградське училище військових сполучень (1958) і Читинський політехнічний інститут. Проходив службу в Казахстані та Монголії. У складі залізничних військ один з організаторів будівництва Байкало-Амурської магістралі (1974–1985). Відзначився під час ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (1986–1987). Нагороджений орденом Червоної Зірки, знаками «Почесний залізничник» і «Почесний будівельник».

ДЯЧЕНКО Мотрона Яківна
(5.11.1913, с. Новогригорівка Друга – 14.07.1992)

Герой Соціалістичної Праці. Трудове життя розпочала в 1932 р. в радгоспі ім. Карла Маркса. В 1944 р. обрана ланковою з вирощування зернових і технічних культур. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 вересня 1949 р. за одержання ланкою в 1948 році із 20-гектарної площі по 32,5 ц/га озимої пшениці була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. З 1958 р. до виходу на пенсію (1968) працювала свинаркою. Нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора (1948).

ЖУРБА Василь Гнатович
(21.05.1935, с. Широке Дніпропетровської області)

Прозаїк, член Національної спілки письменників України (з 2004 р.). Закінчив філологічний факультет Одеського держуніверситету ім. І. Мечникова. Працював оператором на Криворізькому металургійному заводі. З 1960 р. мешкає у Долинському районі. Працював учителем, директором Варварівської загальноосвітньої школи, кореспондентом, завідуючим відділом районної газети. Перші твори опубліковані заводською газетою «Металург» у 1964 р. Друкувався в журналах «Вітчизна» (Київ), «Вежа», «Степ» (Кіровоград), газетах «Кур'єр Кривбасу» (Кривий Ріг), «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Кіровоградська правда», «Народне слово», «Вечірня газета», «Свобода». Автор книги оповідань «Грім на голе дерево» (Кіровоград, 2002). Інсценізація творів звучала на українському радіо.

ЖУРБА Тамара Гнатівна

(16.01.1939, сел. Зелене Дзержинського району м. Кривого Рогу)

Поетеса, член Спілки письменників України (з 1983 р.). Після закінчення середньої школи за комсомольською путівкою поїхала на новобудови Донбасу, де працювала до 1958 р. Повернувшись на Криворіжжя, була помічником машиніста екскаватора на металургійному комбінаті, працювала на будівельних майданчиках. З 1968 р. із сім'єю живе в с. Іванівці. Була завідуючою бібліотекою, вихователем у дитячому садку. У кінці 1990 р. тимчасово виїжджала на проживання в Аргентину. Нині на пенсії. Друкується з 1971 р. Авторка поетичних книг «Дотиком серця» (Київ, «Молодь», 1979), «Лягідна земля» (Дніпропетровськ, 1882), «Жіноча розмова» (Київ, 1987), «Зимова флейта» (Кіровоград, 2004), книги поезій для дітей «Звідкіля ти, журавлятко?» (Кіровоград, 2002). Учасниця VI Все-союзної наради молодих літераторів. За збірку «Лягідна земля» нагороджена обласною премією імені Ю. Яновського.

ЗАДОРЖНИЙ Михайло Гнатович

(1.08.1920, с. Кірове)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу. Працював у зернорадгоспі на Херсонщині. У Червоній Армії з 1940 р. Навчався у Краснодарському зенітно-артилерійському училищі. Воював на Брянському, Центральному та I Білоруському фронтах. Капітан, командир мінометного дивізіону. Відзначився в боях за Берлін. Після війни працював у військоматах Середньої Азії та Казахстану. З 1972 р. – полковник у відставці, оселився в Дніпропетровську. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Червоного Прапора, двома орденами Вітчизняної війни, двома орденами Червоної Зірки, багатьма медалями.

ЗАРУБА Костянтин Васильович

(17.10.1910, ст. Долинська – 28.07.1997, м. Київ)

Український художник у галузі станкового живопису та журнальної графіки, доцент (з 1950 р.). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Київський художній інститут (1947). Навчався у відомих художників Ф. Кричевського, І. Штельмана, С. Григор'єва, В. Костецького. Учасник республіканських і всесоюзних виставок. Широко відомі його полотна «Привели язика» (1947), «Перша листівка» (1949), «Агітатор» (1954), портрет героя громадянської та Великої Вітчизняної воєн генерал-лейтенанта В. Крученкіна (1965). Автор карикатур, які друкувалися протягом 1945–1969 рр. у журналі «Перець». Багато років очолював кафедру малюнка при Київському художньому інституті. Його учнями були Георгій Янукович – народний художник України, Георгій Зубков – заслужений художник України, художники Галина Глинська, Сергій Адамович. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями.

КОЛІСНІЧЕНКО Наталія Олексіївна
(16.08.1962, с. Суходільське)

Заслужений майстер спорту СРСР з хокею на траві. Закінчила Криворізьке медичне училище, Харківський електротехнічний технікум. Заняття хокеєм на траві розпочала в 1977 р. в команді «Рудана» (Кривий Ріг), виступала за Харківський авіаційний інститут. Реалізувала свій спортивний талант у провідній команді вищої ліги Радянського Союзу «Колос» (Бориспіль Київської області). Чемпіонка СРСР, України, призер першості СРСР, володар (1984) та фіналіст (1985) Кубка СРСР, учасник двох фіналів Кубка європейських чемпіонів (1984, 1986). Виступати за команди майстрів спортсменка закінчила в 1993 р.

КОПТЄВ Анатолій Андрійович
(20.03.1926, с. Братський Посад –
3.06.1980, м. Миколаїв)

Український скульптор, художник. У 1955 р. закінчив Дніпропетровське художнє училище, а в 1962 р. – Львівський інститут прикладного та декоративного мистецтва. З 1963 р. брав участь у всесоюзних та республіканських виставках. Працював викладачем Ужгородського художнього училища. З 1967 р. мешкає в Миколаєві. Відомий спеціаліст у галузі станкової скульптури, декоративного (художня кераміка, карбування) та монументально-декоративного мистецтва. Автор пам'ятників «Миколаївщина», «Визволителям Миколаєва» (1967), «Воїнам, загиблим у боях за Миколаїв» (1969), «Воїнам 8-ї гвардійської армії, учасникам Березнегатівсько-Снігурівської операції в селі Володимирівка на Миколаївщині» (1975), адміралу О. Ф. Макарову в співавторстві зі скульптором О. Сапелкіним (1976), «Материнство» (1978), бронзових погрудь адміралам П. С. Нахімову і Ф. Ф. Беллінсгаузену біля Миколаївського музею суднобудування і флоту, портретів Т. Г. Шевченка, заслуженого діяча мистецтв УРСР В. Свиди та ін.

КОРОСТІНА Людмила Яківна
(30.06.1917, ст. Долинська – 6.04.1988, м. Курськ,
Російська Федерація)

Російська дитяча письменниця. Закінчила Миколаївський будівельний технікум. Працювала на будівництві, літпрацівником газети «Шлях залізничника», в «Актюбинской правде», власкором «Известий». Авторка книг для дітей «День рождення» (1951), «Красный галстук» (1952), «Артек на Уралі» (1954), «Маленькому другу» (1956), «Тропой отважных» (1960), «Спор» (1960) та інших.

КОСЕНКО Петро Дмитрович (18.06.1922, м. Долинська)

Поет, член Національної спілки письменників України (1992). Навчався на історичному факультеті Дніпропетровського державного університету. У 1942 р. був вивезений до Німеччини. Після війни мешкає у Венесуелі, Бразилії, Колумбії. Був будівельником, землеробом тощо. Останні три десятиліття працював ретушером і художником у США (Філадельфія). Активний учасник громадського життя української діаспори. Підтримував ідею залучення коштів емігрантів на придбання будинку для українського посольства у Вашингтоні. Друкується в періодичній пресі США, Канади та Європи. Збірка сонетів «Пізні грона» (1989) побачила світ в Едмонтоні (Канада). У Києві вийшли книги «Любов і туга, туга і любов» (1992), «Трунок Євшану» (1995).

ЛЕНГАУЕР Наталія Андріївна (20.08.1908, ст. Долинська – 10.02.1997, м. Київ)

Герой Соціалістичної Праці (1969), заслужений лікар України (з 1950 р.). Закінчила Київський медичний інститут (1934). Працювала лікарем швидкої допомоги в Києві, у роки Великої Вітчизняної війни – лікарем, заступником начальника медичної санчастини Магнітогорського металургійного комбінату. Після війни – лікарем, старшим лікарем, а протягом 1948–1975 років – головним лікарем Київської станції швидкої і невідкладної медичної допомоги. Нагороджена орденом Леніна, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. На фасаді будинку швидкої допомоги, де вона працювала, у 2001 р. встановлено меморіальну дошку.

ЛЕУШ Юрій Андрійович (2.08.1957, м. Звенигородка Черкаської області)

Голова Долинської районної ради. Закінчив Шевченківський гідромеліоративний технікум (1976), Білоцерківський сільськогосподарський інститут (1984). Трудову діяльність розпочав у Долинському районі головним агрономом колгоспу ім. Фрунзе. З 1986 р. працює в Долинській: головний агроном, заступник, потім начальник районного управління сільського господарства, заступник і перший заступник голови районної державної адміністрації. 6 квітня 2002 р. обраний головою Долинської районної ради.

ЛІСОВИЙ Андрій Львович (30.10.1902, с. Кірове – лютий 1982)

Генерал-майор (1959), доктор військових наук. Закінчив Військову Академію механізації і моторизації РОТА (1937) і Академію Генерального штабу (1941). У Червоній Армії з 1924 року. Учасник боїв на Халхин-Голі, учасник Великої Вітчизняної війни. Воював на Південно-Західному,

Калінінському, Прибалтійському фронтах. З 1951 р. – старший викладач, начальник факультету Військової академії ім. Фрунзе. Нагороджений орденом Леніна, чотирма орденами Червоного Прапора та іншими орденами і медалями.

ЛУК'ЯНЕНКО Олександра Михайлівна
(28.01.1938, с. Шевченкове
(нині м. Долинська) – 12.06.1993, м. Київ)

Доктор медичних наук (1973), заслужений лікар Української РСР (1984). У 1961 р. закінчила Дніпропетровський медичний інститут. Працювала лікарем у Кривому Розі, у Міністерстві охорони здоров'я України. З лютого 1973 р. – заступник, з квітня 1974 р. – перший заступник, з березня 1979 р. до вересня 1991 р. – міністр соціального забезпечення Української РСР. Автор понад 30 наукових праць, серед яких три монографії «Ревматичні пороки серця у вагітних» (1968), «Реабілітація і лікарсько-трудова експертиза при фібромі матки» (1981), «Проблеми експертизи реабілітації і працевлаштування інвалідів» (1982). Нагороджена орденами «Знак Пошани» (1971), Трудового Червоного Прапора (1976, 1981), трьома медалями.

ЛЯДСЬКИЙ Тимофій Сергійович
(28.02.1913, ст. Долинська)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Працював помічником машиніста в депо Таганрог (1929). У 1933 р. вступив до Ленінградського інженерно-економічного інституту, звідки за спецнабором ЦК ВЛКСМ у 1935 р. поїхав до військової школи льотчиків. Воював під Москвою, визволяв Белгород, Київ, Житомир. Гвардії капітан, командир ескадрильї. Відзначився в Корсунь-Шевченківській операції, на румунській і угорській землі. У 1959 р. пішов у запас у званні підполковника. Працював у Вітебському аеропорту. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Олександра Невського, Вітчизняної війни I і II ступенів, трьома орденами Червоної Зірки, медалями.

МАРУЦЕНКО Віктор Григорович
(2.02.1946, с. Паліївка Маловисківського району)

Краєзнавець. Закінчив історичний факультет Одеського державного університету ім. Мечникова (1969). З 1969 р. працює в Долинській на Кіровоградщині: вчитель, організатор позакласної роботи, з 1973 р. – на комсомольській, партійній роботі. Березень 1990 р. – жовтень 2000 р. – заступник голови Долинського райвиконкому, голови районної державної адміністрації. Упорядник і один із авторів проекту випуску краєзнавчої літератури «Боковенька-2000» і «Боковенька-2002». Лауреат районної краєзнавчої премії імені І. Проценка (2004).

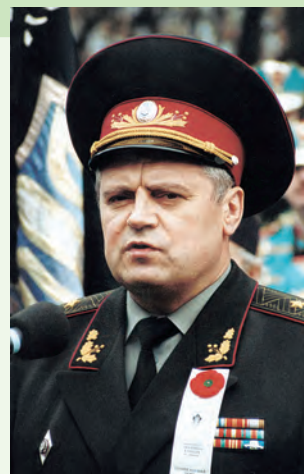

МОВЧАН Володимир Петрович **(2.10.1951, с. Суходільське)**

Організатор промислового виробництва, вчений, член-кореспондент Академії гірничих наук (2001), заслужений працівник промисловості України (2003). Закінчив Криворізький гірничо-збагачувальний технікум, Дніпропетровський металургійний інститут (1984). Трудову діяльність розпочав у 1970 р. агломератником на Качканарському гірничо-збагачувальному комбінаті (Казахстан). З 1972 р. – на Криворіжжі. Пройшов шлях від горнового до голови правління ВАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат». Кандидат технічних наук (2000). Автор монографії з проблем обкочування залізорудної маси, низки наукових статей і доповідей, п'яти раціоналізаторських винаходів. У 2002 році обраний депутатом Верховної Ради України.

НЕЩАДИМ Микола Іванович **(12.02.1948, с. Новогригорівка Перша)**

Генерал-лейтенант (1999). Закінчив Київське вище військово-інженерне училище зв'язку (1971), ад'юнктуру цього училища (1976). Працював на викладацькій роботі у військових навчальних закладах. Із створенням національних Збройних Сил з грудня 1991 р. – начальник військово-навчальних закладів, з грудня 1993 р. – заступник, з квітня 1994 р. – перший заступник, з серпня 1997 р. – начальник Головного управління військової освіти. Травень 2001 р. – вересень 2004 р. – начальник Головного управління кадрової політики Міністерства оборони України. Автор понад 80 досліджень і наукових праць, монографії «Військова освіта України. Історія, теорія, методологія, практика», за якою автор у 2004 р. захистив докторську дисертацію. Нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

НІМЕНКО Андрій Васильович **(20.06.1925, с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району)**

Скульптор, художник, медальєр, мистецтвознавець, поет. Закінчив Київський художній інститут (1951). Підтримує найтісніші зв'язки з Долинським районом, де пройшли його дитинство та юність. Починаючи з 1993 р., відвідує село Іванівку. Передав для Долинського району погруддя українського поета і художника Тараса Шевченка, до 100-річчя дендрологічного парку «Веселі Боковеньки» виготовив бюст, меморіальну дошку, бронзові та керамічні медалі засновника парку Миколи Давидова, керамічні медалі до 50-річчя визволення Долинської від фашистських загарбників (1994). У Долинській не раз улаштовувалися виставки митця (1992, 1993, 2003, 2004). Ряд своїх художніх творів, зокрема скульптурні портрети Олександра Білаша, Лариси Масенко передав у дар Долинському району. Виконав художнє оформлення поетичної книги Любові Баранової, залишив спогади про заслуженого художника Російської Федерації, земляка Івана Савенка, творчість якого в Україні невідома.

ОЛЕКСІЄНКО Олександр Минович **(15.03.1924, с. Суходільське – 5.12.1945, м. Кривий Ріг)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Після переїзду до Кривого Рогу навчався в школі Зеленого містечка. На початку війни евакуйований до Нижнього Тагілу, де працював на металургійному заводі. З жовтня 1942 р. на фронті. У червні-липні 1944 р. відзначився у боях за визволення Білорусії. 26 червня переправився на плоту через Дніпро й кулеметним вогнем підтримав переправу підрозділів. 28 червня відбив дві контратаки, знищив 45 фашистів та автомашину. 2 липня першим форсував Березину і знищив 135 гітлерівців. За чотири дні важких наступальних боїв особисто знищив 200 ворожих солдатів та офіцерів. Після демобілізації працював на заводі «Комуніст» у Кривому Розі. Відзначений також орденами Червоної Зірки, орденом Слави III ступеня і медаллю «За відвагу».

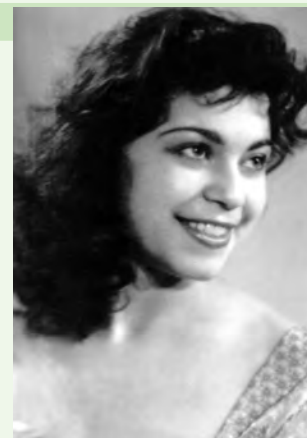

ПАВЛІКОВ Анатолій Михайлович
(3.07.1937, сел. Шевченкове, нині м. Долинська)

Дійсний член Російської академії природничих наук, Міжнародної академії інформації. Закінчив Українську сільськогосподарську академію в Києві (1960), Московську академію зовнішньої торгівлі (1982). Працював на відповідальних роботах Міністерства сільського господарства СРСР, провідним експертом з координації національних і міжнародних випробувань сільськогосподарської техніки міжнародної організації «Агромаш», займався консалтинговою діяльністю в галузі інновацій, інвестицій та лізингу в промисловості. Заступник директора акціонерного товариства «Теплостін» (Москва). Лауреат Державної премії СРСР у галузі науки і техніки як учасник розробки проекту й виготовлення комбайну для збирання помідорів. Проводить значну роботу з консолідації української діаспори в Москві.

ПАСТУХОВА Людмила Тихонівна
(20.04.1942, с. Федоро-Шулічине)

Заслужена артистка України (1996), ведуча передач (диктор). Закінчила Дніпропетровське театральне училище (1963). Працювала актрисою Хмельницького музично-драматичного театру ім. Петровського, методистом у гуртках художнього слова театального відділення обласної ради профспілок. З 1970 р. – диктор Хмельницького обласного комітету з радіомовлення та телебачення, нині – ведуча передач Хмельницької телерадіокомпанії «Поділля-центр».

ПОЗДНЯКОВ Анатолій Григорович
(10.10.1949, с. Новогригорівка Перша – 17.09.2001, м. Москва)

Генерал-лейтенант Збройних Сил Російської Федерації. Закінчив Київське суворовське військове училище (1967), Харківське гвардійське вище танкове командне училище імені Верховної Ради УРСР (1971), Військову академію бронетанкових військ (1983), основний факультет Військової академії Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації (1993). Службу проходив у Червонопрапорному Білоруському військовому окрузі. З 1984 р. – у Головному оперативному управлінні Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації. Виконував спеціальні завдання в умовах надзвичайного стану (військових конфліктів) на території Республіки Північна Осетія (1994) та Чеченської Республіки (1999, 2000). 17 вересня 2001 р. після завершення переговорів із чеченським урядом у складі очолюваної ним військової делегації – загинув. Нагороджений орденами «За військові заслуги» (1996), «Мужності» (посмертно), медалями, відзнакою офіцерів з мечами (1999).

ПРАВОСУДЬКО Петро Петрович
(9.10.1915, м. Олександрія Кіровоградської області –
12.03.1989, м. Долинська)

Архітектор зелених форм, займався благоустроєм Долинської. Працював у органах внутрішніх справ, виконавчої влади, але по-справжньому розкрив талант у сфері озеленення міста. Завдяки його зусиллям сучасного вигляду набрали вулиця Леніна, частина вулиці Шевченка (між парком залізничників і автовокзалом), площа Жовтневої Революції, де соснові насадження кінця 50-х років минулого століття збагатилися новими деревами. На вулицях міста з'явилися ялинки, був упорядкований парк Слави, а головне, всі об'єкти почали відповідати високим вимогам садово-паркового мистецтва. У великий квітник перетворився й центр міста. Його окрасою стали 5 000 троянд, кілька десятків видів квітів, що з ранньої весни до пізньої осені радували жителів і гостей міста барвами веселки. При в'їзді в Долинську завжди дивує зелене оздоблення міського водоканалу. Втішають майстерно змодельовані зелені фігури на кущах бересту: хазяїна степів – орла, символу вірності – лебедя, казкових героїв – Лисиці й Журавля, альтанки із шовковичних дерев тощо. Світлини цих рукотворних чудес прикрашали сторінки відомих журналів «Україна» і «Радянський Союз» та друкувалися в добірці листівок «Долинська» (фотограф Р. Якименко, 1985). Соснові та ялинові насадження, зроблені за підтримки С. В. Мунтяна та зусиллями П. П. Правосудька, особливо виділяють степове місто Долинську серед подібних міст України.

ПРОЦЕНКО Іван Сергійович
(7.01.1912, с. Березівка – 15.10.1995, м. Долинська)

Краєзнавець, учасник Французького руху опору. У 1929 р. закінчив Новогригорівську семирічну школу. Після закінчення педагогічних курсів (1930) працював учителем початкової школи. З 1935 р. до 1937 р. служив у лавах Червоної Армії. Після демобілізації закінчив вечірню школу, а потім – Олександрійську педагогічну школу й Запорізький учительський інститут. З 1941 р. працював інспектором шкіл Долинського райвно. Брав участь у Другій світовій війні. У 1942 р. потрапив у полон і перебував у концтаборі в Па-де-Кале (Франція). Після закінчення Великої Вітчизняної війни повертається в с. Долинську, де працює в школі завучем і вчителем української мови. З 1960-х займається краєзнавчою роботою. Нагороджений орденом Червоного Прапора, значком «Відмінник народної освіти УРСР», грамотами Міністерства освіти УРСР. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова. У Долинському районі встановлено краєзнавчу премію імені І. С. Проценка.

РОДИНЧЕНКО Михайло Лазарович
(23.01.1940, с. Бурівка Городнянського району
Чернігівської області)

Поет. Закінчив Чернігівський педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка за фахом учителя молодших класів. Працював класним керівником у навчальних закладах Долинського району. Бере активну участь у літературному житті Кіровоградщини. Учасник з'їзду письменників України, Всесоюзної наради молодих літераторів (1975). Друкувався в колективних збірниках «Повноліття», «Там, де Ятрань», журналі «Дніпро», газетах «Літературна Україна», «Радянська освіта», в обласній та районній пресі. Його вірші покладено на музику московським композитором О. Флярковським і самодіяльним

композитором О. Лисенко з Олександрівки. Автор збірок «Селянко, матінко» (1994), «Через всі розлуки» (1997). Нині на пенсії, проживає в Олександрівці.

САВЕЛЬЄВ Віталій
(12.05.1937, м. Долинська)

Письменник. У 1954 р. закінчив залізничну школу №7 (нині Долинська загальноосвітня школа № 2 ім. Макаренка), Криворізьке технічне училище № 6 (1957), факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1963). Між навчанням в училищі та університеті проходив військову службу в повітряно-десантних військах Білоруського військового округу. Трудовий стаж розпочав у редакції районної газети «Криворізька зоря» (1957). Після отримання журналістської освіти деякий час працював у долинському часописі «Шляхом Ілліча». Потім вісім років (1964–1972) виховував дітей у школі-інтернаті № 1 на Криворіжжі. З грудня 1973 р. проживає в Харкові. Майже чверть віку трудиться на Харківському державному телебаченні. У світ художнього слова й журналістики потрапив із благословення долинської районної газети «На соціалістичних ланах», на сторінках якої він дебютував. Друкувався в «Червоному гірнику» (Кривий Ріг, 1957), «Шляхом Ілліча» (Долинська, 1963–1964), «Дніпро вечірній» (Дніпропетровськ, 1972), «Вечірній Харків» (1975–1976), «Слобідський край» (Харків, 1997–1998), у газеті «Літературна Україна» (1963, 1999), журналі «Березіль» (Харків, № 9-10, 1997), колективному збірнику «Зорі на копрах» (Кривий Ріг, 1997). У 1997 р. видавництво «Майдан» (Харків) випустило його збірку мініатюр «Чаїний крик». Лауреат літературної премії імені Роберта Третьякова.

САВЕНКО Іван Григорович
(17.01.1924, с. Варварівка – 12.12.1987, м. Санкт-Петербург)

Заслужений художник Російської Федерації (1975). У 1930 р. сім'я Савенків була розкуркулена і вислана на Урал. У 1943 р., визволяючи Україну, Іван Савенко втратив праву руку. Закінчив Київський художній інститут (1950) та аспірантуру Ленінградського інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Є. Рєпіна під керівництвом А. Герасимова. Малював природу. Багато подорожував. Найкращі його твори, об'єднані темою «Рідні поля», відтворювали дитинство і юність художника в суворій красі Уралу. Чимало творів присвячувалося будням Сибіру. Іван Савенко делегат трьох всесоюзних з'їздів художників. Його полотна експонувалися на персональних виставках в Москві, США, Японії, Фінляндії. Нагороджений орденом Слави III ступеня.

САМОЙЛОВИЧ Федір Іполитович
(10.06.1906, с. Березівка – 21.09.1997)

Поет. Навчався в Нікопольському педтехникумі. Закінчив філологічний факультет Запорізького педінституту (1940). Учителював у школах Дніпропетровщини. Автор збірок «Геть з поля бур'ян» (1958), «Про хороброго Юн Гір Су та прекрасну Цен Су Не» (1960), «І руба, і ребром» (1971), «Смішинки» (1971).

СИЧОВ Микола Ілліч
(3.03.1924, с. Згода)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Перед війною закінчив сім класів Марфівської неповної середньої школи і перший курс Новобузького педагогічного технікуму. З березня 1944 р. – у лавах Радянської Армії. Воював у складі I Білоруського фронту. Полковий розвідник, старший сержант. З боями дійшов до Берліна. Двічі поранений. Після демобілізації повертається до Долинської, де працює помічником, а згодом комбайнером Долинської МТС. Після закінчення Бобринецької школи механізації сільського господарства (1949) працював дільничним механіком і завідував майстернею Долинської МТС. У 1959 р. отримує диплом про закінчення Кіро-

воградського технікуму механізації сільського господарства і працює завідуючим майстернею, головним інженером, заступником керуючого Долинським районним відділенням «Сільгосптехніки», начальником пересувної механізованої колони з монтажу устаткування на тваринницьких комплексах. Нагороджений трьома орденами Слави, орденом Жовтневої Революції, кількома медалями.

СКРИПНИК Лідія Іванівна **(30.11.1931, с. Кірове)**

Герой Соціалістичної Праці (1971). Закінчила семирічку, займалася різноманітними роботами у тваринництві. З 1955 р. і протягом двадцяти одного року – доярка в місцевому колгоспі ім. Леніна. Неодноразовий переможець соціалістичного змагання різних рівнів серед тваринників, двічі удостоювалася бронзових медалей Всесоюзної виставки досягнень народного господарства в Москві, нагороджена орденом «Знак Пошани» (1966).

СЛАВУТИЧ Яр

**(Жученко Григорій Михайлович,
11.01.1918, хутір Жученки на околиці Гурівського лісу
між селами Новошевченкове та Благодатне поблизу с. Гурівка)**

Доктор славистичних наук, професор української мови і літератури в Альбертському університеті (Канада, з 1960 р.), член Національної спілки письменників України. Закінчив Запорізький педінститут (1940), Пенсильванський університет (Філадельфія, США). Автор збірок поезій «Співає колос» (1945), «Гомін віків» (1946), «Правдоносці» (1948), «Спрага» (1950), «Оаза» (1960), «Маєстат» (1962), «Завойовники прерій» (1968, 1974, 1984), «Мудрощі мандрів» (1972), «Живі смолоскипи» (1988). «Слово про Запорізьку Січ» (1991), «Шаблі тополь» (1992, 1993), «Маєстат» (1997); наукових праць (найголовніші видання) «Модерна українська поезія, 1900–1950» (1950), «Розстріляна муза» (1955, 1993 з доповненнями), «Іван Франко і Росія» (1959), «Велич Тараса Шевченка» (1961), «Шевченкова поетика» (1964), «Українська поезія в Канаді. 1898–1973» (1976), «Меч і перо» (1992). Славутичу належить кілька підручників з української мови, книжки спогадів «Місцями запорізькими», «У вирі багатокультурності». Окремі видання з'являлися в перекладах англійською, німецькою, французькою, угорською, польською, білоруською та російською мовами. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2001).

СОРБАТ Віктор Олександрович **(с. Шевченкове Глухівського району Сумської області)**

Художник. Закінчив Київський художньо-промисловий технікум за спеціальністю «художник-оформлювач». З 1976 р. мешкає в Долинській. Картини виставлялись у Національному палаці «Україна» та в Кіровоградській обласній філармонії під час проведення Всеукраїнського огляду народної творчості (1999), у дні святкування 100-річчя від заснування дендропарку «Веселі Боковеньки» (1993), на персональній виставці в Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського. Відомий художнім оформленням поетичних і прозових книг кіровоградських письменників Антоніни Корінь, Віктора Погрібного,

Тамари та Василя Журби, літературно-художнього альманаху «Бокоренька-2002». Роботи «Осінь» і портрет М. Л. Давидова ввійшли до багатотомного видання Григорія Гусейнова «Господні зерна».

СТОЯН Пилип Кузьмович
(27.12.1904, ст. Долинська – 30.06.1995, м. Київ)

Доктор історичних наук (1965), професор (1967). У 1931–1932 рр. навчався в Харківському Комуністичному університеті, інституті Червоної професури (Київ–Харків), який закінчив у 1937 р. Працював на викладацькій роботі в Київському університеті. З 1943 року – старший науковий співробітник Інституту історії Академії наук Української РСР. Досліджував історію України ХХ століття. Основні роботи: «Радянське будівництво в Українській РСР» (1921–1925), «Встановлення і зміцнення Радянської влади на Україні», «Нариси історії комітетів незалежних селян». Один із авторів двотомника «Історія Української РСР» та окремих розділів однойменного восьмитомника.

СУЩЕНКО Олексій Олександрович
(1924, с. Братолюбівка)

Ветеран Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Закінчив 8 класів місцевої школи, потім разом з батьками переїхав до Кривого Рогу. У передвоєнні роки вчився в школі фабрично-заводського навчання, працював на рудничному компресорі. У 1941 р., евакуюючи обладнання в східні райони країни, потрапив під обстріл гітлерівців і опинився у ворожому полоні. Зумів вирватися з полону і дістатися до рідних місць. У березні 1944 р. призваний до лав Радянської Армії. Гвардії рядовий 266-го гвардійського стрілецького ордена Червоної Зірки полку 88-ї гвардійської стрілецької дивізії 8-ї гвардійської армії. З боями пройшов від Кіровоградщини до Берліна. Чотири рази поранений. Після війни працював нормувальником у Долинському районі, прохідником і слюсарем у Кривому Розі. Нагороджений трьома орденами Слави, орденом Вітчизняної війни I ступеня, кількома медалями.

ТИЩЕНКО Марія Григорівна
(7.04.1917, с. Адамівка Чигиринського району
Черкаської області – 10.1989, с. Першотравневе)

Герой Соціалістичної Праці (1949). Працювати почала з 1933 р. у першому відділку радгоспу ім. К. Маркса. У 1947 р. очолила рільничу ланку. За одержання в 1948 році із 20-гектарної площі по 32,5 ц/га озимої пшениці була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. До виходу на пенсію (1969) працювала на різних роботах в радгоспі. Нагороджена медаллю «За трудову доблесть» (1950), ювілейною медаллю «За доблесну працю. В ознаменування 100-річчя від дня народження В. І. Леніна» (1970).

УДОВЕНКО Леонід Антонович
(15.12.1935, с. Гурівка)

Прозаїк, журналіст. Закінчив філологічний факультет Дніпропетровського державного університету. Працював завідуючим відділом у криворізькій газеті «Червоний гірник», власним кореспондентом і заступником головного редактора дніпропетровських газет «Дніпро вечірній» і «Днепровская правда». Протягом 1978–1995 років працював у радіотелеграфному агентстві України. У РАТАУ пройшов шлях від головного випускового до головного редактора Укрінформу. Автор романів «Лютий грим», «Червоні джерела», повістей «Хмари, здрастуйте», «Операція Танго», п'єс «Несподіваний фарватер», «Именем совести», багатьох оповідань.

ХРУСЛОВА Тереза Миколаївна
(11.08.1928, сел. Шевченкове (нині м. Долинська) –
15.08.1997, м. Київ)

Доктор сільськогосподарських наук (1983), заслужений працівник сільського господарства Української РСР (1988). Закінчила Київський гідромеліоративний інститут та аспірантуру. Першою серед українських учених-меліораторів обґрунтувала й розробила екологічно безпечні способи використання стічних вод підприємств харчової та комунально-побутової галузей, а також мінералізованих вод для зрошення сільськогосподарських культур. Автор 179 опублікованих праць, у тому числі «Зрошення люцерни стічними водами Долинського цукрового заводу», «Підвищення продуктивності кукурудзи при зрошенні посівів стічними водами цукрового заводу», «Підвищення урожаю та якості цукрового буряку при зрошенні посівів стічними водами цукрового заводу», підготовлених на підставі наукових досліджень у господарствах Долинського району (1978–1980).

ШЕВЧЕНКО Іван Маркович
(7.07.1924, с. Лаврівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Під час тимчасової окупації підтримував зв'язок з партизанською групою П. Г. Дяченка на станції Долинська, здійснив ряд сміливих операцій. 15 грудня 1943 р. Новопраським райвійськкоматом призваний до лав Радянської Армії. У складі 9-ї повітряно-десантної дивізії бере участь у визволенні Кіровограда, Молдавії, форсує Дністер, Прут, Віслу, Одер. Нагороджений кількома бойовими медалями, у тому числі чехословацькою «За хоробрість». Особливо відзначився в боях на території Польщі в районі міста Баранув, де протягом двох діб утримував зі своїм відділенням залізничну станцію з ворожим ешеленом, завантаженим боеприпасами. Бійці знищили гітлерівський десант, кілька танків і бронетранспортерів. Після Великої Вітчизняної війни навчався в артилерійському технічному училищі. З листопада 1949 р. мешкає у Кривому Розі. Працював контролером ВТК на шахті імені В. І. Валявка, начальником постачання тресту «Житлобуд», енергетиком на Південному гірничо-збагачувальному комбінаті. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I і II ступенів, медалями.

(Разом з Віктором Маруценком)

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи міста
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії міста
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічну діяльність
- Персоналії

ЗНАМ'ЯНКА МІСТО

В шумі каштанів і кленів
Вгадю миль ім'я,
Добре, що ти є у мене,
Знам'янку люба моя.

Анатолій Загравенко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

МІСТО ЗНАМ'ЯНКА

*Герб і прапор міста
Знам'янка*

*Будинок
Знам'янської міської ради*

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Знам'янка – місто обласного підпорядкування. Розташоване воно за 40 кілометрів від обласного центру на вододілі басейнів річок Інгулу, Інгульця та Тясмину в південно-східній частині Кіровоградської області. Займає площу в 1 480 гектарів.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

У складі Знам'янської міської ради м. Знам'янка та Знам'янська Друга селищна рада (смт Знам'янка Друга та с. Водяне).

СИМВОЛИ МІСТА

Опис герба

Щит скошений зліва; у верхньому червоному полі золота емблема залізниці, у нижньому золотому полі – зелена дубова галузка з дев'ятьма дубовими листочками та чотирма жолудями.

Опис прапора

Квадратне полотнище розділене по діагоналі з верхнього вільного кута на два рівні трикутні поля; у верхньому червоному – жовта емблема залізниці, у нижньому жовтому – зелена дубова гілка.

Пояснення символіки

Місто Знам'янка розташоване безпосередньо на межі Степу і Лісостепу, тому визначним природним та історичним фактором для розвитку та формування міста став Чорний ліс. Будівництво залізниці та станції, революційні події та партизанський рух в роки Другої світової війни, роки

відбудови народного господарства та промисловості району і міста тісно пов'язані з лісом. Однією з основних порід дерев, що поширені в Чорному лісі, є дуб. Це один із усталених символів у геральдиці. Його можна побачити в різному вигляді у гербах багатьох країн світу (Франція, Італія, Сан-Марино та інші). Дубова гілка символізує витривалість, силу, мужність, стійкість і твердість намірів.

Емблема залізниці в гербі Знам'янки вказує на те, що місто, як в минулому, так і сьогодні, є значним залізничним вузлом країни.

Колірна гама: жовтий (золото) – символ багатства та величі, червоний – символ мужності та сміливості, зелений – символ достатку і надії.

У прапорі використані основні кольори та фігури герба.

Символіка затверджена рішенням восьмої сесії міської ради від 12 вересня 2002 року.

НАСЕЛЕННЯ

Населення міста Знам'янки складає близько 35 тисяч. За національним складом воно поділяється таким чином: українці – 87,7, росіяни – 10,3, білоруси та молдовани – по 0,3 %. Росіяни і молдовани компактно проживають у смт Знам'янка Друга.

У місті зареєстровано 14 релігійних громад. Українська православна церква Московського патріархату має храми Святого Андрія, Святої мучениці Тетяни, Свято-Знамення Богородиці; Українська православна церква Київського патріархату – церкви Святої мучениці Тетяни, Свято-Троїцьку; Українська автокефальна православна церква – храм Чернігівської ікони Божої Матері «Одигітрія». По три громади мають євангельські християни-баптисти та християни віри євангельської, по одній – свідки Ієгови та адвентисти сьомого дня.

На території міста діють 42 міські організації політичних партій, 41 громадська організація.

Працездатного населення на території міської ради зареєстровано 20,3 тисячі чоловік, у тому числі зайнятого – 18,2 тисячі чоловік.

Залізничний вокзал

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Рельєф

Лежить у межах Придніпровської височини. Поверхня – пологохвиляста височина. Перевищення висот – до 10 м.

Клімат

Середня температура січня $-6,1$ °С, липня $+20,2$ °С. Середньорічна кількість опадів становить 471 мм. У місті діє метеостанція.

Флора і фауна

На території міської ради частково розташований лісовий масив Чорний ліс. У ньому переважають широколистяні деревні породи: дуб, граб, ясен, клен, берест, липа, осика. Кущі представлені глодом, жостером, черемхою, терном.

Тваринний світ Чорного лісу представлений кабанями, козулями європейськими, зайцями-русаками, білками, бобрами річковими, плямистими оленями, лосями, енотоподібними собаками, куницями, тхорами, борсуками, ондатрами, крапчастими кротоми.

Природно-ресурсний потенціал

На території міста є запаси мінеральних вод, які належать до групи гідрокарбонатно-натрієво-магнієво-кальцієвих зі значним вмістом сульфатів, а також з наявністю радону та заліза. Запаси розвіданих мінеральних радонових вод складають 36,6 млн м³.

Екологія, охорона природи

Окрасою Знам'янки є старовинний парк відпочинку, де всіх вітають 300–400-річні дуби-велетні. І кожен з тих дубів-довгожителів має свій паспорт-свідоцтво. Рішенням Кіровоградського облвиконкому ці «патріархи» оголошені пам'ятниками природи місцевого значення і взяті під охорону.

З ІСТОРІЇ МІСТА

Поблизу міста розкопаний скіфський курган, у якому знайдені золоті прикраси.

Знам'янка заснована у 1869 році, коли відкрився рух поїздів на залізниці Одеса–Харків. Того року на галявині Чорного лісу, через яку пролягла ділянка Єлисаветград–Крюків, завершилося спорудження вокзалу та конторських приміщень. Свою назву станція дістала від села Знам'янки, розташованого за 3 км від неї. У серпні 1873 року відкрито рух поїздів на ділянці Знам'янка–Миколаїв, а ще через 3 роки – до Фастова. З невеликої залізничної станції Знам'янка перетворилася на залізничний вузол. Його розширення у наступні роки зумовило швидке зростання населення пристанційних селищ.

30 квітня 1892 року в Знам'янці почав діяти лікувально-продовольчий пункт. Його працівники реєстрували заробітчанин, здійснювали санітарний нагляд над ними, надавали амбулаторну допомогу хворим, відали видачею дешевих обідів. Першим завідуючим Знам'янським лікувально-продовольчим пунктом став лікар залізничної лікарні, досвідчений спеціаліст, брат видатного українського композитора М. В. Лисенка А. В. Лисенко.

Напередодні Першої світової війни у зв'язку з загальним економічним поживленням у країні значення Знам'янки як вузлової станції зросло.

З історією Знам'янки кінця XIX – початку XX ст. пов'язане життя і діяльність відомих діячів української культури. Влітку 1892 року тут перебували сім'ї композитора М. В. Лисенка та драматурга М. П. Старицького. В Орловій Балці М. В. Лисенко зустрічався з Каролем Шимановським – майбутнім видатним польським композитором, працював над оркестровкою опери «Тарас Бульба». Теплу згадку про Знам'янку й Орлову Балку залишив польський письменник Ярослав Івашкевич. М. П. Старицький написав тут драму з народного побуту «Без світу». За порадою і творчою допомогою М. П. Старицького А. В. Лисенко 1898 року організував з робітників станції і депо аматорський музично-драматичний гурток. Одним з перших його спектаклів була п'єса «Не судилось». Тут провів своє дитинство і артист Ю. А. Лисенко, який згодом працював у театрі разом з М. К. Заньковецькою, П. К. Саксаганським та іншими видатними акторами.

Під час громадянської війни 1917-го – початку 1920-х років Знам'янка перебувала під владою різних військових формувань: уповноважених тимчасового уряду (меншовиків), більшовиків, представників Центральної Ради, Директорії, адміністрації австро-німецької окупації, повстанців, представників Холодноярської Республіки.

Після закінчення громадянської війни відбудова вузла і селища розгорнулася на повну силу. У перші роки непу тут працювало 14 підприємств.

7 березня 1923 року Знам'янка стала районним центром, якому підпорядковувалося 9 сільських рад. До 1925 року район входив до Олександрійського, а потім до Єлисаветградського округу. З утворенням району село Хвоцевате (Патрина) злилося з селищем.

У роки довоєнних п'ятирічок було розширено паровозне і збудовано вагонне депо, автоконтрольний пункт і пункт технічного огляду. Зросла потужність електростанції, з'явилися нові локомотиви, верстати. Знам'янка стала однією з найбільших на Правобережній Україні «фабрик поїздів». Безперервним пото-

*Місто
Знам'янка.
На мемо-
ріальному
кладовищі*

МІСТО ЗНАМ'ЯНКА

*Поштова листівка
про Знам'янку*

ком в усі напрямки йшли звідси поїзди з рудою, нафтою, вугіллям, хлібом тощо. Розширювалася місцева промисловість. Наприкінці 1931 року створено деревообробний комбінат «Україна».

З травня 1930 року Знам'янку віднесено до категорії селищ міського типу. З 1932 року Знам'янка – райцентр Одеської області, з 1937 р. – Миколаївської, а з 1939 року – Кіровоградської області. У жовтні 1938 року робітниче селище Знам'янка, де проживало 14,6 тис. чол., переведено до розряду міст районного, а у серпні 1939 р. – обласного підпорядкування.

З перших днів Великої Вітчизняної війни мешканці міста стали на захист Вітчизни. На станції Знам'янка формувалося і відправлялося на фронт щодня по декілька військових ешелонів. Всі служби вузла працювали чітко і зладжено, незважаючи на те, що багато залізничників пішло на фронт.

5 серпня 1941 року гітлерівці захопили місто. У роки війни Знам'янський район став одним із центрів партизанського руху на Кіровоградщині. Особливо активізувалися дії партизан на початку 1943 року.

Восени 1943 року до Знам'янки наблизилися війська Радянської Армії. 19 жовтня битву за місто розпочали літаки, а в ніч проти 9 грудня, після тривалої артпідготовки, почався штурм вузла. Наступальні операції здійснювали частини 18-го і 29-го танкових корпусів 5-ї гвардійської танкової армії під командуванням генерал-полковника П. О. Ротмістрова, 6-ї, 110-ї гвардійських стрілецьких дивізій 5-ї гвардійської армії, якою командував генерал-лейтенант О. С. Жадов, та стрілецький корпус, який очолював генерал-майор О. І. Родимцев. 9 грудня Знам'янку визволили від ворога. У визволенні міста активну участь брали партизанські загони під командуванням І. Д. Діброви, Є. І. Петрова, М. П. Кришталя, Г. М. Володіна, І. Ф. Присяжнюка, а також підпільники знам'янських диверсійних груп.

Понад 1 000 трудівників міста, які захищали Батьківщину на фронті, нагороджені орденами і медалями Радянського Союзу.

У жовтні 1946 року виконком міськради затвердив схему генерального плану забудови міста. Розширилася привокзальна площа, почалося озеленення, брукування вулиць. На кінець 1949 року в місті стали до ладу основні магістралі водопостачання; промисловість і транспорт почали одержувати електроенергію з Олександрії. У 50-ті роки в Знам'янці розгорнулося спорудження багатьох підприємств, реконструювалися діючі. 1952 року закінчилося будівництво вокзалу. Розширення колійного господарства дало змогу збільшити пропускну здатність вузла. У грудні 1959 року вузол одержав струм з Кременчуцької ГЕС, завдяки чому стало можливим електрифікувати в 1962 році ділянку Знам'янка–П'ятихатки. Через рік потужні електровози пішли до Миронівки.

1965 року в Знам'янці почав працювати потужний маслосирзавод – найбільше підприємство молочної промисловості області. У 1971 році став до ладу хлібозавод потужністю 50 тонн продукції на добу.

У центрі та на околицях міста виникли масиви багатоповерхових житлових будинків з комплексами підприємств побутового обслуговування.

Відома в області Знам'янська бальнеологічна лікарня відкрита в 1966 році на базі місцевих джерел мінеральної радоново-вуглекислої води. За бальнеологічним та кліматичним факторами, методами комплексної терапії та ефективністю лікування знам'янська здравниця не поступається перед давно відомими курортами.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

60 % населення міста працюють на підприємствах залізничного транспорту: локомотивному депо, станції Знам'янка, колійно-машинній станції № 63 та ще декількох підприємствах, які обслуговують залізницю. Крім того, у місті працюють відкриті акціонерні товариства – заводи «Акустика», «Пуансон» та завод продтоварів. Набув розвитку у Знам'янці і малий бізнес.

МІСТО ЗНАМ'ЯНКА

Транспорт

Сьогодні Знам'янка – це місто сплетіння залізниць, ворота Півдня України. Це перехрестя залізничних магістралей, які прямують з півночі на південь (Київ–Миколаїв), з півночі на південний схід (Київ–Дніпропетровськ), із сходу на захід (Кременчук–Кіровоград).

Автомобільні артерії України теж проходять через Знам'янку. Це міжнародна траса Київ–Луганськ–Ізваріно, а також автошляхи Донецьк–Київ, Кишинів–Волгоград.

Зв'язок

Поштове обслуговування здійснює мережа відділень зв'язку. Працює міська АТС.

Побутове обслуговування населення

Побутове обслуговування населення міста здійснюють 45 точок сервісу.

Торгівля

У місті Знам'янці торговельне обслуговування здійснює 170 торгових точок, у тому числі 120 стаціонарних, 50 кафе.

Банківська сфера

На території міста Знам'янки працюють відділення Ощадного банку України, Промінвестбанку, ПриватБанку, банку «Аваль», Одеської філії АБ «Експресбанк» та «Правекс-банк».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У шести загальноосвітніх школах міста навчаються понад чотири тисячі учнів. У Знам'янці працює і школа-інтернат

Станція Знам'янка вночі

для дітей з наслідками поліомієліту та церебральних паралічів, де живуть і навчаються 195 дітей.

Діти можуть знайти собі розваги та набути необхідних навичок у гуртках станції юних техніків та в Будинку дитячої творчості та дозвілля.

У місті працює 8 дошкільних закладів.

У місті два професійно-технічних училища. В одному з них учні набувають залізничних професій, а в іншому навчаються майбутні муляри, штукатури, водії, кухарі та кондитери.

Охорона здоров'я

Медичне обслуговування здійснюють дві лікарні: центральна районна лікарня (заснована в 1958 році) та залізнична лікарня (заснована в 1883 році А. В. Лисенком, досвідченим лікарем, братом видатного українського композитора М. В. Лисенка). У смт Знам'янка Друга працює лікарська амбулаторія загальної практики сімейної медицини, у селищі Водяне – фельдшерсько-акушерський пункт.

Культура та мистецтво

У Знам'янці працює міський Палац культури. Творчим обличчям та душею цього міста є створений у 1992 році ансамбль пісні і танцю «Барвінок», організатором, художнім керівником якого є Євдокія Павлівна Мельниченко. Колектив відомий у різних куточках України, є дійсним членом Всеукраїнського науково-культурного фонду імені Т. Г. Шевченка та лауреатом Всеукраїнського огляду народної творчості, постійним учасником святкових заходів у місті та області. Милозвуччям голосів колективу величаються понад 120 українських народних та сучасних, козацьких та духовних пісень.

У Знам'янці працює школа естетичного виховання імені М. В. Лисенка.

У місті діє шість бібліотек. Найбільший книжковий фонд – у міській центральній універсальній бібліотеці та в бібліотечній філії № 2.

З 1 січня 2004 року в місті відкрито краєзнавчий музей. Його філіалом став музей «Кобзарева світлиця», який є гордістю Знам'янки. «Кобзарева світлиця» організована, обладнана, дбайливо виплекана внучатою племінницею великого Кобзаря Катериною Максимівною Красицькою та її донькою Антоніною Вереміївною. Згодом їхню справу продовжив також нащадок Шевченкового роду, краєзнавець, почесний житель міста В'ячеслав Євгенович Шкода.

У 1993 році в центрі міста споруджено пам'ятник Т. Г. Шевченку, а на центральній площі міста височить обеліск загиблим воїнам. На узліссі Чорного лісу розташований меморіал-цвинтар воїнам, які загинули під час звільнення Знам'янки від фашистських загарбників у грудні 1943 року. До 61-ї річниці з дня початку Великої Вітчизняної війни на військовому кладовищі встановлено нову стелу пам'яті. 1 765 викарбуваних прізвиськ загиблих знам'янчан – наша пам'ять про них.

Місто Знам'янка.
Пам'ятник Т. Г. Шевченку

Видавнича діяльність та ЗМІ

Життя міста висвітлюється в засобах масової інформації. Один раз на тиждень виходить міська газета «Знам'янські вісті». У жовтні 2000 року цей друкований орган відзначив своє 70-річчя.

З 1993 року в Знам'янці працює міська телерадіокомпанія, яка інформує про події, що відбуваються в місті, та надає рекламні послуги.

Фізична культура і спорт

1967 року у Знам'янці відкрилася дитячо-юнацька спортивна школа. І відтепер примножують славу рідного міста юні спортсмени, вихованці цієї спортивної школи. Серед них – майстри спорту Микола Савченко (греко-римська боротьба), Максим Кодацький (велоспорт), Андрій Добрянський (футбол); кандидати в майстри спорту Андрій Хрипта (велоспорт), Оксана Шадей (баскетбол).

Туризм, санаторно-курортна справа

У місті збудована фізіотерапевтична лікарня відновлювального лікування. Одночасно тут можуть лікуватись 450 хворих. З першого дня заснування очолює цей оздоровчий заклад лікар Ганна Василівна Шандра. Вона зуміла зібрати тут не тільки хороший колектив, а й рослини майже з усіх куточків України, які буyno зеленіють на подвір'ї лікарні.

Соціальний захист населення

Соціальний захист у місті Знам'янка здійснює міське управління праці та соціального захисту населення. В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 971 сім'я, які одержують різні види державної допомоги, що становить 8,2 % від загальної кількості сімей в місті. Створе-

*Місто Знам'янка.
Обеліск Слави*

но перший в області Центр з надання адресних соціальних допомог, у якому працює громадська приймальня. Прийом документів на всі види державної допомоги здійснюється за єдиним пакетом. Це дозволило максимально спростити процедуру надання державної допомоги.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 10,5 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 6 182 пільговики, із них: 2 670 ветеранів війни, 3 129 ветеранів праці, 288 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 92 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ та 3 реабілітованих громадянини, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

У місті субсидіями користується близько 2,3 тис. сімей. Витрати їх за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено на 688,1 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в місті надані 348 сім'ям на суму 97,7 тис. грн, які їх повністю отримали.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 1 349,6 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 1 313,1 тис. грн.

При управлінні праці та соціального захисту населення Знам'янського міськвиконкому організована робота територіального центру з соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів, до складу якого входять: відділення соціальної допомоги вдома, відділення медико-соціальної та соціально-побутової реабілітації. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 3 335 особам.

Народний самодіяльний ансамбль пісні і танцю «Барвінок» Знам'янського міського Палацу культури

У місті Знам'янка функціонують два інтернатних заклади – психоневрологічний будинок-інтернат із геріатричним відділенням на 175 ліжко-місць, у якому на повному державному забезпеченні перебуває 160 підопічних, та дитячий будинок-інтернат на 125 ліжко-місць, у якому виховується 115 дітей-інвалідів.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зовнішньоекономічну діяльність серед підприємств міста Знам'янка здійснює ВАТ «Завод Пуансон», який співпрацює із підприємствами Росії та Прибалтики і постачає рамки вивідні, прес-форми та штампи. Обсяг експорту цього підприємства становить понад 40 % від загальних обсягів виробництва. ВАТ «Завод Акустика» експортує в Росію головки динамічні, обсяг яких становить 10 % від загального обсягу виробництва по підприємству.

ПЕРСОНАЛІ

АНАНЬЄВ Іван Федорович (1910, ст. Знам'янка – 20.11.1944, с. Драз, Югославія)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Працював у місцевому лісництві, на залізничному вузлі. У період тимчасової окупації краю гітлерівцями підтримував зв'язки з партизанським загonom І. І. Нечаєва, котрий діяв у Чорному лісі. Потім входив до складу знам'янської підпільно-диверсійної групи «За Батьківщину». У діючій армії – з грудня 1943 року. Уже в боях за визволення Кіровоградщини удостоївся ордена Слави III ступеня й медалі «За відвагу». Головний подвиг звершив на югославській землі при форсуванні Дунаю і визволенні м. Батин. Там протягом двох діб рядовий кулеметник 233-ї Кременчуцько-Знам'янської стрілецької дивізії разом з іншими бійцями свого підрозділу відбив 13 шалених контратак фашистів. Загинув у бою. У селищі Знам'янка Друга його іменем названа вулиця. На будинку, де він жив, встановлена меморіальна дошка.

АНИСТРАТЕНКО Володимир Олексійович (28.07.1926, сел. Знам'янка)

Український учений, доктор технічних наук (з 1974 р.), професор. Учасник Великої Вітчизняної війни. Має бойові нагороди. У 1951 р. закінчив Київський технологічний інститут харчової промисловості. Працював за спеціальністю, був на відповідальній партійній роботі. Зараз завідує кафедрою в інституті, який закінчив. Опублікував близько сотні наукових праць.

БІЛЕЦЬКА Неоніла Миколаївна (27.10.1938, м. Знам'янка)

Народна артистка УРСР (з 1978 р.). У 1965 р. закінчила Державний інститут театрального мистецтва ім. Луначарського в Москві. Працювала у театрах Кіровограда, Донецька, Маріуполя. З 1980 р. працює в Київському театрі драми і комедії. Головні ролі: Женья Комелькова («А зорі тут тихі...» Б. Васильєва), Параска («97» М. Куліша), Оленка («Голубі олені» О. Коломійця), Лідія Андріївна («Провінціалки» Я. Стельмаха), Анисія («Влада темряви» Л. Толстого), Гертруда («Гамлет» Шекспіра) та інші.

ГАЛОЧКІН Віктор Іванович (1925, м. Орехово-Зуєво – 15.12.1943)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини від гітлерівців, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). На фронт пішов добровольцем. Був мінометником. Сержант. У бою за м. Кам'янку (тепер Черкаської області) закритий своїм тілом командира взводу. Похований на військовому кладовищі в м. Знам'янці.

ДОМБРОВСЬКИЙ Григорій Арсентійович (1.03.1920, сел. Знам'янка)

Український учений, доктор фізико-математичних наук (1958). Навчався в Московському державному університеті. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. За ратні подвиги удостоєний ордена Червоної Зірки та бойових медалей. Після війни закінчив Військову академію імені Жуковського. У 1951 році захистив кандидатську, а через сім років докторську дисертацію. З 1965 р. – на викладацькій роботі в Харківському університеті.

ДЯКОВА Раїса Мефодіївна **(7.08.1924, сел. Знам'янка)**

Лікар, доктор медичних наук (з 1970 р.), професор (з 1971 р.). Закінчила Дніпропетровський медичний інститут (1950). Завідувала кафедрою педіатрії Запорізького медінституту. З 1977 року на такій же посаді працювала у Воронежському медичному інституті імені Бурденка. Опублікувала 105 наукових праць.

ЄГОРОВ Борис Кузьмович **(25.03.1925, сел. Знам'янка)**

Український художник. У 1950 р. закінчив Одеське художнє училище. Його дипломною роботою, якою керував М. Д. Тодоров, стала картина «Молотьба». З 1950 р. бере участь у республіканських виставках. Основні роботи: «Студентка» (1957), «Дружинники» (1960), «Вихід у море» (1961), «Індустріальний ранок» (1964), «Тополя» (1970), «Внучка і правнучка Т. Г. Шевченка» та інші. Живе у Запоріжжі.

КАРПЕНКО Петро Миколайович **(1868, с. Знам'янка – 1934)**

Український актор. Працював у трупах М. Кропивницького (1885–1888, 1894–1897, 1899–1900), М. Садовського (1888–1893, 1898), у спільній трупі М. Кропивницького, П. Саксаганського і М. Садовського за участю М. Заньковецької (1900–1903), у драматичних колективах Г. Деркача, О. Суходольського та інших. Ролі: Лопуцьковський («Шельменко-денщик» Квітки-Основ'яненка), Борис («Доки сонце зійде, роса очі виїсть» Кропивницького), Михайло («Не судилось» Старицького), Карпо («Лімерівна» Панаса Мирного), Гнат («Безталанна» Карпенка-Карого).

КІБКАЛО Євген Гаврилович **(12.02.1932, смт Знам'янка)**

Співак (баритон), народний артист РРФСР (з 1970 р.). У 1956 р. закінчив Московську консерваторію. Соліст Великого театру СРСР (з 1956 р.). У 1963 р. стажувався у міланському театрі «Ла Скала». Має голос м'якого і теплового тембру, рівного у всіх реєстрах, велику музичальність. Перший виконавець багатьох партій у Великому театрі СРСР. Гастролював у США, Канаді, Італії, Болгарії, Чехословаччині. Був на викладацькій роботі у Московській консерваторії. Проживає в Москві.

КОЛОМИЙЧЕНКО Іван Іванович **(1.03.1916, сел. Знам'янка)**

Український історик, доктор історичних наук, професор (1969). Закінчив Николаївський залізничний технікум (1937). До 1940 р. працював викладачем у Знам'янській школі ФЗН, у райкомі партії. З грудня 1943 р. – другий секретар райкому Компартії України. Був на партійній і викладацькій роботі в Курганській і Ровенській областях. З 1957 р. після закінчення аспірантури працював в Інституті історії партії при ЦК Компартії України. Був членом редколегії і заступником головного редактора «Українського історичного журналу». Відзначений орденом Трудового Червоного Прапора та іншими нагородами.

КРАМАРЕНКО Володимир Сергійович
(8.02.1928, сел. Знам'янка – 19.08.1979, м. Кіровоград)

Краєзнавець, журналіст. У 1946 р. закінчив семирічку. У 16 років розпочав трудову діяльність на залізниці. Навчався у вечірній школі. У 1946–1948 рр. служив у лавах Радянської Армії. Закінчив Київський державний університет (заочне відділення) (1961). Працював журналістом у знам'янській районній газеті (1950–1955), у газетах «Кіровоградська правда» (1955–1957, 1968–1976), «Кремгес» (1957–1960), «Молодий комунар» (1960–1965), у Кіровоградському облтелерадіокомітеті (1965–1968), у 1976–1978 рр. – в обласній організації Всеукраїнського товариства охорони пам'яток історії та культури. З 1978 р. до серпня 1979 р. займав посаду директора Кіровоградського обласного державного архіву. Автор книг «Софіївка» (путівник, 1956, 1978), «Старовинні обряди, пісні, сучасні пісні» (1965, 1975), «Природні заповідні об'єкти Української РСР» (карта, 1967). «Державне мисливське господарство «Голоче» (путівник, 1975). «Заповідник «Чорний ліс» (путівник, 1979).

КРИВОШЕЯ Сергій Терентійович
(1923, м. Херсон)

Учасник Великої Вітчизняної війни, кавалер ордена Слави трьох ступенів. Дитинство пройшло в Знам'янці. Тут розпочав трудову біографію. Звідси добровольцем пішов на фронт. Брав участь у боях за визволення Кіровограда і Новоукраїнки, з боями пройшов Польщу і Чехословаччину. Звершив подвиги у серпні 1944 р., у квітні й травні 1945 р. 1 травня 1945 р. однією гарматою відбив атаку 15 ворожих танків, підбив чотирьох «тигрів» і одну «пантеру». Живе у Миколаєві.

ЛИТОВКА Любов Іванівна
(м. Знам'янка)

Заслужена артистка України. Закінчила Знам'янську міську середню школу № 2. Провідна актриса Житомирського обласного драматичного театру. Роль Мавки у «Лісовій пісні» Лесі Українки та інші.

МАКАРЕНКО Валерій Олександрович
(м. Знам'янка)

Заслужений артист України. Перші кроки до великого театру зробив у складі художньої агітбригади Палацу культури залізничників (клуб ім. Леніна) під керівництвом М. П. Новикова. Балетмейстер Київського обласного українського музично-драматичного театру ім. П. К. Саксаганського (м. Біла Церква Київської області).

МІРОШНІЧЕНКО Леонтій Іванович
(м. Знам'янка)

Доктор фізико-математичних наук. У 1955 році закінчив середню школу в Знам'янці, у 1961 р. – Московський державний університет. Працював в Інституті земного магнетизму (ІЗМІРАН) АН СРСР (м. Троїцьк Московської області).

МОРГАЄВСЬКИЙ Анатолій Борисович
(1909, с. Знам'янка – 1980, м. Дніпропетровськ)

Доктор технічних наук, професор. Після закінчення педагогічного технікуму працював учителем у Знам'янці. Закінчив Дніпропетровський держуніверситет. Останні роки – професор Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту.

ПИСАРЕНКО Леонід Опанасович **(25.11(10.11).1907, с. Знам'янка – 23.01.1979, м. Київ)**

Заслужений художник України (з 1977 р.). Закінчив у 1936 р. Харківський художній інститут (навчався у Б. Косарева). Серед вистав: опера «Енеїда» М. Лисенка (1957, м. Київ, Театр опери та балету), «Зупиніться!» І. Рачади (1963), «Де тирса шуміла» А. Шияна (1964, обидві – Київський український драматичний театр ім. І. Франка). Виконав панно «Наука» в Будинку культури с. Сутиски (Вінницька обл., 1965).

ТОВСТОНІС (літературні псевдоніми – В. Тяль, Забагай-Товстонос, Аргус тощо) Віталій Павлович **(1883, с. Знам'янка – 11.02.1936)**

Драматург і прозаїк. Літературну діяльність почав у 1903 р. У 20-х роках – член літературної організації «Плуг». Окремими виданнями вийшли п'єси «Товариш Прилітайко», «Містерія», «Нова ревізія» (1917), «День правди», «Жінка з голосом», «Круга», «Містерія (Все як було)» (1918), «На перелуг» (1925), «Бувший перший на все обчество», «Майка», «Скибині друзі», «Смерть Тараса Бульби» (1926), «За друзі своя» (1927); повісті «Любі бродяги» (1927), «Незвичайні пригоди бурсаків» (1929), «У світ» (1930).

ТОЧИНСЬКИЙ Антоній (Антон) Северинович **(1888, с. Знам'янка – 1969, м. Москва)**

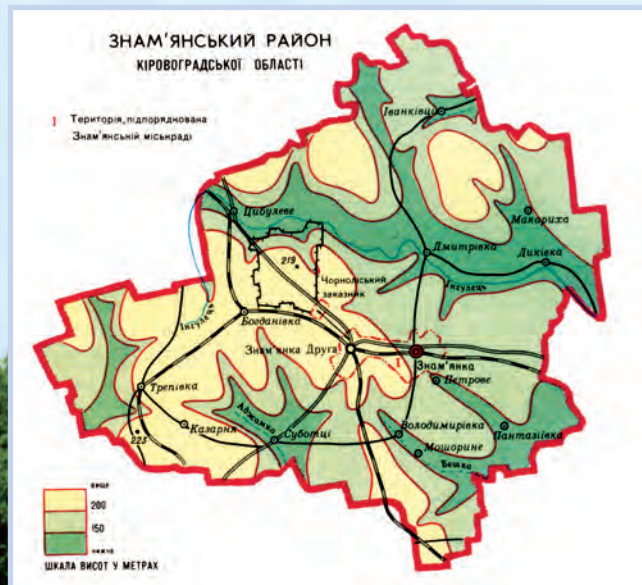
Лауреат Ленінської премії. У 1914 р. закінчив Петербурзький політехнічний інститут. Відомий у світі інженер-металург. Автор багатьох проектів металургійних заводів колишнього СРСР. Був безпідставно репресований.

ФІЛОНЕНКО Петро Євдокимович **(12.07.1912, ст. Знам'янка – 10.04.1971, м. Кишинів)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Працював на залізниці спершу в Знам'янці, згодом – у Кіровограді, звідки у квітні 1933 р. призваний до лав Червоної Армії. Учасник радянсько-фінської війни. Закінчив військово-піхотне училище. На Великій Вітчизняній – з червня 1941 р. Особливо відзначився під час форсування Дніпра в районі Вишгорода в жовтні 1943 року. Взводом саперного батальйону зайняв оборону на правому березі ріки і, незважаючи на шалений обстріл, продовжував перекидати передові зағони, посилюючи темпи форсування. Залишив переправу лише тоді, коли ворожий осколок звалив капітана з ніг. Після війни продовжував службу у Збройних Силах СРСР. Відзначений також орденами Леніна, двома – Червоного Прапора, Вітчизняної війни II ступеня, двома – Червоної Зірки, медалями.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

О, краєвиди милі.
Високий серця стук.

Анатолій Загравенко

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район розташований у північно-східній частині Кіровоградської області, межує на півночі з Чигиринським районом Черкаської області, на північному сході – з Світловодським, на сході й південному сході – з Олександрійським, на півдні – з Новгородківським і Кіровоградським, на заході й північному заході – з Олександрівським районами Кіровоградської області. Крайні точки району: північна – на північний схід від с. Юхимового, південна – біля с. Васиного, західна на захід від с. Зеленого Гаю, східна – на північний схід від с. Диківки.

Район займає площу – 1,3 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На території району 13 сільських рад, яким підпорядковані 47 населених пунктів: Богданівська сільська рада (с. Богданівка, с. Кучерівка), Володимирівська сільська рада (с. Володимирівка, с. Новороманівка, с. Саблине), Диківська сільська рада (с. Диківка), Дмитрівська сільська рада (с. Дмитрівка, с. Веселий Кут, с. Гостинне, с. Долина, с. Калинівка, с. Плоске), Іванковецька сільська рада (с. Іванківці, с. Веселівка, с. Заломи, с. П'ятихатки, с. Юхимове), Казарнянська сільська рада (с. Казарня, с. Барвінівка, с. Глибока Балка, с. Мілова Балка, с. Нововодяне, с. Новополяна), Макариська сільська рада (с. Макариха, с. Новопокровка), Мошоринська сільська рада (с. Мошорине, с. Васине), Пантазіївська сільська рада (с. Пантазіївка, с. Веселка, с. Троянка, с. Шевченкове), Петрівська сільська рада (с. Петрове, с. Новоолександрівка, с. Сокільники), Суботцівська сільська рада (с. Суботці, с. Костянтинівка, с. Коханівка), Трепівська сільська рада (с. Трепівка, с. Долино-Кам'янка, с. Зелений Гай, с. Копані, с. Новотрепівка, с. Спасо-Мажарівка, с. Топило), Цибулівська сільська рада (с. Цибулеве, с. Чорноліска, с. Чутівка).

Герб і прапор
Знам'янського району

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У золотому полі зелене перекинута вістря, у якому лежить золотий олень.

Опис прапора

Жовте прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, на якому на 2/3 довжини прапора від древка відходить зелений клин.

Пояснення символіки

Золоте поле характеризує Знам'янський район як регіон із розвинутим сільським господарством, найважливішою галуззю якого є хліборобство, символізує природне і культурне багатство краю. Зелене вістря уособлює важливу при-

родну особливість краю – великий лісовий масив, відомий під назвою Чорний ліс. Сполучення золотої та зеленої барв розкриває також географічне розташування району на межі лісостепової та степової зон. Фігура золотого оленя взята з декору золотого окуття піхв меча скіфського вождя, поховання якого знаходилося на території району і було розкопане в 1763 р. Ця знахідка свідчить про те, що землі краю ще за античних часів входили до ойкумени людської цивілізації. Гербовий щит увінчується золотим пшеничним снопом, який супроводжується з боків двома золотими декоративними галузками. Намет щита оформлений у вигляді срібного рушника, гаптованого синьо-жовтим українським орнаментом. Щит з боків прикрашається композицією із золотих кленових, ясеневих то дубових листочків, які представляють основні породи дерев місцевих лісів. Девіз герба «У мирі та злагоді – до добробуту» написано золотими літерами на синій стрічці, яка облямовує золоту залізничну емблему, що нагадує про розвинуті в районі залізничні комунікації та транспорт. У цілому герб передає культурні, історичні та природні особливості Знам'янського району. Затверджено в 2001 році. Автори символіки В. Є. Кривенко, К. В. Шляховий.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 28,9 тисячі чоловік.

На території району зареєстровано 18 релігійних громад, у тому числі 13 – Української православної церкви Московського патріархату, 1 – Української православної церкви Київського патріархату та 3 – євангельських християн-баптистів. Релігійні громади мають 14 культових споруд.

У с. Диківці в тихому відлюдному та віддаленому від населеного пункту місці, на височині, розташований єдиний у Кіровоградській області жіночий монастир. Як монастир ця обитель існує з 1997 року і має назву Свято-Богоявленський жіночий монастир, який ще називають сімейним, тому що деякі монашки живуть тут разом з дітьми. Саме ж приміщення монастиря – це своєрідний пам'ятник церковної культури. У XVIII ст. на цьому місці був храм. Сьогодні у Диківській обителі живуть 25 монашок та 5 дівчаток. Більшість сестер мають вищу освіту й навчають своїх дітей. Церковний храм відвідують люди не тільки з району чи області, а й з усієї країни.

Рубіж тисячоліть був відзначений появою історичних пам'яток та знаків, зведених на честь 2000-ліття Різдва Христового. Так, у с. Суботцях на території місцевого кладовища побудований прекрасний храм. Будівля виконана в єдиному неоруському стилі в славу Пресвятої Трійці – Батька, Сина і Святого Духа, в ім'я преподобного Максима Сповідника.

У районі зареєстровано 29 осередків політичних партій і 13 громадських організацій. Найпотужніші районні організації мають ВО «Батьківщина», СДПУ(о), ДПУ.

Село Суботці. Церква Святого Преподобного Максима Сповідника

Пам'ятний знак на честь 2000-ліття Різдва Христового

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

*Село
Диківка.
Свято-
Богоявлен-
ський
жіночий
монастир*

Працездатне населення району складає 12,94 тисячі чоловік. Зайняте населення становить 10,3 тисячі чоловік, більшість працює в сільськогосподарському виробництві. У службі зайнятості зареєстровані 1,98 тисячі мешканців району.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

У геологічному відношенні територія району дуже складна. Обумовлено це будовою Українського кристалічного масиву, утвореного із твердих докембрійських порід (граніти, гнейси). Поверхня докембрійського фундаменту нерівна. На ній є підвищення у вигляді прогинів, тектонічних тріщин.

Докембрійський фундамент перекритий палеогеновими, неогеновими, антропогеновими відкладами незначної потужності товщиною від декількох до 120 м. Кристалічні породи цього фундаменту оголюються у річкових долинах, глибоких балках.

У зниженнях докембрійського фундаменту залягають піщаноглинисті й буровугільні відклади бугацького ярусу.

Антропогенові відклади на вододільних просторах і їх схилах представлені лесоподібними суглинками. У с. Цибулевому в деяких місцях, де відсутній ліс, на поверхню виходять червоно-бурі глини.

У річкових долинах і балках є відклади давнього і сучасного алювію. Абсолютні висоти вододілів на більшій частині території перевищують 200 м.

Рельєф

Територія Знам'янського району знаходиться на межі лісостепової і степової зон у південній частині Придніпровської височини та правобережжі

Дніпра. Поверхня – пологохвиляста височина, дуже розчленована долинами річок, балками і ярами. Більш підвищеною є північно-західна частина району. Найвища точка над рівнем моря – 223 м. Вона розташована між селами Трепівкою і Новотрепівкою.

Клімат

Північна частина району розташована у Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції, південна – у Дністровсько-Дніпровській північностеповій фізико-географічній провінції. Середня температура січня –6,1°C, липня +20,2 °C. Період з температурою вище +10°C становить 163 дні. Середньорічна кількість опадів – 471 мм, основна частина їх випадає в теплий період року. Висота снігового покриву до 15 см.

Більша частина району розташована у недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зоні. У Знам'янці працює метеостанція.

Поверхневі води

Річкова мережа району помірно розвинена, середня густина річок 0,21–0,8 км/км². Через усю північну половину території району, із заходу на схід тече притока Дніпра річка Інгулець, витoki якої знаходяться біля с. Топила Трепівської сільської ради. На півдні бере початок р. Аджамка (притока Інгулу). Гідрографічна мережа району представлена також річками Серебрянкою, Северинкою, Бешкою і невеликими їх притоками.

За своїм режимом річки належать до типу рівнинних з переважно сніговим живленням. Підземний стік відіграє незначну роль у живленні річок, про що свідчить низька літня межень.

Підземні води використовуються в основному для водозабезпечення.

Грунтові води на плато і схилах знаходяться на глибині 10–15 метрів.

У балках і річкових долинах ґрунтові води знаходяться на глибині 0,5–5 метрів, у багатьох місцях виходять на поверхню. Близьке залягання ґрунтових вод зумовило утворення на цих ділянках ґрунтів гідроморфного ряду (лучних, лучно-болотних і болотних).

Ґрунти

Ґрунти району характеризуються значною різноманітністю, але переважають типові й звичайні чорноземи.

Флора і фауна

Географічне положення району визначає його природно-кліматичні й лісорослинні умови. Природна степова рослинність збереглася на узліссях, схилах балок і складається з дикорослих злаків та різнотрав'я. У лісах і лісосмугах поширені дуб черешчатий ранньої і пізньої форм, ясен звичайний, клен гостролистий і польовий, граб, липа дрібнолиста. Серед супутніх порід, що утворюють другий ярус, – клен татарський, ліщина, бересклети бородавчатий і європейський, свидина, гордовина, кизил, акація жовта.

На території району водяться козуля, кабан, заць-русак, лисиця. Такі тварини, як борсук, видра річкова, тхір степовий занесені до Червоної книги України.

Природно-ресурсний потенціал

Район вважається перспективним на родовища будівельних копалин (граніт, глина, пісок), бурого вугілля та мінеральних вод. Зокрема, граніт залягає в Цибулівському, Костянтинівському, Скеловатському, Суботцівському родовищах, граніт і гнейс – у Диківському родовищі.

Дуб-велетень у Чорному лісі

Загальна площа земельних ресурсів складає 133 410,933 га, у тому числі сільськогосподарські угіддя – 10 300,985 га, лісові площі – 20 409,60 га, сільськогосподарські землі – 353,4 га.

Лісові та інші лісовкриті площі займають 16 316,50 га, з них вкриті лісовою рослинністю – 15 601,2 га.

На території району 86 ставків з площею водного дзеркала 983 га, 4 водосховища з площею водного дзеркала 381 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 9,8 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі налічується 6 заповідних об'єктів. На території Богданівського лісництва створений ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Чорноліський» (займає площу 3 491 га) та гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Болото Чорний ліс» площею 2 га. Болото являє собою сплавину на березі озера, поверхня якого вкрита моховою ковдрою, що утворена із сагових мохів. Зустрічаються хвощі та папороті. На території Богданівського лісництва розташована також комплексна пам'ятка природи «Витоки р. Інгулець» (7,1 га), яка створена з метою збереження місця витоку р. Інгулець та рідкісних видів рослинного світу. На Знам'янщині розташовані також ботанічні пам'ятки природи місцевого значення «Ковилові горби» та «Кудинове», заповідне урочище місцевого значення «Бочки».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Територія Знам'янського району здавна була заселена людьми, про що свідчать численні археологічні знахідки.

У 1949 р. у Чорному лісі, біля с. Богданівки, було виявлене давнє городище, розкопки і дослідження якого провів професор О. І. Тереножкін. Від місця розташування він назвав

Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Болото Чорний ліс»

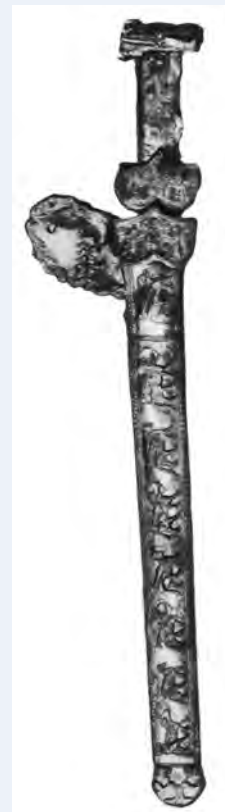
його Чорноліським. Передскіфська культура, одним з важливих центрів якої було городище, стала називатися чорноліською.

Чорноліська культура представляє перехідний час від бронзового до залізного віку, охоплює значний етап історії країни (X – перша половина VII ст. до н. е.), характеризується орним землеробством, скотарством і розвинутими ремеслами, серед яких виділяється бронзоліварна справа. У VII ст. до н. е. чорноліські племена опинилися під сильним впливом скіфської степової культури і стали основою землеробського населення Середнього Придніпров'я, названого Геродотом скіфами-орачами.

На території Знам'янського району, в урочищі «Кучерові Байраки», знаходиться Лита могила – скіфський курган першої половини VI ст. до н. е., розкопаний за наказом останнього командира Нової Сербії генерал-поручика О. П. Мельгунова у 1763 р. Розкопки цього кургану, що став відомим під назвою Мельгуновського, дали початок вітчизняним науковим дослідженням археологічних пам'яток.

Історія землі, яку тепер займає Знам'янський район, складна і насичена подіями. Скіфів у III ст. до н. е. підкорили сармати. У першій половині III ст. н. е. у Сарматію вторглися східні германці – готи. У 375 р. ослаблена війнами зі слов'янськими племенами (антями) Готія була розгромлена гуннами. В кінці V ст. імперія гуннів розпалася, у VI ст. тут з'явилися обри (авари) і на початку VII ст. ці землі були підпорядковані Аварсько-му каганату. В VII ст. Аварський племенний союз розпався і в кінці VII ст. сюди почали проникати хозари, які кочували тут протягом VIII–IX ст. В середині IX ст. в причорноморських степах з'явилися угри. Під ударами печенігів Хозарська держава з другої половини IX ст. почала занепадати. У кінці IX ст. (895 р.) печеніги вигнали залежних від хозарів угрів до Дунаю. У середині X ст. внаслідок запеклої боротьби слов'ян з печенігами територія нинішнього Знам'янського району ввійшла до складу Київської держави – Русі. У другій половині XI ст. сюди дійшла експансія половецьких ханів. Половці постійно нападали на Русь, яка в процесі нескінченних зовнішніх та внутрішніх воєн у першій половині XII ст. роздібилася на ряд самостійних та напівсамостійних князівств. Землі Знам'янського району в ті часи на півночі прилягали до Київського удільного князівства, створеного у 30-х роках XII ст., сама ж територія відійшла до Половецького ханства, яке в другій половині XII ст. хан Кончак перетворив у могутню державу.

У першій половині XIII ст. монголо-татарські завойовники розбили розрізнені війська руських князів і розгромили Половецьке ханство. У 1243 р. хан Батий заснував величезну імперію – Золоту Орду і Половецьке ханство було поглинуте нею. Улусом, розташованим між Дністром і Дніпром, управляв темник Куремса, внук хана Джучі. У 1258 р. замість нього

Окуття руків'я та піхв меча. Золото. Кінець VII ст. до н. е. Лита могила. Розкопки О. П. Мельгунова. Державний Ермітаж (Російська Федерація)

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

був призначений темник Бурундай. Їх іменами і називався улус, до складу якого входила тоді територія Знам'янського району.

У середині XIII ст. литовський князь Міндовг, об'єднавши кілька князівств, створив литовсько-руську державу, яка мирним шляхом почала приєднувати підкорені Золотою Ордою і поставлені у васальну залежність руські князівства. У 1362 р. на умовах автономного удільного князівства ввійшла до Великого Литовського князівства Київська земля. Ординці не могли погодитися зі втратою васалів і намагалися повернути статус-кво, але в битві на Синіх Водах зазнали поразки від русько-литовського війська, яке очолював великий князь Ольгерд.

Кревською унією 14 серпня 1385 р. був оформлений державно-політичний союз Великого Литовського князівства і Польського королівства. Островською угодою 4 серпня 1392 р. закріплена майже повна автономія литовсько-руської держави, правителем якої в той час був великий князь Вітовт. Він провів адміністративно-територіальну реформу, за якою Велике Литовське князівство було поділене на області, якими управляли намісники (намісника Київщини було призначено в 1394 р.). У 1401 р. великий князь Вітовт був змушений піти на укладання нової польсько-литовської унії, а підписана ним 2 жовтня 1413 р. Городельська унія передбачала об'єднання Польщі та Литви в єдину державу, автономію Литви в її складі, але уніфікацію адміністративно-територіального устрою, запровадження в Литві сейму та посадових осіб на польський кшталт. Таким чином литовсько-руське князівство розділилося на повіти, які управлялися повітовими сеймиками. У 20-х роках XV ст. великий князь Вітовт вдалими військовими діями проти татар поширив володіння Литви до Чорного моря. Територія теперішнього Знам'янського району тоді повністю ввійшла до складу Великого Литовського князівства.

У другій половині XV ст. утворене внаслідок розпаду Золотої Орди Кримське ханство (1449), претендуючи на ординську спадщину, потроху почало займати литовські причорноморські володіння.

У 1478 р. кримські татари визнали себе підвладними султанській Туреччині, що значно посилило їх завойовницькі можливості. У XVI ст. в степах так званого Дикого поля, яке обіймало і територію сучасного Знам'янського району, почали з'являтися козаки – український військовий і селянський люд, який переходив на вільні землі, щоб позбутися зростаючого феодалного гніту польсько-литовської шляхти. Козацька колонізація Дикого поля проходила в умовах жорстокої боротьби з татарсько-турецькими конкурентами. Знаменитий Чорний шлях, яким користувалися кримські татари для військових походів на Правобережну Україну, повертав на захід між верхів'ями Інгульця і Тясмину, тобто на півночі території нинішнього Знам'янського району.

1 липня 1569 р. за Люблінською унією Литва і Польща остаточно об'єдналися в єдину державу під назвою Річ Посполита. Умовою збереження Литвою суверенності в Речі Посполитій був перехід українських земель до Польського королівства.

З початком Визвольної війни 1648–1654 рр. польську адміністрацію в Україні було ліквідовано й впроваджено полковий адміністративно-територіальний устрій. Північна окраїна території Знам'янського району контролювалася Чигиринським козацьким полком.

Після проголошення рішення Переяславської Ради про возз'єднання України з Московською державою спалахнула російсько-польська війна 1654–1667 років. Внаслідок укладання 17 жовтня 1660 р. гетьманом Юрієм Хмельницьким Слободищенського трактату правобережні полки підпали під владу Польщі. За

Андрусівською угодою 9 січня 1667 р., якою закінчилася війна 1654–1667 рр., Правобережна Україна, крім Києва, залишилася за Польщею, а Лівобережна ввійшла до складу Московської держави. Запорозька Січ, до вольностей якої входила і територія Знам'янського району, мала перебувати під спільним контролем Польщі та Московії.

За давніми переказами в Чорному лісі був зимівник кошового отамана Івана Дмитровича Сірка (помер у 1680 році), який не раз громив з козаками татарські орди на території краю.

Після російсько-турецької війни 1677–1681 рр. Бахчисарайський мирний договір 13 січня 1681 р. закріпив Лівобережну Україну та Запоріжжя за Московською державою. Обидві сторони домовилися не заселяти землі між Південним Бугом та Дніпром, і територія Знам'янського району опинилася у спустошеній буферній зоні. Мирний договір між Польщею і Московією, так званий Вічний мир, підписаний у Москві 6 травня 1686 р., підтвердив умови Андрусівської угоди відносно Правобережної та Лівобережної України, а Запоріжжя закріпив за Московською державою. Південне порубіжжя Київщини, згідно з тим договором, оголошувалося незаселеною нейтральною зоною. У червні 1699 р. польська адміністрація скасувала правобережні територіальні полки.

22 жовтня 1705 р., в результаті тривалих дипломатичних переговорів після російсько-турецької війни 1686–1699 рр. і проведення розмежування російських і турецьких володінь, був укладений Межевий трактат, за яким землі, до яких входила територія Знам'янського району, були закріплені за Військом Запорозьким у складі Росії.

У зв'язку з тим, що землі майбутнього Знам'янського району довгий час знаходилися в буферній незаселеній зоні, до початку XVIII ст. там не було сталих населених пунктів. Заселення краю почалося вихідцями з Гетьманщини та Правобережної України на початку XVIII ст.

14 травня 1709 р., у зв'язку з переходом під час Північної війни гетьмана Івана Мазепи і значної частини українського козацтва на бік шведів, за наказом російського уряду була ліквідована Запорозька Січ.

Після поразки у війні з Туреччиною в 1711 р., за договорами 5 квітня 1712 р. та 13 квітня 1713 р., Росія втратила землі Запорозької Січі, які ввійшли до складу Османської імперії. У зв'язку з цим поселення, засновані південніше річки Тясмин козаками і посполитими Миргородського і Полтавського полків, почали занепадати. У 1725 р. ці землі почали самовільно займати поляки. До 1728 р. вони захопили майже всі українські поселення, що межували з Чигиринським староством, яким тоді управляв князь Я. С. Яблоновський. У 1732 р. на таких же засадах Росія повернула собі ці землі, а з метою скорішого їх заселення київському генерал-губернаторові І. Б. Вейсбаху було доручено оселяти тут втікачів з Польщі та інших переселенців. Але під час війни з Туреччиною 1735–1739 рр. ця територія була майже зовсім спустошена, а населення переведене на Лівобережну Україну.

Белградським мирним договором 18 вересня 1739 р., яким закінчилася війна 1735–1739 рр., запорозькі землі були повернуті до складу Росії. Ще до початку тієї війни запорозькі козаки (Олешківська Січ) у березні 1734 р. дістали від російської імператриці дозвіл на відновлення Запорозької Січі. На цій підставі була заснована Нова Січ, територія якої розділялася на паланки (округи). Річка Інгулець була природною межею між Буго-Гардівською та Кодацькою паланками. Таким чином, територія Знам'янського району в ті часи була поділена цими двома паланками.

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

Остаточна втрата Туреччиною запорозьких земель була затверджена в Константинополі 28 грудня 1739 р. Російсько-турецький кордон на Правобережній Україні визначав укладений на р. Інгулі російськими і турецькими комісарами 4 листопада 1740 р. так званий Інструмент, який відновив кордон, прийнятий конвенцією 22 жовтня 1705 р. Розмежування володінь було затверджене Константинопольською конвенцією 26 серпня 1741 р. У 1740 р. була складена мапа, на якій позначені російсько-польський та російсько-турецький кордони і територія, що відійшла до Росії у 1739 р. На цій карті серед поселень, що існували до 1735 р., значиться містечко Цибулів.

Землі Війська Запорозького у першій третині XVIII ст. становили в основному майже необжиті степи. Стабільне заселення території Знам'янського району розпочалося після закінчення війни 1735–1739 рр. Але ще раніше тут з'явилися розкольніцькі слободи. Найпершими поселеннями краю, заснованими розкольніцями (попівцями), були села Знам'янка та Плоске.

У 1740-х роках на території майбутнього Знам'янського району виникають села, засновані або відновлені козаками Миргородського полку – Цибулів (1741), Диківка (1741), Дмитрівка (1747) та інші. Уже в 1743 р. ці населені пункти були закріплені за Миргородським козацьким полком, а на початку 1745 р. приписані до його Криловської сотні. Трохи пізніше з Криловської сотні виділилася Цибулівська, і Цибулів став сотенним містечком.

У 1752 р. за розпорядженням російського уряду (указ 29 грудня 1751 р.) була створена Нова Сербія – військово-поселенська область, яка складалася з двох полків: гусарського (кіннотного) з центром у Новомиргороді та пандурського (піхотного) з центром у Крилові. Кожен новосербський полк складався з 20 рот, які мали укріплені шанціями поселення. На території Знам'янського району, яка повністю входила до складу Нової Сербії, знаходилися такі шанці гусарського полку: Аджамський (Суботиця, 14-та рота, тепер с. Суботці), Цибулівський (Цибулів, 15-та рота, тепер с. Цибулеве), Некрасовський (Некрасове, 16-та рота, тепер с. Мошорине), Дмитрівський (Дмитрівка, 17-та рота, тепер с. Дмитрівка), Горобцівський (Сомбор, 18-та рота, тепер с. Диківка).

У 1764 р. Нова Сербія була скасована, а її територія ввійшла до складу Єлисаветградської провінції, утвореної 22 березня 1764 р. Новоросійської губернії. Новосербські полки були переформовані й перейменовані: гусарський став Чорним гусарським, пандурський – Жовтим гусарським, кожен складався вже з 16 рот. Єлисаветградська провінція розділялася на округи, створені за ротним принципом поселенських полків. Крім того, ще існували окремі розкольніцькі округи (слободи). Ротні поселення колишніх новосербських полків були перерозподілені. Суботицька, Цибулівська і Мошоринська роти залишилися під своїми номерами (14, 15 і 16-та) у складі Чорного гусарського полку, Диківка стала 10-ю, а Дмитрівка – 11-ю ротами Жовтого гусарського полку.

У 1775–1776 рр. провінції Новоросійської губернії поділилися на повіти. Єлисаветградська провінція складалася з Єлисаветградського, Крюківського (з 1783 р. – Петриківського) та Катерининського (з 1784 р. – Ольвіопольського) повітів. На території Знам'янського району ротні округи Чорного гусарського полку відійшли до Єлисаветградського повіту, ротні округи Жовтого гусарського полку – до Крюківського повіту.

У кінці 1782 р. провінційний поділ Новоросійської губернії було скасовано, а за наказом 30 березня 1783 р. вона об'єдналася з Азовською губернією в одне утворення – Катеринославське намісництво. Остаточна адміністративно-територіальна структура Катеринославського намісництва визначилася ука-

зом від 22 січня 1784 р. У зв'язку зі створенням нового повітового центру – м. Олександрії – Петриківський (колишній Крюківський) повіт було перейменовано на Олександрійський.

За указом 27 січня 1795 р. Єлисаветградський повіт увійшов до складу новоствореного Вознесенського намісництва. Частина території Знам'янського району, яка знаходилася в Олександрійському повіті, залишилася у Катеринославському намісництві.

Указом 12 грудня 1796 р. усі намісництва були скасовані й територія Знам'янського району ввійшла до створеної тим же указом Новоросійської губернії. Олександрійський повіт був розформований і землі майбутнього Знам'янського району опинилися в укрупненому Єлисаветградському повіті.

Указом 8 жовтня 1802 р. Новоросійська губернія була поділена на три – Миколаївську, Катеринославську і Таврійську. Єлисаветградський повіт увійшов до складу Миколаївської губернії. 15 травня 1803 р. Миколаївська губернія була перейменована на Херсонську, а губернське правління переведене з Миколаєва в Херсон.

1 січня 1806 р. Єлисаветградський повіт розділився на два – Єлисаветградський і Олександрійський. При цьому основна територія Знам'янського району ввійшла до складу Єлисаветградського повіту, а північно-східна частина (села Іванківці, Макариха, Диківка з навколишніми землями) – до Олександрійського повіту.

У 1817 р. в усіх, крім Тираспольського, повітах Херсонської губернії почався процес створення округів військових поселень. Початок йому поклав указ 16 квітня 1817 р. про перетворення Бузького козацького війська на Бузьку уланську дивізію. 24 грудня 1817 р. Єлисаветградський, Олександрійський, Ольвіопольський та Херсонський повіти Херсонської губернії були відведені для поселення полків Бузької уланської дивізії. У результаті виникнення Південних військових поселень територія Знам'янського району була розподілена між їх I (північно-східна окраїна), III (східна частина) та VIII (основна частина) округами. Поселення Іванківці опинилося у 2-й волості 1-го округу, де був розселений Военного Ордена кірасирський полк 3-ї кірасирської дивізії; поселення Диківка – у 2-й волості; поселення Мошорин – у 3-й волості III округу, де стояв Малоросійський кірасирський полк тієї ж дивізії; село Кучерівка – у 1-й волості; поселення Цибулів, село Веселий Кут – у 2-й волості; поселення Дмитрівка, Руда, Знам'янка, Суботець – у 3-й волості VIII округу, де був розташований 4-й Український уланський (колишній 4-й Український козацький, згодом Єлисаветградський уланський) полк 3-ї Української уланської дивізії. Поселення Дмитрівка з 1819 р. було центром 3-ї волості та місцем розташування штабу 1-го та 2-го взводів 3-го ескадрону Єлисаветградського уланського полку. У поселенні Рудій (пізніше поглинута м. Знам'янкою) і в поселенні Знам'янці знаходилися відповідно 3-й та 4-й взводи 3-го ескадрону того ж полку. У поселенні Цибулів дислокувалися 3-й та 4-й взводи 2-го ескадрону Єлисаветградського уланського полку.

Військові частини протягом існування поселень переміщувалися (наприклад, у 1840-х роках в Диківці стояли 1-й та 2-й взводи, а в Мошорині – 3-й та 4-й взводи запасного ескадрону Катеринославського кірасирського полку), але номери округів і волостей в основному не змінювалися.

Передача багатьох сіл у військове відомство значно зменшила територію повітів Херсонської губернії і привела до їх перерозподілу в 1828 р. 6 грудня 1828 р. було видано указ, за яким м. Єлисаветград було передано у відомство

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

військових поселень, внаслідок чого воно втратило повітовий статус, Єлисаветградський повіт був скасований, а територія, яка не ввійшла до військово-поселенських округів, розподілена між Олександрійським і новоствореним Бобринецьким повітами.

За указом 4 червня 1857 р. військові поселення почали ліквідуватися. У 1865 р. був відновлений Єлисаветградський повіт, але територія Знам'янського району вже повністю відійшла до Олександрійського, де без якихось суттєвих змін і перебувала до розпаду Російської імперії.

У 1869 році завершується будівництво залізниці Катеринослав–Одеса, яка проходила також і через село вказаного району. Основним призначенням залізниці було перевезення в чорноморські порти пшениці.

Були побудовані станції Хирівка і Трепівка. Станція Трепівка, на відміну від Хирівки, мала двоповерховий вокзал, водокачку, вантажний майданчик, склад для зерна і декілька інших приміщень. Завдяки дешевій робочій силі із числа населення, яке проживало у селах Казарні, Спасо-Можарівці, Донино-Кам'янці, будівництво станції було завершено до пуску першого потяга. Новозбудовану станцію назвали іменем статського радника генерала Трепова, який на той час був керівником департаменту залізниць.

Наприкінці XIX – на початку XX століття в нашому краю з'явилися перші промислові підприємства. Так, у 1895 році акціонерним товариством, керівником якого був купець другої гільдії Марко Давидович Баренбург, засновано Сабіно-Знам'янський цукровий завод. Початкова потужність заводу з переробки цукрового буряку становила 30 тис. пудів на добу.

У 1903 році збудовано Хирівський лісопильний завод, який виробляв пи-

*Слухачі
Шамівської
вчитель-
ської семі-
нарії. По-
чаток XX
століття*

ломатеріали для автобудівництва. На його базі зараз існує ВАТ «Знам'янський меблевий комбінат».

Після Лютневої революції 1917 р. влада в Україні з 4(17) березня перейшла до Української Центральної Ради, яка 7(20) листопада 1917 р. проголосила створення з дев'яти українських губерній Української Народної Республіки у федеральному складі Росії. 6(19) грудня 1917 р. з'їзд рад Херсонської губернії визнав губернію невід'ємною частиною Української Народної Республіки. 22 січня 1918 р. Центральна Рада проголосила повну незалежність Української Народної Республіки.

2 березня 1918 р. уряд Української Народної Республіки прийняв закон про новий територіально-адміністративний поділ держави на 30 земель. Він був ухвалений Центральною Радою 6 березня 1918 р. За цим устроєм, що через політичну нестабільність не був впроваджений, територія Знам'янського району мала відійти до складу землі Низ, центром якої повинен був стати Єлисаветград.

У результаті перевороту 29 квітня 1918 р. в Україні був запроваджений гетьманат, який анулював закони Центральної Ради, у тому числі й закон про адміністративно-територіальний устрій. Грамота гетьмана Павла Скоропадського від 29 квітня 1918 р. оголосила нову назву країни – Українська Держава. Гетьманський уряд повернувся до старої адміністративно-територіальної системи, але перейменував губернії та повіти на губернські та повітові староства. Кілька місяців територія Знам'янського району перебувала у складі Олександрійського повітового староства.

14 грудня 1918 р. влада в Україні перейшла до створеної 13 листопада того ж року Директорії, яка відновила назву УНР і республіканську форму державного ладу, але теж не змогла провести адміністративно-територіальну реформу, тільки перетворила губернські та повітові староства на відповідні комісаріати. Дуже складний політичний період 1917–1920 рр. не дав можливості створити в Україні сталий адміністративно-територіальний устрій. Радянська влада, яка остаточно встановилася в Східній Україні на початку 1920 р., відновила губерніальний поділ, але відразу почала готувати й проводити його реформування.

Ще в травні 1919 р. Херсонська губернія розділилася на дві – Херсонську та Одеську. Цей розподіл був підтверджений спеціальною постановою Всеукраїнському від 28 січня 1920 р. Територія Знам'янського району за цим розподілом залишалася в Херсонській губернії. 13 березня 1920 р. Херсонську губернію було перейменовано на Миколаївську з перенесенням адміністративного центру в м. Миколаїв.

У травні ж 1920 р. була створена Кременчуцька губернія, затверджена указами ВУЦВК від 18, 30 липня та 15 серпня 1920 р. Олександрійський повіт, у якому знаходилася територія Знам'янського району, ввійшов до складу цієї новоствореної губернії.

Адміністративно-територіальні зміни 1920 р. були недовговічними. У жовтні 1922 р. Кременчуцька губернія була розформована, а Миколаївська з'єдналася з Одеською. Таким чином, територія Знам'янського району опинилася у складі Одеської губернії.

Подальші великомасштабні адміністративно-територіальні перетворення були започатковані постановою ВУЦВК від 1 лютого 1922 р. «Про впорядкування і прискорення робіт по адміністративно-територіальному устрою УРСР». 25 жовтня 1922 р. сесія ВУЦВК затвердила основні принципи майбутньої

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

грандіозної реформи, яка передбачала створення замість повітів округів, а з укрупнених волостей – районів, потім поступову передачу губернських повноважень окружним органам з подальшою ліквідацією губерній.

Реформа проводилася за постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р., затвердженою II сесією ВУЦВК 12 квітня 1923 р. Згідно з цією реформою в 1923 р. в Олександрійському окрузі Одеської губернії були створені Знам'янський та Цибулівський райони.

За рішенням IV Всеукраїнського з'їзду Рад про перехід на триступеневу систему управління та постанови ВУЦВК від 3 червня 1925 р. був скасований губерніяльний поділ та проведено укрупнення районів, внаслідок чого Олександрійський округ був ліквідований, а Знам'янський і Цибулівський райони ввійшли до складу Зінов'ївського округу.

Постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 20 жовтня 1926 р. Цибулівський район був ліквідований, а його сільради розподілені між Знам'янським і Єлисаветградківським районами. У 1930 р. постановами ВУЦВК і РНК УРСР від 13 червня та 12 вересня округи були ліквідовані, замість них встановлена двоступенева система управління (район – центр). У лютому 1931 р. було проведено укрупнення районів, внаслідок чого Єлисаветградківський район був ліквідований, а його сільради приєднані до Знам'янського району.

IV позачергова сесія ВУЦВК XII скликання 9 лютого 1932 р. прийняла постанову про створення в Україні областей. Знам'янський район опинився у складі Одеської області. У лютому 1935 р. був відновлений Єлисаветградківський район, виділений зі Знам'янського району. Зі створенням згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 вересня 1937 р. Миколаївської області Знам'янський район опинився в її складі.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1939 р. була створена Кіровоградська область, до якої і увійшов Знам'янський район. Він складався зі Знам'янської міської, Знам'янської селищної та 21 сільської ради: Богданівської, Васинської, Григорівської, Диківської Першої, Диківської Другої, Дмитрівської, Донино-Кам'янської, Заломівської, Іванковецької, Казарнянської, Костянтинівської, Кучерівської, Макариської, Новоолександрівської, Петрівської, Плосківської, Суботцівської, Топилянської, Христофорівської, Шамівської та Юхимівської.

16 липня 1959 р. в Кіровоградській області був ліквідований Аджамський район, а його територія ввійшла до складу Кіровоградського району. Прилеглі до колишнього Аджамського району землі Григорівської сільради Знам'янського району були приєднані до Аджамської сільради Кіровоградського району.

12 листопада 1959 р. був розформований Єлисаветградський район, території його Веселокутської, Зеленогайської, Мотронівської, Цибулівської та Чутівської сільрад були приєднані до Знам'янського району, у якому відтоді з'явилися Веселокутська, Мотронівська та Цибулівська сільради. Землі Зеленогайської та Чутівської сільрад були приєднані відповідно до Мотронівської та Цибулівської сільрад уже Знам'янського району.

На початку 1960-х років (дані на 1 січня 1962 р.) Знам'янський район складався зі Знам'янської міської, Знам'янської селищної та 13 сільських рад: Богданівської, Веселокутської, Володимирської, Диківської, Дмитрівської, Іванковецької, Казарнянської, Мотронівської, Петрівської, Плосківської, Суботцівської, Трепівської та Цибулівської. Землі ліквідованих сільрад Знам'янського району були приєднані: Васинської – до Дмитрівської, Донино-Кам'янської та Заломинської – до новоствореної Трепівської, Макариської – до Диківської,

Новоолександрівської – до Петрівської, Христофорівської та Шамівської – до Дмитрівської, Юхимівської – до Плосківської сільських рад. Диківська Перша та Диківська Друга сільради були об'єднані в одну. Костянтинівська сільрада за перейменуванням с. Костянтинівки на с. Сокольники і передачею його до Петрівської сільради стала Володимирською сільрадою. Землі ліквідованої Кучерівської сільради були розподілені між Богданівською та Трепівською сільрадами, ліквідованої Топилянської сільради – між Казарнянською та Трепівською сільрадами.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 р. відбулося ще одне укрупнення районів Кіровоградської області, внаслідок якого Знам'янський район було повністю розформовано і за рахунок його сільрад укрупнені Кіровоградський, Олександрівський та Олександрійський райони. Але таке адміністративно-територіальне становище тривало недовго. Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 січня 1965 р. було проведено розукрупнення районів, і Знам'янський район знову з'явився на мапі Кіровоградської області. Складався він уже з однієї міської (Знам'янської) та 16 сільських рад: Богданівської, Васинської, Веселокутської, Володимирської, Диківської, Дмитрівської, Іванковецької, Казарнянської, Мотронівської, Мошоринської, Пантазіївської, Петрівської, Плосківської, Суботцівської, Трепівської та Цибулівської. Селище Знам'янка було підпорядковане Знам'янській міській раді, знову виділилася Васинська сільрада, з'явилися нові Мошоринська та Пантазіївська сільради, які до 30 грудня 1962 р. перебували у складі Новопраського району, а після його розформування – у Олександрійському районі.

На початку 1970-х років (дані на 1.01.1972) склад Знам'янського району трохи змінився: зникла Веселокутська сільрада, яка злилася з Дмитрівською сільрадою, з Диківської сільради знову була виділена Макариська сільрада.

У кінці 1970-х років (дані на 1.01.1979) Знам'янський район складався зі Знам'янської міської та 13 сільських рад: Богданівської, Володимирської, Диківської, Дмитрівської, Іванковецької, Казарнянської, Макариської, Мошоринської, Пантазіївської, Петрівської, Суботцівської, Трепівської та Цибулівської. Територія скасованої Васинської сільради була приєднана до Мошоринської сільради. Плосківська сільрада була розформована: с. Плоске підпорядковане Дмитрівській сільраді, а села Заломі, П'ятихатки та Юхимове – Іванковецькій сільраді. Казарнянська сільрада була укрупнена за рахунок Трепівської сільради, з якої до неї перейшли села Глибока Балка, Мелова Балка та Новополяна. Територіальні втрати Трепівської сільради були компенсовані за рахунок ліквідованої Мотронівської сільради.

Суттєвих змін в адміністративно-територіальному устрої Знам'янського району більше не відбувалося. Відбувався тільки незначний внутрішній перерозподіл земель. Наприклад, с. Коханівка (після 1.01.1985 р.) перейшло з Богданівської до Суботцівської сільради.

Таким чином, від початку державного адміністрування регіону територія Знам'янського району майже завжди повністю (за винятком короткочасних нестабільних періодів) входила до складу великих адміністративно-територіальних утворень (провінція, намісництво, губернія, область). Формування Знам'янського району обумовлене географічними, політичними та економічними чинниками. Історично та культурно район тісно пов'язаний з обласним центром, становить собою характерну адміністративно-територіальну одиницю Кіровоградської області.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Продуктивно функціонують підприємства із виробництва нерудних будівельних матеріалів, переробна та харчова промисловості. У районі розташовано 7 промислових підприємств – молокопереробне підприємство «Дарина» ЗАТ «Агродар», відокремлений структурний підрозділ Знам'янський щабелевий завод Одеської залізниці, ЗАТ «Знам'янський кар'єр», харчокомбінат Знам'янського райспоживтовариства, ЗАТ «Знам'янська цукрова компанія», ЗАТ «Інтер-Васт», ДП «Виробник».

Молокопереробне підприємство «Дарина» постійно проводить роботу з оновлення асортименту продукції заводу. Освоєно виробництво сирів «Чеддер», «ЕКО» формового та фігурного п'яти видів, сирних рулетів зі спеціями та масла рослинно-вершкового «Особливого».

Плідно працює в сучасних умовах Чорноліське навчально-виробниче державне лісогосподарське підприємство. Чорноліська лісова дача вперше була лісовпорядкована у 1862 році. Було створено Чорноліське лісництво, яке стало основою цього підприємства. Чорноліське навчально-виробниче державне лісогосподарське підприємство організоване в 1929 році на базі Чорноліського, Чигиринського, Олександрівського та Олександрійського лісництв.

Воно розташоване на території двох адміністративних районів: Знам'янського та Олександрійського. Загальна площа держлісгоспу 23 тис. га, у тому числі покрита лісом 21,6 тис. га, або 93,9 %. За лісорослинним районуванням територія розташування лісів держлісгоспу належать до південного правобережного Лісостепу, впритул межуючи зі степовою зоною.

У цеху молокопереробного підприємства «Дарина»

Продукція «Дарина»

*Село Богданівка.
Нижній склад
Чорноліського навчально-
виробничого державного
лісогосподарського
підприємства*

Агропромисловий комплекс

Загальна площа сільськогосподарських угідь району складає 102,8 тис. га, у тому числі ріллі – 85,3 тис. га. На території району працюють 50 сільськогосподарських підприємств, 111 фермерських господарств, що використовують 8,1 тис. га землі, у тому числі 7,8 тис. га ріллі.

У структурі посівних площ чільне місце (близько 50 %) займають зернові культури, такі як озима пшениця, яровий ячмінь, горох, кукурудза на зерно. Щороку валовий збір зернових і зернобобових культур у районі становить 100–115 тис. тонн у вазі після доробки.

З метою стабілізації ресурсної бази в галузі тваринництва, покращення його генетичного потенціалу в районі створено два племінних заводи з м'ясного скотарства (СВК «Колос», СТОВ імені Т. Г. Шевченка), племінний репродуктор молочної худоби та племінний репродуктор зі свинарства. У 2003 році у трьох господарствах додатково створено три ферми для вирощування великої рогатої худоби. Продовжується робота з нарощування кількості великої рогатої худоби, свиней та птиці.

Краще сільськогосподарське підприємство району – СВК «Колос». Тут успішно розвивається як рослинницька, так і тваринницька галузі. Стабільно одержують високі врожаї сільськогосподарських культур: 30–35 ц/га зернових культур, 200 ц/га цукрових буряків, 7–13 ц/га соняшнику.

У 2002 році СВК «Колос» присвоєно статус племінного заводу з м'ясного скотарства, племінного репродуктора молочної худоби та племінного репродуктора зі свинарства. Надій молока на фуражну корову у 2002 році склав 3 875 кг, у 2003 – 3 736 кг. Середньодобові прирости свиней становлять 370 грамів, великої рогатої худоби – 500 грамів. Господарство успішно займається розведенням знам'янської породи м'ясного напрямку, яка користується попитом не тільки в господарствах області, а й за її межами.

У роки незалежності почесного звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні Л. В. Гашинський та В. І. Сергєєв.

Транспорт

Загальна протяжність автомобільних доріг на території Знам'янського району складає 423 км, у тому числі з твердим покриттям – 170 км. Автотранспортну мережу району обслуговують сім автоперевізників, з них три юридичні особи та чотири приватних підприємці. Вони обслуговують 41 населений пункт, що складає 95,3 % від їх загальної кількості. На Знам'янщині діє 21 автобусний маршрут. За 2004 рік відкрито сім нових маршрутів, що дозволило додатково охопити автобусним сполученням десять населених пунктів.

Залізничне сполучення забезпечує Знам'янська дирекція перевезень Одеської залізниці. Територією району курсує два електропотяги приміського сполучення: Знам'янка – Помічна та Знам'янка – Шевченкове, які охоплюють близько десяти населених пунктів, або 23 % від їх загальної кількості.

Зв'язок

У районі до телефонної мережі підключено 2 690 абонентів. Протягом 2005 року передбачено забезпечити зростання ємності сільських АТС на 6 % за рахунок пуску в дію цифрового сільсько-приміського вузла зв'язку. Також у районі налічується дев'ять користувачів Інтернетом.

Поштові послуги жителям району надають відділення районного вузла зв'язку.

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

Житлово-комунальне господарство

Для обслуговування житлово-комунального господарства в районі створено 5 підприємств (Богданівський ДКП «Сількомунгосп», Володимирівський ДКП «Сількомунгосп», Дмитрівський ДКП «Сількомунгосп», Мошоринський ДКП «Сількомунгосп» та Суботцівський ДКП «Сількомунгосп»). На цих підприємствах працюють 42 чоловіки.

Житловий фонд Знам'янського району становить 13 364 житлових будинки загальною площею 719,6 тис. м². Середня забезпеченість населення житлом на особу складає 25,4 м².

Централізованим водопостачанням забезпечені 15 населених пунктів. Протяжність діючих водопровідних мереж становить 109,8 км. З них 62,9 км знаходяться в комунальній власності. Протяжність мереж водовідведення становить 9,78 км.

Загальна площа вулиць та доріг складає 2 538 тис. м², у тому числі з твердим покриттям 1 024 тис. м².

Богданівський та Суботцівський ДКП «Сількомунгосп» обслуговують дві газові котельні централізованого опалення, які забезпечують теплом заклади соціальної сфери.

Побутове обслуговування населення

Побутові послуги населенню надають цілий ряд суб'єктів підприємницької діяльності.

Торгівля

Торговельна мережа району налічує 145 підприємств роздрібною торгівлі, 18 закладів громадського харчування, один ринок – ДП «Центральний ринок» Знам'янського районного споживчого товариства.

Банківська сфера

Населення Знам'янського району обслуговують 8 банків, а саме: 2 відділення Кіровоградського регіонального управління ПриватБанку, безбалансове відділення № 16 «Знам'янське» філії Кіровоградського центрального відділення Промінвестбанку, Знам'янське відділення № 3015 ВАТ «Державний ощадний банк України», Знам'янське відділення акціонерного поштово-пенсійного банку «Аваль», Знам'янське територіальне відокремлене безбалансове відділення Кіровоградської філії АКБ «Правексбанк», Знам'янське територіальне відокремлене безбалансове відділення Одеської філії акціонерного банку «Експресбанк», відділення «Знам'янське» ВАТ «Мегабанк».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта і наука

У Знам'янському районі налічується 25 навчальних закладів, професійно-технічне училище № 39.

У 25 школах навчається 3 902 учні, 16 дошкільних закладів відвідує 364 дитини, у одному позашкільному закладі здобувають відповідні навички 1 140 учнів з 8 шкіл району.

Організовано підвіз до шкіл 298 учні, що складає 78 % від загальної кількості учнів, що потребують підвезення. У навчальних закладах харчується 1 265 учнів з 3 902, що складає 32,4 %.

3 426 вчителів вищої освіти мають 390, або 92 %.

Охорона здоров'я

У районі діє центральна районна лікарня, 3 дільничні лікарні, 6 лікарських амбулаторій загальної практики (сімейної медицини), 2 фельдшерсько-акушерських пункти, 31 акушерський пункт.

Культура та мистецтво

У районі налічується 58 закладів: 32 заклади культури клубного типу, 24 бібліотечні філії в складі централізованої бібліотечної системи, 2 дитячі музичні школи.

У районі 115 клубних формувань, де налічується 1 081 учасник.

Шість колективів мають звання народного.

На території Знам'янського району розташовано 111 пам'яток археології і 56 – історії.

До пам'яток археології національного значення належать курган епохи бронзи біля с. Диківки та городище раннього залізного віку Великий Городок в балці Кишла біля с. Чутівки.

На території Знам'янського району між селами Копані та Топило знаходиться один з найбільш відомих курганів скіфського періоду – Мельгуновський, названий на честь губернатора новоствореної Новоросійської губернії О. П. Мельгунова, за дорученням якого незадовго після заснування фортеці Святої Єлизавети (Кіровоград) у вересні 1763 року за тридцять кілометрів на північ від неї була розкопана велика могила. Цим по суті було покладено початок науковим розкопкам курганів на території царської Росії.

У 2003 році в селі Суботцях був встановлений знак на честь 2000-ліття Різдва Христового.

Видавнича діяльність та ЗМІ

На території Знам'янського району розповсюджується громадсько-політичне видання – районна газета «Сільське життя», що заснована 1 січня 1995 року. Засновниками її є районна рада та районна державна адміністрація. Періодичність виходу – двічі на тиждень. Разовий тираж районного часопису складає 2 294 екземпляри.

Працює також редакція районної радіогазети «Сільські вісті».

Фізична культура і спорт

У районі проводяться сільські спортивні ігри, спартакіади серед колективів фізкультури, змагання серед збірних команд фізкультурно-спортивних клубів сільських рад, районна сільська шкільна спартакіада, турніри серед ветеранів спорту.

Для покращення спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи серед сільського населення проведено реформування низової ланки ФСТ «Колос», створені територіальні фізкультурно-спортивні клуби товариства при 13 сільських радах.

У районі функціонує 28 колективів фізкультури, до складу яких входять 24 колективи загальноосвітніх шкіл, 3 первинних осередки районної ради ФСТ «Колос» та 1 колектив Дмитрівського ПТУ № 39.

У розпорядженні фізкультурників та спортсменів району 60 спортивних майданчиків, 17 футбольних полів, 12 стрілецьких тирів, 16 спортивних залів, 18 майданчиків з тренажерним обладнанням, 1 плавальний басейн та ряд інших спортивних споруд.

ЗНАМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН

Туризм, санаторно-курортна справа

Різноманітні за своїм природним складом та побудовою деревостанів ліси зеленої зони створюють неповторні живописні ландшафти. На території держлісфонду діють декілька баз відпочинку, пансіонатів та інших оздоровчих закладів.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 965 сімей, які одержують різні види державної допомоги.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 9,3 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користуються близько 900 сімей. Витрати цих сімей за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2004 році зменшено майже на 400 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі.

Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані майже 1,3 тис. сімей на суму 136,9 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі та виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 4 648 пільговиків, із них: 2 948 ветеранів війни, 1 472 ветерани праці, 197 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 26 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 5 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій, або є пенсіонерами.

За 2003 рік надано пільг на загальну суму 959,2 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 910 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Знам'янської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома, відділення медико-соціальної реабілітації (10 ліжко-місць при лікарні) та стаціонарне відділення. Територіальним центром надаються послуги швачки та чоботаря. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 558 особам.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Цех з переробки деревини Чорноліського держлісгоспу, який спеціалізується на виробництві заготовок пиляних, знають у багатьох країнах Європи, а саме: Німеччині (фірма «Алексіс Хольцхандель ГМ БХ»), Нідерландах (фірма «Хаутзагерляй Де Дион б.в.»), Франції (фірма «Євромерайн»), Литві (фірма «Панкмара», ЗАО «Нагоя»).

ПЕРСОНАЛІІ

АЛЕНЬКОВ Володимир Григорович (30.11.1923, с. Пантазіївка)

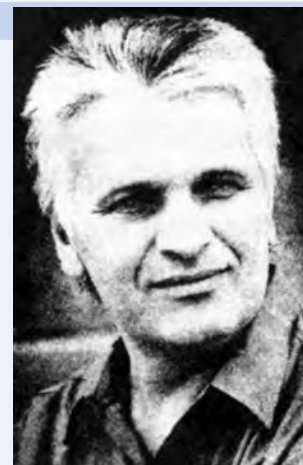
Герой Соціалістичної Праці (1973). У Червоній Армії служив з 1940 р. Був слухачем авіашколи, курсантом мінометного училища. Під час Великої Вітчизняної війни командував кавалерійським взводом. За ратні подвиги удостоївся ордена Червоної Зірки, бойових медалей. Був тяжко поранений. З 1948 р. – голова колгоспу ім. Дзержинського. Під його керівництвом господарство досягло великих успіхів у підвищенні урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тваринництва, спорудженні об'єктів соціально-культурного призначення, естетиці виробництва. Колгосп не раз виходив переможцем у Всесоюзному, республіканському та обласному соціалістичному змаганні й відзначений багатьма нагородами. Удостоєний двох орденів Леніна, ордена Трудового Червоного Прапора, медалей.

БІЛУХА Микола Тимофійович (17.01.1923, с. Мошорине)

Учений-економіст, доктор економічних наук (з 1972 р.), професор (з 1979 р.). До 1941 р. навчався в Кіровоградському вчительському інституті. Учасник Великої Вітчизняної війни. З 1976 р. – на викладацькій роботі в Київському інституті народного господарства та Київському торгово-економічному інституті. Першу книгу «Облік на автомобільному транспорті» видав у 1961 р. Написав ряд підручників і монографій. Автор більше як 200 наукових праць, першого в країні підручника «Основи наукових досліджень у економіці».

БОСЬКО Володимир Миколайович (14.02.1950, с. Трепівка)

Краєзнавець, журналіст, лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова (2001), премії ім. В. Винниченка обласної газети «Народне слово» (1994). У 1967 р. закінчив Кіровоградську середню школу № 30. Трудову діяльність розпочав водієм автотранспорту Кіровоградської шпакетно-мотузної фабрики. Під час служби в армії виконував інтернаціональний обов'язок у Єгипті. У 1976 р. закінчив з відзнакою філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. З 1976 р. до 1994 р. працював старшим науковим співробітником Кіровоградської картинної галереї (філіялу обласного краєзнавчого музею), заступником директора з наукової роботи Кіровоградського обласного художнього музею. З 1994 р. до 2002 р. був завідувачем відділом листів, оглядачем з питань історії, мистецтва та краєзнавства обласної газети «Народне слово». З 2002 р. працює методистом з преси Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. О. Сухомлинського. Відповідальний за випуск газети «Освітнянське слово» (науково-методичний додаток до обласної газети «Кіровоградська правда»). Автор багатьох статей на краєзнавчу тематику в обласній газеті «Народне слово», а також путівника «Кіровоградская картинная галерея» (1985), упорядник каталогу «Барви степу» (1994), каталогу виставки «Єлисаветград 1913 – Кіровоград 1988» (1988), каталогу персональної виставки кіровоградського живописця Г. М. Гнатюка (1991), книги «Визначні постаті степової Еллади» (ч. 1, 2004). Нагороджений медалями «За військову доблесть» (1971), «За трудову доблесть» (1986).

БУЛЬДОВИЧ Роман Єлисейович **(1.10.1902, с. Мошорине – 29.08.1985)**

Державний діяч, військовослужбовець, генерал-лейтенант. Був першим головою ревкому на Сабліно-Знам'янському цукрозаводі. Після служби в Червоній Армії працював директором ряду підприємств цукрової промисловості. Під час Великої Вітчизняної війни був членом військових рад 47, 18, 27-ї армій. Після війни працював першим заступником голови Харківського, головою Чернівецького облвиконкомів. З 1952 р. – заступник міністра державної безпеки республіки, з 1960 р. – начальник внутрішніх військ МВВ СРСР по Українській і Молдавській РСР. З 1970 р. – персональний пенсіонер Міністерства внутрішніх справ СРСР. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Богдана Хмельницького I ступеня, Кутузова II ступеня, трьома орденами Вітчизняної війни I ступеня, орденом Трудового Червоного Прапора.

ГЕРАСИМЕНКО Іван Савич **(1913 – 29.01.1942)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). До Червоної Армії призваний Знам'янським військкоматом. Воював на Волховському флоті. Своїм тілом закрити амбразуру ворожого дзоту на західному березі Волхова.

ГОРБ Тимофій Васильович **(1905, с. Калинівка – 1969)**

Український учений, доктор сільськогосподарських наук (з 1941 р.), професор (з 1943 р.). У 1927 році закінчив Харківський зоотехнічний інститут. Працював за спеціальністю. На викладацькій роботі – у Московському ветеринарному, Кишинівському і Казахському сільськогосподарських інститутах. З 1948 р. читав курс лекцій у Харківському зооветеринарному інституті, з 1956 р. – завідував кафедрою там же. Основний напрям його наукової діяльності – розробка методів раціонального використання основних видів кормів для худоби. Опублікував більше ста наукових праць. Відзначений орденом Трудового Червоного Прапора та іншими нагородами.

ГРАДОВСЬКИЙ Григорій Костянтинович **(12.11.1842, с. Макариха – 26.04.1915)**

Російський письменник і публіцист. Навчався в Харківському та Київському університетах (закінчив у 1864 р.). Працював на високих урядових посадах. Друкувався в десятках періодичних видань Росії. Засновник і видавець щотижневої газети «Русское обозрение» (1876–1878). Окремими виданнями вийшла брошура «М. Д. Скобелев» (1884), книга п'єс «2 драми: «Старый либерал» и «Во имя любви» (1907) та нарис «Поездка в Ясную Поляну» (у книзі «Публицист-гражданин») (1916).

ГРУЗИН Трифон Іванович **(15.02.1912, с. Суботці)**

Актор, народний артист Молдавської РСР (1962). Навчався у молдавській драматичній студії при Одеському інституті музично-драматичного мистецтва. У 1933–1941 рр. грав у театрах Тирасполя, Житомира, Дніпропетровська. Під час Великої Вітчизняної війни був у бригаді артистів, котрі виступали перед фронтовиками. З 1943 р. – актор Молдавського музично-драматичного театру. У 1958–1964 рр. викладав у інституті мистецтв (Кишинів). Створив багато яскравих реалістичних образів у виставах «Без вини винні» Островського (Шмага), «Ревізор» Гоголя (Добчинський), «Людина з рушницею» Погодіна (Димов), «Інтерв'ю в Буенос-Айресі» Боровика (поштар), знімався в ряді кінофільмів. Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями.

ГУРЕНКО Кузьма Йосипович
(1909, с. Дмитрівка – 21.08.1944)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). Працював на нафтопромислах Грозного. На фронті – з 1942 р. Біля молдавського с. Єрмоклії у вирішальний момент бою із в'язкою гранат кинувся під фашистський «тигр». Навічно був занесений у списки Збройних Сил СРСР.

ДОРОШЕНКО Михайло Іванович
(21.05.1899, с. Цибулеве)

Письменник, публіцист. Учасник визвольних змагань повстанських загонів Холодноярської республіки (1918–1920). У роки Другої світової війни працював в українських установах Знам'янки та Кіровограда. Наприкінці 1943 р. емігрував, мешкав у Німеччині та США. Автор книг «Холодноярськими стежками» (Філадельфія, 1973) та «Українська трагедія: спогади з Другої світової війни» (Нью-Йорк, 1980).

ЄВПЛОВ Іван Гаврилович
(16.05.1920, с. Дмитрівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Закінчив Шамівський сільськогосподарський технікум (Знам'янський район). У 1940 р. вступив до Одеського військового піхотного училища. На фронті – з лютого 1942 р. Командир стрілецького батальйону майор Євплов особливо відзначився при штурмі Берліна. У 1949 р. закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе. Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни (два), Червоної Зірки (два), Суворова III ступеня, багатьма медалями. У званні полковника пішов у відставку. Живе в Ростові-на-Дону.

ЄРЕМЕНКО Василь Георгійович
(16.12.1919, с. Дмитрівка –
8.12.2002, м. Кіровоград)

Український театральний художник, заслужений діяч мистецтв Української РСР (з 1979 р.). Навчався у Херсонському училищі керівників колективів художньої самодіяльності (1936–1940). З 1944 р. працював у Кіровоградському українському музично-драматичному театрі імені М. Л. Кропивницького, з 1966 р. – головний художник цього театру. Оформив вистави «Маруся Богуславка» М. Старицького (1944), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1968), «Голубі олені» О. Коломійця (1974), «Король Лір» В. Шекспіра (1967), «Замулені джерела» за М. Л. Кропивницьким, «Хазяїн» і «Чумаки» за І. К. Карпенком-Карим, «Сорочинський ярмарок» за М. В. Гоголем та інші.

ЗАЮЛЬЄВ Микола Миколайович
(1.11.1906, с. Западінці)

Військовослужбовець, Герой Радянського Союзу (1939). Трудову діяльність розпочав слюсарем на заводі імені Петровського у Дніпропетровську. На фронтах Великої Вітчизняної війни командував дивізією.

З 1944 р. – генерал-майор. З 1953 р. – у відставці. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора (два), Суворова, Кутузова, Червоної Зірки та іншими. Жив у Москві.

ІВАЩЕНКО Арсеній (справжнє прізвище Іващенко Антон Іллч) (1831, с. Шамівка, тепер с. Дмитрівка – 1902)

Вітчизняний літератор і церковний діяч. Здобув духовну освіту. Був священником у ряді церков Єлисаветградського і Олександрійського повітів, служив ієромонахом. У 1872–1886 рр. був духовним цензором у Петербурзі. Друкуватися почав з середини 50-х років минулого століття. Найбільшу цінність становить його історико-краєзнавчий нарис «Чорний ліс і його околиці», що містить багато важливих відомостей про населені пункти теперішніх Знам'янського та Олександрівського районів, історію їх заселення, побут і звичаї селян. Нарис було опубліковано в 1858 р. у «Віснику Географічного товариства», а наступного року скорочений варіант побачив світ у «Південноросійському календарі».

КАНІКОВСЬКИЙ Іван Семенович (25.06.1910, с. Диківка – 24.05.1973, м. Кишинів)

Педагог, Герой Соціалістичної Праці (1968), заслужений учитель школи Молдавської РСР. Учасник Великої Вітчизняної війни, за ратні подвиги удостоївся бойових нагород. З 1933 р. вчителював у Григоріопольському районі Молдавії. Після війни – на партійній і педагогічній роботі. З 1959 р. – директор Телекешької середньої школи, багато зробив для впровадження ідей В. О. Сухомлинського, вдосконалення навчально-виховного процесу, зокрема початкової освіти. Помер у Кишиневі.

КИВА Олексій Минович (25.03.1915, с. Мошорине – 25.03.1945)

Радянський військовослужбовець, політрук, Герой Радянського Союзу (1940). Був секретарем комсомольської організації в рідному селі, заступником голови колгоспу. У Червоній Армії з 1937 р. Закінчив артилерійське училище в Одесі. Відзначився в боях під час радянсько-фінської війни, з групою бійців утримав важливу висоту на шляху наступу наших військ. З перших днів Великої Вітчизняної війни на фронті. Був політпрацівником, заступником політрука стрілецького полку. Загинув у бою на території Угорщини.

КЛИМОВСЬКИЙ Семен (дати народження і смерті невідомі, с. Припутні, тепер у складі с. Мошориного)

Український козак і поет вісімнадцятого століття. Був високоосвіченою людиною. Є передбачення, що закінчив Київську академію. Знав латинську, грецьку та інші мови. Був козаком Харківського полку. У 1724 р. зустрічався з російським царем Петром I, подарував імператору свою рукописну книжку з мудрими і досить сміливими на той час творами. Найбільшу популярність мала його пісня «Їхав козак за Дунай», яку співають до цього часу. Вона перекладена на багато мов світу. Про С. Климовського писали М. Новиков, О. Шаховський, В. Срезневський, М. Левицький та інші вітчизняні літератори. Климовський творив для селян пісні і вірші, давав їм мудрі поради. Найбільш повним виданням про С. Климовського є книга Григорія Нудьги «Козак, філософ, поет» (Львів, 2002), видана за кошти краєзнавця з Нової Праги Федора Плотніра.

КОБЕЦЬ Федір Семенович
(17.12.1913, с. Мошорине)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). У Червоній Армії з 1935 р. Старший лейтенант, командир танкової роти, воював на Південно-Західному та Воронезькому фронтах. 18.01.1943 р. під Воронежем його рота знищила 4 гармати, 48 автомашин, 650 гітлерівців і взяла в полон 400 солдатів і офіцерів противника. Під Кривим Рогом Кобець дістав тяжке поранення, у результаті якого залишився без ноги, але ще й після перемоги продовжував військову службу. У відставку пішов у званні підполковника. Нагороджений орденом Леніна, двома орденами Червоного Прапора, двома Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, медалями.

КОНОПЛЕНКО Леонід Михайлович
(с. Орлова Балка, тепер с. Петрове)

Поет. Пише російською мовою. З 1957 р. живе і працює в Якутії. Автор поетичних збірок «Весна на півночі» (1973), «Лісові кручі» (1983).

КРЮЧЕНКО Володимир Пилипович
(7.01.1926, ст. Трепівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Дитинство пройшло в Казарні, на станції Трепівка і в радгоспі «Бешевський» на Донбасі. До війни – учень СШ № 3 в Кіровограді. У квітні 1944 року Знам'янським райвійськкоматом призваний на фронт. Перше бойове хрещення одержав під Ленінградом. У боях за Таллінн відзначений орденом Вітчизняної війни II ступеня. 24 січня 1945 р. при форсуванні Одера кулеметним вогнем підтримав наступ піхотинців. Уже пораним у плече знищив п'ятнадцять фашистів. Поле бою залишив лише після третього поранення в руку. Після війни перебуває на надстроковій службі в одній з авіаційних частин Київського військового округу. Нині живе в Києві. Працював начальником цеху фабрики «Победа». Нагороджений також польським орденом Грюнвальдської битви, кільканадцятьма медалями.

КОСЯНЧУК Федір Якович
(1899, с. Буда-Вовчківська на Київщині – 3.12.1979)

Герой Соціалістичної Праці (1958). Наймитував, потім працював кочегаром на одному з заводів під Гомелем. У 1922–1924 рр. служив у Червоній Армії. Потім працював лісником Балашівського лісництва Петриківського району Гомельської області. З 1933 р. – рільник у колгоспі с. Дмитрівки. Під час тимчасової окупації краю був у партизанському загоні, котрий діяв у Чорному лісі. В 1955 р. очолив ланку колгоспу «Правда», яка стала стабільно одержувати високі врожаї. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, медалями.

КУДРЯШ Олександра Дмитрівна

Герой Соціалістичної Праці (1948). У минулому – ланкова Новороманівського відділку радгоспу. Звання удостоєна за вирощування високих урожаїв пшениці.

КУЛЬЧИЦЬКИЙ Микола Леонідович **(18.03(1.04).1908, с. Суботці)**

Український кінооператор, заслужений діяч мистецтв УРСР (з 1983 р.). Закінчив Державний технікум кінематографії в Одесі (1929). У 1934–1983 рр. (з перервою) працює на Київській кіностудії художніх фільмів. Фільми: «Сорочинський ярмарок» (1939), «Іван Франко» (1956), «Киянка» (1958–1959), «Олеся» (1971), «Женці» (1978), «Високий перевал» (1982), «Не було б щастя...» (1983).

ЛІННИК Михайло Никифорович **(1916, с. Макариха)**

Герой Радянського Союзу (1945). Кавалер багатьох орденів та медалей.

ЛІННИК Павло Дмитрович **(1911, с. Макариха – 12.1943, с. Веселий Кут)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1942). Навчався і працював у рідному селі. Призваний на дійсну службу, стає морським піхотинцем, дивізійним розвідником. В одному з червневих боїв у Севастополі особисто знищив 3 ворожих танки, 50 солдатів та офіцерів. Тяжко поранений потрапляє до табору військовополонених, але втікає звідти і, пробравшись на Кіровоградщину, воює з фашистами в околицях партизанського Чорного лісу. В одному з грудневих боїв 1943 року загинув біля села Веселий Кут. Його прізвище викарбуване на стіні Меморіалу мужності на площі Нахімова в Севастополі.

ЛЯШЕНКО Галина Павлівна **(27.01.1922, с. Іванківці)**

Радянський учений-палеонтолог, доктор геолого-мінералогічних наук (з 1973 р.). У 1948 р. закінчила Московський університет, одержала професію палеонтолога, її праці присвячені вивченню нової маловідомої групи фауни, котра тепер поставлена на службу геології. Г. П. Ляшенко – автор більше як 60 друкованих наукових праць, які являють собою вагомий вклад у палеонтологію, мають велике теоретичне і практичне значення. Працює старшим науковим співробітником відділу прогнозів нафтогазоносності Східноєвропейської платформи Всесоюзного науково-дослідного геологорозвідального нафтового інституту Міністерства геології СРСР.

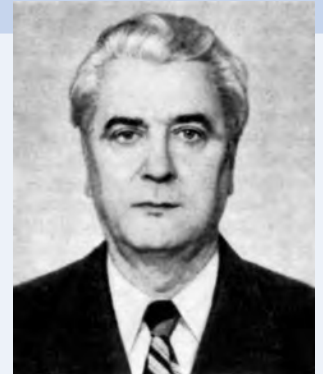
МАЛЯРЕНКО Михайло Софронівич **(30.09.1918, с. Мошорине – 13.09.1985, м. Сочі, Краснодарський край, нині Російська Федерація)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1946). Ще до війни переїхав у м. Сочі. Працював там зв'язківцем. На фронті з перших днів Великої Вітчизняної війни. Служив у артилерії, був навідником гармати. Особливо відзначився в боях за чехословацьке місто Бельсько, де особисто знищив два доти противника і взяв у полон чотирьох гітлерівців. Після війни ще довгі роки працював у системі зв'язку в Сочі. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

МАРИНИЧ Олександр Мефодійович
(4.09.1920, с. Суботці)

Радянський географ, геоморфолог, член-кореспондент АН Української РСР (з 1969 р.). Навчався в Київському державному університеті, у 1942 р. закінчив Казанський університет. З 1946 р. працював у Київському університеті (1956–1967 – декан географічного факультету, 1958–1971 – завідувач кафедри, 1968–1971 – проректор). 1971–1979 рр. – міністр освіти УРСР. З 1979 р. – керівник сектору географії АН УРСР, професор кафедри фізичної географії Київського університету. З 1964 р. – президент Географічного товариства УРСР. На XXIV і XXV з'їздах обирався кандидатом у члени ЦК Компартії України. Наукові дослідження присвячені фізичній географії, вивченню природно-територіальних комплексів України, раціонального природокористування, історії географії як науки. Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

НАЗАРЕНКО Всеволод Федотович

Герой Соціалістичної Праці (1966). У минулому – бригадир тракторної бригади колгоспу імені XXI з'їзду КПРС (с. Мошорине). Цього звання удостоєний за успіхи у збільшенні виробництва пшениці, гречки, проса та інших зернових і кормових культур.

НИКОЛАЄНКО Станіслав Миколайович
(1956, с. Богданівка)

Педагог, політичний діяч, заслужений працівник освіти України. Після закінчення інституту викладав у технікумі, був директором профтехучилища, заступником начальника Херсонського обласного управління освіти, доцентом Херсонського педагогічного інституту. З 1994 р. – народний депутат України. З 2002 р. – голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти. Професор центрального інституту післядипломної освіти Академії педагогічних наук України. Розробник ряду законів про освіту. Автор трьох книг.

ОНУФРІЄВ Семен Карпович

Герой Соціалістичної Праці (1973). У минулому – бригадир тракторної бригади колгоспу імені Леніна.

ОСАДЧИЙ Олександр Петрович
(9.06.1907, с. Орлова Балка, тепер с. Петрове – 3.03.1981, м. Київ)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Семирічну освіту здобув у Києві. Потому – підсобник та електромонтер на станції Київ-2. У червні 1929 р. добровільно вступив до Ленінградської військово-теоретичної школи ВПС РСЧА. З січня до жовтня 1937 р. воює в Іспанії. З листопада 1939 р. – полковник, командир авіадивізії. У перші дні Великої Вітчизняної війни особисто збив 5 ворожих літаків. Пройшов бойовий шлях від Дону до Берліна. З 1949 р. – у відставці за станом здоров'я. Жив у Києві. Відзначений двома орденами Леніна, чотирма Червоного Прапора, Суворова II ступеня, Кутузова II ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

ОСИПЕНКО Петро Григорович
(14.05.1921, с. Диківка)

Заслужений юрист України (1981). Закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського вчительського інституту (1940), Харківський юридичний інститут (1950). Працював помічником прокурора, прокурором району в Кіровоградській області. З 1953 р. – у Прокуратурі УРСР: прокурор слідчого відділу, кримінально-судового відділу по нагляду за слідством в органах державної безпеки. У 1960–1968 рр. – прокурор Київської області. У 1968–1983 рр. – займав посади заступника і першого заступника Прокурора УРСР. З 1983 до 1990 р. – Прокурор УРСР. Державний радник юстиції 1-го класу (1983).

ПОХИТОНОВ Іван Павлович
(27.1(8.11).1850, с. Мотронівка, тепер с. Зелений Гай –
12.12.1923, м. Льєж, за ін. даними м. Брюссель)

Російський і український живописець, дійсний член Петербурзької АМ з 1904 р. Член Товариства південно-російських художників з 1891 року, Товариства передвижників – з 1905 р. Навчався в Парижі. З 1913 року жив в Україні. 1919 р. – емігрував. Твори: «Барбізон» (1880), «Пасіка» (1889), «На півдні Росії. Вівці на тирлі». «Зимові сутінки на Україні» (кін. 19-го ст.), «Збирання картоплі. Жабовщизна», «Вечір на Україні», «Жнива»; портрети.

РАДУЛ Валерій Вікторович
(18.07.1964, с. Диківка)

Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, ректор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Після закінчення середньої школи розпочав трудову діяльність у 1981 р. вчителем Коханівської восьмирічної школи Знам'янського району Кіровоградської області. У 1982–1989 рр. – навчався на фізико-математичному факультеті Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна. З 1989 р. до 1991 р. – голова профспілкового комітету студентів Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна. З 1991 р. до 1993 р. – аспірант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О. С. Пушкіна. Після захисту кандидатської дисертації працює старшим викладачем та доцентом кафедри педагогіки цього навчального закладу. З 1995 р. до 1998 р. – докторант Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. З 1998 р. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. З 1999 р. – завідувач кафедри педагогіки цього університету. З травня 2003 р. призначений ректором Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Автор більше 70 наукових праць, серед яких: монографії «Соціальна зрілість молодого вчителя», «Діагностика особистості майбутнього вчителя», «Соціальна зрілість майбутнього фахівця: педагогічні фактори формування», «Соціально-професійне становлення особистості»; навчальні посібники «Соціально-педагогічна зрілість. Спеціальний курс», «Соціальна зрілість та педагогічна атестація вчителя», «Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя», «Соціо-

лого-педагогічний словник». Бере активну участь у підготовці науково-педагогічних кадрів: має значну кількість аспірантів, є членом кількох спеціалізованих учених рад, головою спеціалізованої вченої ради з педагогіки у Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В. Винниченка.

РЯБОШАПКА Олександр Антонович
(27.10.1945, с. Диківка)

Краєзнавець, прозаїк, публіцист, лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова (1998). Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту. Працював завідуючим клубом, кореспондентом, заступником редактора районної газети. Автор книжок «Такі незвичайні долі» (1991), «Чорнолісся пам'ятає» (1993), «Вічне джерело» (1993) та інших. Живе і працює у м. Знам'янци.

ТКАЧЕНКО Іван Гурович
(6.02.1919, с. Цибулеве – 27.07.1994)

Заслужений учитель України (з 1962 р.), Герой Соціалістичної Праці (з 1971 р.). У 1933 р. навчався на робфаці Кіровоградського педагогічного інституту. Свою педагогічну діяльність розпочав 1936 р. У період Великої Вітчизняної війни був членом підпільно-диверсійної групи ім. Б. Хмельницького. З 1944 р. до 1982 р. працював директором Богданівської середньої школи ім. В. І. Леніна. З 1945 р. – науковий кореспондент Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. 1970 р. – був керівником школи передового досвіду директорів шкіл Кіровоградської області. Він один із перших ініціаторів організації учнівських навчально-виробничих бригад і комсомольсько-молодіжних таборів. У 1973 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук. З 1982 р. до останніх днів свого життя І. Г. Ткаченко працював доцентом кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Нагороджений орденом Леніна, медалями «За трудову відзнаку», ім. Н. К. Крупської, ім. А. С. Макаренка, бронзовою медаллю ВДНГ СРСР.

СКОРОМНА Любов Іванівна
(15.03.1947, с. Дмитрівка)

Заслужена артистка України (1994), концертно-камерна співачка (сопрано). Закінчила Кіровоградське музичне училище та Київську консерваторію (1977). З 1981 р. – солістка Київської філармонії. Лауреат республіканського конкурсу камерних вокалістів (1983).

СОРОКІН Гаврило Іванович
(26.03.1858, с. Дмитрівка)

Священик, краєзнавець. Закінчив Єлисаветградське духовне училище, про перебування у ньому написав спогади «Учитель дружище (Школьные воспоминания)», надруковані у журналі «Киевская старина» (1908). 28 років служив священиком у Дмитрівці. Останні роки життя був настоятелем Покровського храму в Єлисаветграді. У 1890 р. з'явилася його ґрунтовна праця «Местечко Дмитровка».

Опыт историко-статистического и этнографического описания», опублікована в «Сборнике Херсонского земства» (1890, № 7–8).

СТРИЖАК Микола Іванович
(10.12.1953, смт Олександрівка Олександрівського району)

Голова Знам'янської районної ради. Закінчив Литовську сільськогосподарську академію (м. Каунас) за спеціальністю «агрономія» (1980), Київську вищу партійну школу (1990). До обрання головою районної ради працював головою фермерського господарства «Соджюс». Один із зачинателів фермерського руху на Кіровоградщині.

ТИМОХІН Володимир Ілліч
(19.06.1929, с. Дмитрівка)

Український співак (тенор), народний артист УРСР (з 1955 р.). Закінчив Київську консерваторію (1975). 1956–1978 рр. – соліст Київського театру опери та балету, з 1978 р. – Укрконцерту. Партії: Андрій («Тарас Бульба» Лисенка), Олекса («Арсенал» Г. Майбороди), Ленський («Євгеній Онегін» Б. Чайковського), Лоенгрін («Лоенгрін» Вагнера). Проводив концертну діяльність.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи міста
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- Історія міста
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

КІРОВОГРАД МІСТО

Єлисавет – маленький мій Париж,
Театру професійного колиска.
Він не втрачає гордий свій престиж,
Він добре знаний здалеку і зблизька.

Шануймо славу прадідів своїх,
Шануймо сьогодення і минуле,
Історії священний оберіг
І затишну оселю над Інгулом.

В. Шурапов

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

МІСТО КІРОВОГРАД

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Кіровоград – обласний і районний центр. Розташований у центральній частині області на річці Інгул (притока Південного Бугу), в яку тут впадають річки Сугоклія та Біянка. Координати міста: 48°38' пн. ш., 32°20' сх. д. Площа 103 км². Поділяється на 2 міських райони: Кіровський та Ленінський. У підпорядкуванні Кіровської районної ради знаходиться Новенська селищна рада.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

*Будинок
Кірово-
градської
міської
ради*

СИМВОЛИ МІСТА

Опис малого герба

У золотому полі синій перекинутий вилоподібний хрест відділяє червону базу; поверх усього чорний план фортеці, у золотій площі якої три червоні літери – СвЄ.

Опис великого герба

Малий герб увінчаний золотою міською короною та вписаний у срібний картуш, щит підтримують два срібних лелеки, під щитом золоте колосся та срібна декоративна гілка, перевиті синьою стрічкою із девізом: «З миром і добром», написаним золотими літерами.

Опис прапора

Квадратне полотнище, у якому синій вилоподібний хрест раменами від древка відділяє трикутник з жовтими літерами СвЄ та верхню й нижню жовті горизонтальні смуги з косими передніми краями.

Пояснення символіки

У 1996 р. за результатами конкурсу Кіровоградською міською радою затверджені герб та прапор міста, описи та положення про використання місцевої символіки. Автор символіки В. Є. Кривенко.

При складанні герба збережено принцип спадковості символіки та використано народні перекази про минуле краю. У герб перенесена основна гербова фігура з герба 1845 р. – план фортеці Св. Єлизавети, а також його колористика – червоний, чорний кольори та золото. Синій вилоподібний хрест відображає злиття в місті річок Інгулу, Сутоклії та Біанки.

За легендою, у XVII ст. у витоках річки Інгул на землях вольностей Війська Запорозького козак Степан Лелека зазнавав зимівник. Згодом на цьому місці виросло село Лелеківка, що пізніше стало передмістям Кіровограда. Лелека символізує домовитість і добро. В Україні завжди вважалося доброю прикметою, коли біля хати селяться лелеки. Тому щитотримачами у великому гербі міста виступають двоє лелек, що стоять на пшеничному колосі, перевитому синьою стрічкою з девізом «З миром і добром». Зміст девізу в тому, що фортеця ніколи не вела активних бойових дій, а згодом втратила своє військове значення. Біля неї поселилися мирні люди, які з покоління в покоління створювали мирне місто. У прапорі використана відповідна колористика: синій, малиновий та жовтий кольори.

НАСЕЛЕННЯ

Населення міста становить 250,2 тис. чоловік. Основну масу складають українці. Значними за кількісним складом є громади росіян, євреїв, вірменів, німців. Також проживають болгар, серби, молдовани, греки.

Більшість громадян є віруючими православних церков різних конфесій (УПЦ, УАПЦ, УПЦ КП). Кіровоград є центром Кіровоградсько-Олександрійської (УПЦ МП) та Кіровоградської єпархії (УПЦ КП). Мають свої храми католицька та іудейська громади, представники різноманітних релігійних сект та номінацій.

У Кіровограді зареєстровано 67 політичних партій. Більшість із них є нечисленними, слабо структурованими, їх діяльність залежить від обласних організацій або керівних центрів, які знаходяться в Києві. Загалом вони не виходять за межі загальновідомих політичних ідеологій: комунізм (КПУ, СелПУ), соціал-демократія (СПУ, СДПУ(о), Партія регіонів, НДП), лібералізм (ЛПУ, ЛДПУ), консерватизм (ДемПУ, НРУ, УНП, УРП «Собор»).

Найбільш численними і структурованими є міські осередки ДемПУ, Трудової України, УНП, КПУ. Мають свої фракції в міській раді «Трудова Україна», ДемПУ, ЛПУ, СДПУ(о), КПУ,

Малий герб Кіровограда

Великий герб Кіровограда

Прапор міста Кіровограда

МІСТО КІРОВОГРАД

*Види міста
Кіровограда*

СПУ. У районних у місті радах мають своє представництво ВО «Батьківщина», СПУ, «Жінки за майбутнє».

Молодіжне життя Кіровограда активізується завдяки ряду громадських організацій, що провадять різноманітну діяльність за інтересами.

До найдійовіших молодіжних організацій можна віднести міські осередки «Пласту» – Національної скаутської організації України, Українського дитячо-юнацького товариства «Січ», що проводять виховні програми для української молоді міста. «Українська студентська спілка» покликана сприяти самоорганізації студентів. Міська організація Кіровоградської обласної ліги інтелектуального розвитку «КОЛІР» займається організацією інтелектуальних ігор. Низка організацій допомагають молоді здійснювати перші кроки в політиці: Українська соціал-демократична молодь, комсомол, «Молодий Рух», «Молоді демократи».

Станом на 1.07.2004 р. зареєстрований рівень безробіття по м. Кіровограду становив 3,25 %. Обсяг зареєстрованої пропозиції робочої сили – 11,75 тис. осіб.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Геологічна будова території Кіровограда зумовлена розташуванням міста на Українському кристалічному щиті та його структурній одиниці – Кіровоградському тектонічному блоці, в основі якого лежить давній докембрійський фундамент, утворений гранітами, гнейсами, чарнокітами, габролабрадоритами.

Рельєф

Лежить на Придніпровській височині. Поверхня – хвиляста рівнина, розчленована долинами річок, ярами та балками (глибина ерозійного розчленування до 80 м).

Клімат

Клімат міста обумовлений його розташуванням у степовій зоні помірного поясу. Середня температура січня становить $-5,6^{\circ}\text{C}$, липня $+20,2^{\circ}\text{C}$. Середньорічна кількість опадів – 474 мм. Переважні напрямки вітрів: узимку – північно-західні, влітку – південні. Працюють Кіровоградський обласний центр з гідрометеорології, метеостанція.

Поверхневі води

Місто пересікає р. Інгул та його притока Сугоклія, ряд струмків. Їм притаманні глибокі долини, у яких розширені ділянки змінюються вузькими каньйоноподібними, де береги круті й скелясті. Річище Інгулу в межах міста звивисте, заплава двостороння. Зведено Кіровоградське (260 га) та Лелеківське водосховища. Стік Інгулу в кордонах Кіровограда розподіляється таким чином: березень–травень – 70 %, червень–серпень – 9 %, вересень–листопад – 6 %, грудень–лютий – 15 %. Середня тривалість водоставу 2,5 місяця. Товщина льоду 20–40 см.

Ґрунти

Переважаючі ґрунти – чорноземи звичайні глибокі мало- й середньогумусні на лесових породах. Мають високу природну родючість, хоч в орному шарі розпушені й частково втратили в минулому грудочкувату структуру.

Флора і фауна

Зелених насаджень у місті 7 440 га, у т. ч. 4 міських парки.

Тваринний світ околиць міста представлений такими видами: заєць-русак, хом'як, польова миша, білка, кріт, землерийка. З птахів водяться перепел, сіра куріпка, дрохва, жайворонки, одуд, дрізд кам'яний, з плазунів – ящірка, жовтобрюх, гадюка степова, вуж звичайний.

Природно-ресурсний потенціал

Корисні копалини представлені перш за все будівельною сировиною. Відомим є Кіровоградське гранітне родовище, розташоване на правому березі р. Сугоклії. Енергетичні запаси надр міста репрезентовані покладами бурого вугілля (Балашівсько-Кіровоградське родовище) та урану. Є поклади високоякісного піску, придатного для виробництва скла.

Екологія, охорона природи

Чотири міських парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення. Вони займають площу 86,07 га. Це парки Перемоги, ім. 50-річчя Жовтня, Ковалівський, Космонавтів.

З ІСТОРІЇ МІСТА

Перші документальні згадки, які ми можемо пов'язати з історією Кіровограда, датуються ще XVIII століттям. Вони стосуються заснування на території степового краю військових поселень, об'єднаних у Новосербію, що охоплюва-

*Куточок
міста
Кіровограда*

ла територію до 6 000 квадратних верст. Згодом виникла потреба побудувати потужну фортецю, яка б стала форпостом держави на півдні, адміністративним та військовим центром краю.

У жалуваній Івану Хорвату 2 січня 1752 року грамоті йшлося про те, що майбутня фортеця повинна отримати ім'я святої Єлисавети. Спорудити її мали у межиріччі двох приток річки Інгул – Грузької та Сутоклії. Будівництво було розпочато 18 червня 1754 року, а за три роки над диким українським степом вже височіла унікальна земляна споруда. У ній одразу було розміщено двохтисячний гарнізон, чий контроль поширювався на територію Бугогардівської, Інгульської та Кодацької паланок.

Згодом біля фортеці з'явилась і слобода. Першими її поселенцями стали представники інших національностей, проте значною була кількість вихідців з українських та російських губерній. З 1764 р. слобода стала центром Єлисаветградської провінції, а з 1775 р. – містом за назвою Єлисаветград, яким управляв магістрат.

Фортеця відіграла значну роль у боротьбі Росії за вихід до Чорного моря. У роки російсько-турецької війни (1768–1774) вона була операційною базою російських військ. Після новорічних свят 1769 р. сімдесятитисячне військо кримського хана Керим-Гірея взяло в облогу фортецю Св. Єлисавети. П'ятитисячний гарнізон під командуванням генерала Ісакова приготувався до неминучого штурму, але татари, дізнавшись про наближення з-за Дніпра війська Румянцева, відійшли, не завдавши місту шкоди. З перенесенням воєнних дій на південь фортеця Св. Єлисавети стає резервною базою. Тут часто розміщувалися штаби армій і полків, проводилися військові навчання.

Після приєднання Криму до Росії (1783) фортеця втратила військово-стратегічне значення. Озброєння її було передано до Херсона.

По ліквідації Єлисаветградської провінції місто ввійшло до Катеринославського, а з 1795 р. – Вознесенського намісництва. До заснування Одеси, Херсона, Миколаєва воно було головним населеним пунктом на Півдні України, що лежало на перетині шляхів з Чорноморського узбережжя в глиб Росії.

Вигідне розташування на торговельному шляху сприяло зростанню. Уже в середині 70-х років XIX ст. тут налічувалося близько 1 000 дворів і проживало понад 2 400 душ. На той час тільки в центрі міста, що називався Подолом, стояло близько 600 будинків.

У місті швидко розвивалася торгівля. З 1788 р. в Єлисаветграді почали влаштовувати великі щорічні ярмарки. Йшла торгівля худобою, зерном, вовною, салом, будівельним лісом та іншими товарами.

Місто росло і вже в 1861 р. налічувало близько 23 тисяч жителів, але з 2 562 будинків лише 196 були цегляними, решта – дерев'яними з солом'яною або лесовою покрівлею. Часто виникали пожежі, які знищували значну частину будівель. Великих збитків зазнавало населення від весняних розливів Інгулу. Перебування у складі військових поселень на кілька десятиріч затримало промисловий розвиток. Протягом 30–50-х років XIX ст. тут переважали дрібні підприємства з переробки сільськогосподарської продукції: 12 салотопень, 4 миловарні, 5 цегельні, 7 шкурних, 1 пивоварний та 3 свічкові заводи. На околицях було 80 вітряків, що оточували місто, ніби вартові. У 90-х роках XIX ст. Єлисаветград був одним з найбільших в Україні ринків дешевої робочої сили, де що-

Види старого міста

річно в пошуках роботи збиралися до 10 тисяч осіб. На цю пору тут налічувалося 55 фабрично-заводських підприємств і понад дві тисячі робітників. Капіталістичне сільське господарство вимагало досконалішої техніки, яку забезпечували кілька реманентних заводів – Краузе, Ельворті, Довбненка, Бургардта, Томицького і Бродського. Підприємства Ельворті славилися своєю якісною продукцією не лише в Росії, але й на всьому європейському терені. Тут було сконструйовано першу в Російській імперії рядкову сівалку.

Багатоголосся краю, де проживали українці, серби, росіяни, болгары, німці, молдовани, греки та євреї, створило унікальні умови для толерантного співіснування багатьох культур та націй.

Змагаючись із столицями, місто одним з перших залучилося до таких досягнень цивілізації, як трамвай, телефон і телеграф. Не дивно, що сучасники називали Єлісаветград «маленьким Парижем», бо він був культурною оазою степової України. На кінець XIX ст. тут діяло понад двадцять гімназій, училищ і семінарій, чоловічі та жіночі школи. У навчальних закладах працювали видатні вчені – філолог В. І. Григорович, історик та етнограф В. М. Ястребов, художник Ф. О. Козачинський.

Театрознавці по праву називають Єлісаветград «другими Афінами». Тут у 1882 р. було відкрито перший український професійний театр, де працювали справжні корифеї – Михайло Кропивницький та Іван Карпенко-Карий, виступали Микола Лисенко та оперний співак Й. П. Петров, а також брала початок музична школа Генріха Нейгауза.

Архітектура міста – це будинки, створені за індивідуальними замовленнями в різних стилях відомими зодчими Андрієм Достоевським, Яковом Паученком і Олександром Лішневським. Перепланований на квартали й сектори, Єлісаветград прикрасився архітектурними ансамблями й десятками кілометрів тротуарів, що надавало йому європейського шику.

Важкі умови праці, політичне безправ'я народу, національне гноблення трудящих були основними причинами зростання революційної боротьби. Активно діяли на підприємствах соціал-демократичні гуртки, які боролися за скорочення робочого дня й підвищення заробітної плати. У роки революції 1905–1907 рр. трудящі відкрито виступили за повалення царизму, брали активну участь у загальнополітичному страйку, що охопив південь країни. Царський уряд жорстоко розправився з учасниками революції. Власники підприємств посилили наступ на права робітників. Робочий час збільшився до 12–14 годин, а зарплата зменшилась на третину. У роки Першої світової війни на фоні економічних негараз-

дів посилилася соціальна напруга, що активізувало політичні рухи та партії. У 1914–1918 рр. вартість життя подорожчала вчетверо. Навіть дисципліновані робітники високої кваліфікації заводу Ельворті були змушені звернутись до міської думи у справі «припинення ненормального підвищення цін на продукти». Відповідна ситуація була сприятлива для поширення ідеології лівого толку. Тож революція лютого 1917 р. була зустрінута масою заворушень і мітингів, очолених різного роду соціалістичними організаціями. Було створено Єлисаветградську раду робітничих депутатів. Протягом 1917–1919 рр. влада неодноразово переходила від однієї політичної сили до іншої (австро-угорці, більшовики, Центральна Рада, Григор'єв, Денікін). Після утвердження в Україні радянської влади більшовикам дісталось зруйноване й виморене громадянською війною місто з непрацюючими підприємствами. Значна частина жителів, рятуючись від голоду та епідемій, перекочувала до сіл.

За роки непу та індустріалізації майже вдвічі збільшилась кількість мешканців. Історичну назву міста в 1924 р. було змінено на Зінов'євськ, у 1934 р. – на Кірово, а 10 січня 1939 року – на Кіровоград. У адміністративно-територіальному підпорядкуванні воно почергово відносилось до Херсонської і Миколаївської губерній, Одеської та Кіровоградської областей.

У 1940 р. валовий випуск промислової продукції склав 377 млн крб. Лідерство серед підприємств посідали «Червона Зірка», «Червоний Профінтерн», «Більшовик». Було введено в експлуатацію електростанцію, вугільну шахту «Піонер». «Червона Зірка» вже тоді була особливою гордістю. Ще в 1929 р. завдяки творчій діяльності її працівників місто стало батьківщиною першої радянської тракторної сівалки, а в 1932 р. – найпотужнішої у світі зерноочисної машини. Наприкінці 30-х років підприємство випускало понад 10 % їх загальносоюзного виробництва. На цьому велетні сільськогосподарського машинобудування працювало понад 12 тис. робітників. Продукція заводу експортувалась до 8 зарубіжних країн.

З кожним роком зростав матеріальний добробут городян. Місто прикрашалось парками та скверами. Зросли витрати на освіту, охорону здоров'я, культуру. Кіровоград вважався одним з найбільш ошатних міст України: широкі вулиці, значна частина (25 %) яких мала тверде покриття, велика площа зелених насаджень (128 га). У місті працювали електростанція, водовід, трамвай, діяли Інститут народної освіти (тепер педуніверситет ім. В. Винниченка) та Інститут сільськогосподарського машинобудування (тепер на його базі створено техуніверситет), 12 технікумів, три школи ФЗН, 32 загальноосвітні школи. Серед мистецьких колективів виділявся Театр російської драми, два пересувних театри – Український драматичний та ляльок, обласна філармонія, два кінотеатри, бібліотеки. У 1932 р. до міста було приєднано територію із сільським населенням близько 112 тис. осіб.

Таким було місто до початку Другої світової війни. У Кіровоград вона прийшла 5 серпня 1941 року, коли обласний центр був окупований гітлерівцями...

Кіровоградці пишаються своїми славними земляками, які в грізні роки боролися з фашизмом і полягли в запеклих січневих боях сорок четвертого, визволяючи місто від ворога. Два важких воєнних роки, чотири місяці й два дні тривала окупація – з 5 серпня 1941-го до 8 січня 1944-го. Перемога дісталася важкою ціною – 36 465 радянських воїнів віддали своє життя за визволення міста.

Німецько-фашистське командування надавало надзвичайного значення утриманню Кіровограда як опорного пункту на Правобережній Україні. Міс-

то було підготовлене для кругової оборони та ведення вуличних боїв. Важливі об'єкти: аеродром, мости, великі будівлі були заміновані, танки і артилерійські батареї закопалися в землю.

Готуючи Кіровоградську операцію, радянські війська на ділянці фронту шириною 80 кілометрів зосередили 30 стрілецьких дивізій, 5 танкових і механізованих корпусів і майже 60 % артилерії II Українського фронту. Наступальна операція розпочалася морозного ранку 5 січня 1944 р. З обох сторін в ній брали участь майже мільйон чоловік, понад 12 тисяч гармат і мінометів, тисяча літаків і майже стільки ж танків. Уже в перший день наступу наші війська захопили або поставили під масовані удари всі комунікації, через які почалося угруповання німецьких частин, чим створили вкрай важке становище для супротивника.

Кіровоград був звільнений 8 січня 1944 року, і люди з великим піднесенням та ентузіазмом включилися в роботу під девізом «Все – для фронту, все – для Перемоги». Кіровоградці зібрали на будівництво танків і бойових літаків понад 51 млн крб., придбали облігацій та грошових лотерей на суму 124,5 млн крб. Трудівники області передали для потреб фронту понад 5 млн пудів хліба, 1,7 млн пудів картоплі, 243 тисячі пудів м'яса, 100 тисяч літрів молока. У результаті напруженої цілодобової праці навесні 1944 р. в Кіровограді почали випускати першу продукцію «Червона Зірка», «Червоний Прапор», два хлібозаводи, була підготовлена до пуску перша турбіна електростанції. Після війни колишні фронтовики, солдатські вдови, дідусі й бабусі за три роки підняли з руїн міське господарство і досягли рівня 1940 р. Це яскравий приклад мужності та самовідданості для сьогоденного покоління молоді незалежної України.

Жодні слова не здатні передати те, що у зруйнованому місті відчув кожен, хто дочекався визволителів, чий імена викарбувано на стелах і гранітних плитах Меморіального кладовища на Фортєчних валах. Відступаючи під ударами радянських військ, гітлерівці завдали місту загального збитку на 602 млн крб. Майже цілком були знищені всі промислові підприємства, хлібозаводи, комбінати, електростанція, школи, педінститут, технікум, лікарні, кінотеатри, бібліотеки; зруйновані й пошкоджені 1 300 будинків – третина житлового фонду; спалені та пограбовані колекції музеїв і обласного державного архіву. Промисловість міста була відбудована тільки на кінець 1948 р. Тоді колектив заводу «Червона Зірка» посів перше місце у всесоюзному змаганні підприємств сільськогосподарського машинобудування. 28 підприємств виконали достроково завдання 1948–1950 рр. Капітально відремонтовано 716 тис. м² житлової площі; закладено парк, відновлено освітлення та роботу медичних закладів, шкіл і культурно-просвітніх установ. Протягом 50-х років вирости завод залізобетонних виробів і швейна фабрика. Одним з найбільших підприємств харчової промисловості України став Кіровоградський олійжиркомбінат.

У 60-ті роки на заводі «Червона Зірка» встановлено більше десяти поточкових ліній. Розвинулися нові галузі промисловості: радіо- і приладобудування, комбикормова, побутового обслуговування населення. Протягом 1951–1971 рр. населення міста подвоїлося. За цей час введено в дію 1 млн м² житлової площі. Зведено Будинок рад, готелі «Україна» і «Київ», ресторан «Відпочинок», приміщення центрального універмагу, широкоформатний кінотеатр «Комсомолец», навчальний корпус і гуртожиток КІСМу, 8 шкіл. Вирости сучасні мікрорайони та квартали. Колишні робітничі околиці із землянками та мазанками,

що тулилися на вузьких, кривих вулицях, перетворилися на впорядковані райони.

У нелегкі 90-ті рр. місто не обминула глибока економічна криза, що вразила всі галузі. Нові обставини життя змушували до рішучих дій щодо пристосування до ринкових умов. Тож згадаймо добрим словом людей, котрі багато зробили для нашого міста, – колишніх голів міської ради Миколу Івановича Москаленка та Василя Георгійовича Мухіна. Василь Георгійович очолював міську раду 8 років у період глибокої кризи. У його часи «ожили» підприємства, «підвелися на ноги» комунальники, на вулицях з'явилися автобуси-швебуси, розпочалось будівництво і реставрація храмів, місто отримало свій герб і прапор. Міська влада не тільки змогла зберегти інфраструктуру, а й зробила значні кроки вперед, завоювавши довіру людей. Уперше в історії Кіровоград почав відзначати День міста – свято, яке з часом стало улюбленим. До того ж майстри міської команди «Зірка» порадували своїх уболівальників виходом у вищу футбольну лігу.

Згадаймо і подвижництво Євгенії Михайлівни Чабаненко, з благословення якої з'явився музей Осмьоркіна, відреставрований музей Тобілевича, створено меморіальний музей Кропивницького.

Серед людей, якими наше місто пишається сьогодні – Віктор Миколайович Жовтобрюх. Спочатку він керував «Гідросилою», потім «Червоною Зіркою». І вже вийшовши на заслужений відпочинок, організував фірму-завод, що випускає 40 % обладнання для бджільництва. Треба назвати й Петра Сидоровича Кошевського – голову облвиконкому, під керівництвом якого була побудована вулиця ім. 50 років Жовтня, реконструйована обласна лікарня, запущений тролейбус і підведений природний газ. Свій внесок у розбудову міста зробили голови міськвиконкому Кім Михайлович Черевко, Борис Гаврилович Токовий, Валерій Олександрович Ткаченко, Олександр Васильович Нікелін, голови райвиконкомів Володимир Євгенович Александрович, Леонід Іванович Фенько, партійні працівники Микола Гнатович Самілик, Всеволод Олексійович Сокурєнко, Олена Костянтинівна Тупчієнко, Сергій Сергійович Ліноввіченко.

Окремим громадянам на ознаменування особистих заслуг перед містом традиційно присвоюється звання Почесного громадянина. У Єлисаветграді його носили граф Остен-Сакен та таємний радник Ерделі. 20 вересня 1967 року рішенням четвертої сесії міської ради звання Почесного громадянина міста було встановлено у Кіровограді. Його удостоєні: Трифон Маркович Гляницький, Григорій Іванович Кочерещенко, Іван Степанович Конев, Олексій Семенович Жадов, Іван Онікійович Самчук, Павло Олексійович Ротмистров, Олександр Ілліч Родимцев, Анатолій Михайлович Кривохижа, Василь Олександрович Сухомлинський, Михайло Дмитрович Степанов, Михайло Іванович Каліхо, Василь Несторович Дацький, Віктор Михайлович М'який, Олександр Сергійович Симоненко, Євгенія Михайлівна Чабаненко, Віктор Миколайович Жовтобрюх, Микола Іванович Ануфрієв.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Промисловий комплекс складається з 73 підприємств. Найбільша частка припадає на підприємства машинобудування – 40 %, переробної галузі – 21 %, легкої промисловості – 10 %.

Питома вага Кіровограда в загальних обсягах промислового виробництва області перевищує 50 %.

*Колишній прем'єр-міністр
України Віктор Янукович
під час перебування на ВАТ
«Червона Зірка»*

Значно збільшено обсяги виробництва в машинобудуванні. Такі високі темпи в галузі досягнуто насамперед за рахунок збільшення виробництва товариством «Червона Зірка» яке, до речі, святкувало у липні 2004 року 130-річчя від дня заснування. Завдяки впровадженню сучасних енергозберігаючих технологій та заснуванню міжнародної системи управління якістю ISO–9001, на ВАТ «Червона Зірка» налагоджено виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської техніки. Це дало можливість значно наростити експортний потенціал і розширити географію постачання продукції. Високоякісна продукція заводу користується значним по-

Будинок по вул. Леніна, 7

питом не тільки у вітчизняних хліборобів, а й на сільськогосподарських підприємствах Росії, Білорусі, Казахстану, Узбекистану, Таджикистану, Молдавії. Підтвердженням цьому є золота і срібна медалі, отримані червонозорівцями на міжнародній виставці сільськогосподарської техніки «Інтерагромаш» у Ростові-на-Дону.

Значний прорив у освоєнні та виробництві принципово нових автоматизованих систем захисту ядерних реакторів для атомних електростанцій здійснив інший ювіляр галузі – ЗАТ «Радій», який відзначив в поточному році 50-річчя від дня заснування. У 2003 р. підприємство перевищило 90-мільйонний рубіж обсягів промислового виробництва, а за 6 місяців поточного року виготовило продукції у півтора раза більше, ніж за весь минулий рік.

Наростили обсяги виробництва також підприємства ВАТ «Гідросила», ТОВ «Ось», ВАТ «Завод дозавтоматів», ТОВ «Друкмаш-Центр».

Значно збільшило обсяги виробництва ВАТ «Гідросила», очолюване депутатом обласної ради Юрієм Тітовим. Підприємство сьогодні є провідним в Україні й країнах СНД з розробки і виробництва насосів для гідросистем тракторів, комбайнів, сільськогосподарських, шляхово-будівних машин та інших мобільних агрегатів. Новою економічною ідеологією «Гідросили» стала боротьба за якість продукції. Стратегія розвитку підприємства до 2005 р. передбачає вихід на зовсім новий технічний і технологічний рівень.

ВАТ «Гідросила» є експортно орієнтованим підприємством, 70 % продукції заводу продається за межі України. Продукція з маркою «Гідросила» успішно експлуатується більше ніж у 50 країнах світу. Географія поставок «Гідросили»: країни колишнього Союзу – Росія, Білорусь, Литва, Латвія, Казахстан і споживачі з далекого зарубіжжя – Італія, Туреччина, Пакистан, Іран, Німеччина, Угорщина, Аргентина, Польща, Словаччина.

Найбільшу питому вагу в загальних обсягах виробництва посідає харчова галузь, частка якої становить більше половини від товарної продукції, що випущена в місті.

Лідером галузі можна вважати ЗАТ «Завод модифікованих жирів», яке постійно нарощує обсяги виробництва. Це унікальне сучасне підприємство спеціалізується на виробництві рослинних жирів, що використовуються в хлібопекарстві, при виготовленні кондитерських виробів та морозива. Завод модифікованих жирів оснащений найсучаснішим технологічним обладнанням, яке забезпечує високу якість продукції. Трудовий колектив підприємства освоїв виробництво 19 видів модифікованих жирів, які постачаються на кондитерські підприємства Києва, Львова, Харкова, до Росії та у країни Прибалтики. За перше півріччя поточного року вони зросли вдвічі.

ВАТ «Паляниця» постійно оновлює асортимент своєї продукції. Якість підприємства відповідає найвищим вимогам. На Національному конкурсі хлібопекарської і кондитерської промисловості «Хліб-2004» продукція ВАТ «Паляниця» отримала бронзову медаль, підприємство визнано лауреатом конкурсу.

У різних куточках України підвищеним попитом користується морозиво виробництва фірми «Ласка», завдяки чому підприємство збільшило випуск продукції на 83 %.

Широко відомий в Україні асортимент товарів відкритого акціонерного товариства «Птахокомбінат». Поживні натуральні ковбасні вироби задовольняють смак вимогливого покупця у багатьох регіонах нашої держави. Тільки за три місяці 2004 року підприємством освоєно 8 нових видів продукції, збільшено на 17,3 % обсяги виробництва в порівнянні з відповідним періодом 2003 р.

Голова Верховної Ради України Володимир Литвин під час відвідування ВАТ «Птахокомбінат»

Відкрите акціонерне товариство «Кіровоградолія», яке є безумовним лідером олієжирової промисловості, належить до числа підприємств, які постійно нарощують виробничу потужність. Так, у 2003 р. виробництво олії було збільшено на 30 %, а в поточному році підприємство планує збільшити кількість виробленої продукції ще у 1,5 раза за рахунок реконструкції існуючого технологічного обладнання.

Добрі здобутки у легкій промисловості, де обсяги збільшено на 9,5 %. Збільшило випуск швейних виробів ВАТ «Україна» та ВАТ «Зорянка», які співпрацюють з іноземними фірмами «Бафф», «Кайзер», «Монтана».

Транспорт

Місто має повітряне, залізничне та автомобільне сполучення з усіма обласними центрами України. Працюють аеропорт, залізничний вокзал, два автовокзали.

Ні вдень, ні вночі не знає спокою залізнична станція Кіровоград Одеської залізниці, що забезпечує місто паливом, продуктами, товарами, сировиною, перевозить пасажирів у всіх напрямках, надаючи високоякісні послуги. Крізь залізничні ворота міста за 2003 р. приміськими потягами перевезено 136 772 пасажирів, у потягах загального сполучення мандрувало 175 496 пасажирів, 375 клієнтів використовують вантажні послуги залізниці.

Міжнародна акціонерна авіаційна компанія «Урга» має ліцензії на виконання пасажирських чартерних польотів на 58 міжнародних авіалініях, польотів на літаках бізнес-класу в 62 країни світу та ліцензію на виконання вантажних перевезень у 136 країн. Починаючи з 1994 року, основним стратегічним партнером авіакомпанії «Урга» є ООН. Виконано більше 55 тисяч польотів у миротворчих місіях ООН в Сомалі, Кувейті, Західній Сахарі, Хорватії, ДР Конго, Боснії, Ефіопії, Еритреї, Грузії та інших країнах.

Зв'язок

Послуги зв'язку загального користування жителям Кіровограда надають кіровоградські дирекції ВАТ «Укртелеком» та Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта».

Відреставрована будівля Кіровоградського поштамту, яка споруджена у 1874 р. та має оригінальну архітектурну конструкцію. Приміщення поштамту оздоблене гранітом, мармуром, у ньому встановлені сучасне обладнання, зовнішній годинник швейцарського виробництва, електротабло. Подібна поштова установа – єдина в Україні й неповторна.

Загальна ємність монтованої мережі телефонного зв'язку становить 200 тисяч номерів, задіяно – 182,5 тис. номерів. Наявність телефонних апаратів на 100 чоловік складає 48 одиниць, на 100 сімей – 71,3. По місту забезпеченість таксофонами складає 25,5 одиниці на 10 тис. населення.

У місті розширюється мережа систем кабельного телеба-

Будинок зв'язку в Кіровограді

чення, нею охоплені Ковалівський, Новомиколаївський, Сугокліївський райони, центральна частина міста, вулиці Волкова, Беляєва, Попова, Жадова. Надано дозволи на розробку та монтаж кабельного телебачення у 101-му мікрорайоні, у селищах Гірниче та Нове.

Будівництво

Капітальне будівництво належить до провідних галузей виробництва, стан розвитку яких є своєрідним індикатором здійснення структурних зрушень в економіці.

За останній час у місті введено в дію високовольтну кабельну лінію по вулицях Івана Сірка та Яворницького довжиною 1,9 км, мережі газопостачання довжиною 6 047 м, у тому числі по вул. Балтійській – 1 854 м; вул. Ручайній, вул. Шкільній, вул. Достоевського – 1 543 м; вул. Б. Хмельницького, вул. П. Тольятті – 2 650 м.

Гідно несе естафету славних традицій кіровоградських будівельників концерн Кіровоградської будівельної компанії «Кіровоградбудінвест», яку очолює заслужений будівельник України Віктор Федорович Шмідт. Діючи в ринкових умовах, колектив концерну зумів не тільки вистояти, а й значно розширити власний виробничий потенціал, зберіг висококваліфіковані кадри, збільшує число робочих місць на своїх підприємствах.

Ця будівельна організація стала однією з найвідоміших у місті й чи не єдиною, яка взяла на себе відповідальність за зведення житла для військовослужбовців.

Житлово-комунальне господарство

До структури житлово-комунальної галузі міста входять 15 комунальних ремонтно-експлуатаційних підприємств, об'єднання житлово-будівельних кооперативів, комунальне підприємство «Кіровоградводоканал», ДП «Кіровоград-

Під час відкриття нового будинку для військово-службовців

теплоелектроцентральної ТОВ «ВЕТ», ДП «Кіровоградтепло» ТОВ «ЦНТІУНГА», комунальне підприємство «Теплоенергетик», комунальне підприємство «Трест зеленого господарства», комунальне підприємство з утримання шляхів, спецкомбінат комунально-побутового обслуговування, комунальне автотранспортне підприємство – 1 128, орендне підприємство електричних мереж зовнішнього освітлення «Міськвітло», державне комунальне підприємство «Аварійно-диспетчерська служба» із загальною чисельністю працюючих 3 343 чоловіки.

У місті налічується 16 житлово-експлуатаційних організацій. Вони утримують 1,5 тисячі будинків державної та колективної власності. У житловому фонді експлуатується 633 пасажирських ліфти.

У 2004 р. підприємствами житлово-комунального господарства надано послуг на 17 % більше, ніж у попередньому році. Відновлено роботу 90 ліфтів. Здійснено капітальний ремонт запланованого житла, капітальний ремонт більшості доріг. Виконані роботи з відновлення мереж зовнішнього освітлення. Розчищено русло річки Інгул у центральній частині міста. Вирішено питання з безперебійним постачанням міста водою. Ліквідовано більшість стихійних сміттєзвалищ.

Торгівля (споживчий ринок)

На сьогодні сфера обслуговування населення Кіровограда – це розгалужена мережа підприємств, серед яких понад 2 тисячі підприємств оптової та роздрібною торгівлі, 442 заклади громадського харчування, 532 підприємства побутового обслуговування населення.

Підприємства сфери обслуговування населення міста – це різні за величиною, дизайном та спеціалізацією підприємства, у яких споживачі можуть при-

*Будинок
Легбанку*

дбати на всі смаки продукти харчування, промислові товари, товари побутового призначення, продукцію громадського харчування та отримати основні види послуг.

Розвиток сфери обслуговування останнім часом здійснювався за рахунок розширення мережі підприємств та покращення роботи діючих підприємств шляхом розширення асортименту товарів, оснащення сучасним обладнанням, приведення зовнішнього і внутрішнього вигляду підприємств до вимог часу, запровадження нових форм обслуговування.

Заклади громадського харчування міста пропонують різноманітні страви української та європейської кухонь, фірмові страви та вироби, смачні напої, екзотичні десерти, безалкогольні та алкогольні напої від недорогих до елітних.

Банківська сфера

У місті діють відділення Національного банку України, Укрсиббанку, Укресімбанку, Промінвестбанку, Державного ощадного банку України, Укрсоцбанку, банків «Аваль» та «Надра».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

У місті працюють 42 загальноосвітніх навчальних заклади комунальної власності, у яких навчаються 31 514 учнів, 5 приватних навчальних закладів (6 525 учнів) та три спеціальні школи для дітей, що потребують соціальної допомоги (425 учнів).

У 15 школах міста 4 026 учнів поглиблено вивчають різні предмети. Професійне навчання здійснюється у 49 профільних класах.

Систему дошкільного виховання міста формують 42 дошкільних заклади, у т. ч. два відомчого підпорядкування (№ 25, 41), дитячий будинок. Дошкільним вихованням охоплено 7 тисяч дітей.

Підготовку спеціалістів ведуть вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації: Державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, Національний технічний університет, Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки, університет розвитку людини «Україна», Педагогічна академія, Вища льотна академія. Функціонує 13 навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Охорона здоров'я

У галузі охорони здоров'я міста налічується 7 лікувальних установ, у яких працюють 886 лікарів усіх спеціальностей.

Культура та мистецтво

У галузі культури мережа закладів міста налічує 20 бібліотек, 6 дитячих шкіл естетичного виховання, два клубних заклади, три державних музеї, кінотеатр, два муніципальних музичних колективи. Загальна чисельність працюючих 578 осіб.

Кіровоградська міська централізована бібліотечна система була організована відповідно до постанови ЦК КПРС від 8 травня 1974 р. «Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі» та на виконання рішення облвиконкому № 29 від 28 січня 1975 року «Про перспективний план переведення масових бібліотек області на централізовану систему обслуговування населення книгою». Виконком міської Ради депутатів трудящих вирішив об'єднати всі державні масові бібліотеки міста

МІСТО КІРОВОГРАД

*Кіровоградський державний
педагогічний університет
ім. В. Винниченка*

в одну централізовану систему на базі міської бібліотеки імені 50-річчя Жовтня з єдиним книжковим фондом, штатним розписом і адміністративно-господарським керівництвом з 1 липня 1977 р.

До складу МЦБС входять 20 бібліотек-філій, з них 5 – дитячих. Колектив МЦБС налічує 78 бібліотечних працівників, з них 45 – з вищою освітою і 33 – із середньою спеціальною.

Книжковий фонд МЦБС налічує 560 932 документи. Ви-

*Кіровоградська центральна
міська бібліотека*

дано за минулий рік 900 085 примірників літератури, у тому числі дітям – 255 083 примірники, юнацтву – 177 687 примірників.

Сьогодні в місті працюють Український музично-драматичний театр імені М. Кропивницького, ляльковий театр, студентський театр-студія «Резонанс». У місті народилися і жили видатні музиканти, письменники, художники. Їх пам'ять увічнена в музеях М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, О. Осмьоркіна, Г. Нейгауза.

Репутацію одного з центрів української народної хореографії створили Кіровограду славнозвісні танцювальні колективи: заслужений ансамбль народного танцю України «Ятрань», театр народної музики, пісні і танцю «Зоряни», дитячі колективи «Пролісок», «Росинка» та ін.

Зал обласної філармонії – один із найкращих в Україні (890 місць). На її базі діє дитяча філармонія. Концерти проходять також у міському Палаці культури імені Компанійця (550 місць). Є чотири музичні школи, одна художня та дві школи мистецтв, які дозволяють усім бажаючим здобувати початкову мистецьку освіту.

Переглянути кінострічки пропонує сучасний кінотеатр «Зоряний».

У місті збереглося багато цікавих архітектурних споруд. В останні роки відкрито нові скульптурні пам'ятники: гетьману Богдану Хмельницькому, воїнам-інтернаціоналістам усіх поколінь, жертвам Чорнобильської катастрофи.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У Кіровограді виходить 20 періодичних видань. Найбільш впливовими засобами масової інформації, які формують громадську думку щодо тих чи

Працівники редакції «Вечірньої газети»

Вид міста Кіровограда

Будинок
по вул. Держинського, 41

інших процесів, є: «21-й канал», «Україна-центр», «Народне слово», «Кіровоградська правда», «Нова газета», «Вечірня газета», «Ведомости плюс», «Діалог». Специфічним є те, що багатотиражні видання поєднують суспільно-політичний та рекламно-розважальний напрями. Так, редакційно-видавниче об'єднання «Новий день», окрім газети «21-й канал», випускає газети «Сільське життя плюс», «Безплатні оголошення», «Мир ТВ», редакція газети «Україна-центр» випускає газету «УЦ-Репортер», «Спорт-ревію». Телебачення в місті представлено Кіровоградською обласною державною телерадіокомпанією, ТРК «ТТВ», «Стимул», 13 кабельними телеорганізаціями. Радіомовлення, крім обласної державної телерадіокомпанії, здійснюють ТРК «Новий день», ТРК «ТТВ», ТОВ «АБ-радіо».

Кіровоградська «Вечірня газета», заснована у липні 1990 р., вісім років мала статус громадсько-політичного тижневика. У 1998 р. «Вечірня газета» отримала статус вісника Кіровоградської міської ради, що сприяло повнішому та акцентованому висвітленню діяльності органів місцевого самоврядування. Редактор газети – Галина Вдовиченко.

Фізична культура і спорт

У місті широко розвинута спортивна мережа. Працюють 8 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, три стадіони, плавальний басейн, легкоатлетичний манеж.

Туризм, санаторно-курортна справа

У жовтні 2001 р. у Кіровограді відкрилася філія туристичної фірми «Сам», яка надає послуги з організації відпочинку.

У серпні 1999 р. відкрито туристичну фірму «Супутник-Кіровоград», роботі якої характерні різноманітність пропозицій та послуг.

Соціальний захист населення

Соціальний захист у Кіровограді здійснюють 2 управління праці та соціального захисту населення Кіровського та Ленінського районних виконавчих комітетів, які обслуговують більше ніж 67 тисяч пенсіонерів, 5 тисяч сімей, що одержують різні види державних допомог.

На обліку в управліннях праці та соціального захисту населення перебуває майже 53 тисячі пільговиків, з них: близько 16 тисяч ветеранів війни, більше 32 тисяч ветеранів праці, 3,5 тисячі громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, більше тисячі ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 23 реабілітованих громадянини, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

В обласному центрі субсидіями користується близько 15 тис. сімей. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива у місті надані майже 1 тис. сімей на суму 264,2 тис. грн.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 7 379,7 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 7 258,9 тис. грн.

При управліннях праці та соціального захисту населення забезпечена робота двох територіальних центрів з соціального обслуговування громадян похилого віку та інвалідів, послугами яких користується 5,7 тисячі громадян похилого віку та інвалідів. При територіальних центрах створені два відділення соціальної допомоги вдома, два відділення медико-соціальної реабілітації та одне відділення соціально-побутової реабілітації.

У місті з 1907 р. забезпечена робота жіночого психоневрологічного інтернату з геріатричним відділенням, у якому на повному державному утриманні перебувають 269 пенсіонерів та інвалідів.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Місто Кіровоград підтримує зв'язки з країнами близького та далекого зарубіжжя. Вигідне розташування міста в центральній частині України з повітряним, залізничним та автомобільним сполученням, десять автомагістралей, що проходять через територію області, зв'язуючи Україну з країнами СНД, Центральної та Південної Європи, дають велику перспективу на майбутнє.

У розвиток економіки міста залучено з початку 2004 р. 8,5 млн дол. США іноземних інвестицій, що на 48 % більше, ніж за відповідний період минулого року. Найбільші обсяги інвестицій вкладені в підприємства нерезидентами із Росії, Великобританії, США, Віргінських островів.

м. Кіровоград. Пам'ятник першому трамваю

ПЕРСОНАЛІЇ

АБРОСИМОВ Василь Миколайович **(7.08.1907, с. Заозер'є Владимирської області)**

Герой Соціалістичної Праці (1948). З 1929 р. до 1945 р. служив у Червоній Армії. З 1945 р. до 1956 р. був директором Шостаківської МТС Великописківського району. За високі врожаї в зоні дії МТС присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. В 1956–1958 рр. був головою колгоспу ім. Свердлова Кіровоградського району. Потім працював директором Лелеківського бурякоприймального пункту, очолював базу цукротресту. З 1969 р. – персональний пенсіонер союзного значення. Нагороджений орденами Леніна, Червоної Зірки, медалями.

АВИДЕКОВА-ПОТОЦЬКА Єлизавета Андріївна **(3 (16).04.1878, м. Єлисаветград – 26.03.1968, м. Дніпропетровськ)**

Заслужена артистка УРСР (1948). Дружина О. К. Аведикова. Працювала в театрах Кременчука, Донецька, Миколаєва, Артемівська, Херсона, Дніпропетровська. Грала головні ролі українського класичного репертуару.

АВРАМЕНКО Ольга Валентинівна **(14.04.1961, м. Красноярськ, Російська Федерація)**

Доктор фізико-математичних наук, завідувач кафедри прикладної математики Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Батько В. І. Авраменко та мати О. І. Авраменко – фахівці з фізики, на той час працювали у Сибірському відділенні Академії наук СРСР. З 1967 р. проживає у Кіровограді, де закінчила школу № 11 з золотою медаллю. По закінченню навчається на механіко-математичному факультеті за спеціальністю «механіка» у Одеському державному університеті, який закінчила з відзнакою (1983). Працює асистентом кафедри математичного аналізу у Кіровоградському педінституті, звідки була направлена до аспірантури Київського університету. Захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю «механіка рідини, газу та плазми» (1989). Продовжуючи наукові розробки, робить внесок у моделювання хвильових процесів у пружних оболонках, заповнених рідиною. Досліджувала генерації поверхневих хвиль від зсуву морського дна, поширення та трансформації хвиль при набіганні на міліну тощо. Захистила докторську дисертацію (2003). Завідує кафедрою прикладної математики у КДПУ. Продовжує дослідження хвильових процесів у гідромеханіці.

АНДРЮШИН Юрій Сергійович **(1970, м. Кіровоград)**

Майстер спорту міжнародного класу з плавання, параолімпієць. Спортом почав займатися в групі «Здоров'я» (1992) під керівництвом заслуженого тренера України А. О. Ковальова. Виборов дві срібні нагороди на чемпіонаті України з легкої атлетики в Донецьку (1993). Того ж року спробував свої сили у плаванні, завоювавши одну золоту і дві срібні нагороди першості України. На чемпіонаті України (1994) виборов шість золотих медалей і встановив три рекорди. На чемпіонаті світу (Мальта) у складі збірної команди першим з українських плавців став двічі срібним призером на дистанції 50 метрів вільним стилем і виборов бронзу на стометрівці вільним стилем. Виступаючи на чемпіонаті Європи (1995,

Франція), посів шосте місце. На X Параолімпійських іграх в Атланті (1996, США), на дистанції 50 метрів вільним стилем (тренер В. В. Манько) виборов третє місце, за що нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня. На чемпіонаті Європи (1997, Іспанія) посів перше і друге місця, на Всесвітніх іграх (1997, Великобританія) – два других і третє місця, на чемпіонаті світу (1998, Нова Зеландія) – третє місце, на чемпіонаті Європи (1999, Німеччина) – перше місце на дистанції 50 метрів батерфляем і третє місце на дистанції 50 метрів вільним стилем, на XI Параолімпійських іграх (у 2000, Австралія) – перше місце на дистанції 50 метрів батерфляем (тренер Ю. А. Вдовиченко), на Всесвітніх іграх (2001, Великобританія) – два перших місця, на чемпіонаті світу (2002, Аргентина) – перше місце на дистанції 50 метрів батерфляем, на міжнародному турнірі (2003, Німеччина) – три перших місця, на XII Параолімпійських іграх (2004, Греція) завоював бронзову медаль.

АЛЕКСЕЄВ Микола Михайлович
(6.06.1951, м. Кіровоград)

Художник, член Національної спілки художників України (1992). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. В. Грекова (1973) по класу Ф. Д. Єгорова. Учасник Всеукраїнських і обласних художніх виставок. Декілька творів придбані Міністерством культури України та НСХУ. Основні твори: «Вечірній поклик» (1990), «День ангела» (1991), «Вісник» (1991), «Відлуння» (1992) та ін.

АРКАС Микола Миколайович
(7.01.1853, м. Миколаїв – 26.03.1909)

Український композитор та історик. У 1875 р. закінчив Новоросійський (Одеський) університет. Неодноразово бував у Єлисаветграді. Дружив з М. Л. Кропивницьким, П. І. Ніщинським, М. В. Лисенком. За сюжетом поеми Т. Г. Шевченка написав оперу «Катерина», яку поставила в Москві трупа Кропивницького (1899). Зібрав і опрацював багато народних пісень краю. Автор книги «Історія України-Русі».

БАРБОЛІН Микола Степанович
(1922, м. Павлов Вологодської області – 12.05.1944, м. Кіровоград)

Учасник боїв за визволення області від фашистських окупантів, Герой Радянського Союзу (1944), гвардії старший сержант. Відзначився в боях на Кіровоградському напрямку. В одному з них за день знищив три ворожих танки. Помер від ран у кіровоградському шпиталю. Його ім'ям названо вулицю в обласному центрі.

БАРСЬКИЙ Михайло Ілліч
(31.03.1933, м. Кіровоград)

Режисер, заслужений діяч мистецтв УРСР (1989), народний артист України (1992). Закінчив Київський інститут театрального мистецтва (1968). Головний режисер Кіровоградської студії телебачення (1965–1989), художній керівник Кіровоградського українського музично-драматичного театру (1989). Поставив «97» М. Куліша, «Чоловік і жінка» Л. Зоріна, «Набережна» Ю. Еділіса та ін. Автор п'єс, зокрема «Високе небо» (1989). У 1996 р. виїхав до Ізраїлю.

БЕРШАДСЬКИЙ Рудольф Юлійович **(5.01.1909, м. Єлисаветград)**

Російський письменник. Закінчив Московський інститут історії, філософії і літератури (1937). Учасник радянсько-фінської та Великої Вітчизняної воєн, має бойові нагороди. Вірші почав писати в юності. Публікував їх в «Правде», «Комсомольской правде» та інших центральних газетах. Перша поетична збірка «Старт» вийшла в 1930 р. Автор книг віршів, нарисів, оповідань.

БІЛОСТОЦЬКИЙ Юхим Ісайович **(16 (28).06.1893, м. Єлисаветград – 2.10.1961, м. Київ)**

Скульптор. Закінчив Одеське вище художнє училище (1920). Скульптурою займався з 1933 р. Широко відомі його експозиції «В. І. Ленін і Й. В. Сталін у Горках» (1937, в співавторстві), серія портретів «Партизанка Коваленко», «Богдан Хмельницький» (1954), «М. Фрунзе» (1955), «А. Макаренко» (1957), пам'ятник Г. І. Котовському, встановлений в Умані (1959). Автор портретів М. Заньковецької (1936), П. Тичини (1937), пам'ятників героям-стратонавтам (встановлено в Донецьку, 1953) і М. Щорсу (1939), обидва – у співавторстві, надгробків М. Занковецької (1937) та М. Лисенка (1939) на Байковому кладовищі в Києві.

БОНДАР Василь Васильович **(15.01.1954, с. Теліжинці Київської області)**

Прозаїк, член Національної спілки письменників України (1995). Працював робітником, клубним працівником. Закінчив факультет журналістики Київського університету (1980). Подальше життя пов'язане з Кіровоградом. Був кореспондентом газет «Молодий комунар», «Вечірня газета». Перші вірші опублікував школярем (1970). Оповідання друкував у часописах «Україна», «Дніпро», «Вітчизна», «Авжеж», «Кур'єр Кривбасу», «Вежа», «Березіль», «Літературна Україна», «Степ» та ін. Ряд творів вийшли в гуртових збірниках «Вітрила» (1983), «Оповідання» (1986), «Свята вода» (у співавторстві, 1993), «Десять українських прозаїків. Десять українських поетів» (1995), «The Ukrainian literature today» (2002). Автор книг прози «Одвідини» (1994) та «Смарагдові китиці у воді» (2001), автор-упорядник художньо-документальних книг «Голоси із 33-го» (1993), «Ми, переможні Чорнобилем» (1996), «Сповіді з-за ґрат» (1997), «ОСТ – тавро неволі» (2000). Лауреат обласної літературної премії ім. Є. Маланюка (2003) за книгу «Смарагдові китиці у воді» та краєзнавчої ім. В. Ястребова (1997).

БОНДАР Леонід Іванович **(14.01.1938, м. Павлоград Дніпропетровської області)**

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчив живописно-педагогічне відділення Кримського художнього училища (1960). З 1960 р. працює у Кіровоградській дитячій художній школі (1960–1977 – викладач; 1977–1989 – завуч; з 1989 р. – директор школи). З 1964 р. бере участь у групових, а з 1969 р. – в республіканських та всеукраїнських художніх виставках. Персональні виставки: 1971, 1986, 1998, 2000 (Кіровоград). Твори зберігаються в обласному художньому музеї та художньо-меморіальному музеї О. Осмьоркіна (Кіровоград), численних приватних колекціях. Основні твори: «Черемушки навесні» (1967), «Зима, перші вогні» (1971), «Захмарилось» (1987) «Весняні рапорти» (1992), серія пейзажів «Мій Кіровоград» (2000–2001). У живопису віддає перевагу пейзажу та натюрморту, у графіці – станковій композиції, працює в техніці

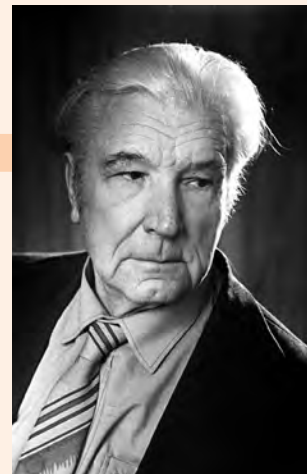

полотно-олія, полотно-акрил, ліногравюра та акварель. Виховав велику плеяду учнів, серед яких чимало членів Національної спілки художників України. Нагороджений Подякою Президента України (2000).

БОНДАРЕНКО Микола Гнатович
(1914)

Член Спілки художників України. Вчився у Київському художньому інституті (1931–1934) у М. Павлюка, Г. Довгаленка, І. Врона, М. Козика. Мешкав у Кіровограді. Учасник республіканських, обласних та групових виставок. Основні твори: триптих «Прокляття війні» («Мечі на орала», «Перехід Радянської Армії в 1945-му через Малий Хінган», «Прокляття війні»).

БОРОВКОВ Орест Миколайович
(14.12.1908, м. Іваново – 14.12.1978, м. Кіровоград)

Льотчик, Герой Радянського Союзу (1939). Трудову біографію почав робітником на килимовому комбінаті. У армії став кавалеристом, потім закінчив школу військових пілотів. У числі добровольців воював у Китаї. Відзначився в боях з японськими мілітаристами, здійснивши 102 бойових вильоти і знищивши багато техніки і живої сили агресора. Учасник боїв на Халхін-Голі, радянсько-фінської та Великої Вітчизняної воєн. Нагороджений орденом Леніна, чотирма орденами Червоного Прапора та іншими нагородами.

БРАУН Володимир Олександрович
(1(13).01.1896, м. Єлисаветград – 21.03.1957)

Кінорежисер, заслужений діяч мистецтв Української РСР (1954), лауреат Державної премії СРСР (1952). Працював на Ленінградській (1944), а з 1945 р. – на Київській кіностудіях. Поставив фільми: «Хлопець з берегів Міссурі» (1931), «Скарби загиблого корабля» (1936), «Голубі дороги» (1948), «У мирні дні» (1951), «Море кличе» (1956), «У далекому плаванні» (1946), «Максимко» (1953), «Мальва» (1957), «Командир корабля» (1964).

БРЕУСОВ Володимир Юхимович
(21.07.1925, м. Алма-Ата)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1943). На фронт пішов добровольцем з ремісничого училища. Був кулеметником 229-ї Харківської стрілецької дивізії. Відзначився під Харковом на висоті 201,7. На позицію, яку захищали 16 наших воїнів (27.08.1943), чотири рази йшли в атаку німецькі танки і до 200 солдатів. Поранені Бреусов і ще три бійці, що залишилися живими, утримали висоту. У 1951 р. закінчив юридичний інститут в Алма-Аті. З 1959 р. – кандидат економічних наук. Був викладачем, завідуючим кафедрою в педінституті ім. Абая. З 1979 р. – працює доцентом кафедри політекономії Кіровоградського педінституту ім. Пушкіна. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, багатьма медалями.

БРОДСЬКА Поліна Самійлівна
(8.03.1903, м. Єлисаветград)

Живописець. Художню освіту здобула у студії С. І. Данишевського у Єлисаветграді в 20-х роках. Учасниця московських виставок з 1939 р. До війни виконувала ескізи для виробів із порцеляни. У Державному музеї образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна у Москві зберігається її порцелянове блюдо (1936). Після війни займалася викладацькою діяльністю у Барнаулі. Автор картин «Ранок» (1951), «Бузок біля вікна» (1955), «Фрукти» (1958), «Бузок на роялі» (1959), «Жоржини» та ін.

БУРКОВСЬКИЙ Анатолій Трохимович **(1916, м. Новоград-Волинський Житомирської області –** **17.10.1985, м. Кіровоград)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). До війни закінчив Харківський педінститут, працював директором школи на Житомирщині. На фронті – з перших місяців війни. Майор, командир батальйону. Прославився в боях за визволення Прибалтики. Лише за один день (14.09.1944) його батальйон знищив шість ворожих танків, п'ять бронетранспортерів, шість автомашин і понад 300 гітлерівців. Після війни був на господарській і партійній роботі в Дрогобицькій області. З 1959 р. – голова правління Кіровоградської облспоживспілки. З 1976 р., вже на пенсії, керував кооперативним профтехучилищем облспоживспілки. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Трудового Червоного Прапора, двома «Знак Пошани», медалями.

БУЯЛЬСЬКА Тамара Болеславівна **(28.07.1944, м. Кіровоград)**

Заслужений працівник народної освіти України (1996), професор (1999). Закінчила Вінницький педагогічний інститут (1966). У 1990–1998 рр. – завідувача кафедрами історії та теорії культури, культурології, мистецтва та дизайну Вінницького технічного університету, з 1992 р. – проректор. Директор Центру культурології і виховання студентів (1990), директор Інституту гуманітарних досліджень (1999). Автор понад 40 наукових праць, що стосуються гуманізації технічної освіти.

ВАРЛАМОВ Михайло Лукич **(11.11.1905, м. Єлисаветград)**

Учений-хімік, заслужений діяч науки і техніки Української РСР (1968). Закінчив Одеський хімічний інститут. Працював завідуючим кафедрою Одеського політехнічного інституту. Доктор технічних наук, професор (1957). Вів дослідження в галузі виробництва мінеральних добрив, очистки газів хімічного виробництва. Опублікував кілька десятків наукових праць.

ВАЛЬКЕВИЧ Раїса Андріївна **(5.09.1952, м. Кіровоград)**

Народна артистка України (2002), співачка, професор (2003). Закінчила Одеську державну консерваторію ім. А. В. Нежданової (1980). Актриса Кіровоградського обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Кропивницького (1973–1974). Солістка Кіровоградської обласної філармонії (1986). Одночасно з 1980 р. викладає в Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В. Винниченка. Лауреат IV Міжнародного фестивалю молодих виконавців (Люблін, 1988).

ВАСИЛЕНКО Володимир Аркадійович **(1954)**

Доктор педагогічних наук (1994). У 1976 р. закінчив факультет іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. Працював у ньому з 1978 р. до 1995 р. деканом та проректором по навчально-виховній роботі (з квітня 1994 р.). З 1995 р. – ректор Кіровоградського соціально-педагогічного інституту «Педагогічна академія» та Інституту комерції. Автор близько 50 наукових праць.

ВАСИЛЬЄВ Василь Юхимович
(20.03.1890, м. Єлисаветград – 14.08.1956)

Учений у галузі металургії, член-кореспондент Академії наук Української РСР (1939). У 1914 р. закінчив Київський політехнічний інститут. Працював на заводах Уралу. З 1918 р. викладав у вузах Києва, співробітничав у науково-дослідних інститутах. У 1939–1949 рр. – в Інституті чорної металургії, з 1950 р. – в Інституті проблем лиття АН Української РСР. Під його керівництвом досліджені і запроваджені у виробництво хімічно стійкі сплави. Удостоївся двох орденів Леніна, ордена Трудового Червоного Прапора та ін.

ВЕЛИЧКО Степан Петрович
(13.08.1947)

Доктор педагогічних наук, професор кафедри фізики та методики її викладання Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка, відмінник освіти України, керівник Наукового центру розробки засобів навчання. Організатор Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Методичні особливості викладання фізики на сучасному етапі» та «Засоби реалізації сучасних технологій навчання». Видав 12 збірок наукових праць, розробив серію нових навчальних приладів і комплектів для реалізації оригінальної системи навчального експерименту з механіки, молекулярної фізики, оптики, квантової фізики. Розробник навчальних комплектів. Написав низку авторських спецкурсів для студентів і вчителів фізики: «ОКГ у викладанні фізики», «ЕОМ у навчанні фізики», «Практика з ШФЕ», «Формування і розвиток технічної творчості у школі», «Основи метрології», «Основи науково-педагогічних досліджень» тощо. Підготував 11 навчальних посібників з грифом МОН України. Очолює держбюджетну тему МОН України «Фізико-хімічні умови формування діодів Шотткі на основі вузькощільних напівпровідників». Має 184 наукові публікації. Працює над проблемами дидактики фізики в середній і вищій школі, розвитку творчості студентів педагогічних навчальних закладів та формуванні високопрофесійного вчителя з природничих дисциплін.

ВЕРЕМЄЄВ Володимир Григорович
(8.11.1948, м. Спаськ-Дальній Приморського краю)

Футболіст, чемпіон СРСР. Закінчив інститут фізичного виховання. Дебютував в складі кіровоградської команди «Зірка» (1967). Наступного року був запрошений у київське «Динамо». Член олімпійської збірної. Грав протягом 22 років. Нині на тренерській роботі. Заслужений майстер спорту СРСР, заслужений тренер України. Володар Кубка СРСР (1978), Кубка кубків і Суперкубка УЄФА (1975).

ВЕРХОЛАНЦЕВ Валерій Олександрович
(6.01.1916, с. Устиново Пермської області)

Герой Радянського Союзу (1946). Закінчив педагогічний технікум (1936), школу пілотів (1939) і авіаційне училище (1940). Воював на різних фронтах. Двічі поранений. Майор, командир авіаційного полку, здійснив 187 бойових вильотів. Знищив чимало бойової техніки і живої сили противника. За ратні подвиги удостоєний орденів Леніна, Червоного Прапора (три), Вітчизняної війни (три), Червоної Зірки, медалей. З 1948 р. жив у Кіровограді. Працював завідувачим відділом, а після закінчення ВПШ при ЦК Компартії України – секретарем Кіровоградського міськкому партії.

ВИННИЧЕНКО Володимир Кирилович

(16(28).07.1880, м. Єлисаветград – 6.03.1951, м. Мужен, Франція)

Український письменник, художник і політичний діяч. Після закінчення Єлисаветградської гімназії (1901) вступив на юридичний факультет Київського університету. Брав активну участь в українському національному русі. Належав до членів київської Громади, став одним із засновників Революційної Української Партії. Проводив пропагандистську роботу серед селян Полтавщини і робітників Києва. Згодом був заарештований, виключений з університету без права подальшого навчання і направлений до саперного батальйону. У 1903 р. зумів виїхати до Львова, де займався літературною діяльністю. У липні при спробі перевезти нелегальну літературу через кордон був заарештований і ув'язнений до Лук'янівської тюрми. Після звільнення в серпні 1904 р. брав участь у створенні Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії, входив до складу центральних органів партії, редагував друкований орган «Боротьба». У 1906–1914 рр. через переслідування поліцією змушений періодично жити в еміграції. Входив до складу «Української громади» в Парижі (1910). Згодом у Львові разом з Д. Донцовим і Л. Юркевичем редагував журнал «Дзвін» (1913). На початку 1914 р. переїхав до Москви, де співпрацював у часопису «Украинская жизнь». Після Лютневої революції повернувся до Києва. Будучи лідером УСДРП, відіграв значну роль в українському національно-визвольному русі (1917–1919). Обраний заступником голови Української Центральної Ради. Очолював українську делегацію на переговорах з Тимчасовим урядом у Петербурзі (1917). Призначений головою Генерального Секретаріату УЦР. Брав активну участь у підготовці всіх Універсалів УЦР. У грудні 1917 р. став ініціатором відхилення ультиматуму Ради Народних Комісарів Росії. У січні 1918 р. очолив Раду Народних Міністрів УНР і Міністерство внутрішніх справ. Під тиском міжпартійних незгод подав у відставку. Очолював Український Національний Союз, був одним з керівників повстання проти гетьмана П. Скоропадського. Обраний головою Директорії УНР. Не погоджуючись з політикою орієнтації на Антанту, вийшов зі складу Директорії й організував закордонну групу Української комуністичної партії, створив газету «Нова доба». На початку 1920 р. вів інтенсивно переговори щодо можливості повернення на батьківщину для роботи у більшовицькому уряді, висуваючи умови самостійності та суверенності України. Зустрічався з Л. Троцьким, Л. Каменевим, Г. Зінов'євим, Г. Чичеріним, Х. Раковським і отримав пропозицію зайняти пост заступника голови РНК і наркома закордонних справ України. Вивчивши внутрішньополітичне становище України, висунув вимогу включити його до складу Політбюро КП(б) України. Після відмови, повернувшись до Відня, виступив з гострою критикою національної політики більшовицького уряду. У 20-х роках в основному займався літературною діяльністю у Франції. У роки фашистської окупації потрапив у концтабір. Автор романів «Чесність з собою», «Заповіти батьків», «Записки Кирпатого Мефістофеля», «Божки»; п'єс «Щаблі життя» (1907), «Великий Молох» (1907), «Metento» (1909), «Чужі люди» і «Базар» (1910), «Гріх» (1918); драм «Брехня» (1910), «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» (1911), «Натусь» (1912) та ін. Опублікував спогади «Відродження нації» (1920). В еміграції написав драми «Закон», «Великий секрет», «Ательє щастя», «Пророк», «Над». П'єсу «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» екранізовано в Берліні (1921). В Україні п'єси «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» («Драбина диявола») та «Брехня» екранізували приватні кіностудії (1918). За мотивами оповідань письменника М. Бажана створив сценарій дитячого фільму «Пригоди полтинника» («Полтинник»,

«Заради полтинника», Київ, кінофабрика ВУФКУ, 1928). Також знято телефільми «Закон», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» (1991). У 1990 р. встановлено премію ім. В. К. Винниченка.

ВІКТОРЕНКО Віктор Макарович
(19.09.1932, с. Красне Скадовського району Херсонської області)

Заслужений пілот СРСР. За комсомольським набором був направлений на навчання в Кіровоградське військово училище льотчиків (1952). Розпочав трудову діяльність в Кіровоградській школі вищої льотної підготовки цивільної авіації (КШВЛП ЦА) командиром корабля-інструктором (1960). Працював заступником начальника (1967), начальником Кіровоградської ШВЛП ЦА (1975–1978), а після заснування Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації (1978, тепер Державна льотна академія України) – першим заступником з льотної підготовки. З 1989 р. – старший викладач кафедри безпеки польотів. Пілот 1-го класу, загальний наліт складає близько 10 тисяч годин. Нагороджений орденом «Знак Пошани» (1973), медалями, знаком «Відмінник Аерофлоту».

ВІНТЕНКО Юрій Борисович
(1955, м. Харків)

Член Спілки художників України (1990). Закінчив Кримське художнє училище ім. М. Самокиша, живописно-педагогічне відділення (1975). Викладачі: М. Моргун, В. Григор'єва, Л. Лабенок. Працював у Кіровоградських художньо-виробничих майстернях ХФУ (1974–1992). З 1992 р. – викладач Кіровоградської дитячої школи мистецтв. Учасник багатьох обласних та республіканських художніх виставок. Основні твори: «На Кіровоградщині» (1975), «Пам'ять землі» (1978), «Зимовий день» (1986), «У старому Седневі» (1988), «Весняний мотив» (1988), «Невідкриті острови» (1988), «Зів'ялі троянди» (1995), «Влітку» (2001), «Шумлять дерева» (2003), «Липень» (2003). Нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури України.

ВОВЧЕНКО-КЕРУЦКЕНЕ Галина Зенонівна
(1959, м. Актюбінськ)

Голова творчого об'єднання «Парус», член Спілки письменників Росії (2004). Батьки були репресовані. За національністю – литовка. Закінчила Актюбінський педагогічний інститут за спеціальністю «учитель російської мови та літератури». Вийшла заміж за українця і в 1982 р. переїхала до Кіровограда. Працювала в СШ № 35. Керувала дитячою літературною студією «Парус» при заводі «Друкмаш». Нині – завідує Молодіжним центром міського Будинку вчителя.

ВОЛК Ігор Петрович
(12.04.1937, м. Готвальд, нині Зміїв Харківської області)

Льотчик-космонавт СРСР (1984), Герой Радянського Союзу (1984), заслужений льотчик-випробувач СРСР (1983). Жив у Кіровограді, де закінчив військово-авіаційне училище (1956). Служив у ВПС. У 1965 р. закінчив школу льотчиків-випробувачів. Без відриву від військової служби закінчив Московський авіаційний інститут ім. Орджонікідзе (1969). Космічний політ здійснив у ролі космонавта-

дослідника на кораблі «Союз Т-12» з Володимиром Джанібєковим і Світлоною Савицькою (17.07–29.07.1984). Їхній корабель стикувався з орбітальним комплексом «Салют-7» – «Союз Т-11», який пілотували Леонід Кизим, Володимир Соловйов і Олег Атьков (18.07.1984). У 1985–1988 рр. здійснив 10 польотів на БТС-002 (аналог «Бурана») і велику кількість на Ту-154, Ту-134 та інших, коли відпрацьовувались особливості польоту і посадок. Президент Федерації любителів авіації, голова Федерації тенісного спорту (1988–1990).

ВОЛКОВ Олександр Михайлович **(21.03.1921, с. Ігнатівське Архангельської області)**

Герой Радянського Союзу (1945). Працював слюсарем на судноремонтному заводі «Красный кузнец». На фронті – з перших днів війни. Рядовий, артилерист, особливо відзначився при визволенні Одеси від фашистських окупантів. Після війни працював машиністом на станції Кіровоград. Удостоївся звання і знака «Почесний залізничник». З 1976 р. – персональний пенсіонер союзного значення.

ГАЛУШКІН Василь Максимович **(8.03.1925, м. Кіровоград – 5.01.1979)**

Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив Знам'янське технічне училище, працював на Кіровоградському заводі «Червона Зірка». На фронт пішов добровольцем. Був розвідником. Відзначився під Сталінградом, Курськом і при форсуванні Дніпра в районі Києва. Після війни здобув вищу освіту, працював на адміністративних посадах. Останнім часом був старшим інженером у тресті «Кіровоградсільбуд».

ГАМАЛІЙ Володимир Федорович **(22.01.1952, м. Жданов, тепер м. Маріуполь)**

Доктор фізико-математичних наук (1997), професор (2001). Закінчив Московський фізико-технічний інститут (1978), фахівець у галузі квантової радіофізики. З 1980 р. до 1997 р. працював у Кіровоградському педагогічному університеті аспірантом, завідувачем кафедри теоретичної фізики та загальних дисциплін. У Кіровоградському НТУ з лютого 1998 р. працює на посаді професора кафедри вищої математики та фізики, а з липня 2003 р. – завідувача кафедри маркетингу та економічної кібернетики. Сфера наукових інтересів – лазерна спектроскопія, історія науки, методика викладання. Автор понад 60 наукових та методичних праць.

ГАМАРНИК Григорій Олександрович **(21.04.1929, м. Кіровоград)**

Спортсмен. Народився в сім'ї службовця. В 1960 р. закінчив Київський інститут фізичної культури. Майстер спорту СРСР (1952) і заслужений майстер спорту СРСР (1955). Виступав як борець класичного стилю. Чемпіон СРСР (1953, 1956–1958), чемпіон світу (1955).

ГАНСЬКИЙ Петро Павлович **(17.02.1867, м. Єлисаветград)**

Живописець. Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі, відвідував вечірні рисувальні класи П. О. Крестоносцева. Був вільним слухачем Петербурзької Академії мистецтв (1885–1889), потім удосконалювався в Парижі. На виставках Товариства південноросійських художників та АМ експонувались його твори: «За читанням» (1893), «Відлив» (1895), «Берег біля Ялти» (1897), «Курильними» (1899), «Кав'ярня у Парижі» (1902), «Місячна ніч» (1903), «Купальниці» (1909) та ін.

В Одеському художньому музеї зберігаються картини «В очікуванні улову» (1892), «Бретань» (1900), «Гра в кеглі» (1908) та ін. У 1919 р. емігрував до Франції.

ГЕЛЬБАХ Павло Олександрович
(псевдонім Гельбак, 17.04.1916, м. Єлисаветград)

Письменник і журналіст, заслужений діяч культури Литовської РСР (1964). У Єлисаветграді закінчив школу ФЗН, вступив до будівельного технікуму, почав друкуватись у місцевій газеті. З 1932 р. на журналістській роботі. Працював у редакціях ряду газет. У роки Великої Вітчизняної війни був секретарем Горьківського обкому ВЛКСМ, заступником завідуючого відділом робітничої молоді ЦК ВЛКСМ. У 1944 р. призначений редактором газети «Советская Литва», потім заступником головного редактора журналу «Коммунист» (Вільнюс). Автор п'єс, повістей і романів: «Мой сверстник» (1959), «Сын чекиста» (1974), «...И вся жизнь» (1980). Нелегка праця журналістів змальовується у повістях «Дни беспокойные» і «Ночи бессонные». Тривалий час керував російською секцією Спілки письменників Литви. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, двома орденами «Знак Пошани», багатьма медалями.

ГЛІБКО Юрій Купріянович
(10.01.1914, м. Житомир – 31.12.1943)

Учасник визволення Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників, Герой Радянського Союзу. Закінчив технікум, здобувши диплом агронома. Деякий час працював за спеціальністю на сільськогосподарських дослідних станціях. Навчався в Уманському сільськогосподарському інституті. З четвертого курсу інституту був зарахований у Військову академію механізації і моторизації РСЧА (1937), яку закінчив у 1941 р. Учасник Сталінградської і Курської битв; визволяв Харків, Полтаву, Кременчук. Звання Героя удостоївся за форсування Дніпра. Полк під командуванням майора Глібка переправився на правий берег і утримував плацдарм, давши можливість здійснити переправу іншим підрозділам. Загинув на спостережному пункті під Знам'янкою. Нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня. Похований на військовому кладовищі Кіровограда.

ГОЛОТА (Мельник) Петро Іванович
(1902, с. Балашівка, нині в складі м. Кіровограда – 8.11.1949)

Український письменник. Перша книга поезій «Тернистий шлях до волі й освіти» вийшла в Єлисаветграді (1921). Автор повісті «Дні юності» (1930), роману «Сходило сонце» (1930).

ГОЛЬДЕНБЕРГ Абрам Маркович (псевдонім Арго)
(14.02.1897, м. Єлисаветград – 16.04.1968, м. Москва)

Російський поет. Перші вірші публікував у одеських газетах і театральних виданнях. Писав тексти оперет. Пізніше виступав як поет-сатирик і перекладач поезій Гюго, Беранже, Міцкевича. Основні твори «Литература и окрестности» (1933), «Сатирические очерки из истории русской литературы» (1939), «Наступление» (1942), «Подлинники» и переводы» (1957) та ін.

ГОМБЕРГ (Gomberg) Мозес
(8.02.1866, м. Єлисаветград – 12.02.1947, м. Енн-Арбор, США)

Хімік. Навчався в Єлисаветградській чоловічій гімназії (1879–1884). Закінчив Мічиганський університет у США (1890), де викладав (1893–1896). Під час Першої світової війни займався дослідженнями для військово-хімічної служби США. Близько 100 наукових робіт переважно присвячені хімії вільних радикалів, засновником якої він був. Винахідник першого вдалого антифризу для автомобі-

лів. Відкрив існування трифенілметильних радикалів (1900), розробив спосіб одержання діарилів з ароматичних сполук і солей діазонія (1924). Член АН США (1914), президент Американського хімічного товариства (1931), доктор філософії і права Мічиганського університету. Почесний член Американського філософського товариства, Американської Асоціації розвитку науки, Інституту Франкліна, Нідерландського хімічного товариства та ін.

ГОНЧАР Григорій Мойсейович (1.05.1916, м. Кіровоград)

Герой Радянського Союзу (1945). Був комсомольським активістом, працював на заводі «Червона Зірка». У липні 1941 р. пораненим потрапив у оточення під Могильовом. Брав участь у партизанському русі на території Кіровоградської і Черкаської областей. Після визволення краю – знову на фронті. Старший лейтенант, командир роти, одним з перших форсував Одер. З бійцями відбив шість шалених контратак фашистів. Коли не стало патронів, викликав на себе вогонь наших батарей. З 1961 р. – полковник у відставці. Викладач Івано-Франківського автотранспортного технікуму. Автор книги «Заграви над Тясмином» (1979).

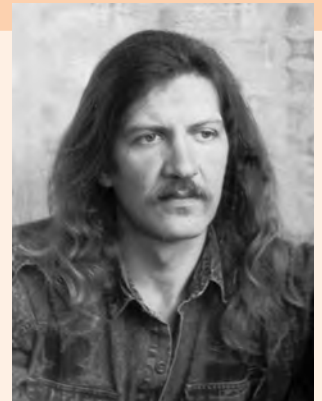

ГОНЧАРЕНКО Валерій Васильович (23.04.1942, с. Мирна Долина Луганської області – 9.06.2000, м. Кіровоград)

Поет. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педагогічного інституту (1967). Працював у редакціях газет Кіровограда та Миколаєва. Фундатор та керівник міської молодіжної літературної студії «Сівач». Автор поетичних книжок «Червоний Волосожар»(1967), «Кроки»(1974), «Дума про отчу землю»(1984), «Шлях до джерела»(1986), «На розі полудня» (1994), «Парад химер» (2000). У творчому доробку п'єси: «Добро і зло», «Дитинство Тараса», «Сміх Іуди», «Необшліфовані діаманти», повість «Священний жук скарабей» та оповідання. Вірші перекладалися болгарською, російською, осетинською, казахською та іншими мовами. Чимало віршів, пісень і поем присвятив Кіровограду. Член Спілки письменників України (1984), лауреат премії ім. Ю. Яновського. З 2001 р. проводиться обласний літературний конкурс творчої молоді ім. Валерія Гончаренка.

ГОНЧАРЕНКО Юрій Борисович (29.11.1962, м. Кіровоград)

Член Спілки художників України (1990). Закінчив відділення художнього оформлення Дніпропетровського художнього училища (1985). Художник-оформлювач Кіровоградського ХФК (1985–1988) і майстерень Художнього фонду УРСР (1988–1990). Науковий співробітник художньо-меморіального музею О. О. Осмьоркіна (1996–1998) і обласного художнього музею (1998). Учасник республіканських та всеукраїнських художніх виставок (1990 – групових, з 1996 – персональних). Твори зберігаються в музеях Кіровограда та численних приватних колекціях. Основні твори: «Натюрморт під калиновим кущем» (1980), «Музики» (1989), «Яблуневий спас» (1994), «Народження» (1997), «Дерево життя» (1997), «Сонячне Різдво» (2001). Для творчості характерні декоративність, знаковість, символічність. Твори вирізняє авторська техніка та своєрідний симбіоз декоративного живопису і культури поп-арту.

ГРИГОРОВИЧ Віктор Іванович
(25.04.1815 – 31.12.1876)

Російський мовознавець, один із основоположників слов'янської філології. Закінчив Харківський (1833) і Дерптський (1838) університети. З 1839 р. на викладацькій роботі в Казанському, а згодом у Новоросійському (Одеському) університетах. Подорожував по Європі. Магістр слов'янської філології (1842). У 1876 р. переїхав до Єлисаветграда, викладав у реальному училищі, проводив історико-етнографічні дослідження краю. Похований у Кіровограді. Біля приміщення колишнього реального училища (нині машинобудівний технікум) установлено бюст роботи скульптора Б. В. Едуардса.

ГУЛЯ Леонід Сергійович
(1931, с. Тереховка Гомельської області)

Заслужений штурман СРСР (1982). Закінчив середню школу в м. Почар Брянської області (1949) і вступив до Московського аерознімального училища. У льотних загонах Хабаровська освоїв літаки Іл-14, Іл-18 і Ту-104. Займав посаду старшого штурмана аеропорту Хабаровськ (1959). З 1962 р. – слухач Вищого авіаційного училища ЦПФ у Ленінграді. У 1966 р. був направлений до Кіровоградської школи вищої льотної підготовки, де перевчився на управління АН-24. Був штурманом-інструктором і штурманом-інспектором КШВ ЛП. У квітні 1967 р. Вищою кваліфікаційною комісією був присвоєний перший штурманський клас. Займав посади заступника з льотно-штурманської підготовки і начальника Кіровоградського льотно-штурманського училища цивільної авіації. У 1986 р. переведений до Кіровоградського вищого льотного училища старшим штурманом і начальником служби аеронавігаційної інформації. Загальний наліт складає понад 10 000 годин. Нагороджений медаллю «За доблесну працю» (1970), знаками «Відмінник Аерофлоту» (1974), «За безаварійний наліт», «Штурман 9 000 годин» (1982).

ДАВИДОВ Григорій Миколайович
(3.07.1950, м. Кіровоград)

Кандидат економічних наук, професор кафедри аудиту та аналізу господарської діяльності, декан економічного факультету, член-кореспондент Інженерної академії України. У 1972 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. З 1975 р. працює у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (тепер КНТУ). У 1984 р. захистив кандидатську дисертацію. Завідував новоствореною кафедрою бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності (1986) і кафедрою аудиту та аналізу господарської діяльності (1988–2003). Сфера наукових інтересів – облік, контроль, аналіз та аудит галузей народного господарства, економіка та організація праці. Підготував 3 кандидати наук. Автор 114 наукових та науково-методичних праць, 4 навчальних посібників. Відмінник освіти і почесний аудитор України.

ДАНИЛЬЧЕНКО Іван Андрійович
(22.09.1914, с. Рудий Байрак Харківської області –
28.10.1981, м. Москва)

Герой Радянського Союзу (1944). У дитинстві переїхав до Єлисаветграда. Тут закінчив автодорожній технікум (1933). Працював на Далекому Сході. Закінчив школу військових льотчиків у м. Енгельсі Саратовської області (1940). Капітан, штурман авіаполку 17-ї повітряної армії, воював на Західному, III Українському та II Прибалтійському фронтах. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора (три), Олександра Невського та ін. Після війни закінчив Військово-повітряну академію. З 1969 р. – полковник у відставці.

ДАРАГАН Юрій Юрійович
(16.03.1894, м. Єлисаветград – 17.03.1926, Чехія)

Поет. Навчався у Тираспольському реальному училищі. З 1917 р. до 1922 р. – на службі у війську УНР. Був старшиною Юнацької школи української армії (1917–1919) і курсовим старшиною Кам'янецької юнацької сотні (1920–1922). Після поразки українських національно-визвольних змагань емігрував. Один з ініціаторів заснування у таборі Каліш (для інтернованих вояків УНР) літературно-мистецького товариства та журналу «Веселка» (1922). Навчався в Українській господарській академії в Подебрадах та Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова (Прага). Стояв біля витоків Празької поетичної школи. Автор збірки поезій «Сагайдак» (1925), яка мала помітний вплив на творчість сучасників.

ДЕЙКУН Нонна Іванівна
(20.03.1933, с. Березняки Черкаської області)

Лауреат Державної премії СРСР (1986). Трудову діяльність розпочала на Тишківському сироварному заводі. Працювала майстром на підприємствах харчової промисловості Кіровограда. З 1963 р. – на залізничній станції Кіровоград: вагар, старший прийомоздавач. На Одеській залізниці очолила похід тисячників – рух за збільшення навантаження вагонів. За рахунок ущільнення і раціонального розміщення вантажів у вагонах протягом року вивільнила тисячі одиниць рухомого складу. Нагороджена орденом «Знак Пошани» та іншими відзнаками.

ДЕЙНЕКІН Валерій Дмитрович
(4.01.1955, м. Кіровоград – 30.01.2003)

Заслужений артист України, режисер-постановник. Випускник театрального училища ім. Б. В. Шукіна. Майже 30 років віддав студентському народному театру «Резонанс». На сцені Кіровоградського обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького поставив 26 вистав і провів безліч різноманітних вечорів, концертів, святкових програм. Найкращі з них «Наталка Полтавка», «Дві сім'ї», «Мартин Боруля», «За двома зайцями», «Скарби капітана Флінта», «Кохання в стилі бароко», «Моя професія – сеньйор з вищого світу» та ін.

ДЕПРЕРАДОВИЧ Федір Михайлович
(21.12.1839, м. Єлисаветград – 8.11.1884, Приморський край)

Російський військовий діяч. Виховувався у Пажеському корпусі, служив у гвардії до 1860 р. У 1865–1876 рр. – ад'ютант командуючого Східносибірським округом. Добровольцем воював у Сербії проти турецьких поневолювачів, командував бригадою болгарського ополчення (1876–1878). З 1882 р. начальник II Східносибірської бригади. Генерал-майор. Автор «Етнографического очерка Южного Сахалина» (Сборник исторических сведений о Сибири, СПб., 1877, т. 2) та мемуарів «Из воспоминаний о русско-турецкой войне 1877–1878 гг.» (СПб., 1881).

ДЕРКАЧОВ (Деркач) Ілля Петрович
(1.08.1834, с. Каменське Дніпропетровської області –
8.11.1916, м. Москва)

Педагог, методист початкової школи, дитячий письменник, послідовник К. Д. Ушинського. Навчався в Харківському і Московському університетах. У 1860–1870 рр. учителював у гімназіях і училищах України, у т. ч. в Єлисаветграді. Один із організаторів перших з'їздів народних учителів Росії. Склав «Українську граматику» (1861), яка безплатно розповсюджувалась у школах. Автор підручників, статей з педагогіки, книг для дітей.

ДОБРІН Наум Ноєвич
(13.12.1911, м. Радомишль Житомирської області)

Публіцист і прозаїк. Закінчив Київську профшколу (1929) та Московський інститут журналістики (1937). Працював на взуттєвій фабриці і журналістом в обласних та республіканських газетах та журналах. З 1954 р. працює в редакції газети «Кіровоградська правда».

ДОМБРОВСЬКИЙ Броніслав Олександрович
(18.01.1885, м. Єлисаветград – 1959)

Учений-зоолог, академік АН Казахської РСР (1954). Закінчив Київський університет (1912) і працював там до 1924 р. Викладав у Київському (1924) та Алма-Атинському зооветеринарних інститутах (1929). З 1954 р. – завідувач кафедри в Казахському державному університеті імені С. М. Кірова. Оpubлікував понад 250 наукових праць.

ДОНЕЦЬ Михайло Олександрович
(20.09(3.10).1900, м. Полтава – 29.01.1981, м. Кіровоград)

Український актор і режисер, заслужений артист УРСР (1940). Працював у трупі М. Садовського, у театрах Харкова та Одеси. Очолював Кіровоградський український музично-драматичний театр (1949–1965), самодіяльний театр у Олександрії (1965–1981). Ролі: Іван («Суєта» Карпенка-Карого), Гриць («Маруся Чурай» Микитенка). Вистави: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського (1938), «Маруся Богуславка» М. Старицького (1950), «Вій» за М. Гоголем (1959), «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка (1963).

ДОРОГОЙ Семен Васильович
(14.09.1924, м. Єлисаветград – 2004)

Український хоровий диригент, заслужений діяч мистецтв Української РСР (1973). Закінчив Одеську консерваторію (1954). До 1968 р. викладав у Кіровоградському педінституті і керував хоровою капелюю. Працював у Київському інституті культури імені О. Є. Корнійчука (1968–1970). Художній керівник і головний диригент Київської чоловічої хорової капели імені Л. М. Ревуцького (1969–1978). З 1980 р. викладач Київського педагогічного інституту. Твори: хорові обробки, перекладення українських народних пісень.

ДОРОШ Юхим Якович
(25.12.1908, м. Єлисаветград – 1972, м. Москва)

Російський письменник. У 1930 р. почав писати невеликі п'єси для самодіяльної сцени, згодом – оповідання та нариси. Перша збірка оповідань «Маршальские звезды» (1939). Автор книг «Военное поле» (1941), «Деревенский дневник» (1963), «Дождь пополам с солнцем» (1964) та ін. Нагороджений орденом «Знак Пошани».

ДРОБИШЕВСЬКА Ганна Гаврилівна (3.02.1900 – 1976, м. Кіровоград)

Герой Соціалістичної Праці (1948). За національністю білоруска. У 1934 р. з багатодітною сім'єю переїхала з Гомельської області до с. Велика Виска. Працювала на різних роботах. Після визволення села від німецько-фашистських окупантів очолила жіночу ланку рільників у місцевому колгоспі імені Жданова. Звання Героя Соціалістичної Праці удостоїлась за одержання високого врожаю озимої пшениці. Будучи персональним пенсіонером союзного значення, продовжувала трудитися. Останні роки жила в Кіровограді.

ДУДНІК Олеся Віталіївна (1974)

Заслужений майстер спорту (1990). Почала займатися спортивною гімнастикою з 1982 р. Спортивні здобутки: призер всесоюзних піонерських ігор (1986); призер всесоюзної молодіжної першості на приз газети «Комсомольська правда» (1987); чемпіонка і призерка міжнародних змагань «Дружба» (1989, Пхеньян – 4 золотих медалі та 1 срібна медаль); друге місце у Кубку СРСР з багатоборства (1989, Донецьк); срібна медаль у вправах на колоді на чемпіонаті Європи (1989); золота медаль у командній першості, золота медаль за стрибок через коня та срібна медаль у вправах на колоді на чемпіонаті світу (1989). Займалася у заслуженого тренера СРСР, Росії та України Е. Й. Нечай. Нині працює тренером-викладачем СДЮШОР «Надія» управління з питань фізичної культури, спорту і туризму Кіровоградської облдержадміністрації.

ЄГОРОВ Олексій Семенович (22.11.1914, м. Андижан, Узбекистан – 15.04.1970, м. Кіровоград)

Активний учасник партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945), партійний і радянський працівник. Навчався у Військовій академії, з 1942 р. працював у спеціальній школі при Центральному штабі партизанського руху. У 1943 р. був заступником командира партизанського з'єднання О. Ф. Федорова. У серпні 1944 р. очолив партизанський загін, який переріс у бригаду, що діяла на території Словаччини. Народні месники під його командуванням пустили під укіс 20 ешелонів противника, висадили в повітря понад 20 мостів. Після війни був висунутий на партійну і радянську роботу. У 1956 р. закінчив ВПШ. Працював першим заступником голови Кіровоградського облвиконкому. Відзначений двома орденами Леніна, орденом Червоного Прапора, іншими орденами і медалями. Його іменем було названо партизанську відзнаку в ЧССР. Похований на військово-меморіальному кладовищі Кіровограда. На могилі встановлено пам'ятник роботи скульптора А. Є. Мацієвського.

ЄРЕЩЕНКО Микола Юхимович (20.10.1924, с. Семенівка Воронежської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). На фронті з 1942 р. Був піхотинцем, танкістом. 14.11.1944 р. очолив групу з 12 бійців, яка першою форсувала Дунай в районі м. Батин і забезпечила переправу військ. Демобілізувавшись (1947), переїхав до Кіровограда, де живе

й понині. Працював в управлінні трудових резервів, на заводі «Червоний Профінтерн». Після закінчення машинобудівного технікуму (1959) працює на транспортних підприємствах. З 1966 р. – директор автобази тресту «Кіровоградсільбуд». Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Вітчизняної війни I ступеня, Слави III ступеня, «Знак Пошани», багатьма медалями.

ЖАДОВ Олексій Семенович
(1901, с. Нікольське Орловської області – 1977)

Радянський полководець, генерал армії (1955), Герой Радянського Союзу (1945), Почесний громадянин Кіровограда. Учасник громадянської війни, воював у складі Першої Кінної армії. У 1934 р. закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе. Командував 66-ю армією, яка у квітні 1943 р. стала 5-ю гвардійською. Відзначився в Сталінградській і Курській битвах. Армія Жадова визволила від гітлерівців Олександрію, Знам'янку, Кіровоград, Новоукраїнку та інші населені пункти області. Після війни займав високі пости в Радянській Армії. Нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Жовтневої Революції, Червоного Прапора (п'ять), Суворова (два) та іншими.

ЖАРЕНКО Лаврентій Семенович
(23.08.1899, м. Єлисаветград – 23.04.1977, м. Одеса)

Український художник у галузі станкового живопису. У 1938 р. закінчив Одеський художній технікум. У Великій Вітчизняній війні удостоєний бойових нагород. Ще в довоєнні часи брав участь у республіканських і всесоюзних виставках. Кілька разів влаштовував персональні виставки в Одесі. Основні твори: «Човни на Кошовій» (1933), «Вересневий гомін» (1953), «Ліловий березень» (1957), «Береговий дозор» (1960), «Букет бузку» (1975) та ін.

ЖАРКО Яків Васильович
(25.02.1861, м. Полтава – 25.05.1933, м. Краснодар,
Російська Федерація)

Український письменник і актор. Після закінчення гімназії брав участь у театральних групах М. Старицького, М. Кропивницького, П. Саксаганського. У 90-х роках XIX століття певний час жив у Єлисаветграді, де почав писати вірші та оповідання. Після громадянської війни працював у музеях Краснодара. Був членом літературної організації «Плуг». Окремими виданнями вийшли книги «Байки» (1899), «Балади та легенди» (1913), «Твори» (1928) та ін.

ЖДАНКО Тетяна Олександрівна
(1.08.1909, м. Єлисаветград)

Відомий сходознавець, доктор історичних наук (1963), заслужений діяч науки Каракалпацької АРСР. Закінчила етнографічне відділення історико-філософського факультету Московського університету (1930). Працювала молодшим, старшим науковим співробітником, зав. відділом Центрального державного музею Узбецької РСР у Самарканді, з 1936 р. – зав. відділом Узбекистану в Музеї народів СРСР. З 1944 р. – в Інституті етнографії АН СРСР. Кілька разів була в наукових експедиціях. Її дослідження стосуються історії народів Приаралля. Учасниця багатьох міжнародних конгресів і симпозіумів сходознавців, антропологів і етнографів. Автор книг, брошур і численних статей. Нагороджена орденом Дружби народів і медалями.

ЖУКОВА Олена Миколаївна (1972)

Заслужений майстер спорту України (1995). Розпочала займатись пауерліфтингом у тринадцятирічному віці в Кіровоградській ДЮСШ. Закінчила факультет фізичного виховання КДПІ ім. О. С. Пушкіна. З 1992 р. – тренер-викладач з пауерліфтингу комплексної ДЮСШ. Досягла гучних перемог на чемпіонатах України, стала переможцем і призером численних міжнародних змагань, 15-кратна рекордсменка світу, 20-кратна – Європи. Їй належать 52 рекорди України. На світових і європейських аренах на її честь дев'ять разів лунав Гімн України. Переможниця першості світу серед юніорок та срібний призер чемпіонату світу (1993), чемпіонка Європи (1994) і світу (1994–1995), бронзова медалістка чемпіонату Європи (1996), чемпіонка Європи (1997), чемпіонка світу (1998). На змаганнях чемпіонату світу (1999, Данія) встановила три світових рекорди (у присіданні, тязі та сумі триборства). Показник у триборстві (635 кг) на 10 кг перевищив норматив майстра спорту в чоловіків. За формулою Вілкінса (співвідношення власної ваги до результату) набрала 615,25 очка і стала абсолютною чемпіонкою світу. За результатами виступів визнана кращою спортсменкою Європи у 1999 р.

ЖУРАВСЬКИЙ Андрій Володимирович (9.1882, м. Єлисаветград – 15.08.1914)

Вітчизняний природознавець і географ, дослідник Півночі. Навчався в реальному училищі й на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету (1905). Із студентських років захопився дослідженням Великоземельної тундри, розвитком землеробства в Печорському краї, за що удостоївся вищих нагород Російського географічного товариства. Брав участь у ряді наукових експедицій, з 1911 р. керував ним же заснованою Печорською сільськогосподарською станцією. Автор книг «Біломорська Північ та її значення у загальній економіці Росії» (1910), «Полярні околиці в новому висвітленні» (1915), «Європейська Російська Північ» (1911), опублікував понад 400 статей. Трагічно загинув від рук найманого вбивці в Усть-Ципьмі Архангельської губернії.

ЖУРЛИВА (Котова) Олена Костянтинівна (24.06.1898, м. Сміла – 10.06.1971, м. Кіровоград)

Українська поетеса. У 1922 р. закінчила Київський інститут народної освіти з дипломом кандидата філологічних наук. Викладала мову і літературу в Києві, Харкові, Москві, Дніпропетровську, Кіровограді. Була на редакційній роботі. Друкуватись почала ще в дореволюційний період. Окремими виданнями вийшли збірки віршів «Металом горно» (1926), «Багряний світ» (1930), «Червоне листя» (1966), «На зеленому городі» (1974) та ін. Автор поетичних збірок для дітей. Перекладала російською мовою твори українських письменників.

ЗАВАДСЬКИЙ Михайло Ромульдович (1848, м. Єлисаветград – 1916)

Визначний вітчизняний педагог. Закінчив у Новоросійському (Одеському) університеті історико-філологічний факультет. У 1871 р. повертається до Єлисаветграда. Був викладачем, потім директором земського реального училища. Одночасно видавав і редагував «Педагогический Вестник», що мав незалежний просвітительський характер. З підпорядкуванням училища Міністерству народної освіти залишився без роботи й припинив видання журналу. Наприкінці минулого століття був направлений на педагогічну службу на Кавказ. Проявивши організаторські здібності, був висунутий на посаду попечителя Кавказького навчального округу (1901). Автор першої мінгрельської граматики.

ЗАВАДСЬКИЙ Олександр Михайлович
(14.01.1879, м. Єлисаветград – 1951)

Учений, професор зоології (1918). Після закінчення місцевого реального училища навчався в університеті. На початку ХХ століття був викладачем, магістром зоології, за радянських часів одержав учене звання професора. Опублікував понад сотню наукових праць.

ЗАГАРОВ (Фессінг) Олександр Леонідович
(5(17).01.1877, м. Єлисаветград – 12.11.1941, м. Саратов)

Актор і режисер, заслужений діяч мистецтв РРФСР (1940). У Єлисаветграді жив до десятирічного віку. Учився в драматичному класі В. І. Немировича-Данченка в філармонічному училищі (Харків). У 1898 р. був зарахований до трупи недавно створеного МХАТу. Виступав у театрах Росії. Як політично неблагонадійний був відправлений на російсько-японську війну. Потім очолив театральну трупу в Грозному, вів революційну роботу серед військовослужбовців Одеси. У 1918 р. керував театром у Києві. Після громадянської війни став професором Київського музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка. Поставив вистави в Україні: «Брандт» Г. Ібсена (1909), «Розбійники» Ф. Шіллера (1917), «Камінний господар» Лесі Українки (1920), «Сон», «Ян Гус», «Сотник», «Тополя» (1921), «Гайдамаки» (1924, в інсценізації Леся Курбаса) за Т. Шевченком, «Ревізор» М. Гоголя (1926), «Республіка на колесах» Я. Мамонтова (1927). Ролі: в театрі – Гонга, Благодичинний («Гайдамаки» за Шевченком), Кліщ, Єгор Буличов (перше втілення образу), Протасов («На дні», «Єгор Буличов та інші», «Діти сонця» М. Горького – п'єса була написана під впливом зустрічей М. Горького із З.), Городничий («Ревізор» Гоголя), Уріель Акоста («Уріель Акоста» Гуцкова); в кіно – Іван («Золотий вовк», 1924). Погляди на театр виклав у книзі «Мистецтво актора» (1920).

ЗАЄВЛАШИН Михайло Миколайович
(5.09.1886, м. Єлисаветград – 1949)

Науковий працівник, доктор медицини. Був професором Одеського медичного інституту. Понад 50 наукових праць присвячені гістології і проблемам лікування захворювань залоз внутрішньої секреції.

ЗАМАХОВСЬКИЙ Давид Маркович
(19.09.1890, м. Єлисаветград)

Лікар, доктор медичних наук. Після здобуття вищої освіти працював у Харківському медичному інституті. Наукову діяльність вів у галузі дерматології та венерології.

ЗАНЬКОВЕЦЬКА (Адасовська) Марія Костянтинівна
(4.08.1854, с. Заньки Чернігівської області – 4.10.1934)

Велика актриса, першою в Україні удостоєна звання народної артистки (1923). Освіту одержала в приватному пансіоні Чернігова. З юних років виступала в аматорських виставах і концертах. На професійній сцені дебютувала в ролі Наталки (23.10.1882) («Наталка Полтавка») в першому українському театрі, створеному М. Л. Кропивницьким в Єлисаветграді. Була провідною артисткою у трупах наших славних земляків Кропивницького, Карпенка-Карого, Садовського, Старицького, Саксаганського. По праву вважалася неперевершеним майстром перевтілення. Створила яскраві комедійні, драматичні та трагічні образи у виставах за творами Шевченка, Кропивницького, Старицького, Карпенка-Карого, Островського. Зіграла кілька ролей в кіно.

ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА Ганна Петрівна **(20.02.1855, с. Срібне Чернігівської області – 12.09.1921)**

Відома українська актриса. Сценічну діяльність почала в аматорському гуртку в Ромнах (1882). У 1885–1892 рр. виступала в трупі Кропивницького, потім у Садовського. У 1918–1920 рр. актриса Народного театру в Києві під керівництвом Саксаганського. Виступала у виставах, що йшли у частинах Червоної Армії. Про успіх на елісаветградській сцені свідчить меморіальна дошка на фасаді Кіровоградського українського музично-драматичного театру імені М. Л. Кропивницького.

ЗАХАРОВА Дарина Федорівна **(1887, м. Єлисаветград – 1968, м. Ленінград)**

Співачка (меццо-сопрано). Закінчила Петербурзьку консерваторію (1910). Працювала у Петрограді, Москві, Баку, Ташкенті. У різні роки солістка Київської і Харківської опер. У 1938–1962 рр. – викладач Горьківського музичного училища. Партії: Настя («Тарас Бульба» Лисенка), Любов («Мазепа» Чайковського), Марфа («Хованщина» Мусоргського), Ерда («Зігфрід» Вагнера).

ЗВІРЯКОВ Остап Федорович **(1751, фортеця Перевалочна на Полтавщині – 29.04.1829)**

Доктор медицини (1779). Навчався в Київській академії та в школі при Петербурзькому генеральному госпіталі (1770). З 1776 р. до 1782 р. перебував за кордоном, де продовжував освіту і набував практику. Ступінь доктора медицини одержав у Единбурзькому університеті. З 1794 р. – головний лікар Єлисаветградського госпіталю. За поданням О. В. Суворова був призначений директором і викладачем Єлисаветградської хірургічної школи. Пізніше працював у Миколаєві, Дубоссарах, а з 1816 р. був інспектором Бессарабської лікарської управи. Залишив чимало наукових праць.

ЗІНОВІК Михайло Аркадійович **(13.12.1936, с. Новоолександрівка Томської області)**

Доктор хімічних наук (1985). У 1963 р. закінчив Уральський політехнічний інститут. Працював змінним інженером, старшим інженером-технологом (1963–1969) Свердловського заводу хімреактивів. У 1971 р. закінчив очну аспірантуру при Уральському науковому центрі АН СРСР і отримав учений ступінь кандидата хімічних наук. З 1971 р. до 1974 р. – старший науковий співробітник ВНДІреактивелектрон (Донецьк). З 1974 р. до 1990 р. – завідувач лабораторії, начальник тематичного відділу, начальник сектору Астраханського науково-дослідного і технологічного інституту обчислювальних пристроїв. У 1990–1997 рр. – завідувач кафедри хімії і основ екології, а з 2004 р. – завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища КНТУ. Сфера наукових інтересів – розробка термодинаміки процесів відновлення полімінеральної сировини і створення методології цілеспрямованого одержання матеріалів із заданими властивостями різноманітного призначення. Автор 190 робіт, у тому числі 38 винаходів і одного навчального посібника. Розробив і впровадив у виробництво багато нових матеріалів і технологій для запам'ятовуючих і перемикаючих пристроїв, дискових магнітних накопичувачів, магнітних голівок звукозапису і радіопоглинаючих матеріалів для космічної та військової техніки.

ЗІНОВ'ЄВ (РАДОМИСЛЬСЬКИЙ) Григорій Євсейович
(справжнє ім'я і прізвище Апфельбаум Герш-Овсей Аронович)
(8(20).09.1883, м. Єлисаветград – 25.08.1936, м. Москва)

Російський політичний і державний діяч, а також діяч міжнародного комуністичного руху; один з лідерів більшовиків. Учасник революції (1905–1907). У жовтні 1917 р. виступав проти збройного повстання. З грудня – голова Петроградської ради. У 1919–1926 рр. – голова виконкому Комінтерну. У 1923–1924 рр. разом із Сталіним і Каменевим боровся проти Троцького. На XIV з'їзді ВКП(б) критикував політичний звіт ЦК, зроблений Сталіним. З 1928 р. – ректор Казанського університету, з 1931 р. працює у Наркомпросі РРФСР. Член ЦК партії (1907–1927), член Політбюро ЦК (1917 і 1921–1926). У 1934 р. засуджений на 10 років за сфальсифікованою справою «Московського центру». У 1936 р. засуджений у справі «Антирадянського об'єднаного троцькістсько-зінов'євського центру» до страти.

ЗІНЧЕНКО Микола Олексійович
(1918 – 26.02.1944, м. Кіровоград)

Учасник визволення Кіровоградської області від гітлерівських окупантів, Герой Радянського Союзу (1940). Родом з Донбасу. Закінчив військово-авіаучилище, молодший лейтенант. Звання Героя удостоївся під час радянсько-фінської війни. У роки двобою з фашистами воював на різних фронтах. Загинув у повітряному бою під Кіровоградом. Похований на військово-меморіальному кладовищі обласного центру. На могилі Героя встановлено пам'ятник.

ЗЛАТОПОЛЬСЬКИЙ Федір Йосипович
(11.07.1942, с. Саракташ Оренбурзької області)

Заслужений працівник освіти України, член-кореспондент Інженерної академії України, кандидат технічних наук, доцент. У 1966 р. закінчив без відриву від виробництва Кіровоградський філіал ХПІ, де з 1960 р. працював на інженерно-технічних посадах, асистентом, старшим викладачем, доцентом. Заступник декана загальнотехнічного факультету (1970–1980). З 1996 р. – начальник виробничо-комерційного відділу. Нині завідувач кафедри деталей машин та прикладної механіки Кіровоградського національного технічного університету. Сфера наукових інтересів – розробка заходів підвищення надійності та довговічності деталей машин. Автор 45 наукових праць, навчального посібника, 5 винаходів.

ЗОНІН Олександр Ілліч
(27.09.1901, м. Єлисаветград – 21.02.1962)

Російський радянський журналіст, критик і письменник. Брав активну участь у громадянській і Великій Вітчизняній війнах. У 1929 р. закінчив інститут Червоної професури. Журналістикою займався ще в період громадянської війни, редагуючи газети 16-ї армії і Туркестанського фронту. У 30-х роках публікує в СМІ літературно-критичні статті, які згодом виходять окремим виданням. Автор романів і повістей «Світло на борту», «Виховання моряка», «На стеньгах – прапори революції», «Життя адмірала Нахімова», «Адмірал Ушаков», «Морське братерство», «2000 миль під водою», «На вірному курсі» та ін. Удостоєний ордена Червоного Прапора (1921) та інших нагород.

ЗУЄВ Володимир Савелійович
(8.04.1943, с. Венгерovo Новосибірської області)

Генерал-майор. У 1960 р. вступив до Одеського військово-технічного училища Військ ППО. Проходив службу у різних військових частинах. У 1976 р. закінчив Військово-політичну академію ім. В. І. Леніна. Заступник начальника політвідділу військової частини (1977–1979). Начальник політвідділу (1979–1983). Старший інструктор (1983–1985) та інспектор (1985–1986) відділу організаційно-партійної роботи політуправління Військ ППО. Начальник політвідділу і заступник командира корпусу (1986–1991). Знаходився в розпорядженні Командуючого ППО (1991–1992). 4 травня 1992 р. звільнений з дійсної військової служби у запас. Мешкає в Кіровограді.

ІВАНЬКОВ Олексій Петрович
(22.08.1924, сел. Єлань Волгоградської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави, учасник Параду Перемоги на Красній площі. На фронті з 1942 р. Закінчив артилерійське училище, був командиром гармати. Брав участь у Сталінградській і Курській битвах. Визволяв Кіровоградщину від німецько-фашистських загарбників. Живе в Кіровограді. З 1984 р. – персональний пенсіонер.

ІГНАТЬЄВА Надія Семенівна
(10.10.1924, м. Кіровоград)

Заслужена артистка України (1971). З 1944 р. працювала секретарем Будинку народної творчості, згодом прийнята до балетної групи Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького, невдовзі була переведена до акторського складу. Працювала в Кіровоградському обласному театрі російської драми ім. С. М. Кірова (1952–1959). У 1959 р. у зв'язку з переведенням театру до Жданова знову повернулася до музично-драматичного, де працювала до 1996 р.

КАЗНАДІЙ Іван Васильович
(7.07.1925, с. Рогова Черкаської області)

Український режисер, заслужений діяч мистецтв УРСР (1965). Учасник бойових дій ВВВ. Закінчив Київський театральний інститут у М. Крушельницького (1956). Працював в українських театрах Кіровограда, Києва, Дніпропетровська, Миколаєва, Львова, Білої Церкви. Вистави: «Тарас Бульба» (1966) та «Сорочинський ярмарок» (1977) за М. Гоголем, «Марина» М. Зарудного (1976), «Лиха доля» М. Старицького, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Витівки Хануми» М. Цагарелі та інші. Здійснив постановку 68 спектаклів.

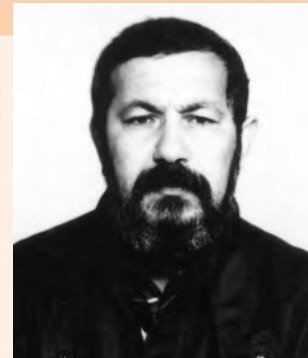
КАЛІЧ Віктор Михайлович
(4.04.1954, м. Кіровоград)

Член-кореспондент Інженерної академії України, професор, кандидат технічних наук. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1976). Був науковим співробітником, викладачем Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (КНТУ). Нині професор кафедри автоматизації виробничих процесів. У 1985 р. захистив кандидатську дисертацію. Сфера наукових інтересів – автоматизація технологічних процесів на тваринницьких комплексах. Учений секретар спеціалізованої ради з захисту дисертацій. Автор монографії і 50 наукових та методичних праць. Має 6 авторських свідоцтв.

КАМІНСЬКИЙ Юрій Михайлович
(19.12.1942, с. Касан, Узбекистан)

Поет і прозаїк, член Спілки письменників СРСР (1984). З 1945 р. мешкає в Кіровограді, де закінчив філологічний факультет педінституту (1969). Автор збірок поезій «Пора ледохода», «Ранний світ», «Неторопливая звезда», «Речь».

КАНДЕЛАКІ Володимир Аркадійович
(29.03.1908, м. Тбілісі)

Російський співак і режисер, народний артист СРСР (1970), лауреат Державної премії СРСР (1952). Закінчив Тбіліську консерваторію (1928) і Державний театральний інститут (Москва, 1933). З 1929 р. соліст Музичного театру імені К. С. Станіславського і В. І. Немировича-Данченка. Одночасно у 1954–1964 рр. був головним режисером Московського театру оперети, де здійснив постановки «Білої акації» І. Дунаєвського, «Веселої вдови» Ф. Легара, «Москви-Черемушок» Д. Шостаковича та ін. Знімався у кінофільмах «Парень из нашего города», «Поколение победителей», «Ласточка», «26 бакинских комиссаров» та інших. У 1940 р. удостоївся звання заслуженого артиста РРФСР, у 1954 р. – заслуженого діяча мистецтв, у 1961 р. – народного артиста РРФСР. У 1915–1923 рр. жив у Єлисаветграді, де навчався в гімназії. Не раз приїздив у місто над Інгулом, у тому числі на гастролі.

КАНЕВСЬКИЙ Амінадав Мойсейович
(29.03.1898, м. Єлисаветград – 14.04.1976)

Російський художник, народний художник СРСР (1973), дійсний член АМ СРСР (1973). Закінчив Вищий художньо-технічний інститут у Москві (1930). Автор ілюстрацій до дитячих книжок, творів М. Гоголя, М. Салтиков-Шчедріна, В. Маяковського та інших російських і радянських письменників. З 1936 р. і до кінця життя був співробітником журналу «Крокодил». Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

КАНЧЕЛЬСКІС Андрій
(23.01.1969, м. Кіровоград)

Футболіст. Закінчив Кіровоградську ДЮСШ (тренер В. Капінус) та Харківський спортінтернат. Дебютував у кіровоградській «Зірці» (1986). Грав за київське «Динамо» (1988–1989) та донецький «Шахтар» (до 1991 р.). У складі молодіжної збірної СРСР виграв чемпіонат Європи (1990). Гравець англійського клубу «Манчестер Юнайтед», за який провів 158 матчів і забив 36 м'ячів (1991–1995). Чемпіон Англії (1993, 1994), володар Суперкубка УЄФА (1992). Грав за «Евертон», забив 20 голів (1996–1997). У 1997–1998 рр. грає в італійській «Фіорентині». Виступаючи за «Глазго Рейнджерс», двічі вигравав Кубок Шотландії і чемпіонський титул (1999–2000). З 2004 р. – у московському «Динамо».

КАЮКОВ Василь Іванович
(25.01.1945, м. Кіровоград – 12.11.2001)

Заслужений учитель України (1996), кандидат педагогічних наук (1996). Виховувався в будинку немовляти, в дитячих будинках Олександрії, Бобринця, Новогеоргіївська, Новомиргорода, с. Леніного, у школах-інтернатах Пантаївки та Кіровограда. У 1964 р. вступив до КДІІ на українське відділення філологічного факультету, яке закінчив з відзнакою (1968). Працював у школах Кіровоградщини на посадах учителя, організатора позакласної роботи, директора (с. Данилова Балка Ульяновського району, с. Гаївка і с. Високі Байраки Кіровоградського району). З 1990 р.

очоловав Кіровоградську школу № 21, на базі якої став втілювати авторську концепцію української національної школи. Створив кімнату історії української діаспори, де зібрано матеріали про життя українців-емігрантів; музейну кімнату Т. Шевченка; літературні світлиці наших земляків В. Винниченка, М. Смоленчука; кімнату історії українського одягу, що носить ім'я Олекси Воропая; кімнату української казки і виставку народних ремесел. У школі експонуються портретні галереї «Світочі української духовності», «Історичні діячі України-Русі», «Галерея діячів української «Просвіти», створено шкільну козацьку світлицю, кімнати історії українського війська та історії запорозького козацтва, музейні кімнати «Рідне місто», світлиці І. Карпенка-Карого, поетеси М. Губко, кабінети етнопедagogіки, краєзнавства, кімнату казки ім. Василя Сухомлинського. Керував запровадженням вивчення основ народної педагогіки, народознавства, фольклору, народних ремесел та краєзнавства. Виконує значну громадську роботу на посадах голови Кіровоградської міської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Член президії Асоціації вчителів української мови, член правління обласної організації «Просвіта», голова первинних організацій Всеукраїнської Асоціації імені В. Сухомлинського і Товариства імені Г. Ващенко, член обласного літоб'єднання «Степ» (опублікував близько 50 віршів). Автор багатьох публікацій у журналах та наукових збірниках. Був переможцем Всеукраїнського конкурсу «Учитель року». Нагороджений державними нагородами, знаком «Відмінник народної освіти України».

КИР'ЯНОВ Володимир Васильович
(15.03.1951, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (1992). Закінчив Ленінградський державний інститут театру, музики та кінематографії ім. А. Луначарського (1976). Працює у галузі станкової графіки. Учасник обласних, центральних та міжнародних виставок, серед яких IV виставка книжкової графіки «Художник і книга» (Київ); міжнародне бієнале «Імпреза-89», «Імпреза-91» (Івано-Франківськ); виставка художників у рамках Року культури України в Росії (Москва, 2002). Основні роботи: «Чутка», «Дзеркало», «Катеринщик», «Бовкання», «Долі» та ін. Роботи зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї, Івано-Франківському обласному художньому музеї, в приватних колекціях України, Австрії, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, Росії тощо. Як художник-ілюстратор співробітничав з видавництвами Кіровограда, Києва, Кишинєва, Кривого Рогу, Москви.

КИР'ЯНОВА Любов Григорівна
(29.01.1952, м. Євпаторія)

Член Національної спілки художників України. Закінчила Кримське художнє училище (1972), викладачі Л. Лабенок, І. Харабаріна. Художник-оформлювач майстерень ХФУ (1972–1977). З 1977 р. викладач Кіровоградської дитячої художньої школи. Учасниця республіканських та всеукраїнських виставок. Твори зберігаються в приватних художніх колекціях. Основні картини: «Друзі» (1978), «Автопортрет з сином» (1964), «Сімейний портрет» (1986), «Листопад» (1992), «Свійські тварини» (1993), серія портретів визначних діячів Кіровоградщини (1999–2002). Віддає перевагу пейзажу, портрету, натюрморту. Класична манера, підкреслена графіка, зовнішня виразність – характерні риси її портретного доробку.

КЛИМАШКІН Олексій Федотович
(1925, с. Матишев Волгоградської області – 17.02.1944)

Учасник боїв за визволення Кіровоградщини в період Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (посмертно, 1944). На фронт пішов добровольцем, гвардії рядовий. У битвах на Кіровоградському напрямку став кулеметником. Особливо відзначився в зимових боях неподалік від Кіровограда. У районі Миколаївки знищив більше 40 гітлерівців (31.01.1944) і 16 наступного дня. 7 лютого у скрутну хвилину взяв на себе командування ротою і відбив шалену атаку фашистів. 17 лютого на схилах висоти, яку утримував юний кулеметник, уже було 26 убитих, а гітлерівці все наслідали. Коли скінчилися боеприпаси, кинувся в рукопашний бій, в якому й загинув.

КЛИМОВ Микола Іванович
(19.05.1904, с. Землянка Саратовської області)

Герой Радянського Союзу (1945). Навчався у Військовій академії ім. М. В. Фрунзе. З третього курсу пішов на фронт (1941). Гвардії підполковник, комполка. На Дунаї під Будапештом за чотири дні напружених боїв полк знищив 35 важких танків противника та сотні гітлерівців. Відзначений орденом Леніна, багатьма іншими нагородами. Після війни був військовим комісаром Кіровограда.

КЛІГМАН Ізяслав Онисимович
(12.08.1927, м. Кіровоград)

Художник. Перед війною закінчив художнє училище, а в 1955 р. – Одеський інститут іноземних мов. Бере участь у всесоюзних та зарубіжних виставках. Працює в галузі плаката, станкової, книжкової, прикладної графіки та оформлювального мистецтва. Виготював проект оформлення павільйону УРСР на міжнародній виставці в Марселі (1958). Найвідоміші плакати: «Розквітай, Україно!» (1964), «Ми відстояли весну» (1965), «Свято Жовтня зустрічаємо!» (1976) та ін. Живе в Одесі.

КЛОЧЕК Григорій Дмитрович
(5.03.1943, с. Грабовци, Польща)

Член Спілки письменників України (1983), доктор філологічних наук, професор, академік Академії вищої школи України, заслужений діяч науки і техніки. Закінчив філологічний факультет Одеського університету ім. І. Мечникова (1965). Служив у Прибалтиці, вчителював у с. Вилкове на Одещині, директорував у Торосовому та Іванівці, завідував ідеологічним відділом Фрунзівського райкому КПУ. З 1979 р. мешкає у Кіровограді, нині – завідувач кафедри української літератури Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка. Член спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій, член ради із захисту докторських дисертацій при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка. Директор видавництва «Степова Еллада». Очолював Кіровоградську обласну організацію Спілки письменників України (1984–1986). Автор понад 200 публікацій, у тому числі 3 монографій, 6 навчально-методичних посібників. Розробляє проблеми системного підходу до аналізу та інтерпретації художніх творів. Автор книг «Душа моя сонця намріяла...» (1986), «Поетика Бориса Олійника» (1988), «У світлі вічних критеріїв» (1989), «Поетика і психологія» (1989), «Як наблизитись до Давида Мотузки» (1989), «Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація» (1998), «Романи Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» (1998), «Історичний роман Ліни Костенко «Маруся Чурай» (1998), «Ліна Костенко. Навчальний посібник-хрестоматія» (1999), «Світ «Велесової книги» (2001). Лауреат літературної премії ім. Є. Маланюка (2004). Лауреат обласної премії ім. В. Винниченка.

КОБЕЦЬ Григорій (Ригор) Якович (12.07.1898, м. Єлисаветград)

Білоруський письменник і кінодраматург, заслужений діяч мистецтв Білоруської РСР (1935). У Єлисаветграді навчався в реальному училищі. Учасник Першої світової війни. Був поранений, лікувався в рідному місті, потім працював на станції Єлисаветград-Товарна. Учасник громадянської війни, служив у Першій Кінній армії. Після демобілізації працював на заводах Мінська. З 1927 р. – у редакції газети «Рабочий». Був головним редактором Хабаровської студії кінохроніки. Друкуватись почав ще в період громадянської війни. У 1929 р. написав п'єсу «Гута», яка з успіхом йшла в театрах нашої країни і за рубежом. Не менший успіх мала комедія «На заставі» (1934). За сценаріями знято кінофільми «Ураган» (1932), «Дважды рожденный» (1933), «Искатели счастья» (1936), «Днепр в огне» (1938). Автор комедій «Счастливый берег», «Мигрень», одноактної п'єси «Пирожки с червонцями».

КОВАЛЬ Іван Іванович (27.05.1913, с. Лелеківка, тепер передмістя м. Кіровограда)

Радянський військовослужбовець, Герой Радянського Союзу (1940). Працював на меблевій фабриці. У Червоній Армії з 1933 р. Закінчив Московське танкове училище (1938). Учасник фінської війни. Здійснюючи глибоку розвідку в тилу противника, разом з екіпажем танка потрапив у оточення. Вогнем з кулеметів і автоматів бійці тримались до підходу підкріплення, знищивши велику кількість ворогів. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Закінчив Військову академію бронетанкових і механізованих військ (1946). З 1954 р. – у запасі. Працював на кіровоградському заводі «Червона Зірка».

КОЛЕСНИЧЕНКО Трохим Петрович (1876, м. Єлисаветград – 1941, м. Київ)

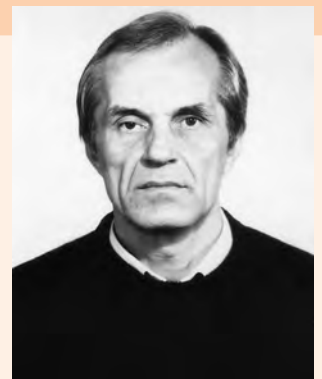
Український актор, режисер, антрепренер. На сцені – з 1898 р. Працював в Українському драматичному театрі ім. М. Заньковецької (1925–1941). Ролі: Сава («Сава Чалий» Карпенка-Карого), Городничий («Ревізор» Гоголя). Поставив «На дні» М. Горького (1907). Автор кількох п'єс (зокрема «За волю і правду»).

КОМПАНИЄЦЬ Іван Іванович (23.03.1921, м. Єлисаветград – 15.11.1975)

Історик, доктор історичних наук (1962), професор (1965), лауреат Державної премії СРСР (1976). Закінчив Одеський університет (1945). Працював в Інституті історії АН УРСР (1949–1974) і одночасно в Головній редакції Української Радянської Енциклопедії (1959–1975, з 1967 р. – заступник головного редактора). З 1975 р. – завідувач кафедри історії України Київського університету.

КОРЕПАНОВ Олексій Якович (6.08.1953, м. Калінін, Російська Федерація)

Прозаїк. Пише російською мовою, працює у жанрі фантастики. Закінчив Калінінський університет (1975). Працював у школі, на комсомольській, партійній, радянській роботах, у товаристві «Знання». Нині – редактор кіровоградського журналу «Поріг». Друкується з 1973 р. Автор численних публікацій оповідань і повістей у журналах та збірниках Росії та України.

КОРІНЬ Антоніна Михайлівна
(6.08.1948, с. Софіївка Чернігівської області)

Член Національної спілки письменників України (2002). Закінчила Харківський інститут культури. Працювала методистом, бібліотекарем, медсестрою. З 1974 р. – в Кіровоградській обласній дитячій бібліотеці, а з 1984 р. – редактор та вчений секретар обласної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського. Автор збірок поезії «Заворожи мене» (1993), «Сім нот мінору» (2000) та «Віку мого день» (2002); книжки дитячого гумору «Веселі дрібнички із сімейної скарбнички» (1994, у співавторстві з сином Олексієм) і книги віршів для дітей «Чому у сойки крила голубі» (2003); збірки пісень «Шукаю папороті цвіт» (2002).

КОРОТКОВ Анатолій Єгорович
(20.01.1944, с. Себякіно Орловської області)

Заслужений працівник культури, народний артист України, професор. Закінчив КДПІ ім. О. С. Пушкіна за спеціальністю «російська мова і література» (1974). Фундатор хореографічного ансамблю «Пролісок» при Будинку піонерів (1970). Досягнення ансамблю дали змогу відкрити кафедру хореографічних дисциплін при педінституті і Кіровоградську обласну школу мистецтв (1990). Директор обласного загальноосвітнього навчально-виховного комплексу гуманітарно-естетичного профілю (гімназія-інтернат-школа мистецтв, 1996). Лауреат обласної премії ім. В. Винниченка. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, медаллю «За трудову відзнаку», Грамотою Президії Верховної Ради України.

КОТЛЯРОВ Борис Якович
(13.11.1913, м. Єлисаветград)

Музикознавець, доктор мистецтвознавства (1971). Закінчив Кишинівську консерваторію по класу скрипки (1932). З 1950 р. – викладач консерваторії, а з 1974 р. – професор Кишинівського інституту мистецтв. Автор багатьох робіт, що аналізують молдавську і румунську музичні культури.

КРАВЧУК Анатолій Андрійович
(8.05.1934, м. Кіровоград)

Український та російський актор, режисер, народний артист УРСР (1975). Закінчив Київський інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого (1957). Працював у театрах Кам'янець-Подільська, Хмельницького, Одеси, Києва, Львова. Головний режисер Львівського українського драматичного театру ім. М. Заньковецької (1980–1985), режисер і актор Львівського російського драматичного театру Радянської Армії (1985). Найкращі вистави: «Сон князя Святослава» І. Франка (1981), «Дача Сталіна» В. Губаренка (1987), «Любов і трагедія Сари Бернар» Дж. Маррелла (1990), «Анджело – тиран Падуанський» В. Гюго (1991), «Між двох сил» В. Винниченка (1991) та ін.

КРАВЦОВ Іван Васильович
(1.07.1934, с. Терновий Кут Дніпропетровської області)

Актор, народний артист України (2001). Закінчив Харківський державний театральний інститут (1957). Був артистом Волинського обласного драматичного театру (1957–1961), Кіровоградського обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького (1961–1977 і з 1979 р.), Черкаського обласного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка (1977–1979).

КРАСОТА Георгій Тимофійович **(23.04.1919, м. Могоча Читинської області)**

Герой Радянського Союзу (1944). З дитинства жив у Кіровограді, де закінчив середню школу та аероклуб. Після Пермської військової авіашколи був льотчиком-інструктором у Волчанській і Рочанській авіашколах (Харківська область). На фронті – з січня 1942 р. Визволяв Україну у складі 5-ї Повітряної армії. Командир ескадрильї, до вересня 1943 р. здійснив 197 бойових вильотів на штурмовку військ противника. Особисто збив два ворожих літаки і шість у групових боях. З 1946 р. – в запасі. Жив і працював у Львові. Нагороджений орденами Леніна, трьома Червоного Прапора, трьома Вітчизняної війни, медалями.

КРЕСТОНОСЦЕВ Петро Олександрович **(приблизно 1837–1893)**

Художник-портретист, засновник Вечірніх рисувальних класів при Єлисаветградському реальному училищі. Відомо, що в 1859 р. він вступив до Академії мистецтв, а в 1864 р. створив художню артіль і керував нею. У 1873 р. йому вручено диплом академіка портретного живопису. На запрошення директора Єлисаветградського реального училища відкрив вечірні рисувальні класи (1879). Чимало випускників стали відомими художниками. Відомі «Портрет Вільсона», «Портрет графині Канкрин», але більшість творів ще не виявлено.

КРИВЕНКО Віталій Єфремович **(13.08.1937, м. Кіровоград)**

Архітектор, геральдист. Закінчив з відзнакою Іванівське художнє училище та Київський інженерно-будівельний інститут. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. художником-оздоблювачем. Головний архітектор Кіровограда (1976–1987) і виробничого об'єднання «Червона Зірка» (1987–1991). Начальник управління містобудування, архітектури, землеустрою та землекористування Кіровоградського міськвиконкому (1991–1996). Брав участь у розробці генерального плану міста, проектів детального планування окремих районів. Автор понад 50 проектів споруд соціально-культурної сфери, пам'ятників та об'єктів благоустрою. Ініціатор та автор проектів музеїв М. Л. Кропивницького, О. О. Осмьоркіна, пам'ятників Б. Хмельницькому, меморіального комплексу загиблим воїнам у Фортечних валах. Автор проекту реконструкції головнопоштамту в Кіровограді. Разом із А. М. Гончаром був автором скульптури Ангела-провісника, встановленої у ніші мансардного поверху головнопоштамту (1999–2000); разом із заслуженим художником України О. М. Олійником – пам'ятника засновникам заводу «Червона Зірка» Роберту і Томасу Ельворті (2004); разом із заслуженим діячем мистецтв України А. М. Гончаром – пам'ятника Ангелу-Хранителю (2004). Автор проекту пам'ятного знака С. Климовському, встановленого біля хутора Припутні (2003). Ініціатор відродження та розвитку геральдичної справи в Україні. Засновник та беззмінний (1996) голова обласного відділення Українського геральдичного товариства. Автор гербів та прапорів Кіровограда, Нової Праги, Онуфрїївки, а також Петрівського, Вільшанського, Устинівського, Олександрійського та Новоархангельського районів. Співавтор символіки Кіровоградської області, Знам'янки, Олександрії, Світловодська, Бобринця, смт Петрове та восьми районів і семи

сіл Кіровоградщини, а також Лисянського району Черкащини. Автор відзнаки до звання Почесного громадянина міста Кіровограда, відзнак до Почесної грамоти Кіровоградської обласної ради та облдержадміністрації, медалі лауреата обласних премій та скульптурних зображень, що вручаються разом із ними, відзнак Добровеличківської райдержадміністрації та районної ради, ряду спортивних клубів та інших організацій. Один з авторів альбому-каталогу «Символіка Кіровоградщини» (2002), ініціатор та учасник двох виставок геральдики Кіровоградської області (2002–2003). Автор статей з геральдики у часопису Українського геральдичного товариства «Знак». Нагороджений орденами «За заслуги» III ступеня та «Преподобного Нестора-літописця» III ступеня, лауреат обласної премії ім. Я. Пауценка (2004). Член Національної спілки архітекторів України та Українського геральдичного товариства, заступник голови геральдичної комісії при Кіровоградській обласній раді.

КРИВУЛЬЧЕНКО Анатолій Іванович
(22.07.1947, с. Покровські Хутори Миколаївської області)

Доктор географічних наук, професор. Закінчив середню школу в Миколаєві (1965) і вступив до Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. Активно займався науковою роботою в галузі геоморфології та океанології. На географічному факультеті ОДУ очолював студентське наукове товариство, брав участь у наукових конференціях. Після закінчення (1970) працював учителем та завучем у школах Миколаївської та Херсонської областей, служив в армії. З 1977 р. працював у Каховській експедиції гідрогеологом та інженером-грунтознавцем. Без відриву від виробничої діяльності захистив в Одеському університеті кандидатську дисертацію на тему «Принципи і методи ландшафтного підходу до оптимізації масивів зрошення степової зони» (1984). Після запрошення до Кіровоградського державного педагогічного інституту працював на педагогічному факультеті (1985). Обіймав посади старшого викладача, доцента, завідувача кафедри, очолював виконання держбюджетного науково-дослідницького проекту «Об'єм та глибина природничих знань учнів початкових класів», підготував ряд методичних праць, наукових статей та навчальний посібник (у співавторстві) «Навколишнє середовище та його охорона» (1993, видавництво «Вища школа»). Ініціював створення географічного факультету при КДПУ, який почав функціонувати з 1993 р. Був першим завідувачем кафедри новоствореного факультету. У докторантурі ЛНУ ім. Івана Франка захистив докторську дисертацію «Галогеохімія ґрунто-підґрунтя ландшафтних комплексів Причорноморсько-Приазовського сухостепового краю» (2003). Тривалий час очолює керівництво науково-дослідницькими проектами. В останні роки на кафедрі географії та геоекології КДПУ під його керівництвом формується нова наукова школа галогеохімії ландшафтів. У зв'язку з цим підготовлені монографія й три дисертації, відкрита очна аспірантура «біогеографії та географії ґрунтів». Є членом спеціалізованої вченої ради Львівського університету, головою і членом президії вченої ради Кіровоградського відділення Українського географічного товариства, а також членом редакційної колегії наукового збірника «Генеза, географія та екологія ґрунтів». Має 115 наукових праць.

КРИЖАНІВСЬКИЙ Володимир Андрійович (24.07.1947, м. Кіровоград)

Доктор технічних наук (2001), професор, заслужений винахідник України. Після закінчення Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (1970) працює асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором, завідувачем кафедри металорізальних верстатів та інструментів. За його участю створена лабораторія верстатів та систем ЧПУ. Виконав керівництво 18 науково-дослідницькими та конструкторськими роботами стосовно автоматизованого технологічного обладнання для механічної обробки металів. Проводить наукові дослідження з системного аналізу і синтезу високоефективних силових вузлів та агрегатів для гнучкого технологічного обладнання механічної обробки, розробки прогресивного ріжучого інструменту для обробки неметалевих матеріалів. Автор 50 наукових праць і підручника. Має 30 авторських свідоцтв.

КУРОП'ЯТНИКОВ Григорій Олександрович (24.01.1921, м. Кіровоград – 26.02.1982)

Герой Радянського Союзу (1943). Закінчив школу ФЗН, працював на заводі «Червона Зірка». 3 травня 1939 р. – на Чорноморському флоті у школі прикордонників. Воював мінером на катері, який супроводжував транспорти на Малу землю. В бою втратив ліву руку, але не залишив бойового поста і своїм подвигом врятував корабель (23.03.1943). Після війни – на господарській роботі. Ім'ям Г. О. Куроп'ятникова названі прикордонний сторожовий корабель Чорноморського флоту, вулиця в Кіровограді. У Новоросійську, Севастополі, Очамчирі встановлено бюсти Героя.

КУТУЗОВ (Голенищев-Кутузов) Михайло Іларіонович (5(16).09.1745, м. Петербург – 16 (28).04.1813, м. Бунцлау, нині Болеславець, Польща)

Видатний російський полководець, генерал-фельдмаршал, ясновельможний князь Смоленський, дипломат. Був учасником російсько-турецьких воєн, герой штурму Ізмаїла, головнокомандуючий російською армією у Вітчизняній війні 1812 року. Неодноразово бував у Єлисаветграді у фортеці Св. Єлисавети, де часто проводились військові навчання й розміщувались штаби армій. Одна з меморіальних дощок на фасаді міської лікарні № 1 сповіщає, що в 1773–1794 рр. тут бував М. І. Кутузов.

ЛАСТОВЕЦЬКИЙ Василь Васильович (1900, м. Єлисаветград)

Психолог, доктор медичних наук (1960), професор (1963). Закінчив медичний факультет Томського університету (1925). Працював у вузах і науково-дослідних інститутах. З 1959 р. завідуючий кафедрою психіатрії Тернопільського медичного інституту. Читав курс «Психіатрія та медична психологія». Працював над проблемами лікування психозів ендемічного генезису. Автор книги «Невропсихические расстройства при эндемическом зобе» (1956) та інших наукових праць. Відзначений орденом «Знак Пошани» та іншими нагородами.

ЛИПА Олексій Лаврентійович
(1907, м. Єлисаветград)

Доктор біологічних наук, професор (1953). Закінчив Дніпропетровський університет (1930). Працював в Уманському педагогічному інституті, Інституті ботаніки АН УРСР. З 1948 р. завідував кафедрою вищих рослин Київського університету. Був членом президії Українського ботанічного товариства, обирався членом президії Українського товариства охорони природи. Наукові дослідження проводив у галузі розробки теоретичних і практичних методів акліматизації рослин. Автор технології ступінчастої акліматизації. Автор книг «Дендрофлора УРСР» (1930), «Дендрологические богатства УССР и их исследование» (1952), «Визначні сади і парки України та їх охорона» (1960), «Систематика вищих рослин», підручника (1963) та ще понад сотні наукових праць.

ЛІННИЦЬКА Любов Павлівна
(27.12.1865, с. Преображенське,
нині Дніпропетровської області – 5.02.1924)

Українська актриса. Закінчила гімназію в Харкові. Вчителювала в Таганрозі. З 1887 р. виступала в провінціальних трупах. Навесні 1889 р. переїздить до Єлисаветграда, де стає професійною актрисою в трупі М. Л. Кропивницького. Працювала у П. К. Саксаганського, у театрі Миколи Садовського, у «Товаристві українських акторів за участю М. К. Заньковецької та П. К. Саксаганського під орудою І. О. Мар'яненка» (1892–1909). Грала ролі сильних і романтичних героїнь у п'єсах Карпенка-Карого, Кропивницького, Котляревського, Островського, знімалась у кіно.

ЛІСТ Ференц
(22.10.1811, Угорщина – 31.07.1886, Німеччина)

Угорський композитор, піаніст, диригент, педагог, критик, громадський діяч. Засновник і перший президент Академії музики в Будапешті (1875). Гастролював в Україні, дав кілька концертів у Києві (1847). Близьке виступав у Єлисаветграді. Твори (понад 1200); меси, кантати – «Угорщина» (1848), присвячені Бетховену (1845, 1870), «Симфонія до «Божественної комедії» Данте» (1856), «Фауст-симфонія» (1857), 13 симфонічних поем (серед них «Мазепа» за твором В. Гюго), 19 угорських рапсодій (1846–1885), фортепіанні переклади і обробки творів інших композиторів.

ЛОГВИНЮК Олександр Семенович
(19.11.1936, м. Миколаїв)

Член Спілки художників України (1984). Закінчив живописно-педагогічний факультет Кримського художнього училища ім. Самокіша (1965, викладачі І. С. Петров, А. Н. Шишов), відділення станкового живопису Ленінградського інституту живопису, скульптури та архітектури ім. Рєпіна (1971, керівник О. О. Моїсеєнко). У 1971–1984 рр. працює в Кіровоградських художньо-виробничих майстернях. З 1974 р. учасник союзних та українських художніх виставок. Основні твори: «Учитель» (1978), «Хліб партизанам» (1975), «Хлібороби Кіровоградщини» (1982), «Спогади про батька» (1984), «Серпень» (1992). Твори зберігаються у МК України, Кіровоградському обласному художньому музеї, художньо-меморіальному музеї О. Осмьоркіна, музеї-садибі «Хутір Надія», музеї В. Сухомлинського. Віддає перевагу станковій жанровій картині.

ЛОЗИНСЬКА Марія Якимівна **(22.07.1920, с. Євгенівка Миколаївської області)**

Герой Соціалістичної Праці (1948). З 1944 р. очолювала рілньничу ланку колгоспу «Соціалістична перебудова» на Миколаївщині. Звання Героя удостоїлась за одержання високих урожаїв озимої пшениці та технічних культур. У 1952 р. переїхала до Кіровоградщини, де працювала на фермі колгоспу ім. Котовського (Добровеличківський район). Брала участь у роботі III Всесоюзного з'їзду колгоспників. Нагороджена орденом Леніна, медалями. Після виходу на пенсію жила у Кіровограді.

ЛУБЕНЦОВ Василь Микитович **(13(25).04.1886, м. Єлисаветград – 2.09.1975, м. Москва)**

Співак (бас), народний артист РРФСР (1937). Закінчив Одеське музичне училище (1910). Соліст Одеського (1911–1973), Київського (1913–1923) і Великого театрив (1923–1951). Партії: Виборний («Наталка Полтавка»), Іван Хованський («Хованщина»), Кончак («Князь Ігор»).

ЛУНЬОВ Павло Федорович **(8.08.1918, с. Завадівка)**

Герой Радянського Союзу (1944). Працював у місцевому колгоспі, на заводі «Червона Зірка». Службу в армії почав рядовим прикордонником. Воював під Сталінградом, на Курській дузі. Старший лейтенант, командир мінометної батареї. Особливо відзначився при форсуванні Західної Двіни, коли очолив групу добровольців з комуністів і комсомольців, які захопили плацдарм і утримували його до підходу основних сил. Десантники відбили шість контратак ворога. Під час сьомої викликав вогонь на себе. Був тяжко поранений. Нині підполковник у відставці. Живе у Кишиневі.

ЛУЦЕНКО Олександр Устинович **(2.04.1911, м. Єлисаветград)**

Народний артист УРСР (1971). З 1930 р. працював в Одеському українському музично-драматичному театрі. Створив образ В. І. Леніна в п'єсах Горбатова, Корнійчука, Погодіна, Шатрова. Головні ролі: Залізник («Гайдамаки»), Ромодан («Крила»), Безбородько («Правда і кривда»), Самозванець («Борис Годунов»). Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

ЛУЦКЕВИЧ Юрій Павлович **(9.09.1934, м. Кірове – 22.06.2001, м. Київ)**

Художник, визнаний лідер українського необароко. Навчався в гуртку образотворчого мистецтва в Кіровоградському Палаці піонерів у заслуженого художника України Бориса Михайловича Вінтенка. Закінчив з відзнакою Київську художню школу ім. Т. Г. Шевченка (1953), Київський державний художній інститут (майстерня В. Г. Пузирькова, 1959). Викладав у Київському училищі прикладного мистецтва й малювання (1959–1962). Навчався в творчих майстернях Академії мистецтв СРСР у Києві під керівництвом С. О. Григор'єва (1962–1965). Член Спілки художників СРСР (1966). Твори зберігаються в музеях, галереях та приватних зібраннях Росії, України, Німеччини, Польщі, Хорватії, Англії, Франції, Данії, Португалії, США. Перший з майстрів, хто засвідчив народження нової хвилі пошуків у сучасному українському мистецтві. В усіх творах панує дух фантастичності, потяг до надзвичайного, таємничого і символічного. Характерні прагнення показати божественно-духовну сутність людини та ірреальні глибини її особистості, а також уникання реалістичної правдоподібності й символічність та алегоричність у сприйнятті життя. В основі методу – наслідування імпресіоністичного погляду на світ (але не імпресіонізму як такого). Однаково успішно працював в різних жанрах: натюрморт, пейзаж, портрет, тематична картина, як в чистому вигляді, так і в їхніх взаємопроникненнях. Найбільш відомі роботи: «Азовське літо» (1964), «В дні війни» (1965), «Військова музика» (1968) та ін.

ЛУШИН Павло Володимирович
(21.01.1957, м. Полтава)

Доктор психологічних наук, професор. Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (1978). У 1980 р. вступив до аспірантури НДІ психології АПН України. Захистив кандидатську (1983) і докторську дисертацію (2003), пов'язану із проблематикою особистісного змінювання і розвитку. Завідуючи кафедрою, організував один з перших в Україні факультетів з підготовки практичних психологів (1991), що згодом посприяло відкриттю ще трьох факультетів практичної психології у вузах Кіровоградської області. Неодноразово стажувався і викладав в університетах США. Нині продовжує керівництво кафедрою психології КДПУ ім. В. Винниченка. Одночасно веде активну науково-дослідницьку діяльність і практику психолога-консультанта. З 2001 р. працює консультуючим редактором американського журналу «Мислення», а також членом двох рад із захисту докторських дисертацій у Києві та Харкові. Має понад 100 зарубіжних і вітчизняних публікацій, серед яких монографії та статті з питань психотерапії та психології.

ЛЮБОВИЧ Юрій Васильович
(7.11.1941, м. Кіровоград)

Хоровий диригент, заслужений діяч мистецтв України (1993). Закінчив диригентсько-хоровий факультет Одеської державної консерваторії ім. А. Нежданової (1970). З 1963 р. викладач музичної школи в Комсомольську-на-Амурі. З 1966 р. викладач училища мистецтв у Хабаровську. З 1971 р. викладач, заступник і директор Кіровоградського музичного училища (1981). Керівник муніципального камерного хору, лауреат трьох міжнародних конкурсів.

МАКАРОВ Роберт Микитович
(22.11.1931, м. Починок
Смоленської області)

Доктор педагогічних наук, професор (1985). Закінчив Московський інститут фізичної культури (1955). Працював викладачем у Військово-повітряній академії ім. Гагаріна. З 1980 р. – у Кіровограді. Завідує кафедрою авіаційної педагогіки і психології Державної льотної академії України. Головний редактор, голова ради видання I міжнародного проекту «Людина у вимірах ХХ століття», автор видання. Президент Міжнародної академії проблем людини в авіації і космонавтиці, академік Міжнародної академії проблем людини в авіації і космонавтиці, Аерокосмічної академії України, Транспортної академії України і Російської академії гуманітарних досліджень. Перший віце-президент Аерокосмічної академії України. Член експертної ради ВАК України. Понад п'ять років був головою експертів-психологів країн РЕВ. Основні напрямки наукової діяльності: педагогічні основи професійної підготовки операторів особливо складних систем керування, цільові моделі фахівців, проблеми добору, формування професійної надійності й інтегральної оцінки професійної готовності льотної складу. Автор понад 600 наукових праць. Отримав премію Фонду Сороса. Основоположник ідеї, структури і змісту проекту «Людина у вимірах ХХ століття». З цією метою ним був організований Регіональний міжвузівський Центр із проблем людського фактора в Укра-

їні і Міжнародний інститут проблем людини в аерокосмічних системах, що об'єднали провідні навчальні заклади і понад 250 провідних учених з різних аспектів проекту. Член двох спеціалізованих рад захисту докторських і кандидатських дисертацій з педагогіки, інженерної психології і психології праці. Підготував понад 40 кандидатів і 5 докторів наук.

МАЛИНОВСЬКИЙ Вадим Олександрович **(16.10.1936, м. Комсомольське Донецької області)**

Заслужений журналіст України (2004). Закінчив факультет журналістики Львівського державного університету (1960). Трудову діяльність почав у редакції кіровоградської обласної газети «Молодий комунар». З 1963 р. до 1966 р. працював кореспондентом «Прапора юності». Власний кореспондент інформаційного агентства ТАРС-РАТАУ в Кіровоградській області (1967–1991). З 1991 р. працював заступником головного редактора обласної газети «Народне слово». Нині редактор відділу. Лауреат Національного конкурсу «Економіка очима журналіста» і обласної премії ім. В. Винниченка. Журналістський стаж 43 роки. Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України. Співавтор ряду збірників публіцистичних нарисів.

МАНАКІН Володимир Миколайович **(15.09.1955, м. Кіровоград)**

Доктор філологічних наук, професор. Після закінчення Олександрійської СШ №2 працював вихователем училища і піонервожатим. З 1975 р. до 1979 р. навчався на філологічному факультеті КДПУ, який закінчив з відзнакою. Працював лаборантом, а згодом асистентом кафедри російської мови, де підготував кандидатську дисертацію, яку захистив у Київському педагогічному інституті (1984). З 1984 р. – старший викладач, з 1986 р. – доцент. З 1986 р. до 1992 р. працював завідувачем кафедри практичного курсу української та російської мов, з 1992 р. – деканом факультету російської філології. У 1993 р. обраний за конкурсом завідувачем кафедри загального та російського мовознавства. У 1995 р. захистив докторську дисертацію в Інституті мовознавства НАН України на тему: «Зміст та принципи контрастивної лексикології» зі спеціальностей «українська та російська мови». Тоді ж одержав атестат професора. Автор майже 90 робіт із загального, слов'янського, зіставного мовознавства, лінгвостилістики, соціолінгвістики тощо. Серед них 3 монографії: «Українсько-російська двомовність: соціологічний аспект», «Основи контрастивної лексикології», «Зіставна лексикологія». Як викладач та науковець запрошувався до університетів США, Великобританії, Китаю, Лаосу, Польщі, Югославії, Болгарії. За особистою участю В. М. вдалося одержати грант на 300 тис. доларів від уряду США на розробку спільної з Монтклерським університетом програми демократизації освіти. У 2000 р. виграв престижний грант від Програми Айрекс (США).

МАНЬКО Леонід Якович **(17(29).03.1863, м. Полтава – 14.05.1922, м. Єлисаветград)**

Актор і драматург. Після гімназії почав виступати в аматорських гуртках. У 1882 р. переїздить до Єлисаветграда, де протягом 16 років працює в трупі М. Л. Кропивницького. За свідченням тогочасної преси, по-своєму зіграв ролі Івана Непокритого («Дай серцю волю, заведе в неволю» Кропивницько-

го) і Дмитра («Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» Старицького). Автор п'єс «Нещасне кохання», «Розбите щастя», «Що посієш, те й пожнеш», «Пройдисьвіт».

МАРГОЛІНА Раїса Гаврилівна
(16.04.1909, м. Єлисаветград)

Художниця. У 1932 р. закінчила Київський художній інститут. Працює в галузі театральньо-декоративного мистецтва. На Міжнародній виставці в Брюсселі (1958) роботи відзначені срібною медаллю. Нагороджена Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

МАРКО Василь Петрович
(6.01.1936, с. Руське Поле Закарпатської області,
до 1945 р. в складі Чехословаччини)

Доктор філологічних наук, професор. Після закінчення семирічки в рідному селі (1950) навчався в Хустському педучилищі (1950–1954) та Ужгородському державному університеті (1954–1959). Працював директором Дулівської восьмирічної школи Тячівського району (1959–1966), заступником директора Тячівської районної заочної середньої школи (1966–1975). З 1975 р. викладач кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка. Захистив кандидатську (1973) і докторську дисертації (1992). Основне поле дослідницьких інтересів – українська література ХХ ст., зокрема теоретичні основи концептуально-стильових пошуків українських письменників, принципи аналізу художнього твору, проблеми викладання рідної літератури в загальноосвітній та вищій школах. Розробив оригінальну систему викладання літературознавчих дисциплін для студентів філологічних спеціальностей. Перші літературно-критичні публікації з'явилися у студентські роки. Автор понад 300 праць. Окремі видання: «Художній світ Михайла Стельмаха» (1982), «У вимірах стилю» (1984), «Окрилені ідеалом» (1985), «Дружні бесіди. Вип. 1» (2002), «Дружні бесіди. Вип. 2» (2004) та ін. Керує роботою магістрантів та аспірантів, літературною студією «Обрій».

МАРТИНОВА Світлана Андріївна
(16.05.1932, м. Біла Церква)

Заслужена артистка УРСР (1973). Батько починав сценічну діяльність у Леся Курбаса під псевдонімом «Андрійко». Закінчила Київський театральний інститут ім. І. Карпенка-Карого (1954). Працювала у Кіровоградському театрі (1958–1962 та 1968–2003). Дружина В. Казнадія.

МАЦІЄВСЬКИЙ Аркадій Юхимович
(19.05.1931, с. Бобрик Одеської області)

Скульптор, член Спілки художників України (1964). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. Грекова (1953). З початку 1970-х років мешкає в Кіровограді. Лауреат обласної премії ім. Ю. Яновського. Основні роботи: «Два покоління» (1960), «На панщині» (1961), «Меморіальний комплекс визволителям м. Дорина від німецько-фашистських загарбників» (1969), «Пам'ятник Герою Радянського Союзу Олексію Єгорову», Кіровоград (1972), «Пам'ятний знак робітникам заводу «Червона Зірка», загиблим у Великій Вітчизняній війні» (1974), «Пам'ятник О. С. Пушкіну» (1994), «Пам'ятник Степняку-Кравчинському». (1999), меморіал червонозорівцям на вулиці Медведєва (1974); пам'ятник на могилі Героя Радянського Союзу О. Єгорова; погруддя

МІСТО КІРОВОГРАД ПЕРСОНАЛІЇ

О. Пушкіну біля педагогічного університету ім. В. Винниченка (1980); пам'ятник «Солдатам правопорядку» (1977) в Кіровограді; пам'ятники Т. Шевченку в Світловодську, Олександрії (1990), Знам'янці (1994). Спів-автор пам'ятника Кобзарю в Кіровограді (1982). Разом із скульптором В. В. Френчком створено пам'ятник першому трамваю Єлисаветграда (1997), погруддя письменника Є. Маланюка в Новоархангельську, меморіальні пам'ятні дошки Л. Мацієвичу в Олександрівці, герою-партизану О. Шаповалову, композиторам Г. Нейгаузу та К. Шимановському, композиційну пам'ятну дошку літературного об'єднання «Степ» (1999).

МЕЙТУС Юлій Сергійович **(15(28).01.1903, м. Єлисаветград – 04.1997, м. Київ)**

Український композитор, народний артист УРСР (1973). Закінчив Харківський музично-драматичний інститут (у С. Богатирьова, 1931). Твори: 15 опер, у тому числі «Молода гвардія» (1947), «Украдене щастя» (1960), «Ярослав Мудрий» (1973), «Іван Грозний» (1983); кантата «Клятва» (1941); понад 200 романсів, балад, обробок народних пісень, музика до драматичних вистав і кінофільмів. Державні премії СРСР (1951) і УРСР (1991).

МЕЗЕНЦЕВ Руслан Володимирович **(1981, м. Кіровоград)**

Заслужений майстер спорту України (2000). У 1986 р. під керівництвом заслуженого тренера України О. Л. Яровінського розпочав займатися спортивною гімнастикою. У 1997 р. зарахований до збірної команди України. Переможець Кубка світу серед кадетів у трьох видах програми особистої першості на снарядах (Париж, 1997), срібний призер міжнародного турніру «Зірки світу» у вправах на брусах (Москва); бронзовий призер Всесвітніх юнацьких ігор (Москва, 1998); переможець міжнародного турніру «Зірки світу» у вправах на коні (Москва, 1999); переможець Всесвітніх літніх спортивних ігор у командних змаганнях (Москва, 1999); срібний призер у командних змаганнях на XXVII літніх Олімпійських іграх (Сідней, 2000); бронзова медаль чемпіонату світу в командних змаганнях (Гент, Бельгія, 2001); золото чемпіонату України в багатоборстві; сьоме місце на XXVIII літніх Олімпійських іграх (Афіни, 2004). Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

МЕЛЬНИЧУК Сергій Гаврилович **(14.01.1931, с. Червоний Кут Одеської області)**

Доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України. Після закінчення сільськогосподарського технікуму працював агрономом (1950–1951) на Одещині, з 1951 р. до 1953 р. – служив у Збройних Силах. Звільнившись у запас, працював учителем військово-фізичної підготовки Червонокутської середньої загальноосвітньої школи. Після закінчення фізико-математичного факультету КДПІ – викладач кафедри педагогіки початкового навчання. Згодом старший викладач цієї ж кафедри і декан факультету підготовки вчителів початкових класів. У 1970 р. вступив до аспірантури НДІ художнього виховання АПН СРСР (Москва), де успішно захистив кандидатську дисертацію з актуальних проблем естетичного виховання (1973). Працював

деканом педагогічного факультету, проректором з наукової роботи. З 1996 р. завідує кафедрою педагогіки психолого-педагогічного факультету педуніверситету і за сумісництвом професором кафедри методики дошкільного виховання і початкової освіти Кіровоградського обласного інституту післядипломної освіти. Автор понад 70 наукових публікацій, серед яких монографія та 5 навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки. Працює над розробкою комплексної науково-методичної проблеми «Шляхи удосконалення навчально-виховної роботи у вищій педагогічній та загальноосвітній школі», до розробки якої залучений колектив кафедри та кращі вчителі загальноосвітньої школи. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медалями К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка.

МОГИЛЮК Володимир Олександрович
(11.08.1957, м. Миколаїв)

Член Національної спілки письменників України (2001). Закінчив лікувальний факультет Одеського медичного інституту імені М. Пирогова. Працював терапевтом Світловодської районної лікарні, завідувачем поліклініки Червонозорівської медчастини (Кіровоград), нині – дільничний терапевт міської лікарні № 3. Поезії і пародії публікував у часописах «Вітчизна», «Дзвін», «Березіль», «Вежа», «Весела Січ», газетах «Народне слово», «Веселі вісті», «Кіровоградська правда» та ін. Автор поетичних збірників «Сіроокого світу світлини» (1998), «Пісок часу» (2000), «Вітри бетонних оаз» (2000); збірок віршованих пародій «Відблиски Дикого поля» (1996), «Органіка душі» (1997), «Танцюють – всі!» (2001), «Парад на майдані» (2001); книги байок «Моральний кодекс» (2001). Упорядкував дві антології: сучасної кіровоградської поезії «Євшан» (2000) і кіровоградського сміху «П'яте колесо» (2001).

МОРОЗ Валентин Євменович
(15.03.1940, с. Семеново-Василеве
Миколаївської області)

Професор. У 1970 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, де залишається працювати асистентом кафедри організації та технології ремонту машин. З 1970 р. працював науковим співробітником, асистентом, доцентом, професором. У 1976 р. захистив дисертацію і став кандидатом технічних наук. Декан факультету будівельних та шляхових машин (1987–1988), керівник департаменту будівельних та шляхових машин (1994–1995), завідувач кафедри будівельних та шляхових машин, проректор з навчально-виробничої роботи (1995). Нині професор кафедри економіки праці та менеджменту, заступник декана економічного факультету Кіровоградського національного технічного університету. Сфера наукових інтересів – проектування технологічних процесів, відновлення деталей сільськогосподарських машин та організація праці робітників у сільськогосподарському машинобудуванні та технічному сервісі. Автор понад 120 наукових та методичних праць, навчальних посібників, авторських свідоцтв.

МУНЦ Олег Володимирович (1966)

Майстер спорту міжнародного класу (лижні гонки, біатлон), заслужений майстер спорту України (2002). Почав займатися спортом з 1985 р. З 1992 р. професійно займається лижними гонками. Спортивні досягнення: 1995 р. – перше місце у біатлоні, перше місце в естафеті, друге місце у гонці на 5 км, друге місце у гонці на 10 км, друге місце у гонці на 20 км на чемпіонаті Європи з лижних гонок (Словаччина); 1996 р. – друге місце в естафеті на чемпіонаті світу з лижних гонок та біатлону (Швеція); 1997 р. – друге місце з лижних гонок та біатлону, друге місце в гонці на 5 км класичним стилем, друге місце гонці на 10 км класичним стилем на чемпіонаті Європи (Росія); 1998 р. – друге місце в біатлоні, третє місце у гонці на 10 км на Параолімпійських іграх (Нагано, Японія); 2000 р. – третє місце в естафеті, в гонках на 5 і 20 км на чемпіонаті світу з лижних гонок (Швейцарія); 2001 р. – два перших місця на чемпіонаті України з лижних гонок (Харків); 2002 р. – дві срібні нагороди у лижних гонках на VIII зимових Параолімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті (США); 2003 р. – друге місце у гонці на 10 км на чемпіонаті світу з лижних гонок (Німеччина); 2004 р. – п'яте місце на Кубку світу. Неодноразовий чемпіон та призер Росії з лижних гонок та біатлону (1989–2000). З 2000 р. постійно мешкає в Україні, виступає за Кіровоградський обласний центр інвалідного спорту «Інваспорт». Нагороджений російським орденом Дружби (1998), українським орденом «За заслуги» III ступеня.

НАДЕЖДІН Андрій Михайлович (19.06.1963, сел. Верхня Хортиця, нині м. Запоріжжя)

Живописець, член Спілки художників України (1990). Закінчив Кіровоградську дитячу художню школу (1976), викладачі Л. Бондар, В. Шевченко, М. Наєждін; Дніпропетровське державне художнє училище (1986), викладачі В. І. Матяш, І. Г. Остапенко; Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури (2004), викладачі: В. В. Джулай, О. А. Лагутенко. Учасник всеукраїнських художніх виставок (1989–1997), I та II Трієнале Всеукраїнського живопису; міжнародних: «Українське малярство» (Канада, 1988); «Бабин Яр» (Київ–Єрусалим, 1992); «Сучасне українське мистецтво» (Бельський університет, США, 1992); «Українська сучасність» (Прага, Відень, 1993); виставки Національної асоціації митців «Хутір» (1994); бієнале живопису «Пан Україна» (1998), мистецької акції «Fufilum» (Нівіч, Хорватія, 2002); групових «Сім «Я» (Дніпропетровськ, 1985), «Канівські пригоди» (Кіровоград, 1989), «Седнев» (Київ, 1991), «Живописні метаморфози» (Черкаси, 1998); персональних (Кіровоград, 1993, 1995, 2000). Твори знаходяться в колекції Дирекції виставок МК України, Кіровоградського обласного художнього музею, художньо-меморіального музею О. Осмьоркіна, приватних колекціях. Автор ілюстрацій та оформлення книг: «Dominus Маланюк: Гло і постать» (2002); «Осінній звір» (2003). Як мистецтвознавець публікується з 1997 р. Автор багатьох робіт з питань культури і мистецтва, статей-досліджень творчості О. Осмьоркіна, численних публікацій з історії мистецького життя Кіровограда. Працює провідним науковим спеціалістом художньо-меморіального музею О. Осмьоркіна та викладачем дитячої художньої школи.

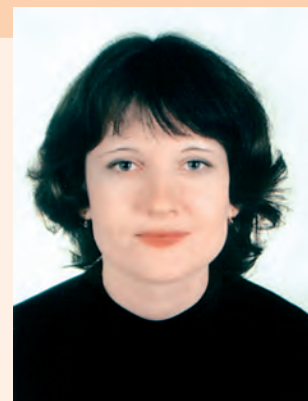

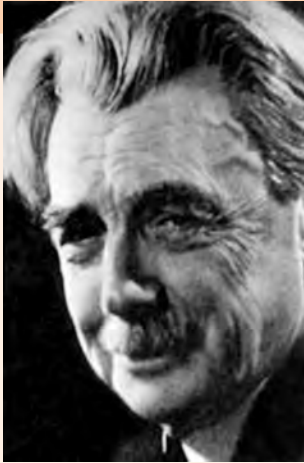
НАДЕЖДІН Михайло Володимирович
(18.05.1935, с. Костянтинівка
Сумської області)

Член Спілки художників України (1988), народний художник України (1997), заслужений діяч мистецтв України (1994). Дитячі та юнацькі роки провів у Білопільлі Сумської області. У 1962 р. закінчив Дніпропетровське державне художнє училище, живописно-педагогічне відділення, викладачі: Яків Калашник, Микола Розін, Георгій Чернявський. Викладач малювання та історії мистецтв у Верхньо-Хортицькому педагогічному училищі (Запоріжжя, 1962–1963). З 1963 р. проживає в Кіровограді. Викладач Кіровоградської дитячої художньої школи (1963–1973). Художник-оформлювач Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Художнього фонду УРСР (1973–1982). Головний художник Кіровоградських художньо-виробничих майстерень ХФ УРСР (1982–1989). У 1989 р. ініціював створення Кіровоградської організації Спілки художників України. З 1989 р. очолює Кіровоградську обласну організацію Національної спілки художників України. Творчу діяльність розпочав у 1962 р. Учасник багатьох республіканських, всеукраїнських, групових, персональних, зарубіжних, міжнародних художніх виставок, серед яких міжнародні – бієнале «Імпреза-89» (1989, Івано-Франківськ), «Сучасне мистецтво України в американській перспективі» (1992, Єльський університет, США), бієнале «Пан Україна» (1995, Дніпропетровськ), «Мистецтво України» (2002, Москва) та інші. Персональні у Кіровограді (1980, 1995, 1997, 2000). Твори зберігаються у Національному художньому музеї, Дирекції виставок МК України, Черкаському та Сумському художніх музеях, Кіровоградському обласному художньому музеї, художньо-меморіальному ім. О. Осмьоркіна, приватних колекціях. Основні твори: «Автопортрет» (1962), «Хірургія» (1965), «Стандартизація» (1965), «Художник і модель» (1970), «Сон» (1973), «Меланхолія» (1980), «Пошук» (1989), «Біля моря» (1995), «Роздуми під лопухом» (2002). Твори вирізняються емоційністю кольору, глибокою філософічністю, новим поглядом на шляхи мистецтва. Нагороджений Почесною грамотою МК України (1999), Подякою Президента України (2000).

НАДЕЖДІНА Оксана Михайлівна
(18.07.1971, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (2000). Закінчила Кіровоградські обласні курси підготовки керівників художньої самодіяльності по класу художників-оформлювачів (викладач – І. М. Перкас), Дніпропетровське державне художнє училище ім. Є. В. Вучетича (О. П. Годенко, А. Х. Дубовик), Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури (викладачі В. В. Джулай, М. О. Криволапов). Учасниця численних художніх виставок: «Живописні метаморфози» (Черкаси, 1998), Всеукраїнська молодіжна виставка (2000), «Трієнале живопису» (2000, 2003), «Мистецтво України» (Москва, 2001), персональної (Кіровоград, 2002). Основні твори: живописна серія «Мої музеї» (1996–2004). Викладає в Кіровоградській дитячій художній школі.

НЕЙГАУЗ Генріх Густавович

(31.03(12.04).1888, м. Єлисаветград – 10.10.1964, м. Москва)

Російський піаніст і педагог, народний артист РРФСР (1956). Народився в польській родині. Син піаніста-педагога Густава Вільгельмовича Нейгауза, племінник Ф. Блуменфельда та двоюрідний брат К. Шимановського. Навчався у свого батька-піаніста Густава Нейгауза. Закінчив у 1914 р. школу вищої майстерності Академії музики і сценічного мистецтва у Відні й Петроградську консерваторію (1915). Професор Київської (1919–1922) і Московської (1922–1964) консерваторій (директор останньої у 1935–1937 рр.). Серед учнів – С. Ріхтер, Е. Гігельс, Я. Зак. Автор праць з фортепіанного виконавства.

НОСОВ Григорій Романович

(12.07.1932, сел. Селечня Брянської області – 14.05.1997, м. Кіровоград)

Академік, професор, доктор технічних наук. З 1949 р. до 1952 р. навчався в Камаричському педучилищі, з 1955 р. до 1960 р. – у Дніпропетровському гірничому інституті. У 1962 р. закінчив аспіранту, у 1965 р. захистив кандидатську дисертацію й отримав учене звання доцента (1966). З 1969 р. працював ректором Кіровоградського інституту сільгоспмашинобудування. У 1972 р. захистив докторську дисертацію. З 1973 р. – професор, з 1979 р. – завідувач кафедри автоматизації виробничих процесів Кіровоградського інституту сільгоспмашинобудування. Автор понад 250 наукових праць, десятків винаходів, книг «Високочастотний контроль у гірничій справі» (1978), «Автоматика та автоматизація мобільних сільськогосподарських машин» (1984), «Автоматизація процесів доїння на тваринницьких комплексах» (1985), «Дискретні пристрої автоматики» (1994), «Вступ до мікропроцесорної техніки» (1995), «Автоматизація ферм та спеціалізованих комплексів» (1995). Нагороджений орденом «Знак Пошани».

НОСУЛЕНКО Віктор Іванович

(14.02.1939, м. Харків)

Доктор технічних наук, професор, заслужений винахідник України. У 1962 р. закінчив Харківський політехнічний інститут і з того часу працює в Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування асистентом, старшим викладачем, з 1980 р. – доцентом, а з 2001 р. – професором. З 1994 р. – завідувач кафедри обробки металів тиском Кіровоградського національного технічного університету. Науковий керівник лабораторії розмірної обробки металів електричною дугою. Наукові інтереси – електроерозійна обробка металів. Автор понад 150 наукових праць, має 50 авторських свідоцтв і патентів. Розробив новий спосіб електрофізичної розмірної обробки металів електричною дугою, впроваджений на раді підприємств.

НЮРЕНБЕРГ Амшей Маркович

(17.04.1887, м. Єлисаветград – 1979, м. Москва)

Художник. Дружив з юнацьких років з О. Осмьоркіним. Закінчив Одеське художнє училище, де навчався у видатного представника південної школи Костанді. Вже тоді визначився в своїх уподобаннях – барбізонська школа та імпресіоністи. Місцевий меценат допоміг виїхати до Парижу. Там остаточно сформувалася любов до повнозвучних кольорів та гостролаконічних ліній. Повернувшись до Одеси, малює, викладає, бере активну участь у виставках. Після революції виконує редакторську роботу, працюючи в першій Кіровоградській революційній газеті «Червоне село».

У 1919 р. повертається до Одеси, де стає комісаром мистецтв і начальником служби охорони пам'яток мистецтва. Бажання займатися мистецтвом зумовило переїзд до Москви. Там знайомиться з Маяковським і стає одним з четвірки засновників «Вікон РОСТА». З 1922 р. до 1925 р. працював художнім рецензентом у «Правді», брав участь у створенні «Общества новой живописи». У 1927 р. відряджується до Парижа читати лекції про розвиток мистецтва Росії, водночас вивчає сучасне мистецтво Франції. Підтримував дружні стосунки з Шагалом, Пікассо, Модільяні, Бернардом та багатьма іншими видатними художниками, завдяки чому значно розширює коло творчих інтересів. З особливою глибиною розробляє єврейську тему. Найбільш яскрава сторінка творчої біографії датована роками Великої Вітчизняної війни. Понад 250 робіт зберігаються в Третяковській галереї, у музеї ім. О. Пушкіна та ін.

ОЖОГАН Василь Михайлович
(19.08.1959, с. Шишківка Тернопільської області)

Доктор філологічних наук, професор. Після закінчення школи працював робітником радгоспу в Хмельницькій області. З 1977 р. до 1982 р. студент філологічного факультету Одеського державного педагогічного університету ім. І. І. Мечникова. Після завершення навчання працював учителем української мови і літератури Озерянської середньої школи на Тернопільщині. З 1983 р. до 1986 р. працював асистентом кафедри філологічних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. У 1986 р. вступив до аспірантури Київського державного педагогічного інституту, де захистив кандидатську дисертацію. До 1994 р. працював старшим викладачем кафедри української мови, доцентом кафедри філологічних дисциплін Кіровоградського педінституту. З 1994 р. до 1997 р. навчався в докторантурі Інституту української мови НАН України (Київ). У 1998 р. завершив написання докторської дисертації й успішно її захистив. З 1997 р. працює доцентом, а потім професором кафедри української мови, з 1998 р. – деканом філологічного факультету, з 2003 р. до 2004 р. – проректором з науково-педагогічної та виховної роботи КДПУ ім. В. Винниченка, а з 2004 р. – професором кафедри української мови цього ж вищого навчального закладу. Автор понад 80 наукових праць, опублікованих в українських і зарубіжних виданнях. Член координаційної ради з питань мовознавства Національної академії наук України й експертної комісії Міністерства освіти і науки України. Відповідальний редактор наукового збірника «Актуальні проблеми граматики» й окремих випусків «Наукових записок. Серія: Філологічні науки», член редакційної колегії «Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)» і наукових записок «Студентський вісник»; член редакційної ради наукового публіцистичного художнього альманаху «Рідний край» (Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка) і наукового збірника «Філологічні студії» (Волинського державного університету ім. Лесі Українки). Під його керівництвом захищені шість кандидатських дисертацій. Нагороджений знаком «Відмінник освіти України».

ОКСНЕР Альфред Миколайович
(15.02.1898, м. Єлисаветград – 20.11.1973, м. Київ)

Ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1972). Закінчив Єлисаветградську чоловічу гімназію, Київський інститут народної освіти (1924). У 1931–1973 рр. працював в Інституті ботаніки АН УРСР (у 1968–1970 рр. – директор). Одночасно був завідуючим кафедрою Київського гідромеліоративного інституту, читав лекції у Київському університеті. Наукові дослідження присвячені флористиці,

філогенії, ботанічній географії і фітоценології рослин. Створив українську школу ліхенології. Автор «Определителя лишайников УССР» (1937), один із авторів «Определителя лишайников СССР» (1972–1977). Почесний член Всесоюзного ботанічного товариства (1972).

ОЛДРІДЖ Айра Фредерік **(24.07.1807, м. Нью-Йорк – 7.08.1867, м. Лодзь)**

Негритянський актор. Гастролював у Росії 1858–1867. Виступав у Петербурзі, Москві, містах Поволжя, Центральній Росії та України (у Києві – 1861, 1866, Харкові – 1862, 1863, 1865, Одесі – 1861, 1866, того ж року – в Єлисаветграді, Житомирі, Полтаві). Грав ролі Отелло, Ліра, Річарда III, Шейлока, Макбета («Отелло», «Король Лір», «Річард III», «Венеціанський купець», «Макбет» Шекспіра). Творча дружба зв'язувала з М. Щепкіним і Т. Шевченком, з яким познайомився 1858 р. у Петербурзі. Останній виконав його портрет.

ОЛЕША Юрій Карлович **(3.03.1899, м. Єлисаветград – 10.05.1960, м. Москва)**

Російський письменник. Дитячі і юнацькі роки пройшли в Одесі. Навчався в Новоросійському (Одеса) університеті (1916–1918). Писав повісті, новели, кіносценарії, статті. З 1922 року жив у Москві, працював фейлетоністом в газеті «Гудок». За своїм сатиричним романом «Заздрість» (1927) написав п'єсу «Змова почуттів» (1929). Автор п'єси «Список благодіянь» (1931), інсценізації роману Ф. Достоєвського «Ідіот» (1958), автобіографічної книги «Жодного дня без рядка» (1961). Переклав поему Лесі Українки «В катакомбах». Вже посмертно вийшло у світ кілька книг письменника. Серед них – «П'єси. Статті про театр і драматургію» (1968), «Вибране» (1974) та ін.

ОЛІНСЬКИЙ Іван Григорович **(1.01.1878, м. Єлисаветград – 11.02.1962, м. Нью-Йорк, США)**

Живописець, педагог. Перші уроки малювання отримав в Єлисаветграді. У 1890 р. з родиною емігрував до США. У 1894–1898 рр. навчався в Національній академії мистецтв у Нью-Йорку, 1901–1902 рр. – у Художній Студентській Лізі. Писав портрети на замовлення, переважно жіночі. Виконав настінні розписи лютеранської церкви Св. Томаса у Бронксі (1920–1922). З 1912 р. впродовж 50 років викладав у Національній АМ США, у 1919 р. обраний академіком. У 1928–1934 та 1944–1962 рр. одночасно вів курс портретного живопису у Художній Студентській Лізі. Персональні виставки влаштовувались у 1930, 1931, 1962 (Нью-Йорк), 1985 (Бостон) і 1995 рр. Твори представлені у зібраннях Національної АМ, Бруклінському музеї, Художньому інституті Чикаго, Музеї образотворчого мистецтва Бостона.

ОМЕЛЬЧЕНКО Людмила Іванівна **(25.01.1942, м. Кіровоград)**

Заслужений діяч науки і техніки України (1999), доктор медичних наук (1986), професор (1994). Закінчила Київський медичний інститут (1964). З 1980 р. – завідувача відділенням, з 1993 р. – заступник директора Інституту педіатрії, акушерства і гінекології АМН України. Автор понад 200 публікацій, 4 монографій: «Антихолестити у дітей» (1975), «Вітаміни в педіатрії» (1984), «Чернобыль: 10 лет после аварии» (1996), співавтор підручника для лікарів «Медицина дитини» (1997). Підготувала 12 кандидатів наук. Член Міжнародної асоціації педіатрів (1971).

ОРЛИК Леонтій Леонідович
(31.07.1936, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (2000). Закінчив заочний народний університет мистецтв (1969), факультет образотворчого мистецтва. У 1961–1970 рр. – художник Кіровоградського виробничого комбінату кінофікації, 1970–1996 рр. – художник-оформлювач Художньо-виробничих майстерень ХФУ. З 1962 р. бере участь у обласних та міських художніх виставках, з 1978 р. – у республіканських. Основні твори: «Вечір в степу» (1980), «Осінній вечір» (1986), «Літо» (1999), «Ай-Петрі» (1994), «Байрацькі поля» (1998), «Цвіте терен» (1999), «Весна в Седневі» (2000). Віддає перевагу ліричному пейзажу. Твори зберігаються в приватних колекціях.

ОСМЬОРКІН Олександр Олександрович
(8.12(26.11).1892, м. Єлисаветград – 25.06.1953, м. Плесков)

Видатний художник і педагог. Родина мешкала у будинку архітектора Я. В. Паученка (рідного дядька О. О.), який став першим учителем живопису. У 1902 р. вступив до Єлисаветградського земського реального училища. З 1906 р. відвідує вечірні рисувальні класи. У 1910 р. вступає до Петербурзької школи заохочення художників, де в той час викладає М. К. Реріх, але, не закінчивши її, переїжджає до Києва і на початку 1911 р. вступає до Київського художнього училища (викладачі І. С. Макушенко, М. К. Пимоненко та Г. М. Дядченко). У вересні 1913 р. вступає до приватної студії І. І. Машкова (Москва). Був членом багатьох художніх об'єднань, але найбільше вплинуло на творчість об'єднання «Бубновий валет». Ранні роботи відображають світ крізь призму кубізму. З 1923 р. захоплюється Сезаном. У творчості відбувається поступовий перехід від аналітичного кубізму до синтетичної реалістичної картини. Велика увага приділяється принципам пленарного живопису, підсилюється етюдизм, втрачається точна композиційна організованість, конструктивність, енергійний ритм, однак увага до кольору зберігається. Надавав перевагу малим жанрам – пейзажу, натюрморту, портрету. Працював над історично-революційними картинами та над полотнами в жанрі ню. Займався викладацькою діяльністю в художніх вузах Москви та Ленінграда. У 1949 р. після звинувачення у формалізмі заборонено викладання. Невдовзі, 25 червня 1953 р., помер під час роботи над пейзажем в Плескові. Залишив велику творчу спадщину – понад 700 станкових картин, багато графіки, театральні-декоративні роботи. Твори експонуються в найкращих музеях – Третьяковській галереї, Російському музеї у Санкт-Петербурзі, у багатьох музеях СНД та за кордоном. Похований на Ваганківському кладовищі (Москва). У Кіровограді є художньо-меморіальний музей О. Осмьоркіна.

ОСТРОВСЬКИЙ Дмитро Михайлович
(10(23).07.1911, м. Єлисаветград – 20.07.1979, м. Одеса)

Український актор, заслужений діяч мистецтв УРСР (1964). Навчався у ДІТМ (1956–1957). З 1928 р. – у театрах України, у 1946–1979 рр. – в Одеському театрі музичної комедії. Ролі: Микола «Наталка Полтавка» Котляревського), Котя («Кадри» Микитенка).

ПАНЧЕНКО Володимир Євгенович **(2.09.1954, с. Демидівка на Одещині)**

Літературознавець, критик, доктор філологічних наук (1998). Закінчив Одеський університет (1975). У Кіровоградському державному педагогічному інституті з 1985 р. Народний депутат України (1990–1994). Очолював обласну письменницьку організацію (1985–1991), оргкомітет та громадську раду відродженої гімназії ім. Т. Шевченка (1991–2001). Лауреат літературних премій «Благовіст» (1996) та імені О. Біленького (1998). Автор сценарію документального фільму «Голгофа Володимира Винниченка» (1993). З 2002 р. – віце-президент Києво-Могилянської академії (Київ). Автор понад 10 книг, присвячених творчості Ю. Яновського, В. Винниченка, Л. Костенко та ін.

ПАРАКОНЬЄВ Костянтин Йосипович **(8.09.1920, м. Єлисаветград – 29.03.1987, м. Запоріжжя)**

Український актор і режисер, народний артист УРСР (1979). Закінчив Київський інститут театрального мистецтва (1941). З 1945 р. – у Кіровоградському, з 1967 р. – у Запорізькому українських музично-драматичних театрах. Ролі: Ярослав Мудрий («Ярослав Мудрий»), Халія («Вій»). Вистави: «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (1967), «Останні» М. Горького (1968), «А зорі тут тихі» за Б. Васильєвим (1972). На Київській кінофабриці знявся у стрічках «Сон» (1964), «17-й трансатлантичний» (1972). Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1970).

ПАРСАМОВ Сергій Суренович **(28.11.1946, м. Саратов)**

Доктор історичних наук, професор. У 1972 р. з відзнакою закінчив історичний факультет Башкирського державного університету ім. 40-річчя Жовтня. З 1973 р. до 1976 р. навчався в аспірантурі кафедри історії середніх віків МДУ. Під керівництвом тодішнього завідуючого кафедрою історії середніх віків, академіка, міністра освіти Росії О. І. Данилова написав і захистив кандидатську дисертацію з проблем історіографії західноєвропейського середньовіччя. З 1980 р. пов'язав своє життя й наукову діяльність з історичним факультетом КДПУ ім. В. Винниченка. У 1996 р. в Інституті національних відносин і політології НАН України захистив докторську дисертацію. У 1997 р. одержав звання професора. Автор кількох наукових монографій, багатьох статей, курсу лекцій з історії середніх віків. Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2003).

ПАУЧЕНКО Яків Васильович **(21.03.1866, м. Єлисаветград – 29.10.1914)**

Архітектор. Навчався в рисувальних класах П. О. Крестоносцева при Єлисаветградському земському реальному училищі. Випускник Училища живопису, скульптури і архітектури Московського Художнього Товариства. Отримавши срібну медаль за архітектурний проект, представлений на річний екзамен (1893) та звання некласного художника архітектури, повернувся до рідного міста. Володів іконописною, іконостасною та позолотною майстернею, успадкованою від батька, де писав ікони для Успенського собору Єлисаветграда та Вознесенського собору Бобринця й займався архітектурною творчістю. За його проектами було збудовано лікарню Червоного Хреста св. Анни, лікувальні Гольденберга,

Вайсенберга, Мейтуса, Міжнародний кредитний банк, Гостинний двір, театр «Ілюзіон», численні приватні будинки. У Кіровоградській області встановлено обласну премію імені Я. Панченка.

ПАШУКОВА Тетяна Іванівна
(30.10.1953, с. Тропарево Московської області)

Доктор психологічних наук, доцент кафедри практичної психології КДПУ ім. В. Винниченка. Після успішного закінчення середньої школи з похвальною грамотою працювала в Центральному інституті удосконалення лікарів. У 1973–1978 рр. навчалась на факультеті психології МДУ ім. М. В. Ломоносова, після закінчення якого була направлена на роботу в КДПІ ім. О. С. Пушкіна і працювала на посаді викладача, доцента, професора. Навчалася в конкурсно-цільовій аспірантурі факультету психології МДУ ім. М. В. Ломоносова (1981–1984), де захистила кандидатську дисертацію (1985) і з цього ж року почала дослідження егоцентризму як соціально-психологічного явища. Роботу завершила захистом докторської дисертації в КНУ ім. Тараса Шевченка. У Кіровоградському педагогічному інституті, а пізніше – університеті, розробила і читала близько 30 навчальних курсів, спецкурсів, тренінгів. Автор понад 80 наукових публікацій з проблем психології особистості. Найбільш відомі монографії: «Егоцентризм у підлітковому і юнацькому віці: причини і можливості корекції» (1998), «Егоцентризм: феноменологія, закономірності формування і корекції» (2001).

ПЕРЕКРЕСТОВ Григорій Никифорович
(27.01.1904, с. Масляниківка, нині передмістя м. Кіровограда)

Генерал-лейтенант, Герой Радянського Союзу (1945). До 1914 р. навчався в сільській школі. У 1918 р. закінчив міське ремісниче училище, де працював у слюсарному й токарному цехах. У вересні вступив до 5-ї Української кавалерійської школи ім. С. М. Будьонного в Єлисаветграді. З відзнакою закінчивши її, до 1930 р. був командиром взводу і курсовим командиром. Згодом – начальник штабу і командир полку 28-ї Кавдивізії. Велику Вітчизняну війну зустрів слухачем Військово-повітряної академії. З липня 1941 р. бере участь в обороні Києва, у Барвінково-Лозовській наступальній операції. У 1942 р. – заступник командуючого армією Північної групи військ Закавказького фронту, командир корпусу на легендарній Малій землі. Після визволення Прибалтики і штурму Кенігсберга його орденосний корпус здійснив похід по укріплених районах Маньчжурії. По війні – командуючий військами Приволзького військового округу (1950–1953), до 1958 р. – заступник начальника військової академії. З 1958 р. у відставці за станом здоров'я. Жив у Воронежі. Веде значну військово-патріотичну роботу. Відзначений орденами – трьома Леніна, двома Червоного Прапора, Кутузова, Суворова, багатьма медалями Радянського Союзу.

ПЕТРЕНКО Володимир Анатолійович
(16.11.1935, м. Черкаси)

Доктор технічних наук, професор. У 1963 р. закінчив Кіровоградський філіал ХПІ. Працював на заводі «Гідросила», де став головним конструктором. З 1986 року працює в Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування доцентом кафедри металорізальних верстатів та систем. У 2000 р. захистив докторську дисертацію. Нині професор кафедри економіки та організації виробництва Кіровоградського національного технічного університету, член Ради асоціації спеціалістів промислової гідравліки і пневматики СНД. Сфера наукових

інтересів – вдосконалення гідроприводу металорізальних верстатів. Створив конструкцію гідронаосу, що широко використовується на тракторах і сільськогосподарських машинах. Автор 40 наукових праць, 9 винаходів, 1 монографії, 5 навчально-методичних посібників. Нагороджений бронзовою медаллю ВДНГ СРСР, знаком «Кращий винахідник і раціоналізатор Кіровоградської області». Кандидат у майстри спорту.

ПЕТРЕНКО Микола Миколайович
(11.11.1941, м. Полтава)

Заслужений працівник освіти України, професор, перший проректор Кіровоградського національного технічного університету. У 1963 р. закінчив Харківський політехнічний інститут. Працював інженером-конструктором на заводі «Червона Зірка», а з 1964 р. – у Кіровоградському філіалі Харківського політехнічного інституту. Завідувач кафедри сільськогосподарського машинобудування (1975–1986). Проректор з наукової роботи (1983–1992), проректор з навчальної роботи (1992). Кандидат технічних наук. Напрямок наукових досліджень – розробка і оптимізація параметрів робочих органів сільськогосподарських машин. Автор 86 наукових праць, підручника й навчального посібника.

ПЕТРОВ Йосип Опанасович
(3(15).11.1807, м. Єлисаветград – 27.02(11.03).1878, м. Петербург)

Російський співак (бас). Один з основоположників російської вокально-сценічної школи. Нотної грамоти навчався приватно в Єлисаветграді, де у 1826 р. дебютував в опері-водевілі «Козак-віршувальник» К. Кавоса (труппа Д. Жураховського). Співав у труппі І. Штейна, що гастролювала на Півдні Росії. З 1830 р. у Петербурзі брав уроки співу у К. Кавоса. Виступав на сценах петербурзьких Великого театру, театру-цирку (1850), Маріїнського театру (1860–1878). Перший виконавець партій Мельника, Лепорелло («Русалка», «Кам'яний гість» Даргомижського), Івана Грозного («Псковитянка» Римського-Корсакова), Варлаама («Борис Годунов» Мусоргського), а також написаних для нього партій Сусаніна і Руслана («Життя за царя» та «Руслан і Людмила» Глинки). Один з кращих виконавців ролі Виборного («Наталка Полтавка» Котляревського), українських народних пісень. Був у дружніх стосунках з Т. Г. Шевченком.

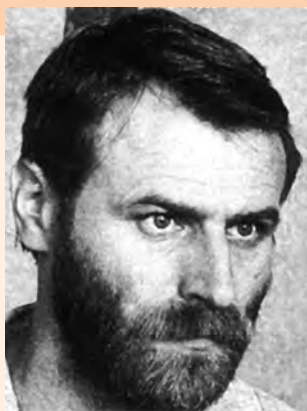
ПЕСТУНОВ Володимир Михайлович
(27.08.1931, с. Новопокровка Харківської області)

Професор. У 1956 р. закінчив Харківський політехнічний інститут. З 1962 р. до 1964 р. працював директором Кіровоградського філіалу Харківського політехнічного інституту. У 1963 р. захистив кандидатську дисертацію. Декан машинобудівного факультету (1967–1973), завідувач кафедри металорізальних верстатів (1968–1983), професор кафедри металорізальних верстатів та систем Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (1989), нині КНТУ. Очолює науковий напрямок розробки основ проектування та розрахунку приводу металорізальних верстатів. Розробив основи проектування та створення нових схем і конструкцій приводу верстатних систем, що використовуються на багатьох підприємствах СНД. Автор 250 винаходів, 100 наукових праць, у тому числі 2 підручників. Нагороджений медаллю «За доблестный труд».

ПИРОГОВ Андрій Іоанникійович
(14.10.1898, м. Єлисаветград)

Російський письменник. Один з керівників повстання в'язнів у концтаборі Маутхаузен. Автор книг «Этого забыть нельзя» (1961, 1963, 1965), «Крепость солдатских сердец» (1974) та ін.

ПЛІТІН Володимир Георгійович
(1956, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (1992). У 1984 р. закінчив Одеське державне художнє училище (викладачі Ю. Коваленко, В. Киричек, Ю. Павлюк). Брав участь у виставках різних рангів. Відомі роботи: «Сни» (1991) та «Маковій» (1991).

ПОВІРЕННИЙ Олександр Васильович
(25.08.1919, м. Єлисаветград –
14.10.1981, м. Оренбург)

Герой Радянського Союзу (1943). У 1939 р. закінчив енергетичний технікум у Кіровограді. Працював на заводі сільськогосподарського машинобудування «Червона Зірка». Звідси 14 серпня 1941 р. пішов до лав Червоної Армії. Служив у береговій обороні на Далекому Сході, згодом – сапером і артилеристом. Перше бойове хрещення й поранення отримав під Старою Русою в листопаді 1942 р. Учасник важких боїв під Харковом та Кременчуком. У вересні 1943 р. був першим з артилеристів полку, хто досяг правого берега Дніпра. Поставивши гармату на пряму наводку, відбив три ворожі контратаки. Коли гармата вийшла з ладу, кинувся на танк зі зв'язкою гранат. Знищив 17 танків, 7 автомашин і Кіровоградському напрямках, визволяв міста і села Молдавії. По війні – інженер відділу праці і заробітної плати, начальник контрольно-інформаційного пункту верстатобудівного заводу в Оренбурзі. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

ПОКАРЖЕВСЬКИЙ Петро Дмитрович
(29.01.1889, м. Єлисаветград – 1969)

Художник-баталіст, заслужений діяч мистецтв РСФСР (1956). Відвідував Вечірні рисувальні класи, якими керував Козачинський. У 1905 р. вступив до Київського художнього училища, яке закінчив з відзнакою за три роки замість шести, що дало право без екзаменів вступити до Академії мистецтв. Обрав батальну майстерню М. С. Самокиша, яка мала добрі реалістичні традиції. У 1917 р. за картину «Запрягають» («Тройка») отримав золоту медаль. На початку 1918 р. на декілька років оселяється в Тулі, працює в комісії з охорони пам'яток мистецтва. У пошуках творів мистецтва їздить по стародавніх маєтках губернії. Знахідки дали можливість відкрити Тульський художній музей. У 1920–1921 рр. працював відповідальним керівником агітаційної роботи в Тулі та губернії. Разом з іншими художниками бере участь в організації Тульських художніх майстерень, які очолює. У 1923 р. вступає до АХРР – наймасовішого художнього об'єднання 20-х років. З 1937 р. працює викладачем Московського художнього інституту. У пошуках тем відвідував Казахстан та Киргизію, Самарканд, Сванетію, Кузбас і Донбас, бував в Італії. Головні твори присвячені Червоній Армії. Визначав свою творчість як «навколобатальний жанр». Одним з перших радянських художників звернувся до образу В. І. Леніна.

ПОРКУЯН Валерій (9.08.1944, м. Кіровоград)

Заслужений майстер спорту України (1991), футболіст. Футболом почав займатися у 1957 р. (перший тренер В. М. Третяков). Грав за місцеву «Зірку» (1962–1964). Провів 89 матчів, забив 21 гол. У 1965 р. запрошений до одеського «Чорноморця». Грав за збірну СРСР на чемпіонаті світу 1966 р. в Англії, став її кращим бомбардиром. Голи у ворота збірних Чилі (два), ФРН та Угорщини (по одному). Грав за київське «Динамо», одеський «Чорноморець» та дніпропетровський «Дніпро». У чемпіонатах СРСР (вища ліга) провів 208 матчів, забив 43 голи. Тренував сімферопольську «Таврію», керченський «Океан», одеський «Чорноморець» та ін.

ПРУСЛІН Наум Ісакович (21.11.1877, м. Єлисаветград – 23.08.1943)

Український диригент і композитор, заслужений артист УРСР з 1940 р. Закінчив 1919 р. Київську консерваторію (у Глієра). Працював завідуючим музичною частиною в Першому театрі Української Радянської Республіки ім. Шевченка, у театрі «Березиль», з 1924 р. – в Українському драматичному театрі ім. І. Франка (Київ). Твори: оперета «Вій», соната для скрипки, соната для фортепіано, музика до театральних вистав, романси.

ПУНГІН Анатолій Андрійович (16.03.1947, м. Ленінакан)

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. Грекова (1968, майстерня В. Г. Путейка). У 1971–1994 рр. – художник-оформлювач Кіровоградських художньо-виробничих майстерень ХФУ. З 1972 р. – учасник всесоюзних, з 1972 р. – республіканських та міжнародних художніх виставок. Основні твори: gobelen «Осінь» (1978), серія вітражів «Пори року» (1979–1980), вітраж «Музи» (1963), серія вітражів для обласного краєзнавчого музею (1988–1989), серія вітражів «Козацька слава» (1990–1991). Твори вирізняються тонким відчуттям колірної палітри та філігранною технікою виконання.

ПУНГІНА Ольга Анатоліївна (1968, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (2000). У 1980–1984 рр. навчалась у Кіровоградській художній школі. У 1989 р. закінчила Одеське державне художнє училище, у 1994 р. – відділення графіки Української академії друкарства. З 1995 р. працює викладачем у КДПУ ім. В. Винниченка. Роботи зберігаються у приватних колекціях Бельгії, Канади, Італії, Росії, Молдови. Основні роботи: «Маски» (1999), «Поєднання» (1998), «Вічність» (1999), «Привиди міста» (1999), «Жовті води» (2000), «Спогади про минуле» (2001), «Сині риби» (2000), «Лілії» (2001), «Амионіт» (2002), «Automerisio» (1998).

РАЗУМНИЙ Олександр Юхимович
(1891, м. Єлисаветград – 1972, м. Москва)

Кінорежисер, оператор, художник, заслужений діяч мистецтв РРФСР. Відвідував Вечірні рисувальні класи при ЄЗРУ (навчався у Ф. С. Козачинського) та аматорський театральний гурток при клубі заводу Ельворті. Закінчив Одеське художнє училище (1914). У кінематографі з 1915 р. Був відповідальним керівником зйомок та одним з операторів документального фільму «Похорони Леніна» (1924). Зняв фільм «Тимур і його команда» за сценарієм А. Гайдара та ін. Виконав серію графічних портретів «Мої сучасники». В обласному художньому музеї зберігаються автопортрет та портрети уродженців Єлисаветграда – театрального діяча І. В. Ножного, скульптора І. С. Золотаревського та ін.

РАЙКОВИЧ Андрій Павлович
(7.04.1956, м. Таллінн, Естонія)

Голова правління ВАТ «Птахокомбінат» (Кіровоград), заслужений працівник сільського господарства України (1997). Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування за спеціальностями «Електрозабезпечення промислових підприємств» (1982) та «Облік і аудит» (1995). Працював інженером-електриком, директором Долинського птахокомбінату й комбінату хлібопродуктів. З 1990 р. – директор Кіровоградського птахокомбінату, який за 15 років перетворив у лідера м'ясопереробної галузі України. На підприємстві працюють понад 1100 інженерно-технічних працівників, випускається більше 300 видів продукції, у тому числі 150 видів ковбасних виробів. ВАТ «Птахокомбінат» неодноразовий переможець українських національних конкурсів з якості продукції та лауреат Національного рейтингу «Краща торгова марка України». Нагороджений орденами «За заслуги» III і II ступенів (1998 і 2001).

РАТМИРОВ (Тимківський) Андрій Юхимович
(2(14).10.1884, м. Єлисаветград – 26.02.1967, м. Ужгород)

Український актор і режисер, заслужений артист УРСР (1955). Закінчив Новоросійський університет в Одесі (1908). Працював у театрах Одеси, Києва, Вінниці, Кіровограда. У 1949–1959 рр. – у Закарпатському українському музично-драматичному театрі. Ролі: Омелько («Мартин Боруля» Карпенка-Карого), Карл Моор («Розбійники» Шиллера).

РОЗЕНБЕРГ Арон Якович
(21.12.1923, сел. Городниця Житомирської області)

Доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка. У 1940 р. закінчив з відзнакою школу і вступив до Українського комуністичного інституту журналістики (Харків). У роки Великої Вітчизняної війни брав участь у бойових діях. З 1950 р. до 1952 р. працював директором Лучицької середньої школи. У 1952 р. переїхав до Кіровограда. Працював завідувачим кабінетом історії і географії інституту удосконалення вчителів, учителем шкіл №№ 6, 7, 34, організатором позакласної та позашкільної роботи школи № 30. У березня 1970 р. отримав диплом кандидата педагогічних наук. З того ж року працює на кафедрі педагогіки КДПУ ім. О. С. Пушкіна. У 1975 р. присвоєно звання доцента кафедри педагогіки, а в 1989 р. – доктора педагогічних наук. З 16 вересня 1989 р. – професор. У 1994–1995 рр. завідував кафедрою педагогіки. Автор понад 300 наукових робіт (з них 60 – посібники, монографії, книги). Головні роботи: «Молодому вчителю про діяльність класного керівника»,

«Комплексний підхід у діяльності класного керівника», «Концепція виховання особистості в умовах розбудови національної освіти в Україні», підручник «Педагогіка».

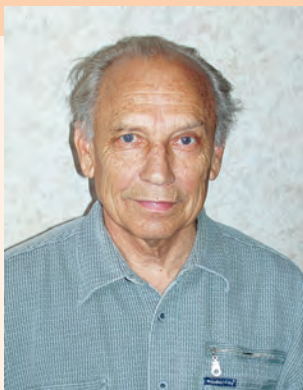

РУБЕЦЬ Михайло Іванович **(3.06.1943, с. Близня Брестської області)**

Професор, заслужений працівник транспорту України, дійсний член Міжнародної академії проблем людини в авіації і космонавтиці, академік Української академії транспорту і Міжнародної транспортної академії, пілот першого класу. У 1949 р. родина переїхала на Сахалін. У 1963 р. закінчив Краснокутське льотне училище цивільного повітряного флоту. Працював у Томському об'єднаному авіазагоні другим пілотом Ан-2. З 1967 р. – командир літака, а з 1970 р. – командир ланки літаків Ан-2 на другому Хабаровському об'єднаному авіазагоні. У 1973 р. пройшов курс у Кіровоградській школі вищої льотної підготовки. У 1974 р. вступив на денне відділення командного факультету Академії цивільної авіації у Ленінграді, а в 1984 р. без відриву від виробництва закінчив при ній аспірантуру. З 1987 р. затверджений начальником Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації (нині – ректор Державної льотної академії України). У 1996 р. захистив дисертацію, а з 1997 р. – професор кафедри безпеки польотів. Основні наукові праці присвячені питанням забезпечення безпеки польотів, керуванню персоналом, проблемам підготовки льотного і диспетчерського складу, а також проблемам експлуатації супутникових систем навігації XXI століття. Член численних координаційних рад з розвитку цивільної авіації. Автор наукових публікацій. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, знаком «Відмінник Аерофлоту», Почесною грамотою Верховної Ради України.

РУДЕНКО Емілія Матвіївна **(1947)**

Член Спілки художників України (1984). Закінчила Одеське художнє училище ім. М. Грекова (1968, педагог В. Путейко). Учасниця обласних та республіканських виставок. Основні роботи (вовна, ручне ткацтво): «Земля минулих битв» (1977), «Лев у клітці» (1978), «Богдан Хмельницький» (1979), «Корифеї української сцени» (1982), «Думи, мої думи» (1984), «Світ книги» (фрагмент, 1985), «Лісова пісня» (1989), «Весна» (1979), «Полковий оркестр» (1983), «Святковий» (1988).

РУДЕНКО Микола Сергійович **(27.12.1937, м. Кемерово)**

Доктор технічних наук (1978), професор (1985), дійсний член Аерокосмічної академії України. У 1960 р. закінчив Томський політехнічний інститут і до 1979 р. працював інженером, старшим науковим співробітником, керівником сектору науково-дослідного інституту ядерної фізики при ТПІ. У період з 1962 р. до 1965 р. навчався в аспірантурі. Кандидат технічних наук (1966), старший науковий співробітник (1972), доктор технічних наук (1978), професор (1985). У Державній льотній академії України працює з 1979 р. на посаді завідуючого кафедрою авіаційного об'єднання. Автор близько 100 наукових і науково-методичних праць, співавтор монографії «Техніка іскрових камер» (1978).

РЯБКОВ Павло Захарович
(29.06.1848, м. Херсон – 1927)

Єлисаветградський землемір, історик, археолог і громадський діяч. Навчався в гімназії та землемірно-таксаторських класах (1865–1867), у Вищій російській школі соціальних наук у Парижі (1901–1904). У 1870-х роках був активним учасником народницького руху на Півдні України (Херсон, Миколаїв, Одеса), працював разом з О. Желябовим, Заславським, Волховським та ін. З 1874 р. мешкав у Херсоні, Одесі та Києві, де у 1879 р. був заарештований. До 1884 р. перебував на засланні в Якутії. Повернувшись до Херсона, працює в земському статистичному бюро. У 1892 р. отримує посаду земського землеміра в Єлисаветграді, де вступає до місцевого товариства поширення писемності й ремесел, займається громадсько-просвітницькою діяльністю. У 1904 р. разом з професором Ф. К. Волковим і письменником І. Я. Франком бере участь у Галицько-Буковинській експедиції, де збирає матеріали з етнографії, фольклору та антропології. З 1911 р. знов служить землеміром в Єлисаветградській управі. Був членом Єлисаветградського виконкому ради робітничих і солдатських депутатів, організатором краєзнавчого музею, картинної галереї, музею революції, займався просвітницькою роботою, опрацював матеріали етнографічної експедиції.

САБІРЗЯНОВ Тарір Галійович
(2.04.1936, м. Волгоград)

Доктор технічних наук, професор. У 1958 р. закінчив Московський інститут сталі і сплавів. У 1965 р. обраний на посаду доцента кафедри гарячої обробки металів Кіровоградського філіалу Харківського політехнічного інституту. Протягом 34 років безперервної роботи у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (тепер КНТУ) став провідним спеціалістом ливарного виробництва. З 1969 р. до 1973 р. працював проректором з наукової роботи. Нині завідувач кафедри матеріалознавства та ливарного виробництва. У 2000 р. захистив докторську дисертацію. Автор понад 120 робіт, у тому числі навчального посібника. Основні результати одержані в галузі термодинаміки металургійних розплавів.

САДОВИЙ Микола Ілліч
(20.08.1947, с. Водяне Дніпропетровської області)

Доктор педагогічних наук, професор. Після закінчення середньої школи працював столяром-теслею в колгоспі «Комунар» Павлоградського району. У 1966 р. вступив до фізико-математичного факультету Кіровоградського педагогічного інституту. Протягом 1970–1971 рр. працював учителем фізики Павлівської середньої школи. У 1979 р. без відриву від виробництва зарахований до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. З 1982 р. працює в КДПУ ім. В. Винниченка. На високому науковому та методичному рівні проводить лекційні, практичні, лабораторні заняття з курсу загальної фізики, методики викладання фізики, історії фізики, основ екології, електротехніки. Бере активну участь у науково-дослідницькій роботі кафедр з теми «Удосконалення методики викладання оптики та квантової фізики». Автор монографії, навчального посібника, близько ста наукових робіт. У 1998 р. закінчив докторантуру при Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова. Заступник голови спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій. Народний депутат України (2005).

**САДОВСЬКА (Тобілевич, за чоловіком – Садовська-Барілотті)
Марія Карпівна
(04.1855, с. Кам'яно-Костовате,
нині Миколаївської області – 27.03.1891, м. Одеса)**

Українська співачка, драматична актриса. У молодості Марія вчителювала у народній школі в Єлисаветграді, брала участь в аматорських виставах. У 1876 р. грала в театральному гуртку М. Кропивницького, деякий час була актрисою у пересувних російських оперних трупах, з 1883 р. брала участь у виставах професійних українських труп М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського. Володіла чудовим голосом. Найвідоміші ролі та партії у її виконанні: Наталка («Наталка Полтавка»), Одарка («Запорожець за Дунаєм»), Панночка («Утоплена») та інші. Похована у Єлисаветграді.

**САДОВСЬКИЙ (Тобілевич) Микола Карпович
(1(13).12.1856, с. Кам'яно-Костовате,
нині Миколаївської області – 7.02.1933, м. Київ)**

Український актор, режисер, театральний діяч, письменник. Навчався в Херсонській гімназії та Єлисаветградському реальному училищі (1869–1877). У 1878–1880 рр. навчався в Київській та Одеській військових школах. Брав участь у російсько-турецькій війні. Артистичну кар'єру починав у аматорських театральних гуртках. У 1880–1881 рр. служив у Бендерах, де познайомився з М. Адамовською (М. Заньковецькою). У 1881 р. був актором трупи Г. Ашкаренка у Кременчуці. У 1882–1883 та 1885–1888 роках грав у трупі М. Кропивницького, у 1883–1885 рр. – у трупі М. Старицького. У 1888–1898 рр. керував власною трупою. Пізніше, разом з І. Карпенком-Карим, П. Саксаганським та своїми братами, очолював різні українські трупи, з якими гастролював в Україні, Росії, Закавказзі, Молдавії, Польщі. У 1905–1906 рр. – директор і режисер театру товариства «Руська бесіда» у Львові. У 1906 р. з М. Заньковецькою заснував у Полтаві пересувний театр, що наступного року перетворився на перший стаціонарний український театр у Києві. У 1921–1923 рр. очолював перший український професійний театр у Закарпатті (Руський театр товариства «Просвіта» в Ужгороді). Деякий час жив у Чехії, неподалік Праги. У 1926 р. повернувся в Україну. Продовжив роботу як актор і режисер у Києві та Харкові, виступав реформатором театру. Перекладав українською мовою твори М. Гоголя, О. Островського, Л. Толстого, А. Чехова. Написав лібрето до опери М. Лисенка «Енеїда». Велику цінність мають мемуари «Спогади про російсько-турецьку війну» (1917), «Мої театральні згадки» (1907–1929). Похований на Байковому кладовищі у Києві.

**САКСАГАНСЬКИЙ (Тобілевич) Панас Карпович
(3(15).05.1859, с. Кам'яно-Костовате,
нині Миколаївської області –
17.09.1940, м. Київ)**

Український актор і режисер, театральний діяч, народний артист СРСР (1936), Герой Праці (1924). Навчався у Єлисаветградській вищій реальній школі, грав у аматорських гуртках. У 1878 р. вступив до 58-го запасного батальйону, згодом – до Одеської юнкерської школи (1878–1880). Служив у 58-му

Празькому піхотному полку (Миколаїв). З 1883 р. почав кар'єру професійного актора у трупах Чернишова, М. Старицького, М. Кропивницького, у «Товаристві малоросійських акторів під орудою М. Садовського». У 1890 р. з групою акторів утворив власну трупу, де був режисером. У 1918–1922 рр. очолював у Києві Державний народний театр, на основі якого було утворено театр ім. М. Заньковецької (1922). У 1924–1925 рр. працював у Харкові в Українському народному театрі під керівництвом Л. Сабініна. Був багатогранним, видатним актором, виділявся надзвичайним темпераментом, даром перевтілення, блискучою технікою. Серед ролей були комедійні, драматичні та трагічні. Вперше в історії українського театру ввів постановочний план вистави. Особливу увагу приділяв роботі з акторами, добиваючись ансамблевої гармонійності. Запровадив на українській сцені соціально-психологічну драму. Багато поколінь українських акторів виховано на працях П. Саксаганського «Як я працюю над роллю», «До театральної молоді», «До молодих режисерів», «Театр і життя», «З історії українського театру». Похований у Києві на Байковому кладовищі.

СЕМЕНОВ Георгій Гнатович
(24.08(6.09).1912, м. Макіївка – 7.11.1982, м. Кіровоград)

Український актор, народний артист УРСР (1973). Навчався у Ленінградському технікумі сценічного мистецтва. На сцені – з 1929 р. У 1940–1952, 1959–1982 рр. працює в Кіровоградському українському музично-драматичному театрі. Ролі: Микола Задорожний («Украдене щастя»), Мартин Боруля (в однойменній п'єсі), Лір («Король Лір»). Нагороджений орденом «Знак Пошани», медаллю.

СЕМЕНЮК Олег Анатолійович
(27.02.1964, м. Кіровоград)

Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та компаративістики КДПУ ім. В. Винниченка. У 1985 р. закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна за спеціальністю «учитель російської мови та літератури». З 1985 р. до 1989 р. працював за спеціальністю в СШ № 11 Кіровограда. За цей час склав кандидатські іспити і в 1989 р. був запрошений на кафедру практичного курсу російської та української мов КДПІ. Після дворічного перебування на посаді стажиста-дослідника захистив кандидатську дисертацію (1993) в ОДУ імені І. І. Мечникова. У 1996 р. отримав учене звання доцента. У 2002 р. в спеціалізованій ученій раді Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України захистив докторську дисертацію. З 2003 р. професор кафедри загального та російського мовознавства. Викладає курси стилістики російської мови, лінгвістичного аналізу тексту, загального мовознавства, авторський спецкурс «Російська й українська мови наприкінці ХХ ст.». Сфера наукових інтересів – лексикологія, соціолінгвістика, порівняльне мовознавство. Автор понад 50 наукових праць; монографій «Языковые единицы в художественном тексте» (у співавторстві) та «Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте»; навчально-методичних посібників; статей у провідних наукових журналах. Двічі був стипендіатом Кабінету Міністрів України. Бере участь у виконанні науково-дослідницьких держбюджетних проектів, у розробці міжнародних та міжвузівських гуманітарних програм. З 1998 р. до 2002 р. обирався депутатом Ленінської районної ради міста Кіровограда, працював директором ліцею КДПУ, деканом відділення довузівської та післядипломної освіти.

СИДОРЕНКО Володимир Володимирович
(22.01.1937, м. Владивосток)

Доктор технічних наук, професор, академік Інженерної академії України, заслужений працівник освіти України. У 1964 р. закінчив Харківський політехнічний інститут. Працював у ЦКБ автоматики (Омськ) інженером, старшим та провідним інженером (1964–1976). З 1976 р. працює старшим викладачем, доцентом, професором, завідувачем кафедри обчислювальної техніки Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (КНТУ). Зробив великий внесок у створення кафедри програмного забезпечення, котрою нині завідує. У 1990 р. захистив докторську дисертацію. Сфера наукових інтересів – системи керування об'єктами за допомогою електронно-обчислювальних машин. Автор 150 наукових праць, 10 підручників та навчальних посібників.

СИМОНЕНКО Олександр Сергійович
(1974, м. Кіровоград)

Заслужений майстер спорту України (1998). Закінчив Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка (1998). Розпочав займатись спортом у семирічному віці під опікою батька – заслуженого тренера України, а через три роки був зарахований до секції велосипедного спорту СК «Буревісник». З 1992 р. зарахований до збірної команди України з трекового спорту. Дворазовий срібний та бронзовий призер юніорського чемпіонату світу (1992, Греція), срібний призер чемпіонатів світу (1995, Колумбія та 1997, Австралія). У складі національної збірної команди України брав участь у XXVI літніх Олімпійських іграх в Атланті (1996), де здобув шосте місце в командній гонці. На чемпіонаті світу в Бордо (1998) у командній гонці переслідування на 4 кілометри виборов звання чемпіона. На XXVII літніх Олімпійських іграх у Сідней (2000) у цій дисципліні одержав срібну нагороду і встановив світовий рекорд у півфіналі. Вершиною спортивної кар'єри став золотий дубль на чемпіонаті світу у Антверпені (2001). Кращий спортсмен України 2001 року. Посів перше місце на етапі Кубка світу в 2003 р. Протягом останніх років постійно очолює десятку кращих спортсменів Кіровоградщини і залишається найбільш титулованим велогонщиком України (тренер – О. І. Заворітній). Нагороджений орденами «За заслуги» III та II ступенів (1999, 2000), медалями.

СИСОЛІН Петро Васильович
(7.09.1934, м. Сисердь Свердловської області)

Заслужений винахідник України, професор кафедри сільськогосподарського машинобудування. У 1958 р. закінчив Харківський політехнічний інститут, фахівець у галузі конструювання сільськогосподарських машин. У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (нині КНТУ) працює старшим викладачем (1963), доцентом (1966), професором (1990). Відіграв активну роль у створенні кафедри та факультету сільськогосподарського машинобудування, на якому був першим деканом (1966–1968). З 1972 р. до 1980 р. – генеральний конструктор Кіровоградського ГСКБ. Нині професор

кафедри сільськогосподарського машинобудування. Сфера наукових інтересів – розробка та дослідження ґрунтообробних, посівних та зернозбиральних машин. Має 160 авторських свідоцтв та патентів. Автор 75 наукових праць, 2 підручників та 5 навчальних посібників. Відмінник освіти України.

СІРЕНКО Лідія Якимівна
(26.11.1930, м. Зінов'євськ)

Доктор біологічних наук (1971), професор (1974), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1991), академік Української екологічної АН (1993). Закінчила Київський університет (1953), до 1972 р. працювала на кафедрі фізіології та біохімії рослин. З 1972 р. завідувача відділом, заступник і директор Інституту гідробіології НАН України. Автор 16 монографій, зокрема «Радиоактивное и химическое загрязнение Днепра и его водохранилищ» (1992), «Гидрологические последствия аварии на Чернобыльской АЭС» (1992). Підготувала 2 докторів та 19 кандидатів наук. Віце-президент Гідрологічного товариства України (1993–1997). Нагороджена орденом Княгині Ольги III ступеня (1998).

СЛОБОДЯН Степан Миколайович
(5.10.1941, с. Сітківці Хмельницької області)

Доктор сільськогосподарських наук, професор. Закінчив Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут (1969). Працював у Подільській державній агротехнічній академії на посадах старшого викладача, доцента, завідувача кафедри, декана факультету. З 1997 р. працює у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (нині КНТУ). Завідувач кафедри загального землеробства. У 1995 р. захистив докторську дисертацію. Фахівець у галузі землеробства. Розробив агротехнічні та агрохімічні заходи, що сприяють підвищенню цукристості цукрових буряків при їх інтенсивному рості, методику розрахунку екологічно безпечних норм добрив у сівознах. Опублікував понад 80 наукових та методичних праць, у тому числі одну монографію.

СМИЧЕК Ігор Володимирович
(1953, м. Кіровоград)

Член Спілки художників СРСР (1987), Національної спілки художників України (1991). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. Б. Грекова (1973, викладач А. Г. Черняєв) та Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова у Львові (1981, викладачі В. С. Овчинников та Ю. І. Чаришников). У 1973–1974 рр. та з 1982 р. – викладач Кіровоградської дитячої художньої школи. У 1981 р. – художник-оформлювач майстерень торговельної реклами. З 1979 р. бере участь у республіканських, всесоюзних та всеукраїнських художніх виставках. Основні твори: «Соняхи» (1990), «Народні музичні інструменти» (2000), «Ранок на Інгулі» (2001). Роботи художника зберігаються в приватних колекціях України, Росії, Молдови, Болгарії, Німеччини, Ізраїлю, Японії та США. Творчість – багатогранна: понад 20 проілюстрованих книжок, витвори монументального та станкового малярства. Виховав численну плеяду здібної молоді. У роботах митця відчутне тяжіння до лірико-філософського осмислення людської душі.

СОЛОВИХ Євген Костянтинович
(22.07.1950, м. Кіровоград)

Професор, член-кореспондент Інженерної академії України, декан факультету підготовки та перепідготовки спеціалістів Кіровоградського національного технічного університету. У 1973 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. Сфера наукових інтересів – підвищення надійності та довговічності механізмів і машин методами нанесення композиційних покриттів та фінішної обробки поверхонь деталей. Автор понад 70 наукових та навчально-методичних праць, монографії, 3 винаходів.

СТЕПАНОВ Михайло Карпович
(15.09.1912, с. Колотівка, нині Миколаївської області –
25.05.1962, м. Кіровоград)

Герой Радянського Союзу (1945). Закінчив 8 класів, працював водієм. У Червоній Армії з 1934 р. У 1940 р. закінчив курси молодших лейтенантів. Учасник походу радянських військ до Західної України і Білорусії (1939), а також радянсько-фінської війни. На фронтах Великої Вітчизняної війни з червня 1941 р. Відзначився під час боїв в Угорщині. Був поранений, але не залишив поля бою. З 1946 р. – у відставці. Працював на кіровоградському заводі «Червона Зірка». Нагороджений орденом Леніна, Червоної Зірки, медалями.

СУВОРОВ Володимир Іванович
(22.06.1925, м. Калязин, нині Тверської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. У січні 1943 р. був призваний до лав Червоної Армії. Навчався в Рибінському військово-піхотному училищі, молодшим сержантом потрапив на фронт. Був мінером, командиром відділення, помічником командира взводу, командиром взводу розвідки 901-го стрілецького полку 244-ї стрілецької дивізії. З боями пройшов шлях від Старої Руси до Німеччини. Після війни навчався в Полтавському танково-технічному училищі, служив у інших військових частинах. Після демобілізації в березні 1950 р. оселився в Кіровограді. Працював в апаратах міськкому, обкому КПУ та облвиконкому. Останні роки був головою партійної комісії міськкому партії. Учасник параду на Красній площі на честь 40-річчя Перемоги. Нагороджений трьома орденами Слави, орденами Вітчизняної війни I та II ступенів, орденом Трудового Червоного Прапора, медалями.

ТАММ Ігор Євгенович
(8.07.1895, м. Владивосток – 12.04.1971, м. Москва)

Учений-фізик, академік, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Нобелівської премії. Після закінчення Єлисаветградської гімназії (1913), один рік навчався в Единбурзькому, а з 1914 р. до 1918 р. – у Московському університетах. Викладав фізику в Кримському університеті, в Одеському політехнічному інституті. З 1924 р. працював у Московському університеті, де до 1941 р. очолював кафедру теоретичної фізики. У 1934 р. організував теоретичний відділ Фізичного інституту ім. П. Н. Лебедева (ФІАН) і керував ним до останніх років життя. У 1944 р. організував кафедру теоретичної фізики при МІФІ й очолював її багато років. Лауреат Державних премій СРСР (1946, 1953), Герой Соціалістичної Праці (1953). Тематами його досліджень були: квантова теорія металів (1930), метод трактування взаємодії ядерних елементарних часток (1934), термоізоляція плазми (1950–1953), теорія фізичної природи випромінювання Вавилова–Черенкова (1958).

ТАЛМУД Давид Львович
(24.10.1900, м. Єлисаветград – 1973, м. Москва)

Фізіохімік, член-кореспондент АН СРСР (1934), лауреат Державної премії СРСР (1943). Випускник Єлисаветградської гімназії (1919). Закінчив Одеський хімічний інститут (1923). З 1930 р. – завідувач лабораторією Ленінградського інституту хімічної фізики, з 1934 р. – директор лабораторії Інституту біохімії АН СРСР. Автор 72 наукових праць. Основні дослідження присвячені фізичній хімії поверхневих явищ та колоїдній хімії.

ТАРАКАНОВ Микола Михайлович
(7(19).12.1898, м. Єлисаветград – 21.09.1976, м. Київ)

Український хоролий диригент і педагог, народний артист УРСР (1960). Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. В. Лисенка (1926, майстерня М. Вериківського). Головний хормейстер Харківського (1932–1934), Київського (1934–1941), Донецького (1954–1964) і Одеського (1964–1966) театрів опери та балету, одночасно викладав в Одеській консерваторії. У 1944–1954 рр. був репресований.

ТАРКОВСЬКИЙ Арсен Олександрович
(1907, м. Єлисаветград – 27.05.1989)

Громадський діяч, письменник, поет, мемуарист. Народився в родині Олександра Тарковського, громадського діяча, народовольця. Навчався в приватній класичній гімназії М. Крижанівського. У 20-х роках був тісно пов'язаний з прогресивною молодіжною групою, яка складалася з любителів літератури, живопису, театру (Юрій та Тетяна Нікітіни, Іполит та Ірина Бошняки, Андрій Тобілевич). У 1924 р. їде до Москви, де працює у газеті «Гудок» (його колегами були М. Булгаков, К. Паустовський, Ю. Олеша), пише фейлетони на міжнародні теми. З 1926 р. навчається на літературних курсах. З 1927 р. починають виходити його поетичні збірки. У передвоєнні роки поет стає визнаним перекладачем творів письменників з кавказьких та середньоазіатських республік. На переклади звертає увагу Марина Цветаєва. У 1940 р. стає членом Спілки письменників СРСР. Багато і плідно працює в евакуації. У період «відлиги» виходить перша після довгої перерви збірка «Перед снігом» (1962). Далі були книги «Земле – земное» (1966), «Вестник» (1969), «Стихотворенья» (1974). У 80-ті роки – «Зимний день», «Избранное», «От юности до старости», «Быть самим собой». Лауреат Державної премії Туркменської РСР. Нагороджений орденами Дружби народів і Трудового Червоного Прапора. Похований на кладовищі в Переделкіно. Посмертно присуджено Державну премію СРСР.

ТЕРЕНТЬЄВ Іван Васильович
(23.06.1919, м. Єлисаветград – 3.07.1991)

Заслужений артист України (1982). Після десятирічки навчався в Одеському педінституті (1938–1940). У 1940–1945 рр. служив у лавах Червоної Армії. З 1945 р. працював актором у Кіровоградському обласному театрі російської драми ім. С. М. Кірова, з 1959 р. – у Сталінському обласному російському драматичному театрі в Жданові. У 1961–1991 рр. працював у Кіровоградському державному обласному українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького. Ролі: Ніл («Мещане»), Скворцов («Шельменко-денщик») та ін. Нагороджений медаллю «За трудову відзнаку».

ТИМОШ Лідія Петрівна **(12.12.1918, м. Миколаїв)**

Народна артистка УРСР (1968). Закінчила Одеський театральний технікум (1941). У 1941–1983 рр. працювала в Кіровоградському українському музично-драматичному театрі. Кращі ролі: Тетяна («Суєта»), Мавра («У неділю рано зілля копала»).

ТОПОЛЬНИЙ Федір Пилипович **(16.02.1942, с. Тальяни Черкаської області)**

Доктор біологічних наук, професор. У 1970 р. закінчив Українську сільськогосподарську академію. У 1979 р. захистив кандидатську дисертацію, а в 1991 р. – докторську. Багато років обіймав посаду завідувача кафедри Кам'янець-Подільської державної агротехнічної академії. До Кіровоградського національного технічного університету прийшов працювати на посаду професора (2002), виконував обов'язки завідувача кафедри екології та охорони навколишнього середовища. Нині професор кафедри екології та охорони навколишнього середовища. Автор 80 наукових праць у галузі агрохімії, ґрунтознавства, екології рослин, геоботаніки, землеробства та рослинництва

УСПАЛЕНКО Микола Ілліч **(2.02.1946, с. Ямпіль Черкаської області)**

Заслужений журналіст України (1997). Закінчив факультет журналістики Київського державного університету. Працював у новоархангельській районній газеті й у «Кіровоградській правді». З 1975 р. до 1981 р. – редактор обласної газети «Молодий комунар». У 1981–1992 рр. працює власкором республіканських газет «Комсомольское знамя» і «Сільські вісті». З 1994 р. до 1996 р. – редактор обласної газети «Ведомости». У 1996–2002 рр. – головний редактор центральної газети «Україна-центр». У 2003 р. – керівник проекту Міжнародного фонду «Відродження». Нині редактор обласної газети «Сільське життя плюс». Автор книги «Азбука селянського двору».

ФЕДОРЕНКО Наталія Петрівна **(14.02.1952, с. Красне Львівської області)**

Заслужений художник України (2001). У 1975 р. закінчила Львівський художній інститут декоративно-ужиткового мистецтва. З 1977 року й донині живе та працює в місті Кіровограді. З 1997 р. до 2001 р. працювала художником у Кіровоградському художньо-виробничому комбінаті. З 2002 р. – старший викладач кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету КДПУ ім. В. Винниченка. Працює в галузі монументально-декоративного текстилю: gobelen, батік. Учасниця республіканських виставок «Світ і молодь» (1985), «Фізична культура і спорт» (1983), «Малі форми в текстилі» (1988), «Квітуха Україна» (1990), «Барви степу» (1994), міжнародної виставки «Художники України» (Берлін, 2003). Персональні

виставки відбулися у Львові (1986), Івано-Франківську (1987), Кіровограді (2002). Творчі роботи зберігаються у Львівському музеї етнографії та художнього промислу, в Івано-Франківському художньому музеї, в Хмельницькому художньому музеї сучасного декоративно-прикладного мистецтва, в Кіровоградському художньому музеї, а також у приватних колекціях України, Росії, Польщі, Великобританії, Канади, США. Основні твори: «У вирії» (триптих, 1993), «Роз поширення» (із серії «Враження», 1977), «Таємниця весняного переродження» (із серії «Стан природи», 1990), «Відлуння часу (із серії «Епос богів», 1993), «Відлуння самотності» (1992), «Коляда» (із серії «Епос Богів», 2000), «Над містом» (із серії «Птахи і космос», 1986), «Сум росте, мов колос» (із серії «Стан природи», 2004), «В обіймах золотої мли» (із серії «Стан природи», 1994). Лауреат обласної премії ім. Я. Паученка в галузі декоративно-прикладного мистецтва (2003).

**ФЕДОРОВ Володимир Олександрович
(1920)**

Член Співки художників України. Закінчив Одеське художнє училище (1940). Учасник міжнародних, всесоюзних та республіканських художніх виставок. Основні твори: «Корифеї українського театру», «Портрет матері художника», «Погляд у майбутнє».

**ФІЛЕР Залмен Юхимович
(11.01.1933, м. Київ)**

Доктор технічних наук, професор. Закінчив вечірню школу й заочно математичний факультет Харківського університету. З 1953 р. вчителював у школі, служив на флоті. З 1960 р. працював у Донецькому політехнічному інституті. З 1989 р. – професор кафедри математики Кіровоградського педагогічного університету. Два роки завідував кафедрою вищої математики. Ініціатор створення кафедри інформатики та аспірантури в КДПУ. Наукова спеціальність: прикладна теорія коливань і диференціальні рівняння. Кандидат фізико-математичних наук (1966), доктор технічних наук (1987). Фахівець із динаміки вібраційних машин у взаємодії з електродвигунами та технологічним навантаженням. Послідовник О.Л. Чижевського. Численні публікації з проблем сонячно-земних зв'язків розпочалися статтею в «Комсомольській правді» (16.09.1989). До досліджень залучав студентів Донецького політехнічного інституту, КДПУ ім. В. Винниченка та курсантів Державної льотної академії України. Читав спецкурс у КДПУ та КІРУЕ. У 1992 р. був учасником Установчого з'їзду Української академії оригінальних ідей (УАОІ) та засновником її Кіровоградського відділення. Академік УАОІ (1993). Був головою секції математики та фізики академії. З 1993 р. прогнозує погоду, врожаї та розвиток соціальних процесів. Результати передає керівництву області та в ЗМІ. Нагороджений медалями «За трудову доблесть» (1970, 1984). Відмінник освіти України (2002). Автор 359 наукових статей, 23 брошур, 331 популярної та публіцистичної статті.

ФІРСОВ Микола Іванович
(19.11.1945, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчив Одеське державне художнє училище (1970, викладач Л. Фурдигайло). З 1970 р. працює в художньо-виробничих майстернях ХФУ; з 1991 р. – у художньо-виробничому комбінаті Кіровоградської організації СХ України. Творчість формувалась під впливом специфічної міської культури Одеси та Кіровограда. Учасник республіканських та всеукраїнських художніх виставок. Твори зберігаються в художньо-меморіальному музеї О. Осмьоркіна та приватних колекціях. Кращі твори: «Осінній ранок» (1978), «Море» (1987), «Мрія» (1992), «Дружок» (1994), «Ікар» (1995).

ФІРСОВ Олександр Миколайович
(19.02.1971, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. Грекова (1990, викладачі Л. Лазарцева, Б. Булов). З 1990 р. працював в художньо-виробничому комбінаті Кіровоградської організації Спілки художників України. Учасник всеукраїнських та групових художніх виставок. Твори зберігаються в художньо-меморіальному музеї О. Осмьоркіна та приватних колекціях. Кращі твори: «Ніч» (1969), «Чайка» (1991), «Погляд в майбутнє» (1991), «Мерседес» (1994). Для творчості художника є характерним пошук нових технологій.

ФІРСОВ Сергій Миколайович
(19.02.1971, м. Кіровоград)

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. Грекова (1990, викладачі Б. Булов, Л. Лазарцева). З 1990 р. працював у художньо-виробничому комбінаті Кіровоградської організації Спілки художників України. Учасник всеукраїнських та групових художніх виставок. Твори зберігаються в художньо-меморіальному музеї О. Осмьоркіна та приватних колекціях. Кращі твори: «Криниця», «Керманич», «Млин», «Протистояння», «Св. Петро», «Родина». Для творчості С. Фірсова є характерним християнське світобачення, звернення до українських архетипів.

ФІСАНОВИЧ Ізраїль Ілліч
(1914, м. Єлисаветград – 19.09.1944)

Герой Радянського Союзу (1942). Дитячі та юнацькі роки провів у Харкові. У 1927 р. закінчив семирічку і вступив до школи ФЗН. Працював слюсарем-інструментальником на заводі «Серп і Молот». У 1936 р., після закінчення Вищого військово-морського училища ім. М. В. Фрунзе в Ленінграді, одержав призначення на посаду штурмана підводного човна М-172. Екіпаж першим на Північному флоті прорвався до ворожої гавані в Петсамо, атакував і потопив німецький транспорт. На рахунок червонопрапорного екіпажу човна 13 знищених ворожих кораблів. 15 травня 1942 р. на човен було скинуто 324 глибинні бомби, але штурман вивів його до берегів Рибачого під захист берегової артилерії. Відзначений орденами Леніна, двома орденами Червоного Прапора і Вітчизняної війни I ступеня, багатьма медалями. Іменем Героя, яке навечно занесене до списків особового складу Північного флоту, названі вулиці в Кіровограді, Харкові, Полярному.

ФЛОРОВСЬКИЙ Георгій Васильович
(9.09.1893, м. Єлисаветград – 11.08.1979, США)

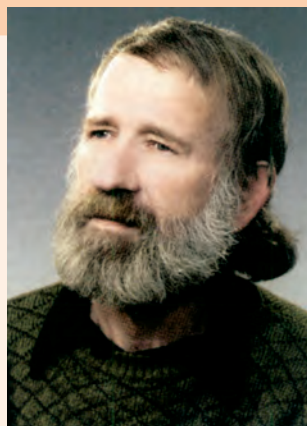
Богослов і філософ. Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. У 1922 р. прийняв священство. Займав кафедру патрології у Православному богословському інституті (Париж). Був деканом семінарії, професором патрології Богословських шкіл Гарвардського і Пристонського університетів. Автор книг: «Достоевський і Європа» (1922), «Византийские отцы IV века» (1931), «Византийские отцы V–VIII вв.» (1933), «Пути русского богословия» (1937) та інших.

ФОЙНИЦЬКИЙ Олександр Федорович
(1886, м. Єлисаветград – 1973, м. Тирасполь)

Заслужений діяч мистецтв Молдавської РСР. Народився в родині дрібного службовця, закінчив Єлисаветградське реальне училище, одночасно відвідував класи малювання. Продовжив навчання в Одеському художньому училищі, яке закінчив у 1912 р. У 1913 р. вступає до Петербурзької Академії мистецтв, але скрутне матеріальне становище не дає можливості продовжувати навчання, і він приймає запрошення викладати графічні предмети в гімназіях Тирасполя. У 1917 р. вступає до лав Червоної Армії і до 1921 р. бере участь у боях на фронтах громадянської війни. У своїх роботах художник відображає післявоєнну відбудову, організацію перших колгоспів та індустріальних гігантів. Прихильність до документальності та конкретики зберігається в його творчості до 40-х років. Поряд з цим веде велику громадсько-культурну і педагогічну роботу. Був організатором і директором першого в Лівобережній Молдавії художнього музею, керівником всіх художніх виставок. Створена ним студія малюнка була справжньою школою, в якій отримали початкову художню освіту багато художників. У післявоєнний період віддає перевагу пейзажу, що відображає відродження і розвиток його рідного міста.

ФРЕНЧКО Віктор Васильович
(6.08.1949, с. Підзамочок Тернопільської області)

Скульптор. Закінчив Київський державний художній інститут (майстерня академіка М. Лисенка). З 1973 р. працює в художній майстерні Кіровограда. Учасник багатьох художніх виставок. Автор (або співавтор) пам'ятника на честь ювілею заводу «Червона Зірка», пам'ятного знака «Захисникам правопорядку», погруддя академіку Скрябіну в Новомиргороді, меморіальних дошок композиторам Генріху Нейгаузу, Каролу Шимановському, Юлію Мейтусу, прозаїкам Євгену Маланюку, поету Валерію Гончаренку, письменнику Олександрі Пушкіну, літоб'єднанню «Степ», скульптурних композицій «Козаку – захиснику Вітчизни» (с. Торговиця Новоархангельського району), пам'ятника «Козаку – засновнику с. Головкивка».

ХВОРОСТ Андрій Васильович
(1968, м. Вільногірськ Дніпропетровської області)

Член Національної спілки художників України (2000). Закінчив Дніпропетровське художнє училище ім. Вучетича (1989), Українську академію друкарства (1995, Львів). Працює в галузі книжкового та графічного дизайну. Основні твори: «Зима» (1992), «Маки» (1992), «Білі жоржини» (1992), «Різдвяний натюрморт» (1992), «Натюрморт» (1992), «Вечеря» (1992), «Літо» (1993), «Карпатські дороги» (1994), «Долина озера Синевір» (1994), «Соняхи» (1998), «Минуле» (2000), «Квадрат» (2000), «Мишачі історії» (2000).

ЦЕРНА Марія Іванівна
(1943, с. Стульно, Польща)

Член Національної спілки художників України (1992). Закінчила Вижиницьке училище прикладного мистецтва на Буковині, факультет моделювання одягу (1966). Учасниця всеукраїнських та обласних художніх виставок. Мала персональну виставку в Кіровограді (2003). Основні твори: «Паморозь» (2002), «Покоси» (2002), «Стара яблуня» (2003) – виконані в авторській техніці із застосуванням нетрадиційної вишивки та елементів об'єму, матеріал – вовна, шовк, сезаль; «Перед грозою» (2003), «Метаморфози осені» (2001) – виконані в техніці рельєфної аплікації із застосуванням техніки батіка та вишивки; «Останній штрих серпневої майстерні» (2003), «Там, де нас немає» (2001) – виконані в техніці батік. Твори знаходяться в музеях Кіровограда та приватних колекціях Польщі, Канади, США, Росії, Ізраїлю. Лауреат обласної премії ім. Я. Пауценка (2004).

ЦИГАНЕНКО Валерій Олександрович
(31.01.1938, м. Кіровоград)

Генерал-майор. У 1941 р. разом з родиною переїхав до села Леніне Маловисківського району. У 1956 р. закінчив Ленінський зоотехнічний технікум. З 1956 р. до 1959 р. працював зоотехніком колгоспу ім. Орджонікідзе Компаніївського району. Закінчив Сумське артилерійсько-технічне училище ім. Фрунзе (1963), Військову артилерійську академію ім. Калініна (1974). Займав командні посади, зокрема був начальником Тбіліського вищого артилерійського командного училища ім. 26 бакинських комісарів (1988–1992).

ЧЕРВІНСЬКА Антоніна Миколаївна
(26.08.1945, с. Іванківці
Житомирської області)

Народна артистка України (1992). Закінчила Кіровоградське музичне училище (1977). У 1966–1969 рр. – солістка Поліського державного вокально-хореографічного ансамблю «Льонок», у 1969–1979 рр. – солістка заслуженого ансамблю народного танцю України «Ятрань», у 1979–1983 рр. – солістка народного хору «Барвінок». З 1983 р. – солістка, а з 2004 р. – художній керівник і солістка Академічного театру української музики, пісні і танцю «Зоряни» (Кіровоград). Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня. Лауреат обласної премії ім. В. Винниченка (2000). Почесна громадянка м. Середи (Угорщина).

ЧЕРНИШ Анатолій Григорович
(10.06.1936, м. Дніпродзержинськ)

Письменник. Дитинство і юність минули на Хмельниччині. Закінчив Дніпропетровський автомобільний технікум. З 1964 р. живе у Кіровограді. Працював на підприємствах транспорту. Вірші для дітей, гуморески, казки публікував у журналі «Березіль» (Харків), газетах «За вільну Україну» (Львів), «Народне слово» (Кіровоград), «Веселі вісті» (Київ), «Свобода» (Тернопіль), «Подільські вісті» (Хмельницький) та ін. Автор поетичних збірок «Сонячний зайчик» (2000), «Рідних звуків голоси» (2000), «Як умивається кіт» (2002), «Зачекалися весни» (2002), «Казка про зиму та її дітей» (Кіровоград, 2003). Член НСПУ з 2004 р.

ЧИГРІН Микола Станіславович
(22.05.1954, с. Барило-Крепінське
Ростовської області)

Міський голова Кіровограда (2002). У 1977 р. закінчив Київський інститут інженерів цивільної авіації за спеціальністю «експлуатація літаків і двигунів», у 1980 р. – Кіровоградську школу вищої льотної підготовки цивільної авіації. Працював: з 1980 р. – секретарем комітету комсомолу; заступником секретаря парткому Вищого льотного училища цивільної авіації; з 1985 р. – у партійних органах в Кіровограді; 1990–1998 рр. – заступник голови Кіровоградського міськвиконкому; 1998–2002 рр. – заступник начальника управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, начальник головного управління у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Кіровоградської обласної державної адміністрації.

ЧУДНОВ Олександр Вікторович
(12.03.1959, м. Кіровоград)

Краєзнавець, лауреат Кіровоградської обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова (1995). Після закінчення Кіровоградського пединституту працював викладачем. Був завідуючим відділом рідкісної книги та краєзнавства обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського. Автор-упорядник історико-краєзнавчого додатку «Єлисавет» до обласної газети «Народне слово» (28 випусків, 1992–1993); спецвипуску журналу «Поріг», присвяченого Г. Флоровському, тележурналу «Новий Єлисавет», бібліографічних довідників Д. Чижевського та В. Ястребова, автор ряду статей про І. В. Шкловського (Діонео), М. Завадського, А. Спіра та ін.

ЧУПІН Яків Іванович
(29.10.1925, с. Мізоново
Тюменської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. У 1942 р. закінчив семирічку, працював обліковцем у місцевому колгоспі імені XVII партз'їзду. У квітні 1943 р. був призваний до лав Червоної Армії. Воював у складі II Прибалтійського, пізніше – I Білоруського фронтів. Старший сержант. Пройшов шляхами війни від станції Невель до ріки Ельби. Після війни направляється на навчання до Московського Військово-політичного училища імені В. І. Леніна, яке закінчив у 1947 р. Працював на комсомольській роботі у десантній частині. Після демобілізації переїжджає на постійне місце проживання до Кіровограда. Без відриву від виробництва закінчує вечірній факультет Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування. Працював начальником технічного механоскладального цеху орденів Трудового Червоного Прапора і Жовтневої Революції заводу «Червона Зірка», потім – заступником начальника планового виробничого відділу цього ж підприємства, начальником ВТК, виконуючим обов'язки головного інженера, начальником дільниці. Обирався головою комітету профспілки. Нагороджений трьома орденами Слави, орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, кількома медалями.

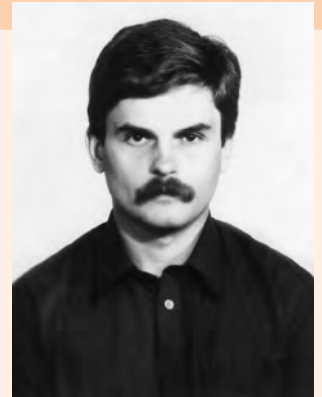

ШЕПЕЛЬСЬКИЙ Микола Васильович
(20.10.1936, м. Новокузнецьк Кемеровської області)

Доктор технічних наук, професор. У 1959 р. закінчив Сибірський металургійний інститут. З 1977 р. до 1986 р. завідував кафедрою обробки металів тиском Красноярського інституту кольорових металів. З 1986 р. очолював кафедру машин та технології обробки металів тиском Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (нині КНТУ). Захистив докторську дисертацію (1982), професор (1993). Засновник наукової школи з проблем компактування металевого сипучого середовища в умовах інтенсивних зсувних деформацій. Підготував 14 кандидатів та 3 докторів наук. Автор понад 150 наукових праць, 42 винаходів, 3 монографій.

ШИЛО Віктор Анатолійович
(9.09.1962, м. Зіньків на Полтавщині)

Поет, член НСПУ (1994). У 1969 р. разом з батьками переїхав із Риги до Кіровограда. Закінчив Кіровоградський інститут сільгоспмашинобудування. Працював конструктором УНДІ механізації та електрифікації сільського господарства (с. Глеваха Київської області), старшим науковим співробітником Кіровоградського науково-виробничого об'єднання «Еліта» (с. Созонівка). Навчався в аспірантурі при Молдавському НДІ овочівництва (Тирасполь, Молдова). Під час навчання зареєстрував 5 винаходів, надрукував 6 наукових праць. Вірші та прозу друкував в українських, російських та молдавських газетах, збірниках «Дельтаплан» (Молдова, 1989), «Ларец» (Росія, 1990). Окремими виданнями вийшли поетичні збірки «Розуміння історії» (1991), «Практика: 1962–1991» (1992), «Лезо голки» (1999).

ШИМАНОВСЬКИЙ Кароль
(24.09(6.10).1882, с. Тимошівка,
тепер Черкаської області –
29.03.1937, м. Лозанна, Швейцарія)

Польський композитор, піаніст, педагог, публіцист. Навчався в музичній школі Г. Нейгауза в Єлисаветграді. Був ректором Варшавської консерваторії (1927–1929), Академії музики (1930–1932). У 1933 р. гастролював з концертами в СРСР. Життя і творчість пов'язані з Україною. До 1917 р. він кожного літа жив у Тимошівці, взимку – у Києві. У 1915 р. виступав у Києві й Умані з концертами, кошти від яких передав у фонд жертв Першої світової війни. У 1917–1919 рр. жив у Єлисаветграді, де працював у музичному відділі Наркомосу, брав участь у шефських концертах, виступав у пресі. В Україні написав другу (1910) і третю (1916) симфонії, 1-й скрипковий концерт, цикли «Міфи» (1915), «Маски» (1916) та ін. Твори: опери «Харіт» (1913), «Король Рогер» (1924); балети «Мандрагора» (1920), «Гарнасі» («Розбійники з Татр», 1932); 4 симфонії, 2-й концерт для скрипки з оркестром (1933), сонату, 2 струнних квінети, 4 кантати (зокрема «Stabat Mater», 1926) та ін. Почесний член кількох музичних академій. Публіцистичні твори – у «Вибраних статтях і листуванні» (видано в 1963 р.).

ШЛЯХОВИЙ Костянтин Васильович
(17.09.1956, м. Серов Свердловської області)

Краєзнавець, геральдист. Закінчив КДПІ ім. О. С. Пушкіна. З грудня 1987 р. працює в Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї. За цей період був науковим співробітником у методичному відділі, секторі археології, у відділі охорони пам'яток історії та культури. З 2001 року старший науковий співробітник відділу історії. Спеціалізується на питаннях історії населених пунктів Кіровоградщини, історичної топоніміки, генеалогії та геральдики. Учасник обласних, республіканських та міжнародних наукових конференцій. Веде листування з науковцями Росії, Сербії, Угорщини, Румунії та Німеччини. Член Українського геральдичного товариства (1996), Кіровоградського обласного історико-культурологічного товариства «Ойкумена» (2001), Спілки моряків-ветеранів Кіровоградської області (2004). Голова обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців (2004). Член міської топонімічної (1993) та обласної геральдичної (1997) комісій. Автор наукових статей, опублікованих в українських та закордонних виданнях, співавтор альбому-каталогу «Символіка Кіровоградщини». Плідно займається розробкою територіальної символіки, за його активної участі створені герби і прапори десяти місцевих громад області. Нагороджений знаком ВМФ «За дальний поход» (1978), геральдичною медаллю «За заслуги» (2002), перший лауреат обласної премії ім. Я. Паученка (2003) в номінації геральдики та вексилології.

ШПОЛЯНСЬКИЙ Амінодав Пейсахович
(псевдонім Дон Амінадо)
(7.05.1888, м. Єлисаветград –
14.11.1957, м. Париж)

Поет, сатирик, мемуарист. Закінчив Єлисаветградську гімназію (1906). Навчався на юридичному факультеті Одеського університету, випускні іспити витримав у Київському університеті (1910). Був кореспондентом єлисаветградської газети «Голос Юга», висвітлював для неї похорони Л. М. Толстого (1910). У 1920 р. емігрував до Франції. Автор поетичних збірок «Дым без отечества» (1921), «Нескучный сад»; книги оповідань «Наша маленькая жизнь» (1927). Єлисаветградський період життя знайшов відображення у книзі спогадів «Поезд на третьем пути» (1954).

ШУРАПОВ Володимир Петрович
(3.10.1928, м. Зінов'євськ)

Поет, прозаїк, театрознавець. Закінчив історичний факультет Одеського університету (1962). Працював журналістом (1962–1968), старшим редактором обласної студії телебачення (1968–1974), помічником голови обласної ради народних депутатів (1974–1991). З 1993 р. – керівник літературно-драматичної частини обласного музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького, дослідник його історії. Автор статей для Енциклопедії Сучасної України. Автор книги поезій «Мої лелеки» (1984), збірки пісень та романсів, «Симфонія дуги» (1997), «Минута грез» (2000), театрознавчих праць «Театр Марка Кропивницького: минуле і сучасне» (2001), «Театру Марка Кропивницького – 120» (2002), «Про що мовчить сцена...» (2002), «Єлисаветградський Сусанін» (2003), «Сеньйор Монтеккі» (2003) та ін. Автор текстів понад 120 пісень. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2002). Лауреат обласної журналістської премії (2004).

ШУТЕНКО Кім Олександрович **(17.10.1932, м. Харків)**

Композитор. У 1956 р. закінчив Державний музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних у Москві. У 1954–1959 рр. – викладач, заступник директора Якутського музично-художнього училища. У 1959–1962 рр. працював у Калузькому музичному училищі. Викладав теоретичні предмети та композицію у Кіровоградському музичному училищі (1962). Писав музику до спектаклів Кіровоградського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького: «Лиха іскра поле спалить й сама щезне», «Катерина», а також до п'єс сучасних драматургів. Для симфонічного оркестру музичного училища створив «Козацьку увертюру», «Російську увертюру» та ін. Концерт для фортепіано з оркестром (1967) виконувався у Москві. У доробку багато дитячих п'єс для фортепіано, домри, балалайки, гобою, труби, скрипки. Автор багатьох пісень, циклу «27 двоголосних фуг на теми українських народних пісень».

ЯРОШ Віктор Петрович **(18.10.1914, Сумщина – ?, м. Кіровоград)**

Краєзнавець. Закінчив Київський педагогічний інститут (1947). Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював заввідділом культури газети «Кіровоградська правда» (1948–1966). Був заступником начальника обласного управління культури, завідуючим літературною частиною Кіровоградського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького. З 1978 р. організатор та перший завідувач меморіального музею М. Л. Кропивницького у Кіровограді. Протягом двох десятиліть був керівником обласного літоб'єднання. Автор книг «Почесні громадяни міста Кіровограда» (1990), «Стежками зав'язаними» (1992), путівника «Меморіальний музей М. Л. Кропивницького у Кіровограді» (1990), упорядник «Спогадів про М. Л. Кропивницького» (1990). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова.

ЯСТРЕБОВ Володимир Миколайович **(18.07.1855, с. Крива Лука Самарської губернії –** **2.01.1899, м. Херсон)**

Історик, етнограф, археолог, краєзнавець. Закінчив Новоросійський університет в Одесі (1876). З 1883 р. викладав історію в Єлисаветградському земському реальному училищі. Заснував при училищі музей – один з кращих серед навчальних закладів Росії. Багато його статей і розвідок друкувалися в «Киевской старине». Автор книг «Малорусские прозвища Херсонской губернии» (1893), «Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах» (1894). Кіровоградською обласною радою та облдержадміністрацією в 1994 р. засновано краєзнавчу премію ім. В. М. Ястребова.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфери
- Зовнішньоекономічна діяльність
- Персоналії

КІРОВОГРАДСЬКИЙ РАЙОН

**Допоки живемо і любимо ми,
Не висохне цілюща криниця.
Хай розквітає край наш степовий
І колоситься золота пшениця!**

В. Лабунська

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

КІРОВОГРАДСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Кіровоградський район розташований у центральній частині області і є приміським районом обласного міста Кіровограда. Межує на північному сході із Знаменським, на півночі – з Олександрівським, на північному заході – з Новомиргородським, на південному заході – з Новоукраїнським, на півдні – з Компаніївським, на сході – з Новгородківським районами Кіровоградської області. Крайні точки району: північна – на північ від с. Оситняжки, південна – південніше с. Федорівки, західна – на південний захід від с. Олено-Косогорівки, східна – біля с. Медерового.

Загальна площа району становить 1,6 тис. км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Кіровоградський район районного центру як самостійної адміністративно-територіальної одиниці не має. Його органи виконавчої влади та районна рада знаходяться у місті Кіровограді.

На території району розташовано 75 населених пунктів, які територіально підпорядковані 30 сільським радам: Аджамська сільська рада (с. Аджамка, с. Григорівка, с. Павло-Миколаївка, с. Привілля), Бережинська сільська рада (с. Бережинка, с. Верхівці, с. Макове), Великосеверинівська сільська рада (с. Велика Северинка, с. Кандаурове, с. Лозуватка, с. Підгайці), Веселівська сільська рада (с. Веселівка, с. Зелений Гай), Високобайрацька сільська рада (с. Високі Байраки, с. Андросове, с. Рожнятівка, с. Червоний Кут), Вишняківська сільська рада (с. Вишняківка), Вільненська сільська рада (с. Вільне), Володимирівська сільська рада (с. Володимирівка, с. Миронівка, с. Олександрівка), Гаївська сільська рада (с. Гаївка, с. Новогригорівка), Грузьківська сільська рада (с. Грузьке), Іванівська сільська рада (с. Іванівка, с. Безводня), Івано-Благодатненська сільська рада (с. Івано-Благодатне), Калинівська сільська рада (с. Калинівка), Клинецька сільська рада (с. Клинці), Крупська сільська рада (с. Крупське, с. Ганнинське, с. Дар'ївка), Миколаївська сільська рада (с. Миколаївка, с. Корлюгівка, с. Олено-Косогорівка, с. Українка, с. Шевченкове, сел. Шостаківка), Могутненська сільська рада (с. Могутне, с. Аврамівка), Назарівська сільська рада (с. Назарівка, с. Оленівка), Новоолександрівська сільська рада (с. Новоолександрівка, с. Медерове, с. Молодецьке, с. Нововолодимирівка), Обознівська сільська рада (с. Обознівка, с. Катеринівка), Овсяниківська сільська рада (с. Овсяниківка), Олексіївська сільська рада (с. Олексіївка, с. Лісне, с. Мальовниче, с. Осикувате), Оситнязька сільська рада (с. Оситняжка, с. Петрове), Первозванівська сільська рада (с. Первозванівка, с. Неопалимівка, с. Попівка, с. Зоря, с. Сонячне), Покровська сільська рада (с. Покровське, с. Демешкове, с. Любо-Надеждівка), Созонівська сільська рада (с. Созонівка), Соколівська сільська рада (с. Соколівське, с. Липове, с. Нова Павлівка, с. Новопетрівка, с. Черняхівка), Степова сільська рада (с. Степове, с. Паращине Поле), Федорівська сільська рада (с. Федорівка, с. Миколаївські Сади), Червоноярська сільська рада (с. Червоний Яр).

Найбільшими населеними пунктами району є села Аджамка, Соколівське, Грузьке.

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

У червоному полі золоте сонячне коло із золотим ротором у центрі та срібна вузька перекинута кроква, яка супроводжується вниз двома золотими розширеними хрестами.

Опис прапора

Червоне прямокутне полотнище зі співвідношенням сторін 2:3, на якому дві білі смуги, що виходять з кутів від древка і з'єднуються у клин на відстані двох третин довжини прапора; у полі, утвореному клином, – жовте сонячне коло з жовтим ротором у центрі; ширина смуг дорівнює 1/8 ширини прапора, діаметр сонячного знака 3/8 ширини прапора.

Пояснення символіки

Сонячне коло з ротором означають гірничодобувну промисловість, характерну для економіки району, а також концентрацію його земель навколо обласного центру; срібна кроква символізує дві основні річки, що протікають на цій території, – Інгул і Сутоклію; золоті хрести нагадують про козацьке минуле краю – саме такими фігурами означилася військова звитяга у козацьких старшинських гербах, зокрема, такі хрести були в гербі Василя Капніста, полковника Миргородського полку, козаки якого першими заселили територію майбутнього Кіровоградського району.

Сонячна пшенична корона герба уособлює сільськогосподарську галузь економіки району, дубові гілочки в прикрасах щита символізують силу і славу його жителів, калинові кетяги – красу і велич української землі, театральні маски – зародження на місцевих теренах національного професійного театру.

*Герб і прапор
Кіровоградського району*

НАСЕЛЕННЯ

У районі мешкає 37,4 тис. чол. близько десяти національностей: українці, росіяни, молдовани та інші. Рідною мовою більшості населення є українська.

Переважає більшість віруючих – православні (Українська православна церква Московського патріархату).

У районі працюють організації Комуністичної партії України, Соціалістичної партії України, Демократичної партії України, Демократичного союзу, ВО «Батьківщина», Української народної партії та інших.

Близько 70 % загальної кількості трудових резервів району зайнято в сільськогосподарському секторі економіки.

Працевдатного населення – 17,9 тис. чол., з них 25 відсотків зайняті у сфері промислового виробництва. У 2003 р. працевлаштовано 479 чоловік, що в 1,3 раза більше, ніж за відповідний період минулого року. Професійне навчання пройшли 92 особи з числа жителів району, 770 безробітних були направлені на оплачувані громадські роботи, що у 6,9 раза більше відповідного періоду минулого року.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Район розташований на Українському кристалічному щиті. Це потужний шар кристалічних порід докембрійського

КІРОВОГРАДСЬКИЙ РАЙОН

походження, вкритий товщами осадових порід (від 5 до 50 м). Виходи кристалічних порід можна зустріти в долинах річок та на схилах балок і ярів. Осадочний чохол утворений глинами, пісками.

Рельєф

Кіровоградський район розташований на Придніпровській височині. Поверхня – хвиляста лесова рівнина. Найвища точка над рівнем моря – могила Шрейтилева (217 м). Вона знаходиться на північний захід від с. Федорівки.

Клімат

Лежить у межах Дністровсько-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції. Середня температура січня $-5,4^{\circ}\text{C}$, липня $+21,0^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить 170 днів. Середньорічна кількість опадів 474 мм, основна частина їх випадає в теплий період року. Висота снігового покриву до 10 см. Північна і північно-західна частини району знаходяться у недостатньо вологій, теплій, південна і південно-східна – у посушливій, теплій агрокліматичних зонах.

Поверхневі води

Район має не досить густу річкову мережу, річки належать до басейну Південного Бугу: Інгул, Інгулець, Грузька протікають з півночі на південь; Сугоклія – з північного заходу на схід; Коноплянка – із заходу на схід.

Ґрунти

Переважають чорноземи звичайні середньо- і малогумусні (70 %), по долинах річок дернові піщані, глинисто-піщані й супіщані, а також лучні ґрунти. У південній частині розміщені групи піщаних ґрунтів (с. Клинець, с. Калинівка, с. Первозванівка).

Флора і фауна

На території краю переважає степова рослинність, хоч є й ліси. Площа лісів і чагарників 7,3 тис. га. Основні породи: дуб (50 % площі лісів), сосна, ясен, граб, липа, акація.

Тваринний світ лісів представлений лосями, оленями, козулями, дикими кабанями, лисицями, борсуками, видрами, ондатрами, куницями, тхорами, зайцями.

Природно-ресурсний потенціал

Розташування району в центрі Українського кристалічного масиву сприяло утворенню великих родовищ вторинного каоліну, урану, граніту, золотої руди та інших рідкісних металів. Вторинний каолін видобувається з 1930 р., його поставляють в Росію, Молдову, Румунію. Гранітні блоки та пиляні плити Крупського родовища користуються великим попитом не тільки на території України, а й за кордоном. Крім них на території району залягають крейда, вогнетривкі глини, будівельні піски.

Земельний фонд району становить понад 155 тис. га, з яких понад 134 тис. га, або 86 %, займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарського освоєння земель. У структурі сільськогосподарських угідь району рілля складає 113,3 тис. га, багаторічні насадження – 4,1 тис. га, пасовища – 16,5 тис. га.

На території району 113 ставків з площею водного дзеркала 1 543 га, 11 водосховищ з площею водного дзеркала 1 093,7 га. Прогнозні запаси підземних

вод становлять 95, а затверджені – 67,2 млн м³ на рік. Основним джерелом водопостачання населених пунктів району є підземні води. Водопостачання здійснюється артезіанськими свердловинами і шахтними колодзями. У північно-східній частині проходить водовід Дніпро–Кіровоград, який забезпечує водою прилеглі села.

Екологія, охорона природи

У районі 9 заповідних об'єктів, що займають площу 217,9 га. Це ландшафтний заказник місцевого значення «Новомихайлівський», парк-пам'ятка загальнодержавного значення «Хутір Надія», гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення «Верхів'я р. Інгулець», «Джерельце» та «Холодні ключі», орнітологічний заказник місцевого значення «Аджарський», ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Польовий садок», заповідні урочища місцевого значення «Сарганівський ліс» та «Польський ліс».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Історія краю починається з часів трипільської культури (IV–III тис. до н. е.). На його території знайдені залишки поселень чорноліської, черняхівської культур, а також скіфських племен.

Наприкінці I тисячоліття нашої ери північна частина району входила до складу Київської Русі. З часом землі краю були під владою Литви та Польщі. Наші далекі предки приручили коня, займалися землеробством і скотарством, захищали свою землю від завойовників.

Пам'ятники радянським воїнам-визволителям та воїнам-односельцям, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни, у с. Покровському

КІРОВОГРАДСЬКИЙ РАЙОН

У другій половині XV століття ці території стали частиною земель, на яких виникло запорозьке козацтво. Пізніше, протягом майже трьох століть, землі в основному належали вольностям Війська Запорозького. Тут козаки працювали і відстоювали свою незалежність.

У середині XVIII століття почалось заселення краю вихідцями з Росії, Сербії, Болгарії. З 1754 року район входив до складу Херсонської губернії.

Район засновано в березні 1923 року, але у сучасних кордонах він сформувався в 1939 році.

Виконавчий комітет Кіровоградської районної ради депутатів трудящих Кіровоградської області поновив свою діяльність 8 січня 1944 року після звільнення території Кіровоградського району від німецько-фашистських загарбників.

Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 16 червня 1959 року й згідно з рішенням обласного виконавчого комітету (17 липня 1959 р. № 595) був ліквідований Аджамський район. Аджамська, Великобайрацька, Веселівська, Гаївська, Клишівська сільські ради були включені до складу Кіровоградського району.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Належне місце в структурі промислового виробництва району займають такі підприємства, як відкрите акціонерне товариство «Кіровоградське рудоуправління», закрите акціонерне товариство «Кіровоградграніт», приватне підприємство «Укрдизпалапаратура», відкрите акціонерне товариство «Механічний завод», закрите акціонерне товариство «Елгран», товариство «Укрбудінвест». Питома вага промислових підприємств – 22,4 %.

Агропромисловий комплекс

Провідне місце в економіці району належить сільському господарству. Близько 70 % від загальної кількості трудових ресурсів району зайнято в цьому секторі економіки. У системі агропромислового комплексу району функціонують 36 основних підприємств з різною формою власності та 210 селянських (фермерських) господарств.

Площа сільськогосподарських угідь по всіх сільгосптоваровиробниках, включаючи підсобні господарства населення, складає 134,5 тис. га. Це 6,6 % від загальної площі угідь області.

Рентабельність сільськогосподарського виробництва – 15,8 %.

У галузевій структурі валової продукції сільського господарства провідне місце належить рослинництву. Основні зернові культури, що вирощуються у районі, – озима пшениця, ячмінь, кукурудза на зерно, горох. Значне місце серед технічних культур займає цукровий буряк, соняшник і соя.

Основні напрямки в галузі тваринництва: молочне скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство. Розведенням свиней великої білої породи займається племінний завод «Степове» та племінний репродуктор приватного підприємства «Влад». Розводять велику рогату худобу червоно-степової породи в дослідному господарстві обласної сільськогосподарської дослідної станції, знам'янського м'ясного типу – у племінному репродукторі закритого акціонерного сільськогосподарського товариства «Олексіївське». Овець асканійської тонкорунної породи розводять у племінному репродукторі сільсько-

*Село Велика Северинівка.
Сільський Будинок культури*

*Село Велика Северинівка.
Вулиця Леніна*

господарського товариства з обмеженою відповідальністю ім. Фрунзе, племінний птахорепродуктор відкритого акціонерного товариства «Кіровське» вирощує курей породи «Ломан-Браун».

Серед сільськогосподарських підприємств заслуговує на увагу селянське фермерське господарство «Покровське». Створене на землях колишнього колгоспу «Победа» у 1996 р., воно практично повністю зберегло цілісність земельного фонду та майна господарства. При цьому тут значно покращилися виробничі відносини, зростає зайнятість працездатного населення. Фінансово-господарська діяльність підприємства є незмінно прогресуючою,

спрямованою на соціально-економічний розвиток територіальної громади. Керує даним підприємством знана і шанована не тільки у нашому районі та області жінка Любов Михайлівна Харченко, нагороджена орденом Княгині Ольги.

Утверджує сучасні форми господарювання в районі закрите акціонерне сільськогосподарське товариство «Олексіївське», керівником якого є Віктор Михайлович Яцканич. Створене в 1997 році на території Олексіївської сільської ради, воно послідовно нарощує обсяги виробництва і систематично добивається високоефективних результатів господарювання, зміцнюючи при цьому матеріальну базу акціонерного товариства та сприяючи розвитку соціальної інфраструктури села.

Значних здобутків досягли й такі господарства, як ТОВ «Саторі-С» (керівник – Андрій Віталійович Семенов), СТОВ «Золотий колос» (Микола Володимирович Герасимов), СФГ «Високобайрацьке» (Олексій Володимирович Герасимов), ЗАСТ «Надія» (Олександр Григорович Шаповалов).

Звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні В. П. Бондаренко, В. І. Бойчук, В. О. Вербицька, Л. М. Влас, М. П. Дяченко, М. М. Коваленко, М. В. Кравченко, В. Г. Павленко, Г. С. Савченко, М. М. Смиченко, О. Г. Шаповалов.

Транспорт

На території району розташовані залізничні станції Одеської залізниці Шостаківка, Медерове.

Пасажирські автомобільні перевезення в районі здійснюють 4 автотранспортних підприємства і 8 приватних підприємців. Усі населені пункти охоплені автобусним сполученням. Загальна кількість маршрутів по району – 29.

Будівництво

За 2003 р. будівельними організаціями виконано підрядних робіт на суму 5931 тис. грн, що складає 89,5 % до 2002 р. Оплачено замовниками 5660 тис. грн (95,4 % до загального обсягу).

Введено в експлуатацію 8,57 км газових мереж, 77 одноквартирних і один 16-квартирний житлові будинки та добудовано 4 автономні газові котельні.

У 2003 р. забудовниками всіх форм власності введено в дію 10,4 тис. м² загальної площі житла, що на 14 % більше, порівняно з 2002 р.

Побутове обслуговування

У Кіровоградському районі діє 21 підприємство сфери побутового обслуговування. У 2003 р. відкрито швейну майстерню з ремонту й пошиття верхнього чоловічого й жіночого одягу та три перукарні.

Кращі майстри району залучаються до участі в конкурсі серед підприємств у сфері обслуговування населення. Так, за підсумками роботи за 2002 рік перукарня ПП «Вікі» Н. М. Пилипенко зайняла друге місце на обласному конкурсі серед підприємств сфери обслуговування населення у номінації «Краще підприємство побутового обслуговування населення».

Торівля (споживчий ринок)

На території району працює 197 магазинів, у тому числі магазини Кіровоградського районного споживчого товариства, 35 підприємств громадського харчування.

У системі Кіровоградського районного споживчого товариства функціонує 77 госпрозрахункових відокремлених підприємств (ГВП). Голова правління

райспоживтовариства Лідія Іванівна Кліщевська в 2003 р. нагороджена медаллю «За працю і звитягу».

Кращими підприємствами Кіровоградського РСТ у сфері торгівлі є ГВП «Січ», ГВП «Бірта», ГВП «Дружба»; з побутового обслуговування – ГВП «Промінь», ГВП «Райцентр»; з надання платних послуг – ГВП «Зустріч», ГВП «Голден», ГВП «Інгул», ГВП «Світоч», ГВП «Колос».

У 2003 р. у районі почали працювати 5 нових магазинів, один кіоск, 4 кафе. Відновили роботу 9 магазинів системи районного споживчого товариства.

У районі функціонує ринок «Зоря» з реалізації сільсько-господарської продукції та тварин (на території Первознавської сільської ради).

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРИ

Освіта та наука

На території району функціонує 31 загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів, у яких навчається 4 606 учнів, та 22 дошкільних навчальних заклади, де виховується 479 дітей, що становить 31,6 % від усіх дітей дошкільного віку, з них 17 дошкільних закладів Міносвіти і науки України, 5 – інших форм власності.

У Созонівській та Федорівській загальноосвітніх школах I–III ступенів впроваджено поглиблене вивчення ряду навчальних предметів для 140 учнів старших класів.

В освітніх установах району працює 665 вчителів, з них 173 мають вищу категорію, звання вчитель-методист – 38, старший вчитель – 112, нагороджені значком «Відмінник освіти України» – 110. Вчителям Л. П. Валько, Г. С. Горяїновій, О. І. Жовні, М. С. Сидоренко присвоєне звання заслуженого вчителя України.

У районі функціонує один позашкільний заклад – Центр дитячої та юнацької творчості, на базі якого працюють 64 різнопрофільних гуртки. За рахунок позакласної роботи шкіл функціонує ще 74 гуртки.

Охорона здоров'я

Мережа закладів охорони здоров'я Кіровоградського району включає 51 лікувальний заклад, у тому числі: центральна районна лікарня (має вищу категорію), дільнична лікарня, 13 лікарських амбулаторій загальної практики, 36 ФАПів, районна СЕС. Пацієнтів обслуговують 482 медпрацівники, у тому числі 75 лікарів, з них у сільській місцевості – 23. 6 лікарів мають вищу кваліфікаційну категорію, 25 – першу. Середнього медичного персоналу по району – 257 чол., з них у сільській місцевості працюють 104 чол. 22 працівники мають вищу, 56 – першу кваліфікаційну категорію. Молодших медичних сестер – 150 чол. На базі Кіровоградської районної лікарні функціонує благодійна організація «Лікарняна

*Заслужений учитель України
О. І. Жовна*

*Заслужений учитель України
Л. П. Валько*

*Керівник аматорського народного ансамблю пісні і танцю «Горлиця» Кіровоградського районного Будинку культури, заслужений працівник культури України
Н. М. Медведєва*

каса». На території району працюють чотири пункти швидкої медичної допомоги, один при Кіровоградській центральній районній лікарні.

Культура та мистецтво

Культурно-просвітницьку роботу ведуть один районний і 23 сільських Будинки культури, 25 сільських клубів, 44 бібліотеки. Діє 11 громадських музеїв, дві музичні школи.

При закладах культури працюють 204 гуртки та 19 любительських об'єднань і клубів за інтересами. 8 гуртків художньої самодіяльності мають почесне звання «народний», один – «зразковий».

«Горлиця» – цю назву ніби сама природа подарувала одному з найулюбленіших колективів Кіровоградського району, який був заснований у 1968 році. За два роки колектив завоював почесне звання народного. З року в рік зростає майстерність і популярність ансамблю. Жодне свято не проходить без участі «Горлиці». Прийшла слава не лише в Кіровоградському районі, де «Горлицю» люблять в усіх селах здавна, а й по всій Україні і в братній Білорусі та в сонячній Болгарії.

Цей колектив є візитною карткою району та окрасою будь-якого масового заходу. Пісня колективу стала гімном пісенного фестивалю «Калиновий спів» і співають її не лише в області, а й за її межами.

Постійними учасниками районних та обласних оглядів-конкурсів є: народний хор «Нива» Созонівського сільського Будинку культури, народний хор «Калина» Соколівського сільського Будинку культури, народний самодіяльний фольклорний ансамбль «Кумоньки» Аджамського сільського клубу № 1, самодіяльний народний хор Грузьківського сільського Будинку культури, народний вокальний ансамбль «Волошка» Бережинського сільського Будинку культури, самодіяльний

Краєвид хутора Надія

народний драматичний колектив Бережинського сільського Будинку культури, зразковий танцювальний колектив «Калинка» Калинівського сільського Будинку культури.

Широко відомий за межами держави мальовничий куточок Кіровоградщини – хутір Надія, де знаходиться музей-заповідник І. К. Карпенка-Карого, відомого класика української драматургії, ушлявленого актора і театрального діяча. Тут з 1886 р. до 1907 р. видатним драматургом написано одинадцять п'єс, які входять до золотого фонду вітчизняної класики.

Щорічно, вшановуючи пам'ять великого діяча української культури І. К. Карпенка-Карого, на хуторі Надія проходять традиційні театральні свята «Вересневі самоцвіти». Розпочинається це дійство завжди перед пам'ятником І. К. Карпенку-Карому та біля приміщення літературно-меморіального музею.

На території району зареєстровано 84 пам'ятки історії та монументального мистецтва, 7 пам'ятників архітектури періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття місцевого значення, 8 пам'яток археології (курганів).

Видавнича діяльність та ЗМІ

Кіровоградська райдрукарня спеціалізується на випуску газет, журналів, брошур, бланків, етикеток. Уся продукція виготовляється офсетним способом друку. Друкуються такі газети: «Наша газета», «Посівний матеріал», «Друг пенсіонера», «Домашній доктор», «Домашній адвокат», «Єлисаветградські відомості», «Кіровоградський тиждень», «Забава», «Все про все», «Із рук в руки», «Телеклуб». В районі виходить газета «Зоря».

Фізична культура і спорт

Спортивна база району представлена 10 футбольними полями, 63 спортивними майданчиками, 16 спортивними залами, 13 приміщеннями для занять фізичною культурою. Пра-

*Пам'ятник
І. К. Карпенку-Карому*

*Хутір Надія.
Хата Карпенків-Карих*

Команда Кіровоградської ДЮСШ разом з тренером І. В. Кравченком стала переможцем обласних змагань

цюють дитячо-юнацька спортивна школа райради ДСТ «Колос», де тренуються 296 учнів, секції з волейболу (с. Созонівка), велоспорту, боротьби дзюдо, спортивних танців (с. Соколівське), футболу (с. Первозванівка), гирьового спорту (с. Крупське), дзюдо (с. Веселівка). Збірні команди дитячо-юнацької школи стали чемпіонами області з футболу й волейболу серед сільських ДЮСШ, учасниками всеукраїнських змагань з футболу, що проходили під гаслом «Хто ти, майбутній олімпієць?».

Команда с. Вільного здобувала перемогу на першості області з шашок. Чемпіоном області з футболу серед ветеранів стала команда «Сокіл» з с. Соколівського (тренер О. Д. Мезенцев). Сім'я Коліньків із Созонівки – переможець обласних змагань «Тато, мама і я – спортивна сім'я». До складу збірної команди України з гирьового спорту входить чемпіон Кіровоградщини С. Шевченко з с. Бережинки.

У районі проводяться спартакиади серед дошкільних закладів, загальноосвітніх шкіл, колективів фізкультури, чемпіонати району з футболу, волейболу, гирьового спорту, змагання на кубки району.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 982 сім'ї, які одержують різні види державної допомоги, що становить 7,8 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 11,5 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується більше 1,2 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 284,4 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі

У с. Аджамці збереглися пам'ятки архітектури початку XX століття

КІРОВОГРАДСЬКИЙ РАЙОН

надані близько 500 сім'ям на суму 104,7 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету та виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 5 606 пільговиків, із них: 3 227 ветеранів війни, 2 105 ветеранів праці, 242 громадянини, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 26 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 6 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 1 024,3 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 937,6 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Кіровоградської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 460 особам.

На території району функціонує Обознівський жіночий психоневрологічний інтернат, розрахований на 100 ліжко-місць, адміністрація якого опікується життям та здоров'ям 83 хворих.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

У 2003 р. в районі зареєстровано два підприємства з іноземними інвестиціями «Укрлісекспорт» та «Вікінг», активно працює з іноземним капіталом підприємство ЗАТ «Елгран». Освоєно іноземних інвестицій на суму 793,2 тис. дол. США, що у 6,2 раза більше, ніж у 2002 р.

ПЕРСОНАЛІЇ

АРИСТАРХОВ Дмитро Аврамович (10.11.1923, с. Аджамка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). У 1940 р. після закінчення середньої школи працював колгоспником в артілі рідного села. До армії пішов добровольцем. Закінчив офіцерські курси. лейтенант, командир взводу протитанкових рушниць, прославився під час оборони цементних заводів у районі Новоросійська. Брав участь у боях за визволення України, Білорусії, Прибалтики, Польщі. Чотири рази був поранений. Служив у Збройних Силах до 1973 року. Живе в Новгороді. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями.

БОЖЕНКО Василь Назарович (1869, с. Березинка – 19.06.1919, м. Житомир)

Герой громадянської війни. З 12-річного віку батракував. У пошуках кращої долі в 1904 р. переїхав до Одеси, де включився у революційну боротьбу. Там був вперше заарештований, потім відправлений у солдати. Учасник російсько-японської війни, Повернувшись з війни, продовжував революційну роботу в масах на Єлисаветградщині, за що у 1907 р. був засуджений на три роки. У 1915–1917 рр. столяр Київських механічних майстерень, де створив більшовицьку організацію і керував Київською профспілкою деревообробників. У лютому 1917 р. обраний до Київської Ради, а в жовтні став членом її виконкому. Під час жовтневого і січневого збройних повстань проти Тимчасового уряду і Центральної Ради командував червоногвардійськими загонами. У період австро-німецької окупації у «нейтральній зоні» організовував партизанські загони для боротьби з інтервентами і військами Скоропадського. Восени 1918 р. призначений командиром Таращанського полку, пізніше командиром бригади, що входила до складу 44-ї дивізії М. О. Щорса. За визволення Києва (5.02.1919) ВУЦВК нагородив бригаду Червоним прапором, а В. Н. Боженка – іменною золотою зброєю. Пізніше він не раз відзначався у боях.

БУДЕ Євген Федорович (25.12.1859, с. Георгіївка – 1929)

Російський мовознавець. Професор Казанського університету (1894), член-кореспондент АН Росії (1916). У творчому доробку статті, присвячені усній народній творчості та російським письменникам (В. Белінський, М. Гоголь, А. Чехов тощо).

ВІНТЕНКО Борис Михайлович (25.07.1927, с. Обознівка – 15.10.2002, м. Кіровоград)

Заслужений художник України (1993), член Спілки художників СРСР (1983). У 1930 р. родина переїхала в Кіровоград. Закінчив Одеське державне художнє училище ім. М. Б. Грекова (1948), де його вчителями були Є. О. Буковецький, Т. Б. Фаерман, М. А. Павлюк. Повернувшись до Кіровограда, три роки працював керівником художнього гуртка обласного Палацу піонерів. Декілька вихованців стали відомими художниками. Учасник багатьох всесоюзних та республіканських художніх виставок.

Член Спілки художників України (1983). Твердо стояв на реалістичних позиціях мистецтва. Провідний напрямок творчості – образ рідної степової України. Автор пейзажів, де завжди присутній митець зі своєю ліричною інтонацією й почуттям єдності з природою. Протягом багатьох років розробляв історичну тему. Найбільш значні твори з'явилися у другій половині 60-х, коли скінчилась «відлига» і не було можливості їх експонувати. Сьогодні картини «Три лицарі» (1967), «Дніпровські пороги» (1967), «Наші діди» (1968) репрезентують Б. М. Вінтенка як художника, в творчості якого чільне місце займає українська історія. У різні періоди він звертався до портрета людини праці. Вірний своїй провідній темі, художник зображає своїх героїв на пейзажному тлі. Також плідно працював в різноманітних графічних техніках: офорт і ліногравюра, пастель і кольорові олівці.

ГАБДРАХМАНОВ Барі Галійович
(1912, с. Карамішев, Татарстан,
Російська Федерація – 15.01.1944)

Учасник боїв з гітлерівцями за визволення Кіровоградщини, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Молодший сержант, артилерист. Загинув у бою за с. Грузьке. Тоді фашисти чинили шалений опір і часто контратакували. Сержант залишився один біля гармати. Дістав поранення, але не покинув позиції. Сам підносив снаряди, заряджав, цілився і стріляв. Підпалив фашистський танк, підбив дві штурмові гармати, знищив два кулеметних гнізда. Похований на військово-меморіальному кладовищі в Кіровограді. На могилі Героя встановлено обеліск.

ГОВОРОВ Федір Іванович
(24.06.1919, с. Підгайці – 23.10.1943)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Після школи ФЗН працював на кіровоградському заводі «Червона Зірка». У 1942 році закінчив Ростовське артилерійське училище. Обезсмертив себе в битві за Дніпро в районі с. Красний Ріг Брагинського району Гомельської області, де взвод гвардії старшого лейтенанта Говорова знищив гітлерівський «фердинанд», артилерійську та три мінометні батареї. Коли фашисти підійшли ближче, повів артилеристів у свій останній рукопашний бій... Похований у Чернігові.

ДОЛЕНКО Григорій Назарович
(8.03.1917, с. Гаївка)

Український геолог, член-кореспондент АН Української РСР (1964). У 1940 р. закінчив Харківський університет. З 1952 р. співробітник Інституту геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, з 1963 р. – директор інституту. Основні наукові роботи – геологія нафти та газу, зокрема розробка теоретичних питань закономірностей утворення й розміщення нафтових і газових родовищ. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Лауреат Державної премії УРСР (1971), премії АН СРСР імені В. І. Вернадського (1977).

ЖОСАН Микола Іванович
(2.12.1918, с. Грузьке)

Учасник Великої Вітчизняної війни. Працював токарем на кіровоградському заводі «Червона Зірка». У Червоній Армії з 1939 року. Гвардії старшина, помічник командира взводу зв'язку 67-ї гвардійської стрілецької дивізії. Ордена Слави трьох ступенів удостоївся в 1944 році. Нагороджений також орденом Червоної Зірки і багатьма медалями. Після війни продовжував працювати на «Червоній Зірці».

ЗАБІЛЯСТА Лідія Леонідівна
(8.09.1953, с. Олено-Косогорівка)

Українська співачка (сопрано), народна артистка УРСР (1985). Закінчила диригентсько-хорове відділення Кіровоградського музичного училища. Працювала у Київському камерному хорі (1973–1979). Після закінчення Київської консерваторії (1979) – солістка Київського академічного театру опери та балету. Співала провідні партії: Наталка, Марильця («Наталка Полтавка», «Тарас Бульба» Лисенка), Тетяна («Євгеній Онегін» Чайковського). У 1982 р. на VII Міжнародному конкурсі ім. П. Чайковського завойовує I місце й золоту медаль. Невдовзі стає лауреатом премії Ленінського комсомолу, перемагає на Всесоюзному конкурсі ім. М. Глинки (1985). Нагороджена орденом Княгині Ольги (2000). Живе і працює в Києві.

ЗАВАДОВСЬКИЙ Михайло Михайлович
(29.07.1891, с. Покровське – 28.03.1957)

Визначний біолог, академік ВАСГНІЛ (1935), лауреат Державної премії (1946). У 1914 р. закінчив Московський університет. Був завідуючим кафедрою, професором Першого та Другого Московських університетів, МДУ. З 1954 р. – завідуючий лабораторією фізіології розвитку Всесоюзного інституту тваринництва. Основні праці присвячені проблемам ембріології, розвитку й розмноження тварин. Найбільшою заслугою стало доведення можливості багатоплідності у тваринництві та впровадження цього методу. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Опублікував понад сотні наукових робіт.

ІГНАТЬЄВА Антоніна Гнатівна
(1919, м. Кременчук)

Герой Соціалістичної Праці (1966). У 1938 р. закінчила Кременчуцький учительський інститут. Два роки вчителювала в Краснокутському районі Харківської області, керувала гуртком юннатів. Серйозно захопилася садівництвом, що стало її другою професією. З 1940 р. живе у с. Первозванівці. З 1944 р. працювала садівником у колгоспі імені Шевченка. З 1955 р. – завідувача сортосадам. Нагороджена орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями.

КАРЕТНИЙ Анатолій Дмитрович
(14.04.1953, с. Крупське)

Поет. Пише російською мовою. Закінчив Кіровоградський будівельний технікум (1989). Працював художником-оформлювачем, а з 1984 р. – в міській комунальній службі. Автор поетичної збірки «Йду к тебе» (1993).

КОВАЛЕНКО Марія Володимирівна (1883, с. Аджамка)

Оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), заслужена артистка республіки (1924). Навчалася в Одеському епархіальному училищі, співала у церковному хорі, закінчила Петербурзьку консерваторію (1906). У 1906–1908 рр. – солістка Київської опери, 1908–1929 рр. – Маріїнської опери у Петербурзі. У 1929–1941 рр. – вокальний педагог Ленінградського театру опери та балету, 1944–1946 рр. – Великого театру СРСР.

КОНОШЕНКО (Грабенко) Андрій Михайлович (13.10.1857, с. Обознівка – 30.06.1932, м. Київ)

Український фольклорист-музикознавець. Навчався в Петербурзькому гірничому інституті. Учителював, працював в земській управі Херсона. За свої революційні переконання переслідувався властями як політично неблагонадійний, не раз звільнявся з роботи. Був добре знайомий з І. К. Карпенком-Карим та М. В. Лисенком. У 1927 р. був обраний членом Етнографічної комісії АН УРСР. На Київщині, Полтавщині та Херсонщині записав близько тисячі народних пісень, котрі опубліковані в його збірках «Українські пісні» (1900) та «Українські пісні з нотами» (1907–1909).

КРАВЦОВ Лаврентій Петрович (1903, с. Високі Байраки)

Прозаїк. Працював у журналі «Робсількор», у періодичних виданнях кількох областей, був власником «Сільських вістей» по Рівненській та Волинській областях. Автор нарису «Зростання» (1953), повісті «Підполковник Жаданівський» (1962) та інших.

ЛИТВИНЕНКО Леонід Андрійович (10.04.1923, с. Аджамка)

Народний артист УРСР (1981). Працював в Олександрійському (1950–1952) і Тернопільському (1953–1957) українських драматичних театрах. З 1957 р. грає в Херсонському українському музично-драматичному театрі. Ролі: Боруля («Мартин Боруля» Карпенка-Карого), Зброжек («Маклена Граца» Куліша), Ананій Яковлев («Гірка доля» Писемського).

ЛИТВИНОВ Микола Юхимович (1917, с. Підгайці – 30.08.1977, м. Кіровоград)

Учасник Великої Вітчизняної війни. Герой Радянського Союзу (1943). З 1935 р. працював токарем на заводі «Червона Зірка». У Червоній Армії з 1937 р. Під час радянсько-фінської війни удостоївся ордена Червоної Зірки. Молодший лейтенант, командир взводу 45-міліметрових гармат. Відзначився при переправах через Сейм, Десну та Дніпро. Лише в одному бою, замінивши командира артдивізіону, знищив близько 150 гітлерівців, 3 дзоти, 14 кулеметів, 4 міномети, дві гармати противника.

ЛОКТИОНОВ-СТЕЗЕНКО Микола Полікарпович
(15.02.1929, с. Нововолодимирівка)

Радянський кінорежисер, заслужений діяч мистецтв УРСР (1981). У 1961 р. закінчив сценарний факультет ВДІКу. Працював на Київській кіностудії хронікально-документальних фільмів. Здійснив постановку кінострічок «Сучасні запорожці» (1963), «Гомін степів» (1967), «Данилівна», «Будні Миколи Шила» (1971), «Іду шукати» (1973), «Енергійна людина» (1978), «Наша італійка» (1980), «Піонерія Країни Рад» (1982), «Ніка» (1983) та інших.

ЛУНЬОВ Павло Федорович
(8.08.1918, с. Завадівка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Навчався у Кіровоградській восьмирічній школі № 12. Після закінчення семи класів розпочав трудову діяльність у колгоспі (1937). Згодом працював токарем на заводі сільськогосподарського машинобудування «Червона Зірка». У 1939 р. переходить на роботу до обкому партії. У Червоній Армії пройшов шлях від рядового-прикордонника до підполковника, заступника командира артилерійського полку. Воював під Сталінградом, на Курській дузі, штурмував Берлін. Особливо відзначився в червневих боях 1944 р. на I Прибалтійському фронті. Очоливши групу добровольців з 26 комуністів і комсомольців, 24 червня форсував Західну Двіну й до підходу основних підрозділів утримував захоплений плацдарм. Відбивши шість контратак, викликав на себе вогонь нашої артилерії. Був тяжко поранений. Нагороджений також орденами Леніна та двома Червоною Зірками, дванадцятьма медалями. Мешкає в Кишиневі.

МАКАРОВ Павло Сергійович
(1914)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Уродженець Кіровоградщини. Брав участь у Великій Вітчизняній війні, удостоївся бойових нагород. У 1932 р. закінчив курси при МТС і став комбайнером. З 1958 р. – механізатор колгоспу «Перемога». Нагороджений двома орденами Леніна і медалями.

МАРИНСЬКИЙ Іван Антонович
(29.07.1912, с. Аджамка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Навчався у початковій школі, закінчив курси трактористів, школу спеціалістів сільського господарства в Кіровограді (1953). Працював у колгоспі, з 1935 р. тракторист МТС. На фронті з 1944 року. Визволяв Молдавію, Румунію, Югославію, Угорщину, Австрію. У Відні, змінивши командира взводу, врятував міст, який фашисти готові були висадити в повітря. Після війни працював на різних посадах у колгоспах рідного села. Нагороджений орденом Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

НЕПОМЕНКО Федір Іванович
(11.01.1927, с. Любо-Надеждівка)

Прозаїк, член Спілки письменників України (1983). Закінчив філологічний факультет Одеського університету (1951). Працював учителем, викладачем музики. Пише російською мовою. Автор збірок оповідань і повістей «В ожидании» (1961), «Прекрасное мгновение» (1963), «Дороже золота» (1977), «Во всей своей полынной горечи» (1980), «Без суеты» (1991), «За дверью – тишина» (Кіровоград, Центрально-Українське видавництво, 2001). Переможець Всесоюзного конкурсу на краще оповідання (журнал «Крестьянка», Москва, 1973).

ОСТАПЕНКО Василь Макарович
(2.06.1937, с. Сазонівка)

Заслужений працівник культури України (1984), член Національної спілки художників України, член Національної спілки театральних діячів України, член Всесвітньої організації діячів театру ляльок – УНІМА. У 1963 р. закінчив Одеське державне театральне художньо-технічне училище. Працював художником-постановником Ставропольської крайової студії телебачення, потім Кіровоградської обласної студії телебачення. З 1970 р. головний художник Кіровоградського обласного театру ляльок. Творчій манері властиві риси народності і сучасності. Поставив понад 150 вистав класичного та сучасного репертуару, українських та зарубіжних авторів у театрах України і Росії. Учасник виставок театрального мистецтва у Києві, Москві, Празі, Ташкенті, Тбілісі. Твори знаходяться у фондах Українського музею театрального мистецтва, Центрального музею УНІМА, Кіровоградського краєзнавчого музею, Національного музею Чехії. Дипломант обласних, республіканських та зарубіжних театральних фестивалів.

ОСТЕН-САКЕН Дмитро Єрофійович
(1790, с. Драпове, нині с. Федорівка – 1881, маєток Приют Єлисаветградського повіту)

Генерал, перший почесний громадянин Єлисаветграда (1864). Учасник воєн проти Наполеона, російсько-турецької війни (1828–1829). Під час Кримської війни 1853–1856 років – начальник Севастопольського гарнізону. За оборону Севастополя удостоєний графського титулу, став членом Державної Ради. Командир Другого резервного кавалерійського корпусу, начальник військових поселень Новоросійського краю (1835–1850). Віддав наказ закласти більшість садів та бульварів Єлисаветграда. Перевіз із Батурина до Приюта келію Св. Дмитра Ростовського, збудував у маєтку дві церкви – Вознесенську та Різдва Христового. Був попечителем Одеського навчального округу, видав у Єлисаветграді (1874) книжку «Сведения об осмотре в Елисаветграде и Одессе некоторых учебных благотворительных заведений». Сприяв заснуванню в місті першого російського безплатного ремісничо-грамотного училища (1867), а також домігся дозволу на заснування Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності та ремесел (1873). Автор книги «Мысли и некоторые предметы военного дела».

ПЕРЕПІЧАЙ Віктор Вадимович
(1.03.1944, с. Ганнинське)

Член Національної спілки художників України (1995). Закінчив Київський державний художній інститут (1976). Навчався в Національній Академії образотворчого мистецтва, архітектури (живописно-педагогічний факультет, майстерня В. Г. Пузирькова). У період з 1976 р. до 2003 р. працював художником-оформлювачем і художником-живописцем у Художньому фонді УРСР; викладачем Кіровоградської дитячої художньої школи; брав участь у республіканських художніх виставках. Відомі твори: «Матері» (1976), «Березень» (1991), «Дощить» (1994).

ПІЛЬЧИКОВ Дмитро Павлович
(7.11.1821, Єлисаветградський повіт (?) – 17.10.1893)

Громадський і культурний діяч, педагог. Закінчив Київський університет (1843). Член Кирило-Мефодіївського товариства. Викладав у гімназіях Херсона, Полтави. Мав великий вплив на І. К. Карпенка-Карого.

ПЛАЧИНДА Сергій Петрович
(18.06.1928, с. Шевченкове)

Прозаїк, публіцист, критик, член Спілки письменників України (1960). Закінчив філологічний факультет Київського університету (1953) та аспірантуру при Інституті літератури АН УРСР. Працював у редакції «Літературної України», у видавництві «Молодь». Автор повістей «Таня Соломаха» (1959), «Синьоока сестра» (1962), «Де лани широкополі» (1963), «Дума про людину» (1974), «Взяти на себе» (1981), книжок нарисів «Кам'яна веселка», «Брати місяця» (1959), «Степові негомони» (1962), «Там, де тихая Вись» (1977), «Хліб і совість»; публіцистичних роздумів «Куди йдемо?» (1989); літературно-критичних праць «Композиція і характери в новелах Ю. Яновського (1957), «Олександр Довженко» (1964), «Майстерність Юрія Японського» (1969); книжки казок для дітей «Мандрівець із Піщаної Галявки» (1967); книжок історичних повістей «Неопалима купина» (у співавторстві, 1968), «Київські фрески» (1982); книжок повістей та документальних оповідань «Ніч перед стартом» (1971); романів «Степова сага» (1977), «Шуга» (1986) і біографічних романів «Олександр Довженко» (1980), «Юрій Яновський» (1986), «Ревучий» (1938), «Балада про степовика» (1987). Упорядник книги «Довженко і світ. Творчість Довженка в контексті світової культури» (1984), укладач «Словника давньоукраїнської міфології» (1993).

РЕШЕТОВ Олександр Олексійович
(4.07.1937, с. Петрове)

Член-кореспондент Міжнародної кадрової академії. У 1966 р. закінчив Ленінградський державний університет. Тривалий час працював на виробництві, державній і партійній роботі, завідував відділом науки та навчальних закладів. У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (тепер Кіровоградський національний технічний університет) працює з 1977 р. старшим науковим співробітником, доцентом, проректором з навчально-виховної роботи (1989–1993). Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії. Науковий напрямок – проблеми діалектики особи і суспільства. Автор понад 100 наукових праць та навчально-методичних посібників. Відмінник освіти України.

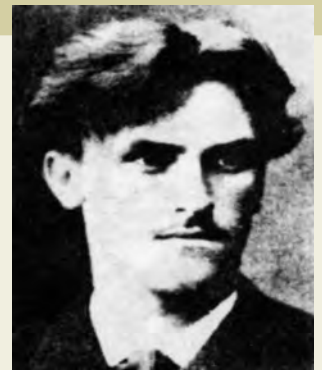

ТАРАН Григорій Олексійович
(18.10.1912, с. Підгайці, за іншими відомостями – с. Мамаївка – 11.1948, м. Москва)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944). Працював столяром-верстатником на заводі сільськогосподарського машинобудування «Червона Зірка». У вересні 1931 р. за комсомольською путівкою вступає до Батайської авіашколи ЦПФ, працює льотчиком-інструктором. Один з піонерів освоєння повітряних трас над високогірним Паміром, першопрохідник авіалінії в Таджикистані (1938). У роки війни льотчики його авіаполку літали до партизанів України та Білорусії, Карелії й Молдавії; їхні маршрути пролягали далеко за межі Батьківщини. Особисто 460 разів пересікав лінію фронту, здійснив 230 нічних вильотів у глибокий тил ворога, з них 78 з посадкою. У перервах між дальніми польотами провів 400 рейсів на передові позиції, сідав на партизанські аеродроми. У повоєнні роки літав до Лондона і Нью-Йорка, Курильських островів, Ашхабада, Тегерана, Багдада, Каїра, Туніса, Марселя, Сан-Франциско. Побував на всіх континентах. Нагороджений орденами Леніна (двома), Червоного Прапора (трьома), Вітчизняної війни I ступеня (двома), медалями. Трагічно загинув.

ТАРКОВСЬКИЙ Олександр Карлович
(3.09.1862, с. Миколаївка – 26.12.1924, м. Єлисаветград)

Громадський діяч, мемуарист, народоволець. По смерті батьків жив і виховувався в родині І. К. Карпенка-Карого. Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище. Навчався в Харківському університеті до арешту (1884). Був засланий до Іркутської губернії. З 1897 р. до 1920 р. служив у Єлисаветградському міському громадському банку. Писав вірші, прозу. Був перекладачем «Божественної комедії» Данте; автор сибірських нарисів «В иностранных весях», «Очерков рев. движения 80-х годов в Єлисаветграді».

ТЕНДЮК Леонід Михайлович
(3.03.1931, с. Володимирівка)

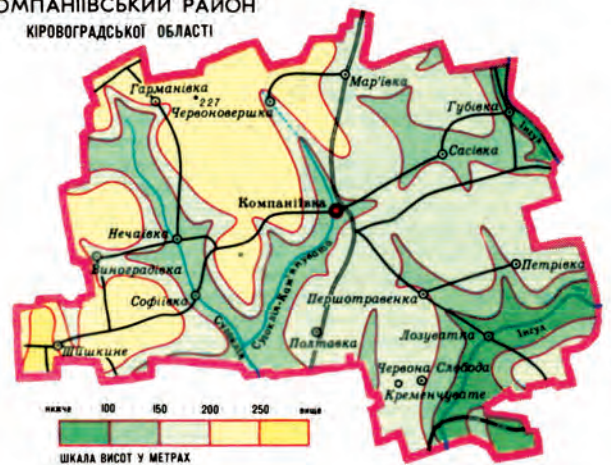
Поет, прозаїк, член Спілки письменників України (1964). Закінчив факультет журналістики Київського університету (1956). Працював у редакції газети «Молодь України», матросом Далекосхідного пароплавства. Автор поетичних книжок «Поле мое, полечко...» (1961), «Струмки народжуються в горах» (1964), «Берег моєї землі» (1974), «Тиша стривожена штормом» (1975), «Голос моря і степу» (1981); книжок подорожніх нарисів «Одіссея східних морів» (1964), «Шукаючи тайфунів» (1965), «Люди з планети Океан» (1968); повістей «Земля, де починаються дороги» (1972, 1978), «Альбатрос – блукач морів» (1972), «Відгомін Чорного лісу» (1976, 1987), «Полінезійське рондо» (1979), «Дорогами двох океанів» (1974), «Експедиція Гондвана» (1984), «Голова Дракона» (1985), «Слід баракуди» (1986), «Витязь» (1986), «Останній рейс Сінтоку-Мару» (1987), «Смерть в океані» (1990); книжок оповідань «На кораблевих атолах» (1979), «Під крилами альбатроса» (вибране, 1981). У 1991 р. вийшов двотомник вибраних творів.

ФІЛІПОВ А. В.

Герой Соціалістичної Праці. Працював у с. Шостаківці.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Соціальна та гуманітарна сфери
- Персоналії

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

Розбуялася хлібами
Компаніївська земля.
Лине пісня над полями,
Пізнаю її здаля.

М. Житній

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

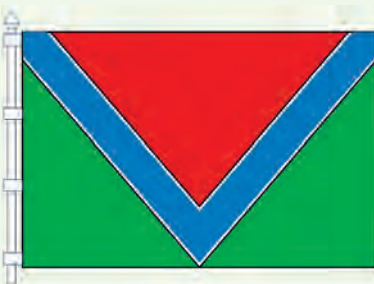
ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Компаніївський район розташований у центральній частині Кіровоградської області. На півночі він межує з Кіровоградським, на сході – з Новгородківським, Долинським та Устинівським, на півдні – з Бобринецьким, на заході – з Новоукраїнським районами Кіровоградщини. Крайні точки району: північна – на північний схід від с. Мар'ївки, південна – на південь від с. Бруківки, західна – на північний захід від с. Ромашок, східна – біля с. Дружба.

Загальна площа території району – майже 1 000 км².

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

Одній селищній та шістнадцяти сільським радам підпорядковано 53 населених пункти: Компаніївська селищна рада (смт Компаніївка, с. Громадське, с. Живанівка, с. Лужок), Виноградівська сільська рада (с. Виноградівка, с. Ромашки, с. Травневе), Волинська сільська рада (с. Водяне, с. Нижня Водяна), Гарманівська сільська рада (с. Гарманівка, с. Вільянівка, с. Обертасове, с. Семенівка, с. Трудолюбівка), Голубієвицька сільська рада (с. Голубієвичі, с. Антонівка), Губівська сільська рада (с. Губівка), Коротякська сільська рада (с. Коротяк, с. Бузова, с. Морквина), Лозуватська сільська рада (с. Лозуватка, с. Волошки, с. Дружба), Мар'ївська сільська рада (с. Мар'ївка, с. Зелене, с. Тернова Балка), Нечаївська сільська рада (с. Нечаївка, с. Золотницьке, с. Криничувате), Першотравенська сільська рада (с. Першотравенка, с. Вишнівка, с. Володимирівка, с. Гордіївка), Петрівська сільська рада (с. Петрівка, с. Інженерівка, с. Наглядівка, с. Павлівка), Полтавська сільська рада (с. Полтавка, с. Вербове, с. Долинівка), Сасівська сільська рада (с. Сасівка), Софіївська сільська рада (с. Софіївка, с. Покровка), Червоновершківська сільська рада (с. Червоновершка, с. Братерське, с. Роздолля), Червонослобідська сільська рада (с. Червона Слобода, с. Березнегувате, с. Богодарівка, с. Грізне, с. Коневе, с. Кременчувате, с. Малоконеве).

Герб і прапор
Компаніївського району

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

Два срібних козацьких списи із синіми зі срібною лиштвою значками ділять у перекинуту крокву щит на червону та зелену частини, у червоному полі – золотий орел-зміїд, що нападає.

Опис прапора

Прямокутне полотнище (співвідношення сторін 2:3) з червоного та двох зелених трикутників, розділених синьою з білою облямівкою ламаною смугою, спущеною з верхніх

кутів на середину нижнього краю (ширина смуги дорівнює 1/10 ширини прапора).

Пояснення символіки

Срібні списи в гербі та синя з білою облямівкою ламана смуга в прапорі символізують одночасно козацьку славу краю та дві найбільші річки району – Інгул та Сутоклюю (Комишувату), які зливаються на півдні. Золотий орел-змієд представляє рідкісного птаха, який зберігся в природному ареалі району, а також уособлює силу добра в його віковій боротьбі зі злом. Червоно-зелена колористика символіки вибрана на згадку про легендарних засновників Компаніївщини – колишніх компанійців, які носили зелені черкески з червоними вилогами та червоні жупани.

НАСЕЛЕННЯ

Населення району становить 18 162 чоловіки, з них: міське населення – 4 993 чол., сільське населення – 13 169 чоловік. 98 % населення – українці. Мовою населення району є українська.

На території району зареєстровані й діють 8 релігійних організацій. Серед них: громада Української православної церкви Київського патріархату (сmt Компаніївка, с. Мар'ївка, с. Першотравенка), дві громади Української православної церкви Московського патріархату (с. Водяне), три громади євангельських християн-баптистів (с. Полтавка, с. Першотравенка, с. Трудолюбівка, с. Губівка), чотири громади адвентистів сьомого дня (сmt Компаніївка).

У районі зареєстровані 36 організацій політичних партій. Серед них найчисельнішими є районні організації Народно-демократичної партії, Демократичної партії України, Комуністичної партії України, Соціалістичної партії України.

Працевдатного населення в районі 5 730 чол., з них зайнятих на підприємствах 680 чол., у сільському господарстві – 4 031 чол., фермерських господарствах – 107 чол., у інших сферах – 912 чол.

На обліку в районному центрі зайнятості в 2003 р. перебувало 250 чоловік, 230 мали статус безробітного. Працевлаштовано 108 чоловік. Направлено на професійне навчання всього 33 чоловіки. Закінчили навчання та працевлаштовані 25 чоловік. Здійснено виплату семи одноразових допомог з безробіття для організацій підприємницької діяльності. Надано шість дотацій підприємствам для створення нових робочих місць. Рівень охоплення незайнятого населення громадськими заходами становить 82 %.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Кристалічний фундамент утворений протерозойськими метаморфізованими породами (граніти, сланці), зібраними в лінійні складки, та їхніми продуктами вивітрювання. Відслонюються ці породи лише в долинах річок. Палеоген представлений пісками, глинами, неоген – піщано-глинистими відкладеннями. Повсюдно поширені нижньоантропогенові червоно-бурі глини. Антропогенові відкладення на плато представлені лесами, у річкових долинах давнім і сучасним алювієм.

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

Рельєф

Район розташований на Придніпровській височині. Поверхня — хвиляста лесова рівнина, розчленована ярами та балками, з останцями кристалічних порід. Більш підвищена західна частина району. Найвища точка — 227 м — лежить на захід від с. Червоновершки.

Клімат

Район лежить у межах Дністровсько-Дніпровської північностепової фізико-географічної провінції. Клімат району помірно континентальний. Цією територією проходить смуга високого атмосферного тиску, на півночі від якої переважають вологі повітряні маси, що їх приносять західні вітри з Атлантичного океану, на півдні — континентальні повітряні маси. Зима м'яка, з частими відлигами, літо тепле, сухе.

Середня температура січня від $-5,4^{\circ}\text{C}$ на півдні до $-6,5^{\circ}\text{C}$ на півночі, липня — $+21^{\circ}\text{C}$. Тривалість періоду з температурою вище $+10^{\circ}\text{C}$ становить 170 днів. Середньорічна кількість опадів 474 мм, основна їх частина випадає в теплий період року.

Сталий сніговий покрив (до 10 см) встановлюється у другій половині грудня, сходить наприкінці лютого або на початку березня.

Район розташований у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні. Серед несприятливих кліматичних явищ — посухи, суховії, град, зливи.

Поверхневі води

Найбільша річка, що протікає територією району, — Інгул (на сході), також цю місцевість перетинають його притоки Сугоклія й Сугоклія (Кам'янувата). Усі річки рівнинного типу. Інгул має широкі долини, що звужуються в місцях виходу кристалічних порід.

Ґрунти

Найпоширенішими є чорноземи звичайні середньогумусні (82,6 % площі району). Для долин річок характерні дернові та лучні ґрунти.

Флора та фауна

Основні лісотвірні породи: дуб (70 % площі лісів), ясен, клен, липа. У підліску ростуть чорна горобина, дикі вишні, терен, ліщина, глід, шипшина, дереза, бузина тощо.

Природна степова рослинність (типчак, тимофіївка степова, зрідка ковила, тонконіг лучний, тонконіг вузьколистий, пирій повзучий, стоколос, а також волошка, молочай, ромашка, конюшина, гвоздика, шавлія, сокирки тощо) збереглася на невеликих ділянках по схилах річкових долин, балок та на узліссях. У заплавах річок, ставків поширена лучна й болотна рослинність (очерет, рогіз, осока, жовтець, щавель кінський, подорожник тощо).

Фауна району представлена тваринами лісу й степу (ссавці, птахи, риби, земноводні, плазуни). З ссавців тут трапляються козуля, свиня дика, вовк, лисиця, заєць-русак, куниця, хом'як, ховрах та інші; серед птахів — горлиця, яструб, дятел, жайворонок, перепел, рідше куріпка сіра, орел; з плазунів — ящірка, жовтобрюх, гадюка степова, вуж звичайний; із земноводних — ропуха сіра, жаба зелена, черепаха степова та інші. У річках і ставках водяться короп, карась, плітка, окунь та інша риба. Акліматизовано ондатру.

Природно-ресурсний потенціал

З корисних копалин промислове значення мають жовтий та річковий пісок, глина, граніт. Найбільші родовища корисних копалин: Юр'ївське золотоносне

родовище (територія Мар'ївської сільської ради) та Нечаївське гранітне родовище (територія Нечаївської сільської ради). Розпочалось облаштування видобутку гранітних покладів.

На території району 102 ставки з площею водного дзеркала 596 га, 2 водосховища з площею водного дзеркала 124 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 4 млн м³ на рік.

Екологія та охорона природи

У районі створено 5 заповідних об'єктів місцевого значення, що займають площу 108 га. Це ландшафтний заказник «Долинівсько-Покровський», ботанічна пам'ятка природи «Тернова балка», геологічна пам'ятка «Інгульська жила», заповідні урочища «Розлитий камінь» та «Кіліповське».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Територію, яку тепер займає Компаніївський район, здавна освоювали різні народи. Перші сліди людини тут датуються археологами добою неоліту (IV тисячоліття до н. е.). У районі проводилися археологічні дослідження пам'яток доби бронзи (II тис. до н. е.), пізньої бронзи (кінець II – початок I тис. до н. е.), Кіммерії (VIII ст. до н. е.), Скіфії (IV–III ст. до н. е.), Сарматії (I–II ст. н. е.), черняхівської культури (II–VI ст.), кочівницьких курганів (X–XIV ст.).

У період Козаччини територія Компаніївського району входила до складу земель Війська Запорозького. Внаслідок невдалої війни з Туреччиною (1710–1713) вона відійшла до Османської імперії, але після поразки турків (1735–1739) була відвойована і стала часткою Буго-Гардської паланки Нової Січі. Компаніївщина не входила до складу створених російським урядом військово-поселенських областей Нової Сербії (1752–1764) та Ново-Слобідського козацького полку (1754–1764), а до самої ліквідації Нової Січі (4 червня 1775 р.) була запорозькою територією. Указом 5 серпня 1775 року вона була приєднана до Єлисаветградської провінції Новоросійської губернії.

У другій половині XVIII ст. на лівому березі Сугоклії Комишуватої колишні козаки-компанійці заснували село Компаніївку, яке згодом стало центром Компаніївського району. Компанійські полки складали гетьманську легку кавалерію, призначенням якої була сторожова та розвідувальна служба на південному та західному кордонах. Компанійці були озброєні шаблями, луками, короткими рушницями та нагайками-канчуками, хоча іноді використовували списи та ручні гранати. Вони носили зелені черкески з червоними вилогами, червоні жупани, вузькі шаровари або штани-голянци, короткі чоботи та круглі шапки. Компанійці, що вийшли у відставку, повинні були приписуватися до соціального стану, відповідного обраному роду своїх занять, тобто в міщани, козаки чи селяни. Останні компанійські полки були реформовані в регулярні легкокінні полки 24 жовтня 1775 року. Цей процес був причиною їхнього оселення, що ймовірно сприяло виникненню Компаніївки. У 1775–1776 рр. провінції Новоросійської губернії були поділені на повіти, і майбутня Компаніївщина опинилася в Єлисаветградському повіті Єлисаветградської провінції Новоросійської губернії.

На родючих чорноземах селяни займалися хліборобством і тваринництвом. З 1771 та 1782 років компаніївські землі разом із селянами стали власністю дворян Бутовського та Титова.

КОМПАНІІВСЬКИЙ РАЙОН

У кінці 1782 р. провінціальний поділ було скасовано, а 30 березня 1783 р. Новоросійська губернія об'єдналася з Азовською і стала називатися Катеринославським намісництвом, адміністративно-територіальний поділ якого остаточно визначився 22 січня 1784 р.

27 січня 1795 року Єлисаветградський повіт увійшов до складу новоствореного Вознесенського намісництва, яке проіснувало до 12 грудня 1796 року.

З Вознесенського і Катеринославського намісництв знову була сформована Новоросійська губернія, кордони й поділ якої були остаточно визначені указом від 29 серпня 1797 року.

8 жовтня 1802 року Новоросійська губернія розділилася на три губернії, а Єлисаветградський повіт, в якому знаходилися компаніївські землі, став складовою частиною Миколаївської губернії, що 15 травня 1803 року в зв'язку з переведенням губернського центру до Херсона була перейменована на Херсонську.

Після указу 16 квітня 1817 року про реформування Бузького козацького війська у Бузьку уланську дивізію в усіх, крім Тираспольського, повітах Херсонської губернії почався процес створення військових поселень. Але з населених пунктів Компаніївщини тільки Губівка потрапила у військове відомство, де було розквартировано 1-й, 2-й та 3-й взводи запасного ескадрону Стародубського кірасирського полку (Кірасирського Принца Петра Ольденбургського полку). Губівка входила до складу 4-го поселеного кавалерійського округу. Передача військовим багатьох сіл привела до скасування Єлисаветградського повіту, що сталося 6 грудня 1828 року. Території, не зайняті військовими, відійшли до новоствореного Бобринецького повіту.

За указом 4 червня 1857 року військові поселення почали скасовуватися, Єлисаветградський повіт було відновлено, повітове правління переїхало з Бобринця до Єлисаветграда у 1865 р.

У подальшому Компаніївщина перебувала в Єлисаветградському повіті Херсонської губернії і складалася з Компаніївської, Нечаївської та Лозоватської волостей, але її східна частина (Губівка й навколишні землі) знаходилася в Новгородківській волості Олександрійського повіту. Єлисаветградський повіт поділявся на шість районів, а Компаніївська, Нечаївська та Лозоватська волості входили до складу Центрально-Східного району. Крім Компаніївки, Нечаївки і Лозоватки статус села мала Губівка (тут було дві церкви), а с. Коротяк з 1831 року мало статус містечка.

Після скасування кріпацтва жителі Компаніївщини залишалися під гнітом поміщиків. За одержані 3,5 десятини на ревізку душу треба було протягом 49 років сплачувати по 9 крб. Третина селян, переважно колишніх дворових, залишилася без землі. Із 1 387 господарств Компаніївської волості в 1885 р. 186 були безземельними, 419 мали до 3 десятин; 279 – до 5; 332 – до 10; 102 – до 15; 43 – до 25.

У 1889 р. поміщик побудував у Комишуватому паперову фабрику, яка за рік виробляла з соломи 12 тис. пудів обгорткового паперу. Тут працювали до 200 найманих робітників і селян.

Того ж року в Компаніївці почала працювати однокласна церковнопарафіальна школа.

На початку ХХ ст. суттєво погіршилося становище селян. У зв'язку з голодом 1900–1901 рр. вони залишилися без посівного матеріалу і змушені були продавати свої землі за безцінь.

Під час першої російської революції компаніївські селяни не раз виступали проти експлуататорів, бойкотували розпорядження місцевих властей. Запровадження столипінської аграрної реформи ще більше загострило класові суперечності на селі. Значна частина селян змушена була продавати землі. У 1907 р. з 156 господарств Компаніївщини 54 були безземельними, а в інших залишалося до 3 десятин землі.

Великого лиха завдала селянам Перша світова війна. Не змінилося на краще економічне становище трудівників села й після Лютневої буржуазно-демократичної революції.

30 січня 1918 року в Компаніївщині було встановлено радянську владу.

У 1917–1921 рр. Компаніївщина перетерпіла калейдоскопічну зміну влад і лихоліття громадянської війни.

У травні 1919 року Херсонська губернія розділилася на дві – Одеську та Херсонську.

Наприкінці січня 1920 року частини Червоної Армії при підтримці місцевих партизанів визволили Компаніївщину від денікінських військ.

11 липня того ж року створено Компаніївський волосний комітет незможних селян. До його складу ввійшли активні селяни М. В. Кожем'яченко, Ф. П. Миколенко та ін. Разом з членами волвиконкому вони завершили поділ поміщицьких земель.

13 березня 1920 року Херсонську губернію перейменували на Миколаївську, у складі якої перебували Єлисаветградський та Олександрійський повіти. На VI Єлисаветградському з'їзді Рад, який відбувся 4–12 лютого 1921 року, була прийнята постанова про створення районів, для чого вибрана спеціальна адміністративно-територіальна комісія. Постановою міжвідомчої губернської територіальної комісії від 5 квітня 1921 року Єлисаветградський повіт був поділений на 9 районів, завдяки чому територія Компаніївщини потрапила до Єлисаветградського й частково до Бобринецького районів.

24 травня 1922 року поширений пленум Єлисаветградського повітового виконкому прийняв постанову про ліквідацію районів і районних адміністративних установ.

У липні 1922 року в Єлисаветградському повіті відбулося укрупнення волостей – замість 40 їх стало 24. У жовтні 1922 року Миколаївська губернія злилася з Одеською. Такий адміністративний поділ Єлисаветградського повіту існував до березня 1923 року.

Постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 року «Про адміністративно-територіальний поділ України» повіти й волості були ліквідовані. Єлисаветградський повіт реорганізувався в Єлисаветградський округ, а серед 13 його районів і Компаніївський.

До складу району ввійшли населені пункти Компаніївської, Нечаївської, Лозуватської волостей колишнього Єлисаветградського повіту та Губівської волості Олександрійського повіту.

У 1925 році в районі відновила роботу єдина на Кіровоградщині паперова фабрика. Наприкінці 30-х років тут було зайнято понад 200 робітників. За обсягом виробництва фабрика вийшла на 5-те місце серед вітчизняних підприємств галузі. У 1940 році тут було виготовлено понад 2 тис. тонн паперу.

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

У 1923 році відкрито школу лікнепу, у вересні 1926 року на базі Комишуватської початкової – семирічну школу.

3 липня 1925 року губернії були ліквідовані, а округи укрупнені, внаслідок чого Олександрійський округ було розформовано.

Переломним у житті селян став 1929-й, коли основна маса бідняків і середняків пішла в колгоспи. Тоді було усупільнено 99 % усіх земель.

У 1930 році постановами ВУЦВК та РНК УРСР від 13 червня та 12 вересня була встановлена двоступенева система управління (райони безпосередньо підпорядковувалися Харкову, який був столицею УРСР у 1919–1934 рр.). У зв'язку з цим територія колишнього Зінов'євського округу розподілилася між 14 районами, серед яких Компаніївський був укрупнений за рахунок кількох сілрад, переданих до Зінов'євського району.

У лютому 1931 року Компаніївський район було ліквідовано шляхом приєднання до Зінов'євської міської ради.

9 лютого 1932 року була створена Одеська область, до складу якої перейшла територія Зінов'євської ради.

У 1932 році на базі артілей «Незаможник» та ім. 1 Травня (остання містилася в селі Живанівці), утворилося 6 колгоспів, а в районі – 3 МТС: Компаніївська, Червоновершківська та Лозуватська.

У липні 1933 року з частин територій Зінов'євської міської ради та Новоукраїнського району знову був створений Компаніївський район, що у 1937 році складався з 21 сільської ради. Його територія становила 960 км². На ній налічувалося 89 колгоспів, які обслуговувалися Компаніївською, Лозуватською та Червоновершківською МТС. На промисловість району працювали 216 підприємств, зокрема 36 млинів, паперова фабрика і друкарня.

Перед війною в районі діяло 48 шкіл, 13 бібліотек, 21 клуб, кінотеатр, лікарня, 5 фельдшерських пунктів, 18 поштових закладів.

22 вересня 1937 року Указом Президії Верховної Ради СРСР була утворена Миколаївська область і Компаніївський район перейшов до її складу.

У 1937 році дала струм сільська електростанція.

Медичну допомогу компаніївці отримували в районній амбулаторії та лікарні на 30 ліжок. Працювали також протималарійна станція і пологовий будинок.

10 січня 1939 року Указом Президії Верховної Ради СРСР була утворена Кіровоградська область. У зв'язку з цим місто Кірове (до 27.12.1934 – Зінов'євськ) отримало ім'я Кіровоград.

Під час німецької окупації (5 серпня 1941 року – 15 березня 1944 року) Компаніївський район був у складі Кіровоградського округу (гебіту), який входив до Миколаївського генерального округу (генералбезірку), підпорядкованого рейхскомісаріату України. На чолі його стояли генеральний і гебітскомісар, районом керував шеф району, а в селах провідниками влади були сільські старости. Колгоспи перетворили на номерні громадські двори, очолювані дворовими старостами, які виконували розпорядження сільського старости, районної управи та начальника райуправління сільським господарством – крайсландвірта.

У концентраційному таборі в селі Тернова Балка (7 км від Компаніївки) було страчено понад 800 чоловік. На каторжні роботи до Німеччини фашисти відправили 1400 юнаків та дівчат. А всього на фронтах і в концтаборах загинули понад 3 000 жителів району.

15 березня 1944 року 81-ша гвардійська Червонопрапорна стрілецька дивізія II Українського фронту визволила Компаніївщину від гітлерівців. Її відбудова вимагала чималих зусиль. Окупанти зруйнували паперову фабрику, майстерню, гаражі й нафтосховища машинно-тракторних станцій.

Після війни Компаніївський район складався з 21 сільської ради і 85 населених пунктів. У 50-х роках у Кіровоградській області проводилося укрупнення районів і сільрад. Так, у 1958 р. в районі було 14, а на 1 січня 1962 р. – 10 сільрад.

30 грудня 1962 року згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР відбулося подальше укрупнення районів Кіровоградської області, внаслідок чого Компаніївський район був розформований.

4 січня 1965 року було проведено чергове розукрупнення, й Компаніївський район відновився у складі 1 селищної (у травні 1965 р. село Компаніївка отримало статус селища міського типу) та 10 сільських рад (Богодарівської, Гарманівської, Губівської, Зеленівської, Лозуватської, Нечаївської, Петрівської, Полтавської, Софіївської та Федосіївської), яким підпорядковувалося одне селище міського типу та 76 сільських поселень.

На Компаніївщині мешкали багато відомих історичних осіб. Зокрема представники знатних козацьких родів: Бутовичі, Нечаї, Новицькі (можливо, нащадки одного з перших компанійських полковників І. Ф. Новицького), Золотницькі, Келеповські. Чимало славнозвісних російських дворян теж залишили помітний слід в історії краю: Титови, Добровольські, Емануелі, Соколови-Бородкіни, Зелені, Бракери, Живанови, Обертасови, Дроботковські.

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Основні промислові підприємства району зосереджені в районному центрі. В основному вони обслуговують потреби агропромислового комплексу району. Це ЗАТ «Компаніївський комбикормовий завод», ВАТ «Компаніївська агрохімія», державне підприємство «Компаніївський лісгосп», функціонує Кіровоградська газокомпресорна станція.

За рік обсяг виробленої продукції підприємствами облікового кола становив 1415,3 тис. грн, у т. ч. ЗАТ «Компаніївський комбикормовий завод» – 985 тис. грн.

Виготовлено товарів народного споживання на суму 1 242,4 тис. грн, у т. ч. ЗАТ «Компаніївський комбикормовий завод» (виробляє хліб, хлібобулочні вироби, борошно, крупи) – 942,8 тис. грн.

До складу промислових підприємств входить Живанівський гранітний кар'єр. Його загальна площа 42 га, річна проектна потужність – 400 тис. м³ щебеню. Кар'єр виробляє такі види продукції: відсів, щебінь. Річна продуктивність у гірській масі 264 тис. м³. Фактична продуктивність кар'єру 25 м. Система розробки – екскаваторна із зовнішнім розташуванням відвалів.

Агропромисловий комплекс

Основним товаровиробником в економіці району є аграрний сектор, який налічує 19 сільськогосподарських підприємств, з них три виробничих сільськогосподарських приватних кооперативи, 9 товариств з обмеженою відповідальністю, 6 приватних підприємств, машинно-тракторна станція.

Площа сільськогосподарських угідь становить 86,4 тис. га, у тому числі ріллі – 72,9 тис. га, насаджень – 566 га, сінокосів і пасовищ – 12,9 тис. га.

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

8 086 осіб стали власниками земельних паїв. Державні акти на право приватної власності на землю отримали 8 145 чоловік, що становить 98,3 % від кількості одержаних сертифікатів. Передано в оренду земель запасу та резервного фонду 4 396 га.

Урожайність зернових культур становить 30,8 ц/га, соняшнику – 14,4 ц/га, цукрових буряків – 227 ц/га.

Середньодобові прирости ваги ВРХ становлять 317 г, свиней 205 г. Середньодобовий надій молока – 2 315 кг, на курку-несучку 127 шт. яєць.

В аграрній галузі району нині використовується 300 тракторів, у тому числі 72 зернозбиральних, 33 кормозбиральних, 29 бурякозбиральних, 17 кукурудзозбиральних. Діє програма державної підтримки виробників тваринницької продукції. Всього в сільськогосподарських підприємствах району працює 2 015 чоловік, з них 892 жінки.

Візитною карткою району є виробничий сільськогосподарський кооператив «Колос», який знаходиться на території смт Компаніївка. Підприємство на різних етапах свого розвитку укрупнювалося, реорганізовувалося, перепрофільовувалося, змінювалися його статuti й назва. Але єдиною і незмінною була основа основ будь-якого господарства — його люди. Федір Іванович Мартиненко очолював колгосп ім. Дзержинського (зараз «Колос») з 1953 р. до 1958 р. У травні 1955 р. у колгоспі почала працювати олійниця та млин, у 1956 р. – пилорама. У 60-х роках головою колгоспу працював О. Д. Шептикіта. Саме тоді буйним цвітом розквітнув колгоспний фруктовий сад, висаджений ще в 1954 р. на площі 10 га (тепер він розміщується майже на 140 га). У 1963 році в господарство прибув учений-агроном М. П. Крикун, який і очолив сад. За кілька років сад став одним з найкращих в області, його керівник три роки підряд був учасником ВДНГ СРСР, нагороджений бронзовою, срібною та золотою медалями виставки. У квітні 1971 р. М. П. Крикуну присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. У 1981 р. трудівники колгоспу обрали своїм керівником В. І. Барахтія. Його зусиллями зроблено чимало для зміцнення матеріально-технічної й фінансової бази підприємства, будівництва. Сьогоднішнє господарство очолює А. В. Болюк. Трудівники кооперативу обробляють 5 500 га землі, утримують 1 500 голів великої рогатої худоби, близько 7 000 свиней. Мають 40 тракторів, 14 різних комбайнів, півсотні автомобілів; мережу досить продуктивних підсобних підприємств-промислів: млин, олійницю, ковбасний цех, крупорушку, пекарню, технічні цехи. За останні роки господарство побудувало середню школу в с. Живанівці, церкву та магазин у смт Компаніївка, виконано значний обсяг роботи з газифікації та прокладення доріг.

На території с. Мар'ївки розміщений СВК «Нива», керівником якого є заслужений працівник сільського господарства Л. Ковтунець. СВК «Нива» – флагман виробництва цукросировини в районі: кожен гектар видає до 230 ц/га цукристих.

ВАТ «Кіровоградське обласне підприємство з племінної справи у тваринництві» (с. Роздоля) займається штучним заплідненням сільськогосподарських тварин, веде селекційно-племінну роботу в області. Створені й пройшли державну атестацію племінні репродуктори з розведення великої білої породи свиней та чистокровної верхової породи коней.

За роки незалежності звання заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні Г. В. Казначей, В. О. Шкура та В. І. Барахтія.

Транспорт

Районний центр знаходиться за 30 км від Кіровограда, з яким зв'язаний автодорогою республіканського значення Кіровоград–Миколаїв. Загальна протяжність доріг району становить 300,5 км, у тому числі державних – 27,9 км, з твердим покриттям 269,5 км. Транспортно-пасажи́рське обслуговування жителів Компаніївщини здійснюють приватні підприємці по 11 маршрутах. Територією району проходять ще 25 автобусних маршрутів. Із 53 населених пунктів району 40 мають автобусне сполучення з районним центром.

Шляхову мережу району обслуговує філія «Компаніївський райавтодор».

На півдні району через станції Кортяк та Морквине прокладено залізничну лінію Бобринець–Долинська.

Зв'язок

Послуги зв'язку загального користування в районі надають філії Кіровоградської дирекції Українського підприємства електрозв'язку «Укртелеком» і Українського державного підприємства поштового зв'язку «Укрпошта». У районі 20 поштових відділень.

Телефонним зв'язком «Укртелекому» користуються 1 029 абонентів райцентру та 394 сільських жителі. 10 абонентів підключені до мережі Інтернет.

Абоненти «Київстар GSM» мають можливість користуватися якісним мобільним зв'язком на всій території району.

Будівництво

Сучасний стан розвитку будівельної галузі характеризується певним позитивом.

У 2003 р. у районі освоєно інвестицій в житлове будівництво на сумі 170 тис. гривень, у т. ч. на одну особу 9,6 грн. Введено в експлуатацію 7 будинків загальною житловою площею 798 тис. м².

Введено в дію 0,3 км місцевого трубопроводу для транспортування газу.

За кошти підприємців ремонтувалися фасади будівель та планується реконструкція тротуарів у центрі селища Компаніївка. Здійснюється реконструкція селищної водопровідної мережі: встановлена нова напірна башта, замінена азбестоцементна водопровідна труба, що дало змогу значно покращити якість питної води, скоротити витрати на ремонтні роботи.

Значно збільшилося будівництво за рахунок приватних підприємців. У 2-му кварталі 2004 р. введений в експлуатацію центр для відпочинку молоді, у якому передбачені танцювальний та спортивно-тренувальний зали, більярдна та кафе. У центрі Компаніївки будується магазин продовольчих та непродовольчих товарів. У майбутньому він стане прикрасою селища.

Планується суттєво реконструювати територію, прилеглу до в'їзду в районний центр. Уже розпочате будівництво автозаправного комплексу, до складу якого ввійдуть АЗС, мотель, СТО, кафе, магазин, стоянка для автомобільного транспорту.

На даний час підприємства будівельної індустрії в районі відсутні, але існує великий потенціал сировинної бази. Працює Живанівський гранітний кар'єр, який задовольняє в повному обсязі потреби населення району в щелеповому матеріалі та камені побутовому. Є база для видобутку глини та піску.

На території району газифіковані такі населені пункти: с. Голубієвичі, с. Мар'ївка, с. Зелене, с. Роздолля. У 1992–1993 рр. державними сільськогоспо-

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН

дарськими підприємствами розроблялися проекти газопостачання сіл Губівка, Полтавка, Червоновершка, Софіївка, Лозуватка, Роздолля, Живанівка. Згодом у зв'язку із зміною власності сільськогосподарських підприємств та через припинення фінансування з державного бюджету дані об'єкти перейшли в стадію незавершеного будівництва.

З метою найбільш раціонального можливого підключення при найменших фінансових втратах передбачається продовжити будівництво газових мереж в с. Роздолля, с. Зелене, с. Живанівка та в самому районному центрі. У 2005 р. планується газифікувати с. Губівку, у 2006 р. – с. Софіївку.

Житлово-комунальне господарство

У Компаніївському районі проводиться реформування житлово-комунального господарства. Системи водопостачання та водовідведення Компаніївської селищної ради, Голубієвицької, Нечаївської, Софіївської, Полтавської та Першотравенської сільських рад за договором передані на обслуговування спеціалізованому підприємству з водопостачання – Голубієвицькому сількомунгоспу. КП «Комунальник» надає послуги населенню Компаніївки з теплопостачання, благоустрою та обслуговування будинків і прибудинкових територій.

Побутове обслуговування населення

У сфері побуту в районі працюють лише приватні підприємці. Надаються такі соціально необхідні види послуг, як перукарські (5 підприємців), ремонт взуття, радіотелевізійної апаратури, годинників, складної побутової техніки, фотопослуги, ремонт і пошиття одягу. Працює сауна.

Усі майстерні у 2002 р. переатестовано з присвоєнням категорій, які відповідають рівню надання послуг. Особи, що знаходяться під опікою районного територіального центру, отримують пільгові послуги. Крім вищезазначених, підприємці району надають транспортні послуги, здійснюють ремонт автотранспортних засобів та їх механізмів, виконують столярні роботи.

Торгівля (споживчий ринок)

Торговельне обслуговування населення району здійснюють 101 підприємство роздрібною торгівлю, у тому числі 68 магазинів з торговою площею 3,2 тис. м², 14 підприємств громадського харчування на 328 посадочних місць, три автозаправні станції, 6 аптек і аптечних кіосків. Переважна більшість їх належить суб'єктам малого підприємництва.

Торговельні підприємства району взяли активну участь у проведенні Всеукраїнської акції «Купуємо українські товари – зміцнюємо державу» і поставили собі за мету максимально наситити споживчий ринок вітчизняними товарами. Майже 91 % товарів, що реалізуються через мережу роздрібною торгівлю, належить вітчизняним товаровиробникам, з них 97,6 % продовольчих. У структурі роздрібного товарообігу 60 % припадає на продовольчі товари, 40 % – на непродовольчі. Різноманітні товари пропонує селищний ринок на 55 торговельних місць. Центр селища помітно прикрашають магазини із сучасним інтер'єром та фасадами.

Вагоме місце на споживчому ринку району посідає споживче товариство. Більше десяти років його незмінно очолює Микола Леонідович Жученко. До складу товариства входять 8 кооперативних підприємств, що займаються торгівлею, об'єднання громадського харчування та кооперативне підприємство «Стоїк – хліб», що виробляє хлібобулочні вироби. Мережа під-

приємств торгівлі товариства налічує 22 магазини торговельною площею 1 370 м² та 6 підприємств громадського харчування на 84 посадочних місця. Обсяг роздрібного товарообороту по системі за підзвітний період становив 853,6 тис. грн.

Банківська сфера

У Компаніївському районі працюють відділення ПриватБанку, банку «Аваль» та Ощадного банку України.

СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА СФЕРИ

Освіта та наука

Усього на території району працює 22 загальноосвітніх навчальних заклади, у яких навчається 2 579 учнів. 20 шкіл знаходиться в сільській місцевості (1 836 учнів). Дошкільних навчальних закладів у районі 17, із них у сільській місцевості – 15. У загальноосвітніх закладах району працює 340 вчителів, у позашкільних закладах – 45 педагогічних працівників, у дошкільних – 22.

У школах району налічується 44 робочих комп'ютери, з них 19 – нового покоління.

У районі працює Компаніївський технікум ветеринарної медицини, який готує фельдшерів. Створений цей навчальний заклад наказом Міністерства сільського господарства 1 січня 1963 р. шляхом переведення його з м. Новоукраїнки Кіровоградської області. За період існування в смт Компаніївка технікум випустив понад 3 тис. спеціалістів ветеринарної медицини. Навчальний заклад має в обробітку 220 га землі. У технікумі створена навчальна ветеринарна клініка, яку вважають однією з найкращих у нашій державі. У клініці утримуються всі види тварин та птиці, які необхідні для навчального процесу.

Технікум входить до складу освітнього комплексу на базі Білоцерківського державного аграрного університету. Щорічно понад 15 випускників технікуму мають змогу отримати вищу освіту в Білоцерківському державному аграрному університеті за скороченим терміном навчання.

Охорона здоров'я

У районі функціонує центральна районна лікарня на 100 ліжок, 2 лікарські амбулаторії на 110 відвідувань за зміну, 24 фельдшерських та фельдшерсько-акушерських пункти.

Лікарська амбулаторія, яка працює в с. Лозуватці, реорганізована в амбулаторію сімейної медицини, де працює підготовлений сімейний лікар. Постійно проводиться робота з підвищення кваліфікації медичних працівників: із загальної кількості лікарів 4 мають вищу категорію, 5 – першу категорію, 4 – другу; 11 середніх медичних працівників мають вищу категорію, 21 – першу, 16 – другу.

Налагоджена робота лікарняної каси, яка налічує 4,6 тис. членів. Середні витрати на лікування хворого за рахунок коштів лікарняної каси становлять 112 грн 90 коп.

Культура та мистецтво

У районі діють 22 заклади культури. До послуг жителів районний, 13 сільських будинків культури, 7 сільських клубів, у яких працюють 40 спеціалістів. У закладах культури району створено 154 клубних формування, у яких беруть

*Вокальний ансамбль
Губівського сільського Будинку
культури*

участь 1 625 учасників. Стабільно і творчо працюють 5 народних самодіяльних колективів: народний самодіяльний вокально-інструментальний ансамбль «Сезон», народний самодіяльний ансамбль танцю «Барвінок» районного Будинку культури, народний самодіяльний жіночий вокальний ансамбль української пісні «Мар'ївчанка» Мар'ївського сільського Будинку культури та концертно-художні колективи районного та Першотравенського будинків культури.

Централізована бібліотечна мережа району налічує 21 бібліотеку: центральна районна бібліотека для дорослих, центральна районна бібліотека для дітей та 19 сільських філіалів, фонд яких становить 206,47 тис. примірників.

Одним з пріоритетних напрямків роботи дитячої музичної школи з філіалом в с. Мар'ївці є пропаганда народного мистецтва, тут вчать молодь бачити світ прекрасного через музику, пісню, танець, образотворче мистецтво. У школі працюють 9 висококваліфікованих викладачів. 120 дітей вчать гри на баяні, фортепіано, гітарі, духових інструментах, оволодівають образотворчим та хореографічним мистецтвом. У школі створені й стабільно працюють творчі колективи.

У селі Нечаївці діє літературно-меморіальний музей Ю. І. Яновського.

Серед пам'яток архітектури й містобудування місцевого значення – мурована Спасо-Преображенська церква в с. Водяному.

На території району зареєстровано 39 пам'яток історії та монументального мистецтва місцевого значення, 80 пам'яток археології місцевого значення та одна пам'ятка археології національного значення – курган епохи бронзи біля с. Грізного.

Видавнича діяльність та ЗМІ

Засоби масової інформації представлені районною газетою «Степовий край», яка видається з липня 1933 р. Нині часопис має тираж 1 500 примірників.

Фізична культура та спорт

У Компаніївському районі налічується 40 колективів фізкультури. Для організації занять, тренувань, проведення спортивних змагань у районі є 14 спортивних залів, 16 футбольних полів, 42 спортивних майданчики, три стрілецьких тири, 11 гімнастичних майданчиків з тренажерним

Юні танцюристи

Виступає народний гурт «Сезон» Компаніївського районного Будинку культури

КОМПАНИЇВСЬКИЙ РАЙОН

На спортивному святі

обладнанням, три приміщення для спортивно-оздоровчих занять.

Ведуть спортивно-масову та фізкультурно-оздоровчу роботу 30 штатних працівників. Плідно працюють у районі колективи фізкультури технікуму ветеринарної медицини, виробничого сільськогосподарського кооперативу «Колос», газокомпресорної станції «Кіровоградська».

Збірні команди з волейболу та баскетболу технікуму ветеринарної медицини неодноразово стають переможцями обласних змагань.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 745 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 12,2 % від загальної кількості сімей у районі.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 5,5 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

Одна з кралиць у районі футбольних команд

У районі субсидіями користується більше 1,5 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 році зменшено майже на 250 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 700 сімей на суму 156,5 тис. гривень, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі та виплачено населенню.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 2 703 пільговики, із них: 1 445 ветеранів війни, 820 ветеранів праці, 411 громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 7 ветеранів військової служби та органів внутрішніх справ та 20 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 304,3 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 295,2 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Компаніївської райдержадміністрації входять відділення соціальної допомоги вдома та відділення соціально-побутової реабілітації. Протягом 2003 року надано різних видів соціальних послуг 980 особам.

ПЕРСОНАЛІЇ

АЛДОШИН Віктор Павлович
(8.08.1960, с. Роздолля)

Заслужений артист України (1998). Закінчив Київський театральний інститут. У Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького працював з 1986 р. до 1999 р. Кращі ролі: Стецько («Сватання на Гончарівці»), Тиміш («Як наші діди парубкували»), Микола («Наталка Полтавка»), Боні («Сільва»), Шельменко («Шельменко-денщик»), Король («Пригоди Трубадура»), Кушкін, Женька («Привіт з того світу»), Велутто («Моя професія – сеньйор вищого світу»), Антоніо («Чума обом родинам вашим») та ін. З 1999 р. працює у Київському російському театрі ім. Л. Українки.

АЛФЬОРОВ Микола Семенович
(13(26).09.1917, с. Компаніївка – 6.11.1982, м. Свердловськ)

Член-кореспондент Академії мистецтв СРСР (1978), народний архітектор СРСР (1978). У 1940 р. закінчив Харківський інститут інженерів комунального будівництва. З 1951 р. – викладач, з 1964 р. – професор, з 1972 р. – ректор Свердловського архітектурного інституту. За його проектами в Свердловську споруджено багато житлових і адміністративних приміщень, створено історико-революційний ансамбль скверу, реконструйовано великі промислові підприємства. Автор праць з історії і теорії промислової архітектури.

АНГЕЛУЦА Павло Олексійович
(1.01.1958, смт Компаніївка)

Лікар, учений та письменник. Закінчив Київський медичний інститут (1981), де викладав клінічну фармакологію (1986–1992). Працював лікарем кардіологічних та ревматологічних відділень у Києві, захистив кандидатську дисертацію з кардіології та гематології (1986). Співавтор 3 медичних монографій. Лауреат премії ЛКСМУ та Науково-технічних товариств України (1986). Був членом Партії зелених України. У січні 1993 р. емігрував до Австралії, де працює сімейним лікарем у Брізбені. Член Українського лікарського товариства в Австралії та Австралійської медичної асоціації, член Королівського коледжу сімейних лікарів. Багаторічний кореспондент української газети «Вільна думка» (Сідней). Був директором Фондації українознавчих студій Австралії (1993–1994). У 1993–2000 рр. працював позаштатним кореспондентом газети «Голос України». Опублікував українською та російською мовами публіцистичну книгу «Австралія надзвичайна», з якою можна познайомитися за Інтернет-адресою: <http://horne/iprimus.com.au/pavlo>. Продовжує дослідження системи охорони здоров'я Австралії, результати яких друкуються у львівському журналі «Медицина світу» та київській газеті «Ваше здоров'я». Регулярно виступає українською мовою з передачами на медичні теми на радіостанції SBS.

БЕРЕСТОВЕНКО Михайло Порфирович
(19.10.1921, с. Бузова – 5.07.1979)

Герой Радянського Союзу (1944). Закінчив п'ять класів Лозоватської школи. З 1930 р. жив у Харовську Вологодської області, де закінчив семирічку і почав трудову діяльність: спершу на залізниці, згодом на радіовуз-

лі та слюсарем на лісозаводі. У Червоній Армії – з травня 1941 р. У квітні 1942 р. закінчив курси молодших лейтенантів. Воював на Карельському фронті. Відзначився при прориві ворожої оборони на річці Свір в районі Лодейного Поля 21 червня 1944 р. Його взвод першим форсував ріку і вибив гітлерівців з кількох населених пунктів. Учасник Параду Перемоги на Красній площі. По війні продовжував військову службу. Згодом – підполковник запасу. Жив у Вільнюсі, де з 1972 року працював заступником секретаря парткому заводу.

БЄДНИЙ Дем'ян

**(літературний псевдонім Придворова Юхима Олексійовича)
(13.04.1883, с. Губівка – 25.05.1945)**

Російський поет. Перша збірка «Байки» вийшла в 1913. Автор віршованої повісті «Про землю, про волю, про робітничу долю» (1917). В роки громадянської війни їздив на fronti з агітпоїздами. Великою популярністю користувалась політична сатира і героїчна лірика поета. У роки Великої Вітчизняної війни виступав з патріотичними віршами та поемами. Багато писав про Україну, зокрема твори «Пороги», «Квіти і коріння», «Степан Завгородній», «Вставай, Україно», «Біля могили Тараса Шевченка», «Салют переможцям», «Одеса», «Визволителям Полтави». У Москві вийшов восьмитомник його творів (1963–1965). У с. Губівці в повоєнні роки відкрито музей письменника.

БЛИЗНЕЦЬ Віктор Семенович

(10.04.1933, с. Володимирівка Компаніївського району – 2.04.1981, м. Київ)

Член Спілки письменників СРСР (1966). Закінчив факультет журналістики Київського університету (1957). Працював у редакціях піонерських газет і журналів, у видавництві дитячої літератури. Автор гостросюжетних книг для дітей. Першою стала збірка оповідань «Ойойкове гніздо» (1963), а далі – повість «Паруси над степом» (1965), «Землянка» (1966), «Древляни» (1968), «Звук павутинки» (1970), «Мовчун» (1972), «Женя і Синько» (1974); історико-документальний роман «Підземні барикади» (1977). Автор збірки повістей на документальній основі «Партизанська гармата» (1978), ліричної казки «Земля Світлячків» (1979), збірок «Людина в снігах», «Золота гора до неба» (1980). Здійснив переклад з давньоруської на сучасну українську мову літопису «Повість временних літ» (1980). Твори перекладені російською, білоруською, вірменською, чеською, словацькою, англійською мовами й відзначені літературними преміями ім. О. Копиленка, М. Рильського, Л. Українки (посмертно).

**БОЙКО Василь Юхимович
(1904, с. Коротяк – 26.04.1983)**

Герой Соціалістичної Праці (1951). Ще підлітком почав працювати. У 1929–1934 рр. трудився на освоєнні північних районів. З 1934 р. до 1941 р. працював механізатором у м. Верховцеве Дніпропетровської області. З 1945 р. комбайнер Бобринецької МТС, з 1958 р. – комбайнер колгоспу ім. XX з'їзду КПРС того ж району. Нагороджений орденом Леніна, медалями.

КОМПАНІЇВСЬКИЙ РАЙОН ПЕРСОНАЛІЇ

ВЕРНИГОРА Володимир Порфирович (21.10.1923, с. Приют, тепер с. Лозуватка – ?, с. Полтавка Компаніївського району)

Герой Соціалістичної Праці (1966). Учасник Великої Вітчизняної війни, командир стрілецького взводу. Після демобілізації – голова колгоспу ім. Шевченка, згодом керував іншими господарствами. Закінчив Кіровоградську радпартшколу. У 1960 р. очолив колгосп «Комуніст», де головував до 1989 р. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Червоної Зірки, Вітчизняної війни, медалями.

ГОНЧАРЕНКО Микола Гаврилович (26.12.1912, с. Суслове, тепер с. Мар'ївка)

Доктор історичних наук (1965), професор (1963). Закінчив історичний факультет Саратовського університету (1940). Брав участь у Великій Вітчизняній війні. З 1946 р. – завідувач кафедри історії КПРС Луганського (Ворошиловградського) педагогічного інституту. Автор праць з історії революційного робітничого руху й встановлення радянської влади в Україні. Відзначений орденом Леніна та іншими нагородами.

КРИКУН Микола Павлович (10.10.1919, с. Компаніївка)

Герой Соціалістичної Праці (1971), заслужений наставник молоді УРСР (1985). Навчався в Краснопахарському технікумі плодоовочівництва. У 1954 р. закінчив Одеський сільгоспінститут. Брав участь у боротьбі з фашистами, інвалід війни II групи. З госпіталю повернувся в Компаніївку, де очолив промартіль. Потім працював в апараті райкому партії, агрономом, учителем, старшим агрономом навчально-дослідного господарства (с. Червоновершка). У 1963–1975 рр. – агроном-садівник компаніївського колгоспу ім. Держинського. Виростив кращий в області сад, який давав високі врожаї. З 1975 р. – бригадир садівничої бригади учгоспу «Комунар» Кримського сільгоспінституту. Нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, «Знак Пошани», медалями. Живе у Криму.

ЛІГОСТОВ Вільям Олексійович (20.03.1930, с. Червоновершка)

Член Спілки письменників України (1970). Закінчив факультет журналістики Київського університету (1954). Працював у редакціях газет «Радянське Поділля», «Молодь України», журналів «Зміна» («Ранок»), «Перець», «Дніпро», у щорічнику «Наука і культура». Нині редактор видавництва «Радянський письменник». Автор книжок «Катастрофа в раю» (1967), «Подорож до Ельдорадо» (1971, 1983), «Заберіть свій мільйон!» (1975), «Золотий глечик» (1977), «Як знайти ідеальну дружину», «Вічний поєдинок» (1981).

МАТІВОС Юрій Миколайович
(15.04.1938, с. Сасівка)

Заслужений журналіст України, краєзнавець. Закінчив історичний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Понад тридцять років віддав роботі на газетярській ниві. Починав у кіровоградській районній газеті «Зоря комунізму», очолював багатотиражну газету комбінату «Кіровоградважбуд» «Будівельник», працював в обласних газетах «Кіровоградська правда», «Народне слово», кіровоградській міській «Вечірній газеті». Постійно співробітничав з «Голосом України» та іншими ЗМІ. Автор численних публікацій на краєзнавчу тематику, книжок «Кіровоград» (1975, 1980, у співавторстві з В. А. Сандулом), «Туристські маршрути Кіровоградщини» (1982), співавтор збірників «Час чорного ворона» (1995) та «П'яте колесо» (2002), «Місто на сивому Інгулі» (2004). Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців. Був одним із засновників обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців. Нагороджений медаллю «Ветеран праці».

ПРЯДУН Іван Тимофійович
(1.05.1937, с. Мар'янівка)

Учитель і краєзнавець. У 1960 р. вступив до Кіровоградського педагогічного інституту. Працював учителем німецької мови у Верблюзькій середній школі, де й почав займатись пошуковою роботою. Разом з учнями встановив понад 400 імен бійців, які загинули в боях за Новгородківщину і були поховані в братських могилах біля с. Верблюжки. З 1973 р. працює у Першотравенській школі Компаніївського району. Тоді ж почав керувати клубом інтернаціональної дружби та організувати музей «Пам'ять». Музейна секція «Пошук», якою керував, організувала зустрічі з Героєм Радянського Союзу М. П. Берестовенком, збрала величезний матеріал про його життєвий та бойовий шлях. Дослідив життя українського письменника В. С. Близнеця. У музеї зберігаються унікальні експонати: особисті речі письменника, листи, твори з автографами, фотографії, критичні статті, малюнки тощо. З його ініціативи школі було присвоєно ім'я Героя Радянського Союзу М. П. Берестовенка. Гордістю школи є дві меморіальні дошки, присвячені відомим землякам – М. П. Берестовенку та В. С. Близнецю.

СІРОЖЕНКО П. С.
(сmt Компаніївка)

Генерал-майор.

ЯНОВСЬКИЙ Юрій Іванович
(14(27).08.1902, хутір Маєрове, тепер с. Нечаївка –
25.11.1954, м. Київ)

Український письменник. Навчався в Київському політехнічному інституті (1922–1924). Працював художнім редактором на Одеській кінофабриці (1925–1926). Вже в перших збірках оповідань – «Мамутові бивні» (1925), «Кров землі» (1927) – показав себе блискучим стилістом, майстром сюжету. Нове велике досягнення – роман «Майстер корабля» (1928). Романи «Чотири шаблі» (1929) і «Вершники» (1935), присвячені подіям громадянської війни. У роки Великої Вітчизняної, не маючи змоги

через хвороби піти на фронт, намагається прискорити перемогу силою письменницького слова. Протягом півроку висвітлював хід Нюрнберзького процесу як спеціальний кореспондент газети «Правда України». У 1947 р. закінчив роман «Мир» – розповідь про перший післявоєнний рік. У 1949 р. був удостоєний Державної премії СРСР третього ступеня. Автор п'єс «Дума про Британку» (1937), «Дочка прокурора» (1954), сценаріїв фільмів «Гамбург», «Фата Моргана», «Серця двох», «М. В. Гоголь», «Павло Корчагін», «Зв'язковий підпілля». Почав писати цикл п'єс про Т. Шевченка. На Київській кінофабриці за його творами знято фільми «Вершники» (1939) та «Дума про Британку» (1969). На могилі письменника в Києві встановлено пам'ятник (1961, скульптор І. Макогон). У с. Нечаївці відкриті меморіальний музей Яновського та пам'ятник (1972). У 1982 р. засновано республіканську та обласну премію ім. Ю. Яновського. Ім'я письменника носять вулиця Кіровограда та школа в с. Нечаївці. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1939), лауреат Державної премія СРСР (1949) за книгу «Київські оповідання».

ЯЦУН Володимир Васильович (9.10.1957, с. Нечаївка)

Член-кореспондент Інженерної академії України. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1981), де працює з 1983 р. Завідувач кафедри будівельних, дорожніх машин та будівництва (2000–2002). Кандидат технічних наук, доцент, декан факультету проектування та експлуатації машин Кіровоградського національного технічного університету. Сфера наукових інтересів – розробка та дослідження конструкцій вібраційно-пневматичного транспорту сипких кускових матеріалів та процесів вібропневмотранспортування. Автор понад 100 наукових праць, у тому числі 3 навчальних посібників, 14 методичних вказівок. Має 20 патентів та авторських свідоцтв СРСР. Відмінник освіти України.

- Географічне розташування
- Адміністративний устрій
- Символи району
- Населення
- Природні умови і природні ресурси
- З історії краю
- Економіка
- Гуманітарна і соціальна сфера
- Персоналії

МАЛОВИСКІВСЬКИЙ РАЙОН

...Де Смоліне, Мануйлівка і Виска,
 Де Кільтень тиха та Велика Вись,
 Тут дум високих вічна зірка блиска,
 Тут праця й пісня у вінок сплелись.

Григорій Красний, Григорій Перебийніс

К І Р О В О Г Р А Д С Ь К А О Б Л А С Т Ь

МАЛОВИСКІВСЬКИЙ РАЙОН

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ

Район знаходиться у північно-західній частині Кіровоградської області. Межує на півночі з Новомиргородським, на заході – з Новоархангельським, на півдні – з Добровеличківським і Новоукраїнським, на сході – з Кіровоградським районами Кіровоградської області. Крайні точки: північна – на північний схід від с. Комсомольського, південна – на південь від с. Шевченкового, західна – на захід від с. Новостанівки, східна – на схід від с. Мар'янівки.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ

На карті району 58 населених пунктів, що підпорядковані 20 радам: Мало-висківська міська рада (м. Мала Виска, сел. Комсомольське, с. Краснопілка, сел. Улянівка), Смолінська селищна рада (смт Смоліне), Березівська сільська рада (с. Березівка, с. П'ятихатки), Великовисківська сільська рада (с. Велика Виска), Злинська сільська рада (с. Злинка, с. Новаківка, с. Прохорова Балка), Кіровська сільська рада (с. Кіровка, с. Червона Поляна), Ленінська сільська рада (с. Леніна, с. Копанки, с. Полохівка), Лозуватська сільська рада (с. Лозуватка, с. Димине), Мануйлівська сільська рада (с. Мануйлівка, с. Лутківка), Мар'янівська сільська рада (с. Мар'янівка, с. Вись, с. Заріччя, с. Ковалівка, с. Олексіївка, с. Матусівка, с. Павлівка), Нововознесенківська сільська рада (с. Нововознесенка, с. Успенівка), Новогригорівська сільська рада (с. Новогригорівка, с. Новоолександрівка, с. Новопетрівка), Олександрівська сільська рада (с. Олександрівка, с. Новомиколаївка, с. Тарасівка), Оникіївська сільська рада (с. Оникієве, с. Ленінське, с. Новокрасне, с. Новомихайлівка, с. Новооникієве), Паліївська сільська рада (с. Паліївка, с. Веселе), Первомайська сільська рада (с. Первомайське), Плетеноташлицька сільська рада (с. Плетений Ташлик, с. Первомайськ, с. Шевченкове), Розсохуватська сільська рада (с. Розсохуватка), Хмелівська сільська рада (с. Хмельове, с. Запашка, с. Леніно-Ульяновка, с. Новопавлівка), Якимівська сільська рада (с. Якимівка, с. Андріївка, с. Виноградне, с. Дорофіївка, с. Межове, с. Миропіль, с. Новостанівка).

СИМВОЛИ РАЙОНУ

Опис герба

Щит перетятий двома пониженими срібними балками на синє поле та зелену базу. У синьому полі золотий міфічний птах Фенікс. У зеленій базі золота піраміда, яка поєднана з червоним диском.

Опис прапора

Прямокутне полотнище поділене горизонтально двома пониженими білими смугами на синю та зелену частини. На синій смузі золотий міфічний птах Фенікс. Співвідношення сторін 2:3, ширина частин 2/3 (синя), 1/6 (біла), 1/4 (зелена).

Пояснення символіки

Дві понижені срібні балки символізують дві основні ріки району – Малу Вись та Велику Вись. Міфічний птах Фенікс є символом надії, відродження після проходження надтяжких випробувань; мужності, всеосяжності та мудрості. У дохристиянській історії це поєднання неба і світла (Сонця).

Піраміда в зеленій базі символізує землю – кургани, які ніні є свідками прадавньої історії життя стародавнього народу скіфів; куб чорнозему, взятий біля села Оникієве і як еталон переданий на зберігання в Палату мір та ваги, що знаходиться в Парижі. Диск над пірамідою – символ Сонця, тепла, родинного вогнища.

Щит оздоблено дубовим листям зеленого кольору – символом стійкості, могутності, влади. Золоті колоски відображають основне багатство нашої землі – хліб, символізують достаток і щедрість. Листя та колоски обрамлені зліва та справа чотирма синіми стрічками з девізом – «Духовність», «Відродження», «Мир», «Праця».

Картуш оздоблено символічною вогненною галузкою з восьмипроменевою зіркою.

У нижній частині – символічне зображення траєкторії (орбіт) атома – символу багатства земних надр району. У прапорі повторюються кольори герба.

НАСЕЛЕННЯ

Сьогодні Маловісківський район за кількістю населення є одним з найбільших на Кіровоградщині. Тут мешкає 51,2 тис. чоловік.

У районі зареєстровано 20 релігійних громад.

ПРИРОДНІ УМОВИ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Геологічна будова

Територія району розташована на Українському кристалічному щиті, складеному з докембрійських кристалічних порід. Зверху вони вкриті пісками і глинами палеогенової системи.

Рельєф

Район лежить на Придніпровській височині. Його поверхня – підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована ярами, балками, річковими долинами, подекуди каньйоноподібними. Найвища точка району – 240 м – розташована на північ від с. Оникієвого.

Клімат

Район розташований у Дністровсько-Дніпровській лісостеповій фізико-географічній провінції. Середня температура січня –5,8 °С, липня +20,2 °С. Період з температурою понад +10 °С становить 163 дні. Середньорічна кількість опадів 452 мм, основна частина їх випадає у теплий період року. Висота снігового покриву до 15 см. Район розташований у недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зоні.

Поверхневі води

Річки Маловісківського району належать до басейну

*Герб і прапор
Маловісківського району*

МАЛОВІСКІВСЬКИЙ РАЙОН

Південного Бугу. Це Мала Вись, Кільтень, Велика Вись, Плетений Ташлик з притокою Сухий Ташлик.

Ґрунти

Серед ґрунтів району найпоширеніші типові середньогумусні чорноземи (90 % площі району). Є також реградовані опідзолені, лучно-чорноземні ґрунти.

Флора і фауна

Рослинність лучно-чагарникова, лучно-степова. Основні породи лісів: ясен (79 % площі) і дуб (16 %), є також клен, липа, акація, верба, осика тощо.

Фауна району представлена лісовими та степовими видами тварин. Серед них зустрічаються лисиця, заєць-русак, дика свиня, перепели, жайворонки, кілька видів качок та інші.

Природно-ресурсний потенціал

На території району є поклади: гранітів (Злинківське, Капустинське, Краснопільське родовища), бурого вугілля (незначні запаси, гніздове залягання), уранових руд (Березівське і Костянтинівське родовища).

На Маловісківщині споруджено 141 ставок з площею водного дзеркала 989 га, 8 водосховищ з площею водного дзеркала 520,5 га. Прогнозні й затверджені запаси підземних вод становлять 3,1 млн м³ на рік.

Екологія, охорона природи

У районі створено 10 заповідних об'єктів місцевого значення, що займають площу 270,9 га. Це ботанічний заказник «Плетений Ташлик», орнітологічний заказник «Заплава Малої Висі», ландшафтний заказник «Карпенків край», комплексна пам'ятка природи «Бірзуловські горби», ботанічні пам'ятки природи «Полезахисна смуга № 1», «Полезахисна смуга № 2», «Полезахисна смуга № 3», «Полезахисна смуга № 4», «Оман високий», геологічна пам'ятка «Каскади».

З ІСТОРІЇ КРАЮ

Територія району заселена здавна. Поблизу с. Новопавлівки у скіфському похованні знайдено бронзовий казан (V–IV ст. до н. е.), у с. Лозуватці – кам'яні вироби, уламки глиняного посуду (IV тис. до н. е.), у селах Великій Висці та Петрівці – артефакти доби бронзи (III–II тис. до н. е.).

У 1887 р. в с. Ерделеве (Леніна) знайдено скіфську кам'яну бабу.

Збереглося кілька курганів-поховань віком до 5 тис. років, а також пізніших скіфських. В них знаходили мідні, бронзові, золоті статуетки, прикраси (с. Паліївка, с. Олександрівка, с. Лутківка, м. Мала Виска, с. Лозуватка, с. Розсохуватка).

Край вперше згадується в літописах Київської Русі. В районі річок Мала Вись, Велика Вись, Інгулець колись відбувались військові сутички княжих військ та половців.

Масове заселення цих земель почалося в середині XVIII століття, коли на береги річок Мала Вись, Велика Вись, Кільтень почали прибувати поселенці з Молдавії та Сербії. У ці часи Катерина II почала наділяти своє оточення землями на території сучасного району. Так з'являються села Маргаричеве, Кошовичеве (нині Мануйлівка), Самохвалове (нині Лозуватка), Гапсине (нині Олександрівка) та інші. Переважна більшість населених пунктів дістають назви від прізвищ власників. Приміром, до 1863 року Мала Виска мала назву Кудашеве. І тільки у 1867 році, коли його власником став дворянин Улашин, село отримало сучасну назву.

*Місто Мала Виска.
Знову цвітуть каштани.
Фото М. Федорова*

Після будівництва залізниці Одеса–Бахмач наприкінці XVIII ст. швидко починає розвиватися промисловість. 15 жовтня 1899 р. вступив до ладу місцевий цукровий, а через два роки – спиртовий завод.

Адміністративно-територіальний устрій на початку XX ст. не був сталим. За даними Всеросійського перепису населення у 1883–1885 рр. Єлисаветградський повіт складався з 57 волостей. На території сучасного району знаходилися Маловисківська, Великовисківська, Ерделівська, Злинська, Плетеноташлицька, Хмелівська, Якимівська волості. А вже у червні 1920 р. п'ятий Єлисаветградський з'їзд рад виніс рішення про необхідність перегляду адміністративно-територіального

*Будинок Кудашевих
(м. Мала Виска)*

поділу. Однак цей процес розтягнувся на кілька років. В органах влади точилися суперечки щодо назв територій, а також організації органів управління.

7 березня 1923 року Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет прийняв постанову «Про адміністративно-територіальний поділ України». Згідно з цим документом були ліквідовані повіти й волості. Єлисаветградський повіт реорганізувався в Єлисаветградський округ, до складу якого ввійшли утворені цією постановою 13 районів. Серед них – Великовисківський, Злинський, Маловисківський і Хмелівський. Цю дату можна вважати офіційним утворенням Маловисківського району. Мала Виска стала його адміністративним центром. З 1923 р. до 1935 р. район перетерпів декілька реорганізацій.

Історію району складали долі багатьох поколінь людей, які були свідками й учасниками турецьких воєн, Вітчизняної війни 1812 року, Кримської війни 1853–1856 років, Російсько-японської війни 1904–1905 років, революційних подій 1905-го та Першої світової війни. Не обминув їх і вирій Жовтневої революції та громадянської війни.

Жителі району пізнали колективізацію та лихоліття 1932–1933 років. Перші роки становлення були періодом важкої праці. Швидкими темпами росли села Паліївка, Мануйлівка, Злінка, Плетений Ташлик, Кіровка, Новогригорівка та інші. На карті Малої Виски з'явилися нові вулиці – Жовтнева, Гоголя, Шевченка, Привокзальна.

Мирна праця була перервана окупацією. 30 липня – 2 серпня 1941 року фашистські війська почали руйнувати народно-господарський комплекс. А 29 серпня польова комендатура в селі Велика Виска видала наказ про арешт усіх чоловіків віком від 16 до 45 років, які не підкорялися новому режиму.

Дорогою ціною заплатили маловищани за перемогу:

*Зустріч з художником
П. П. Оссовським
біля поховання генерала
кавалерії О. В. Самсонова
в с. Якимівці Маловисківського
району (2003 рік)*

з фронтів не повернулося 4 445 осіб: у боях загинуло 3 564, пропало безвісти 602, а 208 наших солдат померли від бойових ран.

Перша радість на обличчях жителів району засвітилася на Різдво, 7 січня 1944 року. На світанку цього дня частини 116-ї механізованої бригади 8-го механізованого корпусу під командуванням полковника М. Крічмана звільнили села Мар'янівку та Паліївку й увійшли до Малої Виски. Але розвинути наступ не вдалося. Жительку Малої Виски М. І. Кальнооку, яка показувала танкістам дорогу до військового ворожого аеродрому, фашисти розстріляли. За проявлену мужність рядовому І. Ф. Зибіну і лейтенанту В. І. Акімову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

10–14 березня 1944 року Маловисківський район було повністю звільнено від фашистської окупації військами II Українського фронту.

Понад 6 тисяч жителів району на фронтах Великої Вітчизняної війни нагороджені орденами та медалями. Звання Героя Радянського Союзу удостоєні рядовий П. В. Велігін (по смертні), лейтенант Є. М. Жердій (по смертні), лейтенант П. Є. Кочерга, майор І. М. Науменко, лейтенант О. Г. Орлов, полковник І. М. Сухомлін. Повними кавалерами ордена Слави стали Д. П. Горбенко (по смертні), І. А. Катана і В. С. Ларін.

У першому повоєнному році урожайність ярової пшениці становила 4 центнери, а озимої – 5,6 центнера. У наступному, 1947 році, ланкова Маловисківського цукрокомбінату О. Д. Табунець одержала з гектара 31,6 ц озимої пшениці та 601,7 ц цукрових буряків. За цей трудовий подвиг вона удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці. Так самовіддано працювали повсюди. У 1948 році 13 колгоспників Великої Виски, продовжуючи рух так званих п'ятисотенниць, стали Героями Соціалістичної Праці за вирощування високих урожаїв озимої пшениці та понад 600 ц/га цукрових буряків.

У сьогоднішніх межах район сформувався 4 січня 1965 р. після Указу Президії Верховної Ради УРСР, який виявився останнім, що стосувався територіально-адміністративного формування Маловисківщини. До цього район пережив чотири перерозподіли.

Площа району 1 248 км².

ЕКОНОМІКА

Промисловість

Сьогодні Смолінська шахта є однією з двох з добування уранової руди в державі (60 % від загального обсягу). Це найбільше підприємство району, займає майже 70 % його валового виробництва. Вагомий внесок у здобутки підприємства робить директор В. В. Коваленко. Ведуться роботи з освоєння Новокостянтинівського рудника.

За роки існування не втратив свого значення Маловисківський спиртовий завод, який тривалий час очолює В. Я. Альба. Незважаючи на економічні перебудови, вдалося зберегти цілісне виробництво. Нині це підприємство з високою технологією виробництва. Випускає спирт, паливний етанол, хлібопекарські дріжджі, вуглекислоту. Має широкі зв'язки із зарубіжними партнерами.

Маловисківський завод сухого знежиреного молока виготовляє сухе моло-

МАЛОВІСКІВСЬКИЙ РАЙОН

ко, масло, цільномолочну продукцію. За добу підприємство може переробити 250 т молока.

Маловісківський цукровий завод, що працює з 1899 р., переробляє за добу 40 тис. ц сировини. За наявності достатньої кількості цукрових буряків підприємство здатне за сезон виробити 36 тис. т цукру.

Фруктові та овочеві консерви випускає Маловісківський консервний завод. Його потужність – 3 мільйони умовних банок на рік.

Оникіївський держлісгосп – високорентабельне підприємство, яке має тісні зв'язки з європейськими партнерами. Його продукція добре відома в чотирьох країнах Європи. У цьому велика заслуга директора, депутата районної ради В. Г. Єрмолаєва.

Агропромисловий комплекс

Сьогодні власниками земельних паїв у районі стали майже 15 тисяч селян. Міцно утвердилися нові господарські формування, яких у районі налічується понад 50. На початку 1990-х років, наприклад, Паліївський колгосп ледь жеврів. Прийшов у село молодий та енергійний Ю. Л. Гульдас. Ситуація змінилася на краще, зараз це одне з передових господарств у районі. І це непоодинокі випадки. З перспективою на майбутнє працюють нині господарства, які очолюють А. М. Вишневський, В. М. Волошиновський, І. М. Сосновський, М. А. Мельник, О. В. Бабенко, А. В. Кобелев, А. Б. Хмурін, В. П. Сорока, В. Р. Шваюк та інші, в нинішніх економічних умовах вони зуміли зробити свої господарства рентабельними. Якщо в 90-х роках тривало помітне зменшення валової продукції сільського господарства, то за останні три роки не лише зупинено спад виробництва, а й намітилися чіткі тенденції до його збільшення. Усе це дає підстави упевнено дивитися в майбутнє, намічати перспективи розвитку. Впродовж 2001–2002 рр. Маловісківщина отримувала чи не найвищі врожаї зернових культур за роки свого існування. Так, у 2001 році зібрано 162,4 тис. т зерна – такий внесок району в український коровай.

Транспорт

Основним автопідприємством району є Маловісківське АТП-13543. Воно забезпечує автобусне сполучення між населеними пунктами.

У 1868 р. через район пролягла залізниця. Перша станція мала назву Плетений Ташлик. У 1915 р. перші поїзди почали курсувати через станції Виска і Капустине.

Зв'язок

Послуги зв'язку в районі надають структурні підрозділи «Укрпошти» та «Укртелекому».

ГУМАНІТАРНА І СОЦІАЛЬНА СФЕРА

Освіта та наука

У районі функціонують 17 шкіл I–III ступенів, 9 шкіл I–II ступенів, 3 школи I ступеня, Маловісківська гімназія.

У Малій Висці проживає заслужений учитель України Г. М. Перебийніс. Він багато зробив для Маловісківської середньої школи № 3, де тривалий час працював директором, а з виходом на пенсію продовжує започатковану відомим і шанованим учителем історії міської школи № 3 О. С. Ковтуном краєзнавчу роботу.

Професійно-технічне училище № 37 в районному центрі готує фахівців багатьох сільських професій.

Охорона здоров'я

Медичне забезпечення району здійснюється територіальною мережею лікувально-профілактичних закладів, до якої входять центральна районна лікарня, 6 амбулаторій, медико-санітарна частина, станція переливання крові, 32 фельдшерсько-акушерських пункти. Тут працює майже 600 медпрацівників. Очолює районну медичну службу заслужений лікар України, кандидат медичних наук, депутат обласної ради К. Л. Чурпій. У центральній районній лікарні функціонує 6 стаціонарних відділень, поліклінічне відділення з жіночою та дитячою консультаціями. Продовжуються роботи з виконання національних медичних програм, що дало змогу виявляти захворювання на ранніх стадіях і запобігати смертності та інвалідності населення.

Культура та мистецтво

Люди шанують і поважають рясні таланти Маловисківщини в поезії, музиці, танці. Самодіяльні митці мають змогу проявляти свої здібності на сценах 32 клубних закладів та в школі мистецтва, у двох музичних школах (Смоліне, Мар'янівка). Вони є постійними учасниками районних, обласних та всеукраїнських свят, конкурсів і фестивалів. Відомі в районі самодіяльні колективи сіл Хмельового, Новогригорівки, Великої Виски, Лозуватки. Далеко за межами області відомий заслужений працівник культури України самодіяльний композитор Павло Бровченко.

У Маловисківському районі діють районний історико-краєзнавчий музей (Мала Виска), краєзнавчі музеї у Хмельовому, Злинці, Мануйлівці, Смоліному.

Пам'ятками архітектури місцевого значення є церква Іоанна Богослова (с. Лутківка Мануйлівської сільської ради) та Олено-Костянтинівська церква (с. Копанки Ленінської сільської ради).

*«Зі святом, учителю!»
Заслуженого вчителя
України Г. М. Перебийноса
вітають його вдячні учні.
1982 р.*

МАЛОВИСКІВСЬКИЙ РАЙОН

На території району є 9 пам'яток археології і 55 пам'яток історії та монументального мистецтва.

Видавнича діяльність та ЗМІ

У районі двічі на тиждень виходить газета «Маловисківські вісті» (тираж понад 3 тисячі примірників). Зареєстровані також місячники «Літо» (комунальна власність) та «Рекламний кіоск» (приватне видання).

Фізична культура і спорт

Можна тільки пишатися здобутками майстрів спорту Василя Федорова, Марини Бритікової, Марини Лопушняк, Ігоря Шостака, Артема Тоцького та інших. Вони стали чемпіонами та призерами першості України з шахів, дзюдо, легкої атлетики, рукопашного бою, баскетболу. За підсумками обласної спартакиади 2002 р. Маловисківський район посів друге місце серед районів області.

Соціальний захист населення

В органах праці та соціального захисту населення на обліку знаходиться 1807 сімей, які одержують різні види державної допомоги, що становить 10,5 % від загальної кількості сімей у районі. Допомоги фінансуються вчасно, заборгованості з виплати немає.

Міністерством праці та соціальної політики України Маловисківський район визначено як пілотний район в Україні, у якому впроваджуватиметься спільно зі Світовим банком проект «Підвищення ефективності управління реформою системи соціального захисту в Україні».

Запровадження проекту дасть можливість:

- забезпечити гарантовану державну підтримку соціально вразливих верств населення та здійснення реформування системи соціального захисту;
- змінити ставлення населення до соціальної допомоги шляхом максимального спрощення процедури надання допомоги та більш адресного її спрямування.

В органах Пенсійного фонду на обліку перебувають 14,9 тис. пенсіонерів, які одержують пенсії на підставі 24 законодавчих актів України.

У районі субсидіями користується 11,6 тис. сімей. Їх витрати за рахунок субвенції державного бюджету місцевим бюджетам за призначеними субсидіями у 2003 р. зменшено на 1 491,6 тис. грн, які профінансовано в повному обсязі. Субсидії на придбання скрапленого газу та твердого палива в районі надані більше 5 тис. сімей на суму 1 099 тис. грн, які профінансовано з державного бюджету в повному обсязі. Кошти отримали всі сім'ї, яким була призначена субсидія.

На обліку в управлінні праці та соціального захисту населення перебуває 10,9 тис. пільговиків, із них: 4 456 ветеранів війни, 6 000 ветеранів праці, 384 громадянини, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, 53 ветерани військової служби та органів внутрішніх справ та 16 реабілітованих громадян, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами.

За 2003 р. надано пільг на загальну суму 1 036,7 тис. грн, на відшкодування яких спрямовано 937,9 тис. грн.

До складу територіального центру управління праці та соціального захисту населення Маловисківської райдержадміністрації входить відділення соціальної допомоги вдома. Територіальним центром надаються послуги перукаря, швачки, чоботаря та пралі. Протягом 2003 р. надано різних видів соціальних послуг 580 особам.

ПЕРСОНАЛІІ

АЛЕКСЄЄВА Ольга Михайлівна (15.09.1910, с. Велика Виска)

Герой Соціалістичної Праці (1948). З дитячих років батракувала. Однією з перших вступила до організованого в селі колгоспу. Була дояркою на фермі, потім ланковою в колгоспі ім. Карла Маркса. В перші післявоєнні роки колектив її ланки вирощував до 40 ц/га озимої пшениці та високі врожаї цукрових буряків. У 70-х роках працювала птахівницею. З 1980 р. жила в Кіровограді.

АНДРУШКО Тетяна Володимирівна (11.02.1967, м. Мала Виска)

Поет, член Національної спілки письменників України (2004). Закінчила Новобузьке педагогічне училище (Миколаївська область). Навчалася на факультеті журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Нині працює відповідальним секретарем районної газети «Маловисківські вісті». Автор поетичних збірок «На перехресті потаємних зим» (2001) та «Провінційний блюз» (2002). Дипломант Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов» (1997), переможець обласного літературного конкурсу ім. В. Гончаренка (2000).

БАШЛОВКА Никифір Семенович (13.04.1904, с. Лозуватка – 16.12.1972, смт Компаніївка)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Виходець із багатодітної селянської сім'ї. Безпартійний, освіта початкова. Одним із перших вступив у організований в рідному селі колгосп. Учасник Великої Вітчизняної війни, удостоївся бойових нагород, мав поранення. Демобілізувавшись із армії, очолив колгосп ім. Кірова Великовисківського району. У 1947 р. це господарство у складних повоєнних умовах одержало високий урожай озимої пшениці й значно перевиконало план продажу хліба державі. Пізніше працював бригадиром, виконував різні роботи у колгоспі ім. Жданова.

БЕЗПАЛИЙ Леонід Якович (31.12.1926, с. Розсохуватка)

Поет. Навчався в Харківському театральному інституті. Друкувався в обласній періодиці. Живе й працює в с. Крупському. Перша книга поезій – «На відстані сльози» (1993).

БЕРЕЗНЮК Іван Іванович (1921, с. Краснопілка)

Генерал-майор. Закінчив Маловисківську середню школу № 3 (1940). У роки Великої Вітчизняної війни – розвідник. Виконував відповідальні завдання в тилу ворога. У післявоєнні роки продовжує службу у прикордонних військах. Проживає в Ризі.

БЄЛІНСЬКИЙ Володимир Васильович (11.10.1952, с. Березівка Маловисківського району)

Заслужений журналіст України (1998). У 1973 р. закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут, у 1988 р. – відділення журналістики Вищої партійної школи ЦК Компартії України. З 1974 р. працював у

новгородківській районній газеті, а з 1976 р. – в обласній газеті «Кіровоградська правда» на посадах кореспондента, завідуючого відділом, заступника редактора. Нині головний редактор газети «Кіровоградська правда».

БРОВЧЕНКО Володимир Якович (1.06.1931, м. Мала Виска)

Український поет, член Спілки письменників України (1958), заслужений діяч мистецтв України. У 1955 р. закінчив Одеський технологічний інститут. Працював на Херсонському консервному комбінаті. Був редактором обласної молодіжної газети. Тривалий час знаходився на партійній роботі в Києві. В 1973–1979 рр. був головним редактором журналу «Дніпро», потім – головою правління Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Автор збірок «Шумлять жита», «На крилах вечорів», «Думна гора», «Вічний жайвір», «Зошит з-під каменя»; роману у віршах «Як Мамай до Канади їздив»; збірок пісень «Вірність», «Материне поле», «Голуби» (разом з братом композитором Павлом Бровченком) та багатьох інших. Твори видавались російською та англійською мовами. Проживає у Києві. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями. Лауреат премії ім. В. Винниченка.

ВАЛИНЕЦЬ Іван Іванович (5.12.1940, с. Лозуватка)

Лауреат Державної премії СРСР (1981). Закінчив училище механізації сільського господарства в с. Синяві (Київська область, 1959). Два роки працював механізатором у Кустанайській області Казахської РСР. Після закінчення служби в Радянській Армії працював у Долинському районі трактористом, начальником механізованого загону, бригадиром тракторної бригади, а з 1984 р. – керуючим відділком бурякорадгоспу ім. Карла Маркса. За видатні досягнення у галузі сільськогосподарського виробництва удостоївся Державної премії СРСР. Нагороджений орденом Трудової Слави III ступеня.

ВЕЛИГІН Петро Володимирович (1923, с. Злинка – 13.04.1944)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). На фронті з 1942 р. Учасник оборони Сталінграда, визволення Криму від гітлерівських окупантів. 13 квітня 1944 р. після нерівного бою у числі вісьмох розвідників потрапив у руки ворога в с. Ашага-Джамин (тепер Геройське) Сакського району. Розстріляний фашистами.

ВЕРБОВСЬКИЙ Іван Устинович (7.11.1910, с. Іванівка – 12.10.1978, м. Тирасполь)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). Працював у риболовецькій артілі на Кубані, був матросом на пароплаві «Волга». Бойову біографію розпочав у серпні 1941 року. Проїшов шлях від Белгорода до Праги і Дрездена. Був рядовим бійцем, а в 1944 р. став санінструктором 5-ї гвардійської армії. З полів битв виніс майже 500 по-

ранених солдатів і офіцерів з особистою зброєю, знищив 23 фашисти і взяв у полон дев'ятьох. Після війни жив і працював у Тирасполі.

**ВОРОНА (Мирза) Марія Петрівна
(25.02.1921, с. Велика Виска)**

Герой Соціалістичної Праці (1948). Працювала в місцевому колгоспі ім. Жданова з довоєнних років. У 1950-х роках очолювала ланку. Відзнаки удостоїлась за одержання високих урожаїв озимих пшениці й жита.

**ГОЛЕНКО Микола Іванович
(5.05.1902, с. Велика Виска – 1958)**

Герой Соціалістичної Праці (1948). Одним із перших вступив до організованого в селі колгоспу. Брав участь у Великій Вітчизняній війні. Повернувшись з фронту, працював бригадиром, головою колгоспу в с. Ленінське, тепер Оникіївської сільради. Звання Героя удостоєний за високі врожаї сільськогосподарських культур у перші повоєнні роки.

**ГОРБЕНКО Дмитро Пилипович
(1907, с. Кіровка – 7.05.1945, неподалік м. Дрезден)**

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Після закінчення початкової школи разом з батьками займався хліборобством. У 1926–1927 рр. проходив дійсну службу в Червоній Армії, згодом працював на різних роботах у місцевому колгоспі. У роки Великої Вітчизняної війни з боями пройшов шлях від Південного Бугу до Дрездена. Нагороджений трьома орденами Слави, орденом Червоної Зірки та медаллю «За відвагу».

**ГОРОВИЙ Іван Федосійович
(18.08.1936, с. Лозуватка)**

Прозаїк і поет. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту (1964). Перші твори побачили світ у 1957 році. Окремим виданням вийшла збірка дитячих оповідань «Квітничок» (1994).

**ГРУЗІН Василь Дмитрович
(м. Мала Виска)**

Заслужений журналіст України, лауреат премії імені Я. Галана. Журналістський шлях розпочинав у районній газеті «Червоний прапор». Головний редактор газети «Сільські вісті».

**ДВОРНИК Світлана Дмитрівна
(20.01.1970, м. Мала Виска)**

Поетеса. Закінчила середню школу № 3 в м. Мала Виска і Кіровоградське медучилище (1990). Працює фельдшером «швидкої допомоги» в м. Мала Виска. Автор збірки «Одкровення» (1994).

ЕРДЕЛІ Ксенія Олександрівна

(8 (20).02.1878, с. Миролюбівка, тепер с. Кіровка – 27.05.1971, м. Москва)

Відома арфістка, композитор, педагог і музичний діяч, народна артистка СРСР (1966). Навчалася в Єлисаветграді у гімназії. Закінчила Смольний інститут (1895), де поряд із загальноосвітніми предметами навчалася співу, гри на фортепіано, диригуванню. У 1891–1899 рр. серйозно захопилася грою на арфі, виступала з концертами в містах Росії, була арфісткою оркестру італійської опери. У 1900–1907 і 1919–1938 рр. солістка оркестру Великого театру Союзу РСР. Викладала в музично-драматичному училищі і Петербурзькій консерваторії (1913–1918). З 1918 р. працює в Московській консерваторії, з 1939 р. – професор. Вважається основоположницею радянської школи гри на арфі. Написала ряд музичних творів. Нагороджена двома орденами і медалями. А. Кос-Анатольський присвятив Ерделі концерт для арфи.

ЖЕРДІЙ Григорій Федорович

(22.03.1903, с. Велика Виска – 1976, м. Кривий Ріг)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Один з перших вступив до колгоспу. Учасник Великої Вітчизняної війни, за бойові подвиги відзначений медалями. Після війни очолював рільничу бригаду, яка отримувала високі врожаї зернових. З 1964 р. – персональний пенсіонер союзного значення.

ЖЕРДІЙ Євген Миколайович

(5.08.1918, с. Велика Виска – 14.06.1942)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1942, посмертно). Після закінчення школи працював на шахтах Донбасу. У 1940 р. закінчив Чугуївське військово-авіаційне училище, працював інструктором. На фронті з березня 1942 року. лейтенант, командир ланки 8-ї повітряної армії. Здійснив 80 бойових вильотів. Особисто збив чотири ворожих літаки й стільки ж у групових боях. У нерівному поединку, втративши боеприпаси, таранив машину противника. У с. Маначинівці Куп'янського району на могилі Героя встановлено обеліск.

ІВАНЧЕНКО Катерина Давидівна

(24.02.1905, с. Велика Виска)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Освіта початкова. Однією з перших вступила до організованого в селі колгоспу. В перші післявоєнні роки в тодішньому колгоспі ім. Жданова очолила рільничу ланку, що отримувала високі врожаї.

ІВАНЧЕНКО Микита Степанович

(1904, с. Велика Виска – 25.09.1971)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Заочно закінчив сільськогосподарський технікум. Брав участь у Великій Вітчизняній війні, має бойові нагороди. Після війни – бригадир тракторної бригади Шостаківської МТС. За рекордний на той час урожай озимої пшениці удостоївся Золотої Зірки «Серп і Молот» і ордена Леніна. Пізніше працював комбайнером у колгоспі «Победа». Жив у с. Оникієве.

КАТАНА Гаврило Макарович
(1926, с. Новопетрівка)

Герой Соціалістичної Праці (1973). Закінчив Бобринецьке училище механізації (1952). Працював комбайнером, бригадиром тракторної бригади колгоспу «Победа». Золотої медалі «Серп і Молот» удостоївся за одержання стабільно високих і сталих урожаїв зернових і технічних культур. З 1983 р. – персональний пенсіонер союзного значення. Відзначений двома орденами Леніна та іншими нагородами.

КАТАНА Іван Антонович
(15.06.1924, с. Плетений Ташлик)

Учасник Великої Вітчизняної війни, повний кавалер ордена Слави. Був розвідником у складі 97-ї дивізії 5-ї гвардійської армії. Дійшов до Берліна. Після війни працював механізатором у МТС, обліковцем, комірником, з 1982 р. – диспетчер радгоспу «Кіровоградський».

КАЩЄВА Раїса Олексіївна
(1942, с. Плетений Ташлик)

Лауреат Державної премії СРСР (1983). Трудову діяльність почала в 1959 р. після закінчення школи лаборантом Маловісківського цукрозаводу. З 1963 р. працювала на Кіровоградському заводі радіовиробів. Обиралась депутатом Верховної Ради УРСР. Нагороджена орденами Трудового Червоного Прапора, Трудової Слави III ступеня, медалями.

КРАСНИЙ Григорій Олексійович
(26.02.1950, м. Мала Виска – 2004)

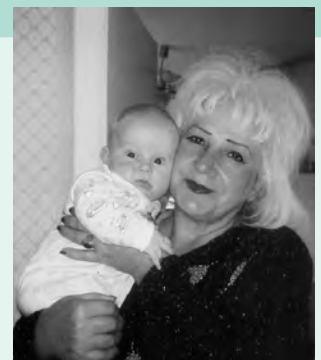
Журналіст, поет. Член Національної спілки журналістів України, обирався делегатом з'їзду журналістів, тривалий час входив до правління обласної журналістської організації. Майже три десятки років працював у редакції маловісківської районної газети «Маловісківські вісті»; з 1987 р. до 2002 р. – редактор газети. Співавтор збірки поезій та гумору. Разом з Г. М. Перебийносом та В. Б. Тільновим написав книгу «Маловісківський район» (2003). Нагороджений медаллю.

КОВТУН Олександр Сергійович
(с. Дорофіївка)

Краєзнавець, організатор районного історико-краєзнавчого музею.

КОНДРАТЕНКО (Процун) Валентина Фокіївна
(29.09.1941, с. Димине)

Поетеса. Дворічною дитиною втратила матір, виховувалась у сім'ї вчительки української мови та літератури і колгоспника. Закінчила Маловісківську середню школу № 3 та філологічний факультет Кіровоградського педінституту. Зараз працює директором Олексіївського сільського Будинку культури Добровеличківського району. Писати вірші почала в зрілому віці. Друкувалась у районних, обласних, республіканських виданнях. Член обласного літоб'єднання «Степ», лауреат обласної літературної премії «Моя земля – земля моїх батьків». Автор поетичних збірок «Цвіте запізнілий мій, терновий» (1996), «Між радістю і плачем» (2000).

КОНДРАТЮК Юрій Васильович (21.06.1897, м. Полтава – жовтень 1941)

Учений-винахідник, один із фундаторів ракетної техніки і теорії космічних польотів. Виховувався у свого діда – земського лікаря Я. М. Даценка. У 1916 р. закінчив Другу Полтавську гімназію і того ж року вступив до Петербурзького політехнічного інституту. З 1918 р. працював у Полтаві, Києві, Смілій. Був кочегаром (1921–1925), згодом – механіком на Маловисківському цукрозаводі. З 1927 р. займається проектуванням елеваторної техніки в Новосибірську. У Харкові в Українському НДІ промислової енергетики очолив групу з проектування і будівництва найбільшої в світі Кримської вітроелектростанції (1933). Розробки Кондратюка з питань будівництва залізобетонних веж і вітротехніки зокрема використані при спорудженні Останкінської телевежі. Перед війною працював у Центроенергобуді (Москва). Незалежно від К. Е. Ціолковського в 1918–1919 рр. розробив основні проблеми космонавтики, космічних польотів і конструювання міжпланетних кораблів. Працюючи в Малій Висці, знову і знову повертається до цієї теми. Допрацьована робота в 1929 р. вийшла в Новосибірську під назвою «Завоювання міжпланетних просторів». Багато відкриттів і положень Кондратюка використовуються в міру розвитку космонавтики. Учений загинув на фронті під час Великої Вітчизняної війни. Його іменем названо кратер на зворотному боці Місяця. На честь ученого на станції Кроловській (Північний Кавказ) зведено меморіальний комплекс. У 1987 р. в Полтаві відкрито музей Ю. В. Кондратюка. На одному з корпусів Маловисківського цукрозаводу виставлено меморіальну дошку. У місцевому краєзнавчому музеї є експозиція, присвячена творчості Ю. В. Кондратюка.

КОЦАР Леонід Іванович (26.08.1953, с. Павлівка)

Поет. Працював на будівництві. Тепер – інженер-геодезист Кіровоградського ливарного заводу. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педінституту (1995). Друкувався в обласній періодиці. Автор поетичної збірки «Мамина бузкова світлиця» (1994).

КРИВОХИЖА Анатолій Михайлович (1.12.1925, с. Копанки)

Хореограф, народний артист УРСР (1973). У 1957 р. закінчив Омський інститут фізичної культури. Працював балетмейстером у філармоніях і театрах СРСР. З 1957 р. – художній керівник заслуженого самодіяльного народного ансамблю танцю УРСР «Ятрань» Палацу культури імені Калініна кіровоградського заводу «Гідросила». Колектив побував на гастролях в Італії, Канаді, Великобританії, США, Франції, Афганістані, Мальті, на Кубі. У 1975 р. ансамбль став лауреатом республіканської комсомольської премії ім. Островського. Працював балетмейстером-постановником ансамблю «Зоряни» в обласній філармонії. Разом з ансамблем побував на гастролях у Німеччині та Франції. З 1997 р. – доцент кафедри хореографічних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. К. Винниченка. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора та іншими орденами і медалями.

МАКАРЕНКО Євгенія Платонівна
(3.01.1916, с. Велика Виска)

Герой Соціалістичної Праці (1948). Ще підлітком вступила до колгоспу. У перші повоєнні роки в колгоспі імені Кірова очолила рільничу ланку, яка в нелегких умовах 1947 р. досягла рекордного показника – 48 ц/га пшениці. За цю трудову перемогу ланкова отримала Зірку Героя.

МИЦЕНКО Іван Михайлович
(22.12.1949, с. Злинка)

Академік Академії економічних наук України. У 1984 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування. Працював на керівних посадах у промисловості, сільському господарстві, органах влади. У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування обіймав посади молодшого наукового співробітника (1986), старшого наукового співробітника (1987), старшого викладача (1995). У 1997 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1998 р. доцент. Нині завідувач кафедри міжнародної економіки, начальник циклу цивільної оборони Кіровоградського національного технічного університету. Сфера наукових інтересів – безпека життєдіяльності людини, умови праці на виробництві. Автор 34 наукових робіт, з них 4 навчальних посібники.

МИЦЕНКО (Колечкін) Михайло Петрович
(20.02.1920, с. Злинка)

Прозаїк, критик, член Спілки письменників України (1961). Закінчив філологічний факультет Одеського університету (1946). Вчителював, працював методистом Харківського інституту вдосконалення кваліфікації вчителів, зав. відділом прози журналу «Прапор», заступником відповідального секретаря Житомирської організації СПУ. Автор книжок оповідань і повістей «Медалісти» (1954), «Чисті струмки» (1960), «Молоді грози» (1963), «Зорепад» (1964), «Барвінок та рута» (1965), «Вітровий» (1966), «Нема зерна неправди» (1967), «Пізнай самого себе» (1969), «Жадання» (1972), «Олелькові вітри» (1974), «Черемшина» (1978), «Траса» (1981); романів «Криця» (1976), «Степова роса» (1982), «Лелеки» (1984); багатьох критичних, публіцистичних, педагогічних статей і рецензій. Деякі оповідання перекладені російською, адигейською, чуваською та угорською мовами. Нагороджений медаллю, Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

МОТОРНИЙ Олександр Давидович
(22.08.1919, с. Спаське – 26.06.1977)

Прозаїк, член Спілки письменників України (1962). Навчався на історичному факультеті Київського університету. З 1945 р. працював педагогом. Автор п'єси «Свіжий вітер» (1958); збірки гуморесок «Слизьке масло» (1961); книжок нарисів та оповідань «Степові світанки» (у співавторстві, 1962), «Щедре серце» (1963), «Степовий велет» (1966); «Горлиця з яблуневого саду» (оповідання і повість, 1973). Учасник Великої Вітчизняної війни. Нагороджений медалями.

МОТОРНИЙ Юрій Давидович (с. Хмельове)

Журналіст. Працював головним редактором газети «Сільські вісті».

НАУМЕНКО Степан Іванович (7.01.1920, с. Злинка)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1951). До 1936 р. навчався в місцевих початковій і середній школах. Працював токарем по металу на одному з одеських заводів. У 1937 р. вступив до 1-го Ленінградського військового авіатехнічного училища. Під час Великої Вітчизняної (з грудня 1941 р.) був техніком авіаланки в 615-му нічному авіаполку легких бомбардувальників. У травні 1942 – жовтні 1943 рр. навчався на курсах командирів ланок у школі льотчиків. З лютого 1950 р. до березня 1951 р. перебував у спеціальному урядовому відрядженні. З березня того ж року – комеск, помічник і заступник командира авіаполку, з вересня 1959 р. – командир авіаполку. З 20 березня 1961 р. у званні полковника за станом здоров'я звільнений у запас. Успішно закінчивши педагогічний інститут, працював заступником директора школи з виробничого навчання в Подольську (Московська область). Викладав фізику та загальнотехнічні дисципліни. Згодом – старший викладач Все-союзного заочного політехнічного інституту. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, двома – Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, десятьма медалями.

НІКІТЕНКО Станіслав Володимирович (9.08.1961, с. Плетений Ташлик)

Генерал-майор міліції. Закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1988) та Київський інститут внутрішніх справ НАВСУ (2001). В органах внутрішніх справ з 1989 року. Працював начальником УМВС України в Кіровоградській області.

ОРЛОВ Олександр Гнатович (26.05.1918, с. Велика Виска)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1945). В рідному селі здобув середню освіту і працював бухгалтером, а згодом – старшим бухгалтером у Великовісківській конторі зв'язку. 7 жовтня 1938 р. призваний до лав Червоної Армії, де закінчив полкову школу та військове училище. У роки Великої Вітчизняної воював на Північнокавказькому, III Українському і I Білоруському фронтах. Особливо відзначився в березневих боях 1945 р. під містом Кюстріном. Ворог, намагаючись вийти з оточення, кинув на наші позиції два батальйони піхоти й 16 танків. У чотирнадцятигодинному поєдинку гармаші О. Г. Орлова знищили 13 фашистських машин і близько 200 гітлерівців. Після війни успішно закінчив Військову артилерійську академію імені Ф. Е. Держинського. З 22 жовтня 1965 р. полковник запасу. Працював у Белгороді начальником відділу кадрів обласного виробничого управління будівництва та експлуатації шляхів. Нагороджений орденами Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, дванадцятьма медалями.

ОССОВСЬКИЙ Петро Павлович
(18.05.1925, м. Мала Виска)

Відомий російський художник, народний художник СРСР (1989), лауреат Державної премії СРСР (1985), дійсний член Російської Академії мистецтв. Онук визначного українського театрального діяча Дмитра Гайдамаки (Вертепова, 1897–1987) – учня М. Кропивницького. Акторами були його бабуся Юлія Шостаківська та мати. І хоча у Малій Висці прожив лише шість перших років, саме її вважає своєю «землею обітваною». У 1944–1950 рр. продовжив навчання в Художньому інституті імені В. І. Сурикова, був учнем Сергія Герасимова. Член Спілки художників СРСР (1956). За серію робіт «Куба» нагороджений срібною медаллю Академії мистецтв СРСР та орденом «Знак Пошани», а за серію «Слов'янські портрети» – золотою медаллю італійської Академії мистецтв. У 1970 р. художнику присвоєно звання заслуженого художника РРФСР, а в наступному році його обирають першим секретарем правління Спілки художників РРФСР. У 1975 р. присвоєно звання народного художника РРФСР. У 1985 р. отримав Державну премію СРСР за цикл картин «Золотий Кремлівський пагорб», «Віки проходять над Кремлем», «Сонце над Красною площею», «Палацева площа». Вважається основоположником так званого «суворого стилю» в мистецтві, для якого характерні декоративність, узагальнення форми, відсутність нюансів та монументальність. Для творчості художника також характерна робота серіями. Широко відомі його цикли, присвячені Кубі, Мексиці, Чехії, Словаччині, псковській землі, Московському кремлю та інші. Зараз живе в Москві.

ПЕРЕБИЙНІС Григорій Миколайович
(10.01.1922, с. Мануйлівка)

Заслужений учитель України, краєзнавець. Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив географічний факультет Одеського педагогічного інституту (1952). Все життя трудився на педагогічній ниві – пройшов шлях від учителя молодших класів до директора Маловісківської середньої школи №3. Саме в цій школі став заслуженим учителем України, відмінником освіти УРСР та СРСР, науковим кореспондентом НДІ педагогіки. Учасник міжнародних науково-практичних конференцій, делегат з'їздів учителів СРСР та УРСР. Працював викладачем кафедри педагогіки Кіровоградського педагогічного інституту (1982–1986), директором Маловісківського районного історико-краєзнавчого музею (1982–2002). За визначний внесок у розвиток народної освіти відзначений державною стипендією. Автор та співавтор 16 книг та понад 300 статей. Нагороджений орденом «Знак Пошани», медалями. Лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова.

ПІЛЬНЕНЬКИЙ Сергій Олексійович
(25.10.1924, с. Хмельове)

Критик, літературознавець, член Спілки письменників України (1959). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Київський медінститут, факультет журналістики Київського університету (1953) та аспірантуру (1957). Був на редакторській роботі. Працював зав. відділом критики журналу «Вітчизна», зав. київським кореспондентським пунктом газети «Медицинский работник», заступником головного редактора Держлітвидаву України, головним редактором видавництва «Здоров'я». З 1979 р. – на творчій роботі. Автор книги «Крізь десятиліття» (1973) та багатьох статей і рецензій. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня та медалями.

ПОГРІБНИЙ Віктор Олексійович **(5.08.1935, с. Матусівка)**

Поет, публіцист, журналіст, член Національної спілки письменників України, заслужений журналіст України. Батько – рільничий бригадир, мати колгоспниця. Рано залишився без батька. Переніс усі біди воєнних та післявоєнних часів. З дев'яти літ працював пастухом колгоспної отари, їздовим, причіплювачем на тракторі, вагарем. Навчався в Мар'янівській, Великовишківській та середній школі № 4 м. Кіровограда. Після закінчення факультету журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1958) працював у республіканській та обласній пресі: «Молодь України», «Кіровоградська правда», «Сільські вісті», «Літературна Україна». У 1966–1975 рр. був редактором кіровоградської обласної газети «Молодий комунар», у 1979–1998 рр. – заступником редактора газети «Кіровоградська правда». Нині – старший кореспондент цієї газети. Автор численних публіцистичних статей, нарисів, художньо-документальних оповідей, памфлетів та фейлетонів, понад 50 теле- та радіопередач з проблем екології, збереження рідної мови, духовності. Протягом майже двох десятиліть незмінний керівник обласного літоб'єднання «Степ». Автор численних публікацій в республіканських часописах «Вітчизна», «Дніпро», «Київ», «Зміна», «Літературна Україна», «Вежа», альманахах, колективних збірниках. Окремими виданнями вийшли книжка поезій «Напис на шибці» (Кіровоград, «Степ», 1993), книги публіцистики «Жертовне вогнище» (Кіровоград, «Степ», 1995) та «Серед українців» (Кіровоград, Центрально-Українське видавництво, 2004), книга прози «Царина» (Кіровоград, «Мавік», 2003), путівник «Кіровоград» (1983). За участь у збиранні свідчень про діяльність підпільної молодіжної організації «Спартак» у 1942–1943 рр. у селах Красногірці та Свірневому на Кіровоградщині, разом із колишніми спартаківцями був сфотографований біля Прапора Перемоги (1975). Ініціював відновлення статусу села Арсенівки, де народився Іван Карпенко-Карий, домігся прокладення асфальтового шляху, встановлення пам'ятних знаків, відкриття музейно-природного заповідника «Батьківщина Карпенка-Карого» (1989). У тому ж році став ініціатором створення обласної організації «Зелений світ», а в 1992 р. заснував літературний фонд «Відродження», на кошти якого видає книги місцевих літераторів та літературно-мистецький журнал «Степ», де працює головним редактором. Член Національної ради Конгресу української інтелігенції та голова його обласного відділення. Лауреат літературно-мистецької премії імені І. Не-чужа-Левицького (1996) та обласної літературної премії імені Ю. Яновського (1974). Нагороджений орденом «Знак Пошани», медаллю «За трудову відзнаку», Почесною грамотою Національної спілки журналістів України.

ПОДАШЕВСЬКА (Капінус) Тетяна Леонідівна **(с. Краснопілка)**

Генерал-майор міліції, заслужений журналіст України. Близько 10 років очолювала центр громадських зв'язків УМВС України в Кіровоградській області. Потім була начальником департаменту зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України. Перша жінка в Україні, яка стала генерал-майором міліції.

ПОЛОНСЬКИЙ Фелікс Михайлович
(1.01.1941, с. Хмельове)

Живописець, член Національної спілки художників України (1994). У 1958–1962 рр. працював у деревообробному цеху заводу «Червона Зірка» (Кіровоград). У 1962–1964 рр. – художник-оформлювач Кіровоградської дільниці Одеського виробничо-рекламного комбінату. Закінчив Іванівське художнє училище (1968). У 1969–1991 рр. – художник-оформлювач майстерень Художнього фонду УРСР. У 1991–1994 рр. – художньо-виробничого комбінату Кіровоградської організації Спілки художників України. З 1991 р. бере участь у всеукраїнських художніх виставках. Персональні виставки: 1993, 1996, 1999, 2002 рр. – Кіровоград; 1999 р. – м. Вупперталь, Німеччина. Твори зберігаються в Дирекції виставок Міністерства культури України, Кіровоградському обласному художньому музеї, численних приватних колекціях. Основні твори: «Волаючий попіл» (1991), «Вечірній спокій» (1992), «Чорний ліс» (1992), «Осінні дощі» (1993), «У райському саду» (1997), «Шевченко в Петербурзі» (1999), «Згасаюча свічка» (2000). Віддає перевагу пейзажу, в останні роки з'явився потяг до картин-символів. У творчості художника відчувається вплив монументально-декоративного живопису, яким він займався довгий час, що сформувало власну художню манеру. Лауреат обласної премії ім. Ю. Яновського в галузі образотворчого мистецтва (1970).

ПОЛЯРУШ Олег Євгенович
(5.01.1940, с. Березівка)

Літературознавець. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1964) та аспірантуру при Київському педінституті. Кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури Кіровоградського педінституту. З 1978 р. до 2003 р. – ректор інституту (згодом – університету). Дослідник творчості О. Довженка та проблем сучасного літературного процесу. Окремими виданнями вийшли книги «Олександр Довженко і фольклор» (1988), «І вічна таїна слова» (у співавторстві з В. П. Марком, 1990) та інші.

САМСОНОВ Олександр Васильович
(2.11.1859, Єлисаветградщина – 30.08.1914, Східна Прусія)

Російський генерал від кавалерії. Навчався у Київській військовій гімназії, у кавалерійському училищі, брав участь у маневрах під Новою Прагою (1888). У 1896–1904 рр. начальник Єлисаветградського кавалерійського училища. Як власник сіл Єгорівки та Андріївки Якимівської волості (1044 десятини) обирався гласним Єлисаветградського повітового земства. Обіймав посади начальника штабу Варшавського військового округу, наказного отамана Донського війська, генерал-губернатора Туркестану. Під час Першої світової війни був командуючим 2-ю російською армією. Статті про нього можна знайти в енциклопедіях Великобританії, Франції, США, Німеччини, Росії та інших країн. Про трагічну долю генерала розповідають книги О. Солженіцина «Серпень 14-го», Б. Такман «Серпневі гармати», С. Рибак «Жертва», новела В. Пікуля «Зате Париж було врятовано» та ін. Дотепер зберігся обеліск на його колишній могилі. Перепохований дружиною (4.12.1915) в усипальні поблизу церкви Святих Якима та Анни с. Якимівки (зруйнована під час громадянської війни).

СМОЛІН Г. С.

Геолог, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії СРСР. Працював у Смолиному.

СОКОЛОВСЬКА Жанна Павлівна (м. Мала Виска)

Доктор філологічних наук, професор. Працювала в Кишинівському держуніверситеті, Кіровоградському педагогічному інституті.

СОРОКІН Володимир (с. Злинка)

Доктор богослов'я, професор. Закінчив духовну академію. Духовне служіння починав іподияконом митрополита Кіровоградського і Миколаївського Нестора під час його перебування на Кіровоградській кафедрі (1959–1962). Був ректором Ленінградської духовної академії, професором. Нині настоятель Свято-Володимирського собору у Санкт-Петербурзі, протоіерей, духівник Президента Росії В. В. Путіна. Секретар Санкт-Петербурзької єпархії Російської православної церкви.

СТЕПАНЕНКО Оксана Миколаївна (14.06.1947, с. Злинка)

Поетеса. Закінчила середню школу. З 20-ти років прикута до ліжка тяжкою хворобою. Друкується з 1975 р. в районній та обласній періодиці. Авторка книги «Вогонь любові» (1995).

СУХОМЛИН Іван Мусійович (19.05.1911, м. Мала Виска – 29.05.1993, м. Жуковський Московської області)

Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу (1971), заслужений льотчик-випробувач СРСР, заслужений майстер спорту. Працював трактористом на базі «Бурякоспілки». 29 грудня 1928 р. за комсомольською путівкою вступає до Ленінградської військово-теоретичної льотної школи. З 1937 р. – льотчик-випробувач. Освоїв 85 типів радянських літаків, встановив 40 світових і всесоюзних рекордів швидкості польоту з вантажем і без нього. 25 травня 1936 р. за визначні особисті успіхи в оволодінні бойовою авіаційною технікою відзначений орденом Леніна. Закінчив Вищі академічні курси при Військово-повітряній академії імені К. Є. Ворошилова (1948). У роки війни з аеродрому Севастополя літав бомбити нафтопромисли Констанци та військові об'єкти на території Румунії, а також штурмував колони танків на дорогах Криму. Згодом служить у гвардійському Червонопрапорному винищувальному авіаполку імені Б. Ф. Сафонова в Заполяр'ї. Після перемоги знову повернувся до випробувальної роботи. З 28 листопада 1973 р. – полковник у відставці. Відзначений також орденами: двома – Леніна, трьома – Червоного Прапора, Вітчизняної війни I ступеня, двома – Червоної Зірки. Жив у місті Жуковському Московської області.

ТАРАСЕНКО Ігор Георгійович
(11.02.1960, м. Мала Виска)

Поет. Закінчив середню школу № 3 в Малій Висці й ПТУ в Олександрії. Працював водієм, електрозварником. Нині займається бізнесом. Автор збірки «Засвоєння уроку» (1994).

ТІЛЬНОВ Володимир Борисович
(28.05.1961, с. Мар'ївка Новомиргородського району)

Журналіст, поет. Член Національної спілки журналістів України. Працював у редакціях районної газети «Маловисківські вісті» та обласної газети «Народне слово». З грудня 2002 р. – редактор газети «Маловисківські вісті». Співавтор (разом з П. Лойтрою) збірки поезій та пісень, співавтор збірки поезій та гумору, книги «Маловисківський район» (разом з Г. Перебийносом та Г. Красним).

ФІРSOBA Неля Миколаївна
(20.05.1947, с. Паліївка)

Член Національної спілки художників України (1994). Закінчила Одеське державне художнє училище (1974), відділення художньої кераміки. З 1974 р. – художник Кіровоградських художньо-виробничих майстерень Художнього фонду УРСР, з 1991 р. – художньо-виробничого комбінату Кіровоградської організації Спілки художників України. З 1977 р. бере участь у республіканських та всеукраїнських художніх виставках. Твори зберігаються в приватних колекціях. Відомі роботи: «Кульбаба» (1986), «Півник» (1991), «Лазня» (1992), «Батько й син» (1994). У творчості яскраво відображає українські фольклорні традиції.

ЦЕСАРСЬКИЙ Семен Григорович
(с. Велика Виска)

Герой Соціалістичної Праці, будівельник, начальник будівництва гідроелектростанцій та Норильського гірничого комбінату.

ЧЕРНОВОЛ Михайло Іванович
(25.05.1950, с. Велика Виска)

Доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Інженерної академії України, академік Міжнародної Кадрової академії, член-кореспондент Міжнародної Інженерної академії, ректор Кіровоградського національного технічного університету. У 1972 р. закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування й залишився працювати асистентом кафедри ремонту машин. У 1977 р. захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «Експлуатація, відновлення та ремонт сільськогосподарських машин». У 1980 р. присвоєне вчене звання доцента. У 1992 р. захистив докторську дисертацію, у 1994 р. присвоєне вчене звання професора. З 1982 р. – завідувач кафедри ремонту машин; з 1993 р. – керівник департаменту експлуатації машин і технічного сервісу; з 1995 р. – проректор з наукової роботи інституту. З 1996 р. – ректор Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування (нині Кіровоградського державного технічного університету). Голова спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій. Голова ради ректорів вищих на-

вчальних закладів Кіровоградської області. У 2003–2004 рр. – голова Кіровоградської обласної державної адміністрації. Автор понад 250 наукових праць у галузі надійності машин, відновлення деталей, у тому числі 4 монографій і 15 підручників та навчальних посібників. Автор 25 винаходів. Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

ШЕВЧЕНКО Михайло Іванович
(26.03.1923, с. Олексіївка)

Український співак (баритон), народний артист УРСР (1968). Закінчив Київську консерваторію (1956), був її викладачем (1972–1978), Соліст Київського театру опери та балету (1978). Партії: Микола, Меркурій («Наталка Полтавка», «Енеїда» Лисенка), Султан («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського), Шевченко («Тарас Шевченко» Майбороди), Онегін («Євгеній Онегін» Чайковського), Валентин («Фауст» Гуно).

ЗМІСТ

Слово до читача.....	3
У центрі України.....	5
Бобринецький район.....	73
Вільшанський район.....	103
Гайворонський район.....	137
Голованівський район.....	191
Добровеличківський район.....	219
Долинський район.....	251
Місто Знам'янка.....	295
Знам'янський район.....	311
Місто Кіровоград.....	341
Кіровоградський район.....	427
Компаніївський район.....	449
Маловисківський район.....	471

Науково-популярне видання

**Кузик Борис Миколайович
Білошапка Василь Вікторович**

КІРОВОГРАДЩИНА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ЦЕНТРУ УКРАЇНИ

Двотомне видання

Том I

Відповідальний за випуск *О. А. Сєров*
Редактори *О. О. Котова, Ю. А. Лигун*
Технічний редактор *В. А. Усенко*
Коректор *В. А. Нечай*
Комп'ютерна верстка *Т. В. Карпенко*

Підписано до друку 14.04.2005. Формат 60×84 1/8.
Папір крейдований. Друк офсетний. Гарнітура Garamond.
Ум. друк. арк. 57,66. Ум. фарбовідб. 231,56. Обл.-вид. арк. 56,36.
Тираж 4000 прим. Замовлення № 241.

Видавництво ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕС»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Свідоцтво ДК № 1042 від 17.09.2002 р.

Друкарня ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «АРТ-ПРЕС»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Козакова, 3
Тел./факс (056) 370-20-27

ISBN 966-348-022-X (загальний)
ISBN 966-348-020-3